

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

(ROZBUDOVA NACII)

ОРГАН ПРОВІДУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

Річник II.

Прага, січень-лютий 1929.

Число 1-2 (13-14).

Від Конгресу Українських Націоналістів.

Боротьба Української Нації за незалежність у р. р. 1917—20. скінчилася поразкою. Поневолення України змінило лише форму. Кількість окупантів української землі збільшилася.

Але в огні боротьби вибуяло в українському народі незломне прагнення волі й остаточно оформився ідеал Незалежної Соборної Української Держави, який серед тяжких обставин сучасності владно кличе Українську Націю до продовження боротьби аж до остаточної перемоги.

Цей ідеал ліг в основу нового українського світогляду й нового творчого чину, — в основу

українського націоналізму.

За короткий час націоналістичний рух перейшов внутрішню організаційне оформлення. Слідом за стихійним повстанням численних

угруповань українських націоналістів,

що провадили діяльність без спільної керми й пляну, Конференція Українських Націоналістів 3—7. листопаду 1927. р. покликкала

Провід Українських Націоналістів.

У тісній співпраці з поодинокими націоналістичними групами, Провід підготував і скликав 27. січня — 3. лютого 1929. р.

Конгрес Українських Націоналістів,

в якому взяли участь представники з різних українських земель і чужини.

Конгрес покликав до життя й чину єдину

Організацію Українських Націоналістів,

що має охопити всі існуючі націоналістичні групи, та ухвалив головні засади українського націоналізму.

Маючи за свою мету відновлення, впорядкування, оборону та поширення

Незалежної Соборної Української Національної Держави,

українські націоналісти змагатимуть до зібрання творчих сил унутрі нації та до зміцнення її відпорності назовні.

Тільки повне

усунення всіх окупантів з українських земель

відкриє можливості для широкого розвитку Української Нації в межах власної держави.

Відкидаючи орієнтації на історичних ворогів

Української Нації, але будучи в союзі з народами, які вороже відносяться до окупантів України,

національна диктатура,

що витвориться в бігу

національної революції,

забезпечить, у тяжкий час боротьби, силу Української Держави.

Щойно після відновлення державности, національна диктатура перейде, через участь у владі провідної верстви, до створення законодавчих органів, на засаді

представництва всіх організованих суспільних верств,

з узглядненням відмінностей окремих земель, що вийдуть до складу Української Держави.

Місцеве самоврядування буде основою адміністративного устрою упорядкованої Української Держави, на чолі якої стоятиме,

покликаний представницьким органом, голова держави.

У своїй зовнішньо-політичній чинности Українська Держава стремитиме до досягнення меж, що охоплюватимуть

всі українські етнографічні терени

й забезпечуватимуть її належну господарську самовистарчальність та стратегічну відборонність.

В основу внутрішньо-політичної діяльності ляже забезпечення духових потреб і матеріального добробуту населення та збільшення національного майна шляхом

розбудови всіх галузей народнього господарства.

Визнаючи в засаді

право приватної власности,

державна влада затвердить законом, переведене на Сході України,

звласнення поміщицьких земель без викупу,

поширить силу того закону на інші українські землі, удержавить ліси та обмежить право вільної продажі землі.

Держава дбатиме про розвиток сільсько-господарської виробности шляхом

підтримання середнього селянського господарства,

сільсько-господарської кооперації й промисловости.

Упромисловлення України буде переводитися на основі

приватної ініціативи поруч удержавлення підприємств,

що мають значіння для оборони й нормального розвитку країни.

Вільна торгівля, поруч державних монополій

на виробі удержавлених підприємств і на головні галузі перевозу, ляже в основу торговельної політики. Система мит і торговельних договорів охоронятиме національне господарство.

Єдиний, рівномірний і поступовий, безпосередній податок,

при обмеженій кількості посередніх податків, забезпечуватиме державні фінанси.

Співпрацю всіх виробничих верств Української Нації, осягне державна влада

регулюванням взаємовідносин поміж суспільними групами,

зокрема між капіталом і працею, на засадах

волі праці, права коаліцій і вільних умов

працівників і працедавців. Разом з цим буде затверджений

восьмигодинний день праці

із скороченням його в міру витворення сприятливих умов та заведене

загальне соціальне забезпечення.

Переводячи засадничо

відділення церкви від держави,

влада співпрацюватиме з церквою у справах духовного виховання населення на підставах християнізму.

Обовязкова, безплатна, державна школа,

разом з приватними освітніми установами, перебере на себе виховання українського народу в національно-державному дусі та піднесе рівень української культури й цивілізації.

Єдина, регулярна армія й фльота,

збудовані на підставі загальної, обовязкової повинности, разом із територіальними козачими частинами, оборонятимуть Українську Державу.

Визнаючи ці засади, Організація Українських Націоналістів,

протиставляється всім партійним і клясовим угрупованням,

і буде стремити, через опановання цілого українського національного життя на всіх землях України й на чужині, до найширшого

розгорнення української національної сили

та до забезпечення великій Українській Нації відповідного місця серед інших державних народів.

За Президію:

Микола Сциборський
голова.

Володимир Мартинець
секретар.

По Конгресі.

I.

Думка про скликання Конгресу Українських Націоналістів повстала ще перед двома роками, коли окремі націоналістичні групи почали взаємно зближуватися й обмірковувати питання співпраці. Ця думка ще більше наблизилася до себе як організації, так і поодиноких націоналістів. Конгрес мав відбутися в осени 1927. р. Намічено низку рефератів, що мали б дати підставу для вироблення програми українського націоналізму. Ту програму мала б переводити в життя єдина організація українських націоналістів.

Але вже перші спроби переведення такого пляну в життя зустрілися з перешкодами. Діло в тому, що працю треба було поділити між цілою низкою осіб. Ось тут і дали себе відчутти наслідки відірваного існування націоналістичних груп і перебування багатьох націоналістів поза організаціями. Розкинені по різних краях, не дивлячись на найкращу волю творити *нове спільне діло*, референти деколи не знали навіть, як почати працю. У цьому не було нічого дивного, бо до того часу український націоналізм не виробив ніяких традицій, до яких можна було б навіязати новий почин. Не тільки в цьому полягала причина. Ті, що взялися творити щось спільне, раніше навіть не сиділи за спільним столом, і тому не було ні традиції *спільної* праці, ні, що далеко важливіше, *спільних* поглядів у різних справах. Однак була добра воля й незломне бажання здійснити раз намічений плян.

В осени 1927. р. Конгрес не відбувся, але зате зіхалися в перший раз члени різних націоналістичних груп і поодинокі незорганізовані націоналісти. Це була 1. Конференція Українських Націоналістів. Вона власне й ствердила, що ніколи не відбутися Конгресові й ніколи не створитися єдиній організації, оскільки далі триватиме організаційна розпороченість і відірваність незорганізованих націоналістів. Передумовою успіху започаткованого діла мало бути створення *осередку*, коло якого скупчилися б найбільш активні націоналістичні сили. У цьому власне й лежить завязок Проводу Українських Націоналістів, що його покликана 1. Конференція, доручаючи рівночасно скликання Конгресу на весну 1928. р.

Однак й весною Конгрес не відбувся. На цей раз вже з інших причин. А саме тому, що з повстанням Проводу стало актуальним питання відношення поодиноких організацій націоналістів, як до Проводу, так і до різних політичних груп. Цим питанням у квітні 1928. р. займалася 2. Конференція Українських Націоналістів. Хоч справа Конгресу й затягнулася, всеж час не пішов на марно, бо *співпраця* Проводу з націоналістичними групами мала на меті якраз необхідну психологічну підготовку ширших кол націоналістів до прийняття єдиної організації. Щойно після *такої* підготовки перейшов Провід до полагодження різних справ, що були зв'язані безпосередньо з самим Конгресом. Його речинець визначено на грудень 1928. р.

Але й на цей раз Конгрес не відбувся. Повстали перешкоди зовнішнього порядку. Саме тоді почався *наступ* на націоналістичний рух: арешти націоналістів на українських землях, большевицькі й польські «демарші» закордоном. Справою націоналістів, а зокрема Конгресу, почала цікавитися польська поліція, Г.П.У., конзуляти, різні чужі політичні чинники та неприхильні до націоналістів українські політичні групи. Найбільше зацікавлення викликала дата й місце Конгресу. Відбувати Конгрес у той час, — означало б засудити його на повну невдачу.

Не зважаючи на все, Конгрес таки відбувся, хоч і прийшлося вжити певні заходи обережності. Зрозуміло, що це відбулося в дечому некорисно. Передусім треба було зменшити кількість учасників. Крім того деякі делегати, з огляду на зміну поданої дати (з Америки), приїхали по Конгресі, а деякі не змогли зовсім приїхати, бо не одержали віз. Врешті, прийшлося скоротити час нарад. Але всеж уповні вичерпано намічену програму. *Конгрес сповнив своє завдання. Організацію Українських Націоналістів створено. Політичну програму українського націоналізму ухвалено.*

II.

Не треба доводити, що добро Української Нації є основою й метою чинности українського націоналізму. На цьому й побудовано програму українського націоналізму. Чи то шкільна політика, чи міжнародня, чи соціальна, — всі вони стремлять до одної спільної мети: *дати національній ідеї найвідповідніші основи для здійснення її в Самостійній Соборній Національній Українській Державі.*

Саме навіязуючи до цього, Конгрес кермувався кількома практичними засадами.

Перша, що червоною ниткою проходить через усі постанови, — це *надання найширших прерогативів майбутній Українській Державі.* Держава матиме останній і рішачий голос у всіх справах. Це торкається не тільки взаємовідносин поміж різними суспільними групами, але також і всіх інших справ, що так чи інакше вяжуться з інтересами нації. Досить вказати на господарську ділянку, де держава шляхом націоналізації лісових площ, головних галузів промисловости й перевозу та деяких родів торгівлі, як також шляхом контролю, перетворюється в *найвищий* господарсько-суспільний чинник. Це саме бачимо у шкільництві, де державі забезпечується право керування й догляду, та в справах релігії, хоч засадничо й визнано відділення церкви від держави.

Друга засада полягає в тому, що український націоналізм, змагаючи до змін на всіх ділянках життя Української Нації, приймає за вихідну точку сучасний стан і залишає все те, що є корисним для нації. Вистарчить вказати на такі факти по революції 1917. р., як *вивласнення поміщицтва* — переважно чужонаціонального й господарсько підпадаючого — на Сході України, націоналізація промисловости тощо. Безперечно, все це, — в умовах большевицької дійсности, — викривлено й втиснено в ложбище інтернаціоналізму. Всеж воно має в собі багато здорового й корисного для успішного розвитку нації, оскільки будуть переведені відповідні корективи в умовах *національної* державности. Отже, *український націоналізм змагатиме, з одного боку, до зміни теперішнього державно-політичного стану шляхом національної революції, а, з другого*

боку, до зміни внутрішніх господарсько-суспільних умов — шляхом послідовних реформ.

З цим в'яжуться також і відріжнення трох етапів у творенні Української Держави: *підготовка й відновлення, закріплення та, зрештою, нормальний розвиток*. Хоч це, правда, і не цілком виказується в призначених для оголошення резолюціях, всеж цього дотримано в усіх постановках Конгресу.

Ясно, що ця засада продиктована *практичними* міркуваннями. І військова, і міжнародна, й господарська та всяка інша політика мусить бути відмінною в різні періоди державного будівництва. Найкраще це видно при розгляді питання організації державної влади. Під час національної революції створення й діяльність великих законодавчих органів чи установ самоврядування не тільки були неможливими, але й некорисними. Разом з тим і диктатура серед нормальних відносин булаб неоправданою. Проте *під час визвольних змагань національна диктатура в одинокою відповідною формою державної влади, бо перехід влади з рук пролетарської диктатури в руки національної диктатури найменше відібеться на організмі нації*. Також і перехід від диктатури до нормального державного устрою не може відбутися раптово. Мусить бути певний перехідний стан, коли — при співучасті провідної верстви, що виявить себе у визвольній боротьбі — провадитиметься підготовка нових органів влади.

Поділ на три етапи видно також і в тезах військової та міжнародної політики, що має спочатку маніфестувати українську проблему, як рішачу для розв'язання східно-європейської проблеми, а далі — шляхом належного використання міжнародних взаємовідносин — перейти до здійснення своєї максималістичної програми. В основу цієї останньої покладено народній принцип, що вимагає опанування всіх українських етнографічних земель, і принцип *територіалізму*, що вимагає здобуття найбільш відборонних природних державних меж, які рівночасно забезпечувалиб Українській Нації господарську самовистарчальність.

Таким чином, програма українського націоналізму є суцільною системою, в якій бачимо одну ідею та різні засоби здійснення її, — залежно від часу й обставин.

III

Потреба *єдиної* націоналістичної організації була так великою, що, як здавалося, створення її мусілоб наступити навіть без огляду на ту чи іншу політичну платформу й програму діяльності. З другогож боку, у не меншій мірі наглила потреба націоналістичної програми незалежно від того, хто її мавби здійснювати. Однак ці *дві* справи — відірвані тільки зовнішньо — тісно зв'язані поміж собою, бо *програму українського націоналізму в цілому ніхто крім націоналістичної організації не зможе перевести в життя*. Організаціяж мусить це робити, бо інакше вона тратить рацію існування.

Цілком очевидно є взаємозалежність політичної програми й будови організації. Взяти хочаб питання соборности. Чи зможе його розв'язати якась група, що — поза теоретичним висуненням гасла соборности — у своїй практичній діяльності обмежена до частини української території, за межі якої не тільки не може, але й *не хоче* вийти, та силою цього

факту заступає місцеві інтереси лише частини Української Нації? Чи гасло самостійности може реалізувати політична група — будь то краєва, що проводить *автальну* політику, будь то еміграційна, що обмежена лише до *зовнішньої* діяльності? Чи зосереджування сил всередині Української Нації для нового державно-творчого зриву може переводити якась краєва або еміграційна — стара або нова — *партія*, коли власне *партійна* *гризня* розбила нашу націю? Чи може об'єднати *всі* верстви Української Нації якась *класова* організація, що дбає про інтереси класи, а не нації, як цілокупности всіх суспільних груп?

Отже організація, для якої український національно-державний ідеал не є абстрактним гаслом або прикрасою програми, але метою *практичної* діяльності, мусить бути передусім *всеукраїнською*. Вона мусить, з одного боку, змагати до поширення себе на *всі* українські землі та всі терени, де тільки мешкають українці, а з другого боку, вона мусить стремити до охоплення української національної справи *в цілому*. А далі, — вона не сміє бути *ані партійною, ані класовою*. У ній мають знайти місце не тільки представники всіх земель, але й члени всіх суспільних груп. *Усіх їх — звідки вони не походять, де вони не перебувають і чим вони не є, має в'язати спільна ідея й спільна праця в спільній організації*.

Видокремлюючи себе від усіх партійних і класових угруповань та рішуче *протиставляючи* себе всім своїм і чужим силам, що активно чи пасивно протирічать українському національно-державному ідеалові, ця організація гуртуватиме елементи творчі та здібні посвятити всі свої сили для виборення кращої майбутности Української Нації. Саме для цього *буде ця організація виховувати молоді покоління*. Залізні карність, рішучість, витревалість і найбільша активність членів — мають бути основою організації, що бере на себе здійснення програми українського націоналізму.

Власне такою мусить бути Організація Українських Націоналістів.

Б. Дніпрянський (Київ).

Революція національна й пролетарська.

Тисячелітня минувшина світу доводить, що великі держави у своїх імперіялістичних змаганнях до підбивання під своє панування різних земель, майже завжди переходять за межі своїх сил і гинуть або за всяких внутрішніх чварів, що неминуче виникають з часом у наслідок пригноблення чужих націй і визиску народних мас, або за тих збройних конфліктів, що з невідхильною конечністю повстають поміж пануючими націями. І справді! Хиба на протязі лише останніх століть не загнинули такі могутні держави, як Туреччина, Іспанія, Агайлонське Королівство та імперії Габсбургів і Романових? Хиба поневолені нації не здобули волю й державність саме у зв'язку з розпадом цих імперіялістичних держав? Хиба ідея національного визволення й національної державности за останні століття не здобула перемогу над імперіялістичними потугами великих держав і не загрожує також і *нині* деяким пануючим націям небезпекою занепаду та виродження?

Коли раніше поневолені або неісторичні нації здобували собі державність і волю головним чином у довгій національній боротьбі, — шляхом національної революції (самооборона нації, повстання й збройні виступи на боці ворогів насильників), то нема також сумніву, що *відродження* багатьох націй прийшло у зв'язку з політичною боротьбою, яку вела буржуазна кляса проти державної аристократії, цілком справедливо виступаючи проти виключного панування поміщиків. Нераз ця боротьба прибирала дуже бурхливі форми й викликала величезні революційні рухи в Західній Європі (французька революція кінця 18. ст., революційні рухи в середині 19. ст.). Часом приходило не лише до перемоги буржуазії над феодалами, але також до певного полегшення стану поневолених націй, чи до визволення селянства з кріпацтва. Разом з цими політичними змінами відбулася також величезна переорганізація самого суспільства, бо у зв'язку з розвитком капіталізму повстала нова суспільна верства, а саме: мільони робітників і службовців. Це в свою чергу викликало загострення соціальної боротьби.

Саме на тлі соціальної боротьби й повстала та соціалістична концепція, що своїм завданням ставить знищення сучасного капіталістичного ладу, шляхом такої революції, яка передала б у руки пролетаріату не лише державну владу, але також усі засоби продукції, — тобто замість приватної малаб запанувати усупільнена власність, а замість сучасної буржуазної малаб повстати пролетарська державність.

Тому не дивно, що підчас недавніх революційних вибухів на просторах Східної й Центральної Європи ця доктрина Маркса-Леніна відіграла велику роль взагалі, а зокрема ускладнила національну боротьбу пригноблених націй. Правда, у Центральній Європі й на Балкані пролетарська революція з різних причин не мала великого успіху. Зате на Сході Європи, де десятки мільйонів селян і робітників узагалі, а безліч поневолених царизмом націй зокрема були позбавлені будь-яких прав і тяжко терпіли від нечуваного визиску, ідея пролетарської революції знайшла належний відгук у серцях працюючих. Сталося це не лише тому, що більшовицька партія зуміла прикувати увагу широких мас до своєї далекоїдучої програми та різних демагогічних гасел, але також тому, що інші російські буржуазні й соціалістичні партії намагалися продовжувати царську імперіалістичну політику, відтягуючи справу миру й головню справу переведення соціальних реформ. Більшовики використали помилки своїх противників, поширили поміж масами недовіря й в обставинах сильного обурення війною спромоглися шляхом збройного виступу робітників і солдатів (озброєних селян) захопити владу на початку по великих містах, а згодом і в цілий б. Росії.

Цілоком зрозуміло, що темні, некультурні та незорганізовані мільйони селян і робітників Сходу Європи тоді ще не знали й не розуміли гаразд, що таке пролетарська диктатура або соціалізм. Проте вони сподівалися при допомозі радянської влади здобути «землю й волю». Вони вірили, що «соціалізація» землі та «націоналізація» банків, фабрик, заводів, будинків і всяких інших підприємств врятує їх від колишнього визиску, злиднів, голоду й неволі. Селяне та робітники вважали, що гасло: «мир хатам — війна палацам», або: «трабуї награвоване», на ділі приведе до справедливого розподілу майна й до загального матеріального добробуту.

Отже не дивниця, що спроби російських меншевиків і соціалістів-

революціонерів, а тим більше заходи буржуазних груп до викликання масового народнього руху проти більшовицького панування в Росії не знайшли належної підтримки селян і робітників. Тому саме закінчилася катастрофою акція Колчака й Денікіна. Правда, козаки Дону, Кубані та Сибіру збройно виступили проти ленінської доктрини, але вони не бажали йти на Москву. Разом з тим політика відновлення старого ладу викликала навіть на тих теренах повстання й чвари, що зрештою привело до перемоги червоної влади.

Зовсім інші форми прибрала революційна хвиля на Україні, на Кавказі та на деяких національних теренах колишньої царської держави. Революційний рух, що правда, там теж ширився під прапором різних радикальних соціальних реформ, але разом з цим він перетворився у завзяту боротьбу за власну державність. Тому саме ті терени довший час були «оазами» деякого ладу й спокою, бо, наприклад, українські народні маси бажали здобути собі не лише «землю», але й «волю», може й не зовсім ясно розуміючи, що у *власній* національній державі легше добитися повного визволення. Тому на Україні національна революція все перемагала пролетарську, бо останню підтримували тільки певні російсько-жидівські групи. Пролетарська диктатура запанувала на нашій батьківщині лише на тлі окупації її московською червоною армією.

Сталося це тому, що українська національна революція базувалася переважно на селянських масах і що наші міста були осередками наших ворогів. Не треба забувати, що російсько-жидівське населення України підпирало не лише пролетарську революцію, але також таких реставраторів старого ладу й ворогів української державности, як Денікін, Врангель. Крім того в найкритичнішу хвилину української революції, у той час, як наші західні землі теж вхопили за зброю, щоби спільними силами нарешті визволитися спід віковичної залежності від Москви й від Варшави, проти Суверенної Соборної України виступив новий ворог, — відновлена шляхетська Польща на чолі з Пілсудским. Отже не дивно, що в умовах боротьби на кілька фронтів, серед безстанньої зміни влад і нечуваної анархії, українська військова сила все танула, а українська революція зчасом навіть потонула в хаосі різних місцевих повстань та партизанської боротьби. На жаль великі європейські держави не підтримали нашої боротьби, а навпаки, допомагали російсько-польським імперіалістам, хоч і бачили, що українські народні маси справді борються збройно за своє визволення, хоч і знали, що наша нація кілька разів виганяла з України, як московсько-більшовицьку армію, так і сили Денікіна.

Проте необхідно визнати, що український провід у свою чергу не спромігся належним способом організувати наші сили й не викресав з нації того вогню, який, спалахнувши в серці кожного українця, перетворивби потенціальну енергію нації у волю до чину. Ми ще не боролися за визволення під гаслом: «воля або смерть»... Через те велика Українська Нація опинилася під чоботом Москви й Варшави, тоді як маленькі нації (фіни, естонці, латині й литовці), використавши обставини та напруживши всі свої сили, таки вибороли собі державність. Правда, сталося це й тому, що вони не мають нафти, вугля, заліза та інших природних багатств, без яких на думку Москви не можливо «будувати соціалізм», — тобто взагалі не втрималасьби довший час пролетарська дик-

татура, а на думку польських імперіялістів не змоглаб існувати й розвиватися сучасна Польща.

Будь-як-будь, а сталося так, що пролетарська революція виступила за російські береги й мов залізним ланцюгом прикувала до Москви Україну та Кавказ. У зв'язку з цим у певних українських колах зродилися різні занепадницькі теорії. Деякі дуже відважні політики почали твердити, що національна революція та боротьба за національну державність вже не відповідають сучасності, що нині цілий світ переживає неминучу, соціально-господарську кризу, яку можна розв'язати лише шляхом пролетарської революції. Чи станеться це в той спосіб, як його обстоює Комінтерн, або згідно з рецептою Соціалістичного Інтернаціоналу, — однаково: ідея національної суверенної державності, мовляв, вже застаріла. Отже нема чого витрачати часу, енергії й сил на безнадійну справу. Друга група розчарованих останнім національним зривом політиків також уважає, що Українська Нація, не маючи своєї власної буржуазії, не зможе вибороти власної державності, — тим більше, що польсько-жидівсько-російські капіталісти й поміщики вороже відносяться до наших визвольних змагань, і в майбутньому за допомогою Москви та Варшави все будуть паралізувати наші змагання. Тому, мовляв, необхідно відмовитися від боротьби за суверенну державність, а лише подбати про з'єднання українських земель, або під владою пролетарської диктатури, як впевняють перші, або шляхом утворення тої чи іншої спілки східно-європейських держав.

Як бачимо, перед нами дві ніби цілком протилежні теорії визволення Української Нації. На ділі різниці поміж ними нема, бо вони обидві відмовляються від ідеї суверенної української державності, бо ідеологія цього типу не вірять у сили нашої нації й покладаються на якісь події та сторонні чинники. Досить близько до цих концепцій стоїть і програма таких політиків, як А. Лівницький з його прихильниками. Вони теж не вірять у наше визволення власними силами, а натомість покладають всі надії на ласку Пілсудського й польську збройну силу, не зважаючи на те, що в 1920. р. не Польща допомагала Україні, а навпаки, українська армія до певної міри врятувала польську шляхту від небезпеки збоку пролетарської революції. Ниніж польські пани та імперіялісти віддячують нам тим, що всіма можливими засобами намагаються знищити українську культуру на західних землях і, в міру можливості, так їх польонізувати чи колонізувати, аби навіть у будучині не повстала небезпека втратити своє панування, якщо так чи інакше утвориться Велика Українська Держава й збройною рукою почне об'єднувати всі українські землі.

З нашого погляду всі ці орієнтації й програми є не тільки дуже проблематичними, але також шкідливими для справи боротьби за визволення Української Нації. На нашу думку, вони повстали в тих колах, що втратили віру в майбутнє й не можуть правдиво оцінити, як стану на Сході Європи, так і загального положення в цілому світі. Ці групи, з хуторянськими традиціями й світоглядом, розгубилися в подіях і блукають у нетрах майбутніх перспектив, — наче наші селяне-хлібороби з різних глухих закутків, попавши в перший раз до якогось великого міста, безпорадно вештаються то сюди то туди, шукаючи своєї долі.

І справді, прихильники пролетарської революції не можуть зрону-

міти того, що вже навіть Москва, мало вірять в її поширення на світі. Хоч вона й утворила з цею метою досить могутню організацію, а саме Комінтерн з його різними секціями, сподіваючись за його допомогою не лише унеможливити інтервенцію, але також маючи намір використати його для перетворення можливих збройних конфліктів у громадянські війни. Однак московські можновладці таким робом лише намагаються залякати Західну Європу, а в дійсності самі не вірять у це та вважають, що сучасний капіталізм усталівся («тимчасово», на їх погляд), а пролетарська революція затрималася на яких 20—30 років. Тому мимохіть доводиться будувати соціалізм в одній навіть аграрній країні, аби цим виправдати пролетарську диктатуру та врятувати її від загибелі. Але, саме зогляду на такі не дуже веселі перспективи та у зв'язку з величезними труднощами будівництва соціалізму на Сході Європи, нині в лавах секцій Комінтерну, особливо в радянській, німецькій, чехословацькій і французькій секції, відбувається глибока внутрішня криза, яка свідчить про те, що большевицький рух, досягнувши раніше свого апогею, тепер увійшов у стадію занепаду та виродження. Сьогодні справді важко сказати, кого слід уважати правдивими лєнінцями, бо компартія розклалась на правих, лівих, троцькістів, сталінців і т. д. Власне сталася та сама криза, яку переживала колись партія соціалістів-революціонерів. А у зв'язку з цим робітничі маси поволі кидають європейські компартії й знов вертають у соціалістичні ряди чи навіть приєднуються до націоналістів.

Як бачимо, поважних підстав зв'язувати проблему визволення Української Нації з пролетарською революцією нема. Саме існування пролетарської диктатури на Сході Європи зараз поставлене під знак питання, а соціалістичні партії розглядають пролетарську революцію, як довготривалий соціально-господарський процес, що може продовжуватися не менше одного або двох століть. Мало того, саму пролетарську диктатуру соціалістичні теоретики вважають лише *можливою*, але зовсім не кінцевою формою майбутньої влади. Отже, зв'язавши проблему української суверенної державності з пролетарською революцією, ми власне на десятки років засудилиб Українську Націю перебувати під чужоземним пануванням. З цим правдивий український патріот ніколи не погодиться.

Саме тому ми не будемо тут докладно зупинятися й на різних концепціях визволення Української Нації шляхом утворення всяких східно-європейських спілок. Адже сьогодні такою спілкою є Радянський Союз! Де гарантії, що майбутні спілки краще забезпечать інтереси Української Нації? Ні, сучасний сумний досвід свідчить, що Українська Нація повинна й буде боротися за свою суверенну державність незалежно від Москви й від Варшави. Тому також і пляни польсько-українського союзу, якщо вони тимчасово й справдилися, — що дуже сумнівне, — булиб лише *епізодом* у нашій боротьбі за повне визволення, бо Українська Нація матиме нагоду й належні сили, аби визволитися й від зрадливої польської приязні й від брутального московського опікування.

Але підчас можливого збройного конфлікту на Сході Європи Українська Нація не може залишитися цілком нейтральною, і повинна використати його для свого визволення. Бож Варшава й Москва силою примусять українські маси взяти участь у військових подіях, щодо тогож

відбуватимуться, на жаль, на українських землях. Нашим завданням буде не допомогати своїм ворогам, а навпаки, у слушний час використати озброєних українських селян і робітників для боротьби за українську державність.

Міжтим не виключено, що такого конфлікту на Сході Європи довгий час не буде. Москва не цікавиться долею наших західних земель (Харків безсилий підштовхнути Москву на цей шлях), а намагається лише викликати в Польщі пролетарську революцію. Польські імперіялісти побоюються ризикувати самим існуванням польської державности, бо при певних умовах цим разом червоний прапор може замаяти не лише у Львові, але також й у Варшаві, якщо не станеться нового «чуда над Вислою». Тоді на наших західних землях у найкращому разі, якщо вони стануть складовою частиною Радянської України, а не Радянської Польщі, запанує польсько-жидівська влада з такою ж домішкою українців, як це нині знаходимо тут, і крім того буде провадитися певна українізація та українофільська політика.

Тобто проблема української державности не буде й тоді розв'язана. Приклонники Е. Петрушевича не можуть чи не бажають цього зрозуміти, бо втратили віру в сили нашої нації й рахуються не з суворою дійсністю, а живуть безпідставними ілюзіями. Правда, частина з них надіється на пролетарську революцію і, — разом з оточенням П. Скоропадського, — мріє, що після занепаду радянської влади українські землі збере якесь нова Росія. Забувають вони лише, що та майбутня Росія буде довгий час значно слабшою за нинішню й що вона ще менше дбатиме про долю наших західних земель, а намагатиметься затримати своє панування принаймні до Дніпра чи Збруча. Не треба забувати, що б. Росія бажала окупувати Галичину, аби таким чином знищити український рух навіть там, де він до війни розвивався досить вільно. Необхідно пам'ятати, що деякі великі європейські держави будуть проти того, щоб галицька нафта опинилася в руках російських імперіялістів.

З усього сказаного ясно, що Українська Нація не може надіятися на різні події та чужоземні чинники, а повинна вибрати собі той шлях й намітити такі засоби боротьби за свою суверенну державність, які сприялиб нагромадженню власних сил та спричинилисьби до належного напруження національної волі. Наше покоління, навчене сумним досвідом недавніх невдач, повинно використати всі можливості, аби кожний український громадянин, де і ким він не був би, усвідомив собі ту мету, яку поставила сучасна епоха, щоб вся нація, злітована єдиною волею за своє визволення, рішуче та завзято боролася за свої інтереси на *всіх* українських землях.

Таким *єдиним* шляхом є національна революція, що вибухла була вже в 1917.—1918. р. Вона тимчасово занепала, але в слушний час спалахне ще з більшою силою. Цю національну революцію необхідно розуміти дуже широко.

Наша нація перебуває в стані самооборони, тобто примушена боронити свої інтереси в межах різних держав. Проте ми не сміємо забувати про необхідність такої реорганізації наших все зростаючих сил, щоби у відповідний час Українська Нація була краще підготована до повстання й збройної боротьби, ніж то було в минувшині. За час підготовки й боротьби за свою державність Українська Нація повинна

основно змінитися, — так змодернізуватися та перевиховатися, щоби бути в стані не лише оборонити здобуту незалежність, але й мати силу налагодити господарство та творити власну національну культуру. Отже національна революція це не тільки процес руйнування старого, — це не анархія й хаос, як декому видається, — а *організована* боротьба нації за визволення та державність.

Треба зазначити, що навіть в умовах пролетарської диктатури цей процес не спинився. Адже ту господарську політику, що її переводить нині влада, диктують об'єктивні обставини. Майбутня національна влада примушена буде її продовжувати значно інакше й далеко краще, бо зараз Москва визискує Україну й мало дбає про розвиток продукційних сил. Вже тепер, мільйони селянства, пізнавши на ділі, що таке пролетарська диктатура, все рішучіше починають протестувати проти господарської політики компартії, як також активно виступати проти радянської влади взагалі. Помиляються ті політики, які уважають, що цей селянський рух може скинути диктатуру комуністів. Ні, для цього необхідно, щоб також робітництво стало на шлях боротьби проти влади, бо в С. С. С. Р. 11 мільйонів робітників і службовців (на Україні — 2 міль.) фактично мають більше прав, впливу й значіння, ніж 100 мільйонів селян. А це тому, що радянська виборча техніка збудована на куріальній системі, яка позбавляє селян можливості попадати в значній кількості до окружних і навіть районних рад, де сидять переважно робітники й службовці (у значній мірі комуністи чи їх прихвостні).

Хоч народні маси вже втратили довіря до комуністичної балаканини, — з огляду на те, що безробіття все зростає, що житлова криза не зменшується, а навіть загострюється, що заробітна плата підноситься дуже поволі, тоді як дорожнеча безнастанно побільшується, бо совітська валюта паде, — не слід всеж перебільшувати цього протикомуністичного руху. Це лише початкова стадія. Профспілкова бюрократія тримає досить міцно в руках робітничі маси й службовців, а мілітарна сила ще підпорядкована компартії. За допомогою державного апарату компартія певний час без особливих труднощів дасть собі раду також з селянським рухом. Однак не треба забувати й того, що поволі цей рух перекидається в армію й може захопити цілий апарат влади. Отже історична Немезида вже простягнула свою караючу руку над пролетарською диктатурою, але чекає слушного часу, який неминуче прийде. Цього треба було сподіватися, бо власних засобів та ще на тлі господарської політики, яку провадить компартія, не вистарчає для належного розвитку продукційних сил на Сході Європи. Це розуміють і червоні можновладці, закликаючи міжнародній капітал взяти 200 ріжних концесій. Звичайно, чужоземний капітал не піде на допомогу московській владі, а без цього пануватиме безперервний товаровий голод, стала господарська криза, влидні й безробіття.

На Україні становище пролетарської диктатури ще гірше, бо народні маси уважають радянську владу чужою (московсько-жидівською) і починають розуміти, що Москва не дбає про Україну, а лише винищує її природні багатства й працю. Мало того, 5 міль. українських господарств, тобто понад 20 міль. селян, відчувають на своїй шкірі, що їхнім коштом і працею живиться 5 міль. мійського населення (з того лише половина українців), а впершу чергу два мільйони робітників і службовців, що

ці останні, так мовити, захопили владу в свої руки й під проводом 200 тисяч комуністів визискують селян. І справді українські селяне за пролетарської диктатури попали в нову кріпацьку неволю. Вони сподівалися, що пролетарська революція дасть не лише землю, але також принесе взагалі певний добробут. Вийшлож так, що вони стали орендарями націоналізованої землі, що влада силою відбирає цілу продукцію по неймовірно дешевій ціні. Крім того заможніші селяни та середняки обурені тою податковою політикою, яка фактично унеможливило їм піднести свій добробут, а незаможники (їх влада звільнила від податків, бо вони не в стані їх платити) дуже невдоволені тим, що нема де прикласти рук до праці й доводиться голодувати. У свою чергу українські робітники й службовці вповні розуміють, що москалі й жида захопили в свої руки не лише державний апарат, але також варстати праці, що московсько-жидівська влада переводить на Україні російську політику, що в умовах пролетарської диктатури на Україні пануватиме російська мова та культура ще десятки років.

Тому поширюється в українських народніх масах все більше думка про потребу боротьби за своє визволення, про необхідність продовження тої української революції, яка принесла відродження нації, але не спромоглася вибороти власну державність. Звичайно, ці погляди покищо запанували лише в найсвідоміших колах нашої нації, але поволі вони шляхом пропаганди та агітації все поширюватимуться та запалять серця мільйонів. Це знає також і сучасна влада, а тому на полі українізації, українофільської політики та культурної творчості намагається цей український визвольний рух запрягти до воза пролетарської диктатури.

Марні потуги!!!... Раз у народніх масах дозріла ідея суверенної державности, бо раз вони прийшли до пересвідчення, що Радянська Україна є лише московською кольонією та що своє визволення Українська Нація може здобути лише шляхом національної революції, то не поможуть ніякі українізації. Ні, мільйони українських робітників і селян непохитними лавами з гаслом: «Хай живе Суверенна Україна!» повстануть проти насильників, брехунів і демагогів та виженуть їх з України. Коли це станеться й як це відбуватиметься, не можна сьогодні сказати. Проте цей слушний час вже не задалекими горами. Ми вже наче відчуваємо його подих, бо, як відомо, досвідчені люде по певних ознаках у природі теж вгадують, що наближається велика буря з градом і блискавицею. Такі бурі звичайно приносять і деяку шкоду, але разом з тим освіжають повітря й наповнюють землю животворними соками. Українська Нація повинна усвідомити цю історичну конечність і належним чином підготуватися до неї, щоб національна революція привела нас до перемоги. Крім того національна революція є корисною також й тим, що вона вілле в наш національний організм чимало свіжої крові, якої ми потребуємо, аби стати справді могутньою й великою нацією.

А станеться це тільки тоді, як протягом низки років Суверенна Україна не лише власними силами, але також за допомогою чужоземного капіталу, перетвориться в промислову країну, тобто коли принаймні половина Української Нації житиме з промислу, торгу й транспорту. Тоді в нас кількість робітників та службовців принаймні потроїться, а наші хлібороби будуть забезпечені краще землею, бо кело 3. мільйонів

сучасних сільських пролетарів і незаможних знайдуть працю в місті. Це спричиниться також до того, що наша нація опанує нарешті міста, — ці центри культури та цивілізації. Мало того, належна інтенсифікація сільського господарства піднесе нашу хліборобську продукцію принаймні вдвоє. Тоді Україна вкриється новими залізничними й автомобільними шляхами, всюди виростуть європейські кам'яниці, наші міста й села змінять цілком свій вигляд, засяє електрика та виростуть нові промислові велетні. Це дасть можливість Українській Нації до такої міри розвинути свої виробничі сили, що вона зможе сама себе не лише зодягнути й прохарчувати, але також буде мати можливість у потрібній кількості продукувати засоби виробництва для безупинного розвитку власної промисловости та хліборобства.

Разом з тим національна влада подбає про те, щоб український громадянин мав змогу здобути належну освіту (для цього кількість шкіл треба буде довести до 40—60 тисяч), щоб професійні й технічні школи, як також вищі, цілком забезпечили потреби українського господарства та культури. Тоді Україна доведе щорічну продукцію книжок до 20—25 тисяч, утворить могутню щоденну пресу, сотні українських театрів, десятки тисяч бібліотек і т. д. Мало того, національна влада вишле до Європи й Америки великі кадри молоді, аби вони, засвоївши належно здобутки сучасної культури та цивілізації, допомогли нації здогнати сучасні передові держави.

В українських колах можна почути чимало розмов про наші традиції. І справді з них деякі дуже цінні, наприклад, традиція української великодержавности Володимира та Ярослава, або традиція нашої визвольної боротьби козацького часу. Проте нам необхідно поборювати такі традиції, як партикуляризм українських земель та взаємні свари київських князів, що ще до татарської навали знесли Київську Державу. Так само ми повинні відкинути традицію українських козацьких гетьманів, орієнтуватися на чужоземні чинники, бо це, як відомо, привело лише до величезної руїни та загибелі української державности.

Ми рішуче повинні боротися проти того анархо-індивідуалізму, який унеможливило стали суспільну організацію та карність. Ми мусимо ганьбити поширену звичку підкопувати авторитет і пошану заслужених діячів, але в свою чергу поборювати чванливе та призириле відношення деяких українських політиків до народніх мас; бо нині не час вже мріяти про пановання над ними, заковуючи їх у кайдани. Нам необхідно також рішуче боротися проти того хамства деклясованих низів, на тлі якого різні демагоги могли ще не так давно підривати нашу державність і паралізувати українську визвольну боротьбу, але разом з тим маємо безоглядно поборювати й ті зрадницькі традиції вищих верств нашої нації, що завдяки ним наша аристократія опинилася на службі Москви чи Варшави.

Як бачимо, з традиціями треба бути обережним. Тому наша молодь повинна скинути польсько-московські окуляри. Вона має до всього підходити й все розглядати лише з погляду інтересів Української Нації, не малпувати, а критично ставитися, розцінюючи все з боку своєчасности та доцільности, бо лише таким робом ми станемо справжніми українськими націоналістами, спроможемося своєю упертою працею поміж масами здобути необхідне довіря, й викликати волю до чину.

На жаль старше покоління поверхово засвоїло різні європейські доктрини й носить їх з ними, не розуміючи того, що Українська Нація в першу чергу повинна здобути власну державність. Лише, коли наша нація досягне належного матеріального добробуту та певного ступня культури, вона дозволить собі розкіш робити різні експерименти. Не в наших інтересах плентатися позаду сучасних європейських націй, бо, як свідчить історичний досвід, Українська Нація булаб лише об'єктом визиску.

Ні, пройшовши за останні роки сувору школу пролетарської диктатури, а також навчена гірким досвідом польсько-московської неволі, Українська Нація таки здобуде власну суверенну державу шляхом національної революції й швидкими кроками піде вперед.

Тому ми кличемо всіх, хто має віру в краще майбутнє, хто не втратив надії на власні сили нації та хто почуває в своїх грудях юнацький запал, завзятість і волю до чину, об'єднатися в єдину бойову організацію, щоб у слушний час Українська Нація на чолі з відважними, завзятими і досвідченими провідниками повстала проти насильників і здобула собі незалежність та соборність.

Евген Онацький.

Релігійна політика Мусоліні й Ватикан.

Часописи цілого світу рознесли вістку про новий — і чи не найбільший — політичний успіх Мусоліні: 12. лютого підписано трактат примирення між Ватиканом й Італійським Королівством, тобто розв'язано т. з. «Римське питання», що протягом яких 50 років було об'єктом постійних турбот і піклувань державних діячів Італії.

«Римське питання» виникло 20. вересня 1870. р. з фактом окупації Риму, столиці Папської Держави, військами генерала Рафаеле Кадорна, або, — якщо ми хочемо бути більш точними, — 27. березня 1861. р., коли італійський парламент проголосив Рим столицею Італії. Власне тоді між Італійським Королівством і Папським Престолом відразу виникли ворожі відносини, й окупація Риму лише остаточно стверджувала стан речей, що дипломатично існував від 9 років.

27. серпня 1870. р. міністр закордонних справ Італії, маркіз Вісконті Веноста, розіслав обіжник представникам Італії закордоном. Цей обіжник зясовував важливість події, яку підготовляв італійський уряд, роблячи Рим столицею Італії. «Папа, як суверен, — сказано там, — затримує свою гідність, недоторканість і всі інші прерогативи суверенності, а крім того першенство у відношенні до короля та інших суверенів, як це встановлено звичаєм. За кардиналами римської церкви визнається княжеський титул і права. Папа затримує повну юрисдикцію й суверенність над містом папи Льва». «Як відомо, — пояснює обіжник, — Тибр ділить місто на дві частини, з яких одна, що лежить на правому березі, мала в свій час назву «Святого Міста» й була збудована per Apostolum Petri et Pauli suffragia et ob salutem christianorum omnium». Місто Льва має тепер коло 15 тисяч душ населення, і може мати ще більше.

У ньому знаходиться велика кількість будівель і церков. Церква св. Петра, Ватикан і різні залежні від нього будівлі, чисельні монументи — релігійні й артистичні — роблять з міста Льва чудову й розкішну столицю для суверенного голови католицизму.

Обіжник Вісконті Веноста передбачав ще інші пакти, сприводу яких булоби бажано прийти з папою до взаємного порозуміння та які малиби бути предметом міжнародного трактату з католицькими державами. Але папа Пій IX. залишався непорушно на раз занятій позиції: — «non possumus», і тому 20. вересня 1870. р. італійські війська увійшли до Риму. Вони спинилися, згідно з отриманим наказом, перед мурами й мостами, що вели до міста Льва. Проте, кілька днів пізніше кардинал Антонеллі, міністр Пія IX. звернувся до італійського командування з проханням окупувати також і місто Льва, бо в ньому не залишалось більше жадної регулярної влади. Мешканці міста Льва висловили своє бажання приєднатися до території Італійського Королівства спеціальним плебісцитом 2. жовтня 1870. р. Зважаючи на те, що місто Льва знаходилося ніби під суверенністю та юрисдикцією папи, в ньому не було переведено офіційного плебісциту, але самі мешканці, з власної ініціативи, поставили урну, в яку поклали свої голоси, і потім занесли до Капітолія.

13. травня 1871. р. ухвалено спеціальний закон про прерогативи папи. Згідно з цим законом («la legge delle guarentigie»), особа папи вважалася священною й недоторканою, а злочини проти неї мали каратися так само, як злочини проти короля. Італійський уряд мав віддавати папі належну суверенам пошану з першенством, яке визнано всіма католицькими монархами. Дипломатичні представництва держав при Ватикані мали користуватися тими самими правами, що й дипломатичні представництва держав при королі. На користь папського двора мало поступати річно 3.225.000 лір. Крім того Папа мав і надалі користуватися ватиканською і лятеранською палатами, як також і вільною в Кастель Гандольфо. Про місто Льва вже нічого не згадувалося, бо воно, згідно з плебісцитом, було визнане національною територією Італії. Не будемо спинятися на інших дрібніших правах і прерогативах, що були визнані за папою, як «суверенним головою католицької церкви». Зазначимо лише, що ні оден папа не хотів визнати цього закону, проголошуючи на весь світ протести проти насильного відібрання території Папської Держави, а зокрема Риму, і про брак тої незалежності, яка повинна бути не лише реальною, але й всім очевидною для повного переведення місії церкви в світі. Замкнувшись у Ватикані, Пій IX. і всі його наступники, протягом 58 років, запевняли, що вони знаходяться «під ворожим пануванням».

Нема чого й говорити, що мало не всі попередники Мусоліні пробували прийти до якогось порозуміння з Ватиканом та правно оформити взаємовідносини між Італійським Королівством і Святим Престолом. Але всі ці спроби не мали успіху. Італійський уряд залишався «узурпатором» і «гвалтівником».

Не можна не визнати, що головні перешкоди на шляху до порозуміння часто лежали далеко поза папою, — їх треба шукати, з одного боку, в непримиримій позиції певних клерикальних, особливо єзуїтських кол, а з другого боку, в опозиції різних католицьких держав, які добачали вигоди в підтриманні неприязних взаємовідносин між Ватиканом

й Італією. Для ілюстрації наведеного досить пригадати відомий факт з часів папи Льва XIII., що був відомий, як прихильник порозуміння. Обраний папою, він хотів почати керування церквою актом, що мігби набрати в ті часи величезного значіння, а саме хотів вийти на балкон св. Петра й благословити нарід, як це був звичай до 1870. р. Одначе, наблизившись до дверей, що вели на балкон, він знайшов їх замкненими...

Не будемо спинятися на всіх тих спробах порозуміння, які час від часу виходили з урядових італійських кол. Нагадаємо лише, що сам Кріспі потерпів на цьому полі невдачу. Це дало йому привід сказати, що лише той заслуговуватиме на титул найбільшого державного діяча Італії, кому вдасться перевести згоду з Ватиканом. Цю згоду перевів Беніто Мусоліні. Не дурно французькі часописи називають договір з Ватиканом найбільшим особистим успіхом італійського диктатора.

Ще 21. червня 1921. р., коли Мусоліні був лише послом до парламенту, виголосив він промову, в якій підійшов відразу до «Римського питання» з точки погляду «Великої Італії». «Я стверджую, — сказав він, — що лише католицизм представляє тепер латинську й імперську традицію Риму. Наколи, як казав Момзен 25 чи 30 років тому, неможливо залишатися в Римі без почуття універсальної ідеї, то я думаю й стверджую, що єдина універсальна ідея, яка тепер ще існує в Римі, це власне та, що поширюється з Ватикану. Я не можу залишатися спокійним, коли бачу, як формуються національні церкви, бо думаю, що мільони й мільони людей не дивляться більше на Італію та Рим. Тому я подаю гадку, думаю, що колиб Ватикан відмовився від своїх мрій про територіяльне володіння — а я вірю, що ми вже йдемо по цьому шляху, — Італія повинна була дати Ватиканові матеріальну допомогу на школи, церкви, шпиталі та все інше, що має кожна влада в своїому розпорядженні. Бо розвиток католицизму в світі, збільшення на 400 мільонів людей, що з усіх частин світу дивляться на Рим, важливе та цікаве для нас, італійців».

Після революції фашистів, ставши на чолі уряду, Мусоліні, відразу пішов шляхом примирення з Ватиканом. Попередні уряди визначались лібералізмом, який в Італії зробився синонімом масонства й антиклерикалізму, і тому власне не вважалося на все їхнє бажання, їм незвичайно важко було знайти спільну мову з Ватиканом. Уряд Мусоліні зайняв яскраво протимасонські позиції й проголосив — «відповідно до цілей держави, до народніх почувань і до духових напрямків нації» — абсолютну вартість католицької релігії. «Держава мусить знайти для себе моральний фундамент, щоб збудувати на ньому своє діло поступу й справедливості, і цей фундамент може дати лише традиційна віра» (Гвідо де Люка «Il Papato e l'Italia», Roma 1928., ст. 10). Або, як сказав Мусоліні в одній з перших промов після походу на Рим: «Італійський фашизм був не лише політичною революцією проти слабих і нездатних урядів, що дозволили впасти авторитетові держави й загрожували спинити Італію на шляхові необхідного розвитку, — але він був також духовою революцією проти старих ідеологій, які підкопували святі принципи релігії, батьківщини й родини; отже значить він є: відбудова нації «через *реінтеграцію релігійних і моральних вартостей*».

Відповідно до цього повернено капелянів (священиків) до фльоти

й армії та проголошено св. Льонгіна патроном усіх військових сил Італії. Кожний більш-менш урочистий акт супроводиться службами Божими, а до світських свят долучено кілька нових релігійних свят, як Зачаття Діви Марії, Тіло Боже, Петра й Павла. В усіх школах, починаючи з найнижчих і до найвищих, поновно зявилося на стінах Розп'яття, яке, згідно з наказом попередніх урядів, було винесене. Рівночасно повернено Розп'яття в суди й касарні, на забарвлену кровю мучеників арену Колізея та на башту Капітоля. Знову відчинено університетські церкви в Римі, Больоньї й Генуї. У 1925. р. уряд вжив усіх заходів для успішного переведення урочистостей з нагоди «Святого Року», про що згадав сам папа в одній із своїх промов. Не без значіння були також і дрібні факти, як ось те, що в річницю столітнього ювілею «Пропаганди Віри» (папської місіонарської установи), св. Франціска й на «Святий Рік» уряд вперше випустив поштові марки з релігійними емблемами, або то, що спеціальним декретом закінчено дуже довгу й неприємну юридично-політичну полеміку й визнано всі шляхотні титули, які надавав папа. У новому карному кодексі введено надзвичайно суворі кари за богохульні лайки, які ще кілька років тому були звичайним явищем вулиці, а тепер цілковито зникли. Особливим законом заборонено надавати дітям образливі для релігії й нації імена чи містити на могилах подібні написи.

Особливу увагу звернено на охорону родини й дітей.

«Ми, — каже Федерзоні, оден з найближчих співробітників Мусоліні, — повинні знищити всі ті ухили, які можуть вражати святу мораль нашого народу, а головно ті, що мають на меті внести в його душу такий настрій й такі стремління, які перетворюються в чисто еґоїстичну концепцію життя, бо для фашизму життя в діяльності, у самопожертві, у постійному підпорядкованні індивідуальних інтересів вищим цілям нації. Ті цілі покриваються, щодо проблеми народження й щодо інших проблем, з імперативними наказами католицької моралі. Отже буйний розцвіт родинних вогнищ є найбільшим багатством італійської нації, яка в розмноженні її власних синів добачає найсильніше знаряддя для неминучого поширення в світі». У звязку з цим стоять рішучі заяви уряду (зокрема 14. червня 1923. р.) про негативне відношення до питання розводів, що набрало було перед фашизмом дуже гострого характеру й викликало палкі дебати в пресі та в суспільстві. Ставши в обороні непорушності родини, уряд фашистів поробив заходи до знесення розводу також і в Фіуме, куди їздили ті італійці, що бажали розвестися, та загрозив позбавленням італійського громадянства всіх розведених закордоном. Значіння цих заходів виявляється з того гасла, яке, у запалі боротьби за й проти розводу, була кинула «Трибуна»: «Чи з Італією, чи з Ватиканом!» уряд Мусоліні подбав про знищення цієї ділеми й став на тому, що можна бути як з Італією, так і з Ватиканом.

Шкільна реформа, що її перевів уряд Мусоліні, цілком відповідає цим новим поглядам на відношення до релігії й Ватикану. Колишні уряди, в своїй ліберальній проти-клерикальній і проти-ватиканській політиці, проводили повільну лязгацію школи, почавши з усунення закону Божого з нижчих шкіл і закінчуючи закриттям богословських факультетів на університетах. Народні бібліотеки й дитячі захисти, спортові організації та організації довійськового виховання об'єднува-

лися в одному фронті за звільнення від релігійних впливів. Мусоліні став на цілком протилежну позицію. — Держава стверджує своє право на виховання громадянина й воює та організує т. з. «Баліля», що в своїх маленьких відділах творить ніби військо в мініатюрі, але разом з тим визнає за церквою вище право на християнське виховання. По школах вводиться обов'язкове навчання релігії, а в позашкільних організаціях молоді використовується вільний час священиків, і членів релігійних товариств. Шкільна реформа фашизму дала, як заявив оден з найбільше помітних католицьких діячів Егіберт Мартіре на Конгресі Національного Католицького Центру в березні 1928. р., більше, ніж самі католики на початку домагалися.

Головна ідея Мусоліні, — ідея, що, без сумніву, впливає на всю його діяльність та обумовлює всі його чини, — це ідея Великої Італії, на яку мусять бути звернені очі цілого населення земної кулі. «Тепер, — сказав він у вищенаведеній промові, — лише Ватикан має в собі ту ідею універсальності, що зв'язана з Римом й Італією». Отже логічним висновком з такого стану річей є бажання зв'язати ідею Великої Італії з універсальною ідеєю Ватикану. Звідсіля й цілком нова колоніальна та закордонна політика Італії.

Найкраще навести з цього приводу слова тогож Мартіре: «У колоніальній політиці релігійний фактор визнається державою в повній його незмірній ідеальній та суспільній вартості, — у протилежність, гадаємо ми, до певних ляїстичних тенденцій, що ще так недавно знаходили місце на сторінках офіційного місячника «Rivista Coloniale» та що, нібито бажаючи неображати релігійну волю тубольців, мали на меті невизнання першого пункту статуту, який надає католицькій релігії значіння державної релігії. Необхідно, перед лицем цих ляїстичних тенденцій, які досить поширені, ствердити непохитний принцип, що пошановання тубільних культів, — магометанського, жидівського, коптського, — є безсумнівним принципом права, але воно мусить бути погоджене з державною релігією та її абсолютною перевагою над всіма іншими культурами. Таке відношення держави відповідає двом необхідностям: 1) держава мусить з'являтися в очах тубольців у святій величчї офіційно визнаного й практикованого ритуалу; 2) держава мусить дивитися на католицьку релігію, як на істотний елемент тої вищої цивілізації, що є не останньою підставою колоніального завойовання. Отже тому, держава, в межах пошановання, що належить місцевим культурам, може й повинна дивитися на поширення католицької релігії, як на момент своєї цивілізаторської місії в справі ствердження вищих вартостей культури, почуття й душі...»

...Нам треба, — каже він далі, — як найшвидше сформувані колоніальну свідомість італійців, не лише у відношенні до технічних, економічних чи політичних проблем Імперії, але також і до проблем релігійних... Тепер режим має на увазі підійти до об'єктів своєї релігійної політики також на полі закордонної політики. Досить пригадати... факт, що тепер далеко частійше, ніж раніше, представники Святого Престолу знаходяться в контактї з представниками італійської держави не лише в наслідок приписів дипломатичного протоколу, але також і в численних культурних і добродійних установах далеких земель, особливо для охорони наших емігрантів. Досить пригадати, що італійський

уряд зумів віддати належну шану кільком видатним пралатам, які виявили свою приязнь до Італії... заборонив італійському послові бути присутнім на святах Гуса в Празі, зогляду на їх протикатолицький характер, що навіть викликав протести Святого Престолу»... (Гвідо де Люка, ст. 36—38).

Натурально, що Італія у переведенні своєї «місіонерської» політики мусить зачіпати інтереси й інших католицьких держав, які, сильні своїми приязними дипломатичними зносинами з Ватиканом, досі мали повну можливість до певної міри паралізувати чи обмежувати діяльність представників «узурпаторської» держави, що, мовляв, не мала права боронити католицьких інтересів, бо тримала «голову католицтва» у гіркому «полоні». У своїй політиці колоніального й культурного поширення італійських впливів Мусоліні дуже швидко мусів оцінити цей негативний бік «Римського питання».

«Теперішня Італія, — читаємо ми в тій самій книзі Де Люка, що дуже добре поінформований про цілі фашистівської політики, — може й повинна підійти до проблеми «місіонерської політики» — особливо щодо поясу, який, у багатьох відношеннях, належить італійським впливам, тобто до близького Сходу, — з цілком іншим духом і засобами, ніж ті, яких вживано двадцять чи трицять років тому, коли французький протекторат мав за собою цілу перевагу, а карти гри на берегах Босфору проти Турецької Імперії були в руках Берліну, Парижу й Петербургу. Італії тоді не було... Тепер політичні обставини цілком змінилися... Права Італії підтримує тепер цілий народ, держава, свідомо своїх обов'язків і ревно до своїх духових вартостей, сила. А ці вартості — релігія, мистецтво, культура — знаходять у місцях чудові вогнища оборони й поширення. Не лише для охорони наших земляків по всіх землях світу, але й для виконання високої виховавчої ролі, католицькі місії збирають у своїх установах цвіт найвищих шарів суспільства різних країн. Висока суспільна функція, яку місії, особливо англійські й французькі, переводять в Індії, у Китаї, в Японії з їхніми народними й вищими школами, полягає в тому, що вони виховують для родинного та громадського життя тисячі й тисячі молоді. Не всі вони, як відомо, приймають католицтво, але всі навчаються шанувати церкву й всі відчують вплив культури рідної місіонарам країни. Чи ж може теперішня Італія залишитися байдужим глядачем у цих змаганнях і не подбати про поширення своєї духової традиції?» (тамже ст. 42—43).

Цим реторичним питанням, що не потребує жадної відповіді, настільки вона ясна й зрозуміла, ми можемо закінчити огляд релігійної політики Мусоліні. У нашому огляді мали ми на увазі виказати, як Мусоліні підготовляв трактат примирення з Ватиканом, і чому саме йому пощастило зробити те, про що могли лише мріяти його попередники. Далекий від усяких «ліберальних» і «демократичних забобонів», диктатор Італії не завагався, не вважаючи на давні проти-клерикальні традиції, принести в жертву своїй ідеї Великої Італії все те, що могло стати їй на перешкоді.

Переговори продовжувалися два роки й закінчилися підписанням трактату й конкордату. Мусоліні здобув у папи юридичне признання прав Італійського Королівства на Рим, а Ватикан — державну суве-

ренність на незначній території й величезні права у регулюванні релігійного та взагалі духовного життя Італії.

Не будемо спинятися над окремими пактами трактату, — вони надто вже всім відомі з щоденних часописів, — запитаємо лише, які наслідки може мати він для нас, українців. Хоч ми ніби й не можемо мати жадного відношення до «Римського питання», а проте всі питання міжнародньої політики тепер так звязані одне з другим, що навіть і «Римське питання» може нас зачепити. І дійсно зачепить.

На це вказує з одного боку зацікавленість Ватикану у зєднанні церков і в поширенні католицьких впливів на терені б. Росії взагалі, а на Україні зокрема — особливо після розпаду православної церкви — з другої бою, звернення уваги італійського уряду на «береги Босфору» (див. вище). Ще 26. березня 1919. р., коли Мусоліні був тільки журналістом, кинув він клич: «На Схід!» — «На Сході знаходяться народи, які «потенціально» невимовно багаті та які природно відкривають для нас чудове поле економічної й інтелектуальної експанзії. Там знаходяться народи, які потребують нашої допомоги та які можуть нам дати багато з того, чого в нас нема»...

Тутже вміщено невеличку статтю: «Вуголь України для цілої Європи» (див. мою статтю в «Ділі», 14. лютого 1924. р.). Це зацікавлення «Сходом» взагалі, а Україною зокрема, у Мусоліні ніколи не зникало. Однак ми не можемо тут над цим спинитися докладніше, як також не можемо передбачити, в які форми виллється це зацікавлення.

Ми хочемо лише зазначити, що, коли дві таких чинних і великих сили, як Мусоліні й Ватикан, маючи кожна свої інтереси щодо розв'язання тої чи іншої проблеми, зуміють ці інтереси погодити, то вони зможуть перевести — або принаймні спробувати перевести — їх у життя.

Василь Бобрів.

Американські Українці.

В Європі дуже часто можна почути нарікання на американських українців, немов вони обросли мохом і, як той лежачий камінь, нічого не роблять.

Тільки той, хто не був за океаном, або не пізнав там української маси, може це казати. Перш ніж осуджувати наших земляків на землі Вашингтона, треба вивчити обставини й *духа* Америки.

Американські українці, — це не політичні емігранти — це в більшості селяне із Східньої Галичини (емігранти із Закарпатської України стоять окремо, заховуючи назву «русинів», а емігранти з б. російської України у подавляючій масі національно несвідомі), що покинули свою рідну землю за злиднів під чужим пануванням. Ця селянська маса ще перед десятьма роками була цілком національно-несвідома. Оскільки ще й тепер місцями можна чути слово «русин», то що казати про яких двадцять років назад. До того ж не треба забувати, що найбільший відсоток серед українців складають лемки й бойки...

Останні два десятиліття зробили неймовірний здви́г. Сьогодні по-

чути «русин» або «рутинець» можна хіба від інтелігента, що з ненавистю відноситься до селянина, чи від поляка. Свідомі українці себе звать своїм іменем.

*

Коли приходилося ще тут в Європі перечитувати наші американські часописи, то дивним здавався й формат, і наївні статті та замітки, і відсутність фейлетону, і велике зацікавлення церковними сварками. Було іноді смішно, іноді нецікаво, а іноді навіть злісно.

Усе це зникає після приїзду й ближчого зазнайомлення з безлічю народів, інтелігенцією та духовенством у самій Америці. Щойно там починаєш розуміти те, що тут видається таким дивним.

Вже на «острові сліз», про який, зрештою, залишається зовсім протилежне назві вражіння, помітно—цілком відмінну від європейської—нервовість, але разом з тим і своєрідну певність у рухах. Колиж попадеш на вулицю Нью-Йорку, то тут нема й спомину про європейське життя. Точнісько, як порівняти Київ, скажимо, з «площею опери» у Парижі.

Ясно, що ця ненормальна швидкість викликана, з одного боку, надзвичайним визиском праці, а з другого, — нестримним бажанням кожного: протягом найкоротшого часу здобути собі *мільон*, бо тоді вже можна й не поспішати... Важко припустити, щоб в Америці знайшлася людина, якаб не мріяла стати мільонером. Ось це й дає таку силу та інтенсивність рухові.

Уявімже собі на хвильку гуцула або лемка, що приїхав впрост з полонин і лісів до бурхливого Нью-Йорку. Що він відчуває?

Його перша думка: знайти земляків. Бож наші люде звикли жити громадою, — по сільському. Та чогож шукати десь «вітра в полі», коли кожен приїждить, щоби заробити й тікати назад купувати землю, — «стати газдою»... І так з дня на день, витрачаючи лише на саме необхідне та складаючи цент до centa, доляр до доляра, з нетерпінням чекає він на поворот.

Однак, поруч з фізичними потребами й ощадністю виникає ще й те, що всмоктано з молоком матери, — релігія... Бачучи, як ірландець-католик або швед-протестант іде до своєї церкви чи школи, наш селянин хоче й собі молитися та посилати до школи також і своїх дітей.

Так повстали церкви, зявилися з Галичини пан-отці, заклалися брацтва. Еміграція росла, а разом з тим появлялись також національно свідомі й віддані народній справі одиниці.

Приклад інших народів, — їх громадська й організаційна праця, — пробуджував і серед українців охоту до праці, до створення чогось свого, національного. Кожне брацтво з часом перетворилося у відділ «Руського Народного Союзу», — допомогового товариства, що нині має більше як на 2 мільйони майна та понад 20.000 членів. Недавні національний здви́г викликав зміну назви на «Український Народний Союз». Не місце тут для докладної історії У.Н.С., але всеж вказаною є згадка про нього, як про далеку від політиканства й дрібних поражунків, — поважну українську організацію.

До революції 1917. року піднесення української свідомости йшло повільно. Щойно війна, а головно революція в б. Росії та, нарешті, розпад Австро-Угорщини, зколихнув байдужу масу наших емігрантів. Прав-

да, вони не творили легіонів, як поляки й чехи, не складали мільйонів, як ірландці й литовці, але це не їхня вина... Революція дала лише товчок до скристалізованого національного думання. Протягом десяти років цей процес дійшов до того рівня, що маса вже здібна творити, вже не побоїться взяти зброю, вже не поскупиється жертвою на національні потреби та вже не завагається стати в рішучій обороні українського національного імені... З ними поневолені стали наші емігранти в Америці думачими й здібними до творчої праці.

А це має більше значіння, ніж вони взяли зброю й насліпо воювали, як це ми бачили десь на Слобожанщині чи на Чернигівщині. Це великий здобуток нашої визвольної боротьби, що національний рух серед американських українців стихійно росте, зміцнює сили, витворює нові організації, підносить споміж себе здібних, чесних, працьовитих і відданих справі людей.

Кінець 1919. р. був кульмінаційним моментом руху. Але, на превеликий жаль, договір б. п. С. В. Петлюри з поляками штовхнув американських українців в обійми московських наймитів-комуністів, що проповідували спасення Галичини більшовиками. Протягом короткого часу українська комуністична партія стала найчисленішою серед інших в Америці. Міжтим поляки міцно засіли в Галичині. Зникло бажання вертати «до краю». Однак не пропала надія на «Лігу Націй»...

Рішення справи Галичини в березні 1923. р. все знищило. Українці почали настало осідати в Америці: діти підростають, американізуються, одружуються з американцями...

Але разом із цим приходять передумання всього й перегляд тих шляхів, якими йшла українська справа, — українська державна політика...

*

Партія комуністів не збільшується, а все зменшується. Головною причиною було москвофільство. Якщоб така партія повстала десь 15 років перед революцією, то може й зуміла затримати в себе наших емігрантів, бо маса ще не була свідомою. Тепер же після кількох років існування Незалежної Національної Української Держави, кожен селянин добре знав, хто ховається під маскою українського комунізму... Червона господарка в Галичині, підписання миру в Ризі та плазунство комуністів перед поляками й москалями — зробило з прибитого важкою долею селянина свідомого українського громадянина.

Заклекотило життя. Усі разом і кожний зокрема шукав винуватих в українській трагедії.

Ес-ери нападали на «Свободу» й націоналістів. Почалася праця коло творення «Оборони України». З'явилося чимало метких діячів, що тісно звязували «політику» з «економікою»...

Проте здоровий розум українського селянина все перемогав. Цей розум добачав у непроханих провідниках тих, хто розраховував на легкий хліб з рук змучених працівників.

*

Не слід дивуватися, що українська національна преса уділяє так багато місця церковним справам. Вплив Польщі й Ватикану не мало до

того спричиняється. Замість допомоги народові, духовенство — особливо вище, — в ім'я егоїстичних цілей, іде на все, — навіть на одверту зраду українського руху.

Це щастя, що більшість духовенства складається із національно-свідомих українців. Наколи вони ще досі не стали виразно на бік народу, то це лише з побоювання за свій матеріальний стан. Але час своє зробить. Кількість відсталих, що сліпо йдуть за «Владикою», все зменшується.

Хоч українська еміграція в Америці нині й уявляє в себе розбитий табор, всеж помітно зосередження живих сил, — творчого елемента, що бачить перед собою одинокий шлях, шлях національний, і навіть... шлях українського націоналізму.

Як після бурі приходять гарна погода, так після років внутрішньої боротьби серед американських українців настає час позитивної праці.

*

— До чого прагнуть американські українці? — Яка на них надія? — Ці питання чуємо на кожному кроці.

Самостійна й дійсно Соборна, від Попраду аж по Каспій, Українська Держава! — В ім'я цього ідеалу працюють найкращі українські організації, що дбають і про «Рідну Школу», і про «Просвіти», і про інвалідів, і про революційно-боеву діяльність...

— Яка надія? — Чи пойдуть воювати? — Ні, вони не пойдуть. Але цього й не треба. Армія не складається лише з озброєних вояків, — потрібне також і запілля. І то сильніше, ніж фронт. Ось частиною нашого запілля власне й має бути Америка.

Українські маси в Америці вже вступають на шлях максималістичного націоналізму. Цього бояться творці й прибічники «Ліги Нового Сходу». Але маса добре розуміє позичену в москалів демагогію. Не допоможуть нічого «проці» доморощених професорів...

В. Богущ.

Економічні взаємовідносини між Україною та Росією в С. С. С. Р.

Поміж українським громадянством ще й досі поширені погляди, ніби наша батьківщина дуже богата, — ніби вона є одною з найбагатших країн світу. Цікаво, що також думки про свою країну тримаються турки, румуни, китайці, москалі й чимало інших народів. Тимчасом українські патріоти в значній мірі помиляються, бо наші природні багатства не такі то дуже великі; крім того багатією країною треба вважати ту, що розвинула свої виробничі сили до належної височини, досягнула високої техніки виробництва, має значний національний прибуток та взагалі нагромадила у вистаряючих розмірах знаряддя й засоби виробництва. З такого погляду Україна є нині не тільки не багатією країною, а навіть бідною, нпр. біднішою ніж Чехословаччина, чи навіть сучасна Польща, не кажучи вже про Францію або Бельгію. Легенда про бідність нашої батьківщини повстала тому, що під царським режимом Україна була дійсно короною для Москви, що Україна у великих розмірах вивозила хліб та м'ясо закордон і почасти до Росії, що Україна продукувала 85% цукру, 80% вугля, 75% криці, 70% чавуну й заліза, як також значну кількість тютюну, спирту та ін. Отже роля України в колишній Російській Імперії була дуже великою, бо Москва річно мала з України

на 200 млн. податків більше, ніж витратила на українських землях тому, що Україна вивозила на 350—370 млн. а ввозила тільки на 100—120 млн., — тобто Україна забезпечувала активний торговельний біланс Імперії (цілий вивіз був на 200—280 млн. більше за привіз). Мало того, у внутрішній торгівлі Україна була вигідним ринком збуту для російської промисловості й, не зважаючи на тяжку індустрію, цукор, хліб та м'ясо, мала пасивний торговельний біланс, довозячи з Росії величезну кількість прядільних виробів, одягу, взуття, лісу, різних виробів з металю, дерева, і навіть усяких машин, та знаряддя. Не треба забувати, що більшість своїх товарних сільсько-господарських виробів, за винятком цукру, Україна вивозила закордон (вивіз України вивіз 30—33% загального імперського вивозу, або 350—400 млн. з 1 до 1,5 млрд.), а 70—75% вугля й 50—60% заліза, мангану, криці та чавуну споживалося на Україні, — тобто виробу тяжкої індустрії тільки на половину вивезено за межі України та й то лише частина того йшла поза межі Імперії.

Отже положення України не безпідставно було колоніальне, — тим більше, що майже половина земельного фонду й легка промисловість були в російсько-польських руках, торгівля в російсько-жидівських руках, а банки й великі підприємства переважно в руках закордонних капіталістів. Крім того половину варстату праці захопили в свої руки зайшли робітники, а значна частина коло половини, службоців та інтелігенції складалася із зайдів-москалів, або неукраїнських місцевих елементів. Усім відомо також, що в наслідок русифікаційної політики на Україні безмежно панувала московська культура, що містах і робітничих центрах.

Подивимось тепер на відносини, що утворилися на Радянській Україні. Насамперед слід ствердити, що в період відбудови господарства, який майже закінчився (хоч правда тяжка промисловість досягає ще й тепер тільки 85% передвоєної), економічні взаємовідносини між Росією та Україною, майже ні в чому не змінилися. Та це й зрозуміло, бо за цей час відновились лише старі взаємовідносини й колішня промисловість... Мало того, на Україні період відбудови розпочався трохи пізніше, ніж у Росії, а тому українське господарство ще не відбудоване в такій мірі, як російське. Отже й не дивно, що українські економісти нині настирливо домагаються побільшення вкладів капіталу в українську промисловість. Взагалі ж російські керівники найбільше дбають про розвиток господарства в Росії, і тому українцям доводиться вперто обстоювати господарські інтереси України. Це особливо помітно в справі будови нових фабрик та заводів. Так за останні роки в С. С. С. Р. збудовано десять великих районних електростанцій (7 будуються) та 25 комунальних. З того на Україні збудовано тільки одну Штерівку, і то не цілком, будуються 3 (разом з дніпровською), районних і 5 комунальних. У металургійній промисловості збудовано й будується 7 нових заводів у Росії, а на Україні ні одного. В електротехнічній промисловості збудовано та будується 6 заводів у Росії, а на Україні тільки 1. У текстильній промисловості збудовано 6 і будується 17 фабрик у Росії, на Кавказі й Узбекістані а на Україні ні одної. У хемічній промисловості будується 12 заводів у Росії а на Україні тільки 2. З різних нових невеликих заводів сільсько-господарської продукції побудовано за останні роки 42 в Росії, 12 на Україні й 10 по інших республіках. Елеваторів у Росії збудовано 35, на Україні 8 і по інших республіках 5. Залізнична сіть побільшилася супроти 1914. р. майже на 2 тисячі км. у Союзі (на Україні на яких 300 км.).

Як бачимо, у новому будівництві Україна та інші республіки в порівнянні з Росією дуже відстають. Московські економісти намагаються пояснити це тим, що Україна й так має досить розвинену промисловість, що українські заводи та фабрики необхідно тільки відбудувати й забезпечити новим технічним знаряддям. Тимчасом і в цьому відношенні українська промисловість знаходиться в гіршому становищі. Так нпр. московська й ленінградська промисловість вже переустаткована майже цілком, а українські заводи тільки частково, або й зовсім ні. Вже роками обговорює преса справу переустаткування українських заводів для виробу паровитів, пароплавів, казанів, мостів, великих машин і вагонів у Харкові, Луганську, Миколаєві, Дніпропетровському тощо, а між тим Москва не дає на це грошей. Мало того, нові металургійні та машинобудівельні заводи, як також могутній тракторний завод, великий завод хліборобських машин і завод автомобілів мають будувати, або вже будують, у Москві, Свердловську, Сталінграді, Ростові, на Уралі й навіть у Сибірі, а тільки не на Україні. Мовляв, тут колись чужоземний капітал утворив тяжкий промисл, а в Росії він розвинений мало, отже треба тепер подбати більше про розвиток російської металургії та машинобудівництва.

Колиж українські економісти домагаються розвитку на Україні прядільного промислу та будування фабрик взуття або одягу чи поширення шкіряних заводів, то

Москва відповідає, що осередки цього витворились у Росії, а тому не слід утворювати нових на Україні, бо це приведе тільки до конкуренції. Тимчасом це саме не перешкоджає московським можновладцям будувати нові цукрові заводи в Росії, хоч осередком цього промислу вже здавна є Україна, хоч чимало українських цукроварів ще й досі стоять і вимагають переустаткування та відновлення. Узагалі за час радянської влади на Україні ще не збудовано ні одного великого заводу чи фабрики, а все тільки проєктується. Правда, дещо таки будується, але переважно для поліпшення зовнішнього торгу та для поширення легкого сільсько-господарського виробництва, виробу якого потрібні для вивозу в Росію або закордон (нпр. беконні фабрики, холодильники, елеватори, млини, фабрики консервів, макаронів, обійниці, заводи масла й т. д.). Крім того досить великі суми видає Москва для збільшення добування вугля, залізної або манганової руди. Це тому, що Росія дуже потребує їх для збільшення свого промислу, бо ленінградський та московський осередки не можуть розвиватись без українського вугля та без залізної руди (останньої добувається нині лише 75% передвоєної кількості).

Бувший генеральний секретар КП(б)У, Кагановіч у своїй доповіді на X. зїзді, виконуючи вказівки Москви, навіть відважився заспокоювати все зростаюче невдоволення між українськими працюючими масами московською господарською політикою: мовляв, у Радянському Союзі панує соціалістичний принцип розподілу праці. Україна, скажім, постачає Росії хліб, м'ясо, цукор, вугіль, залізну руду або чавун і крицю, а Росія дає Україні ліс, прядільні вироби, одяг, взуття, станки й машини. Іншими словами: Україна постачає по дешевих цінах хліборобські вироби або сировину для російського промислу, а Росія довозить переважно промислові вироби по дуже дорогих цінах. Хибаж не такі самі відносини панували й за царського режиму, коли Україна була на становищі московської колонії? Мало того, нині Росія намагається в міру можливості розвинути свій промисл, щоби позбутися залежності від України. Москва поширює уральську металургію й робить заходи до утворення нового осередку тяжкого промислу в Сибірі (Кузнецький Район), дуже дбає про поширення машинобудівництва та взагалі виробу засобів промисловості в Москві або Ленінграді й навіть робить спроби розвинути виріб цукру в Росії, тоді як питома вага тяжкого українського промислу поволі падає. Разом із тим Москва не дозволяє розвитку українського легкого промислу принаймь для задоволення потреб українського ринку, або намагається обмежити виріб потребами лише українського ринку. Отже з часом може прийти до того, що питома вага українського тяжкого промислу впаде з 70% до 60%, а може й до 50%, а питома вага російського зросте з 30% до 40—50%. Тай не дивно, бо Росія із своїх вкладів капіталу на нові фабрики й заводи витрачає щороку більше, ніж Україна. Так у 1926—27. р. Росія витратила 26%, а Україна тільки 18%.

Як відомо, противники Сталіна й Бухаріна, задля уможливлення будування соціалізму на Сході Європи, роблять заходи, аби звільнити С. С. С. Р. од залежності від Європи взагалі, а зокрема щодо привозу засобів виробництва а тому на власне виробництво витрачають величезні гроші. У дійсності ж російські економісти дбають про те, щоб Росія унезалежнилась не лише від Європи, але також і від України, бо вони бояться, що остання може колись таки відділитися від Росії, а без України та Кавказу навіть на думку Бухаріна—Сталіна неможливо булоб «будувати соціалізм» у Росії. Отже цілком зрозуміло, чому всі найважливіші галузі промислу, як нафтова, вугільна, прядільна, цукрова, металургія й машинобудівництво, оповіщено загальносоюзними й ними управляє союзний уряд через союзні трести та інші установи, де сидять переважно москалі або жида, — тоді як до компетенції українського уряду відносяться тільки менше вартні заводи та фабрики республіканського або місцевого значіння (виробництво сільсько-господарських і деяких інших машин, виробництво мішків, канатів і шпагату, цегли, цементу, посуду, шкла, пляшок, шкіри, панеру, дроту, цвяхів і т. д.). Це видно з того, що союзна осередня промисловість (переважно продукція засобів виробництва) Україні дала в 1926—27. р. різних виробів майже на 800 млн., тоді як цензова республіканська лише на 325 млн., а місцева цензова на 104 млн. (не рахуючи українського виробу предметів споживання, що без кустарної промисловості дала в тому році на 1143 млн. виробів). Таке саме відношення було в 1925—26. р. і в 1927.—28. р. Крім того всі українські трести дуже обмежені в своїй компетенції й можуть переустаткувати старі, або будувати нові, заводи та фабрики тільки після розуміння та за згодою союзного уряду. Тому вже не раз траплялося так, що український уряд був позбавлений можливості переводити в життя вироблений ним господарський плян, бо його не затверджено в Москві.

Узагалі в С. С. С. Р. панує нечуваний господарський централізм, який радян-

ські економісти намагаються пояснити системою плянового господарства. Міжтим вже не раз виявилися величезні зловживання та негосподарність, що привело до нечуваної розтрати народного майна. Ми не будемо тут зупинятися також на тих скандалах, що дуже часто трапляються, із закупленим закордоном устаткуванням. Не варто також багато говорити про те, що радянське «будівництво» коштує надзвичайно дорого (іноді на 100% більше, ніж проєктувалося) і затягується роками. Сама влада звернула на це увагу й шукає виходу. Проти цього господарського централізму вже не раз протестували деякі республіканські уряди, але російський уряд підтримує загальносоюзний (між ними панує міцна єдність!), бо завдяки централістичній системі великі користи припадають на Росію.

Це особливо ясно видно при розгляді фінансових взаємовідносин поміж республіками Союзу. Так у 1925—26. р. бюджет Союзу складав коло 5 мld., республіканський бюджет Росії 496 млн., а місцевий 926 млн., республіканський бюджет України 180 млн., а місцевий 230 млн. Так само в 1926—27. р.: бюджет Союзу — 6,2 мld., російський республіканський 850 млн., карб. і місцевий 1270 млн., а український республіканський 243 млн. і місцевий 330 млн. Республіканський бюджет інших республік вносив у 1925—26. р. 130 млн., а в 1927—28. р. коло 180 млн.; місцеві — в 1925—26. р. 180 млн., а в 1927—28. р. коло 250 млн. Тобто в 1925—26. р. республіканський і місцевий бюджет усіх республік Союзу складав тільки 2105 млн., а по союзному бюджету витрачено теж майже 2 мld., або 50%. Так само в 1926—27. р. всі республіканські й місцеві бюджети склали 3150 млн., тоді як по союзному бюджету пройшло теж більше з мld. карб. Цікаво, що всі республіки за винятком Росії мають щорічний недобір, що його покривається із загального бюджету. А це тому, що велику кількість російських установ фінансує союзний уряд, бо вони являються всесоюзними. Тобто, якби союзні фонди витрачували пропорційно до населення республік, і на основі прибуткового ключа, то недобір малаб Росія, бо вона одержує нині з союзного бюджету значно більше, ніж збирає прибутків. Між тим Радянська Україна, як то було й за часів Імперії щорічно витрачає по всім бюджетам значно менше, ніж з неї стягає влада. Так у 1925—26. р. Україна дала прибутків 822 млн., а видатків мала тільки 741 млн.; у 1926—27. р. прибутки України склали 1037 млн., а видатки 997 млн. Ми не знаємо, чи урядова статистика не зменшує цього визиску України, бо згідно з іншими теж урядовими даними прибутки України перевищували видатки в 1925—26. р. на 120—150 млн., а в 1926—27. р. на 80—100 млн. Які саме дані правдиві, важко сказати, але всеж нині Росія визискує Україну менше, ніж це було за царського режиму, коли Україна тільки по бюджету втрачала що року до 200 млн.

Яким чином Україна не добірає, видно з того, що по союзному бюджету проходить річно коло 50% всіх видатків, тоді як на Україні цих видатків значно менше. Так у 1925—26. р. по союзному бюджету Україна одержала тільки 331 млн., тоді як республіканський і місцевий бюджет дав 410 млн., а в 1926—27. р. видатки по союзному бюджету склали 424 млн., а по місцевому й республіканському 573 млн. Видаткиж України на поширення промислу, і по союзному бюджету повинні бути ніяк не меншими, а принаймні такими самими. Це значить, що союзний уряд витрачає загальні союзні фонди, як йому подобається, дбаючи переважно про інтереси Росії. Мало того, узагалі треба визнати, що цілий бюджет України, беручи на увагу тільки кількість людности (30 млн. на 150 млн. у 1928. р., тобто пята частина), мавби вносити в 1927—28. р. 20% бюджету Союзу, або 1,4 мld. (увесь союзний бюджет складає 7 мld.), а не 1,2 мld., як є в дійсності. Так само й в попередні роки цілий бюджет України увесь час складав тільки 15% або 16% замість 20%.

Виказується однак, що система упослідження України здійснюється не тільки на полі фінансово-бюджетової політики, але також узагалі вся господарська політика Союзу провадиться так, що Росія упромисловлюється швидче, і питома вага українського промислового виробництва в Союзі поволі падає. Так основний капітал промисловості С. С. С. Р. у 1926. р. складав 7175 млн., а України 1922 млн. (26,9%); у 1927. р. 7878 млн. і 2093 млн. (26,7%). Цього власне й треба було сподіватися, бо в 1926—27. р. вклади в промисловість цілого Союзу вносили 1039 млн., з чого на Україну припадало 240 млн. (23,1%), а в 1927—28. р. 1313 млн. і 289 млн. (вже тільки 22%). Цілком зрозуміло, що, коли вклади капіталу зменшуються, то й капітальний фонд промисловості зменшується, бо в С. С. С. Р. панує державний капітал, а приватний відіграє певну роль лише в дрібному торгу та сільському господарстві. Так на Україні із загального капітального фонду державі належить 55,2%, кооперації 12,2%, а приватному капіталу тільки 32,6% (переважно сільсько-господарські виробни). Це видно також з того, що з усього виробництва цензової промисловості

(1448 млн. у 1927—28. р.) на державну промисловість припало 1303 млн. (90%), на кооперативну 111,5 млн. (7,7%), а на приватну 33,8 млн. (2,3%).

Не дивно отже, що відсоток продукції засобів виробництва на Україні теж зменшується, бо її фінансує союзний уряд, а відсоток продукції предметів споживання побільшується (це республіканська й місцева промисловість, яку фінансує уряд України). Так у 1926—27. р. продукція засобів виробництва союзної цензової промисловості вносила 4216 млн. карб., з чого на Україні 1131 млн. (27%), а в 1927—28. р. 4597 млн. 1230 млн. (вже тільки 26,8%). У той же час продукція предметів споживання в 1926. р. в Союзі складала 6480 млн., з чого на Україні 1143 млн. (17,6%), а в 1927—28. р. 7396 млн. і 1306 млн. (17,8%). При цьому не треба забувати, що частка продукції засобів виробництва на Україні ще з передвоєнного часу була завжди більшою за продукцію предметів споживання. Тому не дивно, що в 1926—27. р. продукція засобів виробництва на Україні вносила 49,7% загальної української продукції (без кустарної промисловості, яка дала в тому ж році майже на 600 млн. ріжних виробів), а продукція предметів споживання 50,3%, тоді як продукція засобів виробництва в цілому Союзі вносила тільки 38,3%, а предметів споживання 61,7%. Проте в 1927—28. р. та сама продукція на Україні складала вже лише 48,6% (зменшення засобів виробництва) і 51,4% (збільшення предметів споживання), і навпаки в Союзі бачимо збільшення засобів виробництва до 38,9% та зменшення предметів споживання до 61,1%.

Ось тому нема сумніву, що коли таким робом буде провадитися упромисловлення С. С. С. Р., то Україна все буде відставати від Росії, а крім того далі падатиме питома вага української продукції засобів виробництва. На жаль ми не маємо даних про господарський розвиток самої Росії, але ми певні, що ця упослідженість господарського розвитку України в порівнянні власне з Росією є ще яскравішою, бо, наприклад, упромисловлення Білорусі, закавказьких і середньо-азійських республік відбувається ще млявіше, ніж господарський розвиток України. Як ми вже згадували, влада дбає про упромисловлення московського й лєнінградського районів (хоч там нема ні вугля, ні руди, ні бавовни, ні жадної іншої сировини, але це, мовляв, історичні осередки промисловості), а також Уралу й до певної міри Сибіру, тобто цілком російських теренів.

Це й справді є так, бо інакше радянська влада, зважаючи на природні багатства та капітальні фонди України, а також на її величезну аграрну перенаселеність, повиннаб вкладати в українську промисловість не 20% (це відповідає, правда, відсоткові людности, але не відповідає загальному господарському значінню України в Союзі), а яких 25—30% капітальних фондів. Тимчасом усі вклади в усупільнене господарство Союзу в 1926—27. р. вносили 2683 млн., а на Україні 529,9 млн. (19,8%); у 1927—28. р. 3456 млн. і 718 млн. (20,3%). Цікаво булоб знати, скільки саме вкладів капіталу одержала Р. С. Ф. С. Р., що на підставі кількості населення малаб одержати лише коло 66%, а решту 13,7% інші республіки. Та ми вже згадували, що загальний бюджет України не вносить навіть 20%, а тільки 15—16% (бюджет інших республік не більше 10—12%), тоді як бюджет Росії складає яких 72—75%. Ось тому можна гадати, що й вклади в Росії, певно, вносять не менше 70—75% замість 66,5%.

Що господарське становище України в межах С. С. С. Р. занедбане й навіть погіршало в порівнянні з ролю України в колишній Російській Імперії, видно також з того, що її загальна продукція народного господарства не вносить навіть 20% союзної. Так у 1926—27. р. увесь Союз дав продукції на 31741 млн., Україна на 5574 млн. (лише 17,7%); у 1927—28. р. Союз мав дати на 35.228 млн., а Україна начеб на 6101 млн. (18,2%). Між тим перед війною Україна давала 20—22% загальної продукції колишньої Імперії. Особливо в тяжкому становищі знаходиться нині сільське господарство України, бо продукція хліба зменшилась, кількість худоби також, а ліси, сади й виноградники так понищено, що вони досягнуть передвоєнного стану тільки в 1940 р. Тому й не дивно, що в 1926—27. р. українська сільсько-господарська продукція складала тільки 15% союзної (2724 млн. з 18.634 млн.) та мабуть і в 1927—28. р. цей відсоток не побільшився, якщо не зменшився в звязку з неврожаєм на півдні України. До війни українська сільсько-господарська продукція складала 18—20% загально-імперської. Так само й промислова продукція України в порівнянні з Союзом не зростає, а навіть іноді падає. У 1925—26. р. вона вносила 2549 млн., або 21,4% союзної (11.919 млн.), а в 1926—27. р. вже лише 21,2% (2780 млн. з 13.107. млн.). Передвоєнна промислова продукція України складала 22—25% продукції колишньої Росії (без Польщі). Отже не дивно, що національний прибуток України теж зменшується в порівнянні із загально-союзним, або власне національним

прибутком Росії, бо інші республіки мають напевно менший національний прибуток, ніж навіть Україна. Так у 1925—26. р. національний прибуток України виносив 4364 млн. з 20.252 млн. цілого Союзу (21,6%), а в 1926—27. р. 4837 млн. з 22.560 млн. (лише 21,4%). Перед війною національний прибуток України складав 22—23% Імперії.

Проте й нині на душу населення України припадає національного прибутку в 1927. р. не менше, ніж в цілому Союзі пересічно 170 «червоних», або 95 карб. золотих, (тобто на 15 карб. менше, ніж перед війною). А це тому, що на Україні відсоток мійського населення більший, ніж у Союзі (на Україні в 1926—27. р. було 19% мійського населення, а в Союзі 18%). Крім того промислових робітників на Україні було 752 тисячі або 24,4% цілого Союзу, де в тому ж році нараховувано всього 3,114 млн. Тимчасом відомо, що в С. С. С. Р. бюджет промислового робітництва, а також мійського населення, узагалі вищий, ніж бюджет сільського.

Також і на полі внутрішнього та зовнішнього торгу Україна не може похвалитися поступом у порівнянні з тим, що було за царського часу. Так внутрішній товарообіг України й торг з Росією та іншими республіками Союзу виносив в 1926—27. р. коло 22%, або коло 6,5 млрд. з майже 30 млрд., цілого внутрішнього товарообігу Союзу. Звичайно, на ґрунті величезного браку предметів споживання в самій Росії, вона тепер не має можливості дуже широко засипати український ринок своїми дорогими фабричними виробами, але зате й Україна, з причини знищення худоби та продукції хліба, не в силі поширити свій вивіз до передвоєнних розмірів. Правда, у минулому році московська влада силою стягнула коло 230 млн. пудів (38%) з усього хліба, що його заготовлено (коло 600 млн. пудів) для прохарчування міст, робітничих осередків тощо. Тимчасом Україна продукує хліба тепер ніяк не більше 25% цілої продукції хліба в Союзі (у 1926—27. р. коло одного млрд. пудів з 4,5 млрд.; до війни 1,3 млрд. з 5 млрд.). Раніше Україна вивозила свій хліб переважно закордон, а нині до Росії по дуже дешевих цінах. Російська Імперія вивозила пересічно 500—600 млн. пудів (з чого Україна половину), а С. С. С. Р. у 1927—28. р. майже нічого (яких 40—50 млн. пудів), бо продукція хліба минулого року дала на 500 млн. пудів менше, ніж до війни. Цікаво, що засівна площа землі в 1926—27. р. досягнула передвоєнної, а продукція хліба зменшилась. Це тому, що дрібні селянські господарства дають дуже низький урожай (пересічно 50 пудів з гектару) і на тих землях, які колись належали поміщикам та оброблялись значно краще (100—150 пудів з гектару). Правда, недобір зерна тепер вирівнюється підвищенням іншої сільсько-господарської продукції та деяких технічних культур.

Не дивно отже, що, за браком вивозу хліба та з причини удержавлення зовнішнього торгу, весь вивіз і привіз Союзу складає тільки 35,6% передвоєного (у 1926—27. р. весь зовнішній торг дав тільки 1438 млн.). Так само й зовнішній торг України дуже зменшився (у 1925—26. р. 120 млн. вивозу й 85 млн. привозу а в 1926—27. р. вивіз піднявся до 162 млн. та привіз навіть зменшився до 80 млн.). Перед війною Україна вивозила пересічно на 350—370 млн., а довозила на 110—130 млн. (пята частина всеімперського зовнішнього торгу). Як бачимо, у 1926—27. р. зовнішній торг України складає тільки шосту частину загально-союзного (особливо мало доведено на Україну), а тимчасом зовнішній торговельний білянс України дав актив у висоті 82 млн. (активний білянс цілого Союзу дав тільки 57 млн.). Саме коштом України досягнуто активного сальдо Союзу. Це значить, що на Україну доведено значно менше машин, тракторів та іншого ріжного закордонного знаряддя для промисловості. Московські прислужники проте можуть пишатися тим, що за царського режиму ріжниця поміж привозом і вивозом України була ще більшою (яких 240 млн.). Тоді Україна забезпечувала вивозом свого хліба, цукру та ін. активний торговельний білянс цілої Імперії (100 млн.), покриваючи пасив не-українських земель (140 млн.).

Отже, загалом беручи, за роки радянської відбудови колишнього господарства Російської Імперії роля України в С. С. С. Р. та господарські взаємовідносини поміж У. Р. С. Р. і Р. С. Ф. С. Р. мало чим змінилися в порівнянні з царськими часами.

Юр Миланч.

Раймонд Пуанкаре.

Є люде, що рідко з'являються на сцені історії. У них зосереджується доля цілих націй і культурних світів. Вони стоять на шляху історії, немов милеві камені, що позначають перейдені й показують майбутні етапи.

Від договору у Вердені (843. р.), відколи Франконська Імперія Карла Великого розбилась на три національні частини — Францію, Італію й Німеччину — в історії Франції ми помічаємо мало людей цього епохального типу. Щойно Гуго Капет робить французьке відокремлення від «Римської Імперії» настільки реальним, що, перетворюючи територію Франції в дідичне королівство, надає їй форму політичної єдності й нероздільності. Хто зна, чи без цього чину Бургундія, Бретанія, Орлеан, Анжу, Прованс і т. д. і т. д. не пішлиб власними історичними шляхами. Створення монархії було передумовою створення єдиної нероздільної Франції. Людовики IX. і XI. скріплюють і цілком об'єднують французьку державу, роблячи Париж серцем і осередком нації. Але щойно великий Рішельє показує нації її зовнішньополітичні шляхи й на століття вперед означає напрямну французької міжнародньої політики. «Лицем до Європи, опанувати європейський континент!» — ось його великий клич. Клич той самої ваги, що в англійській історії гасло: «Опанувати океани!» За часів Рішельє перший раз в історії Франції ставиться домагання рецького кордону, як передумови французького панування в Європі. Саме тоді зроджується вічна ворожнеча поміж Францією й Габсбургами, що в той час заступають Німеччину. У трицятьлітній війні Рішельє осягає свою ціль. Опанувавши Рен, Великий Кардинал кладе фундамент французької переваги в Європі. Заборча політика Людовика XIV. йде цілком шляхами Рішельє. Тими саміськими шляхами йшов у відношенні до європейського континенту також і — Наполеон.

*

Нарешті — Пуанкаре. Імя, яке заслуговує на те, щоби бути поставленим поруч інших найкращих імен французької історії. Ніщо так яскраво не характеризує Пуанкаре, як протиставлення його Наполеонові. Наполеон хотів найперше Корсики проти Франції. Потім ішов з Францією проти Корсики. Він гнався по золотій дорозі Олександра Великого, і під пірамідами мріяв про «Царство Орієнту» з Малою Азією та Індією. Потім хотів чогось — ніби «Злучених Держав Європи» під владою Наполеонів, — проти Бритійської Імперії. Потім дивився з Кремля на пожар Москви. Потім хотів тільки Франції у межах держави Людовика XIV. І на багатстві своїх цілей — Наполеон розбився... Не дивлячись на все. Не дивлячись на геніяльність політичних концепцій. Не дивлячись на надлюдське прагнення до влади. Не дивлячись на особисте вміння панувати. Не дивлячись на дар слова й на мистецтво впливати на маси. Не дивлячись на геніяльний інстинкт у пізнанні звязку між явищами. Не дивлячись на незломну, немилосердну й тверду, як криця, волю...

*

Усі ті ціхи посідає в більшій чи меншій мірі Пуанкаре. Отжеж: непохитну силу волі, вміння опанувати маси, непересічну свідомість звязку поміж явищами й тверде бажання влади. Але хоч і нема в ньому наполеонового лету політичної концепції, хоч нема в ньому цього невимовного принципу, що творить з людини героя — півбога, то є в ньому одно в е л и к е, чого не мав Наполеон: незрушима ставлення ціли. Пуанкаре мав і має тільки одну ціль. У протилежність Наполеонові він завжди тільки одного хотів і хоче. Але це одно він розбудовує послідовно далі. Не можна сказати, що того чоловіка у Франції люблять. Людська маса любить у своїх провідників більше їх слабости, ніж їх додатні якости. Пуанкаре й на трибуні, і в приватному житті, — завжди — оден і той же: зимний, обрахований, офіційний, без пориву й запального слова. Його промови, його писання, його урядові акти й листи, — все це бездоганні льогічні конструкції, — точно означені, ясні й зимні прояви його правничого інтелекту. Все це без темпераменту, без бучої живої крови, без тіни типового французького esprit, без дотепу, без якоїсь видимої пристрасти, — ненависти чи любови, — і, що найгірше, без тіни гумору. Його мемуари, що виходять окремими

більшими партіями від 1926. р. — це для неісторика безмежно нудна лектура. Його метода щонедільних промов по всіх містах Франції, — переважно з нагоди відкриття всякого роду пам'ятників, — це, у протилежність до запальних слів Мусоліні, систематичне, ледви що не машинальне втовкмачування в людські голови все одної й тоїж думки. Він робить це так довго, аж доки його думка не вжереться у кров і кість мас, не зробиться їх другою натурою, їх життєвим сredo. Метода, що швидко осягає свою мету, ніж усі запали, пристрасти й темпераменти. Але його у Франції не люблять. Його вигляд дуже не відповідає смакові й вподобанням французів. Проте його цінують, шанують. Навіть — бояться. Відчувають внутрішню силу в тій людині, його волеву й розумову вищість понад усіми. Коли пересічний француз стоїть перед проблемою, що її не може вирішити ні його розум, ні його газета, то в ньому автоматично вириває думка: «Пуанкаре знає, Пуанкаре зробить»...

*

Життєва ціль, одна незрушима мета, що до неї — на протязі 50 років своєї політичної діяльності — іде Пуанкаре є: *встановлення французької політичної гегемонії в Європі*. Отжеж: сповнення політичного заповіту Рішельє. У той час, як Пуанкаре з'являється на політичній арені, його життєва ціль вміщувала в собі такі політичні вимоги: внутрішнє піднесення Франції після 1871. р., визволення країни із залізного обруча бісмаркових коаліцій, розбиття Німеччини Кайзера й відібрання Альзасії та Льотарингії. Пізніше: охоплення Німеччини таким самим залізним перстеном своїх союзників і вазалів, посування французької межі по Рен і внутрішнє розшматування Німеччини на цілу низку безсилив держав. Нарештіж: закріплення своєї перемоги й переваги в Європі на віки вічні.

Усе це в сумі — лиш *одна* ціль. Але велика! Ставити собі такі завдання в хвилині коли власна країна перебуває в такому положенні, в якому бажалосьби бачити противника, може тільки або невідповідальний маняк, або геніяльна людина. Чи ж геніяльність не є своєрідним маняцтвом, але маняцтвом, що вдається?

Першою перешкодою на його політичному шляху була власна суспільність. Франція є демократичною державою. Там рішає, — або краще, — *повина* рішати «воля народу». Але «воля народу» не завжди хоче того, чого хоче провідник. «Воля народу» — у даному випадку французький парламент — кидала багато колод під ноги цього чоловіка. Хто порухне всі ті парламентарні кризи, вічно пливкі парламентарні більшості й меншості, вічні зміни кабінетів усіх відтінків і партій, за ціле півстоліття його політичної праці? Дуже важко в умовах парламентаризму провести до кінця свою думку, навіть тоді, коли та думка є природною, самозрозумілою, закономірною тенденцією державного організму. Тільки *одна* історична зовнішньополітична лінія могла для Франції впливати з її положення в світовій політичній системі; тенденція, що перший раз оформилась за часів і в особі Рішельє. Ця тенденція тягнеться нерозривно ниткою аж до Пуанкаре. Пуанкаре мусьть, у більшості випадків, боронити цю тенденцію *проти* «волі народу». Але біда — найліпша вчителька життя. Пуанкаре розвивається згодом у першорядного парламентарного тактика. Він завжди вміє створити собі таку «воленародню» більшість, яка вповні покривається з його власним цілеставленням. Проте його невгаваючі пересвари з «волею народу» є об'єктом, що на ньому розкришилася добра половина життєвої енергії цього чоловіка.

*

На прикладі «демократичного» Пуанкаре можна снувати цілком дивні думки про політичну вартість демократії... Розділ, що трактує про відношення між Пуанкаре й «волею народу» є надзвичайно повчаючим. Візьмемо оден маркантний приклад з 1926. року. Він яскраво характеризує це відношення. У 1924. році, після рурської авантюри й на тлі пововних — особливо ж господарських — криз у цілій Європі, приходять у травневих французьких виборах до провалу парламентарної більшості Пуанкаре. На виборах перемагає соціалістичний картель під проводом Ерїо. Але вже два роки пізніше, у вересні 1926. р., Пуанкаре знова з'являється на парламентарній трибуні в ролі першого міністра. З усіх боків лунало злобне й повне ненависти: «Роїскаге, hou-hou!»... Свист, тупіт ніг, безсилий вияв скаженіlosti безпанської товпи, що, догосподарившись до краю, не знала як їй бути далі й знову мусіла покоритися під владу *одного* чоловіка. У 1924. р., після провалу Пуанкаре, не тільки німецькі, але також і французькі газети вміщують його широкі політичні некрольоги.

Тимчасом Пуанкаре не то що не думав іти «до політичного гробу», але щойно розпочинав проходити останній і чи не найтяжчий етап свого політичного шляху.

Повернувши в серпні 1926. р. до влади, Пуанкаре, так як було це в 1922., 1912., 1904. і 1902. р. і так як взагалі на протязі цілої своєї діяльності говорив з парламентарної трибуни до «волі народу», — сухо, без сантиментів, без тіни самовдоволення й тріумфу, — про свої найближчі пляни, про потребу відновлення «б'льоку національної єдності» (того самого, що правив Францією підчас війни). Пощо «б'льок національної єдності»? Пуанкаре мотивував: зогляду на небезпеку фінансової катастрофи. Розв'язання кризи для Пуанкаре було тотожне й можливе тільки з осягненням *політичних* цілей, тільки в т. з. «системі Пуанкаре». Власне Льюкарно й плян Доза загрожували, що Франція не добеться до своєї заповітної мети. Льюкарно, вимушене Англією, загрожувало тим, що Німеччина знову піднесеться, а Італія зажадає співвлади політичні здобутки непомірно високу ціну. Два роки панування соціалістичного картелю вистарчили, щоби показати країні, до чого її моглоб довести Льюкарно й плян Доза. Покликали Пуанкаре. Два роки вистарчило, аби побачити, що з Льюкарна й Доза зробив льотарингський «закостенілий адвокат».

*

Це можна зрозуміти, коли мати перед очима *цїлу* життєву лінію Пуанкаре. Вона просто й послідовно веде з глибини французького упадку 1871. р. аж до нинішньої французької гегемонії в Європі. Треба розрізняти: визволення Франції з бісмаркової політичної ізоляції, повалення Німеччини й зв'язане з тим переоформлення цілої європейської політичної системи та окупація Ренщини як засіб опанування цілого континенту.

Це справжня радість для історика стежити з якою систематичністю в думках і залізною послідовністю в чинах Пуанкаре, — не дивлячись на цілу французьку парламентарну суматоху, — добився від одного позначеного етапу до другого. Як журналіст, адвокат, посол, міністр, прем'єр і президент, він сплітав так довго сітку своїх зовнішньополітичних заходів, аж доки в ній не залуталася Німеччина Кайзера.

Заступник ідеології новішого французького націоналізму, Пуанкаре добачує в своїх націоналізмі не суть і не ціль, а лише внутрішньополітичний засіб, що зростає в масах психологічні передумови активної політики відплати. Щоби понести цей націоналізм у найширші маси, він робиться прихильником республіканства й соціально орієнтується досить далеко наліво. Створення й поглиблення цього націоналізму, — ось вихідна точка його праці, бо бажання відплати не було само собою зрозумілим, як не є воно й нині самозрозумілим у Німеччині. Як і тоді у Франції, так теж нині у Німеччині бачимо широкі й міцні кола, що не хочуть відплати. Однак без всенационального бажання відплати політична думка Пуанкаре задушувалася вже в самому корені. Ця відплата могла зродитись і вирости тільки на тлі націоналізму. Але генезу новішого французького націоналізму треба шукати передусім у сьданському розгромі.

Саме після цього Пуанкаре починає політику вилому з перстня бісмаркової коаліції. Союз з Італією, Австрією й Росією та порозуміння з Англією, — це система Бісмарка, це бар'єра, що відрізувала Францію від континенту. Залишались тільки океани й колонії. Але це була «свята святих» Англії. Отже тільки зручна союзницька континентальна політика могла вивести Францію з її ізоляції. Пуанкаре, що переважує передусім Росію з Австрією, відколює тим самим Росію від Німеччини. Ту саму Росію, що від 18. ст., з короткими перервами, завжди була в союзі з Прусією, а потім Німеччиною, головню зогляду на польську справу. Даючи Росії вільну руку в її традиційній політиці здобуття Босфору й Дарданелів, французька політика заохочує її до нових наступів на проливи, й тим самим ставить її в різке противенство до Австрії. Австрія не могла стерпіти російської політики оточення, починаючи з Галичини через Чехію, Болгарію аж до Сербії. Відколи не стало Бісмарка, що вмів своїм дипломатичним хистом неутралізувати австро-російське противенство, справа почала щораз більше загострюватись. Французи не спочивали. Чим більшою ставала прирва поміж Віднем і Петербургом, — тим більше напружувались взаємовідносини також поміж Петербургом і Берліном. Маючи до вибору поміж Росією й Австрією, Німеччина вибрала Австрію. Нарешті прорвався німецький т. з. «російський дріт», тобто тісне порозуміння поміж Німеччиною й Росією, оформлене Бісмарком у 1863. р. у т. з. Альвенслебенській Конвенції. Те порозуміння дістало свою остаточну договірну

силу в 1877. р., коли заключено «Rückversicherungsvertrag». У 1890. р., після відходу Бісмарка, цього договору більше не відновлено. Це означало, що в цьому році *вперше* прорвано залізний перстень протифранцузьких коаліцій.

Росію відлучено від Німеччини й Австрії. На черзі стало притягнення Росії на французький бік. Одна позичка за другою плине до Росії. Усе гроші дрібного французького рантьє. Вже в 1891. р. приходять поміж Росією й Францією до договору, яким обі держави гарантують собі взаємну нейтральність. Цей договір поволяє розростається в тісний двосоюз.

Це був тільки початок роботи. Далі приходила проблема англо-французьких взаємовідносин. Не були вони веселі... Бісмарк знав, як болучою є для Франції втрата Альзасії й Льотарингії. Він хотів дати французам щось взаємні, і тому допомагав їм з усіх сил, щоби втрату території й престіжу на континенті вони відбили собі в *кольоніях*. Повертаючи французів обличчям до моря й кольоній, він їх пересварював з англійцями. Так повстає англо-французьке противенство. Воно досягло кульмінаційної точки під час фашодської події в 1898. р. Англо-французька війна, висіла на волоску. Але й після Фашоди це противенство існувало далі, поки не прийшов до влади Пуанкаре. Зрікаючись — на деякий час — меншого, він знав, що в майбутньому осягне щось значно більше. Приходить зміна політичного курсу. Французи зрікаються Фашоди та йдуть по лінії найбільших уступок у кольоніях і на океанах. Міжтим зростає сила Німеччини та її морсько-кольоніальна експансія. Англо-французьке напруження починає разом з цим перероблюватися в щораз тісніше зближення. На протязі 16. років (від Фашоди до заключення Франко-бритійської угоди в 1904. р.) Франція від договору до договору послідовно поглиблює політику порозуміння й приязни з Англією. Розрахунок Пуанкаре був правильний. Це оден з найбільших його політичних успіхів. Вже на початку він правильно передбачує й оцінює далекосяглість і неминучість англо-німецького зудару. Проте справа була нелегка. Весь час загрожувало Франції, що англійці знайдуть форму морського компромісу з німцями. Що більше, у 1901. р. англійці запропонували Кайзерові тісний союз проти Росії. Німці відкинули це, бо ціна видалась їм надто малою. Також усі дальніші спроби Лондону — дійти до порозуміння з німцями — завжди розбивались. Аж у 1904. р. загроза бритійсько-німецького погодження зникла. Німці прогавили одну з найбільших можливостей. Замість німців це використали французи. У противагу до австро-німецького союзу з 1879. р. повстає франко-бритійська Антанта. Так творяться два протилежні бігуни, довкруги яких Європа починає оформлюватися у Трисоюз і Трипорозуміння.

Щораз вільнішим робиться перстень Бісмарка. Але на боці німців є ще Італія, що з Півдня охоплює Францію. І то Італія пересварена з Парижем за Туніс, окупований французами у 1871. р. Хоч Туніс і був правно державною частиною Туреччини, всеж, при повільному розкладі її, було видно, що, скорше чи пізніше, ціла Північна Африка перейде під кольоніальне панування європейських держав. Італійці вважали Туніс природним полем своєї експансії. Загарбаний французами Туніс загнав італійців у союз з Австрією й Німеччиною. Так повстав Трисоюз, що протримався до 1916. р. Знову надзвичайно цікаво дивитись, як від франко-італійського напруження в 1871. р. політика Пуанкаре доводить Італію до найбільшого італійсько-французького зближення. Він зручно використовує передусім австро-італійське противенство на Балкані і на Близькому Сході. Через дипломатичну допомогу Італії осістися на Сомалі (1887.), через визнання італійських претенсій на Триполіс (1901.) і через дипломатичне підтримання Італії у італійсько-турецькій війні за Триполіс (1911—12), проходить низка взаємних актів, що вже в 1902. р. остаточно оформлюються в таємний франко-італійський договір. У ньому Італія зобов'язалась у жадному разі не воювати проти своєї «національної сестри»...

Росія, Англія, Італія — навіть спроби відірвати від союзу з німцями Австрію — ось моменти першого етапу політичного шляху Пуанкаре. Вже те, що Пуанкаре завершив старання багатьох французьких політиків і вирвав Францію з її політичної ізоляції, дає йому одно з найбільш чільних місць у французькій історії.

*

Пуанкаре не вдоволяється досягнутим. Перед ним відкривається другий, і то значно тяжчий етап його політичної діяльності. З тою самою залізною послідовністю він простує до чергової мети. Він усвідомлює собі найперше, що навіть при абсолютній нейтральності цілого світу — і після розірвання бісмаркових пут, — Франція

сама собі не дасть ради з німцями. Він добачає, що повалення Німеччини може здійснитись тільки — і виключно — у союзі французів із сильнішим. І як вчора він розривав окопи ворожого оточення, так нині, він починає снувати власну плетінку союзів. Він добре знає, що така праця може викликати тільки оден ефект: світову війну. Але перед очима він має образ великої Франції. Це виправдує все.

Велику підготовчу працю — щодо Росії — вже зроблено. Ішло тепер про це, щоб франко-російську приязнь підсилити й поглибити, — замінити оборонний союз на союз наступний і таким чином узяти Німеччину між російський молот та французьке ковало. На шляху до цієї мети Пуанкаре стрічає Ізвольського. Так сходяться для спільної мети двоє людей, що особисто найбільше спричинилися до вибуху світової війни. Оскільки мотиви Пуанкаре були ясні й оправдані, остільки — щодо Ізвольського — сучасна історична наука стоїть перед справжньою загадкою. Цей останній мав свою *idée fixe*. За всяку ціну він гнав Росію до війни з німцями, — і то всупереч цілій російській політичній традиції. Робив це хіба лише з особистої, незрозумілої, — патологічно попросту, — ненависти до німців. За його посередництвом французькі вклади в Росії досягають 17 мільярдів золотих франків. Граф Вітте вживає їх на розбудову російської армії, сітки залізних і ґрунтових шляхів, пристаней і твердинь. Стратегічно розбудовується західний фронт Росії. Ціла залізнична сітка — на Україні, у Польщі й Прибалтиці — носить виразний протинімецький характер. Коли засобом для зривання російсько-німецької приязни послужило австро-російське противенство на Балкані, то зрілою до війни зробив Пуанкаре Росію тим, що у договорах обіцяв Росії підтримку в окупації проливів, прилучення Галіччини до Росії, перевагу над балканським славянством і державне розчленовання Австрії. На тих умовах Росія слухняно пішла за політикою Франції. Подорож Пуанкаре до Петербурга весною 1914. р. завершує 25-річний період його зусиль.

Рік перед тим відвідини Пуанкаре в Лондоні мають таке саме значіння. Наколи, з одного боку вже існував тісний франко-бритійський, а з другого боку, неменш тісний, франко-російський союз, то від тепер ходило Пуанкаре лиш про це, щоби звести ще Англію з Росією. Як німці догматично й сліпо рахувалися з тим, що ніколи на світі ніяка сила не зведе тих обох — природніх — ворогів, так Пуанкаре виходить з цілком протилежного заложення й цілі роки працює з подивугідною впевністю над їх зближенням. У 1907. р. приходять до англо-російського порозуміння щодо Азії. У 1908. р. бачимо зїзд Едуарда VII. з Миколою II. у Ревалі. У 1909. р. приходять англо-російський договір про поділ Персії на північну й південну сферу впливів. Роль посередника поміж Англією й Росією непомітно відогравав саме Пуанкаре... Трипорозуміння (Росія—Франція—Англія) стало історичним фактом. Щораз тісніше починає замикатися довкола німців коаліційний обруч Антанти. На Заході, Півночі й Сході Німеччина була вже в 1909. р. завдяки, політиці Пуанкаре, Едуарда VII. та Ізвольського, цілковито оточена. Але ще на Півдні лишалась Італія. І зновуж таки Пуанкаре кидає Італії можливості й користи, що їх змогла принести Римові протинімецька війна. Хоч, що правда, у той час виразних обіцянок Антанти у відношенні до Італії ще не було, — то всеж коаліція була вже настільки сильною, що Італія не дуже відважувалася ставати її вперек. І того більше, у 1912. р. Італія заявила офіційно у Відні, що, в разі франко-німецької війни, вона не зможе дозволити австро-німецьким військам перейти через Бреннер для скріплення німецького фронту в Альзасії й Льотарингії. Це вислід французької політики під час конференції в Альжесірас у 1906. р. і після Агадіру в 1911. р., коли Франція, ставши твердо в Марокко, давала італійцям, за ціну німецьких впливів вільну руку в Абіссинії та у Триполісі. Французька підтримка здавалася Італії ціннішою від союзу з центральними державами. Це тим більше, що очікуваний, у разі перемоги Антанти, розвал Австрії відкрив Італії шлях на Балкан і до Малої Азії. У всякому разі Італія прирекла Антанті свою повну нейтральність. Щойно в 1915. р. заключено поміж Італією й Трипорозумінням формальний таємний договір у Лондоні.

Ландюг замкнувся. Можна було починати рішаючу партію. Першу карту кинули на стіл серби, у Сараєві, 28. червня 1914. р.

*

У хвилині, коли німецькі уповноважені дали свої підписи під версальським трактатом, Пуанкаре був у мети свого *другого* політичного етапу. Німці програли свою партію. Але це не була сліпа гра. Пуанкаре на сліпо нічого не робить. Помимо кількох надзвичайно вигідних можливостей розпочати війну з німцями ще й раніше,

Пуанкаре не робив цього так довго, аж поки твердо не знав, що має всі ліпші козири в руках.

Проте Версаль ще не закінчує його політичної діяльності. Хоч Німеччину повалено й взято в кліщі, всеж таки остаточної цілі ще не досягнуто. Після виграної війни треба було виграти ще й мир, — твердо закріпити стан, який гарантував би Франції її перемогу над Німеччиною. Однак це можна було досягнути *тільки при неподільному пануванні Франції над цілою Європою*. Ось тут Версаль приніс для французів, до певної міри, фіяско. Вже на другий день почали з'являтися перші симптоми цього. Хоч французам і дано певні забезпечення проти німців, всеж для Антанти це ще далеко не означало визнання панування Франції над цілою Європою. Так починають з'являтися тріщини у фундаменті Антанти...

Перша відійшла Америка. Вашингтонський конгрес відмовився ратифікувати версальський договір. Чому? — Відповідь проста: Америка не вела війни для того, щоб після зломання європейської мілітарно-політичної Німеччини поставити на це місце подібну мілітарно-політичну гегемонію Франції. Америка не воювала, по суті, проти Німеччини. Вона воювала лиш проти тогочасної найбільшої політичної сили в Європі. Тільки ослаблена Європа, без якоїсь одної пануючої сили, є відповідним ґрунтом для експансії американського капіталу. Це підтвердив особливо пізніший розвиток американської політики супроти Європи, коли Вашингтон відмовився прийняти пропозиції Франції про «прокляття» війни між Францією та Америкою. Американці замінили французьку пропозицію т. з. «пактом Кельога», щоби на певний час унеможливити війну в Європі й усунути можливість здобуття переваги якоїсь одної європейської сили. Напоперек американським плянам ще з версальських днів, де американці *за допомогою ідеї Союзу Народів* намагались витворити в Європі стан незмінності, пішов Пуанкаре. Він за жадну ціну не міг і не хотів зречтись заповітньої французької гегемоніальної думки. Завдяки його заходам, Союз Народів зробився інструментом французької політики. Це остаточно відстрашило від Антанти американців.

Друга тріщина в Антанті позначилася на тлі відношення Італії до французьких плянів. Антанта не дотримала — щодо Італії — тих умов, які заключено в 1915. р. Італія не досягнула бажаного. В особі Мусоліні виріс новий великий противник Пуанкаре. Італія ставить свої домагання на панування на Середземному Морі, заявляє претенсії на більшість північно-африканського побережжя, на Сирію й Абіссінію.

Нарештіж Англія. Після Версалу знову починає міцніти традиційна англійська політична тенденція: у ніякому разі не допустити в Європі до переваги якоїсь одної держави. Саме тому англійці помимо робленого обурення Льюїс Джорджа — через пальці дивилися на рапальське німецько-російське зближення. Тут — Франція з її прибічниками, там — Росія й Німеччина. Ось як зарисовуються в 1920.—22. р. контури нової європейської рівноваги. При цьому Англія, розуміється, вибирає собі роллю арбітра в європейських справах.

Так витворюється парадоксальний стан. Франція, безпосередньо після Версалу, опиняється в своєрідному політичному осамітненні. Про це, щоб Америка чи Італія могла бути гарантом версальського укладу, не могло бути навіть мови. Залишалась тільки Англія. До 1924. р. Пуанкаре даремно добивається тісного союзу з Англією. А в той час, коли політичний status quo втримувався завдяки мілітарній перевазі Франції, розвиток економічних подій ще більш яскраво виявив, як далеко Пуанкаре був ще віддалений від своєї остаточної мети, — від мрії про неподільне панування над цілою Європою.

Думка Пуанкаре була: обтяжити Німеччину такими репараціями, щоб вона ніколи не змогла політично піднятися. Не так дивилися на справу англійці й передусім американці. Для них справа репарацій була лише проблемою відшкодувань, — питанням німецької платездібності. Проти себе станули дві тези. Французька політична й англо-американська комерційна. Чим далі, тим більше виявлялась потреба вивести справу репарацій на чисту воду. У 1923. р. відбулась у Парижі антантська фінансова конференція, що мала вирішити питання репарацій. Бонар Лоу пропонував вставити суму німецьких репарацій на 39 мільярдів золотих марок з тим, що й Америка мала відповідно знизити свої домагання. Але це розбилося. Для Пуанкаре справа репарацій була *тільки* політичним питанням.

На цьому місці слід зазначити мабуть одинокую політичну помилку Пуанкаре, що могла поставити знак запиту над усіми його здобутками. Ходить тут про низку питань зв'язаних з «l'aventure de Ruhr». Коли не можна було знайти гарантії своїх плянів у таборі союзників, коли не можна було провести такої системи репарацій,

як її бажав Пуанкаре, — він рішив опертися на власні сили. Так приходить до повстання Малої Антанти й до мілітарного зміцнення Польщі. Те саме в економічній площині. — Тиждень після розбиття парижської фінансової конференції, Пуанкаре окупує рурський басен. Ось тут і приходить зворотна точка. Струну перетягнуто. Вислід цього кроку був потрясаючий. На цілу Європу хлинула інфляція, бож Америка, що мала й могла дати гроші на відбудову Європи, відступила цілковито від терену, де кожної хвилини могла розпочатись нова різня. Те, що стається далі в Європі, ще в пам'яті всіх: загроза большевизму в Німеччині, повстання, страшне загальне матеріальне зубожіння. У Польщі те саме. Ціла Південна Європа клекоче від неспокою. Особливож Балкан. Зате приходить час розв'язу більшовицької дипломатії. Усе це обертається в першу чергу проти самої Франції. Хоч як довго тримається вона на поверхні, всеж економічна скрута щораз глибше підрізує основи французького державного організму. Щораз більше підносяться думки: так далі не піде, треба якось інакше братися за справу. У такій атмосфері відбуваються вибори у Франції в травні 1924. р. Парламентарну більшість Пуанкаре розгромлено...

*

Результати провалу Пуанкаре: Льюкарно й плян Доза. Льюкарно було засобом розбиття коаліційної політики Пуанкаре. Плян Доза «аполітизував» справу репарацій. Льюкарно виходило з думки про європейське замирення рівних з рівними, а не, як хотів Пуанкаре, «втихомиріння» Європи під гегемонією Франції. Плян Доза розглядав справу репарацій виключно з господарської точки погляду, під кутом німецької платездібності, а не, як хотів Пуанкаре, під кутом політичного закріплення Німеччини. За всім тим видно руку Англії. Річ у тому, що після війни, щораз виразніше почав зарисовуватись новий уклад політичних сил. Бритійську Імперію збьовано поміж сильно зміцненою Америкою й большевицькою Росією. Британія потрібувала, як бази своєї оборони, політично об'єднаної Європи. Так повстає ідея Льюкарно: зосередження Європи з вістрям проти Америки й Росії. Але це було рівнозначним з політичним і господарським визволенням Німеччини. Поволі почала розкришуватись Мала Антанта. Щораз більше ослабла Польща, яку підривав ендецький парламентарний хаос. Обруч довкола Німеччини слабшав. Приходив фінансове устійнення Німеччини, зріст її господарської потужності й експанзивності. Усе далі відсувались можливості, що Пуанкаре закріпить французьке панування в Європі. Навіть два роки після Льюкарно, оден визначний німецький журналіст пише про «тінь застиглого адвоката, що раз навсе запалась до політичного гробу».

А Пуанкаре? — Старий політичний змагун навіть не думає скласти зброю. Він бачить, до чого веде цей розвиток. Ані на йоту не змінюється його думка, ні на міліметр не відхилюється він від своєї лінії. Мінняються тільки методи його поступовання. Тепер він підходить так, немов Франція не виграла світової війни. В його роботі знову видно систематичність і повільність, що характеризують два перші періоди його політичної чинності. Рурська авантюра показала йому, що політика знає тільки систематичність, зручність і передусім залізну послідовність у поході до мети.

Він має час. Не дивлячись на 70 своїх років, він спокійно вичікує, аж доки соціалістичний картель не догосподарить до кінця. У 1926. р. він знову складає кабінет. Скрізь переляк: мовляв, почнеться політика репресій і санкцій, кінець Льюкарно, кінець пляну Доза. Але це не справджується. Він зникає з поверхні й закопується в міністерстві фінансів. Обмежується переведенням фінансової реформи. Щоб її перевести, каже парламентові ухвалити для себе диктаторські повноваження. При їх допомозі він досягає не тільки фінансове оздоровлення. Міжтим Бріан далі їздить до Женеви й голосить світу про Льюкарно, про пацифізм і т. і. Одного дня світ довідується, про відновлення франко-бритійської Антанти. Те, чого Пуанкаре марно добивався до 1924. р., досягає він у 1928. р. *Йому вдається переконати Доулінгстрійт, що збьовування Європи не можна перевести за допомогою пацифістичного Льюкарно, а тільки шляхом віддання Франції переваги над Європою*. Тільки при вжитті французької мілітарної сили Європа може бути настільки політично неутралізованою, що Британія матиме цілком вільну руку у своїх спорах з Америкою, з одного боку, і з С. С. Р., з другого боку. Що більше, Пуанкаре переймає на себе завдання заслонювати Англію від большевиків у британському змаганні з Америкою. Так Пуанкаре ставить систему французької переваги до послуг Англії. Таким робом у 1928. р. знова скріплюється Мала Антанта й Польща. Monsieur Briand одного дня виголошує в Женеві «залізну» промову про потребу охорони перед німецькою небезпекою й глузує

з байки про європейське розбросня. Рівночасно питання репарацій поновно стає виразно політичним питанням. Пуанкаре ставить тезу про нерозривність справи Ренщини зі справою репарацій.

Пуанкаре тоді й тепер. — Яка різниця в ефекті? Хибаж можна було повірити в 1926. р., що цей так безмежно послідовний чоловік вестиме політику Льюкарно та пляну Доза? — Так, він її повів, але куди він її завів? Як на початку своєї політичної діяльності він правильно передбачає неминучість англо-німецького конфлікту й, пропонуючи свої послуги, вириває Францію з ізоляції, так і свій новий політичний рахунок він оснований на неминучості англо-американського конфлікту. Він знову пропонує свої послуги, але ціна вже значно більша: *панування Франції над Європою*. Він знає, що Англія раніше чи пізніше захоче не то що Європа Льюкарна, але потребуватиме передусім міцного збройного союзника. Ним може бути тільки Франція. За ціну панування над Європою вона подає Англії свою помічну руку. У справі розбросня, у справі репарацій, у справі звільнення Рену, у справі Малої Антанти, Польщі, Східнього Льюкарно, скрізь Англія йде разом з Пуанкаре.

Він стоїть зараз перед остаточною метою. Нині він перебрав не лише фактично, але й формально, закордонну політику Франції в свої руки, і то зокрема в справі репараційних переговорів. І має рацію «Journal des débats»: німці заплатять багато за Ренщину. Стільки, що це їх притолочить економічно на десятки років. А за той час французи зможуть наповнити Європу своїми впливами. Сьогодні дебатуються питання остаточної розв'язки репарацій. Це останній цвях, яким Пуанкаре прибиває над Європою щит з написом: Велика Франція!...

Ніякий твір людських рук не є вічним. Щойно Пуанкаре доходить до своєї мети, як вже з'являються сили й можливості знищення системи його панування.

Розгляд цих сил і можливостей не входить у рамки нашого нарису. Наколи ця проблема для нас є безмежно важливою та цікавою, то це лише тому, що вона, зогляду на зв'язок з Польщею, ідеї Соборної Української Держави — в о р о ж а. Але ця ворожість зовсім не виключає нашого визнання справжньої величі *особи* Пуанкаре.

Ось у грубих рисах ця маркантна постать. Ще не прийшов час для докладної аналізи історичної появи Пуанкаре. Нині ми добачаємо лише загальні контури, — лише саме головне у цій постаті. З цього можна багато дечому навчитися. А особливо нам, українцям: *нема на світі нічого, чого б не досягнула тверда воля людини.*

Ген. М. Омелянович-Павленко старший.

Початок 1919. року*).

(Передрук заборонений.)

Січень, лютий і березень 1919. р. були тим періодом, коли на українсько-польському фронті боротьба досягає кульмінаційного моменту. Цими місяцями, на нашу думку, кінчиться двобій поміж Західно-Українською Народньою Республікою й Польщею. Пізніша боротьба є боротьбою молодого Республіки з могутньою Антантою, бо й самі польські війська проголошуються військом Антанти.

*

Загальне, а зокрема мілітарне, положення й стан засобів боротьби в Галичині ставить перед Начальною Командою У. Г. А. завдання поновного перегляду пляну кампанії. Це впливає також і на діяльність Н. К. в кінці січня й першій половині лютого, — тобто на витворення сприяючих умовин для переведення рішучої операції, якої не можна було відкладати, бо час не працював у нашу користь.

Ясно, що при прийнятті рішень політичним проводом З. У. Н. Р., повинні були бути узглядені нові обставини на Великій Україні після упадку Гетьмана. Велика Україна в кінці січня, хоч і не була ще явно в стані анархії, то у всякому разі широкими кроками наближалася до неї. Голоси поодиноких політичних провідників губилися в морі демагогічних й анти-патріотичних викриків. Дезертирство й «отаманія» нищать військо. Невиховані й невідготовані, — а разом з цим байдужі

*) Див. тогож автора «Останні місяці 1918. року». («Р. Н.», 1928., ст. 392 і 438).

до своєї національної держави, — народні маси кидаються від одного до другого, шукаючи за кращим. Цим ще ширено більше замішання й дезорганізацію. Коло патріотів, що — без різниці політичних переконань — підтримували у той час уряд, громадаються вже слабкі й кволі рештки — ще місяць назад — великих військових частин. Це пародія, а не військо, — штаби й обози... До винятків належать Січові Стрільці, Запорозжці й деякі частини з інших угруповань (більш голосні своїми назвами, ніж військовою вартістю). Однак вони не рятують справи. Урядові чинники не мають інших засобів впливати на маси, як проклямаці та відозви. Правда, робиться спроба покарання злочинців, — спроба знищення дезертирства шляхом збільшення платні, обіцянок земельних наділів і т. і., але вони не дають реальних наслідків. У цій анархії й хаосі гинуть наші матеріальні засоби боротьби, падає валюта, гинуть десятками тисяч коні й зводиться на нівець зброя. Патріоти розшукують місце, кудиб, — як це робиться в часі пожежі, — скласти рештки майна. Таким, в їх очах, може бути лише *Галичина*. І пішла луна: Галичина — «Піємонт»! Звідти, мов, починається відродження нашого діла. Туди треба зносити все, що ще лишилося, бо там є карне військо, там є лад...

Ми говорили вже, що на прикрому досвіді з Дніпровською Дивізією Начальна Команда прийшла до висновку, що годі було рахувати на збройну допомогу Директорії, а треба було бодай покористатися з матеріальних засобів і військового майна Великої України. Н. К. починає турбувати штаб південно-західного фронту, аби він уділив на українсько-польський фронт певну частину своїх значних ще, на той час, матеріальних засобів. В особі командуючого фронтом, отамана О. Шаповала, та його найближчого помічника, полковника російського генерального штабу, Какуріна, Н. К. знаходить прихильників її домагань. Вже з кінцем січня починається перевіз різного військового майна до Галичини. Я рішуче стверджую, що коли Начальна Команда не здобулася на це майно, то всі наші розрахунки оперативного характеру впалиб самі собою та ця матеріальна скрута, яку У. Г. А. повністю відчула в кінці березня й квітня 1919. р., надійшлаб значно раніше.

Я не знаю, чи панувала вже у той час також в уряді З. У. Н. Р. свідомість, що він лишається далі в своїй боротьбі самотним, але я маю певні дані думати, що так. Тому черговим завданням було витворити таку внутрішньо-політичну ситуацію, в якій булоб можливість черпати з країни власні міцні боеві сили. Умови, на мою думку, цьому сприяли. Інтелігенція зливалася з народом й тишилася довір'ям селянських мас, які підтримували зверхній орган влади — Національну Раду.

Свідомо чи несвідомо, Польща йшла стежками Ірландії та вже завчасу порозкидала свої звена по всій території Східньої Галичини. Гасла революції, що їх наша демократія зважилася в той час піднести, служать полякам чудовим щитом, аби робити в самій гушці нашого організму свою національну справу. Чи це було узгляднено, хай скажуть ті, на кому лежало витворення в запіллї духу патріотизму, лицарства й посвяти.

Державний акт 22. січня про злуку всіх земель, що святочно виголошено в Києві на площі св. Софії, мав бути основою нового політичного «вірую». Від цього часу ідея Соборної Незалежної Української Держави мала жити й посилати на подвиги провідників і маси. Те, що доходило до Н. К., свідчило, що як фронт, так теж і запілля, надзвичайно радісно прийняли факт злуки. Але булоб неправильним рахувати, що сама ідея соборності була таким великим знаряддям, яке моглоб навіть змусити Українську Галицьку Армію кинути західний фронт й обернути вістря своїх багнетів проти другої небезпеки, що нестримною лавиною котилася на Велику Україну з Півночі й північного Сходу. — На перешкоді цьому був той самий «Збруч». Змаганням фахових сил Н. К. — скерувати боротьбу Соборної України проти *найбільшої* небезпеки — зустрілися з перешкодами внутрішньо-політичного характеру.

Як не грізною була ситуація на Великій Україні, всеж певний час ми могли ще рахувати на те, що наше запілля (Збруч) і праве крило (Сокаль—Рівне), будуть якийсь час, — хоч і не дуже надійно, — забезпечені військами Директорії. Щож до нашого Півдня, то тут справа стояла гірше, бо Румунія претендувала на Буковину, а Чехословаччина мала вигляди на Закарпаття. Румунія лучила з Польщею спільність завдань на Сході, а натомість з Чехословаччиною виринули територіальні непорозуміння за Тешин, які з кінцем січня привели до збройного конфлікту між Польщею й Ч. С. Р. (тривав до 25. лютого 1919. р.). Ці неприязні взаємовідносини, як теж давніша співпраця чеських й українських політиків у віденському парламенті, вплинули на це, що після поділу Австрії запаувала між чехами й українцями лагідність і приязнь. Це мало також і практичне значіння для Начальної Команди,

яка через Прагу хотіла мати «віконце» як до української колонії у Відні, так і до ширшого політичного світу. Поляки надто добре розуміли значіння Праги для нас, і тому докладали всіх зусиль, щоби перетяти нам цю життєву артерію. На ці заходи поляків ми висунули питання вивозу нафти з Галичини до Західної Європи. Слово «нафта» дуже часто лунало в Н. К. І це не дивно, бо це був одинокий скарб в розпорядженні уряду. Це було підставою всіх міркувань господарського характеру. Начальна Команда не мала найменшого бажання простягати туди свої руки й в цьому напрямі впливала також на Команду південної групи полк. Косака. З другої бою Н. К. усвідомлювала, собі, що нафта цікавитиме господарський і політичний світ. На це було чимало доказів. Хто тільки не відвідував Начальну Команду, рахував своїм обов'язком заглянути до Дрогобича й Борислава. Усіх чужинців, що бували тоді в нас, цікавив більше нафтовий терен ніж Львів. Н. К. зрозуміла, що «нафта» може найбільше прислужитися нашим розрахункам, і тому змагала всіма засобами забезпечити собі вивіз нафти в Європу. Я переконаний, що колиб не цей «золотий ключик», то й останнє «віконце» зачинилосяби значно раніше, ніж це сталося.

Париж, що був у той час політичним осередком Антанти, не цікавився питанням Східної Галичини. Там кохалися в ідеї Великої Польщі, яка малаб запевнити «спокій» на Рені й на Сході. Для цього потрібні були відповідні засоби. Українців представляли там, і взагалі в Європі, як «большевиків другої категорії». У цьому помагали полякам російські монархічні й демократичні кола. Саме там, де мав царювати дух кличів Вільсона, утворилася надзвичайно тяжка атмосфера для політичної діяльності нашого посла, др. В. Панейка. Розуміється, що очі всіх активних політиків Галичини звернулися на армію. Усі надії на розв'язання проблеми покладається від тепер на успіхи на фронті. Розуміє це й Начальна Команда. Вона ставить собі завдання скористатися з боевого щастя, що в половині січня перекинулося на наш бік.

*

У січні Директорія була вже офіційно в стані війни з большевиками й поляками. У той самий час на нашому Півдні, в Одесі, збиралися міцно отаборитися «Союзними». Як оцінювали тодішнє положення військові провідники засовує нам у своїх «матеріалах до військової історії» ген. М. Капустянський. Він стверджує, що фахові військові сили були тої думки, що боротьби на два фронти Україна не витримає (доклад з 30. 12. 1918. р., Київ). За всяку ціну належало б ліквідувати галицько-польський фронт, бо «головний і найнебезпечніший ворог, — це большевики. З ним військо неохоче бється на фронті, крім того в середині країни большевики мають пряхильників, особливо серед робітників і селянської бідноти. Необхідно також взяти на увагу вмілу большевицьку агітацію й малу свідомість та темноту нашого війська й народніх мас. Большевики, захопивши владу, відразу в нівець повернуть самостійність Української Держави, а соціалістичними експериментами доведуть країну до повної руїни та зроблять її ареною жорстоких боїв. Безумовно, туди буде прямувати військо з усіх сторін, а саме: поляки, румуне, Антанта, донці і добровольці — все це повалить на Україну, якщо вона вступить в спілку з большевиками, чи визнає їх владу. Тоді навіть і про федерацію не прийдеться мріяти, — Україну просто розтопчуть. Певна річ, ми можемо направити проти большевиків непохитні галицькі частини, і при їх допомозі протиставитися большевицькій навалі, але це треба робити негайно, бо через кілька днів це зробити буде запізно». А далі в практичній частині доповіді кажеється, — на мою думку трохи наївно, — що «Україна бере участь в активній боротьбі з большевиками, за що союзники від себе гарантують приєднання Східної Галичини і Буковини до Наддніпрянської України». У пресі натомісць читаємо, що військові люди прийшли до висновків, що масмо боронити землю від всіх ворогів, бо коли і впадемо в боротьбі, то наслідки наших змагань всеж будуть добрі».

З огляду на це Українську Галицьку Армію включено в правобережний фронт. Її сусідкою на Півночі була група отамана Оскілка. Розуміється, що підлеглість У. Г. А. правобережному фронтові була лише номінальною, бо для дійсної підлеглості бракувало моральних основ.

Розвій військової штуки в останніх часах довів до того, що, з одного боку, сучасний вогонь збільшив «межу пружности» невеликих військових частин, чим спричинив теж більшу просторість боєвих фронтів, з другої бою, удосконалення технічної частини й вихід на арену боротьби більших мас піднесли значіння господарських осередків і просторів. Об'єктами боротьби стало те, що давало засоби віджив-

лення й утримання армії. Таким чином вплив політичних осередків на вислід боротьби підупав.

Як саме належало нам у боротьбі з поляками застосувати цей досвід? — З огляду на це, що противник черпав свої засоби із усього — досить просторого — краю, а сили обох воюючих сторін були невеликі й озброєння їх було примітивне, — господарські осередки не набрали для нас особливого значіння. Ось тому було для нас актуальним, створити пригрозні умовини до знищення живої сили ворога, й витворити таку ситуацію, що загрожувала його політичним осередкам. Зломити ворожу силу ми могли лише фізичною силою й рухливістю. З огляду на це, що по тому боці Збруча вільні від ворога обшари з кожним днем маліли, все більшого значіння набирали для нас простори Галичини. Для втримання цих обшарів ми могли битися на місці, тобто примістити активну оборону, або ще краще, перейти в наступ. Перший спосіб передавав у руки противника ініціативу боротьби, давав йому, змогу вільного вибору моменту для рішучої операції, — перемоги. Другий спосіб заховував за нами ініціативу, а з тим і можливість, низкою штучних операцій підірвати в основі боєвий апарат ворога. Ясно, що операцію під Львовом, — і в першому, і в другому випадку, — можна було рахувати тільки переходною, аби далі, — десь на шляху до Кракова чи навіть до Варшави — перейти в рішучий бій.

Тому, що головна сила польських військ була саме в районі Львова, властива операція проходила під цим містом з метою його опанування. Звідсіля й походить клич: «На Львів!», що вкорінився в психіці широких мас та що ним жила суспільність й армія в січні, лютому і березні 1919. р.

Львів, у якому згідно з рахунком Сопотницького*) було 15.000 польського війська, можна було порівняти з далеким, наперед висуненим заборолом, що до нього вели два важливіші ходи сполучки, а саме: Перемишль—Львів і Замость—Львів. На знищення цієї групи ворожих сил, тобто приневолення її до злачі, ми повинні були в першу чергу спрямувати всі наші зусилля. Другим, не менш важливим завданням являлося забезпечення за нами напрямку Хирів—Самбір—Дрогобич—Стрий, де успіх ворога загрожував нашій діяльності проти головних сил коло Львова, зокремаж віддавав ворогові нашу «скарбницю», — бориславський нафтовий район. Простір Белз—Сокаль—Камінка—Красне почасти обороняла володимиро-волинська група. Однак цей простір, без головніших господарських і політичних осередків, не мав для нас особливої ваги.

Проте перевести в життя ці заміри Начальна Команда не могла, бо саме тоді стояла вона перед важким завданням реорганізації армії. На переведення цього ми потребували, згідно з нашими розрахунками, найменше 6—8 тижнів. На тодішні умовини досить великий час. Годі було думати, що ворог подарує нам нашу пасивність, і на кожний випадок треба було рахувати, що зза неї ми загубимо ініціативу. З цих міркувань Н. К. намічас на перехідний час кілька доповнюючих акцій, що, — сполучені однією льогічною оперативною думкою, — витворилиб нам краще вихідне положення на майбутній рішучий бій.

Цими акціями мали бути:

- 1) більш тісна облога Львова з північного Сходу та Півночі,
- 2) відібрання від ворога обшарів на північний Захід від Львова,
- 3) міцне забезпечення за нами смуги Рава—Белз—Сокаль,
- 4) міцне забезпечення за нами напрямку Хирів—Самбір, що виводив ворога на наші зади, а крім того сприяв опануванню ворогом нафтового району.

До переведення негайної реорганізації армії Н. К. спонукали матеріальні й моральні спроможности поляків, які, не рахуючись з тим, чи почастисть їм швидко впорядкувати свої справи не інших фронтах, могли в короткому часі виставити проти нас принаймі стотисячну армію. Тому Н. К. плянує переведення своїх намірів у цей спосіб, що в першу чергу хоче привести до ладу все, що вже було зроблене завдяки ініціативі низів, а щойно після того приступити до ширших формувань. У міру того, як військові частини набирали більш організованих форм, пляновано зведення їх у більші одиниці. Таких намічено три:

З частин б. Північної Округи мав творитися 1. Корпус з місцем постою Команди в Кам'янці Струмиловій. На команданта Корпуса в початках намічено підполк. Курмановича, а пізніше отамана Микитку. Начальником штабу — отамана Вурмбранда, а потім отамана Куніша.

*) Автор твору: „Kampanja polsko-ukrajska“.

З частини бувшої Південної Округи мав бути утворений 3. Корпус з місцем осідку команди в Стрию. На чолі Корпусу залишено полк. Косака, а начальником штабу — підполк. Долежаля.

Згодом ті дві Округи мусіли трохи розвинутися й дати місце 2. Корпусові, який мав оперувати на напрямку Ходорів—Бібрка, — часово з функціями осадного корпусу. На Команданта намічено підполк. Тарнавського, а на начальника штабу — підполк. Шаманека.

Щож торкається бригад, то, — як вже сказано вище, — вони відогравали в нас роллю першого зеднання ріжних родів зброї, як у великій війні дивізії.

У перших часах тереном використання мав бути фронт і припілля, а глибоке запілля полишалось на пізніше. Запільні організації 3. Корпусу поставлено Начальною Командою за зразок для інших. Н. К. розраховувала утворити небавом при собі ширший відділ забезпечення, як посередника поміж таким же відділом Військового Секретаріату й органами постачання бригад. Це пособлялоби більшій зручності й волі рухів у наших еволюціях (перекидування частин з одного напрямку на другий) і маневрах. Наші маневрові здібности могли ми збільшити ще шляхом підсилення залізниць, бо брак стратегічних шляхів сильно утруднював пересування військ уздовж фронту. Для цього, наприклад, щоби пересунути якусь частину з Красного на Стрий треба було направляти її через Тернопіль. Хоч ми й не мали «мас», але мали великі віддалення. Тому добрі залізничі принесиб нам не аби яку користь. З нашими технічними засобами смішно було думати про будову нових шляхів, — ходило бодай про піднесення їхньої перевізної здібности та втримання її на дотеперішній висоті.

Щож торкається спеціальних частин, до яких ми зараховували саперні частини, залізничні команди, важку артилерію, летунство й кінноту, то Начальна Команда лишила ці справи за собою. Відданням пізніше, спеціальних частин тому чи іншому з Корпусів ми хотіли, відповідно до оперативних завдань, змінювати їх боевий «вигляд».

Коли застановимося над цим, яку організаційну працю перевела Н. К. (вона не уявляла з себе сталої робочої машини, бо більшість відділів заступалося молодими, хоч і здібними, старшинами) та команди Корпусів, у порівнююче невеликому для тої справи речинці (від 15. січня до 3. березня 1919. р.), то самі дивуємося тій величій душі й енергії та творчій силі, яку виявили в той час молоді фахові сили нашої Армії. За місяць горячкової організаційної праці, при невинних боевих операціях, наша армія виростає в поважну, одноманітну, зреформовану боеву силу кількістю 50—60 тисяч і 60 гармат*).

Уся ця велика праця коло організації нашого апарату боротьби була ще обміркована при начальникові штабу Армії, полковникові Мишківському, при якому почато вже фактичне переведення плянів в життя. Новий начальник штабу, полковник Курманович (за успішний провід 1. Корпусом його іменовано полковником, а на Великій Україні генералом), продовжував почате діло. Він заімпонував мені з першого дня свого прибуття до Армії. Я пізнав у ньому видатного й свідомого старшину, якому не бракувало ні теоретичного, ні практичного досвіду.

З «Українського Стрільця» ч. 18 ми довідуємося, що генерал Курманович народився 26. лютого 1876. р. у Вільшанці, пов. Золотів; був сином о. Йосифа, уніятського священника з Холмщини, який зза браку парафії був сільським учителем; скінчив 5 клас гімназії в Золочеві, школу кадетів у Лобзові біля Кракова й військову школу австрійського генерального штабу; по скінченні був приділений до служби на перемену в генеральнім штабі та у вишкільних частинах; світова війна заскочила його на російському фронті, де попав у полон; шляхом виміни повернувся в травні 1915. р. і служив аж до розпаду Австрії безпереривно на фронті, як курінний, полковий і бригадний командант. 1. листопаду 1918. р. зголосився в Українській Місії

*) Не диво, що в часі нашої визвольної боротьби роблено не лише малі, але й поважні помилки. Однак, які вимоги можемо ставити до апарату, що його зорганізовано в тодішніх своєрідних умовах? Тому саме мені видаються несправедливими й безпідставними закиди тих осіб, що змальовують ті чи інші недостачі Армії. Вони часто, може й несвідомо, подають надзвичайно цінні дані, що змальовують нашу оперативну обстановку. Прикладом до цього можуть послужити «Переживання на часі (роботи було маса), жадав я службового авта, та на жаль не дістав. Щоб задокументувати з якими труднощами, з яким марнуванням часу тоді наша поїздка була получена, наведу факт, що телефонував два рази до Секретаріату Шляхів. Іхав я санітарним поїздом, котрого пильно потребувахи леву п'яту: «власне бракувало потрібного санітарного персоналу». Певно, коли дочекаємося спогадів інших авторів, що обговорюватимуть інші ділянки нашої визвольної боротьби, будуть змальовані там такі самі, або подібні наші помилки й недостачі.

О.-П.

у Відні до Української Армії, але зза недуги виїхав до Галичини щойно 24. грудня 1918. р.

На початку лютого питання заміни начальника штабу старшиною західної школи, — про що я вже згадував — настільки стало актуальним, що я був примушений, просити згоди Державного Секретаріату, призначити на це місце полк. Курмановича. Державний Секретаріат не тільки що апробував моє прохання, але пішов ще далі. З ініціативи Д. С. В. С. іменувала його Національна Рада Військовим Секретарем. Полк. Курманович прийняв призначення з тим застереженням, що фактичний провід справами Д. С. В. С. залишався за б. товаришем Секретаря В. С. сотником Бубелою. Згідно з розпорядком Державного Секретаріату, полк. Курманович рахувався у сталій відпустці й тільки у важливіших справах мав приїздити до Станисловова. Завдяки такій розв'язці справи, полк. Курманович, як Військовий Секретар, міг впливати й на організаційну роботу глибокого запілля. Ми знали, що глибокому запіллю не тільки доведеться взяти на себе пізніше підсилення Армії, але можливо, ще й організацію нових фронтів. Праця в запіллі й тоді вже була в повному ході, але поки що всі її зусилля йшли на підтримання ладу й спокою в самому краю. Творилася жандармерія, а кадри рівночасно відогравали роллю окружних залог. Жалко лише, що на дійсно потрібну зміну, — тобто підлеглість запілля фронтів, — Державний Секретаріат рішився тоді, коли Армія була вже у відвороті.

Полк. Курмановичові доручив я як організацію штабу Армії, так й штабових апаратів при Корпусах. Особиста його знайомість з більшістю старшин, як це мені здавалось, багато причинялася до правдивого використання їх здібностей. У цьому заслуга полк. Курмановича неоцінима.

Поділяючи погляд генерала Геруа, що штабовці повинні бути інтелектуальною силою в армії, а команлний склад носієм етики й волі, нахожду потрібним ствердити, що для командного складу на вищих ступнях командування не вистарчає сама практика, — йому потрібне також основне знання теорії. Провідники рівночасно мусять бути й виразниками ідеї ведення боротьби. Тому такі стратегічні сили, як Жоліні й Клявзевиц, підчас їх перебування на російській службі, могли бути лише на посадах начальників штабу у генералів-росіян.

Я не утруднював начальникові штабу заповняти штабові посади та референтури Н. К. чужинцями й нічого не мав проти призначення їх начальниками штабів вищих одиниць, але на посадах командантів корпусів і переважної більшості бригад я хотів бачити старшин-українців. Ось тому, хоч як велике було незадоволення полк. Косаком, командантом Південної Групи, всеж я настоював на часовому затриманні його, бо саме тоді ми переживали організаційний мент, а організаційних здібностей йому не могли відмовити навіть його вороги. Що правда, бракувало йому основних військових студій, а головне службового такту і тому його підсилено солідною силою полк. ген. штабу Долежалем, який визначався тактовністю, спокоєм, розважливістю та методичною й тривкою технікою, чого саме полк. Косакові бракувало.

У Північному корпусі місце полк. Курмановича мав зайняти сотник Микитка, що вже тоді за бої під Львовім був іменованим отаманом. Це був мій особистий вибір, бо мені здавалось, що властивості його характеру, рішучість, енергійне переведення в життя замірів команди та хоробрість будуть на нашій Півночі, де характер подій був дуже рухливий, — на місці. На мою пропозицію обняти цю посаду він відповів мені, що не почуває себе в силах задовольнити вимоги, які покладаються на нього. Я його заспокоїв і сказав, що нам це видніше. Після цього сотник Микитка підпорядкувався наказові. Пізніше, його енергійна діяльність виказала, що команда не помилилась у виборі.

Доля, міцно сидіти під Львовом, припала на підполк. Тарнавського, якому приділено підполк. ген. штабу Шаманека, команданти бригад 2. Корпусу, а саме отаман Букшований, отаман Тінкль і підполк. Вольф, були надійними й випробованими старшинами. Треба заважити, що на нашому крайньому лівому крилі, де події мали незвичайно відповідальний характер, був полк. Кравс. Цей надзвичайно солідний і випробований старшина був у повному розумінні провідником, що користався як довірям Начальної Команди нового й старого складу, так теж старшин і стрільців. Хоч з роду німець із Східної Галичини, він рахував себе все й всюди українцем. У 3. Корпусі був він основною фігурою. Йому одному Н. К. дозволяє розвинути свою бригаду в дивізію. Поміж ним і полк. Косаком були постійні тертя й непорозуміння. Тому — крім інших завдань — на полк. Долежалю покладено обов'язок сприяти вирівнанню взаємовідношень поміж обома командантами.

Взагалі, прищеплений мені старою школою, погляд дивитися на частини, як

на живі істоти, а на команду як на їх душу, я переніс і на моє нове поле діяльності. Для повного змальовання образу я повиненби ще перерахувати низку осіб, яким Д. С. В. С. доручив організувати службу в глибокому заціллі. Хоч у той час вже й при Військово-Секретаріаті появилися дуже солідні старшини, як полк. ген. штабу Ціріц та інші, всеж не беруся характеризувати їх, бо мені не приходилося з ними блище стрічатися.

Отже наш боевий апарат розвивався цілком нормально в ділянці формування вищої команди та організації стрілецьких і гарматних частин. Гірше стояла справа з організацією кінноти та технічних частин.

*

За час цього організаційного періоду, який можна назвати — під оперативним оглядом — періодом «затишся», наш противник, що в той час переживає кризу, розглядає нашу малу активність, як нерозуміння ситуації Начальною Командою*).

Але й в цей час гармати та кулемети не мовчали. Центр боевої діяльності переносився з одного кінця фронту на другий. Спочатку живчик бється більше навколо самого Львова, особливо на Північ і північний Захід від його. Розуміється, це проходило не без перешкод. Всеж такі наші частини «осадного» й північного Корпусу (особливо частини отамана Долуда) значно стискали перстень облоги, і тим самим відбирали ворогові ще багаті провіантом та харчами райони. Далі, з початком лютого, боева діяльність перекинулася на наше праве крило. 2. лютого 1. Корпус обложив Белз, а 4. лютого розпочинаються бої навколо Сокаля. Цими боями на нашій Півночі розпочинається нова кривава боротьба. Белз і Сокаль ступнево виростають у нас в значний «укріпленний» район, що підчас всієї кампанії славно виконує роллю

*) Богато різнних чуток поширено серед українців про особу самого шановного автора. Ось тому вважаємо за потрібне подати його коротку біографію.

Ген. Омелянович-Павленко народився 8. грудня 1878. р. у столиці Грузії, Тіфлісі. Його батько, генерал артилерії, походив з дунайських козаків, а мати з роду князів Русівих-Корчабешевих з м. Тславу в Грузії. Дядько по лінії батька був камер-юнкером двора й віце-губернатором у Владивостоці, а по лінії матери О.-П. споріднений з Габаєвими. Дядько Габаєв командував корпусом і деякий час стояв на чолі армії Грузинської Республіки.

Ще малим О.-П. зробив разом із своїм батьком подорож з Тіфліса до Хабаровська. Чотири місяці в дорозі (Тайга, Урал, каторжане, сибірські залізниця, дикі звірі) залишили велике враження на 7-літнього хлопця.

У 1898. р. О.-П. скінчив кадетський корпус і був призначений до «Павловського Военного Училища», яке в той час мало дуже добру славу. У 1900. р. О.-П. закінчив, як дев'ятнадцятий, військову школу й взяв призначення до л.-гвардії волинського полку, що складався виключно з українців. На другий рік О.-П. призначено до «учебної команди», в якій він провів три чверті своєї служби (м. і. полк. Дроздовський, імя якого вславилось в добровольчій армії, був молодшим старшиною О.-П.).

У 1905. р. О.-П. виїхав до манджурської армії, був під Сан-де-пу, Мукденом і на синьгайських позиціях. Як начальник відділу розвідників і командант сотні, О.-П. пізнав війну знизу. Після війни він знову вернув до свого полку.

Служба в «учебній команді» дала О.-П. можливість прищиплювати молодим воякам свій боевий досвід. Його зразкова праця звернула на себе увагу командантів дивізій і корпусів. Там власне О.-П. перший раз зустрівся з ген. Брусіловим. Літературними працями, що їх було чотири, О.-П. зробив собі імя серед тодішніх військових. Він захоплювався особливо спортом. У галузі стрілецького діла він одержав сім імператорських і полкових нагород.

У 1911. р., з наказу Царя, О.-П. призначено до школи булавних старшин. З двох сот капітанів О.-П. закінчив школу в першому десятку з особливим відзначенням.

На велику війну О.-П. виступив з полком під командою ген. Геруа (автор книжки «Полчища»). За бої на переправі у Гуті-Кальварії одержав Володимира 3. ст. з мечами, а за бої на напрямку Лодзь—Торунь (1. листопада 1914. р.), де командував авангардом, одержав Юрія. Важке поранення вивело О.-П. з боїв на цілий рік. На фронт він повернувся, як командант штабу 2. гвард. корпусу, але після Стоходу, хорий на тиф, залишив свою посаду.

У 1916. р. О.-П. призначено доглядачим за всіма «учебними командами» гвардейського корпусу, а трохи згодом — начальником студентської школи прапорщиків і кандидував, як провідник групи старшинських шкіл.

Літом 1917. р. О.-П., як командант л.-гв. гренадирського полку, брав участь у тернопільському прориві. Його сусідом був командант преображенців Кутецов, з яким О.-П. був разом у «Павловському Училищі» та в японській кампанії.

Це була остання посада О.-П. на російській службі. Однак й призначення командантом л.-гв. гренад. полку сталося тому, що О.-П. мав особистий дозвіл Брусілова перебрати командування українською частиною.

Революція застала О.-П. в Одесі. Провідників Одеської Національної Ради, др. Луценна, прокурора (північне сенатора) Шелухіна й Чехівського, просив він зголосити в Києві, що віддає себе в розпорядження української влади.

При Гетьмані О.-П. одержав дивізію в Полтаві, а пізніше Козацький Кіш у Катеринославі. Хоч життя й служба О.-П. проходила переважно поза межами України, всеж у його родині завжди панувала свідомість походження від козаків-запоріжців. Весь вільний час у полку О.-П. присвячував українській пісні й українському театрові.

Р е д а к ц і я.

«сильного місця» (заборола) на нашому правому крилі й полегшує нам налагодити зв'язок з групою українських військ на володимир-волинському напрямку. У перше над Львовом і Перемишлем з'являються наші літаки, які, що правда, мають більше моральне, ніж боеве значіння. Роста й активність 3. Корпусу. Його випадки на залізничній шлях Перемишль—Львів починають турбувати «Довудство Сходу». А тому на 4. лютого воно заряджує поважну акцію з Перемишля на Самбір. Відділ поляків у складі 8 баталіонів піхоти, одної ескадрони кінноти, двох польових батарей й одної батареї важких гармат, під командою полк. Мінкевича, одержує наказ розбити наші сили, що боронили напрямку Хирів—Самбір, і після того розпочати «пацифікацію» обшарів, що лежали на лінії між Перемишлем—Хировом і Самбором.

Треба бути дуже засліпленим патріотом, щоби не бачити, що в цій акції всі переваги були на боці поляків. Але всеж, противника спіткала повна невдача. Наступ поляків заломився вже на самому початкові і частини полк. Кравса не тільки що втримали всі свої позиції, але до цього надійно забезпечили вже на довгий час важливий для нас напрямок. Слід відмітити повний звіт Н. К. Він характеризує наші частини та їх боеву вартість.

«Перший раз наступали поляки (на Вовчу Долішню 4. 2. 19.) силою 6 сотень і 2 сотень машинових крісів. Другий раз наступали вони ще більшими силами в околиці Дроздівки, Нового Міста, Чижок. Вогонь нашої піхоти і артилерії розбив ворога, при чому ми здобули оден скоростріл. Втрати ворога великі. У другім наступі поляки відступили перед вогнем наших скорострілів. Утікаючих поляків нищили артилерія. Підчас другого наступу брали участь два панцирні поїзди, яких наша артилерія прогнала аж до Хирова. Коло полудня появилася третій панцирний поїзд з двома санітарними возами, з котрого вийшло 80—100 стрільців. Битва біля Чижок тревала від 6. години рано до 4. пополудні. Зі Заходу наступали на Чижки 3 сотні поляків, а з Півночі 5 сотень. Наступ відперто нашими двома сотнями. Опісля поляки вдерлися до північної частини Чижок. З полудня наші резерви почали наступати й окружати поляків з трох сторін і так приневолити їх до втечі. До нашої неволі попало 6 ворожих стрільців і оден старшина. З польської сторони брали участь в наступі 4 курні піхоти, дві 15-центиметрові гавбиці і 2 далекосяглі гармати. Поляки стріляли набоями дум-дум. Ми задержали всюди наші попередні становища».

Усі випадки ворога не мали успіху. Н. К. може зовсім сміло зробити загальний висновок, що вже на 15. лютого на всьому терені військових подій У. Г. А. зміцнила своє оперативне положення. Це не могло не відбитися на настрою наших військ. Загально беручи, він став кращим від давнішого. Правда, тут і там чулося скарги на брак старшин на фронті, але й це не дуже відбивалося, бо брак кількості зрівноважувався відданістю й героїчною поведінкою молодих старшин.

*

Організаційна праця посувалася швидко. Почувалося, що справа перейшла до рук майстрів. Штабові апарати працювали надзвичайно пильно й однозгідно. У Н. К. появилися деякі нові сили, що з них особливо треба відмітити майора Льюнера, пильного працівника з оригінальною оперативною та організаційною думкою. Його інтелігентна постать гарно доповнювала нашу невеличку, але бадьору штабову родину.

Наші «критики» пізнього часу (тоді вони мовчали) все будуть незадоволені складом штабу Армії; вони певно хотіли бачити на чолі Армії щось на зразок «великого німецького генерального штабу». Цим панам, — у більшості спеціалістам від усього, — треба лише зважити розміри. Пригадаймо їм, що навіть в часи найбільшого розвитку нашої Армії (березень) ми не мали в боввій лінії більш 60 тисяч людей. Отже ця сила для великого штабу була надто малою.

Без сумніву, були й хиби. Так референтура родів зброї не була заступлена відповідними технічними силами, але, власне кажучи, і діло її було невелике, бо осередки її організаційної праці на фронті були в командах Корпусів. Зноваж від Військового Секретаріату на кінець лютого ми нетерпляче очікували вислідів положеної на його праці, бо всі донесення стверджували, що обшари припілля вже дали максимум можливого. Ми були переконані, що від того, чи буде працювати наш тил «на себе» або «на фронт», — а тим самим зробить організм боротьби всю країну, — буде залежати й перебіг дальших подій.

Як прихильник територіального доповнення частин, я подбав, щоби наші бригади перейняли назви тих місцевостей, з яких вони мали одержувати доповнення,

і щоби команданти бригад були повними господарями у своїх кадрах. З цим погодився також і Д. С. В. С. Для бригад встановлено слідуючі назви:

1. Корпус: ІХ. Угнівська бригада, VI. Равська, V. Сокальська й т. д.;
2. Корпус: II. Коломийська, III. Березанська, IV. Золочівська;
3. Корпус: VII. Львівська, VIII. Самбірська й XI. Стрийська.

Наскільки мені відомо, всі ці організаційні зміни заховалися аж до останніх днів боевої діяльності У. Г. А. Що більше, командний склад, який іменовано під Львовом, залишився підчас всієї боротьби на своїх місцях і саме йому прийшлося перейняти на свої рамена й хвилі слави, і грікі потрясення аж до 1920. року*).

Підчас того періоду боротьби, я кілька разів їздив на фронт, щоби відчутти нашу боротьбу на низах. Такі поїздки були не легкі, бо засоби пересування, — зза глибких снігових завій, — були майже цілком паралізовані.

При безпосередніх стиках з рядовим стрілецтвом найбільшим моїм завданням було відчутти духа частин. Те, що я бачив перевищало мої очікування. Я бачив старшин і стрільців у найрідноманітніших обставинах. У мене лишилося враження натхнення й свідомого ставлення до мети боротьби. Скрізь помічав я здорову, трохи пристосовану до революційних обставин, карність. Властиво все, що може бути внесено в поняття духу війська, було на місці. Були деякі браки у зовнішньому вигляді, але в цьому напрямку пороблено необхідні заходи. Підчас моїх виїздів на фронт найбільше мене вразила організація нашої санітарної служби й взагалі допомога хорим та раненим. Я на власні очі бачив тяжко ранених, що при тріскучих морозах були поприкривані лише легкими накривцями. Я розумів, що це може потягнути за собою небажані нам наслідки. Тому рішив я особисто звернутись за допомогою до широкого громадянства і випустив слідууючу відозву:

«Громадяне!

Після п'ятирічної війни, наш нарід знова покликаний Національною Радою до зброї, щоби захистити свою волю й право на своїй землі від віковичного свого ворога. При тяжких обставинах славне наше козацтво і стрільці ведуть цю боротьбу, а святим обов'язком громадянства забезпечити долю й життя тих, хто виконує чесно свої обов'язки перед Вітчизною. Хай кожний, хто має в своєму серці національне почуття, прийде з поміччю. Алеж це діло велике й вимагає відповідної організації. А тому Начальна Команда все закликає громадянство до вступу в «Комітет допомоги хорим й раненим в національній боротьбі».

Бажаю, щоби всі Товариства, що заснуються по містах і селах були об'єднані загальними повітовими комітетами.

Перший фонд міг би скластися з датків окремих осіб, та через зорганізованню всенародньої збірки за дозволом і контролею органів Національної Ради, до Президента котрої я рівночасно звертаюся. Прохаю відчинити підписку й прийняти від мене на сей фонд початкову лепту».

Уся преса й члени Національної Ради підтримали з повною щирістю мою відозву. Почалися збірки грошей, одягу, біля та ін.

Боротися й організувати Армію, — це надзвичайно важке завдання. Але такий стан річей треба вважати нормальним, коли війна вибухає несподівано й перед провідниками стоїть завдання: повернути імпровізацію на шлях певної системи. У цій праці треба з особлившою увагою й зрозумінням заховувати все позитивне, щоби не пошкодити — так цінному у всякій справі — моментові самодіяльності, завдяки якій і повстала сама «імпровізація».

Безупинні бої подалу виснажували сили залоги Львова й дуже ускладнили комунікаційний рух від периферії до Львова. На Півночі ми досягнули звуження об-

* Мені часто доводилося чути, що доповнення бригад і з'єднання їх у корпуси було ділом ген. Грекова. Цій неправді підпав і ген. Капустянський у своїх «матеріялах». У першій частині (ст. 58) він пише: «Генерал Греків швидко реорганізує армію (частини зводяться в бригади, а бригади в корпуси)». Є люде, які твердять, що ген. Греків з кількох тисяч на протязі місяця довів армію до 100 тисяч. У дійсності ж бовий стан нашої Армії ніколи не був вищий як 60 тисяч. Правда, під час першого відвороту У. Г. А. зменшилася аж до 26 тисяч, але це були випробовані, зразкові кадри. У супереч поширеній думці, ініціатива «Чортківського наступу» (5. 7. 1919.) належить мені. Ген. Греків у той час подався до демісії й вернув лише для використання взятого мною на себе відповідальності. Для продовження наступу так блескуче ним розвиненого потребував генерал засти шляхом мобілізації поповнено лише вже існуючі частини. Але я не буду тут торкатися ближче цього питання й лишачу це на пізніше.

О. П.

логи Львова аж до самих передмість. Поляки вже не могли провадити для потреб міста і залоги використання сіл і містечок у напрямку на Ярослав. Їхні спроби робити випадки — для ревізії харчів під прикриттям збройних відділів — коштували їх дуже дорого, бо наші партизанські відділи завжди цьому перешкодили. З Перемишлем Львів мав сполучення лише вночі, — і то тільки сильним панцирним потягом.

Треба зазначити, що в січні ми починаємо взагалі краще інформуватися в обстановці поза нашою боевою лінією. Завдяки розвідчій службі, ми мали відомості, що діється не лише у самому Львові, але також й у Варшаві. На жаль приходиться ствердити, що й ворог мав про нас докладні відомості, — і то до тої міри, що навіть телефонічні розмови поміж Н. К. та штабами Корпусів, — мало що не на другий день, — були йому відомі. Ми рахували, що з більш тісною облогою Львова нам пощастить запобігти цьому лихові.

Я не буду тут зупинятися на подробицях описання лютових боїв. Їх значіння, взагалі, було виховуючим. Цінним було те, що на всьому театрі військових подій ми тримали ініціативу в своїх руках. З кожним днем наші частини міцнішали, а зокрема артилерія, до складу якої почали вводитися гармати більших калібрів.

Наша важка артилерія дістає завдання бути все у поготові та підтримувати наступ наших частин не лише на південні й південно-східні околиці міста, але й на Півночі. У Краснім організується летунський парк, що складався з австрійських і російських апаратів. На наказ Начальної Команди полк. Кануків організує три летунські сотні, а саме: боеву, розвідчу й направчу. У Стрию організується окрема сотня для обслуги південного фронту. Не дивлячись на перевагу ворожого летунства, наша авіація починає опановувати повітря. На залізничних шляхах у лютому ми маємо вже бронепотяги, а на дорогах — броневта. Хоч наші бронепотяги щодо будови уступали польським, всеж щодо сміливости рухів і підприємчivosti, якщо їх не перевищували, то принаймі суперничали з ними.

Ясно, що всі ці технічні засоби нашого війська — зза своєї нечисельности — мали для нас більш моральне, ніж реальне значіння.

(Далі буде.)

Міжнародній огляд.

Вже ось більше місяця тягнуться паради комісії для перегляду питання німецьких репарацій. Як ми й припускали «зацікавлення» Злучених Держав справою міжнародних боргів є дуже велике. У конференції грають першорядну роль американці, — Юнг і Морган. Хоч представники вашингтонського уряду й запевняли кілька разів, що участь американців не означає ще офіційної участі, всеж сам факт головування Юнга та авторитетного дорадництва світового банкира, Моргана, промовляє сам за себе. Як це й на кожній міжнародній конференції, мало не цілий час парижських переговорів пішов на теоретичні дискусії. Ані німці, ані представники переможців не відважилися поставити справу руба. Про що ж ходить? — Перевірити, чи Німеччина може платити річно 2,5 мільярдів золотих марок та як довго має продовжуватися сплачування. Іншими словами: ходить про встановлення певної суми німецьких боргів, бо з цим тісно зв'язане питання «комерціалізації» та «відполітизовання» репарацій. Тут власне й зустрічаються вже мало не десять років дві протилежні тези. Французам залежить на захованні *політичного* характеру німецьких боргів, щоби мати змогу кожної хвилини шляхом натиску чи пільг упливати на покірливість Німеччини. Англіїці, хоч і не цілком погоджуються із французьким становищем у силу тісної приязни з Францією (перед лицем все більшого суперництва Злучених Держав) змушені підтримувати згадану тезу. Німеччина, у свою чергу, простує лише до одної мети: так чи інакше звільнитися від неімовірного тягару. Це своє стремління німці вбірають у цілком слушну формулу «комерціалізації». Мало що з поглядом німців не погоджується Північна Америка. Але вона добре знає, що ті чи інші полекші для Німеччини, автоматично потягнуть за собою домагання Антанті до Злучених Держав зменшити її борги. Зрозуміло, що американцям і не сниється тратити своїх засобів (а тим самим свого впливу!), щоби допомогти розв'язати дуже складне питання. Ось тут і замикається коло. Вже мало не прийшли до рішення про утворення міжнароднього «репараційного банку», який перебравби на себе всі функції репараційного агента в Німеччині й репараційної комісії. Колиж торкнулися *практичного* питання, з кого малиб скластися керуючі органи того банку, то від-

разу повернули назад, — до питання *політичного*. Як відомо, Франція одержує 52% репарацій. Це й дало підставу французам домагатися переваги в новій найбільшій фінансовій установі світу. Ясно, що наколиб бажання французів було задоволене, то не могло бути й мови про заховання чисто комерційного характеру «репараційного банку». Це булаб лише заміна одної фірми другою.

Так далеко зайшла парижська конференція. За пару тижнів побачимо, чим усе скінчиться. В усякому разі булоб дуже наївним сподіватися, що репараційне питання на цей раз вже буде розв'язане. Нема сумніву, що ще й слідуєча конференція займатиметься цією проблемою.

Не вплине на це й прихід до влади нового президента Злучених Держав, бо зміна господаря в «Білому Домі» у Вашингтоні не потягне за собою помітної зміни політики найсильнішої держави світу. Ми мали нагоду в цьому переконатися в грудні минулого року. Саме тоді Гувер обіздив Південну Америку. Між Болівією й Уругваєм — ніби з почину прикордонної сторожі — прийшло до справжньої війни. Від першої хвилини кривавих боїв у повітрі запахло не тільки порохом, але й... нафтою, американськими долярами й англійськими фунтами. Немов на щастя ідеологів Союзу Народів, у той самий час відбувалася сесія Ради в Люгані. Найкраща нагода показати силу міжнароднього парламенту! Бріан, що власне тоді головував, приклав усіх зусиль для ліквідації конфлікту. Але це не сподобалося оборонцям «доктрини Монрое». Це означало вмішання Європи в справи, що їх вашигтонські політики вважають непорушним «свята святих» Злучених Держав. Для Гувера було це свого роду дипломатичним іспитом. Він його витримав. Як по нотах, Аргентина загрозила воюючим своїм вмішанням, а панамериканська конференція, що тоді працювала у Вашингтоні, утворила роземчу комісію... Війни не стало. Бріан одержав чемну подяку за готовість бути мировим суддею. Злучені Державі показали світові, що вони не стерплять поруч своїй гегемонії навіть *платонічних* впливів Союзу Народів. Бріанові нічого не лишалося, як розіслати «всім, всім» збірку документів, що доводили участь його в поалагодженні війни «між двома членами Союзу Народів». Також і в урочистій промові, в день перебрання влади від Куліджа, новий президент не міг промовчати про непохитну волю Злучених Держав лишатися надалі поза сферою чужої політики, — поза Союзом Народів... Така заява ще зайвий раз покаже, що найкращі договори не відограватимуть іншої крім «етичної» (вислів Гувера) ролі. Хто дивиться на дійсність одвертими очима, той не може не помітити, що *союзи, трактати, пакти й протоколи тільки одягають в мирові одяги істотне стремління кожної нації до панування не лише на своїй землі, але й на землях слабших націй*.

Ось таж мама Північна Америка, що в особі Кельоґа ошасливила світ «вічним миром», і не думає про зменшення своїх приготовань до війни. Пощож, інакше, неймовірні кредити на фльоту й армію? — Правда, є на це певна дипломатична відповідь: для того, щоб «забезпечити» мир! Але не тільки гармати й кораблі мають «забезпечувати мир». Це лише зовнішні прикраси збройних конфліктів. Їх зміст полягає в побудованні певної системи *економічного* панування. Власне до цього й стремить Північна Америка. Вона є дуже далекою від ріжних «етичних» пересудів. Їй ніщо не шкодить — перед лицем і «культури», і «цивілізації» — не тільки кокетувати, але й вступати у ділові зносини з Москвою, хоч там і готуються «ножі в спину всесвітнього капіталізму»... Нема нічого дивного, що Шейнман користується певним успіхом в Америці (ніби вже позитивно вирішено справу щось 60-мільонової позички). Це зараз вигідно для американців. Так само, як вигідним є тісно співпрацювати в китайським націоналістичним урядом (американець Кемерер переводить у Нанкіні фінансову реформу). *Ось саме на цей момент вигідності у міжнародній політиці владеться найбільшу вагу. З цим треба рахуватися також і нам.*

Коли під кутом дивитися на ріжні події в світі, то зрозумілим стане їх зміст і зв'язок поміж ними. Візьмім, наприклад, Німеччину. Її закордонна політика останніх років є вислідом самого звичайного розрахунку. Усвідомивши собі своє невідрадне положення після світової війни, Німеччина стала на шлях найбільшого використання всього того, що тільки може послабити залізні окови версальського миру. Саме цим, а не чимсь іншим, треба пояснювати сучасний розвиток взаємовідносин поміж Берліном і червоною Москвою. Тут не може бути мови про ідеологічну, історичну чи якусь ще іншу спільність. Тут цілком виправдує засоби. Тому й минулорічні непорозуміння між Німеччиною та Радянським Союзом не перешкодили заключити перед Різдом ще оден договір, яким далі поглиблено німецько-большевицькі взаємовідносини. Звичайно, цей договір не так вже легко дістався большевикам. Проте й вони добре знають, що також Німеччина не може обійтися без «опори на Сході». Цим і по-

яснюється, що німці багато чим мусіли поступитися від домагань, які їм диктував сумний досвід позички й «афери в Донбасі». Новий договір дає німцям певні господарські привілеї на теренах С. С. С. Р., а большевикам забезпечує добру основу закордонної політики в Берліні.

Німці не відвертають своїх очей і від Заходу. Всі з нетерпінням очікують вислідів парижської конференції, бо з тим лучиться (хоч як це й не противиться інтересам Німеччини) справа звільнення Ренщини. Покищо Штреземан поставив собі лише кілька тактично-демонстративних завдань. Так у Люгані він вперше гостро підніс питання національних меншостей, а на останній сесії у Женеві виступив з домаганням кращого забезпечення тих прав, які визнав меншостям пакт Союзу Народів. Скільки німецькі дипломати не намагалися надати цьому питанню *теоретичний* характер, всеж для кожного було очевидним, що стріли спрямовано проти Польщі. Мабуть тому й витворилася досить неприхильна для Німеччини атмосфера. Штреземан потерпів поразку. Замість пропонованого ним сталого «комітету» спрепаровано, — з чисто женеvської майстерністю, — дуже проблематичне тіло з трох осіб, — в того два посла в Парижі (японський та еспанський), а третій — Чемберлен. Щоби якось вийти з цього тонкого положення, Штреземан заявив, що він залишає за собою право порушити це саме питання також і на сесії в Мадриді (3. червня). Виступ Штреземана у Женеві має ще й те значіння, що він зв'язав справу охорони національних меншостей з питанням політичних кордонів новоповставших держав. Це занепокоїло всіх членів Ради Союзу Народів і вони поспішили якось зняти неприємну справу з порядку денного. Всеж остання сесія в Женеві не лишилася без сліду. Вона розвіяла останні надії на Союз Народів, як на установу, що має обороняти покривджених. Для нас у тому нема нічого нового, бо *ми завжди дивилися й будемо дивитися на Союз Народів, як на установу, що стремить до збереження сучасного стану Європи. Цей стан означає пошматовання української території й поневолення Української Нації*.

Не тільки на женеvському форумі дає себе відчувати stále німецько-польське напруження. Воно відогравало не останню ролу також і в справі т. з. «протоколу Літвінова». Маємо право припустити, що пропозиція, з якою Літвінов звернувся до Польщі й Литви, була безпосереднім наслідком німецько-московського договору. Вже сам збіг часу промовляє за цим. А що німцям і большевикам багатов залежить на відтягненні всяких політичних несподіванок на Сході Європи, у тому ніхто не сумнівається. Ось звідсім й виникла думка про «вічний мир» між Польщею—Литвою—С. С. С. Р. Цим, з одного боку, змріялося до перекреслення франко-англійських заходів (творення «єдиного фронту» проти большевиків), а з другого боку, до скріплення положення Литви, яка все більше й більше ставала самітною. Не треба довго зупинятися над тим, яке значіння має «протокол Літвінова» для розвитку політичних взаємовідносин взагалі, а для України зокрема. Наша відповідь на це дуже коротка: *ніякого!* Одначе, коли ходять про певну оцінку цього чергового протоколу збоку успіху тої чи іншої сторони, то треба категорично ствердити, що почин Літвінова приніс зовсім інший вислід, ніж він хотів. Замість втягнення в політичну комбінацію одної Польщі, проти якої бувби Радянський Союз і Литва, Москва мусіла робити приємну міну при підписанні зовсім іншого договору: з одного боку Польща, Румунія, Латвія й Естонія, а з другого — С. С. С. Р. без Литви. Цим Літвінов тільки прислужився справі творення балтійського блоку під проводом Польщі, як також допоміг полякам ще більше ізолювати Литву. Звичайна річ, московські часописи аж плакали від ралости, називаючи Літвінова мало не найбільшим політиком цілого світу. Щож лишалося робити? А тут ще знайшлися злі язички, що пояснювали «московський протокол», як визнання большевиками румунської окупації Бесарабії... Також і німці одержали подяку за їх співучасть у виробленні проєкту мертворожденного протоколу: поляки відразу повернулися чолом на Захід і почали задумуватися над «розв'язанням» проблеми Вільного Міста Данцігу...

Гірше всіх вийшла з цієї гри Литва. Вона мала добру нагоду переконатися, що Москва навіть і хвилини не завагається перейти над литовською справою до порядку денного, оскільки цього вимагатимуть московські інтереси. Можна лише пошкодувати, що литовці не добачають справжнього обличчя С. С. С. Р. Разом з цим *не маємо не висловити нашого співчуття литовцям в їх нерівному змаганні*. І дійсно нерівне змагання. У Люгані Вольдемарас мусів таки погодитися на те, що Союз Народів вмішасться в литовсько-польський спір, оскільки безпосередні переговори ні до чого не доведуть. А на останній сесії у Женеві, — заходами польських дипломатів, — відкинено домагання Литви допустити її до нарад у справі національних меншостей. Чи ці всі невдачі не викличуть часом змін у литовській закордонній політиці?

Ось, наприклад, у Москві після усунення Чічеріна помічається велика зміна поступовання на міжнародньому форумі. Оскільки перший «наркомін» цілий час реагував на міжнародні події «принципіальними заявами» й тим провокував цілий світ, остільки Літвінов став на шлях використання кожної нагоди, яка тільки йому трапиться. З такою міркою підходив він до справи розброблення, сподіючись «загнати в кут» всевітню дипломатію. До цього він стремив і своїм «протоколом». Ця тактика дає певний наслідок унутрі країни, де урядова преса все підносить, як «полезне по беды», і тим піднімає настрої населення. Назовніж це викликає тільки сміх, бо — нема сумніву — «буржуазні» дипломати значно випередили самоучку Літвінова.

Коли придивлятися до повної хаотичності закордонної політики большевиків, то мимоволі думка переноситься до країни, де влада належить теж одній тільки партії. Це — Італія. Вона в останній час була в осередку уваги цілого світу. Причиною того було підписання трактату між Квіриналом і Ватиканом. У березні минулого року ми писали: «*ватиканські кола з одвертими симпатіями ставляться до сучасного режиму в Італії, — особливо до фактичного її провідника*» («Р. Н.», ч. 4., стор. 170, квітень 1928. р.). — Ми вже тоді рахувалися з тим, що Мусоліні зуміє знайти розв'язку одній з найголовніших проблем політичного життя Італії. Таку розв'язку знайдено 12. лютого 1929. р. Стаття Євгена Онацького у цьому числі «Р. Н.» зупиняється над історією «римського питання» й зясовує політичне значіння трактату. Ми хочемо лише зазначити, що з днем підписання згоди з папою, Мусоліні має вільні руки для ще більшої активності поза межами Італії. На це вказує хочаб передовиця в «Il Popolo d'Italia» кілька днів (16. 2. 29.) після церемонії в Лятеранум. Стаття ця зявилася сприводу виходу першого числа органу союзу болгарських фашистів. Між іншим там написано: «*Італійський фашизм повинен дивитися з живою симпатією на повстання анальотичних з нашою політичних формацій*». Статтю підписано двома літерами: «а. т.». Це, правдоподібно буде брат диктатора — Арнальдо Мусоліні. Згадана стаття надзвичайно добре вкладається в рамки італійської політики на Балкані та на... Чорному Морі. Після цього легше зрозуміти й зв'язок між довгою подорожжю Гранді до Ангори та Атен. Саме цими днями підписано договір між Болгарією й Туреччиною...

10. березня 1929.

В. Покерт.

Огляд світового господарства.

Остання війна причинилася до величезних змін у господарському житті цілого світу. Особливо Європа втратила десятки мільонів робочих рук і сотки мільонів доларів народного багатства. Виробничі сили затрималися в своєму розвитку, а засоби виробництва дуже зносилися. Світовий торг зазнав також значних змін, фінанси багатих держав втратили свою рівновагу, політична карта Європи й навіть цілого світу радикально змінилася, а суспільний лад по деяких країнах не витримав натиску збоку революційного руху і прибрав цілком нові форми.

Був час, коли хвиля національної й соціальної революції, прокотившись по теренах Східної та Середньої Європи, загрожувала захопити також Західну Європу й поширитися на інші континенти. Нині ця хвиля вже не загрожує світові великими несподіванками. Проте Європа взагалі, а особливо Східна ще не досягнула справжнього господарського устійнення, належного внутрішнього скріплення й сталого миру. Не лише великі держави, але й десятки малих, одгородившись одна від одної високим митом і багнетами, витрачають великі засоби на зброєння, щоб мати змогу кожної хвилини обороняти свої господарські інтереси, окуповані терени та колонії. Міжтим народні маси все ще перебувають у злиднях (в Європі нараховується коло 4—5 мільонів безробітних, з чого на Велику Британію й Німеччину припадає більше половини, у С. С. С. Р. понад 2 мільони, у Злучених Державах більше 3 млн., по інших країнах світу не менше 2—3 млн., тобто разом понад 10 млн.). Крім того, сотні мільонів стогнуть під чужим пануванням.

Отже в таких умовах розв'язати господарську кризу справді нелегко. Так Європа після кількатижневого періоду зтяжної інфляції нині все ще переживає великі труднощі дефляції й наслідки все зростаючої раціоналізації промисловости. Тому світова господарська криза мабуть ще продовжуватиметься досить довгий час. Звичайно, в одних країнах вона вже й тепер не дуже дає себе відчувати, — зате інші примушені будуть ще довго з нею рахуватись. А це тому, що за останні 15 років значно зміни-

лися не лише господарські взаємовідносини поміж окремими державами, але також поміж континентами. Так у 1913. р. Європа давала 62% світового вивозу, а в 1927. р. лише 51%; Америка до війни 24%, а нині 33%; Азія раніше 8%, а тепер 11% (решта припадає на Африку та Австралію, які теж побільшили свій вивіз). Узагалі у світовому торгу на долю Європи в 1913. р. припадало 66%, а тепер 57%, на долю Америки 22%, а нині 28% (на Злучені Держави 11%, а нині 15%), на долю Азії 7,5% і 10% (решта припадає на Африку й Австралію). Тобто питома вага Європи в світовому торгу впала. Сталось це не лише тому, що вона менше вивозить, але також тому, що вона взагалі збідніла й менше привозить. Так до війни привіз Європи вносив коло 70%, а нині лише 62% (Німеччина привозить нині на 20% менше, а Радянський Союз аж на 60% менше, ніж перед війною). Велика Британія за останніх 15 років піднесла свій привіз з 16,5% на 18,5%, тоді як її вивіз упав з 14% до 13,7%. Злучені Держави піднесли не лише свій привіз з 9% до 13%, але також й вивіз з 12 до 17%.

Ці зміни в світовому торгу свідчать, що не лише Америка за 15 років значно упромисловилась, але також Азія та інші континенти поволі побільшують свою промисловість, і тому Європа, позбавлена можливости вивозити свої виробы у колишніх розмірах, закуповує нині значно менше технічної сировини. І справді, за цей час Злучені Держави довели свій зовнішній торг до 148% передвоєного, Японія навіть до 170%, тоді як Велика Британія лише до 120%, Франція до 99,5%, Німеччина до 80%, а С. С. С. Р. до 40%. Ми зупинили свою увагу на цих великих державах тому, що вони відіграють у світовому господарстві рішачуючу роль. Так Бритійська Імперія (з колоніями, домініями тощо), посідаючи 28% світового терену й маючи 25% усього населення, здобуває коло 25% вугля, 2% нафти, продукує 10—11% криці та заліза, а тонаж її торговельної фльоти виносить аж 35% тонажу цілого світу. Злучені Держави: 7,7% терену, 7,1% населення, 45% вугля, 74% нафти, 49—50% заліза й криці, 20% торг. фльоти. Франція (з колоніями й мандатами): 11% терену, 5,5% населення, 5,2% вугля, 10% заліза й криці, 5,4% торг. фльоти. Радянський Союз: 16% терену, 7,8% населення, 2,3% вугля (це звичайно дає Україна), 5,7% нафти, 3,6% заліза й криці (з чого Україна продукує коло 70—75%), торг. фльоти не має. Німеччина: 0,28% терену, 3,7% населення, 12% вугля (без бурого), 16—17% заліза й криці, та має 6% торг. фльоти. Японія: 0,5% терену, 4,4% населення, 2,4% вугля, 0,2% нафти, 0,6% заліза й криці, 6,4% торг. фльоти. Китай: 8,1% терену, 24% населення, 1,7% вугля, 0,4% заліза й криці, торг. фльоти нема. Нарешті, Італія: 1,4% терену, (з колоніями), 2,2% населення, 5,6% світового тонажу (вугля й руди нема). Отже ці 8 великих держав посідають коло 73% світового терену, коло 80% всього населення, здобувають коло 85% усього вугля, понад 80% нафти, майже 92% заліза й криці та мають коло 80% торговельної фльоти. Тому інші 65 держав, як у світовому господарстві, так і в міжнародній політиці дуже залежать від великих та не можуть відігравати якоїсь значної ролі, бо вони остають також у фінансовій залежності від великих. Правда, С. С. С. Р. і Китай щодо їх фінансово-господарської сили теж позбавлені змоги провадити боротьбу за господарське панування. Зате Злучені Держави, Велика Британія, Франція, Японія, Німеччина та Італія провадять нині не менш завзяту політику господарського суперництва ніж то було перед війною, — лише ролі їх значно змінилася. Раніше головними суперниками були Велика Британія й Німеччина, а зараз ролі останньої перебрали на себе Злучені Держави.

І дійсно Злучені Держави за останні 15 років послідовно та безупинно захоплюють у свої руки колишні англійські ринки збуту. Вони вже майже цілком опанували ринок Центральної Америки. Так у 1913. р. Англія вивозила 13,5%, а Злучені Держави 50,6% усього мексиканського привозу, а в 1927. р. 8,5% і 70%. Рівночасно Злучені Держави поволі захоплюють також ринки Південної Америки. Так у 1913. р. Англія вивозила: 31% усього привозу Аргентини, 24,5% — Бразилії, 30% — Чіле та 26,3% — Перу, а Злучені Держави: 14,7% — Аргентини, 15,7% — Бразилії, 16,7% — Чіле та 28,8% — Перу. У 1925. р.: 22,4% і 23,4% — Аргентини, 22,1% і 24,8% — Бразилії, 20,3% і 27,8% — Чіле, 18,3% і 37,6% — Перу. Мало того, Англія відчуває цю небезпечну для неї конкуренцію збоку Злучених Держав навіть у своїх колоніях і домініях. Так до війни вона вивозила до Індії 64,2%, а Злучені Держави лише 2,6%; у 1927. р. — 47,7% і 8,2%. Так само до війни Південна Африка закуповувала в Англії 56,82% свого привозу, а в Злучених Державах 13,7%; у 1927. р. — 44,8% і 15,4%. Австралія теж усе більше закуповує ріжних товарів у Злучених Державах. Так до війни — 51,8% і 13,7%, а в 1927. р. — 40% і 25%. Також і до Канади Злучені Держави довозять нині 70% цілого її привозу, а Канада вивозить до Злучених Держав

40% свого вивозу. Разом із цим увесь торг поміж Британією й Канадою зменшився майже наполовину. Правда, Єгипет, Нова Зеландія та інші колонії ще залишилися майже цілком у руках Англії, але Злучені Держави поволі добираються також і туди. Нічого вже й казати, що на Далекому Сході американський капітал теж тріумфує над британським. Так Китай до війни привозив 10,2% американських товарів і 16,5% британських, а нині 16,4% і 6%. Японія закуповує нині втричі більше різних виробів у Злучених Державах, ніж перед війною, тоді як англійський вивіз залишився таким, як і в 1913. р. Зрештою, і торгові зносини Європи із Злученими Державами поволі змінюються на шкоду Великої Британії.

Отже зрозуміло, що господарське суперництво поміж двома найбільшими світовими державами набірає все гостріших форм (боротьба за опанування океанів, морське зброєння) і загрожує новою господарською катастрофою, якщо суперники не будуть в стані досягнути якогось порозуміння. Цілком зрозуміло, що не лише Англія, але й Японія та Європа у великій мірі загрожені нечуванним наступом американського капіталу. Тимбільше, що значна кількість американських, європейських та інших держав попала у фінансову залежність від Злучених Держав. Ця залежність повстала ще під час європейської війни, і нині все збільшується. Лише Англія, Франція, Італія й Бельгія заборгувалися на 20 мільярдів дол., що їх повинні вони сплачувати Злученим Державам протягом 60 років по 250—300 млн. річно (разом з відсотками). Крім того різні країни мають сплачувати 600 млн. дол. річно тих приватних позичок, які вони одержали за останні 15 років від американських банкірів (усього коло 20 млд. дол.). Таким робом Злучені Держави стягалимуть щороку коло одного мільярду. Правда, на думку американських фінансистів цей мільярд не лишається вдома, бо американські громадяне щороку витрачають коло 500 млн., подорожуючи по Європі та інших країнах, а коло 500 млн. переказують річно емігранти на свої батьківщини.

Цілком ясно, що не всі країни в однаковій мірі відчувають залежність від американських банкірів. Так Англія, посідаючи величезні колонії й розпоряджаючи великим власним капіталом, порівнююче мало залежить від американських банкірів. До тогож вона має змогу сплачувати свої борги Америці коштом своїх претенсій до інших держав, бо англійський борг виносить усього коло 6 млд. дол., тоді як різні країни світу винні їй 20 млд. У значно гіршому стані перебуває Франція, державні борги якої виносять понад 8 млд. дол., а вона в свою чергу має претенсії лише на 4,5 млд. Так само Італія має державних боргів на 4,5 млд., Китай на 1,2 млд. й Японія на 600 млн. дол. більше, ніж складають їх претенсії до інших держав.

Загально відомо, що Англія, Франція, Італія й Бельгія, намагаються сплатити свої державні борги переважно коштом переможеної Німеччини, яка в силу льондонської умови має виплатити понад 30 млд. дол. т. з. репарацій. Цілком зрозуміло, що німецька нація рішуче й одностайно виступає проти того безглуздя, яке в дійсності витворилось, бо Німеччина фактично виплачує Злученим Державам і почасти Великої Британії усі ті державні борги (з них коло 6 млд. дол. військових), що наробили держави колишньої Антанті. Німці не безпідставно покликаються на те, що Німеччина втратила не лише свої колонії, але також Альзацию й Лютарингію, частину Шлезку тощо. Завдяки цим втратам, народне багатство Німеччини нині зменшилося на 30 млд. дол., і тому виплатити понад 30 млд. репарацій вона фактично не в силах. Правда, згідно з пляном Доза Німеччина вже виплатила за останні роки (1925—1928) коло 1,5 млд. дол., але це сталося лише тому, що за цей час вона одержала переважно від американських банків різних позичок аж на 2 млд., що дало змогу зміцнити фінанси країни й перевести раціоналізацію промисловости (це полекшило в свою чергу правильну сплату репарацій). Звичайно, надалі американські банки не даватимуть уже позичок у такому розмірі, щоб Німеччина могла сплачувати репарації Антанті, а ця у свою чергу виплачувала б борги Злученим Державам. Останні взагалі не визнають звязку поміж репараціями й своїми претенсіями до Антанті. А тому, беручи на увагу, що Німеччина має пасивний торговельний біланс, що її народне багатство зменшилось, що для нормального розвитку німецького господарства потрібно щороку понад 2 млд. дол. внутрішніх позичок, що річне нагромадження капіталу в Німеччині нині менше від передвоєнного (коло 1,8 млд. дол.), що в країні панує безробіття, що Німеччина повинна річно сплачувати 200—250 млн. доларів різних приватних позичок, Злучені Держави вважають необхідним зменшити репарації з 30 млд. до яких 14—15 млд. дол. Адже, мовляв, Вашингтон зменшив військові борги Антанті з 11 до 6 млд.

Проте Франція, а почасти Італія й Британія не йдуть назустріч цим американським пропозиціям. Франція боючись відплати бажала б, найдовше дойти Німеччину,

щоб таким робом її знесилити. Крім того французи вказують на те, що льондонська угода вже зменшила репарації з 75 до 30 млд. Англія власне не проти зменшення репарацій, але, загрожена суперництвом американського імперіалізму, придушена триматися Франції. Саме зараз провадяться переговори в комісії знавців у Парижі. Чи приведуть вони до якогось порозуміння, — годі сказати. У всякому разі великих наслідків Німеччина не може чекати.

Звичайно, якби Злучені Держави ще зменшили свої претенсії до держав Антанті, то механічно значно зменшилися б і репарації. Однак американський капітал бажав тримати Європу в своїх руках, і тому на це не годиться, покликаючись також на те, що Злучені Держави під час війни змушені були випустити майже на 20 млд. внутрішніх позичок. Мало того, Вашингтон заєвнує, що якби Злучені Держави на 50% зменшили свої претенсії до Європи, то остання почала б ще більше зброїтись, бо здобула б на це нові засоби. Усі ці сварки мають певне значіння також і для Української Нації, бо не треба забувати, що державні борги б. Російської Імперії складають коло 8—9 млд. дол. (одні військові коло 5 млд. з чого на Англію припадає 3,7 млд.). Цебо на долю Суверенної України може припасти яких 2 млд. дол. Українська Держава, звичайно, буде домогатися основного зменшення цих боргів, а крім того, зможе погодитись на їх сплату лише тоді, як міжнародній капітал шляхом нових позичок і вкладів полекшить цю сплату.

Вповні зрозуміло, що звязку з усіма господарськими, територіяльними та іншими змінами, що їх викликала війна й революційні рухи, національне багатство різних країн за останні роки теж змінилось. Це видно з таблиці:

Злучені Держави до війни мали		190 млд. дол., а нині		360 млд. дол.	
Велика Британія	»	»	мала 80	»	» 95
Франція	»	»	» 58	»	» 70
Італія	»	»	» 24	»	» 27
Німеччина	»	»	» 78	»	» 47
Радянський Союз	»	»	» 57	»	» 48

Проте національний *прибуток* цих країн не зазнав великих змін. Так до війни Злучені Держави мали 35 млд. дол. річного прибутку (на душу 350 дол.), а нині 48 млд. (на душу 430), Велика Британія мала 11,3 млд. (на душу коло 270 дол.), а нині — 12 млд. (на душу 266 дол.), Франція — 7,3 млд. (на душу 183 дол.), а тепер — 7,6 млд. (на душу коло 185 дол.), Німеччина — 10,6 млд. (на душу 160), а нині — 11 млд. (на душу 170 дол.), Італія — 3,9 млд. (на душу 105), а нині — коло 4 млд. (на душу 98), ССРСР. — 9,3 млд. (на душу 55 дол.), а нині — коло 7 млд. (на душу коло 47 дол.).

Цей нечуваний зріст національного багатства й прибутку Злучених Держав спричинився до того, що річне нагромадження американського капіталу досягло за останні роки 7 млд. дол., або значно більше, ніж усе разом нагромадження капіталів Британії (до війни 2 млд., а нині коло 2 млд.), Німеччини (до війни 2, а тепер 1,8 млд.), Франції (до війни — 1,2, а тепер 1 млд.) та Італії (до війни 600 млн., а тепер 400 млн.). Отже Злучені Держави стали світовим банкіром, вивозячи свій капітал усюди, де його лише потребують. Звичайно, більшу частину свого капіталу Злучені Держави вкладають у власне народне господарство та в різні країни Америки, але за останні роки американські банки вивозять його також і до Європи й до інших континентів. Так за 1924.—1927. р. 50% вивозу американського капіталу припадає вже на Європу, коло 10% на Азію й лише 40% на Америку. До війни вивозили свій капітал головним чином Англія, Франція та Німеччина. Нині ця остання сама позичає, хоч всеж ще й досі закордоном нараховується коло 2 млд. дол. німецького капіталу. Так само й Франція нині не вивозить капіталу (хоча децю в свої колонії), але її старі вклади закордоном досягають майже 4 млд. дол. І навпаки Англія ще й тепер вивозить капітал, але переважно до своїх колоній чи доміній (особливо до Індії, Австралії Південної Африки). Проте до війни вона вивозила коло 1 млд., а тепер лише коло 500 млн. річно, тоді як Злучені Держави — щороку коло 1—2 млд. Всеж усі англійські вклади закордоном ще й нині виносять поперх 20 млд. дол. (стількиж нараховується закордоном американських вкладів).

Слід також відмітити, що з усіх американських вкладів припадає на Європу 22%, а англійських лише 6%, що на Америку (Канаду, Південну й Центральну Америку) припадає 70% перших і 40% других, що на інші частини світу припадає 8% американських і 54% англійських вкладів (з чого на Азію 21%, на Австралію 17% і на Африку

16%). Як бачимо, в Європі й Америці Велика Британія вже не в стані конкурувати із Злученими Державами щодо вивозу капіталу, а тому обмежується вкладами у своїх колоніях і домініях. Однак вже й в Канаді в 1925. р. вклади Злучених Держав досягнули 2,5 млрд. дол. (до війни лише 420 млн.), а вклади метрополії виносили в тому ж році щойно коло 2 млрд. (до війни 1,8 млрд.). Для порівняння могутності двох світових банкірів вкажемо також на те, що торговельний білянс Злучених Держав дає щороку коло 1 млрд. активу (в 1928. р. вивіз 5,2 млрд., а привіз 4,1 млрд.), тоді як Англія за останні роки має річно коло 2 млрд. дол. пасиву (до війни 800 млн.). Проте платіжний білянс Великої Британії дає 400—500 млн. активу (до війни 800—900 млн.), бо прибутки з позичок і торговельної флоту не лише покривають пасив зовнішнього торгу, але дають навіть надвишку (у 1928. р. платіжний білянс дав навіть 700 млн. активу).

Щоб не ускладнювати нашого огляду, ми цим разом не будемо розглядати стану валюти й державних бюджетів різних країн світу. Зауважимо лише, що фінанси багатих держав ще не впорядковані, що пройде ще може чимало років, поки настане справжнє устійнення, бо одні країни ще й досі не спромоглися ліквідувати інфляцію, а інші переживають труднощі дефляції. Зазначимо також, що Злучені Держави протягом 1914.—1927. р. скупили у своїх руках більшу половину золота (державний банк має нині коло 4,6 млрд. дол. золотом, а до війни лише 2,7 млрд.), тоді як чотири найбільші європейські державні банки (англійський, французький, німецький та італійський) мають разом 3 млрд. (європейські банки за останніх 5 років значно побільшили свій золотий запас). Ця перевага Злучених Держав над Європою звичайно залишається й надалі, бо вони не мають зовнішніх державних боргів (внутрішній борг досягає понад 20 млрд.), а, навпаки, щороку стягають з усіх країн світу. Тимчасом Франція крім зовнішнього має коло 15 млрд. дол. внутрішнього боргу, а Британія має навіть 32 млрд. внутрішнього боргу. Правда, Німеччина та Італія мають порівнюване невеликі внутрішні борги (перша коло 2 млрд., а друга коло 1 млрд.), — зате їх зовнішні державні борги дуже великі.

Ми бачимо, отже, що Європа перестала бути світовим банкіром, що вивіз європейського капіталу упав, що питома вага Європи у світовому торгу теж зменшилася. Сталося це, звичайно, головно в наслідок руйнування європейського народного господарства підчас війни й революцій, але разом з цим не треба забувати, що інші частини світу ще до війни почали упромисловлюватися та що колишня гегемонія європейських промислових держав у світі ще раніше почала слабнути. Тобто війна лише значно поглибила цей процес. А тому сподіватися, що Європа досягне з часом своєї колишньої господарської сили, нема підстав, бо нині всі позаєвропейські держави намагаються звільнитися від господарської залежності від промислових країн Європи. Мало того, також європейські аграрні країни (Східна Європа, Балкан) і різні колонії та півколоніальні країни Азії чи Африки в свою чергу прикладають всі зусилля, щоб розвинути максимально свої виробничі сили. Тому саме Європа взагалі, а особливо європейські промислові країни, напевно також у майбутньому не досягнуть свого колишнього значіння в світовому господарстві та переживатимуть ще довго затяжну кризу, поки, нарешті, не пристосуються до нових обставин у світі.

Ці сумні вигляди вже зрозуміли частини деякі кола європейської суспільної думки, а тому й зродилась теорія про утворення «панєвропейської спілки». Це треба розглядати лише як спробу господарського самопорятунку Європи, — як шлях до врятування минулої гегемонії в світовому господарському житті. Проте кожна європейська держава намагається, у першу чергу, так чи інакше забезпечити власні господарські інтереси. Звідси повстає господарське суперництво, озброєння й ще більше затримання розвитку виробничих сил Європи. Цеж не таємниця, що Союз Народів не виправдав надій світу, що мілітарна сила ще й нині є єдиною запорукою панування націй, що імперіалізм навіть посилюється в порівнянні з часом 15 років назад. Це все й причиняється до того що народне господарство Європи затримується у своєму розвитку, що в Європі панує постійна господарська криза й що питома вага Європи в світовому господарстві падає.

І справді, за останні 15 років населення світу збільшилося на 16%, а народне господарство збільшилося на 28%. Проте населення Європи, а зокрема ССРР досягло лише передвоєнної кількості. Так само у порівнянні з іншими континентами сільське господарство та промисловість Європи піднесли значно менше. Так у 1913. р. Європа продукувала 36,8% пшениці, а нині коло 36%: ССРР — 18,5%, а тепер лише — 15,5%; інші країни світу — 44,7%, а нині майже 49%. Це зрозуміло, бо Злучені Держави по-возить 60 млн. сотнарів замість 20 млн., Злучені Держави піднесли вивіз з 14 млн. стгр. до 20 млн., Аргентина з 24 млн. до 30 млн., Австралія з 21 млн. до 27 млн., тоді

як вивіз придунайських і балканських країв упав з 19 млн. до 7 млн., а вивіз пшениці С. С. С. Р. з 42 млн. у 1913. р. до нулі (правда, 2 роки назад вивозилося щороку коло 3—4 млн. стгр.). Узагалі світова продукція пшениці досягнула коло 1100 млн. стгр. (до війни коло 1010 млн.). Щодо жита, то воно не грає великої ролі в світовому торгу, бо його продукує й споживає переважно Європа. Тому саме й продукція жита власне не змінилась. Так до війни Європа давала 250 млн. стгр. жита, а нині 238 млн.; С. С. С. Р. раніше — 190 млн., а тепер понад 200 млн.; інші континенти в 1913. р. 10 млн., а в 1927. р. 18 млн. Продукція ячменю, навпаки, трохи зменшилась, бо в Європі впала з 154 млн. до 146 млн., у С. С. С. Р. — з 85 млн. до 65 млн., в Америці лише піднеслась з 53 млн. до 78 млн., тоді як інші частини світу продукують ту саму кількість, що й до війни (коло 80 млн. стгр.). Продукція вівса у Злучених Держав піднеслась з 166 млн. до 216 млн., у Канаді з 54 млн. до 80 млн., у С. С. С. Р., навпаки, впала з 130 млн. до 105 млн., тоді як в Європі та інших країнах світу не зайшли значні зміни. Отже загальна продукція вівса значно побільшилась (нині понад 600 млн. стгр.). Так само піднеслась і продукція кукурузи, особливо в Америці, яка збирає більше 70% світового врожаю. Значно побільшилась також продукція бараболі, бо лише в С. С. С. Р. замість 300 млн. стгр. нині збирається коло 400 млн., стількиж у Німеччині та коло 300 млн. у Польщі (разом ці країни дають коло 60% світового врожаю бараболі).

Навпаки, продукція таких технічних культур, як льон і коноплі, упала, бо, як відомо, їх управляють лише в Європі. Так у С. С. С. Р. продукція льону понизилась з 4,9 млн. стгр. до 2,8 млн., і тому світова продукція впала з 7,2 до 5,2 млн., хоч, правда, по деяких інших європейських країнах (Чехо-Словаччина, Франція, Бельгія й Польща) вона трохи піднеслась. Продукція конопель впала значно менше, а саме з 5,4 млн. до 5,2 млн. Це тому, що в С. С. С. Р. вона впала з 3,3 млн. до 3 млн., по інших країнах Європи — на 0,15 млн., але зате в Італії піднялась з 0,85 млн. до 1,1 млн. стгр.

Рівночасно продукція кави, чаю й какао значно піднеслась, бо цих культур в Європі майже нема, і тому війна не вплинула на їх розвиток. Так продукція кави побільшилась з 12 млн. стгр. до 15 млн., з чого одна Бразилія піднесла продукцію з 8 млн. до 9 млн. Продукція чаю піднеслась з 2,85 млн. стгр. до 3,8 млн. Індії піднесли продукцію чаю з 1,27 млн. до 1,7 млн., Цейлон з 0,9 млн. до 1 млн., Японія з 0,46 млн. до 0,5 млн., але в Китаю, навпаки, продукція чаю, узв'язку з військовими подіями, значно впала (вивіз чаю понизився майже на половину). Продукція какао піднеслась з 2,3 млн. до 5,8 млн. Цікаво відмітити, що ці продукти споживає переважно Європа та Злучені Держави. Так останні довозять нині 6,2 млн. стгр. кави (до війни лише 3,9 млн.), 1,7 млн. какао (до війни 0,6 млн.) і 0,5 млн. чаю (до війни 0,45 млн.). Англія довозить коло 2 млн. чаю (до війни 1,4 млн.), 1,7 млн. какао (до війни 0,6 млн.) і 0,2 млн. кави (до війни 0,1 млн.). Франція: 1,7 млн. кави (1,2), 0,5 млн. какао (0,3) і 0,06 млн. чаю. Німеччина: 1 млн. кави (1,8), 0,9 млн. какао (0,5) і 0,08 млн. чаю. Крім того в значних розмірах довозять каву й какао Голяндія та Італія, а чай С. С. С. Р., Канада й Австрія. Отже, хоч сільсько-господарська продукція Європи й зменшилась, всеж вона споживає нині значно більше, ніж до війни, привозячи не лише какао, але чай і каву, як також пшеницю та частини риж (продукція рижу піднеслась в Індії з 450 млн. стгр. до 500 млн., в Японії з 90 млн. до 120 млн., трохи побільшилась у Кореї, Індокитаю, Сіямі, на Філіпінах депо, але значно впала в Китаю, що до війни продукував риж більше 50% світового збору, а саме 1230 млн. стгр.).

Світова продукція тютюну піднеслась з 9 млн. до 13 млн. стгр., з чого Європа давала до війни 1 млн., а нині — коло 1,8 млн. (переважно Греція, Болгарія, Югославія та Іспанія), Злучені Держави — до війни 4,5 млн., а тепер 5,7 млн., С. С. С. Р. до війни 1 млн., — нині 1,4 млн. (1 млн. махорки і 0,4 млн. тютюну), — а решта припадає на Африку, Азію та Америку.

Продукція цукру зросла з 180 млн. стгр. у 1913. р. до 270 млн. у 1927. р. Проте продукція бурякового цукру зросла лише з 84 млн. до 86 млн. стгр., тоді як продукція тростинного цукру піднеслась з 96 млн. до 184 млн., або майже вдвоє. Тобто питома вага європейської продукції цукру дуже впала, бо Європа виробляє цукор лише з буряку. Злучені Держави піднесли продукцію цукру з 44 млн. до 85 млн. стгр., з чого 10 млн. припадає на буряковий цукор (одна Куба побільшила продукцію з 25 млн. до 52 млн.). Індії піднесли продукцію з 24 млн. лише до 30 млн. Голяндські колонії з 14 млн. до 25 млн. Німеччина до війни давала 23 млн., а нині лише 17 млн. С. С. С. Р. до війни — 14 млн., а в 1927. р. — 10 млн., з чого Україна продукує понад 80%. Стількиж продукує Франція (у 1927. р. 8,2 млн.). Трохи менше Польща (у 1927. р. понад 6 млн. і значно більше Чехо-Словаччина (коло 14—15 млн.). Інші країни Європи,

як Італія, Бельгія, Мадярщина, Голандія, Румунія й Англія продукують 1—3 млн. стгр. кожна. Слід зазначити, що до війни вивіз цукру давав Німеччині можливість покрити на 40% привіз різних хліборобських виробів, що продукція цукру в Ч. С. Р. у 1928. р. складала коло третини всієї її сільсько-господарської продукції, що Ч. С. Р. споживає лише коло 40% цукру, а решту вивозить.

Отже, колиб Україна на своїх 400 тисячах гектарів засіву, як слід, налагодила культуру цукрового буряку, то безперечно перегналаб Ч. С. Р. (остання має нині під буряком лише трохи більше 300 тис. гектарів), а колиб ще до того піднесла засівну площу до 1 млн. гектарів (це цілком можливо!), то значно перегналаб і довоєну продукцію цукру Німеччини. Власне розвиток цукрової промисловости на Україні буде головною підставою росту нашої сільсько-господарської продукції. Вивіз нашого цукру зможе покривати привіз різної технічної сировини (бавовни, вовни, шкіри тощо), так необхідної нам для розвитку прядільної або шкіряної промисловости. Не треба забувати, що колишня легенда, начеб Україна була житницею Росії або Європи, не мала під собою сталого ґрунту взагалі, а зокрема в майбутньому Україна навіть не буде могла досягнути свого колишнього місця в світовому вивозі хліба. Передусім тому, що колишні наші ринки захопила Канада та інші позаєвропейські країни, а крім того ціни на хліб дуже впали, — тобто вивіз пшениці чи ячменю також буде мало рентабельним. Разом з тим, у зв'язку з упромисловленням України, внутрішнє споживання хліба дуже збільшиться, як це було в Німеччині або Злучених Державах.

Нині Радянська Україна продукує 144-145 млн. стгр. пшениці, жита, ячменю та вівса, маючи коло 30 млн. населення, тоді як сучасна Польща має 28 млн. населення, а збирає усіх тих продуктів 132—133 млн. стгр. (пшениці 15—16 млн., жита 65 млн., ячменю 17 млн., вівса 35 млн.), або лише на яких 12—13 млн. менше. Звичайно, ніхто не скаже, що Польща є чистіше житницею, бо вона навіть довозить пшеницю, щоб задоволити потреби свого населення. Так само Росія продукує під цю пору всього 370 млн. стгр. цих чотирох хлібів, маючи коло 110 млн. населення, а Німеччина продукує коло 195 млн. (пшениці 31 млн., жита 75 млн., ячменю 28 млн., вівса 60 млн.), маючи коло 65 млн. населення. Однак Німеччина щороку довозить коло 15 млн. стгр. пшениці та коло 8—10 млн. ячменю, — тобто на душу населення припадає 3,4 сотнара. Отже якби в Росії споживання цих хлібів було таким самим, то вона потребувалаб не 370 млн., а 375 млн. стгр. Як бачимо, тепер про вивіз хліба з Росії або України у значних розмірах не слід і мріяти. Звичайно, у майбутньому Україна, поліпшивши свою хліборобську продукцію на 50—100%, зможе дещо вивозити (переважно до середземноморських країн), але цей вивіз хліба ніколи не зможе покрити привозу технічної сировини. Осць тому власне необхідно звернути більшу увагу на розвиток української цукрової промисловости, яка, безперечно, здобуде турецький, перський, італійський, єгипетський і балканський ринки, не кажучи вже про Росію. Правда, зараз на світовому ринку помічається певний переверіт цукру, але й виріб хліба за останні роки перевищує попит (ціни на хліб і на цукор протягом 1927—28. р. впали). Згодом споживання цукру й хліба зросте, — і світовий ринок, напевне, досягне рівноваги.

(Кінець буде).

Економіст.

Під Польщею.

Політичне життя Польщі стоїть нині під знаком загострення спору між урядовою партією й ББ, та лівницею й непольськими народами. Це наступило під впливом двох подій: 1) внесення нового проєкту польської конституції ББ й широкої акції тої групи навіть поза мурами союму в користь зміни, 2) внесення опозиційної лівиці на притягнення до відповідальности міністра Чеховича за переступлення бюджету понад 500 мільонів золотих. Ці дві події не вказують однак, що в Польщі заноситься вже в найближчому часі на новий переворот. На ділі Пилсудські нагри-

має, скаже кілька непарламентарних слів погорди на адресу неслухняних послів і справа знову затягнеться. Це бачимо вже по перших дебатах над зміною конституції. Як на самому початку дебати заявив був посол Славек, що його клуб цілою силою (!) буде намагатися перевести цю зміну конституції. так у слідуючих промовців його клубу не було вже того тону. Навпаки, князь Радзівіл заявив, що боротьба ідей буде вестись на парламентарному ґрунті. Отже в позначки, що почнуться торги, які закінчатись компромісом. Є, правда, політики, які думають, що до дер-

жавного перевороту прийде, і то доволі швидко. Узагалі у Польщі ніякої прогнози — навіть на найближчий час ставити не можна. За прихильниками першого погляду промовляє й та обставина, що Польща економічно слаба, та занадто розбурхана національними спорами й різними кризами, щоби могла рішитись під цю пору на державний переворот. У відношенні польського уряду й польських кол до непольських народів помітно в останніх місяцях велике загострення. На це вплинули дві події: 1. листопад у Львові та справа національних меншостей у Женеві з відомим виступом німецького міністра закордонних справ Штресемана. Сварка в Женеві привела до переслідування німців у Польщі. Не помогли німецьким послам ніякі заяви лояльности супроти Польської Держави. На промову німецького посла Віля в комісії закордонних справ, де він наводив навів приклад давніх наємних німецьких жовнірів, що служили вірно Жечіосполітій, і просив, щоб польські чинники не утруднювали німецьким громадянам служити лояльно також і Польській Республіці, уряд відповів розв'язанням союму Шлезку та арештуванням посла Уліца. Рівночасно провадяться далі німецько-польські переговори. Не дивлячись на надто велику рухливість на полі зближення німецького посла у Варшаві, Раумера, напруження між Берліном і Варшавою не зменшується.

Загострення польсько-українських взаємовідносин виступило й назовні. Листопадові події у Львові занепокоїли публичну опінію. З польського боку викликали вони низку репресій і переслідувань українців, що виявилось в розв'язанні аполітичних товариств, — головно «Лугів» (найбільші оргії відбуваються в станиславівському повідстві), відібранні останніх кредитів, арештуванні під закидом приналежности до Української Військової Організації, виступах польських послів і міністрів на соймовій арені і т. д. Серед українців мали події ці безперечно й добрі наслідки. Передусім поставлено ясно справу. У Польщі, без огляду на те, хто є при кермі держави, політика супроти українців буде завжди негативною. Цей стан схарактеризував доволі влучно посол Д. Паліів на засіданні союму підчас останньої бюджетової дебати, «За часів вшехпольського панування ситуація була зовсім ясною — заявив Паліів — польський націоналізм ставив собі за ціль винищення українців при допомозі кольонізації, відповідної господарської політики, — при чому лідер вшехполяків Грабські вважав, що на це потрібно 25 років. Травне-

вий переворот приніс зміну назовні, почався період т. з. санаційно-романтичний, радше час санаційного ендецизму, — часи перестарілих і викривлених теорій, в яких — під покрішкою ліберальних слів — польський наступ на українство йде вже навіть з більш відкритими картами».

Це непримириме відношення до українства виявилось теж і на соймовій арені, яка більше трох місяців — з перервою на свята — з нагоди дебат над бюджетом дала нагоду критикувати політику польського уряду супроти непольських народів. При дебатах над кошторисом міністерства внутрішніх справ українські послы заборали кілька разів голос. Їм відповів міністр Складковскі. Питомим «пилсудчикам» тоном він поставив свої тези внутрішньої політики: поліція не бє, а тільки стріляє; поліція супроти українців була аж надто чемною, і тому мусіли її команди у Львові уступити; найбільшим ворогом польської державности й добробуту краю є на західно-українських землях Українська Військова Організація... Вислідом тез Складковського являються численні туси й арештування в Східній Галичині серед молоді в пошукуванні за нелегальним органом «Сурма».

Грудень і січень були часом, певного оживлення серед українських політичних угруповань. 8. і 9. грудня відбувся у Львові зїзд членів Української Соціал-Демократичної Партії. На зїзді рішено відновити діяльність партії й заснувати кооперативу «Вперед». Головою партії став др. Лев Ганкевич, а секретарями: др. Старосольський, Буняк, Квасниця. Зїзд висловився за втримання тих самих організаційних основ, що були й перед війною. У відношенні до ППС УСДП стоїть на ґрунті спільности професійного руху. Що торкається українських партій, то, згідно з заявою голови, ідеологічно зближеною до УСДП є Українська Соціалістично-Радикальна Партія. Ближче порозуміння з цією партією є тому можливе, що УСДП організує мійський, а радикали сільський пролетаріат. Годі бути пророком щодо розвою цієї партії. У своїй діяльности вона, безумовно, буде мати надзвичайні труднощі, зогляду на сталу конкуренцію польського соціалізму та комуністів Західної України.

24. і 25. грудня відбувся зїзд УНДО. Оскільки вірити ундівській пресі, у зїзді взяло участь понад 270 делегатів. Крім вибору нового центрального комітету ухвалено низку резолюцій. Політичні резолюції покриваються із заявами представників цієї партії у польському соймі. Перегляд складу центрального комітету вка-

зус, що верх узяла група більш непримиримих супроти Польщі. Однак є також досить і прихильників опортунізму та «реальної політики». З огляду на польсько-український спір, заміною є резолюція, в якій говориться, що в сучасному моменті партійний з'їзд закликає західно-українські політичні угруповання до повного усунення або принаймі злагіднення суперечностей, узгодження чинності на всіх ділянках національного життя та інформативної й пропагандивної діяльності на міжнародній арені як також до створення спільного українського парламентарного представництва. Другою помітною резолюцією є та, в якій партійний з'їзд осуджує політику українських еміграційних кол, що є на міжнародній арені знаряддям політичних ворогів українського народу й що підготовляють збройну інтервенцію на Україні.

Заклик до узгодження політичної праці не знайшов ще відгукону. Безумовно й не знайде. Одним проявом певного злагіднення між УНДО й СРП треба вважати спільне святкування 22. січня у Варшаві.

2. і 3. лютого відбувся з'їзд УСРП у Львові. Вибрано нову управу партії, та ухвалено цілу низку резолюцій. З інтерв'ю, яке мав секретар партії др. Стахів у Варшаві, «виходить, що УСРП бажає шляхом порозуміння створити український соціалістичний блок, поза яким залишаться тільки комуністи. З'їзд висловився за продовження дотеперішньої політики партії.

В останньому часі дається зазримити також великий рух серед галицького москвофільства. Це виявляється в активізації москвофільського духовенства, у відновленні читальні ім. Качковського та деяких культурних установ. Головними стовпами москвофільського руху є тепер відновлена Руська Аграрна Партія й Руська Селянська Організація. РСО являється експозитурою на Галичину Руського Народного Об'єднання. Воно стоїть на засаді єдності «триєдиного руського народу» в межах Польської Держави. Це — т. з. «соборницька» русофільська партія. РАП стоїть на ґрунті територіальної окремішності. Вона обстоює «єдність усіх руських племен», не хоче віддаватися під

протекцію російського націоналізму, обороняючи місцеві інтереси Червоної Русі в межах польської держави. РАП користується мільйоновими фондами «Народного Дому» у Львові й розвиває широку діяльність у напрямі витворення хаосу серед української суспільності. Саме недавно всі москвофільські групи й групки заявили протест проти терміну «український», ідучи цим на руку всім польським групам і партіям. Москвофільський рух має матеріальну й моральну підтримку в «санаційних» польських колах.

Своєрідною серед москвофільських груп є, утворена в Кракові та вкрита великою таємницею — щодо свого персонального складу, — т. з. «червінсько-руська» організація «Згода». Вона поставила собі за завдання здобуття східних «кресуф», і для цього стремить до об'єднання «двох братніх народів, що заселяють червінсько-руську землю для згідної співпраці в ім'я добра спільної вітчизни, — Польщі». Цей однієї точки статуту вистарчає, щоби пізнати повне безглуздя новотвору польських урядових кол.

Окреме місце під польським пануванням займають кола українських емігрантів. Група А. Ливицького не лишається позаду «автохтонних» українських політичних груп щодо «широких» з'їздів. Саме під Новий Рік дав про себе знати Український Центральний Комітет. Наколиб вірити «Тризубові», то українці ще ніколи не переживали так значної події. Міністри, генерали, послы й т. п. працювали з усіх сил, аби показати світові, що «єдиним законним»... претендентом на владу в майбутній У. Н. Р. є лише «Пан Головний Отаман»... Для цього змобілізовано з усіх закутин «братньої» Польщі, вимучених довгими роками життя на чужині, підстаршин і козаків... «Тризуб» так захоплюється «величезним успіхом», що навіть забуває згадати про те, що яких 20 делегатів (переважно з кол інтелігенції) змушені були опустити з'їзд.

Отже наступ Варшави провадиться не тільки проти населення Західної України, але також і проти цілої Української Нації.

С.

Під Румунією.

Вибори до парламенту й сенату покінчилися для українців не дуже то блискуче. На Буковині пройшли Кракалія й Андрияшук, а в Бесарабії тільки оден українець. Всі три виступали під прапором цараністів. Поза тим у Бесарабії обрано ще двох українців, але, на превеликий жаль, оден з них національно мало свідомий, а другий вважає себе «руським». До сенату ввійшов лише оден др. Залозецький, що належить до Української Національної Партії. Соціал-демократи, з огляду на перехід до комуністів групи українців на чолі з Руснаком, не виставляли ніодного українця. Комуністична партія не може похвалитися своїми успіхами. На цій Буковині тільки коло 5000 віддали свої голоси комуністам. Приблизно такаж кількість припадає й на Бесарабію.

Посольська діяльність українців, як цього й треба було сподіватися, розпочалася заявою «вірнопідданства». Ця заява майже цілком покривається з відомою заявою на конгресі меншостей у Женеві в осени минулого року. Одинокі справи, що її сяк-так порушують українські послы, це заведення української мови в школах. Але урядові кола, хоч і кричать на кожному кроці про свою поступовість, не гірше попередників уміють відкладати все, що відноситься до українців. Мовляв, — справи стабілізації й закордонної позички стоять на першому пляні, і щойно після того прийде на чергу питання українського шкільництва.

Покищо з усіх реформ, які заповів Маню, переведено частинне обмеження «сігуранци» й знесення жандармської охорони по громадах. Про аграрну реформу не приходиться й згадувати. Щож до знесення стану облоги, то поновно зростає загострення, бо на Буковині й в Бесарабії прикордонну смугу поширено з десяти аж до двадцяти кілометрів. На церковному полі урядові кола за всяку ціну хочуть завести святкування Великодня по новому стилю. Це зустрічається з великим опором українського населення, що обстоює старий календар. Зрештою, у цьому році буде подвійне Великодне Свято. Дуже багато говориться про новий адміністративний закон, що ніби має децентралізувати керування країною. Зрозуміла річ, що цю справою надзвичайно зацікавлені українці.

Щож торкається самих українців, то з вдоволенням треба відмітити домагання української мови в школах. Вже всі укра-

їнські громади на Буковині відбули наради й висловилися за «українізацію»... Це викликало переляк серед румунів, особливо в колах лібералів. «Гласуль Буковинав» переповнено статтями про українську небезпеку й про антидержавну агітацію.

Помітно рівнож деяке оживлення на просвітньому полі. «Руська Бесіда» поволі відновлює свої відділи й читальні та робить заходи, щоб замінити назву на «Українська Бесіда». З нагоди 60. річниці свого існування «Бесіда» має скликати культурно-просвітний з'їзд. Ще більше потішаєм є пробудження українців у Бесарабії. З дописів видно, що там робляться підготовчі заходи для заснування українських товариств, а подекуди вже відновлено «Просвіти». Навіть в українських кольоніях у Добруджі й Старій Румунії розпочато національну культурно-освітню працю. Поволі встановлено звязок і з Марморощиною. Цей звязок значно скрипиться після відкриття залізниці, яка злучить Буковину із Закарпаттям через Делятин.

Все більше дають про себе чути також і студенти. Саме недавно два найбільші студентські товариства в Чернівцях злилися в одно з метою підсилення своєї праці та приступлення до Центрального Союзу Українського Студентства. Досить успішно переведено збірку на користь Подєбрядської Академії.

Також і жіноцтво виказує все більшу діяльність. На початку лютого з почину «Жіночої Громади на Буковині» відбувся з'їзд жінок.

Усе частіше відбуваються тепер українські концерти в Чернівцях і на провінції. Між іншим підготовляється великий шевченківський концерт і святкування 41. річниці смерті Федьковича. Молодь узялася збирати датки на придбання дому Федьковича й заложення в ньому національного музею. Навіть у Кишеневі відбувся український концерт, а в Букарешті виступає з великим успіхом наш оперовий співак Гришенко.

З політичного життя українців не можна не відмітити зближення на тлі Української Національної Партії. Підноситься навіть плян створення Національного Фонду для ведення українських справ. Разом з тим заходами інж. Глинського скликано економічну нараду (початок лютого), на якій обговорювано спочатку економічних організацій і кооперації.

К.

Лист з Варшави.

У житті націоналістичних організацій трапилося досить маркантне явище: «Об'єднання Українських Націоналістів-Державників», проіснувавши рік, розв'язалося власною постановою 14. грудня м. р. Виходить, немов самі вважали непотрібним дальніше існування організації, яку вони творили.

Між нами — молодшими націоналістами — досить рідко трапляються одиниці, з яких нова ідея, нові шляхи праці повинні були створити завзятих оборонців пропагованої ідеології, а не «мучеників громадських обов'язків», що тільки й дивляться, аби найшвидше покінчилося «засідання». Проте й «святий спокій» після розв'язання організації не відповідає духові місцевої нашої молоді. Не в ній треба шукати причини упадку «Об'єднання».

Факт дуже сумний. Не придивляючись тільки до самих причин розв'язання О. У. Н. Д., належить застановитися над можливими причинами упадку націоналістичних організацій взагалі.

Дуже часто при накреслюванні перспектив нашої праці в майбутньому зустрічаємося з докладним проаналізуванням нашого минулого, — добрих і злих сторінок нашої історії, — зустрічаємося з підкресленням негативних фактів минулого, аби вдруге їх не повторювати. Особливо молоді належить докладно приглянутися до наших давніших помилок, аби пізнати, з чим ми зриваємо й чого ми не повинні робити.

Націоналістичних організацій повстає багато. Поміж ними є певні місцеві ріжниці, певний «дух» часу, як також певний «слід» індивідуальностей, що дану організацію творять. Захоплена єдиною великою ідеєю, молодь прямує до неї таким шляхом, який є найвідповіднішим, щоби на тому шляху залишитися непохитною, не зійти на манівці й не стати знаряддям у руках пропагаторів псевдонаціоналізму.

Побіч псевдонаціоналізму великим шкідником націоналістичного життя є льокалізм. Створена, ніби-націоналістична, організація не бажає приєднатися до загального націоналістичного фронту. Льокалізм цей твориться з ріжних причин, що не дозволяють даній організації з'єднатися з єдиним націоналістичним табором. Найголовнішою ж причиною льокалізму буває власне псевдонаціоналізм.

Передумовою розвитку наших націоналістичних організацій є апартійність. Ор-

ганізації наші не можуть і не повинні бути на услугах жадної партії чи групи, бо тоді переставлять вони бути піонерами нашої нової ідеї, а стають виконавцями чи прислужниками старих партій і людей, що духом своїм дуже далекі нашій ідеї, — ідеї, яка передусім стремить стати понад існуючі партії, а не побільшувати їх кількість (дуже часто в ролі «причинки»). І знову: «партійність» потягає за собою як льокалізм, так і псевдонаціоналізм. Або відворотню: псевдонаціоналістичні організації молоді попадають в обійми якоїсь партії чи групи.

Причиною «провалу» всяких українських організацій, а принаймі причиною непорозуміння і занепокоєння всередині їх, дуже часто бувають особисті амбіції, які стають вище добра організації. Це відноситься зокрема до О. У. Н. Д. у Варшаві. Але це не повинно мати місця в справжній організації, яка не сміє дозволяти кому-небудь підвищувати себе шляхом пониження інших. В організації націоналістів усі члени повинні бути рівними, — повинні вміти й добре слухатися, і добре наказувати. Провід організації не повинен залежати від амбіції, а від здібності повести організацію згідно з новим духом і з новими напрямками: шляхом відкинення старих методів праці змертвілих партій і груп.

Негацією старих методів буде створення умов реальної праці в організації. Не вічні «засідання», «балакання» й «переливання з порожнього в порожнє», а вміння покерувати організацією так, щоби кожен член її був діяльним і не полишався на рівні пасивної маси, що творить 90% ріжних українських організацій. Отже, — не «великих слів — велика сила», а творча праця й відповідний поділ її.

Головними передумовами розвитку націоналістичних організацій є підпорядкування особистих амбіцій загальній справі, апартійність та зєднання з єдиним націоналістичним фронтом. «Псевдонаціоналісти» та «льокалісти» згинуть на шляху творення націоналістичної єдності, як зникають на екрані відірвані одиниці чи групи перед стремлінням вперед й одним духом монументального фільму.

Нам навіть не треба витрачати часу й енергії на боротьбу проти того роду «націоналістів». Вони самі себе доконають, а залишаться тільки ті, в яких є сила й віра в перемогу.

Вогдан Боженко.

Організаційна частина.

Звідолення Конгресу Українських Націоналістів.

Наради Конгресу розпочалися о 10. год. 15 хвил. 28. січня б. р. у Відні.

У нарадах брало участь 30 членів Конгресу, що прибули з ріжних українських земель, Чехо-Словаччини, Франції, Німеччини, Данцігу, Бельгії й Австрії, та двоє гостей. Зогляду на ріжні перешкоди не могли прибути, запрошені на Конгрес, представники з Югославії, Туреччини й Люксембургу. Представник із Злучених Держав, зогляду на зміну наміченої дати, приїхав після закінчення наради. Усіх учасників запрошено персонально, а не на підставі того чи іншого заступництва поодиноких організацій.

Наради відкрив голова Проводу Українських Націоналістів, полк. Е. Коновалець. У своїй промові він дав огляд розвитку націоналістичного руху протягом останніх років і зясував завдання Конгресу.

Після привітальної промови гостя Конгресу, представника групи українців Північного Кавказу, що стоять на засаді Незалежної й Соборної Української Держави, К. Плохого, переведено вибори Президії Конгресу.

До Президії ввійшли: М. Сціборський — голова, П. Низола й Ю. Вассиян — заступники голови, В. Мартинець — головний секретар, В. Арсенич, Я. Герасимович та інж. Ю. Руденко — секретарі.

Після затвердження порядку ведення Конгресу й програми наради усталено склад таких комісій: 1) ідеологічна комісія (голова Ю. Вассиян), 2) соціально-економічна комісія (голова доц. Моралевич), 3) військова комісія (голова полк. Е. Коновалець), 4) політична комісія (голова др. Д. Демчук), 5) культурно-освітня комісія (голова О. Бабій), 6) організаційна комісія (голова інж. Л. Костарів).

28. січня на пленарному засіданні були виложені реферати: «Сучасне положення на українських землях» (полк. Е. Коновалець), «Український націоналізм» (інж. Д. Андрієвський), «Державний устрій України» (інж. Д. Андрієвський) і «Міжнародна політика України» (З. Пеленський).

29. січня на пленарному засіданні виголошено: «Аграрна політика» (М. Сціборський), «Промислова політика» (інж. Л. Костарів), «Торговельна політика» (М. Сціборський), «Фінансова політика» (доц. Моралевич), «Соціальна політика» (В. Мартинець), «Література й мистецтво» (О. Бабій), «Релігійне питання» (проф. Вікул), «Військова справа» (П. Низола), «Організація Українських Націоналістів» (П. Кожевників).

30., 31. січня й 1. лютого працювали комісії, на засіданнях яких виголошено ріжні інші реферати, обговорено тези головних рефератів та ухвалено засади українського націоналізму. Крім того прийнято устрій Організації Українських Націоналістів.

2. лютого на пленарному засіданні були виголошені звіти всіх комісій, які обговорено в дискусії, а — після внесення доповнень та поправок, — затверджено засади українського націоналізму. Устрій Організації Українських Націоналістів прийнято, — після голосування поодиноких точок, — одноголосно.

3. лютого на пленарному засіданні покликано Провід Українських Націоналістів, Головного Суддю й Головного Контрольного Організації Українських Націоналістів.

Головою Проводу одноголосно іменовано полк. Е. Коновальця, який після цього перебрав керму Конгресу. Головним Суддею одноголосно іменовано Я. Дуба. Головним Контрольним одноголосно іменовано доц. Моралевича.

На внесення Голови Проводу одноголосно затверджено членів Проводу: М. Сціборського, В. Мартинця, П. Кожевникова, інж. Д. Андрієвського, Ю. Вассияна, П. Низолу, др. Д. Демчука, інж. Л. Костарева.

О 13. год. голова Проводу оголосив Конгрес закритим.

За Президію:

Микола Сціборський
голова

Володимир Мартинець
секретар

Відень, 3 лютого 1929. року.

СПИС

рефератів, які зголошено на Конгрес Українських Націоналістів.

1. Инж. Д. Андрієвський: Український націоналізм.
2. Инж. Д. Андрієвський: Державний устрій України.
3. Инж. Д. Андрієвський: Дві концепції.
4. О. Бабій: Українська література.
5. В. Богуш: Економічні взаємовідносини поміж Україною й Росією в С. С. С. Р.
6. О. Бойдуник: Уваги до економічної політики України.
7. О. Бойдуник: Уваги до статуту організації націоналістів.
8. Проф. Вікул: Релігійне питання на Україні.
9. Я. Герасимович: До морської політики України.
10. Др. Д. Демчук: Основи українського націоналізму.
11. Б. Дніпрянський: Революція національна й пролетарська.
12. Б. Дніпрянський: Проблема сталого миру на Сході Європи й України.
13. М. Загривний: Шкільна політика.
14. П. Кожевників: Організація Українських Націоналістів.
15. П. Кожевників: Проект устрою О. У. Н.
16. Инж. Л. Костарів: Національна революція на Західних Землях України.
17. Инж. Л. Костарів: Проблема морської оборони України.
18. Инж. Л. Костарів: Промислова політика України.
19. Инж. Л. Костарів: Уваги до статуту О. У. Н.
20. Е. Коновалець: Сучасне положення на українських землях.
21. Е. Коновалець: Військова справа.
22. В. Мартинець: Соціальна політика України.
23. Доц. Моралевич: Фінансова політика України.
24. Др. С. Нижанківський: Проблема майбутнього державного устрою України.
25. Др. С. Нижанківський: Фашистська Італія.
26. П. Низола: Військова політика України.
27. З. Пеленський: Міжнародна політика України.
28. М. Сціборський: Аграрна політика України.
29. М. Сціборський: Торговельна політика України.
30. С. Чучман: Політичне положення на Західній Україні.
31. Р. Ярій: Закарпаття.
32. П. Штепа: Уваги до ідеології та політичної платформи С. У. Н.
33. *#: Причини невдачі наших визвольних змагань.
34. *#: Військова справа на Україні.
35. *#: Справа інтервенції.
36. *#: Політичне положення на Буковині.
37. *#: Бесарабія.
38. *#: Література й мистецтво України.
39. *#: Суверенна Україна та національна революція.

Володимир Мартинець
секретар.

ВИТЯГ З УСТРОЮ ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ.

II. Розділ.

1. Членами Доросту О. У. Н. можуть бути українці (-ки) у віці 8—15 років.
2. Членами Юнацтва О. У. Н. можуть бути українці (-ки) у віці 15—21 років.
3. Членами О. У. Н. можуть бути українці (-ки), яким сповнився 21. рік життя.
4. Кожний бажаючий вступити в О. У. Н. подає до одного з відділів писану заяву з порукою двох дійсних членів О. У. Н.
5. Новий член протягом шести місяців вважається кандидатом.
10. Обов'язком членів є підлягати приписам Устрою, правилників, постановам і наказам усіх керуючих органів О. У. Н., ширити ідеологію українського націоналізму, притягати нових членів і своєчасно платити встановлені членські вкладки.

III. Розділ.

1. О. У. Н. на території України ділиться на 10 Країв.
2. О. У. Н. на чужині ділиться на 10 Теренів.
3. Край ділиться на 5 Округ.
4. Терен ділиться — відповідно до політичних кордонів — на Держави.
5. Кожна Округа й Держава ділиться на Відділи.

IV. Розділ.

1. Відділ складається з членів О. У. Н., що перебувають в одній місцевості.
2. Відділ має гурти Доросту й Юнацтва.
3. На чолі Відділу стоїть Управа в складі Голови й двох членів.
4. Голову обирають Загальні Збори Відділу. Членів Управи затверджують Загальні Збори на пропозицію Голови.

V. Розділ.

1. На чолі Округи чи Держави стоїть Секретар, якого призначає Провідник Краю чи Терену.

VI. Розділ.

1. На чолі Краю чи Терену стоїть Провідник, якого призначає Провід Українських Націоналістів.

VII. Розділ.

1. Законодавчим органом О. У. Н. є Збір Українських Націоналістів.
2. Членами Збору є всі Секретарі Округ чи Держав, усі Провідники Країв чи Теренів, усі члени Проводу, усі члени Суду, Головний Контрольний і всі члени О. У. Н., що виконують ті чи інші самостійні завдання.

VIII. Розділ.

1. Виконавчим органом О. У. Н. є Провід Українських Націоналістів.
2. Провід складається з Голови, якого покликає Збір, і вісьмох членів, яких на пропозицію Голови затверджує Збір.
3. Кожний член Проводу, що стоїть на чолі Референтури, зветься Референтом.

IX. Розділ.

1. Фінансово-технічну контролю О. У. Н. переводить Головний Контрольний, якого покликає Збір Українських Націоналістів.

X. Розділ.

1. Голова Проводу, Провідники, Секретарі й Голови Відділів мають право накладати кару на членів О. У. Н.
2. Суд О. У. Н. складається з Головного Судді, якого покликає Збір Українських Націоналістів, і двох членів, яких іменує провід споміж фахово-підготованих членів О. У. Н.
4. Правильник Організаційної Карности встановлює норми дисциплінарної влади керівників і діяльності Суду О. У. Н.

Володимир Мартинець
секретар.

Провід Українських Націоналістів.

Звіdomлення ч. 1.

1. Цим оголошується додатковий список датків на збіркові листи Проводу.

Різні датки:

З переносу: 1424,80 к. ч.

666 франц. фр.
515 бельг. фр.
284,50 дол. ам.
60,10 данц. гульд.
1 зол.
94 нім. мар.
12 швайц. фр.

309. Василенко (Египет) — 3 дол. ам.
310. Инж. Капустяк — 10 дол. ам.

Збірка Секції Л. У. Н. у Парижі:

311. П. Б. — 3 дол. ам.
312. Антоненко — 50 франц. фр.
313. Наглюк — 5 франц. фр.
314. Василів — 50 франц. фр.

315. Столяренко — 50 франц. фр.
 316. Кульченко — 25 франц. фр.
 317. А. Чехівський — 25 франц. фр.
 318. В. Бобрів — 50 франц. фр.
 319. Інж. Каложний — 50 франц. фр.
 320. Злата — 20 франц. фр.
 321. Н. Н. — 1,50 франц. фр.
 322. М. Ступ — 25 франц. фр.
 323. М. М. — 10 франц. фр.
 324. Курчинський — 10 франц. фр.
 325. Удод — 25 франц. фр.
 326. О. Чехів — 10 франц. фр.
 327. Воробай — 15 франц. фр.
 328. М. Б. — 5 франц. фр.
 329. Бацуца — 2 франц. фр.
 330. Лечук — 5 франц. фр.
 331. Грушецький — 5 франц. фр.
 332. О. Щербина — 5 франц. фр.
 333. Д. Мороз — 15 франц. фр.
 334. Шаповал Ілько — 5 франц. фр.
 335. Свенціцький — 3 франц. фр.
 336. Безносок — 2 франц. фр.
 337. Донців — 2 франц. фр.
 338. Бардюженко — 3 франц. фр.
 339. Захвалинський — 5 франц. фр.
 340. Троцький — 5 франц. фр.
 341. Столяревський — 5 франц. фр.
 342. Замша — 5 франц. фр.
 343. Макаровський — 5 франц. фр.
 344. Пінчук — 5 франц. фр.

345. Тимошенко — 10 франц. фр.
 346. Каштан — 5 франц. фр.
 347. Мельник — 5 франц. фр.
 348. А. Брильц — 5 франц. фр.
 349. А. А. — 5 франц. фр.
 350. Л. Горяча — 5 франц. фр.
 351. Фурсенко — 5 франц. фр.
 352. Мосан — 3 франц. фр.
 353. Паніс — 3 франц. фр.
 354. Усенко — 2 франц. фр.
 355. Дорофіїв — 2 франц. фр.
 356. А. Остапчук — 3 франц. фр.
 357. Г. Хоменко — 5 франц. фр.
 358. Янчевський — 3 франц. фр.
 359. Левицький — 2 франц. фр.
 360. Лобода — 10 франц. фр.
 361. Втрап — 3 франц. фр.

До переносу: 1424,60 к. ч.

1245,50 франц. фр.
 515 бельг. фр.
 300,50 дол. ам.
 60,10 данц. гульд.
 1 зол.
 94 нім. мар.
 12 швайц. фр.

Володимир Мартиниць
 секретар.

Надіслані книжки та журнали.

- ЮЛІАН БАЧИНСЬКИЙ. *Большевицька революція і Українці*, Берлін 1928, накладом автора, стор. 135, мал. 8°
 ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСНИК. *Місячник літератури, науки й суспільного життя*. Рік видання 29. кн. I, II, січень, лютий 1929.
 ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ДРУКУ. *Орган державної бібліографії, щотижн. видання Української Книжкової Палати* Чч. 49—52, 1928 і 1—4, Харків, 1929.
 ЧОРНОМОРЕ. *Журнал Українських Студентських Братніх Корпорацій*, Чч. 1, 2 (4, 5), Варшава 1929.
 ВІЛЬНЕ КОЗАЦТВО. *Двотижневий журнал літератури й політики*, Чч. 1,—4, Прага 1929.
 ВІЛЬШОВИК УКРАЇНИ. *Політично-економічний двотижневий журнал*, Чч. 1,—3, Харків 1929.

- СТУДЕНСЬКИЙ ВІСНИК. *Орган Центрального Союзу Українського Студентства*. Чч. 11—12, Прага 1928.
 РІДНИЙ КРАЙ. *Виходить що неділі в Чернівцях*. Чч. 1,—10, 1929.
 ЖИТТЯ І ЗНАННЯ. *Ілюстрований Науково-Популярний Журнал Т-ва Просвіта у Львові*. Чч. 4,—6, 1929.
 ТРИЗУБ. *Періодичний журнал виходить кожної неділі в Парижі*. Чч. 1,—12, 1929.
 ЖІНОЧА ДОЛЯ. *Двотижневий журнал для Українського жіноцтва під редакцією О. Кисілевської*. Коломия 1929, Чч. 5,—6.
 ВІРА І НАУКА. *Євангеліський часопис присвячений духовному, культурному і економічному життю українського народу*. Коломия 1929, Чч. 1—5.
 ПОСТУП. *Вісник Літератури й життя, виходить кожного місяця у Львові*, Чч. 3,— березень 1929.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

(ROZBUDOVA NASII)

ОРГАН ПРОВІДУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

Річник II.

Прага, березень-квітень 1929.

Число 3-4 (15-16).

Ю. Васисян.

Ідеологічні основи українського націоналізму.

Конгрес Українських Націоналістів — це перший крок узгідненого виявлення волі й думки з боку організацій, гуртків та одиниць, що досі загально діяли в душі націоналістичної ідеології, однак не були ще обняті формою єдиної організації. Ті ідеологічні організаційні почини, увінчалися нині фактом створення єдиної *Організації Українських Націоналістів*, яку треба вважати одним із викладників наростаючих молодих сил, що їх зроджує Українська Нація для великого призначення в найближчій будучності: *українського державного чину*. Бо ідеал власної держави перестав бути для українців тільки теоретичною цінністю вже тоді, коли вони підняли перед 10 роками нерівний бій за право суверенності своєї нації; у сучасній хвилі, під поновним ярмом політичної неволі, перевтілюється той ідеал в ряд конкретних вимог щоденного життя одиниць та суспільних груп нації. З посіву великих жертв визвольної боротьби вийшов він зміцнений, оновлений і туго зв'язаний з життєвими основами широких верств, ставши для них чинником, що формує й унапрямує в рішучий бік їх політичну свідомість.

Під знаком *державного чину* стоїть будучність Української Нації й тільки через нього вона зможе виявити свою духову й фізичну дозрілість у мірі, вимаганій потребами повного політичного визволення. Українці — велика нація, а на землі українській біють численні джерела будучого народнього багатства. Біологічна сила нації та господарська видайність її землі — це два найголовніші факти, зумовляючі політику підбою, що його здавна ведуть наші національні вороги. Дійсність миттєвості, як і сучасності, що в свою чергу позначилась звищенням матеріального визиску, спробами зміцнити нашу культурну залежність та поступово винищувати наші фізичні сили — наглядно довели, що боротьба, в якій здавлено українські державницькі змагання, мала й все матиме за основну свою мету: знищення українців як окремої нації. Бо українська держава — це створення на Сході Європи тої нової політично-господарської сили, що підірве пануючим в тому геофізичному краєвиді, державним націям найважливіші підстави їх домінуючої ролі.

Українська Самостійна Соборна Держава означає зупинення і зломання традицією встановлених напрямних чужонаціональних державних інтересів в одного, та заіснування нового рішачого чинника міжнарод-

ньої політики в питанні Близького Сходу — з другого боку. Забезпечення собі вільного виходу на Схід передумовляє найбільшу відборонність і принаймні незмінний стан посідання на Заході й Півночі. З цього слідує, що осередня лінія визвольницької політики веде Українську Націю до такої боротьби з її ворогами, щоби вислідом її було остаточне зломання їх історичного наступу на українські землі. Культ війни, милітаризація національного духа, усе знання для перемоги — оце пробоєві гасла сучасної хвилі, яких здійснення покладе тривкі підвалини під будову української держави.

Національна свідомість довела у своєму розвитку до видвигнення ідеалу самостійності як синтезу політичного думання; націоналізм означає дальший поступ розвитку нації, який полягає в здійсненні *ідеї соборного державного чину*. З цього становища мусить націоналізм виповісти рішучу боротьбу всім соціально-політичним доктринам та вченням, наміреним проти такого його розуміння, всім спробам організувати внутрі нації заборона міжнародного порозуміння та солідарності, які послаблюють моральні якості національного духа та натугу його відпорю назовні, всім кличам про першенство або виключність класово-професійних інтересів, що протидіють зосередженню національних сил для досягнення державності, тої найпершої й найреальнішої умови творчого самоздійснювання нації в усіх ділянках її розвитку.

Форма й метода націоналістичного мислення і чинення виявляють тут радикалізм, нетерпимість та суб'єктивну виключність голошених гасел, узгіднених з ідеалом української держави, який своєю істотою є радикальний, нетерпимий, суб'єктивний, а тому безоглядно ворожий супроти тої дійсності, у наслідку якої заіснував сучасний стан загального поневолення Української Нації. Поставлена перед завдання творити нові факти власної історії, нація мусить освідомитись як самозаконна моральна сила, що має внутрішню відвагу, рішати *всі* питання зі *сеоїого* становища. Тим вона здобуде свою повну внутрішню самостійність, а суб'єктивізм її прагнень і чинів буде джерелом її найреальнішої сили.

*

Завдання націоналізму в стисло політичному розумінні полягають у підготовці та здійсненні програми *національної революції*, що дасть Українській Нації міцні форми державного життя. Однак двигнутись зі стану недержавності зможе політично поневолена нація тільки шляхом найтіснішого зєдинення всіх своїх сил під прапором *єдиної спільної політичної ідеї*, в інтересах якої мусить припинитись внутрішня боротьба на підкладі соціально-господарських противенств. Історія визвольних змагань різних європейських націй підтвердила правду, котра голосить, що всякий визвольний чин був ділом духа, був перемогою чинної волі над нахилами до квієтизму, був подвигом, а не пожитком. Удачний зовнішній чин, що має стати завязком державної організації є прямим наслідком *внутрішньої тугости* національного життя, яке дає почин тим духовим прямунням, що вкінці завершуються в форму героїчного світогляду, формують психологічний тип чоловіка чину, утверджують мораль творця. Не перемога пізнаних фактів та матеріальної правди над чоловіком, але рація його суб'єктивно-творчих можливостей характе-

ризує моральну свідомість згаданого типу. У ньому нема місця для тої глибокої протилежності, що заходить поміж самовартістю інтелектуальної культури та динамізмом ірраціональних стихій життя; він перемагає її принципом *чинного ідеалізму*, в розумінні якого ідея є сила творча, що проєктується безпосередньо в діяльний поступ, а чин є часове здійснення ідеї, плястичний знак її безнастанної актуальності. Так ні скрайній раціоналізм, що кінчить статикою свідомости, ні чистий волюнтаризм, що врешті губиться в містичній неозначеності сліпої прастихії, не підходять для цілей націоналістичної ідеології, яка найглибшу свою істоту віднаходить в *синтезі чинної ідеї*. Звідси найбільший натиск вона покладе на *свідомий організований чин*, а в осередку своєї уваги вона ставить вимогу організації людських індивідуальностей, а не колективу психо-соціальних однородців.

Богацтво духово-культурного та суспільно-політичного зріжничкування внутрішнього життя нації є закономірним явищем історичного ставання. В основі цього процесу діє закон постійної індивідуалізації, в силу якого ніяка з часових форм не може безглядно утвердитись. У своїй наглядності даний цей закон як конкретна многість людських одиниць, уставлених діяльно до світу. З тенденції до товариського співжиття впливає свідомість споріднення, яке зазначає існування певного внутрішнього звязку одиниці з доповняючим її аналогічним оточенням. Не можна з цієї причини говорити про ідею соціальності як про *ідеал* бажаної форми громадського співжиття тому власне, що соціальність існує цілком *реально* вже рівночасно з самим фактом поодинокого людського особня, т. зн., вона заступлена самою якістю його людської природи. Як завдання соціальність в збірному житті не виступає, але тільки одиниці упорядковують і пристосовують систему своїх взаємовідносин та взаємочинностей відповідно до поставлених спільних цілей. *Якість витоєрених* вартостей, а не метода чи практичний *спосіб їх досягання*, є об'єктивною — що правда умовно тільки — мірою для виявлення, на скільки видатною була праця одиниць, інтегрована в оден спільний наслідок. Дана якість причиново не зумовлена соціальністю, як такою, але відповідним ступнем розвитку, або всесторонною динамікою одиниць, що працювали для спільного досягнення. Таким чином вартість, але не соціальність, може бути предметом людських стремлень і вона засадничо залежить від моральних якостей творчих суб'єктів, при чому раціоналізована метода спрягання сил є самозрозумілим, очевидним васобом, що його примінують вони в обличчі спільно поставленої мети.

Емпіричний зміст нації, — це конкретні людські одиниці, що носять у власній духовій будові основну форму своєї соціальності, а тою формою є *національність*, як самозрозуміла, готова, морфологічна властивість їх внутрішнього «я». Все, що надбудовується і виростає з цієї органічної підстави, творить світ цілей та ідеалів, до здійснення яких необхідно організування різних способів соціальної співпраці; характер тих способів більше методично-механічний. *Національність* — це *найглибша, найзагальніша й найтривкіша підстава людської соціальності*. Вона виявляє собою досвід довгого розвитку, синтезований в декільки родових рисів духового характеру, що повтаряються при ріжного роду виявленнях немов спільний мотив. Як форма внутрішнього духового обличчя, представляє національність засадничу окресленість рухів ду-

шевного життя, слідну навіть при їх найвиразнішій зіндивідуалізованості. З цього погляду свою національність відчуває людська одиниця *підметово*, отже слідує її проявлення безпосередньо в порядку інтуїтивно-органічної, самовільної конечности, а не логічно-розумової, наміреної. У національному середовищі одиниця ставить себе згори — без особливого попереднього зусилля зі свого боку — в прямий зв'язок з духовістю великої людської *спільности* так, що в цій хвили її індивідуальне «я» живе відчуженнями родової свідомості, поширеної не тільки на *сучасність*, але поглибленої в далеку *минушість* й цілево унапрявленої в *будучність*. Наявність енергії історичного досвіду роду в духовій індивідуальності одиниці уґрунтовує глибоко й непохитно її особисте становище та звищує тим самим рівночасно ступінь *соціяльності* її життєвих довершень. Без національної основи, як духового кореня індивідуального життя, стає людська одиниця відірваним атомом, рямки її духового досвіду замикають овид назверхнього життя, зміст її свідомості — конґльомеративний, її досканолість — технічна. Така одиниця дотикає поверхні збірної життя площею свого фізичного розміру, а її значіння є здебільшого тільки безвладністю її маси.

Поняття національності й соціяльності не остають супроти себе ні у відношенні протилежності, ні рівнобіжності, але маються до себе немов підмет до свого твору як зовнішнього вже предмету. Вони власне нетождсамі, подібно, як нетождсамим є творець зі своїм твором, хоча поміж першим і другим заходить відношення причинової залежності. Нема отже чистої соціяльності для себе, як нема чистого упредметнення творчого духа в твір, що його можна булоб поняти без того першого. — Повний взаємозв'язок поміж людьми невиявлений критично-науковими дослідженнями як систематична цілість, бо те, що поодинокі галузі науки опанували в своїх об'єктивних викладах, виявляє заледви поверхні сфери людських взаємин, так, що характеристика певної людської спільности дана в них звичайно під одним тільки кутом зору. На діліж виступає чоловік у своїх взаєминах з живим оточенням як *неподільна духовна цілість*, тому соціологія, орієнтована на механіку зовнішніх відносин, постійно рухливих і змінних, може бути тільки наукою про *відносини*, а не про людей в повноті їх природи. З цієї причини не достає їй також підстав, потрібних для того, щоби бути наукою про сталі закони, чи норми, тому її основна врешті роля — описово — стверджуюча.

Найінтенсивнішу соціяльність виказує чоловік там, де її устроєвою й напрямовою основою є *єдність* духової національної дійсности, що дає в наслідку найвищу соціяльну натугу збірних досягнень. У цьому відношенні *національна соціологія* булаб ще найменш описово-природознавчим, та з можливих наукових спроб, найбільш удачним, систематичним відтворенням суспільного духа в історичній формі його органічної тяглости.

Існують однак інші, несистематичні вправді, зате дуже *суттєві* в цьому огляді вияви, що в безпосередній наглядності засвідчують національну істоту людських спільнот власне в хвили їх найвидатнішої соціяльності. Вони мають місце в ті моменти історії, коли живучість національної ідеї виставлена на пробу в боєвій зустрічі з ворожими й іншими національними ідеями. Війна є формою найбільш синтетичної об'єктивної соціяльного духа національної спільноти в площу зовнішніх чинів,

тому аналіза соціологічного обличчя війни має найбільше підстав, викрити й доказати, що *національність є основним заложенням суспільної психології*.

Іншим фактом, підтверджуючим у своєрідній формі висказаний погляд, є культурна творчість, що узмисловлює в найрізномірніших засобах технічної передачі головні риси духу нації. Культура — це витвір національного генія, доконаний на протязі віків духовим зусиллям індивідуальних творців; тому тільки ті культурні вартости, що обсягають в собі найбільше преміс збірної духовости, заслуговують на призначення їм геніяльності в загально-національному розумінні: вони глибоко порушують душу найбільшого числа людей. Не випадково із непроглядного числа творів зберігає культурна традиція актуальними ті власне, що поконують межі умовности та саму розкладову силу часу вічно молодим еляном невсипущого національного генію. Згідно з цим, в індивідуальності генія національний первень відіграє ролю першорядного чинника творчого формування і власне з цієї рації є геній рівночасно феноменом найвищої соціяльності; його вплив вступає вже в межі позанаціональних обривів. Соціяльності генія не слід розуміти в сенсі поняття буквальної кількості, бо він не сума, але якість, зразок та народження з глибин означеної індивідуальності *нових* овидів. Геній — сила віща; кидаючи своїй сучасності духову програму — він ступає побідно в будучність.

Феноменологія генія підкреслює *творчий* характер національної ідеї динамічним розумінням її внутрішньої природи, для якої не можна згори визначити меж її можливого здійснювання. Саме на прикладі своєрідної соціяльності генія унагляднюється необмеженість нації в можливості поширення свого «я» до найдальших меж світовости. Нічого в дійсности не стоїть поперек прямувань нації до зіграння всесвітньо-історичної ролі, хиба тільки її внутрішнє безсилля. Сферу духа не обов'язують ніякі договірні-компромісні, вирівнюючі розрахунки; дух є засадничим запереченням обмеження і статичності. Його ідей не зумовляє ніяка практика життя, але навпаки, все конкретне з нього слідує, як з абсолютної програми, як з правди вічного світового ставання. Таким чином логічним відповідником до динамічного характеру національної ідеї може бути одиноко катеторія *будучности*. У згоді з цим національність не являється остаточно обмеженою й непорушною рисою людської дійсности, але вона є самоозначенням та відчуттям своєї духової форми, що в творчому русі позначається поодинокими здійсненнями, які складають історично-суспільний зміст. *Національність* — це основний внутрішній факт суспільної свідомості, що в постійно підметовій ролі характеризує історичний процес національного ставання. При всій змінности зовнішнього обличчя в ріжні стадії своєї історії, нація затримує згадану внутрішню форму, як *незмінну* детермінанту ріжних своїх чинностей, що власне в часовому перепливі узовнішнюються в ріжних катеторіях зріжничкування.

Хоча з погляду тої своєї внутрішньої оформленности виявляє нація готовий суспільний твір, то всеж не є вона в дійсности чимсь остаточно в собі закінченим і мусить немов ненастанно себе створювати. У цьому відношенні стоїть перед нею все однакове завдання, поборювати напір та опір середовища природних та людських сил, супротивних її пряму-

ванням. Система довгільного натиску дає нації відчуття її просторову обмеженість, чого наслідком є відрухова реакція біологічним ростом. У залежності від цього елементарний постулат політичної свідомості нації формується початково негативно: *самозбереження на занятій місці*. Цей рід оборони здійснюється в біологічній сфері як помноження органічної маси, тому властивий сенс названого постулату є в дійсності все позитивний: *стремління до найбільшого числа на вистарчаючому розпросторенні*. Земля, територія як доповнення фізичного організму нації, творить разом з тенденцією найвидатнішого біологічного розросту категорію кількісного виміру або проєкцію просторового здійснення нації. Друга вимога політичної свідомості нації дотикає властивої, бо *творчої* її істоти; вона означає волю найдовшого тривання засобом найінтензивнішого виявлення *духово-культурного* впливу в часі. Обі тенденції творять немов систему сорадних, в якій звершується історична роля нації в синтетичній формі творчого буття.

Свою безглядну волю здійснює кожний здоровий національний організм в той спосіб, що широко розвиває заложені в собі можливості, випрацюючи необхідні для цього органи діяльності. Ніоден з них не є самоцільно для себе утворений, однак *всі органи нації є рівновартні* без огляду на якісні різниці поміж собою, тому власне, що всі вони призначені підтримувати існування *цілості*, з якою вони історично живуть і пропадають. Усяка чинність тут однаково важна й конечна, якщо тільки вона унагляднюється як додатня функція підтримання, скріплення та виявлення національної ідеї. З цієї причини не можна буде присудити зокрема ні високій духовій культурі, ні досконалості державно-політичної організації, ні матеріальному добробуту, значіння виключної й найвищої національної мети — ідеалу. Всі вони, разом взяті, являються в межах якоїбудь національної спільноти тільки часовими й частковими *наслідками* актуальності національної ідеї, а тому саме *переходовими* її стадіями, не будучи ні в своїй цілокупності, ні поодинокі, фактом остаточного її звершення. Бо ні культурна історія не відмітила в своїй сфері ніяких досягнених абсолютних вартостей, ні політична історія не виявила в певній конкретній політично-суспільній формі ідеального здійснення людської організації, ні також господарська історія не устійнила остаточно роду й обсягу матеріальних потреб життя та методичних способів найбільш раціонального їх задоволення, З другого боку — всі вчислені ділянки, розглядані в лінії історичного ставання, остають супроти себе у відношенні *одночасності й рівнорядності*, т. з., не сліднують із себе в порядку причинової наслідності в той спосіб, щоби котрусь із них необхідно було вважати цілевою, а іншим приписувати тільки значіння засібної функції. Таким чином життя людських спільнот не вкладається повністю й в остаточній своїй означеності в ті форми, ні не віднаходить в одній із них свого цілевого назначення. Вилонюючи їх із себе як свої наслідки, життя самоздійснюється; і хоч є воно в них самим собою, та всеж далі переступає їх фактом нових своїх виявлень — немовби власне на те, щоби творити все новий уклад власної ріжноманітності. Ця невпинна творчість життя рішучо виражає засадничо *однакову актуальність національної ідеї*, якої істотно не узамисловлюють часово-конкретні досягнення, ні навіть цілокупність наслідків нею звершеної історичної ролі. Вони творять

тільки предметний стан свідомості нації, в часі, коли властивою її істотою є *ідея чинної волі*, духова агресивність, завдяки яким нація є тим безпосереднім підметом, що сам для себе є програмою своєї будучності.

Останнє становище виключає засаду традиціоналізму, одною зі скрайностей котрого є становлення *беззастережнього* культу традиції у формі певної синтези істотних цінностей, в яких сучасність намагається віднайти повний свій внутрішній зміст. З такого стану річи прямо слідує для одиниці, як члена нації, почуття духової закінченості та брак волі творити змістово *нові* форми життя, хиба тільки повторювати старі мотиви на новий лад, а для нації подібнаж утрата творчого почину, брак програми, духове виродження, розклад. Коли нація *цілу* увагу зосереджує на свою минувшість, — вона робить в той час загальний підрахунок свого історичного існування, що й означає акт самопізнання або найширший обсяг *предметного* стану її свідомості. Тут наступив вже момент пересилення національної активності та заломання прямої лінії безпосереднього росту, позначене власне постійно більшаючою перевагою предметного світу свідомості над самосвідомим, творчим підметом. Переуклад обох цих сфер дає в наслідку розтворення акту в стан, натуги в рівновагу, динаміки в статику. На цьому місці нація не відчуває істотного в собі стремління із себе — до цілі, вона не стається через чин, вона не творить вже більше історії збогачуванням її, але тільки знає свою історію як створене. Це початок її ганику як суцільної, індивідуально відмежованої, історичної категорії.

Цілком інакше зогляду на наслідки значіння прикметне традиції у випадку *безпосередньої* її ролі, коли власне сама вона, будучи інтегрально заступлена в національній свідомості, стає *чинником*, а не об'єктом. Запас енергії завдяки цьому збільшується і нація, почувачи в своїй істоті міцні й глибокі історичні основи, виявляє у всіх своїх чинностях виразну форму та рішучість рухів. У даному положенні традиція не являється ні основною ціллю, ні тільки формою національного самопізнання, але одним з основних елементів в системі тих сил, що завдяки їх діланню доконується процес національного самоздійснення.

З підкреслення безпосередньої ролі традиції виникає послідовно необхідність, відкинути концепцію чистого футуризму, що насильним пірванням звязків з минувшістю сильно обмежує або цілком переключує її значіння. Психологічно є він явищем скрайнього контрасту, або нагальним відрухом-реакцією на пересадну вибуялість традиціоналізму, що добачуючи повний сенс в минувшині, робить будучність немов зовсім непередметовою. Логічно відповідає футуризму запереченням першої на рахунок другої. Відношення поміж традиціоналізмом та футуризмом набирає таким чином форми діалектичної протиставності, зглядно взаємного виключення. Вони взаємно не узглядняють своїх основних залогень. До тогож футуризм у повищому означенні є можливий одинокі в характері *теоретичної* спекуляції, за чого йому чужа справжня динаміка. Не диво, що його гасла звучать порожньо, не одвирають перспективи дійсного й щугаючи хаотично в пустому просторі, — зникають, не оставивши по собі якогосьбудь плястичного сліду. Будучи в своєму залогенні несубстанціальним, футуризм стріить механічні побудови, що їх усею силою є хиба тільки безвладність форми та зовнішній блиск фрази. У часі як скрайній традиціоналізм зворотом впад вправді

перестає бути формівною силою в творенні нової дійсності, однак проте не тратить змісту для *вартости*, що її видить в синтетичнім пізнанні багатой минувшини й тим самим є природнім завершенням процесу, — скрайній футуризм не може, після заперечення минувшини, оформитись інакше, як тільки у згоді з радикальним *релятивізмом*, що навчаючи про умовність усього, не знаходить ні оправдання ні сили, поставити щобудь в стані категоричної, неумовної вартости. Будучність футуризму нежива, бо йому бракує найосновнішого чинника: етичної самовартости. З хвилею, коли футуризм установає, що світ правдивий і вартісний народжується щопиш у хвилі заперечення минувшини, — він простягає над самим собою серпанок злуди. Через підкреслення традиціоналізмом *сутєвості* в минувшині, тратить для нього будучність актуальність і стає тільки формальною, зовнішньою; натомість перекреслюючи минувшість, футуризм не може назначити будучности інакше, як тільки *формально-теоретично*, в наслідок чого він позбавлений цілком моменту сути. Відірваність, неокресленість, механічність, чиста утопійність — характеристичні його риси. Футуризм народжений із скрайнього заперечення, зрозуміло, кладе в основу своїх побудовань *нетативні* моменти, проголошуючи їх первнями програмової, доцільної діяльності. Так, наприклад, із недостачі певних соціально-політичних уряджень він висновує погляд про засадничу недоречність *цілого* дотеперішнього соціально-політичного устрою, услід за чим радикально відвертає цілий порядок, та, осуджуючи з погляду даної недостачі, як осередньої й найбільш реальної правди все інше, починає «*ab ovo*» творити історію людського світу.

Відсуджуючи як традиціоналізм так і футуризм у їх виключности слідувало б розглянути можливости їх синтезування. На ділі синтеза з них засадничо немислима тому, що, як вище відмічено, вони взаємно не узглядняють своїх основних заложень. Зрештою й не вявляють вони якихсь закінчених, вловимих складовин, що їх можна б довільно скласти чи розкладати. Обом бракує формівна сила нової дійсности; перший є вправді синтетичним, однак тільки в рефлексійному *переживанні*, другий, пірвавши звязок з органічною основою, намагається безвслідно з *відірваних* атомів зліпити живу цілість. Перед цим отвирається постійно безліч можливостей, собі суперечних, тому він не досягає нігде означеного здійснення. Вкінці він примушений проголосити своїм богом методу, обставини чи відносини.

Передумовою синтези обох світоглядних починів мусіло б бути повне внутрішнє їх рівняння, щєто минувшість в ньому вже повинна б назначувати ідеально у факті (звершенні) те, чого доконаний стан власне існує що лиш можливо (віртуально). Як видно, формула ця висловлює тавтологічний зміст, з чого слідує, що засадничо неможливим є, обрисувати реально: будучність тому, що кожна така спроба доводить врешті до повного утотоження її з минувшістю. На основі знаного не можна об'єктивним способом виснувати реального змісту того, що має бути, а то передусім з причини непричасности в даному процесі сфери суб'єктивної потенції, що її, між іншим, попередньо означено як засаду чинної ідеї. Одиноко вона є останнім джерелом усього й з її становища як традиціоналізм так і футуризм не дадуться втримати. Минувшість і будучність — це тільки формальні вирази в процесі рефлексії чи спробі поставити

тись до себе в предметне відношення, отже аналітично. Звідси виниклі означення не дефінують істотно самої ідеї, — вони є тільки знаком її актуальности, що кожним новим моментом збагачує предметний стан свідомости про себе, не обмежуючись в цей раці в своїй підметовій ролі, якої конкретно і безпосередньою формою є власне історичне ставання. Історія не заперечує себе, але й не повтарається, тому не можна бути добрим пророком будучности, спираючись виключно на ґрунт доконаного, ні справжнім її творцем поза рямками минувшини. Не слід отже в історії, беручи її в найістотнішому розумінні, видіти готову синтезу ріжних фактів, подій, творів, процесів, взагалі об'єкт, завершений в часово-простірному означенні та внутрішньо зрозумілий — одним словом систему дійсности, вложену в тверді рямки причиновости. У цьому стані вона стала б *природою*, що її стисла наука розуміє як систему законів або форму константного ладу. Навіть в тій же самій ділянці природознавства розум не зміг установити поняття *абсолютної* природи, тим більше в історії мусить він спостерігати непридатність природознавчої методи та піднаходити інші способи розгляду її істоти. Цей останній не розуміємо тим, що даємо її об'єктивні визначення на зразок пізнаних предметів природи. Таким чином пізнаємо тільки її зовнішню або стілеснену сферу, т. є її плястично утревалений знак, яким вона належить, як було сказано, в коло природньої дійсности. Розпізнаванням, описуванням та класифікуванням тих знаків не досягаємо у відношенні до преблеми істоти історії чогось більше в порівнянні з тим, чого у своїй сфері досягає природознавство шляхом становлення твердих меж закономірности природнього діяння супроти своєї найглибшої проблеми, т. є абсолютної природи. Історію, або внутрішню істоту людського діяння розуміємо на стільки й доти, на скільки й доки безпосередньо самі являємось *підметом діяння*. Тільки суб'єктивна свідомість власної динамічности є неумовним заложенням та джерелом всіх можливих починів, що, будучи нашими власними, вможливають наше внутрішнє зближення з подібними починами минувшини, які таксамо зроджувались з суб'єктивного джерела.

З огляду на підкреслений вже вище принцип ненастанної акції в історії, повніше й наглядніше виступають попередні зясування значіння та взаємовідносин національности, як внутрішньої форми, та соціальности, як моменту міжіндивідуальних назверхних взаємин. Тривкість наслідків людської соціальности залежатиме ввиду цього від ступня натуги цієї внутрішньої форми й чим вона активніша, тим *твори історії* монументальніші, їх вплив агресивніший, а їх духове значіння досягає космічної міри. *Критерій творчого суб'єкту означає засадничий напрям вперед*. Шлях в будучність все отворений для всіх, що вступають на нього *свідомо*, і йдуть *з власної волі*.

Історія, антропоморфізована образом, в елементи розвиненого, життя людської одиниці, дістає логічну структуру й духову подобу індивідуальної свідомости. Немов осередний нерв пронизує всю її невсипущий мотив цілевости; усе в ній немов напружено стремить остаточно й певно оформитись в конкретну статтю, у твір, в об'єкт. Гін максимального вияву вправді їй прикметний, однак проте її цілевим назначенням не є видати твір. Такий погляд був би логічно виправданий із становища твору й то тільки при умові приписання йому властивостей абсолютної

досконалости. Чогось подібного одначе не відмітила в собі історична свідомість, за те вона в кожному моменті підтвердила *переходовість* усього, що плястично виринуло на поверхню часового ставання. Не твір отже визначає правдивий сенс історії, але в ним *само творення*, як суб'єктивний стан нескінченного чину. Таке остаточне оформлення істоти історії не є в дійсності нічим іншим, як власне формою індивідуальної самосвідомості в момент чистої суб'єктивності, що в той спосіб потверджує свою духову, неминаючу основу.

Безпосередній і автономний характер людської індивідуальности забезпечує вище сформулованому поняттю історії логічний сенс та робить її саму змістовною етично. Це булоб не можливе, наприклад, в натуралізуючому відношенні, де не захоплений момент суб'єктивної безпосередности, а тому чоловік там необхідно включений в систему *причиновости* як у всіх напрямках *зумовлене* явище; він вислід діючих сил, або об'єкт, в якому вони себе здійснюють. Щопиш в історичному наставленні набирає він автономного значіння, стає сам *джерелом чинности*, є безпосередній і творчий. Вдержатись в незмінній ролі духового росту стає для нього засадою, змістом і формою його стремлінь, що на своєму шляху не знають ні зупину ні спокою, будучи так висловом вічної програми духа. В процесі світового ставання нічого не повстає у спосіб, обіцяючий незнищиме тревання конкретного витвору, однак все в ньому діється в сенсі вищого пляну духа, т. є зміряє до абсолютного. Вже логіка історичного розвитку назначує цей напрям тим, що здійснює цей розвиток на міру духової універсальности ієнія, а в доказ правди показує обличчя минулих віків — портрети найбільших в немногих.

Людський особень — це одночасно основний факт і головна проблема історії. Як феномен найвиразнішої конкретности або частковий спосіб втілення минувшини, є він чинником і виразником, підтримуючим і узмисловлюючим стан зріжничковання емпіричної дійсности; як автономний учасник чинної ідеї він зберігає за собою суверенну волю, бути творцем нових вартостей, та направляючи у певний напрям річище історії, давати їй свою духову подобу. У першій площині він видить себе в посередній формі предмету поміж многими іншими, у другій — через творчий чин стає свідомий своєї духової істоти та моральної гідности. Цей момент самосвідомої індивідуальности не полягає отже у відчутті фізично-особової окремішности, чи в означенні шляхом контрастування до оточення своїх ріжниць; він взагалі ієнетично не лежить у першій площині, але є рівнозначний або одночасно даний в моментом *освідомлення себе як підмету*. Супроти оточення, представляючого в дану хвилю на ріжний лад історичну енергію, не стоїть одиниця — духова індивідуальність як матерія — засіб, але як *самостійна сила*, що в боротьбі за рацію індивідуального чину не тільки здобуває в *збірній* гущі людей становище рівнорядности, але й видвигається понад ню та витискає на оточенні, немов на податливій вже матерії, знак своєї духовости. Цей випадок, зрозуміло, передумовляє психічна тугість одиниці, здібна високими своїми якостями творчо діткнути середовища, порушити глибоко його духові основи та збудити ті бажання і склони його душі, що, активізовані впливом вищої духової форми, самочинно вже шукають свого доповнення і скріпленого виразу в духовій громаді. Як видно, свідомо себе одиниця власне з рації своєї творчої ролі, підноситься понад рівень су-

спільної пересічної психології, думання, інтересів і таким чином змінює своє положення як складового члена, детермінованого волею й інтересами спільноти на положення почину, представництва, речника. Її особистість починає ділати *рішаючо* й *зобов'язуючо*. Цей гін до вертикального здвигу є засадничою передумовою всякої динаміки; бо тільки завдяки йому світове ставання не являється звичайним помножуванням, спряганням і розкладанням однородних первнів, але здійснюванням принципу *духового росту*, наслідком якого є *гієрархічна будова якостей*, що в ній нема рівности маси, однородности руху, якісної статички, але духова ріжнородність, гармонія творчих зусиль, індивідуальна динаміка. Засада ступневости обов'язує *людські спільноти* як форму їх внутрішнього устрою, в якому погонною силою та рішаючим чинником всякого здійснення є *людська одиниця*. Процес її спінання на вищий ступінь відбувається не в формі асоціації чи агрегації частин, але як поява нової синтези, що, будучи окремою якістю, є чимсь більше від суми зложених частин і тільки тому може виявити діїсний вплив на оточення, формувати його в стилі своїх властивостей. Вище поставлення одиниці в суспільстві зв'язане з *автоматичним* поширенням поля її діяльности, відповідальности та обов'язків супроти тих, що остають в межах її активного впливу. Отже не шляхом обману, заперечення та нехтування фізичної або моральної дійсности свого оточення завойовує одиниця провідне становище, але рацією своєї *вищої якості* та *наглядним* доведенням додатньої цінности своєї діяльности для вдосконалення засобів і форм громадського життя. Бо невідкличним завданням всякої вищої якості супроти оточення є перемогти безладність його недосконалости, щоби його визволенням усунути тим самим перешкоди, обтяжуючі й затримуючі досягнення власної свободи. Подібно як право одиниці проводити, не є насильством, але логічним наслідком більшої її досконалости, так *обов'язок* жертви не є зовнішнім примусом, але внутрішнім постулятом, рішенням автономної моралі одиниць. Поміж правом і обов'язком заходить етична причиновзаємність а наслідок такого функціонального взаємовідношення в *одиницях* є підставою внутрішньої рівноваги суспільної *цілості*. Порушення згаданої рівноваги в одиниці доказує проблематичність самої її якості, в слід за чим вона невідхильно *мусть* втратити своє рішаюче становище. Тота послідовність наступає в порядку примусової математичної конечности. *Проводити* не значить — ні панувати, ні служити тільки, але утверджувати правду досягнень *індивідуального* духа шляхом її *усуспільнення* в той спосіб, щоби суспільне середовище відчуло це як свій власний, особистий ріст — досконалення. Влада без вказаних етичних основ є пануванням, опертим виключно на моральнім примусі, яке, не маючи нічого спільного з духовими нормами, з конечности мусть підчинитися безвладности фізикальних законів: уступати перед силою більшої *кількості*. Суспільства з подібною політично-суспільною організацією немов існують в стані власної неокреслености; в них особи і речі не стоять на властивому місці; вони не мають влади, тому що в них права й обов'язки себе виключають. Їх гармонія можлива, навпаки, тільки на ґрунті духового споріднення та внутрішньої солідарности, які обіцяють здорову й видатну взаємочинність внутрі гієрархічної суспільної будови та дають вигляди тривкого значіння її політично-соціальної діяльности. Не треба щераз тут

окремо доводити, що найбільше цих передумовних прикмет духово-соціального споріднення споміж різних типів людської спільности має — нація.

Одиниця є в суспільстві неодмінний підмет і таке її положення означає з одного боку засаду *суспільного інтегралізму*, висловлюючого безпосередню й активну причастність одиниці у складі організованої громади без огляду на рід, обсяг та видайність виконуваної функції. З другого боку впливає з цього ж самого положення засада *індивідуального максималізму*, по думці якого одиниця стремить до найповнішого самовиявлення на ґрунті збірного життя, передумовою чого може бути виключно її дійсно вища духова якість. На перехресті обох засад родиться уся проблематика та властива динаміка історично-суспільного процесу.

Із цих власне засад, хоча покищо дуже загально означених, виникає самозрозуміла й важлива послідовність, а саме, що з погляду їх спільного заложення, їм питома відношення взаємозалежності, в даному випадку, функція взаємного обмежування. Таким чином нема ніякої можливості, дошукатися в суспільнім інтегралізмі й найменшого натяку на його спорідненість з колективізмом, що признанням *виключної* рації ідеї колективного інтересу, установляє абсолютною засадою *цілість*, якій *вповні* підпорядковує одиницю, як *об'єкт* нормативної сили. Подібнож з другого боку розходиться індивідуальний максималізм з поняттям індивідуалізму (взятому приблизно в Штірнерівському розумінні), що освячує культ конкретної одиниці немов вже остаточно закінченої досконалості й у слід за цим дає санкцію її самоволі в усякому відношенні. На ділі чоловік ніколи не так досконалий, щоби міг уважати себе абсолютним зразком для свого роду та поставитись перед нього як його найвища й остання ціль. Хто на правду має владу над людьми, мусить підноситись вище, бо час працює в засаді в користь кожного, хто зрозумів що бути на все підвладним і пробуджуваним до вищого життя чужим голосом, не є першою чеснотою чоловіка. Не слід також забувати, що провід людьми є рівночасно для них навчанням, *хотіти* більше свободи, ніж її дає добровільний послух, власне тої свободи, що родиться з особистого духового чину. — Як виходить, обі, повище наведені засади виключають з однаковою логічною конечністю як колективізм так й індивідуалізм. Примус цей впливає із самого заложення, спільного обом засадам, а саме, що *в основі суспільства стоїть індивідуальна свідомість як підмет чинного відношення до оточення*, яке засадничо требає тільки при умові духово-морального зв'язку зі світом. Бо одиниця — не формальний варіант реальної суспільної дійсности, що в такому випадку мусілаби в'являти статичну величину, але іманентний чинник її творчого руху. Якщо виникалаб особлива потреба, висловити це в формі окремого термінологічного означення, то можнаби це наше становище окреслити іменням *індивідуального універсалізму*. Він не є ні погодженням, ні синтезом відкинутих засад колективізму й індивідуалізму, що, поруч-поставлені, виключають себе на основі взаємного непризнання своїх заложень, подібно як це було в питанні традиціоналізму й футуризму. Навпаки, істота індивідуального універсалізму прямо коріниться в суб'єкті чоловіка, як в неумовній правді; власним тільки зусиллям здійснює чоловік свій щораз вищий духовий ріст, який не може відбуватися без впливу на оточення. Індивідуальний універсалізм потверджує в іншому:

оформленні та зіставленні це, що вище означено засадою чинного ідеалізму.

*

Залежно від повище розглянутих питань та способу їх розв'язки оформлюється в основних рисах істота націоналізму. У своїй повноті він не є *тільки*: політичною програмою окремого гурта людей, теорією національного визволення на ґрунті ідеї українського державництва, практичною організацією чинників державно-творчого акту, теоретичним врешті викладом об'єктивних пізнань дотично нації як історичного явища в загальному процесі світоставання. Ніодне з цих визначень не характеризує достатньо суспільного образу націоналізму, не дивлячись на це, що власне в ріжньому відношенні вони захоплені в сферу його побудови.

Український націоналізм не повстає в порядку самої реакції на стан національно-політичного поневолення, який в сучасній хвилі досягнув найрізкіше виражених форм всестороннього погноблення нації. Вправді гострота цього зовнішнього ворожого натиску може й стала безпосередньою причиною ясного освідомлення собі великої загрози, що зловіщо лягла на ріжних місцях українського овиду. Однак тільки незначно й переважно в первочині можна вважати український націоналізм *відрухом*. У своїй глибині є він *рухом органічно-творчим* з усіма ознаками автономної волі. Власне на цій основі суб'єктивно-безпосередньої виявности розвиваються почергово нові й нові парости й таким чином щораз виразніше окреслюється природа прямувань націоналізму: зв'язатися з усіма поземими й повисними сферами національної дійсности та врости опановуючо в серцевину її внутрішніх сил. З огляду на це завдання націоналізму не обмежуються програмою завтрішнього дня, але укладаються в той спосіб, щоби сягнути рішаючо в *найдалішу* *будучність*. У зв'язку з цим націоналізм стремить здобути духову натугу *світогляду*, щоби на ґрунті цієї найбільш формівної моральної сили доцільно й тривко здійснити свої конкретні завдання.

Як найперше завдання висуває український націоналізм *створення української держави*. Державність для нації є найпершою передумовою можливості її росту в усякому відношенні. Тому для політично поневоленої нації власна держава, — це перший, прямий і абсолютний наказ, що його треба здійснити найскорше, безпосередньо та з вкладом всіх родів сил. У бік державного чину український націоналізм спрямує всі свої організовані сили та всю моральну енергію патосу *української національної революції*.

Евген Онацький.

Італійська Корпоративна Держава.

В історії державного права ми нічого не знайдемо про *корпоративну державу*. Вона ледви-ледви входить у свідомість сучасності. Її лише починає творити, — лише починає поволі викристалізовувати у певних формах італійський фашизм.

Отже для того, щоби зрозуміти, що таке «корпоративна держава», треба знати, як відноситься фашизм до держави й до корпорацій та яким чином він прийшов до ідеї створення з цих, нібито — на думку соціалістичних теорій — взаємно ворожих елементів, одного цілого.

Слово «корпорація» — старе й означало в середні віки об'єднання людей одної професії. Корпоративний устрій обіймав тоді всю промислову людність, — причому поняття промисловості, як каже проф. М. Грушевський («Історія України-Руси», VI, ст. 108—109), і звязаного з нею корпоративного (цехового) устрою було дуже широке. У цехи організовувалися в середньовічній місті лікарі й аптекарі, адвокати й нотарі, професори й студенти, музиканти й публичні жінки, забезпечуючи колективну охорону своїх інтересів. Поняття привілеїв й регламентації йдуть, як невідлучні товариші, за корпоративною організацією, маючи забезпечити кожному його заробіток та існування відповідне його стану й уродженню. При такому стані річей конкуренція цілковито виключалася. У тому власне полягає головна різниця між тодішнім і пізнішим, т. з. ліберальним світоглядом, що голосить право на працю кожного й необмежене право господарської боротьби. Корпоративний чи цеховий устрій середньовіччя не залишив по собі добрих спогадів, бо для молодших робітників й учнів він приносив із собою тиранію майстрів і довгі роки важкого навчання, звязаного з прислугуванням, а для майстрів — абсолютну заборону робити будьяку іншу працю, крім своєї, часто вузької спеціальності, яку до тогож прийнято по спадкові, а не по призначенню. Це поважно затримувало розвиток промисловості й ініціативи. Французька революція знесла корпорації на Заході й відкрила шлях вільній конкуренції та праці кожного в тій царині, щодо неї він має більше охоти чи вміння.

У новітніх часах у робітничих колах, разом із розвитком соціалізму, починає знову зростати нахил до самоорганізації у формі синдикатів, або спілок робітників одної й тойж професії для оборони своїх господарських інтересів перед капіталістами чи підприємцями.

Поволі, інтернаціоналістичні й революційні теорії, що проголошували необхідність безкомпромісної й запеклої боротьби проти буржуазії й держави, яка стоїть за нею, з одного боку, і злучення у братерську спілку пролетарських сил усіх країн, з другого, — почали все більше захоплювати робітничі маси. При чому, не можна не визнати цілком об'єктивно, що вони дійсно мали повну рацію та що відчуження пролетарських мас від держави й національних ідеалів знаходило своє повне виправдання у практиці пануючих класів, які користаючи з величезної конкуренції безробітних, що її викликав зріст машинізації промисловості та приваблення до міст сільського населення, піднесли кількість

робітничих годин до максимуму й знизили заробітню платню до мінімуму. Усе це зродило надзвичайні злидні робітничих верств. Держава, стоючи на засаді господарського лібералізму, не звертала уваги, чи вдавала, що не звертає уваги на трагічне положення пролетаріату, і тим, розуміється сприяла більш сильним, тобто пануючим капіталістичним класам.

Таке становище мусіло викликати збоку робітничої класи спроби самооборони, — перше мирної, а потім і збройної. Ґрунт був занадто сприятливий для найбільш революційних теорій, і робітничі організації звикали вбачати у пануючих класах, а, значить, і в державі, свого першого й головного ворога (Baldesi «Dalle antiche Corporazioni al moderno Sindicalismo», Milano, 1924; Fabbri «Dalle Corporazioni medioevali all'ordinamento corporativo della Stato Fascista», Milano, 1927).

Таким чином робітничі організації праці (синдикати) зробилися могутньою зброєю в руках соціалістичних проводирів, і ці останні користувалися нею не лише ради чисто господарських вимог, але й для політичних та революційних цілей. Улюбленим засобом боротьби збився штрайк, який мав на увазі не стільки здобуття кращих матеріальних умов існування, скільки створення постійного стану неладу й хвилювань, що з рештою мало привести до остаточного знищення існуючого капіталістичного ладу.

Коли вибухла велика європейська війна, перед робітничими масами й організаціями виникло питання: із загроженою батьківщиною чи проти неї? Серед італійських робітничих організацій взяв гору другий напрямок, і італійський революційний синдикалізм, таким чином, рішуче став проти нації.

Але вже тоді знайшлися три енергійні й щирі провідники італійських робітників, які наслідилися піти проти загального руху, і проголосити устами одного з них, синдикаліста Россоні: «La Patria non si nega, si conquista» («Батьківщини не відрікаються, її завойовують»). Два інші були Філіппо Коррідоні й Беніто Мусоліні, до того часу головний провідник соціалістичної партії. На конгресі партії у 1914. р. надзвичайно бурхливому й галасливому, Мусоліні, на чолі незначної купки своїх однодумців, проголосив необхідність участі Італії у війні. Під грім лайок й образ, він був примушений покинути салью конгресу. Виходячи, він, вигукнув: «Ви мене ненавидите, бо ви мене ще любите».

Кілька місяців пізніше, після інтенсивної агітації за війною в спеціально відкритому соціалістичному, але незалежному від офіційної партії, «Il Popolo d'Italia», і після низки мітингів по різних вулицях та площах, купка вірних своєму слову соціалістів пішла на фронт добровольцями. Там Філіппо Коррідоні віддав своє життя, а Мусоліні, зогляду на тяжкі рани, пролежавши довгий час у шпиталі, повернувся до журналістичної праці.

З цих часів починається той синдикалістичний рух, що, всупереч соціалістичним теоріям інтернаціональної солідарності пролетаріату й запеклої класової боротьби, в середині нації, починає все більш висувати принцип національної солідарності та погодження класів в ім'я вищих інтересів нації й держави, — рух, що логічно приводить до створення корпоративної держави.

У грудні 1921. р. ухвалено програму — статут партії фашистів.

Там сказано: «Фашизм не може відкидати історичного факту розвитку корпорацій, але хоче координувати цей розвиток з національними цілями. Корпорації повинні виникати відповідно до двох фундаментальних об'єктів, а саме: як вираз солідарності й як засіб до розвитку продукції» (Rossoni «Le idee della ricostruzione», 1923.).

Організація робітників під новими гаслами пішла дуже енергійно, паралельно з розвитком загальної політичної діяльності фашистів. Кінець 1922. р. означає вже початок упадку соціалістичних синдикатів, які, побиті на політичному полі рішучою інтервенцією фашистської молоді, виснажені економічно невдачею чисельних штрайків, знесилені заключенням досить вигідних колективних контрактів між представниками підприємців і нових синдикатів, починають все більш втрачати свій вплив на робітничі маси.

Цей рух набрав, зрозуміло особливої інтенсивності з приходом фашистів до влади, коли діяльність нових синдикатів здобула урядову підтримку. Проте, треба зазначити, не все проходило гладко. І, не кажучи вже про певний спротив і нехоть збоку робітників, перейнятих ідеями класової боротьби, спротив позначався і збоку підприємців. Так на весні 1924. р., зогляду на неможливість прийти до будьякої згоди з підприємцями щодо встановлення нових умов для металургів, фашистські синдикати, на знак свого секретаря, Россоні, проголосили штрайк, який пройшов, — під керуванням теперішнього секретаря партії Тураті, — на протягу кількох тижнів надзвичайно дисципліновано й компактно. Підприємці капітулювали, — але переможці не зловжили своїм успіхом й обмежилися прийняттям тих умов, що за ними обстоювали спочатку. Це була остання насильна акція італійського синдикалізму.

Фашизм визнає, що добробут усіх клас залежить від поширення й удосконалення продукції. Основуючись на експерименті експропріації фабрик робітниками (під час урядування ліберала Джолітті, що довів свій принцип господарського невтручання аж до *такого* льогічного кінця; на загальне здивовання, це кінчилося всеж таки досить щасливо, бо робітники, не маючи за собою техніків й інженерів, не знали, як поводитися з фабриками та зрештою, віддали їх самі назад), а також на сумному експерименті російського більшовізму, фашизм заперечує здатність робітників заступати капіталістів, підприємців і техніків та виконувати одночасно такі складні й різні функції. Кожний з названих елементів мусить мати своє, твердо визначене завдання у загальній праці. Фашизм і саму націю вважає ніби за велику машину, в якій кожна частина має своє власне призначення, що вузько зв'язане із завданнями інших. Зогляду на це, натурально виступає положення, що жадна із соціальних клас не має права на особливу протекцію за рахунок інших. Добробут має справедливо поділятися між усіма чинниками продукції, пропорціонально до участі й ризику кожного. Але тут виникає питання, щож зробити, щоби осягнути дійсне співробітництво клас, і хто має регулювати та розв'язувати ті постійні непорозуміння, що виникатимуть в відмінностей господарських інтересів?

Фашистський уряд розв'язав це питання, організуючи за допомогою спеціального Міністерства Корпорацій на чолі з Мусоліні; фактично його помічником — Боттазм, у цілком однаковій, щодо їх прав й обо-

в'язків, спілки — синдикати роботодавців, з одного боку, і робітників, з другого, та ставлячи над ними, як безапеляційного суддю усіх непорозумінь, державу. Ця остання, у відмінність від ліберальної держави, не тільки не «вмиває руки», а навпаки «прикладає руки» до створення найкращої синдикальної організації і робить її складовою частиною свого апарату.

Згідно з фашистською концепцією держави, — *все* лежить у державі, ніщо не може бути поза нею, — тим менше, проти неї. Держава мусить панувати над усіма силами, що існують у країні й скеровувати їх до історичних цілей національного життя (Pennachio «Lo Stato Corporativo Fascista», 1928.).

Не зайвим буде навести тут уривок з останньої промови Мусоліні, яку він виголосив у Римі 10. березня ц. р., на ювілейних зборах фашистських провідників:

«Безсумнівною заслугою фашизму є те, що він дав італійцям почуття держави. Все те, що ми зробили й що я вам тут оповів, зникає в порівнянні з тим, що ми зробили, творячи державу. Для фашизму держава не є «нічний сторож», що турбується лише про особисту безпеку громадян; не є вона й та, чисто матеріялістична організація, що дбає лише про забезпечення певного матеріяльного добробуту й релятивно-мирного соціального співжиття; для цього булоб досить якоїсь Адміністративної Ради. Не є вона й витвором чистої політики далеким від дійсного, змінилого й складного життя. Держава, як її уявляє собі й переводить у життя фашизм, є спіритуальний і моральний факт, бо конкретизує політичну, правну й господарську організацію нації, — а така організація, у своєму походженні та в своєму розвитку є виявленням духу. Держава, звичайно, забезпечує спокій внутрішній і зовнішній, але й охороняє та передає народній дух, як він виробився у мові, у звичаях, у віруваннях. Держава є не лише сучасне, але й минуле, та особливо — майбутнє. Держава, переходячи за коротку лінію індивідуального життя, виявляє внутрішню свідомість нації... форми, в які держави виливаються, міняються, але потреби залишаються. На державі лежить виховання в громадянах громадських гідностей; вона робить їх свідомими їх призначення, гармонізує їхні інтереси в справедливості, передає здобутки думки у науці, у мистецтві, у праві, у людській солідарності; вона підносить людей з елементарного життя племені до найбільш високого вияву людської сили, тобто — до імперії; вона довіряє вічності імення тих, хто помер за її цілість, або за її закони; вона вказує, як приклад поколінням, що йдуть на зміну, тих провідників, які збільшили її територію й тих геніїв, що осяяли її славою... Коли підпадає почуття держави, і беруть гору відосередні тенденції груп та окремих осіб, національні суспільності схиляються до свого упадку»...

Зрозуміло, що виходячи з такої концепції завдань і ролі держави у національному житті, влада фашистів не могла віднести байдуже до одної з найбільших проблем, що бентежать світ і спричинюються до постійних та небезпечних хвилювань. Перед кожною сучасною державою стоїть дилема: або держава зуміє вбрати в себе й дисциплінувати синдикати, або вона мусить впасти, раніше чи пізніше, під ударами революційного синдикалізму. Законом 3. квітня 1926. р. Мусоліні розв'язав це питання, включивши синдикати у державну організацію.

Проте, не всі синдикати знайшли місце в державному організмі. Для того, щоби синдикат був правно визнаним, він мусить задовольняти слідуючим вимогам:

1. Він мусить об'єднувати не менше як десяту частину всіх приналежних до даної категорії роботодавців і робітників.

2. Він мусить дбати не лише про господарське поліпшення стану своїх членів, але, також і про їхнє моральне та національне виховання та освіту.

3. Він мусить дати за поруку здатности, моральности й певности національних переконань.

Вимога не лише господарської діяльности синдикатів пояснюється тим, що вони, по думці законодавця, мають поволі переіменуватися з простого знаряддя оборони категорії й класу в корпорацію, яка переводить, під контролею держави, працю громадського значіння: професійна освіта, господарська допомога, моральне, релігійне й національне виховання, навчання мистецтву, ремісництву чи професії, студіювання засобів удосконалення й збільшення продукції.

Розділ 3. закону встановлює, що в правно визнаних синдикатах роботодавці й робітники мусять бути цілком окремо, формуючи свої синдикати, аби кожна класа могла вільно розвивати власні господарські завдання. Проте допускається створення осередних органів зв'язку. Ці органи й називаються власне корпораціями та мають на меті сприяти співробітництву двох категорій у кожній царині й у кожному питанні, яке може цікавити галузь промисловости.

Для кожної категорії роботодавців, робітників, професіоністів й артистів визнається лише один синдикат, який має всі права: представляти цілу категорію, заключати колективні умови, збирати синдикальні податки тощо. Всі інші синдикати, визнаються організаціями приватними (*de facto non de jure*), чим, власне кажучи, вони касуються, бо постанови легально визнаного синдикату є правосильними також для тих членів категорії, які записані в інший синдикат, або й зовсім нікуди не записані. Вступ у синдикат вважається добровільний, але, з огляду на те, що синдикат може накладати певні датки на всіх членів категорії, незалежно від того, чи вони записані в синдикат чи ні, очевидно, що всі, приналежні до певної категорії мусять раніше чи пізніше записатися до синдикату, щоби мати бодай право впливати на працю синдикату й корпорації. І то тим більше тепер, коли корпораціям фактично передається право вибору депутатів до парламенту та право брати чинну участь у керуванні країною.

Фашизм з досвіду минулого зробив висновок, що народні маси абсолютно не здатні обрати дійсно найкращих представників нації, і що при режимі т. з. народного суверенітету тріумфують всякі демагоги, крикуни та партії, — найменш совісні й найменш здатні до позитивної праці. З другого боку, на погляд фашизму, шлях яким досі йшли у соціальному житті, був далеким від справжнього пізнання соціального життя, що в ньому окремі одиниці або не існують, або мають абсолютно незначну вартість. Суспільство не є простою сумою людей, але наслідком цілої серії менших згруповань, що переплітаються між собою та існують разом органічно. Якщо держава, згідно з фашистівською доктриною, має панувати над всім і всіма, будучи правною організацією нації й зна-

ряддям її історичних потребностей, парламент не може залишатися поза державою чи, тим менше, понад державою, але мусить входити в неї, як один з її фундаментальних органів. Так само й послі являються органами держави. Їхній вибір має бути, отже, переведений відповідно до завдань, які надаються парламентові. Вони повинні мати глибоку й певну інтуїцію щодо національних інтересів і вміти співробітничати з владою у підготовці законів, виказуючи добре знання тих проблем, які будуть перед ними поставлені. А тому, що вони мусять також висловлювати почуття, бажання й потреби різних класів і категорій, з яких складається ціла нація, необхідно, щоби організовані сили цих категорій співділяли у виборі послів разом з органом, що був би безсторонним й авторитетним суддею здатности кандидатів.

Закон 17. травня 1928. р. обмежує кількість послів до 400. Вибір їх має проходити через три етапи: 1) пропозиції правних організацій, 2) визначення Великою Радою й 3) ухвалення або відкинення єдиної лісти народним плебісцитом. У цьому всенародньому плебісциті виборець не має вибирати тої чи іншої особи, що імя її він може вперше чув, але має ухвалити загальний напрямок діяльности Великої Ради. Це може зробити совісно кожний громадянин, що більш менш цікавиться політичними справами.

Право визначення кандидатів належить синдикатам чи корпораціям, які об'єднані в 13. національних конфедераціях, а саме 6 конфедерацій роботодавців і 7 конфедерацій робітників та інтелігентів. У цих організаціях зібрані всі сили промисловости та всі категорії інтелігентних професій і мистців. Ці 13 конфедерацій вибирають подвійну кількість кандидатів (800), що поділяються між різними конфедераціями залежно від їхнього кількісного складу та важливости для життя нації. Перше місце займають хлібороби, потім промисловість і торгівля, шляхи сполучення (морські, повітряні й поземні) і банки. На останньому місці стоїть конфедерація інтелігентних професій і мистців, якій з огляду на її чисельність і з огляду на те, що вона не поділяється на роботодавців і робітників, визначено 20% усіх кандидатів. В інших конфедераціях роботодавці і робітники мають визначити цілком однакову кількість кандидатів.

Таким чином у корпоративній державі, на думку фашизму, виборцем може бути не кожний громадянин, як то є ідеалом демократичної держави (при чому *кількість* бере гору над *якістю*), а лише той, хто бере діяльну участь в житті нації, чи то як продуцент, чи то як контрибуент.

Щож власне уявляє з себе Корпоративна Італійська Держава й чим вона відрізняється від т. з. «ліберально-демократичної» держави?

Італійська Корпоративна Держава є перш за все суверенною державою, яка панує над всіма силами, що існують у країні, і підпорядковує їх своїй дисципліні. Демократично-ліберальна держава не панує над силами, що існують у країні. Вони панують над нею! Вони вирішують, а держава отримує це рішення й виконує його. Мало того, — демократично-ліберальна держава позбавлена свого конкретного змісту: без власних ідеалів, без власної лінії, вона робиться відкритим полем для всяких рухів і для всіх сил. Усі вони мають право час-від-часу опанувати державою, — чи по черзі, чи конкуруючи одна з другою про-

порційно до важливості й сили кожної. Держава фашистів цього не допускає: вона має свою мораль, свою релігію, свою політичну місію, своє розуміння соціальної справедливості, свої економічні завдання. Тому вона не може залишатися байдужою до виявлення сил, що противні її лінії.

У цьому відношенні вона наближається й може бути порівняна з будьякою диктатурою: особистою (Мусоліні, Ленін, Прімо Де Рівера), партійною (фашистівська, большевицька). Однак ми відразу помічаємо й глибоку різницю. Тимчасом як у звичайній, більш модерній формі особистої чи партійної диктатури ми звикли вбачати форму класової гегемонії, урядування на користь одної більш чи менш значної групи людей, італійська суверенна держава наближується до давньої, створеної власне в Римі, диктатури, що мала на увазі інтереси цілої нації. І ще одна глибока різниця помітна між італійською державою й диктатурою класовою чи персональною. Кожна диктатура стремить до якнайбільшого віддалення від народніх широких верств, замикаючись у все більш вузькому колі найближчих співробітників і прихильників. Італійська ж держава стремить усе більше поширити свою базу й притягнути до участі в урядуванні найширші кола всіх активних сил. Виявом цього стремління є власне корпоративний устрій. У корпораціях і синдикатах панує принцип загального виборчого права, — кожен, хто є членом, має право голосу в справі творення керуючих органів. Ці ж органи входять через своїх представників, як чинні елементи, у найвищі органи державної влади, — у Велику Раду, Сенат, Парламент і Національну Раду при Міністерстві Корпорацій, яка фактично має керувати цілим господарським життям нації.

Коли ми говоримо про корпоративну державу і про корпоративний устрій, ми мимоволі згадуємо корпоративний устрій середньовіччя, що залишив такі немилі спогади. Але й тут ми не можемо не відмітити різниці. У той час як корпоративний устрій середньовіччя не надавав корпораціям жадної політичної ролі, обмежуючи їх діяльність чисто господарськими функціями, в італійській державі власне цілий нерв політичного життя переноситься в корпорації, що мають постачати політичних і громадських діячів для всіх відповідальних органів влади. Крім того, корпоративний устрій середньовіччя обмежував до неможливості всяку приватну й громадську ініціативу, примушуючи синів обов'язково наслідувати батьків, — Італійська Корпоративна Держава не лише не обмежує приватної ініціативи, але завжди її підбадьорує, бо вважає, що *лише дух і любов творять щось живе й корисне.*

В. Богущ.

Російсько-жидівське панування та роль російської культури на Радянській Україні.

На Україні в особливо тяжкому стані перебуває саме Українська Нація, що складає тільки 42,7% мійського населення (2536 тисяч) й аж 87,45% сільського (20,682 тисяч), тоді як росіяне складають 25,2% мійського (1343 тисяч) і лише 5,68% сільського (1335 тисяч), а жиди 22,68% (1218 тисяч) мійського та всього 1,5% сільського (355 тисяч). Решта населення складається з таких меншостей, як німці, поляки, молдавани, греки, болгары, татари, чехи, білоруси, цигани та ін., переважно по селах (коло 1,5 млн.) й у невеликій кількості по містах (коло 200 тисяч). Отже росіяне та жиди, складаючи разом тільки коло 15% всього населення (росіяне 9,5%, жиди 5,4%) України, завдяки тому, що вони разом творять 47,7% (росіяне 25,2%, жиди 22,68%) мійського населення взагалі, а зокрема більшість населення великих українських міст та багатих промислових осередків, захопили владу на Радянській Україні у свої руки й панують над мільонами українських селян та робітників, які складають 80% всього населення та коло половини мійського. Сталося так тому, що за царських часів українське мійське населення, а також промислове робітництво у значній мірі обрусіло. Крім того українці звикли пасти задніх і плентатися в хвості росіян або жидів, які до того ж у великій мірі русифікувались і допомагали ширенню російської культури на Україні.

Жида, як відомо, прибули на Україну ще за часів польського панування, а тому й досі живуть переважно на Правобережжі, захопивши у свої руки торг і ремесло. За останні роки вони перебралися з містечок і малих міст до більших осередків. Деяка частина з них за 10 років навіть переселилася з України та Білорусі до Росії, так що тепер там на півмільона жидів більше, ніж було перед революцією. Проте ще й нині жидів найбільше на Україні (півтора мільона душ), тоді як в Росії всього 700 тисяч, а в Білорусі коло 500 тисяч. Можна припускати, що з часом жида й далі переноситимуться з України до Росії та відсоток жидів на Україні буде все зменшуватися.

І навпаки: кількість росіян, що почали прибувати на український терен переважно в 19. ст. колонізуючи головним чином, мало заселені тоді, південні землі України, як також виконуючи роль агентів московського капіталу та влади (купці, урядовці, службовці тощо), ще й тепер збільшується. Вони й тепер прибувають як російські «культуртрегери» або — ще у більшій кількості — як робітники та службовці, захоплюючи на Україні в свої руки ріжну працю та всякі служби, як то було й за царських часів.

Ось тому усіх членів профспілок, тобто з усієї кількості (коло 2 млн.) робітників і службовців, українці складають тільки 49,8%, а росіяне — 31,6% та жида 12,8% (5,8% складають інші меншости). Отже відсоток українців службовців і робітників далеко нижчий, ніж відсоток усього населення (80%), а відсоток росіян і жидів значно вищий (усього росій-

ського населення 9,5%, а робітників і службовців аж 31,6%; жидівських робітників і службовців 12,8% супроти 5,4% населення). Якщо розбити робітників та службовців на окремі групи, то національний склад їх буде такий: серед робітників землі й лісу українці складають 74,5%, росіяне 16,4%, жида 2,9%, інші 6,2%; серед промислової групи українці складають 41,6%, росіяне 40,6%, жида 12%, інші 5,8%. У транспорті та пошті українців 64,6%, росіян 25,8%, жидів 25%, інших 6,3%; у групі розумової праці українців 52,4%, росіян 20,7%, жидів 21,4%, інших 5,5%; нарешті, у групі комунального господарства та народнього харчування українців 52,7%, росіян 29,6%, жидів 11,6%, інших 6,1%.

Як бачимо, у першій групі росіян, й особливо жидів, не багато, бо працювати у полі або в лісі нелегко. У другій групі жидів вже більше (особливо багато їх між шкіряниками, а саме 48,6% і поміж швейниками, 28,6%; поміж іншими професіями значно менше, — так поміж гірниками всього 0,5%). Не так багато жидів також в останній групі й особливо у транспорті. Зате у групі розумової праці їх нараховується аж 21,4%, тобто більше ніж росіян. Зокрема поміж радслужбовцями жида складають 22%, росіяне 20%, а українці 51,9%. Поміж медично-санітарним персоналом жидів 27%, росіян 25%, українців 41,8%. Поміж працівниками освіти жидів 12,2%, росіян 17,2%, українців 64,9%. Нарешті поміж працівниками мистецтва жидів аж 39,8%, росіян 31,4%, а українців тільки 23,7% (інші народности у всіх цих професіях складають пересічно 5—6%). Отже з усіх груп праці жида полюбили найбільше розумову працю.

Навпаки, росіян більше всього у промисловій групі, у транспорті та в комунальній групі. Особливо багато росіян поміж гірниками, де вони складають 58,6%, українці 35,7%, жида 0,5%, інші 5,2%, поміж будівельниками (росіяне 44,3%, українці 41,3%, жида 12%, інші 4,6%), поміж металістами (росіяне 27,8%, українці 48,6%, жида 14,1%, інші 9,5%). Не треба також забувати, що металісти та гірники складають більшу половину всього промислового робітництва та що у транспорті теж працює велика кількість росіян.

Тому й зрозуміло, що росіяне складають більше 50% усього робітництва у Луганській та Сталінській округах, коло 30—40% у Дніпропетровській, Одеській, Миколаївській і навіть Харківській округах. Тоді як жида складають у Білоцерківській і Бердичівській округах коло 35%, а у Дніпропетровській та Одеській коло 30%. Взагалі на Південній Україні, за час розвитку важкої промисловости та капіталізму, ще за царських часів по містах і промислових осередках скупчилася велика кількість росіян робітників, службовців і всякого іншого люду. Тому власне у 10 південних округах кількість українського населення вносить пересічно тільки коло 50—60%, а українських робітників лише 25—40% усього тамошнього робітництва. У 10 інших округах українські робітники складають 50%—60%, у 14 округах 60%—75%, а в 7 — більше 75%.

Таким робом українських робітників, окрім першої групи, де вони складають майже 75%, найбільше поміж цукровиками (68,4%), папірниками (59,4%), хеміками (48,6%), деревообробниками (45,3%), металістами (44,9%) та будівельниками (41,3%); у промисловій групі поміж

залізничниками та поштовиками (69,1%); у третій групі поміж працівниками освіти (64,9%) і радробітниками (51,9%); у групі розумової праці й поміж харчовиками (58,2%). Разом по всіх групах (без наймитів, яких нараховується коло 400 тисяч, і без працюючих у кустарно-ремісничій промисловости, яких в 1926. р. було коло 600 тисяч) українських робітників у 1926. р. нараховувалось коло 650 тисяч, росіян коло 450 тисяч, жидів 110 тисяч та інших несповна 100 тисяч. Так само з усіх службовців України в 1926. р. українців було коло 300 тисяч, росіян до 150 тисяч, жидів 120 тисяч та інших коло 50 тисяч.

Отже на полі праці та служби сучасне становище мало чим різниться від того, що було до революції. Це тому, що влада перебрала в свої руки старий державний апарат, який складався й раніше наполовину з неукраїнських елементів (переважно росіян), а за 10 років склад службовців у великій кількості заповнився також жидами, які вступили значну частину росіян-емігрантів. Щож до робітників, то великий відсоток росіян пояснюється тим, що головні трести, як загально-союзні установи, велику кількість робітників ще й тепер набирають у Росії, (нпр. на будові Дніпрельстану більшість постійних робітників складають росіяне). Крім того загально-союзні комісаріати теж стягують на Україну значну кількість працівників і службовців в Росії.

*

Це становище погіршується тим фактом, що значна кількість українців, робітників і службовців, у великій мірі обрусіла й не знає української мови. Так з робітництва розмовляють українською мовою тільки 30%, російською 60%, жидівською 7%, іншими 3%. Особливо мало робітників, що розмовляють українською мовою, у промисловій групі (усього 22%, російською 70%). З усіх гірників тільки 15% знають українську мову, з металістів теж 15%, а решта уживає переважно російської мови (коло 80%). По інших групах також панує російська мова, але кількість робітників, що знають українську мову, всеж-таки складає не менше третини. Так поміж залізничниками нараховується до 42%, поміж цукровиками коло 60%, поміж поштовиками 55%, поміж харчовиками 43%, а в групі робітників землі й лісу навіть 68,3%. У групі розумової праці поміж учителями кількість знаючих українську мову досягає майже 60%, а поміж службовцями 42,6%.

Проте, як узяти на увагу те, що навіть не всі українці робітники та службовці вміють читати й писати українською мовою, то стане цілком ясним, що російська мова є пануючою саме в тих суспільних групах, які нині тримають владу на Україні. Це видно з того, що українці в 1926. р. складали 49,8% усіх робітників та службовців, а розмовляли українською мовою тільки 33,2%, читали 40,9% і писали 35,1%. Росіяне складали 31,6%, а розмовляли російською мовою майже 66%, читали 91,2% і писали 91,4%. Жида складали 12,8%, а розмовляли жидівською мовою 7,5%, читали 7,1% і писали 6,8%. Інших було 5,8%, розмовляли на інших мовах 3,1%, читали 5,6% і писали 5,2%.

Отже найгірше знають українську мову промислові робітники, тоді як у групі розумової праці (переважно службовці та вчителі) відсоток знаючих українську мову значно вищий. Це пояснюється тим,

що службовців радянська влада примушує українізуватися. Власне тому у промисловій групі, де в 1926. р. було українців 41,6%, говорили з них українською мовою тільки 22,1% і писали 17,3%, тоді як у групі розумової праці, де було українців 52,4%, говорили українською мовою 43,7%, читали 66,8% і писали 62,1%. Цікаво одначе, що значний відсоток зукраїнізованих службовців тільки читає та пише українською мовою, але не вміє говорити, тоді як велика кількість робітників говорить українською мовою, але не вміє читати, а особливо писати.

Тому не дивно, що й пануюча КП(б)У, у складі якої в 1927. р. було 177 тисяч членів і кандидатів (71% робітники, 14% селяне й 15% службовці), нараховує лише 42% українців (з них українську мову знає тільки приблизно половина), 42% росіян, 12% жидів і 6% інших. Майже той самий склад має й комсомол. Цілком зрозуміло, що при такому складі партія у своїй праці (зокрема партійні школи на Україні на 60%—70% російські), послуговується переважно російською мовою, бо саме відповідальні члени партії не знають української мови й не бажають українізуватися. Так само й вся профспілкова культурна праця, не кажучи вже про іншу, провадиться головним чином російською мовою. Так, не зважаючи на те, що в складі виборних працівників окрввідділів профспілок українців у 1927. р. було 48,7%, що серед членів ФЗМК (фабрично-заводських місцевих комітетів) навіть 52%, а в складі клубів українці становлять 50,7%, — бесіди та виклади українською мовою становили у гірників 8,9%, у металістів 24,2%, у цукровиків 52%, у залізничників 18,3%. Вистави українською мовою відбувались у гірників на 21,8%, металістів на 28%, хеміків на 28%, цукровиків на 56%. Гуртова праця провадилась українською мовою у гірників на 17%, у металістів на 33,9% у хеміків на 20%, у шкіряників на 50%, у цукровиків на 74%, у прядільників на 66,7% (разом у промислових спілках на 35,6%). Слід зауважити, що 80%—90% стінгазет виходить російською мовою, що українські профспілки не мають своєї української преси (тільки спілки вчителів та службовців видають тижневик «Народний Учитель» і «Службовець»).

Та не тільки у партійній і профспілковій роботі, але також у цілому державному апараті все ще панує російська мова, не зважаючи на політику українізації, яка провадиться вже десяток років. А це тому, що радянський апарат складається переважно з росіян і жидів, — особливо по містах, де неукраїнське населення творить коло 50%. Зза того поміж містом і селом помітно напруження не тільки на господарському полі (місто й промислові осередки визискують село, бо постачають дуже дорогі вироби, а намагаються взяти у селян їх вироби праці по дешевих цінах), але також і на національному ґрунті, бо українським селянам доводиться стрічатися головню з росіянами та жидами (останніх особливо багато у хлібозаготовних органах, робітничій споживчій кооперації та фінансово-господарчих установах взагалі). Не треба також забувати, що по містах ще й нині панує російська мова та культура, що місто вважає українську мову другорядною й «селянською», а російську головною або «пролетарською» (раніше російська мова уважалась «панською», а українська «мужицькою»). Такі погляди панують не тільки в колах дрібної мійської буржуазії. Велика кількість росіян і жидів, як службовців так і робітників (навіть чимало комуністів неукраїнців, а також й

українців, що не знають української мови) дуже вороже ставляться до української культури й саботують політику партії та не бажають українізуватися. Цікаво, що саме деякі робітники та службовці, — з походження українці, — засвоївши російську мову й здобувши таким робом собі самотужки ту чи іншу освіту, тобто вибившись в люде власним горбом, досить часто виступають проти українізації, бо, мовляв, доводиться ще раз переучуватися, а вони сподівалися, що вже «вибилися в пани» (психологія й почасти ідеологія колишніх славнозвісних малоросів, які поборювали за царського режиму український рух не менше справжніх росіян-націоналістів).

Ось тому національна політика КП(б)У, що за всяку ціну намагається зменшити прирву поміж містом і селом шляхом українізації державного апарату, профспілок, освіти та культурної роботи взагалі, зустрічає величезні перешкоди й саботаж збоку самих ріжноманітних елементів. Правда, на Україні росіяне не в стані зривати українофільську політику влади у таких розмірах, як це ми знаходимо на Північному Кавказі, де нараховується понад 3,000.000 українців; або у прикордонних повітах Курщини й Вороніщини, де українців є коло 2,000.000, не кажучи вже про тих майже 3,000.000 українців, що переселилися на Поволжя, Сибір, Урал, Далекий Схід і Казакістан. Там українці далеко не скрізь мають навіть свої початкові школи. Проте й на Україні росіяне та в значнічій мірі жиди дуже затримують розвиток, а головню поширення української культури.

Сама влада й компартія теж не цілком послідовно переводить свою національну політику, занадто рахуючись з тим фактом, що за царського часу російська культура здобула собі доволі міцні позиції по містах і промислових осередках. Так на Україні ще й тепер нараховується тільки 30% українських театрів, а решта 65% російські, та 5% інші. Далі: з 5000 книжок, що вийшли останнього року на Україні, коло половини надруковано російською мовою. Тимчасом у самій Росії надруковано російською мовою коло 25 тисяч книжок, які у значній кількості розходяться також на Україні (особливо політична та профспілкова література, тоді як на українській мові цієї масової літератури видається дуже мало). Так само на Україні виходить тепер усього коло 90 часописів (з них українською мовою тільки 55, але й то переважно селянських тижневих; щоденних лише 7—8) з тиражом майже 900 тисяч примірників, а з них російських, переважно щоденних, з тиражом у 350 тисяч примірників аж 24 (на інших мовах виходить 11 з 50 тисячним тиражом). Коли взяти на увагу, що Україна передплачує також значну кількість російських часописів, яких нараховується в Союзі коло 395 з тиражом у 6,318.000, то тираж українських (коло 1/2 млн.) треба вважати занадто малим. Крім того на Україні є всього одна щоденна робітнича газета українською мовою, а російських щоденних аж 15 (жидівських теж одна). Навіть у порівнянні із Закавказьською Федерацією, де виходить 34 часописи (з них тільки 6 російських) (з тиражом коло 300 тисяч, та з Білоруською Республікою (19 з тиражом 120 тисяч). Україна має замало українських щоденних часописів і невеликий тираж. Так само на Україні виходить мало журналів (124, з них українських лише 80, російських 30 і на інших мовах 14) у порівнянні з Росією (1160). Міжтим російські журнали й без того заливають Україну та інші ре-

спубліки Союзу, бо тираж усіх українських журналів виносить всього 600 тисяч примірників, тираж журналів інших республік тільки 400 тисяч (усіх журналів на мовах крім української й російської виходить тільки 50, тоді як часописів 100), а тираж російських аж 7,000.000.

Отже не дивно, що російська книжка, газета й журнал, як то було й за царських часів, також тепер панують на всіх просторах Союзу. Так у промислових спілках для червоних гуртків на підприємствах передплачується 75% часописів російських і лише 20% українських та 5% на інших мовах. По окремих спілках маємо такі цифри: гірники передплачують українських всього 13%, металісти 20%, хеміки 9%; зате цукроварники 49%, залізничники 40%, робітники землісу 70%, робосвіти 60%. По всіх профспілках червоні гуртки, яких нараховується на Україні 8 тисяч, передплачували лише 25% українських газет, 70% російських і 5% на інших мовах. З журналами є те саме: гірники передплачують тільки 7% українських журналів, металісти 5%, хеміки 9%, а по всіх спілках лише 10%. Передплата окремих робітників і службовців дає ще гірший образ: так по всіх промислових спілках передплачується українських газет 10%, а журналів 8%; зокрема гірники передплачують журналів 2%, металісти 4%, хеміки 8%, цукровики 32%. Трохи краще з передплатою українських часописів і журналів по клубах: так у спілках українських газет майже 27% (у гірників 18%, металістів 21%, цукровиків 45%), а журналів 15% (у гірників 10%, металістів 11%, цукроварників 28%). Пересічно у 1927. р. по всіх клубах, яких на Україні є тисяча, відсоток українських газет становив 28,8%, а журналів 21,1%. Такий сумний образ знаходимо, як по робітничих, так і по інших книгозбірнях, що переповнені російськими книжками, пересічно на 80%—90%. А це тому, що керівники книгозбірень не бажають купувати українських книжок, не зважаючи на те, що читачі таки часто їх вимагають (це стверджує сама робітнича українська преса).

*

Цілком виразну непослідовність і млявість помітно також і в освітній справі. Так у 1927. р. шкіл з українською викладавкою мовою по містах було 44%, на селі 82%, а всього коло 80%. З російською мовою по містах 21%, на селі 6%, а всього 17% (інші школи різних національних меншостей). Отже відсоток шкіл з українською мовою, як у місті, де українці складають 47,2% населення, так і на селі, де українці складають 87,45% населення, значно нижчий, ніж відсоток населення. Далеко гірший стан профосвіти: українських профшкіл тільки 52%, російських 27,6% (учнів росіян всього лише 20,2%), інших 21,4%. Так само українських технікумів лише 54% (учнів 58,6%), російських 16,7% та мішаних, жидівських й інших 29,3%. Але найгірший стан в інститутах: українських інститутів лише 28,5% (усіх студентів українців 43,9%), російських 45,8% (усіх студентів росіян тільки 21,9%), а решта мішані. Українізовано переважно педагогічні та сільсько-господарські інститути, а російськими залишилися головним чином технічні та господарські, тоді як інші інститути й технікуми або мішані, або обслуговують національні меншости (росіяне на Україні фактично не уважаються за меншість, бо вони навіть панують над українським населенням).

Усіх профшкіл на Україні у 1927. р. було коло 800 з 90.000 учнів, робфаків 30 (6000 учнів), технікумів 145 (26.000 студентів) й інститутів 37 (29.000 студентів). В інститутах відсоток робітників і селян виносив 45%, у технікумах 68%, у профшколах 63%, а решта складається з дітей службовців, спеців та інших. Повільну українізацію цих шкіл пояснюють звичайно тим, що в них українці складають тільки половину всіх учнів і студентів, а крім того браком підручників та тим, що викладачі ще не засвоїли української мови. Тимчасом якби на Україні було утворено технічне державне видавництво з належними засобами, то справу з підручниками можнаб налагодити протягом 1—2 років, а викладачів можнаб примусити вивчитись української мови протягом 2—3 років, наколиб наркомосв справді енергійно взявся за справу українізації. Нарешті, низький відсоток українців, студентів та учнів, і пояснюється тим, що українська молодь (особливо селянська), закінчивши українську семирічну школу, вступає тільки до українізованих профшкіл і вузів, бо, не знаючи російської мови, вона фактично не може вчитися в російських школах. Мало того, семирічні школи знаходяться переважно по містах (з 2500 семирічок тільки 500 по більших селах), й обслуговують переважно міську людність. Стже українській селянській молоді досить важко просунутись навіть до профшколи, не кажучи вже про технікуми та інститути. Якраз через це так мало студентів українців по технічних, господарських і медичних ВУЗ'ах (тут відносно більшість складають росіяне або жиди). Отже не дивно, чому взагалі більшість (55%) студентів вищих шкіл складається із росіян (25%), жидів 24% та інших 6%). Також зрозуміло, чому по профшколах українців тільки половина. Ціж бо школи обслуговують переважно міста та робітничі центри, де українців тільки 47,2%, росіян (25%), жидів (22,6%) та інших (5,6%). На робфаках, що готують молодь до ВУЗ'ів, українці теж складають меншість, як також у фабрично-заводських школах, що виховують кваліфіковану робітничу молодь різних фахів. Так на 30 робфаках з 6000 учнів українців є тільки коло 2500, а у 800 фабзавучах на 25.000 учнів українців коло 10 тисяч. Ясно, що, при такому загальному стані профосвіти, українців дуже мало поміж промисловим робітництвом, що навпаки їх найбільше у групі сезонних робітників і чорноробів, а також що робітнича молодь не знає української мови (на робфаках і фабзавучах навчання провадиться російською мовою на 70%—80%).

Нарешті, навіть загальна шкільна сітка обслуговує переважно міську людність, тобто у значній мірі неукраїнську, тоді як українське селянство не забезпечене навіть школами першого ступня (чотирирічні школи). Так на Україні у 1927. р. було 17.632 шкіл соціального виховання з 2,105.600 учнів і 52.000 учителів. Ці школи охоплюють всього 55%—60% дітей шкільного віку, а 45%—40% щороку залишаються поза школою, все збільшуючи кількість неписьмених, яких нині нараховується на Україні 15,530.000 (з них 9,812.000 жінок і 5,718.000 чоловіків). Проте в місті школи охоплюють пересічно коло 80%—90% дітей, а на селі тільки 35%—40%. Ось тому у місті неписьмених усього 30%, а на селі 50%.

Власне тому з усього українського населення Радянської України (22,817.000) у 1926. р. було письменних тільки 9,775.000, або коло 43%.

а росіян 1,510.000 з 2,668.000, або майже 57%, тоді як жидів аж 1,092.000 з 1,533.000, або 71%. Отже відсоток неписьмених поміж українцями вищий, як на селі так і в місті. Так з 20,300.000 українців, що живуть на селі, письменних у 1926. р. було 40,4%, або 8,212.000, з 1,317.000 росіян — письменних 43,1%, або 572.000, а з 341.000 жидів — письменних 65,9%, або 224.000. Так само з 2,516.000 українців, що живуть по містах, письменних тільки 62%, або 1,563.000, з 1,341.000 росіян письменних 70%, або 938.000, а з 1,192.000 жидів письменних 868.000, або 73%.

Звичайно, радянська влада поборює неписьменність і за час свого існування спромоглася зліквідувати неписьменність поміж 5,000.000 дорослого населення та тими переростками, які попали до школи. Проте 10—12 тисяч лікпунктів, що мають своїм завданням ліквідувати неписьменність поміж дорослим населенням, замало, бо вони пропускають тільки 500—600 тисяч душ за рік (з них фактично тільки 60% стають письменними), тоді як щороку поза школою лишається більше одного мільона дітей шкільного віку, що утворюють нові кадри неписьмених. Крім того ця боротьба з неписьменністю провадиться більше по містах, ніж по селах, а тому відсоток неписьменности поміж українцями знижується дуже повільно. Отже, щоб справді зліквідувати неписьменність на Україні протягом блищих років, треба довести кількість шкіл принаймні до 25 або й до 30 тис., та кількість лікпунктів подвоїти (на Україні є 13 тисяч сельбудів і 7 тисяч хат-читалень, тобто значно більше ніж лікпунктів). У противному випадку проблему неписьменности не вдасться розв'язати не тільки за 5 чи 10 років, а навіть за 20 років.

Головні труднощі звичайно полягають у тому, що на освіту відпускається замало грошей (у 1927. р. по республіканському та місцевому бюджету України на всю освіту витрачено тільки 140 млн. карб.), а тому їх не вистарчає на будівлю нових шкільних приміщень і на підготовку нових кадрів учителів. Як відомо, справа освіти у С. С. С. Р. лежить у компетенції окремих наркомів кожної республіки, а республіканський бюджет України дуже малий (він не більший від бюджету міста Москви). Тому харківський уряд не в стані належним способом подбати про освіту та про різні культурні установи України.

Через це саме на Україні у порівнянні з Росією так мало науково-дослідчих інститутів і катедр та в такому тяжкому стані знаходяться музеї, книгозбірні й майже всі вищі школи, що не мають добре устаткованих лябораторій, кабінетів чи навіть помешкань для них. Так на Україні у 1927. р. було, крім Української Академії Наук, ще 11 науково-дослідчих інститутів, 40 окремих науково-дослідчих катедр (усього катедр 84), 18 академічних музеїв (без місцевих), 4 академічні бібліотеки (без шкільних окружних і місцевих, яких нараховується коло 6 тисяч), 6 обсерваторій і 3 ботанічні сади. Тимчасом лише у Москві та Ленінграді цих науково-культурних установ значно більше, ніж на цій Україні, бо ще за царського режиму туди стягнуто безліч всяких вартостей з цілої імперії та побудовано для них розкішні приміщення. Мало того, значну їх кількість вважають всесоюзними й утримують коштом Союзу. а не з бюджету Росії. Чимало різних наукових і культурних установ організовано там також вже за радянської влади, тоді як на Україні за браком коштів їх тільки проєктують, чекаючи кращих часів для пе-

реведення в життя. А коли український уряд у 1927. р. ухвалив організувати на Україні науково-дослідчі інститути, цукровий і вугільний, бо ці галузі продукції розвинені саме найбільше на Україні, і намагався, щоб вони мали всесоюзне значіння, тобто, щоб вони також утримувалися коштом всесоюзного бюджету, то Москва рішучо відхилила такі проєкти й дозволила утворити на Україні ці інститути як українські філії всесоюзних інститутів, що будуть працювати у Москві. На Україні таких філій різних інститутів й установ було також і раніше чимало, а нині збільшилося ще на дві.

Взагалі можна сказати, що у Радянському Союзі запанувала цікава ідеологія: російська мова й культура мають всесоюзне значіння, російська компартія й російська влада також з'являються всесоюзними, російська армія й ДПУ також всесоюзні... Не дивно отже, що звичайні російські громадяне переконані, що самий Союз є власне російською державою, яку збудовано на федеративних підставах.

Юр Миланч.

Герберт Гувер.

I.

Муж і світ — це два основні елементи життєвого ставання. На початку всього стоїть чоловік — вполочений у матерії принцип творення. Він приносить з собою ціль й оформлююче хотіння. Він приходить на світ, щоб з ним змагатись. Він уперше надає світові змісл і тим його одуховлює та оплодотворює. Муж застає світ одним. Він хоче й мусить його залишити інакшим. Він хоче й мусить перетворити та оформити його так, як йому велить внутрішній принцип творення. Світ — це є матеріал, це є камінь, що він його обтесує, його формує й здвигає з нього будинок. Але теж спротив матерії оформлює та узалежнює людину. Вони вічно змагаються з собою, вічно від себе взаємозалежать. Усяке творче життєве ставання можна лише зрозуміти, коли бачити в цілості *оба* ці елементи, коли на одному боці покласти творче хотіння, цілісно охопити його вихідну точку та його мету, і коли на другому боці пізнати світ, що має бути оформлений, пізнати силу його спротиву. Процес усякої життєвої творчості завжди залишається в своїй основі оден і той же. Різною буває тільки повсякчасна творча потенція й повсякчасне цілеставлення. Так різні мужі творять різні світи. На перехресті тих обох елементів завжди народжується історія.

II.

У тих часах, коли молодий, осиротілий син ковала Гувера з Оклогами переживав свої хлопячі роки на самітній фармі дядька, всяка орегонська оселя була здана сама на себе й мусіла пробиватись цілий рік своїм власним промислом. Кольоніст сидів від кольоніста дуже далеко. Особливож тяжко було з наємною силою. Тай зрештою, звичайно орегонська фарма ніколи не давала стільки, щоб можна було наймати до роботи чужі руки. Це значило, що, повертаючи коло полудня з квекерської школи, молодий Герберт скидав домотканий і дома шитий кафтан, скрипучі черевики з подвійною підшвою і надівав фармерський «оверолл» з грубого полотна та приймався за роботу. Робота траплялась різна. Особливож на весні, коли час тікає начеб його батожено. Молодий коваленко знав, що гаяти часу нема чога. Це тим більше, що його дядько зчаста мусів запрягати брйчку й їхати на досколичні фарми, бо був власне не стільки фармером, як повітовим лікарем. Таких днів бувало багато. І чим далі, тим глибше втягався молодий Гувер в дядькове господарство. Чим далі, тим більше річей приходилось вирішати й виконувати самостійно. Герберт швидко почав охоплювати цілісний ритм фармерського року, — органічний крутоворот усього фармерського життя; помічав передусім, що все тут було з собою пов'язане, — усе в тісній причиновості та взаємозалежності. Перед його очима оце вперше відкрилася в малих доєвідних мірилах повна органічна пов'язаність всякого господарського процесу; це

тим більше, що фарма його дядька, відрізана від решти світу, мусіла давати все, буквально все, що було тутешнім людям потрібне для життя. Тут фабриковано домашнім способом мило й ткани одяг, роблено м'ясні консерви й плекано пасіку, ставлено будинки й гарбовано шкіру. Все це родилось і приходило безпосередньо із землі.

Чи була це тяжка робота? Ні! Молодий Гувер якось про це не думав. Не було коли про такі речі думати. Навпаки, він вже змалку виростав в атмосфері безперервної натужливої праці. Ще з диточих років, від перших проблесків свідомості в нього врзалось спостереження, що люде багато працюють, що *мусять багато працювати*. Робота? — Аджеж це було конечне, щось само собою зрозуміле й таке потрібне для життя, як повітря, як їжа, як сон, як сміх, навіть як вічні бійки з своїми ровесниками. Зрештою: чого варта людина без роботи? Правда, він мав лише 6 років коли помер його батько. Проте він ще цілком добре його пам'ятає. Пам'ятає особливості ще з часу, коли він із зачудуванням придивлявся з кутка темної кузні дивної містерії, як помічник його батька видуває ковальським міхом клуби іскор, або як спід їх мотів відприскували з кованого заліза шматки червоного шипучого жару.

Часом за роботою у ньому підіймалася ще одна пригадка, ще одно обличчя тим більш дороге, що вже майже цілком оповите імлю спомину й легенди. Він мав усього 9 років, коли померла також його мати. Але він її теж дуже добре пам'ятає. Особливо пам'ятає, як в отім містечку, де він родився, всі її любили й шанували. Колись вона студіювала теологію, була знаною квекеркою, але вийшла заміж за простого коваля. Нічого зрештою у тому дивного не було. Аджеж його батько твердо вірив і добре знав, що колись доробиться, що заложить фабрику, що перестане направляти чужі сільсько-господарські машини, але сам буде їх виробляти й продавати. Він пам'ятає, що мати мала багато праці в маленькій тамтешній квекерській церкві. Пам'ятає також, що до їх хати люде часто приходили за поясненнями й порадою. Особливо сильно вбилося йому в пам'ять ще з тих дитячих років усе те, що говорено в квекерській церкві та що завжди говорила йому мати. Якось нерозривно з образом його матері зв'язалися в ньому такі її заповіді: *де й коли тільки можеш, з усіх сил помагай своєму ближньому, якийби він не був і хтоб він не був; не дозволяй, щоб люде бідували, голодували, перетяжували себе непомірною працею, але помагай їм, піднімай їх, полегчуй їм життя, бо їмне добро, — це також твоє добро; бери завжди в опіку слабшого, коли ти сильніший; коли ти слабший, не згинайся і не кори голову перед сильнішим, але змагайся й працюй так довго, покиль ти сам дорівняєш цьому сильнішому; будь у своїх чинах сміливий і відважний та будь завжди вдоволений собою й своєю працею, якби вона не була, якщо тільки вона чесна*. Аджеж усі ці речі стоять виписані «по пунктам» у всякім квекерським молитовнику. Їх можна почути що неділі в тисячах американських церков. Так, але все це звучить вже якось інакше, ніж у той час, коли їх говорила його мати.

Після того як вона померла, Герберта взяв на виховання дядько, державший урядовець. Того дядька скоро перенесли на торговельну службу до Індії, і Герберт перейшов під опіку другого дядька, лікаря в Орегон. Його опікун завважив, що малий Герберт дуже понятливий та здібний. У школі схоплював він науку на лету. Спритність Герберта на фармі переконала його, що варт булоб вчити хлопця якогось порядного ремесла. Однак фарма була обтяжена боргами. Грошей на навчання не було. Отже спинилося на тому, що молодий Герберт може записатися пізніше на квекерський коледж і буде американським священником. Тимчасом сам Герберт, правда, над усім тим покищо не думав. Ще не мав коли. Богато більше ваги мали для нього проблеми, що їх дебатовано в школі чи денебудь, підчас коли він та йому подібні короткострижені американські хлопці обсідали юрбою шкільний пліт і вирішували важливі справи: яка дружина вийде побідником в «бейзболнім» цьогорічнім змаганні у Портленді, або просто, набивши кипшені камінням, йшли об заклад, хто першим поцілить і розіб'є глиняний глечик, застромлений на кілок.

III.

Одного дня Герберт Гувер стрінув чоловіка, який йому показав дорогу до американської президентури. Цей чоловік вломився у життя молодого Герберта, немов доля, збудив у ньому дивні думки, розв'язав спутані сили, дав велитенський стимул, внутрішній товчок тої *потенції*, що вистарчив, аби осиротілого орегонського хлопця, — отого самого, що ходив до школи в скрипучих черевиках і в одязі домашнього виробу, що ганяв шоранку наповати коні й вивозив на поле гній, — піднести за чотиридесятки років з найнижчих низів на неймовірну висоту слави та сили. Найцікавіше, що

Гувер ще й до нині не знає, де подівся той чоловік та як він взагалі називається. Він його не стрінув більше ніколи, не дивлячись на всі зусилля й горяче бажання. Містерія? Рука долі? — Нічого такого не було. Все це було дуже просто. На фармі Гуверового дядька побував оден молодий інженер, здається, землемір, з якимись справами. Малий Герберт ставив запити і слухав. Молодий інженер бачив перед собою живого розвиненого хлопця, що з жадобою вглитував у себе всі оповідання про красу інженерського діла, про можливості творчої праці, про цивілізований Схід, про людську силу й багатство, про вільне життя... Оповідав йому все нові й нові речі й розгортав перед хлопцем привабливі образи далекого гарного світу. Потім поїхав, мабуть, щоб далі робити свої земельні виміри та вже завтра забути про розцікавленого хлопця.

Але цей не забув. У ньому зродився й почав щораз дужче зростати дивний неспокій, гострий внутрішній голод, бажання великого міцного світу. Таким чином у ньому поволі оформилося вперше його велике та взагалі чи не найтяжче в житті рішення: *зробитись інженером*. Але як? Перша й остання перешкода: гроші. Гроші та ще раз гроші. Тільки це? — Правдивий американський юнак ніколи не спинюється перед *цею* перешкодою, ніколи не впадає в меланхолійні настрої. У ньому ніколи не збуджується соціальна зневага. Йому ніхто не підшепне, що винен не він, але несправедливий суспільний устрій. Зрештою, він ніколи в це не повірить. Він знає та вже в крові має ту свідомість, що він не може й не сміє нічого домагатись, чого сам собі, своїм спритом, своєю витривалістю та енергією не здобуде. Він знає, що гроші є на те, аби їх заробляти. Але заробіток завжди та скрізь тільки одне: ініціатива. Гроші — це ніщо інше, як зматеріялізована ініціатива. Цеї було в Гувера багачко.

IV.

В якій саме високій мірі, показує історія його життя. Він не перший американський Президент, що мусів заплатити за свою науку повну оплату, може навіть більшу, ніж було треба. Щоб вирватись з дядькової фарми, він, ледви 15-літній юнак, стає торговельним заступником кількох фірм, обїздить з усяким фармерським приладдям близькі та далекі околиці, «копить копійку», і рівночасно, як може й як знає, пригтовлюється до вступного університетського іспиту, щоби дістатись на Стан Форд-Коледж у Пальо-Альто в Каліфорнії. Щоб поповнити свою підготовку, він на короткий час перед іспитом записується на вечірні курси в одній з торговельних шкіл. Однак його підготовка виявилася не досить вистарчальною. Гувер провалився. Саме цього йому було треба... Оден з іспитуючих професорів завважив весь ріпучий і незломний вираз його обличчя, його спіплені зуби, і зацікавився хлопцем. Після провалу Гувер оселюється в Сан-Франціско, відкриває пральню, сам пере й гладить чужу білизну, продає на вулицях газети, пробує навіть заробляти пером, а передусім — вчиться. Розуміється, при слідуєчій іспиті Гувер блискуче проходить на університет.

Історія університетського іспиту Гувера пригадує ще й другого ковалевого сина. Беніто Мусоліні, мав усього 23 роки, коли провалився при виборах до італійського парламенту, як кандидат соціалістів. І то провалився так, як і Гувер при іспиті, бо зібрав шолош кількасот голосів. Наслідок? Яка відраза? Пригнічення? Тяжка образа? — Нічого подібного. Гуверове «damned!» замінив Мусоліні своїм італійським висловом крізь стиснуті зуби. В обох ефект був однаковий. Мусоліні вже підчас слідуєчих виборів проходить до парламенту одним із перших. Зрештою оба стають головами держав... І третій голова держави, Тома Масарик, був первісно призначений на коваля...

Коли хтось хоче собі уявити, що значить вчитись на американському університеті й разом з тим заробляти на прожиття, хай читає прегарний роман Джека Лондона: «Мартин Іден». Це роман молодій американській людині, що бореться за самоздійснення, за творчий вияв своєї особистості. Це історія модерного соціального злобунця, історія людини, що проходить цілу соціальну драбину, з безмежним завзяттям підноситься з щабля на щабель аж на висоту, на якій пересічному індивідуумові закрутилася голова. Історія Мартіна Ідена, — це історія Герберта Гувера. З тою тільки ріжницею, що молодого коваленка з Оклогами життя не зломало так, як це сталося з Мартином Іденом.

Другий зошит «Revue des mondes» з жовтня 1928. р. подає цікавий факт з часу студентського бідкування Гувера. Він разом з одним студентом пробував щастя, як концертний агент. Вони вирішили зробити великий soup і, щоб одним замахом стати на ноги, взялись «манажувати» Падеревського. Найняли салю, зробили рекламу. Все

як слід. Концерт відбувся. Але замість заробітку в касі виявився величезний недобір. Радялись оба «агенти» довго в страху. Що мають робити? Пішли до секретаря Падеревського. «Недобір, кажуть, не можемо гонорару заплатити»... Падеревські звільнив їх широким жестом від зобов'язання й залишив їм навіть малий прибуток. Розуміється, Падеревські не міг навіть передчувати, що оден з тих «концертних агентів» колись мільонами, дипломатичною й благодійною допомогою відплатить (Польщі!) свій борг...

Цей анекдот повинніб затаїти особливо всі вороги політичного *impondérable*. Гувер пильно, щоб не сказати із запалом, студіює в Пальо-Альто гірничий фах. У цьому фаху виявляє він більше, ніж щасливу руку. Поруч практичного гірництва існує така прецікава наука, як теоретична геологія. На цьому геологічному ґрунті молодий Гувер зустрів товаришку Генрі з Монтерей, у Каліфорнії. Їхнє первісне фахово-теоретичне товаришування швидко перемінилось у більш життєво-реальне... Панна Генрі залишилася його вірною товаришкою аж до нинішнього дня.

Не дивлячись на великий поступ у студіях, Герберт Гувер працює аж до найвищих семестрів, як простий шахтар на каліфорнійських копальнях. Це не була забавка, не ота quasi практична робота, щодо неї зобов'язаний кожний молодий інженер. Гувер працював на шахтах для того, щоб заробляти на хліб. Тут він стрінувся безпосередньо з робітництвом, — з чорноробочою масою, — жив його горем і гараздами. Він довгі роки був звичайним рядовим робітником, не знаючи, як виглядатиме його соціальне завтра. Це надає його постаті цілком особливу рису. Мабуть з цього часу залишилася у Гувері свідомість, або принаймі рештки свідомості, його колишньої класової приналежності. Мабуть з цього часу вкорінились і залишились у ньому ті соціально-політичні висновки, щодо них приходять робітничо-класова наука. Якийсь соціалізм або радикалізм? — Ні! — Усього цього в Америці нема. Коли й виніс Гувер з цього часу певні соціальні почування, то вони прибрали цілком інакшу форму, ніж це буває в європейських обставинах. Люде типу Гувера підходять до соціального питання не з міркою соціалістичної чи якої-будь іншої класово-визвольницької теорії, але з міркою соціального етосу, що перш за все виростає з власного практичного пережиття та з етичних підстав віри, що вже змалку внідряється в душі американців. Як довго американці робитимуть своїми президентами люде соціально-психічного типу Гувера, так довго їхня нація не потребуватиме боятися соціальних революцій і домашнього проливу крові. Бути американським аристократом, — це значить не тільки мати мільони, але й вміти, — винести з свого практичного життя зобов'язання, — віддати ті мільони на службу всенациональної *prosperity*. Як довго цього типу аристократ посідає владу не з права випадковості свого уродження, а з права життєвого чину, що виводить самітнього студента-шахтара на найвищий щабель у державі, так довго такий провідник й аристократ є для нації не лише бажаний, але й необхідний. Такий чоловік завжди залишиться нерозривно зв'язаний із своєю землею та її людською масою, і то зв'язаний тисячею невидимих ниток спільного переживання.

Цікаво в тих зв'язках відмітити одну рису в житті Гувера. Він працював у всякого роду копальнях понад два десятки років, як гірничий інженер. Він провадив десятки великих гірничих підприємств у всіх частинах світу. Чим далі тим більш зростає робітничі маси всіх рас і націй під його проводом. 125 тисяч люде працює ще й до нині в самій тільки Америці в його підприємствах. Але Гувер не пережив у своїх установах по всіх частинах світу ані одного штраю. Цей квекер з уродження і невтомимий працівник з виховання знає, що значить праця. Він ніколи не цинив робітника, як об'єкт комерційної наживи, але завжди лише як людину. Саме це було першою передумовою його постійних успіхів. Вирішати питання взаємовідносин поміж роботодавцями й робітниками? — Цього не можна вивчитись з підручника соціології, навіть коли на пам'ять знати всі соціально-політичні заповіді всіх партійних талмудів. Соціальна мудрість не дається з самих тільки книжок і не вміщується навіть у сотнях найбільш гуманних соціально-політичних тез. Ця мудрість дається тільки з безпосереднього практичного, власними руками створеного, кола творчої праці, — з того світу, що його творять на американському ґрунті Форд, Гувер і т. д.

V.

І далі життя Гувера має дуже багато цікавих характеристичних моментів. Стріча з підприємцем Люїсом Дженіном мала для нього в господарській площині те саме переломове значіння, що в площині психологічній його колишня стріча з незнайомим землеміром. Дженін мав, як гірничий підприємець та інженер, славу в

цілій Америці. Працювати у Дженіна було для кожного молодого інженера рекомендацією, що розкривала всі двері майже на цілому світі. Розуміється, Гувер мусів собі це здобути. Не дивлячись на диплом інженера, він був готовий почати у Дженіна яку-будь працю, як портієр, замітач, навіть клопець до посилок. Щасливий випадок хотів, щоб у дженінових бюрох у Сан-Франціско відкрилось вільне місце стенографіста. Гувер цулко схоплює цю нагоду, купує на сплату машину для писання, сидить над нею днями та ночами й таким чином дістається до дженінового підприємства. Це було зворотною точкою. Дженін незабаром відкривав в молодому аспіранті непересічного працівника. Так стається, що його місце при машинці займає, як це й належить фахова стенографістка, а Гувер одержує на 22. році життя посаду інспектора копалень у західних державах. Це був його перший великий скок вгору. Трохи пізніше до Дженіна звернулася одна лондонська фірма з проханням, щоб він знайшов здібного американського інженера, принаймі 35-літнього чоловіка, якийби міг перебрати управління «трохи занедбаних» західно-австралійських копалень золота. Дженін запропонував Гувера. Але Гувер мав усього 23 роки. Щоб надати собі поважний вигляд, Гувер запусив бороду...

Щойно роки австралійської служби виявили, який організатор і керувник був захований у молодому гірникові. Перебудова й обнова копалень золота, і, щоб так сказати, їх рентовна «санакція» була та до нині залишається одним з найбільш блискучих чинів Гувера. «Трохи занедбаних» золоті міни лежали далеко в глибині краю, серед повної пустині. Особливо брак води не давав можливостей інтенсивного виплоку. Міни не рентувались. Приїхавши та обзнайомившись з ґрунтом, Гувер витиснув потрібну йому масу води буквально «з каменя». Завдання вимагало багато сприту і винахідливості. Згодом цілий золотоносний терен прикрила складна сітка передаточних артезійських криниць і штучних басенів. Гувер починає швидко підносити продукцію золота й удосконалює його виполок. Його зростаючі успіхи приводять до того, що Гуверу передають на дуже вигідних умовах усі інші, вже давно закинуті, австралійські копальні. Гувер протягом певного часу вповні активізує всі ті копальні. Вони ще й донині приносять сталий прибуток.

Австралійська праця дала Гуверові міжнародній титул «доктора хорих копалень». І справді, Гувер заробив добру половину свого величезного майна тим, що активізував та оздоровлював закинуті вже копальні, скрізь вводячи раціональні модерні методи праці й використання. Одним з найбільш сміливих, хоч і дуже ризикованих, починів Гувера була «санакція» закинутих копалень срібла у Бірмі в Індії. Бірменські копальні срібла є ще й досі одним із найбільш певних джерел його прибутків. Взагаліж Гувер здобуває собі згодом славу першорядного знавця в справах гірничої промисловості й до нього звертаються з цілого світу за вказівками та порадами.

Буде цілком самозрозумілим, що, коли китайський уряд звернувся до Америки з проханням про вислання фахового інженера для організування китайської гірничої промисловості, на першому місці звернено увагу на Гувера. Поміж ним і китайським урядом посередничив лізітний духовий провідник китайського національного визволення, др. Сун-Ят-Сен, що був тоді одним з найближчих царських дорадників. Гувер погодився. Буквально на другий день після одруження він виїхав з жінкою до Китаю. Малючі широкі урядові повноваження, «гірничий доктор з Каліфорнії» обслідував цілий Північний Китай і відкрив багаті поклади вугля, заліза, усяких руд і мінералів, тут і там нафту, навіть золото. Його практичний творчий розум снував величезні організаційні плани, але серед цієї праці вибухає боксерське повстання. Гувер ледви дістався до Тієнтою до чужинських укріплених теренів. Це були якраз початки великої історичної національно-революційної хуртовини, що потрясає Китаєм ще й по нинішній день. Але й в той час, коли першу скрипку грало вождство, енергія Гувера знаходить собі можливості практичного здійснення. Він організує широку поміч для мас китайських втікачів і переселенців, будує шпиталі, закладає харчеві магазини, організує лікарську поміч, і своєю благодійною акцією спасає від смерті та попестей десятки тисяч китайського люду. При тій нагоді Гувер взагалі навчився, як такі речі організувати. Він, розуміється, не припускав тоді, що ту саму працю прийдеться йому повторити в Європі. Після зломання боксерського повстання Гувер починає працювати в Chinese Engineering Company, що була контролювана чужоземним капіталом. У тягу своєї праці він будує пристань Чінг-Ван-Тов над Печільським Заливом. Цей його чин важливий тим, що тільки після збудовання Чінг-Ван-Тов можна було осягнути Пекін від моря протягом цілого року. Вав'язку з поширенням пристани Гувер будує залізницю до Пекіну. Слідом за цим він закладає фабрики, ро-

пальні, будує навіть цілі міста. Ось так у великих мірилах починає за його почином і кермою відбуватись на західно-китайському просторі той самий самовистарчальний господарський круговорот, що його Гувер пізнав на практиці ще малим хлопцем на фермі свого дядька.

VI.

Кажуть, що здобути перший мільон завжди найтяжче. Але коли раз уже перейти поза ту межу, то решта приходить легко. Повернувши до Америки, Гувер вже був поза тою «містичною» лінією. Решта прийшла «сама по собі». Після повороту він оселюється в Каліфорнії й засновує велике міжнародне експлоатаційне гірниче товариство. З того часу пораз більше й більше поширюється коло його міжнародного господарського посягання. Він відкриває й розбудовує свої підприємства, бюро, осередні й банки в Сан-Франціско, Нью-Йорку, Мельбурні, Шангаї, Лондоні. На кордоні Туркестану він відкриває й використовує багаті копалині міді, ознайомлюється докладно з російським сибірським ґрунтом, добуває на Уралі залізо, в південній Африці манган і руду на Алясці. Він фінансує цілу низку гірничих підприємств в Індонезії, і його капітали працюють свого часу навіть на Україні в Донбасі та в Баку. Згодом більшість світової продукції цинку походять з його копалень.

Так навколо Гувера витворюється велитенський господарський апарат. Це приносить свої конфлікти й проблеми; виривають складні справи раціональної організації усіх його підприємств, проблеми управління, перевозу, збуту й фінансування його гірничої продукції. Стичність з окремими людьми, з урядами та з людськими масами всіх рас, націй, класів і держав вимагає стількиж терпеливості, та зручності, що й дипломатичного хисту, стільки твердої незломної енергії, що й глибокої свідомості звязків і взаємозалежності явищ. Це була ціла велика міцна держава, що її власними руками й власним почином створив собі Гувер. Це, що робив Гувер за все своє життя, було найбільш безпосереднім практичним оформлюванням непорушного краввиду, творчістю самою по собі і взагаліж творчістю того типу, що позначає кожного державного мужа. Так як Гувер творив свої підприємства, як він їх роввивав й організував в одну органічну цілість, так творяться всякі держави. Американська Держава є сумою чинності сотень Гуверів.

Держава не твориться рішеннями людей з гарною політичною ментальністю. Вона твориться з безпосереднього пережиття, з безпосереднього оформлювання мертвої матерії. Тільки на тому підлюжю Гувер став гідним й управненим посягати на провід Американської Держави.

VII.

Гувер був вже багатим і впливовим чоловіком, коли вибухла світова війна. Вона заскочила його в Лондоні. У той час у Старому Світі подорожувало понад двіста тисяч американських туристів. Їх треба було чим швидше видобути з Європи, неначе з дому, над яким несподівано загорівся дах. Усі вони мали свої подорожні гроші по різних європейських банках, або були здані на безпосередні посилки з Америки. З хвилиною замкнення європейських кордонів вони залишилися майже безпомічними. Тоді Гувер проводить з Лондону широку організацію повороту туристів. Ніким до цього не покликаний, робить це діло лиш з почуття найбільш безпосереднього звязку з своїми земляками. У короткому часі він видобуває великі грошові депозити, переймає за них повну особисту відповідальність, видає на ту ціль понад 1 мільон доларів власних грошей, розпозичує їх поміж тисячами цілком незаних йому людей і заки встигає рупнитись доволі тяжка урядова посольська машина, американські туристи вже повертають домів. Гувер не мав перед тим ніяких ширших звязків у міжнародному політичному світі, оскільки це не торкалось його безпосереднього фаху та його підприємств. Однак на протязі двох-трох тижнів він мобілізує дипломатично ціліську Європу для туристичної справи. Нема такої перешкоди, якої він не вмівби проломити, якщо тільки йде про видобуття земляків із палаючої Європи. Саме це яскраво знаменує усю тугість його творчої організаційної ініціативи. Тут ішло про почуття, про ідею великої суспільної й національної взаємозв'язаності та взаємобязальності. І саме в цьому, у таких конкретних випадках, виявляється не на словах, а в чинах та величезна моральна внутрішня сила, що ціхує нині передусім американців. Це є практичне здійснення принципу: один за всіх — всі за одного.

З нагоди туристичної справи Гувер вперше стрінувся віч-на-віч з великим міжнародним, особливим європейським політичним світом. Від цього часу йому неначе було суджено вже більше від безпосередньо великої міжнародної політики не відійти.

Вже у 1915. році війна починає виявляти свої найгірші негативні сторони. Перша скорміж усіх Бельгія, стає перед несподіваним маревом голоду. Американський інженер Шеллер, що проживав довгі літа в Бельгії, звертається до Гувера з пропозиціями, щоби він зорганізував харчеву поміч бельгійському населенню. Шеллер знав Гувера ще з Китаю. Гувер залишається вірним своєму внутрішньому квекерському credo, — бере на себе пропонуване йому завдання й створює на бельгійському ґрунті допомогову, передусім харчеву організацію, що згодом розростається все більше й більше та приймає особливий після закінчення війни, монструальні розміри. Вже не одна тільки Бельгія, але й ціла виснажена скривавлена Європа здана на ласку «світового харчового диктатора». Чинність, що її проводив Гувер, витворила спеціальний термін «Hooveriser», чим позначувано благодатні наслідки його організаційної роботи. Цей чоловік годував у часи повозної скрути добру половину всього світу. Особливо мільони європейських дітей тільки завдяки йому уникнули недуг, масової смерті, або в найкращому випадку тяжкого недоживлення. Його чинність принесла величезні політичні наслідки. Одною з причин, що в Німеччині не знялася большевицька хуртовина, було це, що Гувер зумів у найбільш критичний час кинути на німецькі ринки маси дешевої американської поживи, бож ніщо так не сприяє революціям і проливу крові, як брак хліба. Те саме торкається також Польщі у 1920. р., коли від Сходу докочувалась аж до самої Варшави червона большевицька хвиля. Можна з певністю твердити, що без Гувера історія повозних європейських рухів прибралаб цілком інакші й значно гостріші форми та викликалаб цілком інакші наслідки, ніж це сталося у дійсності. Європа цього свідомо. Висловом свідомості є те, що ціла низка європейських держав зробила Гувера своїм почесним горожанином. Організація Гувера була справді варта подиву. Він всевладно контролював світовий рух аргентинської кави й мяса, середньо-американських овочів, канадійської пшениці, голандських і швайцарських товщів, тропічних продуктів. Усе це обробовувано в його бюрох і спрямовувано у відповідні канали. Ця чинність втягає його все глибше й глибше у велику міжнародну політику, бо в наш час її цілком неможливо відділити від світової господарки. Так, завдяки своїй великій благодійній праці, останнім проявом, якої було врятовання мільонів населення також і нашої батьківщини в 1922.—23. р. («АРА»), Герберт Гувер станув на порозі світу, — на порозі великої *активної* міжнародної політики.

VIII.

Неправильно булоб бачити в Гувері лиш доброго, м'якого, милосердного, повного співчуття з людським лихом чоловіка. Він, як був колись у своїй молодості, так залишився аж до нинішнього дня типом найбільш боевого чоловіка. Його благодійну організаційність позначає та саміська міцна схватка, що й усі його чини на шляху до могутності й слави. Цю боевість характеризує особливо сильно цікава книжка, що він її видав у 1927. р. п. з. «Ство Америки».

Ця книжка — його життєве credo, — оформлена система його думання й переживання. Це не є ані трохи типовий сучасний європейський інтелектуалістичний витвір, певне філософічно-теоретичне систематизування, що буває звичайно цілком непридатним для читання. Він говорить просто й безпосередньо, що думає та що переживає, яким він світ бачить, яким він бажавби його бачити та як це бажане можна досягнути. У кожному слові помітно міцного енергійного Гувера. Він у першу чергу застановляється над причинами й головними наслідками великої війни, яку він характеризує як «боротьбу соціальних філософій». У це поняття він втягає цілий діапазон політичних стремлень ідеологічного характеру, починаючи від імперіялізму, а кінчаючи на комунізмі. Але справа не в системі. Справа у живих людях. Ці люде забувають, що поступ мусить і може прийти тільки через *стале піднесення особистості*. А далі він каже: «американська нація й американський лад побудовані на творчій особистості з якостей інтелігенції, характеру, здібностей, амбіції та заслуг кожного окремого індивідуума». Так Герберт Гувер стає висловником ідеалістичного американського індивідуалізму. Не можна собі уявити двох більших противенств, двох протилежних бігунів, як Гувера й Леніна. Оскільки Ленін був найбільш радикальним носієм вірування, що початок і кінець усього людського творчого процесу має своє джерело у певній системі правління, остільки Гувер бачить початок і кінець усього в особистім людським чині. Чи зрештою, не є це лише дві протилежні методи для досягнення одної мети? — Може. — Але про вартість усього засобу рішає лише його практичний устрій. Метода індивідуалізму, отже метода, якої він сам є найкращою ілюстрацією, обґрунтував велич і міць та всю безпримірну prosperitі американської

нації. Практичне примінення протилежної методи обернуло в руїну одну шосту частину світу, що звалась колись Росією. Вибір поміж ними обома є легкий.

IX.

Це кількома штрихами образ Герберта Гувера, сучасного творчого чоловіка. Все, що до цього часу творив Гувер, ще не впадало в межі великої людської історії. Щойно вибір на президента Злучених Держав ставить Гувера на відповідне місце та дає йому найбільш активні можливості так або інакше вплинути на оформлення сучасного політичного світу. Малюнок Герберта Гувера, як чоловіка, мав на меті узмисловити в ньому тільки творчу потенцію, тільки якості його життєвої волі, тільки бажання й можливість чину, тільки сам принцип творчості. Його особистий історичний чин ще не завершений. Він саме щойно починається. Але в процесі його творення він може бути зрозумілий і вірно оцінюваний тільки тоді, коли вповні охопить світ — у данному випадку світ політичний — що оце він у нього входить і що він його має оформлювати. Яким він його залишить? — Цього нині ніхто сказати не може. Нині можна тільки окреслити політичний світ, його тенденції й силу його спротивів, так як їх Гувер застає.

Г. Каліцький.

Українська література в світлі націоналізму.

«Модерне життя дуже є неспокійне, його вільні хвилини рідкі, короткі й непевні, — але помилкою булоб, з тої поривчастости, що є ритмом теперішніх часів, робити висновок, ніби мрія вже не має місця в нашому — виведеному з рівноваги — існуванні».
(Франсуа Порше).

Засудження мрії на смерть, відмовлення їй всякого впливу на реальне життя, — це було лише смішне позитивістичне непорозуміння, що неподільно панувало над психікою інтелігенції 19. століття. Але коли мистецький експресіонізм, що його розбудив Ніцше та філософія інтуїції, кинув в останніх десятиліттях на духове життя Європи нове світло, — мрію реабілітовано. Їй знову повернено, так само як у середовіччі, одну з провідних ролей у духовому житті. Новий світогляд, опертий на волюнтаризмі й інтуїтивізм, мусів визнати мрію головним фактором, що спонукує людину до діла, зроджує вогненний патос і веде до великого чину. Це вже признана правда, яка завоювала собі навіть такі, здавалосьби ще недавно, неприступні для неї ділянки культури, як точна наука або політика. Тепер видається нам неоспоримим фактом важлива роль мрії та інтуїції при наукових винаходах, і лише регулятивна при цьому роль розуму, котрий ще при кінці минулого століття мав претенсії на титул творця. Тепер не сумніваємося, що головною пружиною великих політичних пересунень і подій є ніщо інше, як мрія-ідеал, на місце якого зраціоналізований інтелігент ще недавно ставив історичний матеріалізм або розумові, логічні закони. Переживаємо великий, започаткований ще перед війною, духовий переворот, кризу позитивістично-раціоналістичного мислення та ренесанс ірраціонально-інтуїтивного розуміння світоставання, — ренесанс мрії.

Серед таких обставин тим прикріше вражає факт нехтування головного носія цієї мрії, — найбільше компетентного у ділянці ірраціональ-

ного; підсвідомого, інтуїтивного життєвого процесу чинника, а саме мистецтво. Тоді, як мистецтво Західної Європи переживає добу свого великого зриву, серед нашої суспільности панує пережиток минулого «століття розуму», — погляд, ніби мистецтво є річ нежиттєва, ніби воно справа «паперова», непотрібна, а в найкращому разі байдужа розкіш. Ті самі люде, що закликають до чину в ім'я ірраціональної ідеї, що проповідують революційний патос та етику сильного, — ті самі люде нехтують найбільшого свого союзника, — мистецтво, — та підкопують тим ґрунт під власними ногами. Вони нерозуміють, що ірраціональна туга й воля, що поведе до проповідуваного чину, — це сирій матеріал, який, заки перемінить свою потенційну енергію в кінетичну, мусить перетопитися в горнілі мистецтва, мусить набрати у фантазії артиста барвистих, конкретних форм, аби щойно в такому вигляді, а не як теорія, перейти у кров і кість маси. Тому для українських націоналістів, що їх світогляд виявляє деякі спільні риси з модерними західно-європейськими духовими течіями, поміч мистецтва, а головно найбільш придатної до зриву мас галузі, — поезії, — є необхідною передумовою успіху. Тому конче треба вхопити в руки ту надзвичайно могутню зброю, що її витворює людська фантазія, та головно з нею, а не з теоретичним розумуванням про шкідливість розумування, вирушати у бій. Для нас, українців, цю справу однак ускладняє ще той факт, що в нашому віковому мистецькому придбанні є дуже мало творів, наповнених життєвою енергією та збудованих на волевому світогляді. Але для визнавців віри в активність і силу це незначна перешкода: нема зброї — мусимо її викувати. Мусимо витворити модерну українську літературу та зробити з неї найсильнішого союзника в бою за наші ідеали.

«Часи естетизму проминули й поезія не може бути колисковою піснею для буржуазних неробів і похоронним гимном неврастеніків та декадентів... Нова людина, що не переспала політичної революції, бажає також у поезії бачити революцію духу, а життя вимагає, щоби мистецтво було не гимном смерті, тільки гимном життя і боротьби та віри в ідеал». Розумовий натуралістично-імпресіоністичний літературний позитивізм так само як і жалісно чуйливий декадентизм став у наші часи найбільшим ворогом письменства. Проти реалістично-натуралістичного змагання до «правди» ставить модерний мистець сміливий заклик Шіллера: «Wage du Zu irgen und zu traumen!» Пурпурову, тяжку завісу декадентської пасивности розриває золотистою блискавкою гасло: «Contra spem spero!»

Духова творчість нової людини сміливо ступає по соняшній дорозі в казку здійсненого ідеалу. Проти літературної обивательщини висуває новий мистець, як ідеали, сильні та активні типи літературного минулого, такі як Матео Фальконе, — цей, зроджений з великого духу Меріме, сильний чоловік, що в ім'я правди й чести перемагає, навіть найміцніщі мотиви особистого характеру та стає убивцем власного сина, — цей тип, анальоґічний до Тараса Бульби. Герой роману Д-Анунціо «Може так, а може й ні» перемагає нестримним летом на аероплянні всі пересуди гуманітаристичної етики та голосить цілому світові, що перемога лишилась великим чином навіть тоді, коли вона доконана руками злочинця.

У душну атмосферу розумового, гуманітарного віку буйним вітром вривається експресіоністична духова революція, топче всі традиції та

співає гимн новому, сильному й активному, нерозумному й життєвому.

На жаль, в українському духовому житті це все ще не є фактом, а завданням, яке мусимо, якщо не хочемо пропасти, чим швидче виконати. Бо без огляду на всі «модерні» симптоми зовнішнього характеру українське письменство лишилося тим самим «літературним садочком», який цвів уже перед століттям і в якому співали та співають соловії. Дуже невідповідний акомпанімент до реву гармат.

Щотільки в останніх роках видно бодай добру волю, вийти з рамок провансальського «садочку» та затрубити «альярм».

«Обезброні мілітарно, ми вхопилися за духову зброю, яка підчас фізичної боротьби спочивала в похвах, — зброю міцну, сильну, непереможну, — національне мистецтво» — пише оден з молодих наших поетів. Але від декларацій до переведення їх у діло — далеко.

Булоб великим непорозумінням, думати, що наше прямування до створення модерної української літератури має йти по лінії впровадження в письменство *тенденції*, — все одно, — чи патріотичної, чи більш загальної, «активістичної» й «батьорі». Треба пам'ятати пересторогу Гете, для якого тенденційне мистецтво — це

«Ein garstig Lied!
Pfu! Ein politisch Lied!»

Треба теж усвідомити собі, що «нема нічого гірше «навмисности», умисної тенденційности, та ще й шитої білими нитками. Читачам менше залежить на тім, у що письменник вірує — аби твір його був талановитий... етикетки дуже швидко міняються, линяють і пропадають, а талант не переходить». (В. Дорошенко). Тому не патрістичний лубок мусимо творити, якого у нас і так було все подостатком, а мусимо покласти нові духові закладини під будову літератури, залишаючи вибрання матеріялу для самого будинку, ідей, сюжетів і тенденцій, уже самим робітникам — авторам. Лише про це ходить, щоби, як незримий лямбмотив, звучала у новій поезії віра в чин і в силу. Тоді твір буде корисний, хочби його сюжет був дуже далеким від нашого життя і наших ідеалів. Треба передусім пам'ятати слова І. Гавптмана, що «артист, для якого остання таємниця його мистецтва не є музикою, — це покищо немовля». Треба головну увагу — після нового, волюнтаристичного й інтуїтивного наставлення творчих здібностей — звернути на формально-бездоганну обрібку та вирізьблення мистецьких творів, бо лише плоди правдивого мистецтва можуть нам стати в пригоді. Гасло: не криклива публіцистично-тенденційна літературщина, яка *хоче* мати вплив на життя, лише правдиве, високе, звертаючи всю свою увагу на красу, мистецтво, яке *має* вплив на життя.

Щоби вможливити ставлення закладин під модерну українську літературу, треба розглянути наперед дотеперішні її здобутки та виділити з них ті нечисленні позитивні елементи, що можуть придатися ще й тепер. На такій лише основі можна будувати щось нового, бо інакше цей новотвір буде штучною побудовою, яка завалиться при першій нагоді з причини своєї непристосованости до українського духового підсоння.

*

Коли розійшлася темна мрака хаотичних мандрівок народів, коли зродилася в серцях родів і племен свідомість приналежности до одного організму, коли вкінці аморфну масу запліднили войовничі германські ідеї вікінгів, тоді повсталала на сарматських степах наша держава. У 10. ст. вона навязала вперше тісніші взаємини з духовою культурою византійського Півдня. Разом із втопленим Перуном поплили вниз Дніпром старі традиції духової творчости примітиву. Разом з хрестом прийшло у Київ письменство. З книжками появилися на Україні, що-правда переломані у византійській призмі, — одначе не цілком без своєї творчої сили та свого активного духу, — ідеї західно-європейського християнського середньовіччя. Поширений у нашій науці погляд про церковну виключність та християнсько-орієнтальний дух покори найстаршого нашого письменства — є непорозумінням, що виникло на ґрунті оперування анальоґіями з пізнішим, вже чисто орієнтальним, православієм, яке послужило нашим вченим основою для реконструкцій попередніх епох духового життя, і тим самим привело до фальшивих висновків.

Колиж розглядаємо виключно лише найстарший літературний матеріял, то бачимо, що — перепачковуваний на Україну у вигляді церковно-релігійного письменства — дух византійського пасивізму й азійської нірвани натрафив тут на сильний опір. Здоровий, молодий організм нації й звязки із Західною Європою, з одного, а вікінгський войовничий дух Півночі, з другого боку, не дозволили нашим прапрадідам перейняти без протестів чужого ім східного духового елемента. І дійсно: перші наші письменники, як церковні так і світські, перемагають «покушення» імпортованого під плащиком християнської ідеолоґії азійсько-византійського духу Буди та творять початкову нашу літературу, яка, — формально, мовою й сюжетами звязана із Сходом і Півднем, — своїм внутрішнім змістом відповідала далеко більше лицарському, західно-європейському середньовіччю. Досить згадати палкі проповіді наших духовників, наприклад, Іляріона, якого називають модерні літературні критики «виразником стародавнього націоналізму», — автора, повної національної й державної гордості, «Похвали Кагану Володиміру». Досить вчитатися у ті уступи нашого початкового літопису, в яких знайшла чудовий вислів ідея української національної окремішности й вишчости, — ідея експансії та державности, — в яких описано сцени битв з поетичним поривом та революційним патосом, що його можуть авторіві позаздріти всі без виімку наші модерні «націоналістичні» поети. Досить перелистовувати тодішні ориґінальні дидактичні та белетристичні твори («Поучение» Володимира Мономаха, або «Ходжение» Данила Ігумена), і ми виразно бачимо, як спід византійської зовнішньої отортки пасивізму й «набожности» просвічує твердий, незломний дух західно-європейського хрестоносця у залізному панцирі та шоломі. Зрештою, найповнішим і найпоетичнішим виразом войовничого, західно-європейського духу тогочасної лицарської України є, повна чарів середньовічної ірраціональної сили, «Пісня про похід Ігоря». Лицарський поет восередив у ній у бездоганній поетичній формі весь войовничий дух і всі національні гордощі Київської Держави, та своєю могутньою візією русичів, що перегородили червоними щитами половецьке поле, дав доказ повної артистичної рівновартности й тісної духової споріднености не з орієнталь-

ними аскетами, а, навпаки, з тим генієм, плодом якого був Ролянд, що сурмою кличе у Ронсевальський Провал війська Карла Великого.

Але після «Пісні про похід Ігоря» прийшли вже менші лицарські наслідування її, що мали характер невольницьких плачів. Після цілої нашої, повної життя й пориву літератури 10.—13. ст. наступила доба застою та упадку, доба тріумфу византиїцини та Азії. В руїнах Києва Батий і Андрій Боголюбський поховали лицарський, західний дух князівської України, — поховали також найкращий вислів цього духу, — українську старовинну поезію.

Проте дух активної й експансивної нації не вмер. Серед аморфної маси, притолоченої орієнтальним чоботом духової української культури старих віків знаходимо також великі ясні острови відродженої психіки пана, витвори духу переможця в тілі раба. Найсильнішим таким проблеском активного духу є велике, бо повне відпорної сили та волі до експансивності, прикрашене могутністю вислову й сарказмом, — полемічне писменство. Іван Вишенський став, бодай формально, новим виразником невмиручого духу нації та невгаваючої волі до життя. На Україні приймається й розцвітає буйним цвітом західно-європейська схолястика. Навіть формально українська культура стає відломком культури західного світу. У житті України роблять великий переворот козацькі повстання, що стають не мистецьким, а конкретним, життєвим висловом правдивого, а не приборканого византиїством духу України. Цей національний здвиг знаходить собі прегарне мистецьке оформлення у козацьких думках, — у цих модерних лицарських епопеях, — повних бойовничого духу та свідомості своєї сили. Але й в штучній поезії та літературі знаходять козацькі війни сильний, часто бадьорий, відгомін, а в історіографії дають вони цілу низку козацьких літописів, зпоміж яких «Історія Руссов» стає найповнішим ідеологічним виразом національного хотіння у тодішньому науковому писменстві.

Отже, бачимо, що, розглядаючи стару й середню добу нашої літератури під новим кутом модерної духовости, зустрінемо в українському писменстві старих часів багато відрадних, повних життєвого еяну появ. У старій нашій літературі знаходимо багаті джерела для обнови модерного писменства. Це пізнання є для нас дуже вартісне, бо воно нам вказує, що модерне наше духове уставлення не буде штучним витвором під впливом західно-європейського експресіонізму, — лише може опертися на тривкі підвалини старих лицарських традицій і творів вояків експансивної, здобувчої релігійности. Ствердження цього факту є для нас тим більш потішачим, що новіца українська література стоїть під оглядом свого духового наставлення далеко нижче та що вона носить на собі тавро рабства. Розглядаючи лише її, ми можемо дійсно помилково заключити, ніби в нашому писменстві нема підстав, на яких булоб можливо вибудувати нове життєве мистецтво бойовничої й переможної Української Нації. Тому стара література набирає якраз для наймодерніших наших змагань надзвичайного значіння.

Так звана нова доба української літератури, започаткована Іваном Котляревським, визначається цілою низкою небувалих у попередньому нашому писменстві характеристичних прикмет. Чисто зовнішньою, однак чи не найважливішою такою рисою є, — вже деякими літературними проявами 17.—18. ст. започатковане, — послідовне впровадження

живої української мови до літератури. Оцей факт має своє епохальне значіння, бо він не лише надав українському писменству національний вигляд, але й поглибив його зміст і дух. Бо мова як знаємо, з модерних дослідів, не є виключно зовнішнім чинником. Вона у свою чергу впливає на формування внутрішнього змісту. Національна по духові, але чужа по мові, література не може вповні виявити свого характеру. Прикінці 18. ст. українське писменство визволилося з оков староболгарської літературної мови та українсько-білорусько-московсько-польського воляпіку.

Ця рішуча переміна не є індивідуальним чином Котляревського. Вона була підготовлена низкою причин внутрішньо-українського характеру, і головню новими передромантичними течіями у духовому житті західно-європейських народів. Погляди Гердера на національність, як на підставу окремишньої духової культури кожної етнічної групи, були головною пружиною започаткування чеського, південнославянського й московського національного відродження, а також кристалізування скандинавських національних культур. Ці погляди поширилися, — частинно в оригінальному поданні самого Гердера, частинно ж у писаннях започаткованої ним епохи, — також і на Україні та привели до створення новітньої української літератури. Націоналізм цієї нової літератури однак побудовано на дуже неясній ідеї, що підносила лише такі риси, як народня мова, поезія й побут, і тому не привів до глибшого охоплення національної проблеми та до сформування української народньої стихії у модерну націю. Такий стан «нешкідливого» народолобства та етнографічного патріотизму, конкретним виявом якого була відома концепція «літератури для домашнього вжитку», потревав на українському ґрунті надзвичайно довго й був фактично знищений щойно великими політичними подіями 20. ст. Тоді, як, наприклад, пробуджений чеський національний рух уже в 1848. р. почав еволюювати під впливом Гавлічка в напрямі від романтичного народолобства до політичної акції, українство, поминувши невдалу, і то більш соціально, ніж національно забарвлену федералістичну ідеологію Кирило-Методіївського Братства, лишилося аж до 1917. р., вправді широко закровним і духово багатим, однак політично цілком невиробленим «провансальством». Це відбилося дуже некорисно також і на українській літературі. За виїмком нечисленних енергійних одиниць, які йшли «проти хвиль», усі українські письменники 19. ст. залишилися, — у внутрішньому ідейному укладі та у відношенні до національної проблеми як до конкретного політичного завдання — повними анальфабетами, навіть шкідниками й тими чинниками, що спинювали самочинне освідомлювання української національної стихії.

Ця національна байдужість і провінціяльність українського руху вбралася в літературі у конкретні форми вічного у нас етнографізму та настроєного обовязково на тлі оспівування краси нашої країни й соціальної біди нашого народу. Найбільшим подвигом буди нечисленні, теж провінціально забарвлені, історичні переживання з часів, коли чубаті козаки «різали ляхів» (ніколи москалів!).

В основі це був тойже етнографізм, — лише перенесений до 17. ст. Ціле наше писменство 19. ст., починаючи від Котляревського, виявляло чимало блискучих талантів, як Гулак, Гребінка, Метлинський, Косто-

маров, Квітка, Марко Вовчок, Стороженко, Мордовець, Кониський, Руданський, Глібів, Драгоманів, Старицький, Кропивницький, Тобилевичі, Нечуй, Мирний, Франко, Самійленко, Грабовський і багато інших. Ця лава дійсно талановитих творців, що могли стати літературними феноменами першорядного, загально-європейського значіння, оповита сірою мракою. Кожний письменник зокрема мав вироблений соціальний та етичний світогляд й естетичний смак відповідно до епохи, в якій він жив. Жаден з них, не мав одначе ясно скристалізованої національної ідеології, і велика більшість їх почувала себе чистими культурниками, або, що найбільше, федералістами.

У Галичині справа, на перший погляд, представлялася трохи ліпше, але не відбігала далеко від обставин на московській займанщині. Серед цієї фаланги, під кожним іншим оглядом блискучих, але, щодо *sub specie* національної ідеології, незначних мистців слова, знаходимо, майже без винятку, лише чисто пасивне, імпресіоністичне захоплення українством, як етнографічною одиницею, пошановання історичного минулого та ще часом нотки невдоволення соціальним станом мас і гнетом українського культурного життя. Пасивний характер цілого нашого письменства 19. ст. поглиблювали також модні тоді літературні теорії реалізму та натуралізму. Під впливом зовнішнього політичного гнету українська література вийшла зовсім у ролі нечинного, зітхаючого патріота-споглядача й не зрозуміла взагалі нових подихів активістичного духового зриву.

Серед українських письменників 19. ст. бачимо лише декілька одиниць, що відрізняються цілою своєю духовістю від решти й таким робом стають предтечами нового життя нації. Головним стовпом, на якому тримається українська національна ідеологія, став найталановитіший наш поет 19. ст. — Шевченко. Своім новим підходом до національного минулого й сучасного, своїм інтенсивним хотінням перетворення українства в самостійний конкретний національний рух, а головно запальним активізмом та ірраціональним патосом свого мистецького слова він став одноразовим, неповторним явищем на сумному обрії нашої літератури. Якраз цих позитивних рис грядучі українські покоління не помітили й поринули в чисто зовнішній, формальній і сюжетовій шевченкоманії.

Західно-європейський, а також московський літературний модернізм, що виказався на переломі століть у різних символістичних, декадентських та імпресіоністичних літературних напрямках, визволив українське письменство бодай від формальної провінціалності та етнографічності ритмічних форм і стилістичних засобів. Задивляючись на чужі літературні школи, українські письменники вкінці освоїлися з новими мистецькими засобами й сюжетами. Появилася низка поетів, що виповіли війну коломийковому ритмові і народнопісенним стилістичним засобам. Позитивним вислідом їх зусиль була поезія Вороного, Олеса, Карманського та інших. Появилися новелісти, що пірвали з традицією опису життя хлібороба та з реалістично-народницьким мистецьким оформлюванням матеріалу. Вислідом цих зусиль є оповідання Коцюбинського, роман Кримського й модерна українська мистецька проза взагалі. Появилися драматурги, яким змудилося писати народні драми й які вивели на театральні дошки інтелігента, психологію (Винниченко та ін.). Укра-

їнська література прибрала форму модерного європейського письменства. Але лише зовнішню. Внутрі лишився той саміський народницький зміст попередних десятиліть. Одинокий поет, що зумів разом із новими сюжетами та новою формою внести у свою творчість також нового духа, була Леся Українка. Основана на фізіологічному просто відчутті національної стихії, повна здорового пориву й почуття сили, лірика її хоч і не досконала, щодо форми, дала нам, у нетрадиційному новому для української літератури вигляді біблійних, середньовічних та екзотичних образів, повну ідеологію чину, як конечної передумови оформлення й визволення модерної Української Нації. Леся Українка, хоч пісня її прогомонила й затихла ще перед початком світової війни, є останнім словом української національної ідеології передреволюційних часів та прозорим відчуттям приходу нової, сучасної епохи.

Одним із найголовніших факторів, що не дали українській літературі вже раніше внутрішньо усамостійнитися, є недовіря до власних духових сил і та сама схильність до орієнтацій на чужі культури, яку ми в останніх роках помічаємо в ділянці політики в орієнтаціях на чужі мілітарні чи дипломатичні сили. Маючи своєрідний, самостійний, національний духовий ґрунт, який зродив одну, у своєму роді досконалу, народню поезію, який подав у приповідках в афористичній формі цілу народню філософію, який, зрештою, зродив безліч здібних працівників на всіх ділянках духової культури, українські письменники ніколи не використали вповні того ґрунту та не розвинули на ньому своєрідної літератури. Вони вміли використати лише зовнішню поволочку прастарої народньої культури, у формі етнографізму та побутовщини, тоді як джерела своїх світоглядів вони все шукали на духовій чужині.

Одним з найяскравіших прикладів розкладової сили нахилу до орієнтації є Франко. Правда, у нього знаходимо західні впливи, що ніколи не пошкодили українській культурі так, як впливи східні, а, навпаки, часто вдихали свіже життя у нашу анемічну духовість. Проте Франко мав нещастя жити в добу, коли західно-європейська культура переживала часи повного підпорядкування себе природничо-позитивістичному зраціоналізованому світоглядові. Віддавшись беззглядно впливам західного духу, Франко став рабом механістичної доктрини й розгубив усі величезні скарби *свого* духу в раціоналістичному роздробленні. Замість творчої одиниці в сфері національного духу — став він лише добрим працівником на всіх ділянках української духової культури.

Далеко страшнішим і більш розкладовим є вплив східної, московської духовости на українську літературу. «Чи належить Росія до Європи?» — питався вже старий Данилевський. Він мусів на це питання відповісти негативно. Характеристичні риси московського духовости так відмінні від усього західно-європейського, що зросло на римській здоровій експансивній культурі. Проти римської ідеї *vim vi repellere licet* оден з найвизначніших представників московського духу, Л. Толстой, ставить ідеал «непратівлення злу». Ясно, що на такій основі годі вибудувати щось тривкого та позитивного. Декілька одиниць, а саме московські романописці 19. ст., зуміли своїми літературними талантами звернути увагу Заходу на Росію. Західний інтелігент, захоплюючись зовнішньою ефектовністю московської реалістично-психологічної мистецької

прози, не бачив одначе, яку духову поживу дає йому Московщина у цій принадній посудині. Щотільки в останніх часах опам'яталися західно-європейські літерати та почали більш критично посуджувати московську духовість, і зокрема московське мистецтво. У творах Нецеля знаходимо вже не одне гірке слово правди на адресу «руссава духа», а пані Епштайн (Галагад) видала в 1925. р. книжку, в якій піддала московську літературу безжалісній критиці. Звичайно панує хибний погляд, ніби москалі — варварський, неотесаний елемент, що невміло й грубо поводить себе в родині європейських культур, — має, молоде, здорове та здатне до розросту й розвитку в напрямі цивілізованої могутності, зерно. На цей погляд спирається віра у месіанізм московської культури. Такий висновок був би цілком оправданим, оскільки б не спочивав на фальшивій передпосилці. Ніщо не є більш чужим московському духові, ніж стихійна свіжа сила й енергія, дика й неотесана, але переможна та повна життя духовість варвара. Москалі, навпаки, дійшли, як бачимо на прикладах Достоевського, Толстого та інших, до небувалої рафінованості і поглибленості психологічної аналізи. Вони найменше здатні до приймання світу як живого факту, — без мудрувань, — та до створення при допомозі чину як найкращих підстав реального, по змозі радісного життя. Навпаки. Славнозвісне «думаніє», убивча рефлексія розідає московську душу до останку й відбирає їй усі можливості витворення або прийняття самотнього життєвого світогляду: *активізму*.

Нездорова рефлексивність московської духовості не є одначе впливом культурної перечуленості й рафінованості, — такої, як декадентські настрої кінця Римської Імперії, передреволюційної Франції й т. д. Москаль дійшов до свого безнадійного стану, не вбравши перед тим свою душу в панцир інтелігенції й духового аристократизму, що хоронив би гниле зерно бодай перед безсоромним відкриванням і вціплюванням своєї гнилизни іншим. Москалі, — це не варвари у повному розумінні слова, з усіма злими, але й добрими сторінками цього примітивного психічного стану. Ні, вони, залишившись варварами під оглядом цивілізації, стали, — через свою природну неактивність і лінь, через поєднане сприйняття певних елементів західної духової культури, — розпливчатою масою, етнічним багном, яке намагається нівелювати кожен індивідуальність. Самотня мета москаля: нищити духову якість і заступити її стадною, хоробливою психікою. «З піднесенням на трон ідеалу ідіота в російській літературі зачинається систематична світова нагірка на шляхотну, на вищу людину, на квалітативність» — пише Епштайн. Толстой додав до апотеози ідіотизму культ Іванушки-дурачка й став виразником повної російської пасивності та нежиттєздатності, що виявилася у типово московській формі безоглядного, безсоромного відкривання найінтимніших душевних закутків, у формі огидливого «душевного заголення». Московське життя, а тим самим московська література знає лише дві крайності: летаргію або шал. У таких умовах, безперечно, зреалізування певних людських ідеалів неможливе. Великий нарід, що є, на думку Епштайна, без структури, без легенди, без форми й без виглядів на якубудь позитивну душевну діяльність, — такий нарід не зміг і не зможе корисно впливати на жадну духовість. Ось тому, здорова у своїому коріні, але занадто віддана московським впливам, українська література зможе вийти із своєї кризи лише шляхом

повного зірвання всяких, хочби й найменших, духових взаємин з Московщиною.

А дійсність є мало потішаючою. Не добачаючи небезпеки духового занепадіння, українське письменство, немов мотиль у ночі, летить на блудні фосфоризуючі огники, над болотом московської духовості — у добрій вірі, що летить на ясне світло «прекрасной російської літератури». Оця трагічна обставина тяжить над цілою новітньою українською літературою та гальмує розмах мистецького вияву здорової психіки. Навіть новітні письменники початку 20. ст. не перемінили свого відношення до москалізму. Якраз недавні часи дали нам відстрашаючий приклад руйнуючої сили московських духових впливів. Приклад — Винниченко. Цей письменник зрісся до тої міри із московською психікою, що не лише ідеологія, проблематика й сюжетність його творів, але й чисто зовнішні прикмети композиції та стилістики, — навіть конструкція мови, — вражають своєю «общепонятністю». Коли б загал не уважав Винниченка за українського письменника й не читав у добрій вірі його писань, то було б зайвим про нього в огляді української літератури навіть і говорити. При зовнішній, чисто формальній українськості він має дуже шкідливий вплив, вносячи в українську психіку вже не, як його товариші письменники, кроплями, а цілими відрями розкладові московські елементи. Найтрагічніше одначе те, що Винниченко став у нашій літературі виразником найстрашнішої язви, яка появилася на нездоровому московському організмі: хорі первезної сексуальності, в чому московський дух бачить елементи здорового активістичного світогляду... Прищепивши нашій літературі такі найбільш негативні вищлоди москалізму, Винниченко став найнебезпечнішим для української душі виявом московської духової експансивності, а головне розпливчатості.

Кінець буде.

Ген. М. Омелянович-Павленко старший.

Початок 1919. року.

Передрук заборонений.

(Продовження).

Трикутник Броди—Перемишль—Коломия був найбільш придатною місцевістю для маневрування. На Північ і на північний Захід від цього трикутника, з огляду на горбокватість та ліси, місцевість більше надавалася для партизанської чинності, а на Південь — у Карпатах — можна вести тільки гірську війну.

Ні на річки, ні на напрямок битих шляхів ми не могли особливо скаргитися, — хіба тільки, що останні були в дуже прикрому стані. Проте напрямок залізничних шляхів сприяв операціям польських військ.

Цілий край вкрито окопами, що залишилися з світової війни; не бракувало також і дратяних перепон; місцями подибалися навіть поважні укріплені будови, як, наприклад, у Миколаєві, що йому довелося відіграти помітну роль на весні 1919. року.

Як на окремий чинник, слід вказати на цілу систему притоків верхнього Дністра (район Комарно—Жидачів—Стрий—Самбір). З огляду на слабкість наших технічних засобів (пантонів й мостів), це мало не аби яке значіння. У наших операціях прийшлося нам південну частину трикутника перенести на лінію Дністра (від Жидачева до Городенки), бо більшість мостів була понижена у великій війні.

Не лишалося без впливу на розвиток кампанії також і те, що, як каже проф.

Рудницький, «зв'язи квантитавного й квалітативного значіння дуже різно в'яжуть природу краю з народом». Власне в Галичині ця теза знаходить собі повне приміщення.

Земля (село) була у фактичному посіданні українців, національна свідомість яких була настільки високою, що навіть не приходилося чути: «хто ми й чий ми діти»... Лише в західно-північних околицях і навколо міст та місточок певний відсоток українського населення з перших днів зайняв нейтральне становище у нашій боротьбі. Це були т. з. «латинники», на яких впливали «ксьондзи», що їм не можна відмовити ані польського патріотизму, ані активізму.

Щодо міст, то вони мали мішаний, або краще: польсько-жидівський характер. Це були немов готові осередки ширшого наступу поляків на Схід; поруч з «латинниками» уявляли вони добрий ґрунт для чинности розвідчих апаратів «Довудства».

Але не можна оминати також і того, що наше греко-католицьке духовенство не уступало польському в активізмі. Роля українських священників у боротьбі проти поляків була дуже позитивною Своєю службою, прикладом і промовами вони суперничали з політичними провідниками. Ворог відповідно оцінив заслуги наших панотців і, не зважаючи на «сан», де тільки було можливо, катував їх. Отець Нижанківський і багато інших назавжди залишаться у вдячній пам'яті українців.

Також і з розмов із стрільцями та селянами я переконався про глибокий і свідомий патріотизм української Галичини. Одного дня прийшлося мені побувати в гостині в одного ґазди, вже зовсім сивого дідуся. Він мене дуже вразив своїм зацікавленням до війни проти Польщі. А те, що звичайні вояки на фронті з великим захопленням перечитували «Стрільця» й «Республіку», лише підтверджувало мої спостереження. Бажання слабших одиниць ухилитися від податку крові та сховатися десь у заплілі гостро осуджувало стрілецьтво, і часами приходило з цього приводу навіть до сутичок.

Взагалі, наскільки ми були бідними матеріально, настільки добре стояли ми морально. До певного часу заплілля було солідною опорою борців на фронті, чому багато сприяла одностайність провідників у питаннях, що, як, наприклад, земельна реформа, сильно непокоїли стрілецькі маси.

Спокійний за свою хату, свідомий того, що в своїй державі відкриваються для нього кращі вигляди, стрілець безоглядно віддавався святій справі звільнення рідної землі від зайдів. Вірш Олеся, що кінчається словами:

«Брати! за шаблю, за мушкет!
Всі за Республіку вперед!
Вперед, вперед — одна дорога,
А там за нею — Перемога!»

передавався з уст до уст. Армія жила! Це дійсно був момент, коли Падеревському не можна було не просити Найвищу Раду, щоби війська Польщі — проголошено військом Антанти...

Члени Національної Ради цілком справедливо стверджували в своїх промовах, що момент національний був домінуючим у широких масах. Не загостренням питань господарсько-соціального характеру, але гідністю й жертвами на армію виказували маси своє відношення до тої боротьби, яку розпочали політики. Безумовно, війна була популярною. Правда, «ступень напруження» не скрізь був однаковим, Коломийщина, Бережанщина, Тернопільщина та всі прифронтові повіти вели перед. Особливож вславилися своїм завзяттям куріні гундулів.

Загально беручи, бажання наших противників-старшин змалювати участь українських мас у війні проти поляків, як вислід зусиль революційної інтелігенції, не відповідає дійсности. Ті старшини не можуть не знати, що «тривалий вогонь» у війську передумовляє те, що «ідеал» є цінним не лише для політиків і генералів, але й для останнього обозного в далекому заплілі.

Той ідеал був: Східна Галичина є частиною України!

А вона — ця частина — щойно вийшла із світової війни. Які тільки «озброєнні натовпи» не перейшли її від Сходу на Захід і назад по кілька разів! Хто тільки не обкрадав її! Але всеж, при першій нагоді, вона піднесла той самий прапор, що й Золотоверхий Київ...

Бої, що вже майже місяць точилися на нашому широкому фронті, — як це я зазначив вище, — мали витворити обставини, які сприялиб зачаткованню рішучої бійки з метою основної зміни нашої оперативної ситуації. Ми хотіли перевести нашу групу на північні й північно-західні кордони, аби цим поставити Конференцію в Парижі перед доконаний факт заволодіння всіма українськими землями.

Усе заповідало успіх нашої акції. Кожний день лютого приносив нам нові організаційні й оперативні здобутки. Зогляду на це, готували ми на середину лютого ширший наступ.

Але на цей раз у нашу оперативну працю вмішалася також і командування військами Великої України. Спочатку депешою, а пізніше й особисто отаман О. Шаповал передав мені бажання Головної Ставки, щоби до 18. лютого, коли в Парижі мали розпочатися засідання Мирової Конференції, взяти Львів, хочби навіть і чоловім наступом. Отамана Шаповала підтримував його технічний співробітник, полковник російського генштабу Какурін. Присутність цього останнього, зогляду на те, що він заслужено користався іменем доброго генштабовця, надавала вмішанню вищого командування ще більшого значіння.

При цій нагоді, вперше від початку кампанії, я виловив представникам Головної Команди нашу засадничі міркування щодо боротьби У. Г. А., нашу досягнення і наш замір зважитися на рішучий крок. Я зазначив, що чоловіми наступами ми ніколи не дійдемо до позитивних наслідків, а натомість удар на лінію Перемишль—Львів, саме коли ми міцно стоїмо в районі Рава Руська—Белз—Сокаль, повинен поставити головні польські сили в загрозу відрізання, і тим змусити поляків до боротьби аж до вичерпання сил. Ось тоді, на мою думку, можна булоб вдарити безпосередньо на Львів.

Я вже зазначав, що наш бовий організм покищо обмежувався фронтовими засобами. Плянованаж нами бійка, згідно з нашими розрахунками, мала втягнути всі наші сили, бо годі було думати, що без підсилення фронтових сил свіжими доповненнями, ми зможемо нанести удар у саме серце ворога. Кількість необхідних нових підсилень була визначена на десять тисяч.

Ось тому, зогляду на організаційні й політичні обставини, наша нарада ухвалила просити Державний Секретаріат скликати при Начальній Команді державну нараду й запросити др. Петрушевича, як представника Національної Ради і відпоручників Державних Секретарів, а зокрема Військового Секретаря.

Така нарада відбулася кілька днів перед нашим наступом, тобто між 9.—16. лютого. Саме в той час полк. Мишківський передав свої обов'язки полк. Курмановичеві. Я рішив запросити на нараду їх обох, а реферат перебрати на себе. Я засував положення й зазначив, що в основу моїх оперативних міркувань покладена боротьба з живою силою ворога. Удар з Корпусу на район С. Вишня—Городок мусів притягнути до себе всі головні сили поляків, що були скупчені в трикутнику: Городок—західна частина Львова—Лібень В. Цей двобій, на мою думку, мав бути рішучим моментом, що мігби навіть створити сприятливі обставини для всіх дальніших чинів у напрямі приголомшення ворога, здеморалізування населення міста, та навіть появи нашого стрільця на вулицях Львова.

Від полк. Какуріна й полк. Мишківського я та всі інші чекали завважень до принципової частини мого пляну. Проте ніхто не висів важливих поправок, і тому нарада перейшла до технічних питань.

Я звернувся до заступників політичної й військової влади в заплілі за засованням можливости десятитисячного поповнення, жадаючи категоричної відповіді, чи Н. К. може на це рахувати. Відповідь була позитивною.

Пізніше серед наших військових дуже часто виринало питання: чи не булоб доцільним одночасно з перерванням сполучення Перемишль—Львів намітити теж саме й на шляху Самбір—Хирів? Із стратегічних міркувань ні я, ні начальник штабу на це не погодилися, бо мало було перервати сполучення, — його треба було також і втримати. З другогож боку це привело до розпорощення нашої ударної сили й до ускладнення нашої операції. Зрештою ми не малиб для переведення такого завдання необхідних засобів пересування. Ворожаж група була досить сильною, щоби, при найменшій нашій помилці, вдертися в наше розположення, а наш протинаступ частинами хирівської групи не мігби нічого поправити. Це були причини нашого рішення, залишити плян перервання лінії Самбір—Хирів.

Перше ніж перейти до нашого лютого наступу, що тягнувся майже місяць і під час якого обі сторони робили найбільші зусилля, необхідно звернути увагу на ті зовнішні умови, серед яких наступ розпочався. Тут нам допоможуть офіційні звіти нашої й ворожої команди.

Польське «Довудство» у своїх звітах мало такі розділи: *Литва й Білорусь*, де оперувала група ген. Лісовського; *Волинь і Холмщина*, де оперувала група ген. Сміглого, *Східна Галичина*, де оперували групи ген. Ромера (Рава—Львів—Жовка) і ген. Розвадовського (головні напрямки: Львів—Красне, Львів—Бібрка й Львів—Перемишль); *Тешинський Шлеск* та, нарешті, *Познань*. Так було до 10. лютого. Але розділ «Познань» позначався вже зовсім дрібним друком. Це відповідало фактичному стану речей, бо на той час держави-переможці забезпечили полякам у тому районі корисну розв'язку. Зовсім інакше стояла справа, скажім, на тешинському напрямку, це Антанта повинна була рахуватися також і з домаганнями другого свого спільника, або там, де вона не мала жадного впливу.

Нас особливо цікавило положення в Познані, де, такби мовити, «загрузла» значна кількість польських частин доброго німецького вишколу. Про активізм українців на Волині, або большевиків на мінському напрямку тоді не можна було й думати.

Звідомлення Українського Генерального Штабу з 18. лютого подавало: *Південно-східна група*. У напрямку Голта—Блісавет спокійно. На відтинку Листунівка—Цвітково ворог справляє залізницю. У район Звенигородки прибуло 700 большевицької піхоти. *Східний фронт*. У напрямку Цвітково ворог веде розвідку від Таганчі на Миронівку та справляє поповнену нашими залізницю. Під Києвом спокійно. *Північний фронт*. У напрямку Коростень—Овруч гарматна й кулеметна стрілянина. На відтинку Сарни—Рівне наш наступ розвивається успішно. Ворог одійшов на ст. Моквин. *Західний фронт*. На ковельському й володимир-волинському напрямку без змін.

Це звідомлення дає нам певний матеріал для оцінки тодішньої ситуації на Півночі й Сході та вказує також сферу, що офіційно знаходилася під керуванням Директорії, як рівнож дає образ боротьби, яка в той час зводилася до невеликих акцій вздовж залізничних шляхів.

Мимоволі повстає питання: що саме ослаблювало владу Директорії й де був ворог? — Відповідь на це дає згаданий вже вище доклад першого генерал-квартир-майстра: кожного дня, зовсім несподівано для влади, повставали все нові й нові фронти, які, зрештою, привели до появи 9. лютого «українського» уряду в Харкові на чолі з Раковським, а через 10 днів прийшло й до «васасеління» Радянської України з Радянською Московщиною. Щойно після цього провідники Соборної Української Республіки усвідомили собі катастрофальні перспективи. Наступило чергове перегрупування політичних сил. Ес-ери відкликали свій кабінет. До влади прийшли ес-деки та ес-ери.

Голова уряду З. У. Н. Р., Голубович, так характеризував тогочасний стан «Положення України тепер є дуже скрутне, вона zagrożена війною на чотири фронти. На її землі наступають зі Заходу поляки й румуни, з Півночі й Сходу московські большевики та донці Краснова. Державності українській загрожує не тільки втрата землі, а цілком утрата незалежності, якщо в народі не проявиться сила проти наступів сусідів» («Стрілець», ч. 7). Це був тверезий голос, що його, на жаль, мало хто слухав.

Воно правда, також і в наших противників не все було гаразд. Про це свідчать голоси преси, і зокрема «Нова Реформа» з 15. січня («Польща не може знайти внутрішньої сили та не може солідарно згуртуватися навколо одної думки про відбудову й чинність»).

У чому ж була ріжниця? — У тому, що серед так скрутих обставин Польща всеж зуміла у повній мірі використати допомогу своїх приятелів, тоді як ми не мали зовсім активних прихильників серед інших народів. Польська проблема стояла на порядку деннім в цілому світі, а нація для більшості чужих політиків була майже зовсім невідомою. Спроби перевести інформаційну працю ні в часі Центральної Ради, ні в часі Гетьмана та Директорії, не дали потрібних наслідків.

Я часто чув нарікання також і б. п. Головного Отамана на пасивність українського жіноцтва в справі інформаційної діяльності. Цілком слушно вказуване на роллю жінок в польській визвольній боротьбі. Відмічувалося також і те, що навіть ген. Бертельмі, який був французьким відпоручником у Варшаві, мав дружину-польку. Правда, і наша недавня історія знає жінок, що безоглядно патріотично служили національній справі. Досить згадати Сушковою, Омельченкову, Пекарчукову й Магуренкову. Але це

були рідкі ластівки. Наша справа ще чекає на те, щоби жінка-українка вступила в лави борців...

Я глибоко переконаний, що весь тягар інформаційної праці поляків лежав саме на жінках. Тому немало сприяла велика кількість мішаних, польсько-українських подруж у Галичині. Прокуратор Начальної Команди мігби для висвітлення цього послужити поважними матеріалами... Власне на контр-розвідку працю Н. К. звернула належну увагу, бо від контрольних і демонстративних заходів у значній мірі залежить успіх кожної військової операції.

З цих міркувань усі наші штаби (за винятком 3. Корпусу) розташувалися в малих містечках. Я сам примістився в окремому фільварку. За цілий час мого перебування в Ходорові я особисто не бачив управителя фільварку.

Загально беручи, від початку кампанії до середини лютого час працював на нашу користь. Проте були вже всі дані, що в березні він працюватиме на користь противника. Цим і мотивовано рішення Начальної Команди: змусити противника залишити Львів. Слабкість наших технічних засобів вимагала від нас шукати розв'язки поза львівським районом.

*

Провідна думка нашої операції була слідує: 1. Корпус підполк. Микитки більшістю своїх сил держить позиції на правому крилі (Сокаль—Белз—Рава), а частиною сил, разом з 2. Корпусом підполк. Тарнавського, демонструє в околицях Львова; ці частини творять своїм розташуванням підкову, що відкрита на Захід; мета зусиль: тримати ворога під загрозою штурму передмість; центр зусиль 2. Корпусу лежить на його лівому крилі; важка артилерія має доповнює завдання: бути на поготівлі для виконання вогневих наказів, у випадку штурму міста навіть з Півночі; на правому крилі ген. Кравс має такеж завдання, як і під час нашого першого наступу; головні сили 3. Корпусу мають перервати залізницю Перемишль—Львів на перегоні Судова Вишня—Городок; захоплення цього району й забезпечення його від ворожих протинаступів закінчувало першу фазу операції, яка мала створити необхідні обставини, якщо це булоб потрібним, для штурму міста не тільки фронтовими військами, але й скрпленими із запілля.

Плянуючи бої на досить широкому фронті, у бігу подій ми звужували його, чим розраховували підтримувати боєву пружність наших відділів, — навіть і при великих втратах. У цю операцію вступали ми вже із зброєю російського зразку, маючи сильні кулеметні засоби та полеві гармати. Слабше стояла справа з важкими гарматами.

На цьому місці не можна не відмітити успішної організаційної праці наших гарматчиків. При всіх моїх відвідинах стверджував я поступ і велике захоплення справою. Не одне ім'я гарматчиків-бригадирів, як, наприклад, отаман др. Вовідка, та молодших командантів, вийде у славу історію Української Галицької Армії.

Найкращою основою для всіх дальших пояснень є відписи звідомлень Начальної Команди й «Начального Довудства» за час від 17. лютого до ранку 25. лютого, коли ми були змушені погодитися на завішення зброї.

НАЧАЛЬНА КОМАНДА.

17. 2. 1919.

В ціли справдження частих донесень про концентрацію польських військ в районі Хирів, Перемишль, Судова Вишня та Городок, котру переведено ними в тій ціли, щоби сильним наступом вирвати нам з рук найвартнішу частину краю — нафтову область — перевела наша армія декілька успішних наступів.

Коло Львова: Наші частини заняли переходно Збоїска, дійшли до стації Лисиничі на Маєрівку та обсадили Богданівку на Захід від Львова. Коло Жорницьк та Козиць спричинив наш наступ завзяті бої, які скінчилися великими втратами для поляків.

В районі Городка: Наші частини заняли хутір Боднарівку та Любінь малий

«НАЧЕЛЬНЕ ДОВУДСТВО».

17. 2. 1919.

Галичина Східна: Група ген. Ромера: Баталіон стрільців під командою капітана Боржецького заатакував і здобув в. бійці на багнети Прусинів (на південь од Белза). До неволі взято 1 старшину, 47 козаків і здобуто 1 кулемет.

Група ген. Розвадовського: На протязі вчорашнього дня на всіх відтинках жвава діяльність артилерії. Наші гармати обстрілювали ворога, що купчився в Козельниках і в лісі Освіса. Сьогодні о 6. год. рано після сильнього приготування артилерії українці заатакували наші позиції під Львовом. Ворожа піхота, що посувалася густими лавами, помімо нашого відпорного вогня, кілька разів силувалася заняти наше становище. У кількох

— одначе, уступаючи перед переважаючими польськими силами, опустили його здовж залізниці Городок-Перемишль.

Ми заняли Вовчухи, Бар, Довгомостиска і Дмитровичі. Стоянци переходили в бою з рук до рук та під вечір опинилися таки в наших руках. Наші відділи, наступаючи від півночі, *перервали залізницю у Заріча на захід від Судової Вишні* — та задали ворогові у Боротянина, на північ від Судової Вишні, значні втрати. Підхорунжий Іван Марик взяв під Сосницею за Сяном у полон стаційного команданта з Радимна і 7 верхівців.

На прочих відтинках фронту: Спокій.

18. 2.

На північ від Львова: На границі на північний Захід від Сокаля заняли поляки Костятин. У Белза, де знаходиться около 1000 поляків, заняли наші хоробрі частини Теглів-Прусинів, Жужель і Тушків, через що замкнули довкруги всю місцевість. Поляки бороняться розпучливо. Частини наші наступають на Раву Руську — осягнули Голе Равське і Ляшки майже під самим містом.

У Львова: Перестрілка стеж. На Захід від Львова наступом із півночі осягнули наші частини Вайсенберг на північ від Каменоброду. На північний Захід від Мостиск занято нами Черняву і горби на Південь від неї. Із Радимна у напрямку Раківця наступаючі дві польські сотні були відбиті нашою артилерією. На Захід від Городка відбито ворожий наступ на Вовчухи.

У Хирова: Спокій.

19. 2.

На північ від Львова: У Белзця завзяті бої. Поляків, що старались пробитись із Белзця в напрямку на Південь відбито. Стацію Белз та Заболотці ми заняли. Боротьба продовжується. У Стаїв на Захід від Белза наші частини відбили чотирократний наступ ворожого куріня. Ми відібрали назад від поляків Косятин.

Коло Львова: Без змін.

На Захід від Львова: Вчасним ранком ударили поляки переважаючими силами на Вовчухи та виперли нашу слабу залогу до Долинян. В протягу дня протинаступом ми відперли поляків до Вовчух, де і ведеться завзятий бій. Поляки залишили в наших руках 4 старшин, 20 стрільців та багато муніції й майна.

На прочих відтинках фронту: Без змін.

місцях дійшло до бійки в рукопашню. Під Склиповим багнетами викинено ворога з наших позицій.

Під натиском ворога відступили наші відділи від Збойск і Френелівки. У завзятій контр-атаці відібрано ті місцевости назад. Група полковника Кулінського по короткім і енергійнім бою заняла Рясну Руську, Козиці й Домажир. Одночасно силувався ворог перервати комунікацію між Львовом і Перемишлем.

На цілім фронті від Львова до Перемишля йшли бої. Всюди ворога відкинено, особливо тяжкі бої велися під Судовою Вишнею і на південь од Городка Ягайлонського.

Наша ескадра літаків обкидала бомбами Биків, де купчилились великі сили українців.

18. 2.

Група ген. Розвадовського: Вчора ввечером ворог знову пробував переломити наші позиції. Зусилля його зійшли ні нащо. Всюди атаки українців остались відбиті з великими для них втратами.

19. 2.

Галичина Східна: Група генерала Ромера: Напад українців на групу колійову, що працювала над направою колії під Карчовим, відбито при допомозі панцирного потягу ч. 14. Під Равою Руською скупив ворог більші сили. Наші позиції в Потилічу й Лісничові (на Південь од Рави Руської) були заатаковані сильними розвідними відділами. Приняті вогнем, вікинуті вони в безпорядку. Рава Руська була обстрілювана ворожою артилерією. Одночасно українці ударили на Белз. Атаки розлетілись, завдяки нашій піхоті й артилерії.

Група ген. Розвадовського: Українці безуспішно знова пробовали перервати колію між Судовою Вишнею і Мостиском.

20. 2.

Галичина Східна: Група ген. Ромера: Панцирний потяг розігнав банди українські під Корчовим. Сьогодні о 5. год. рано повторились атаки на Раву Руську, які велися українцями вперто. Артилерія ворога обстрілювала місто і двірець. Атаки відбито. Наші відділи здобули Косцишин.

Група ген. Розвадовського: На цілому фронті сутячки.

20. 2.

На Північ від Львова: Сьогодні наші частини, продовжуючи бій за Белз, вирвались у крайні хати міста. Ворог борониться вперто. Сильний ворожий загін, післаний залозі міста Белза у відсіч, був нами відбитий та недопущений до міста. Бої за Раву Руську ведуться вже на улицах міста, де поляки ставлять сильний опір.

Під Львовом: без змін.

На Захід від Городка: Ми заняли назад Довго-Мостиска та ведеться бій з перемінним успіхом за місцевости вздовж залізничного шляху.

Впрочім спокій.

21. 2.

На Північ від Львова: Бій за Белз і Раву Руську продовжується з великим напруженням.

Коло Львова: Вперті розвідки та жвава стрілянина всіх родів зброї.

На Захід від Городка: продовжуються бої в цілі припинення залізничного руху й знищення залізничної дороги. За останні два дні ані оден поїзд до Львова не був допущений, не зважаючи на вперті часті проби ворожих панцирок поправити перешкоди на залізничім шляху.

В районі Хирова ворог гуртується.

22. 2.

На Північ від Рави: З причини сильно-го втомлення борців, нами припинені дальші бої за Раву Руську, біля котрої наші частини займають Потиліч і Лужки. На Захід від Немирова під напором переважаючих ворожих сил нами залишені Кровиця і Грушів.

Коло Львова: Жвава стрілянина. На Захід від Городка з рана після сильної артилерійської підготовки поляки повели наступ на Вовчухи, Коців, Долиняни, но були відперті. Пополудні нові атаки поляків під покриттям чотирох панцирок також не вдались, ворог був відкинутий в свої старі позиції, а оден його панцирний поїзд був розбитий нашою артилерією і лежить знищений на залізничім торі.

На останних відтинках: Без змін.

23. 2.

На північ від Львова: Під Белзом і Равою Руською без змін. На Захід від Немирова нашими військами відбито у поляків Грушів.

21. 2.

Галичина Східна: Група ген. Ромера: Ворог заатакував наново Белз. Протягом цілого дня надармо вдарили одна по другій українські лінії на позиції боронені полковником Бербецьким. Бсі атаки відкинено. Під Равою Руською ворог, вичерпаний після невдалої вчорашньої атаки, обмежився на разі тільки розвідною діяльністю, пригтовляючись до дальшої акції проти нас.

Група генер. Розвадовського: Наші позиції під Львовом від двох днів безнастанно обстрілювані артилерією. В пападах очистила наша піхота передні позиції від ворога, що готовився до атаки. У цій акції відзначився 5. полк піхоти лег. Відділи піхоти полковника Кулінського в боях з переважаючим ворогом взяли в полон 100 полонених, здобули 3 кулемети. В час відбиття атаки був ранений підполковник Заржицький — командант 8. полку. На відтинках полковника Сікорського ворожа спроба атаки не вдалася. Наші війська при співучасті артилерії зробили наступ на Великополе. Після усунення ворога з села Великополе вернули на старі позиції. Під час останніх боїв відзначилася полева батарея під командою капітана Філіповича.

Група ген. Зелінського: Переведено акцію проти ворога у Вовчухах. Наша стежа здобула 1 кулемет. Відділи бригади полковника Лінкевича здобули підчас останніх боїв 1 10 см. гавбицю, 1 кулемет а взяли в полон 2 старшин і 22 козаків.

22. 2.

Галичина Східна: Група ген. Ромера: Після 4-х денних безуспішних атак переважаючих сил ворога на наші позиції під Белзом, Угновом і Равою Руською, панував вчора спокій. При відбитті атак на Белз взято до полону 42 українців, здобуто зброю й амуніцію.

Група ген. Розвадовського: Під Львовом виявлялася боева чинність переважно в гарматному бою. Українські відділи намагалися підсунутись під окопи. Їх одбито. На відтинках на полудневий Захід від Львова ситуація незмінена.

23. 2.

Галичина Східна: Од дня 17. 2. продовжується в Галичині бійка на 250 клм. фронті від Довгобичова по Хирів. Українці напружили всі свої сили, аби довести до вирішення. Команда українська,

Коло Львова: Сильна діяльність стеж. Здовж залізниці Львів-Перемишль уперті та успішні для нас бої в цілі припинення всякого залізничного руху.

На останніх відтинках: Спокій.

24. 2.

На Північ від Львова: Польський загін для деблокади Белза задержаний нами під Остобужем.

Коло Львова: Сильна артилерійська стрілянина.

На прочих відтинках: Спокій.

25. 2.

На Північ від Львова: Спокійно.

На лінії Львів-Перемишль: Наші частини заняли Заріче на північний захід від Судової Вишні. Наступ Поляків на Білу-Гору і Остенгавзен відбито з великими для них втратами, відкидаючи їх кольони багнетами жа ручними гранатами. При тім ми заняли село Мальчиці.

О год. 6.-й рано почалася перерва в операціях.

26. 2.

Перерва в операціях триває даліше.

27. 2.

Перерва в операціях триває даліше.

не рахуючись із втратами, кілька разів поновлювала атаки на наші позиції. Особливо завзяті бої відбувались під Белзом, Равою Руською, Львовом і в околицях Городка Ягайлонського та Судової Вишні. Нігде не зміг ворог переломити наших позицій. Там, де йому хвилимо вдалося влізти, вигнано його в контр-атаках. Так само надаремні були зусилля ворога, аби перервати комунікацію поміж нашими пунктами опору. На цілому фронті наступ український не вдався завдяки незрівняній постановці і бездатности наших військ як і витревалости керівництва вищих командувань. На протязі трох днів взято до неволі більше 300 полонених, 1 гармату, 7 кулеметів, багато амуніції й крісів.

Група ген. Ромера: Під Равою Руською і Белзом зміцнена розвідочна діяльність.

Група ген. Розвадовського: Під Львовом сутічки висунутих відділів ворожих з нашими позиціями й бійка артилерії. Під Хировом відбито сильніший ворожий відділ.

24. 2.

Галичина Східна: Група ген. Ромера: Богаторазові атаки ворога на Белз і Раву Руську скінчилися для нього повною невдачою. Українці відступили з під Белза до дальших сел: Доброшина, Хлівчан, Премислова. Наш успіх під Белзом свідчить про доцільне керування, витревалість і завзятість полковника Бербецького. Серед його старшин визначився поручник Кревській, підхорунжий Семенський, поручник Гедро, поручник Борковській. Контр-атакою стрільців Підгалянських під командуванням ротмістра Волковського вигнано ворога зі Стай, де взято до полону 42 полонених і взято 2 кулемети. З під Рави Руської відступили українці в сторону Магерова. В бійках біля Рави Руської була добра діяльність панцирників ч. 11, 13 і 14.

Група ген. Розвадовського: Обмін стрілянини гарматної й місцеві сутічки стеж. В ночі з 23. на 24. сталося завішення зброї на Галицькому фронті. Почалося воно від 6. год. ранку 25. б. м. триває 24 годин, продовжується автоматично ще на 24 год., коли було не оголошено. Розпочаття кроків ворожих допустиме через 12 год. од хвили доручення, оголошеного місією Антанти у Львові. Обі сторони затримують свої позиції.

25. 2.

Галичина Східна: Завішення зброї.

Отже перед нами два відмінні освітлення одних і тихже подій. Для кращого зрозуміння польського звіту з 23. 2. 19. слід подати ще оден факт.

Місяць назад, з кореспонденцій, які були подані нашою пресою («Стрілець», «Република»), ми відчували, що десь за кулісами робиться спробу змусити нас до завішення зброї. «Пестер Льюїд» з 18. січня подав привіще Смал-Стоцького, відомого українського професора, як учасника цих заходів («Стрілець», ч. 5). Одначе офіційних даних про таку акцію, до початку нашого наступу, Начальна Команда зовсім не мала.

Звіт «Довудства» каже, що на всьому 250 кілометровому фронті наші гармати були особливо сильні. Мабуть від того часу події приймають рішачий і некорисний для поляків зворот, бо вже 18. лютого полк. Курманович одержав телеграму від представників Антанти на мое ім'я з проханням до Начальної Команди про негайне завішення зброї, аби цим уможливити переїзд членів міжнародної комісії з Перемишля до Львова. Необхідно підкреслити, що телеграма наспіла саме 18. лютого, коли ми вже широко заангажувалися в нашій операції. Я наказав переслати прохання Антанти на руки міністра Голубовича із зазначенням; що домагання виконати неможливо.

Як видно із звіту Начальної Команди, осередок наших зусиль лежав тоді на ділянці Городок (виключно) — Судова Вишня — Рудки. Події в районі Любінь В. — Любінь М. — фільварок Дубатовський — Карпице — Верещиці (обвід коло 18 клм.) прибрали більше напруження, ніж це було потрібно. Хоч це й не входило в наші розрахунки, всеж події розвивалися недобре для поляків, бо 20. лютого Н. Ю. повторно одержала домагання антантської комісії, аби я уможливив переїзд її із Львова до Ходорова для переговорів у справі завішення зброї. При чому зазначалося, що відкинення вимоги розглядатиметься, як акт ворожого чину супроти Антанти.

Не треба доводити, що перерва наших операцій і самий факт можливости переговорів дуже шкідливо відбивався на наших замірах. Уряд не знайшов можливим відмовити відпоручникам держав-переможців. 22. лютого о 12. годині дня я й полк. Курманович із старшинами штабу зустріли на дворці заступників всемогутньої в той час спілки держав: Англії — ген. Картон де Віяр, полк. Моль і Сміс, Франції — ген. Бертельмі й майор Вікер, Італії — майор Стобиль і пор. Парголезі та Америки — проф. Лорд і пор. Фастер.

Першим вийшов з нашого скромного вагон-салюну ген. Картон де Віяр. Не дивлячись на тяжке покалічення (він не мав лівого ока, однієї руки й, здається, ступні одної ноги), його струнка й цілком свіжа постать робила на всіх дуже добре вражіння. Останнім вийшов насууплений і непривітний ген. Бертельмі. Заступники Америки й Італії виказували до нас свою прихильність.

Пан-отець Калята, наш духовник, був перекладчиком. Тут треба зазначити, що як о. Калята так й о. Бон, не дивлячись на певні відемности, були в усіх політичних справах незамінними співробітниками Начальної Команди. Досконале знання світових мов, лагідність постави й зручність у тактиці дуже сприяли відповідному перебігові складних переговорів.

Ген. Бертельмі вже мав між нашим вояцтвом вироблену славу нашого гострого противника. Ось тому я просив полк. Курмановича довести до відома комісії, що для кращого перебігу наради бажано, щоби головував ген. Картон де Віяр. Мою пропозицію прийнято. О год. 12. 15. в помешканні штабу розпочалося наше перше засідання. А в тойже час бої на фронті тривали далі.

(Далі буде).

Міжнародний огляд.

Парижська конференція затягнулася довше, ніж того можна було сподіватися. До великої перерви навіть не обговорено самого головного питання: скільки та як довго має платити Німеччина? Всі засідання присвячувано обміркованню справи утворення «світового банку». Ніхто з учасників конференції не відважувався порушити самий головний момент «проблеми проблем», як називають часописи цілого світу репараційне питання. Таке відтягування й промовчування дало німецьким делегатам повне право вичікувати, аж поки відпоручники держав Антанти пропонуватимуть свої домагання.

Тимчасом виявилось, що поміж претендентами на німецькі контрибуції склалося парадоксальне положення. І французи, й англійці, й італійці, й бельгійці вважали, що парижська конференція є найкращою нагодою до підвищення вимог, щоб цим приневолити німців до прийняття невеликих концесій. Кожна група була свято переконана, що її покривджено при всіх попередніх обрахунках, і тому поспішала «направити» заподіяні кривди... Коли представники держав-переможців між собою підсумували те, що вони хотілиб одержати від німців, то виказалось, що, замість зменшення, німці малиб платити більше, ніж передбачено «пляном Доуса», — щось коло 3 мільярди марок річно...

Безглуздість такого підходу до справи стала очевидною навіть для найбільш непримиримих противників Німеччини. Прийшлося майже на тиждень перервати загальні засідання. Юнг прикладав усіх зусиль, щоб якось зменшити апетити. По довгих довірочних нарадах представники Антанти (колишньої, бо зараз не може бути мови про згоду поміж Францією, Англією й Італією!) передали провідникові німецької делегації, др. Шахтові, спільний меморандум. Згідно з цим останнім, Німеччина малаб платити протягом 58 років пересічно 2,1—2,2 мільярди марок, а саме: перші роки щось коло 1,7—1,8 млд., далі — до 1966. року — 2,4 млд. і до 1987. року знову 1,7 млд. річно. Ці домагання зустріли не тільки категоричний протест цілої Німеччини, але також викликали песимістичні голоси американської преси.

Хоч преса держав-переможців і намагається довести «справедливість» цього нового «пляну», всеж видно, що цілий світ одвертими очима дивиться на повну неможливість прийти до якогось порозуміння на згаданій основі. Витворилося таке положення, що неймовірно довгі переговори можуть покінчитися нічим. Усі сходяться на тому, що розв'язання справи лежить у руках Америки. Проте є дуже мало надій на те, щоб Злучені Держави поступилися принаймі частиною своїх претенсій до Франції, Англії, Італії й Бельгії. Така безвихідність надто шкідливо відбивається на міжнародній політиці, бо цілий світ немов притих, чекаючи рішень парижської конференції. А непохитність Злучених Держав у справі міжсоюзних боргів викликає помітне невдоволення в колах вчорашніх спільників.

Приклад парижської конференції як найкраще показує, до якого безглуздя привела політика, що її започатковано в 1919. році у Версалі. Чи є ще хоч одна людина, яка вірить у можливість усунення сучасних міжнародних непорозуміннь без корінної зміни політичного стану в Європі?

Поруч з репараційним питанням в останні часи увагу політичного світу притягає до себе питання відновлення дипломатичних зносин між Лондоном і Москвою. Большевики завжди дуже зручно використовують для своїх цілей кожен нагоду в світовій чи внутрішній політиці тої чи іншої держави. Ось і тепер, перед лицем близьких виборів до англійського парламенту, — перед лицем гострої кампанії проти консервативного уряду збоку партій Льюїс Джорджа й Мак Дональда, московським дипломатам вдалося запросити до С. С. С. Р. англійську комісію, що малаб обслідувати всі можливості налагодження торговельних взаємовідносин. З питомою червоною політикою театральністю московські володарі прийняли своїх гостей і вибівалися з усіх сил, аби довести їм, що С. С. С. Р. є країною необмежених можливостей.

На одному з банкетів Пятаков оперував неймовірними цифрами, намагаючись показати представникам англійського промислу, торгівлі й фінансів, що бюджет С. С. С. Р. буде в наступному році мало не подвоєний, що головна частина бюджету призначена на упромисловлення країни й т. д. Все зводилося до того, що для Англії відновлення торговельних зносин з москалями є питанням життя чи смерті...

Воно й правда, довіз товарів у С. С. С. Р. зріс з 377 млн. доларів у 1925—26. р. до 410 млн. у 1927—28. р., з чого на Англію припадає 18,6% — 5,5%, на Німеччину 25,5% — 29,5% і на Америку 17,7% — 22,1%. Ніби цифри говорять самі за себе,

й англійцям нічого не лишається, як... дати з. Інтернаціоналові товару позичку «тільки» 150 мільонів фунтів... Як це все просто. Те, що крім кредиту Англія малаб відновити дипломатичні зносини, для Пятакова є samozрозумілою передумовою.

Скільки сили й гордості чується в подібних пропозиціях! «Ми Вас не потребуємо, ми все маємо, Ви без нас пропадете»... Чи не є це нахабним московським сміхотворством? Саме в момент найгострішої кризи як політичної, так і господарської, в момент, коли всі великі міста вкриті чергами притнічених пролетарів, у момент, коли весь світ чудово знає, хто кого потребує, збанкрутовані маняки «пускають пиль в іглаза буржуазнаво міра»... Звичайна річ, англійські джентельмени своїми промовами дали червоній пресі привід до дитячої радості, немов сама Англія схиляється перед С. С. С. Р. Одначе від гарних слів ще дуже далеко до діла.

Якому англійському політикуві прийде на думку поважно ставитися до московського «краснобайства», коли рівночасно також самі Пятакови ведуть вперту боротьбу проти Великої Британії. І то боротьбу не словесну, а збройну.

Ми маємо на думці не тільки затягну боротьбу Аман-Уля-Хана, якого підтримує Москва проти Бахай-Сакао, за спиною якого вирисовувалася загадкова постать англійського агента Льюренса, але й недавні події в Індії. Ніби для надання певного «тону» різним урочистостям підчас побуту англійців у Москві, східний відділ з. Інтернаціоналу випустив відозву «до пролетаріату Індії». Це малоб бути поруч з цифрами одним із переконуючих аргументів щодо дозволу агентам Москви знову засісти в помешканні «Аркоса» у Лондоні. Ще перед цим маніфестом криваві події в Бомбаю зраджували тісний зв'язок поміж індуськими націоналістами й московськими агітаторами.

Остання ж подія в парламенті в Дельті, де два індуси кинули бомби, стріляючи рівночасно в салі, і розкидали летючки за підписом «команданта індуської національно-революційної армії» кинула ще більше світла на справжню політику С. С. С. Р. Хоч націоналісти й заявили, що мали на меті демонструвати проти присутнього в парламенті Саймона, який, після закінчення своєї праці, покидає Індію, аби зробити лондонському урядові конкретні пропозиції в справі адміністративного устрою Індії, всеж нема сумніву, що «атентат» був лише тактичним маневром Москви. Уряд Чемберлена мусить бути вдячний за цей випадок, бо перед виборами кілька подібних виступів лиш скріплять шанси консервативної партії.

А власне на цьому дуже залежить Чемберленові, що його позиція сильно захиталася після торішньої морської угоди з Францією. Та угода негативно відбулася на італійсько-англійських взаємовідносинах і викликала, загрожуючи інтересам Англії, самостійність Мусоліні у закордонній політиці. Крім того охолодження традиційної приязні між консервативним Лондоном і фашистським Римом зродило невдоволення навіть і в широких колах консервативних виборців. Ось тут і треба шукати причини несподіваного й дуже таємничого побачення двох згаданих політиків у великодній понеділок близько Фльоренції.

Це побачення спричинило велику пресову полеміку, бо не тільки ніхто з представників преси не був присутнім, але також і комунікати не дають нічого поза загальними фразами. Пресі всіх країн залежало на встановленні тих питань, які обговорили Чемберлен і Мусоліні. Поза більш чи менш вдалим здогадами й льогічними висновками досі нічого нема. У всякому разі з певністю можна ствердити, що факт зустрічі з Чемберленом поновно скріпив позиції Мусоліні в міжнародній політиці. «Пестер Льюїс», коментуючи цей факт у довгій передовиці, каже: «коли Магомет не йде до гори, то гора йде до Магомета»...

На одному сходяться всі пресові органи: головним питанням у розмові 1. квітня була проблема італійсько-французьких взаємовідносин. Це вже щось третій раз Чемберлен бере на себе ролю посередника. Він дуже занепокоєний неподатливістю Мусоліні, який протягом чверть року навіть не відповів на французькі пропозиції, що їх передав у грудні м. р. посол Бомарше. Про пожеж власне йде?

У першу чергу про глибокі суперечності між Римом і Парижем щодо Тунісу, де італійське населення творить значну більшість. Мусоліні цілий час домагається найбільшого забезпечення інтересів Італії в Тунісі. Не є тайною, що всі домагання зміряють до юридичного оформлення фактичного стану... до передання Тунісу італійцям. Парижський уряд у своїх пропозиціях з грудня запобігає подібній розв'язці справи й робить певні уступки формального й культурного характеру. Цього для Італії мало. Поруч з Тунісом стоїть Південна Лівія, яка входить в італійські колоніальні пляни.

Одначе розходження між Францією й Італією щодо Північної Африки не йдуть так далеко, як це є на Балкані. Там тепер сплітаються нитки закордонної політики

«романських сестер». Там можна спостерігати, як кожна сторона стежить за найменшим кроком суперниці.

Після рішучого, але спокійного перевороту в Югославії, де король Александер на Святий Вечір (ст. стилю) положив кінець довготривалій кризі, проголошуючи диктатуру й доручаючи зложення уряду своєму прибічному генералові, Пера Живковичеві, у закордонній політиці Білгороду зайшли помітні зміни. Наскільки внутрі країни диктатура безоглядно провадить свою лінію, не зупиняючись перед переслідуванням усіх без винятку політичних груп, настільки югославянська зовнішня політика стала на шлях найбільших компромісів. Уряд Живковича поставив собі цілком виразне завдання: усунути всі спірні питання з сусідами, бо молода держава безсила витримати зовнішній натиск підчас тяжкої внутрішньої міжнародної боротьби. Треба визнати, що це вдається білгородським провідникам.

З одного боку, вони довели до кінця переговори з Грецією й тим ніби виконали волю Франції, а з другого, — вже довгий час провадиться обмін думок з Римом, щоб усунути найбільшу небезпеку для Югославії, — небезпеку війни проти Італії. Більше того, Живкович, що по своїй істоті мав би бути найбільш завзятим сербом, зробив перший крок у напрямі порозуміння з Болгарією. Не тільки знесено замкнення кордону на деяких шляхах, але й пороблено заходи до започаткування торговельних переговорів. Отже нова югославянська закордонна політика відкидає ту чи іншу орієнтацію. Це немало турбує Бріяна, який ще міг погодитися на німецько-югославянське зближення, але всякою ціною хоче перешкодити остаточному унормованню взаємовідносин між Білгородом і Римом. А цьому останньому власне й залежить у сучасний мент, коли не на втягненні Югославії в свою орбіту, то принаймі на забезпеченні її неутральности щодо італійської східної політики.

Напрявні цієї політики вже давно позначені. В останній час італійські дипломати з особливою пильністю роблять заходи до найтіснішого зближення з Болгарією. Таке зближення має бути досягнене шляхом широкої італійської пропаганди серед болгарського суспільства (італійські школи в Софії мають споміж чужих шкіл найбільшу кількість учнів) і шляхом... одруження царя Бориса з донькою короля Італії, Джіованною. Ще не знати, чи це одруження буде здійснене, бо на перешкоді стоїть чимало ріжних моментів (передусім релігійних). У всякому разі, наколиб Борис споріднився з Квіриналом, то Мусоліні міг би занотувати значну перемогу на міжнародньому полі. Бож слідом за одруженням Рим плянує заключити з Софією договір, який зв'язав би Болгарію з Італією найбільш міцними нитками. Ось власне таке бажання Мусоліні занепокоє болгарського міністра закордонних справ, Букова, який не хотів би поривати з Францією й Англією.

Як там буде, а тимчасом Гранді продовжує далі снувати нитку «великої політики». Перед кількома днями він відвідав «мимоходом» Будапешт, де докладно обговорено питання ще більшого зближення між італійцями й мадярами на тлі «ревізії»... При тій нагоді торкнулися також і нового договору між Мадяриною й Болгарією. Оскільки вірити часописам, в короткому часі після Гранді до Будапешта має приїхати Ротермір, який своїми великодними статтями ще раз звернув увагу світу на «тріанонську кривду»...

Міжтим чеська преса заспокоює себе вістками, що акція Ротерміра зустрічає спротив серед самих мадярів. Можливо, що це й відповідає дійсності, бо мадярські офіційні ревізіоністичні кола не користаються великими симпатіями серед мадярської націоналістичної молоді, яка ставить за свій ідеал відновлення «історичної Мадярини». Одначе, ці фантазії зовсім не виключають і ротермірівського «компромісу», що передбачає тільки прилучення до мадярської державної території деяких чисто-мадярських теренів. Всі сходяться на тому, що раніш чи пізніш середньо-європейські кордони мусять бути наново встановлені.

В. Покерт.

15. квітня 1929.

Огляд світового господарства.

(Кінець).

Світова продукція бавовни зросла з 48 мільйонів сотнарів у 1913/14. р. до 50 млн. стгр. у 1926/27. р. Проте врожай бавовни дуже міняється залежно від ріжних кліматичних умовин. Тому в 1925/26. зібрано понад 52 млн. стгр., а в 1927/28. р. навіть менше 50 млн. стгр. Злучені Держави збирають нині понад 30 млн. стгр. (до війни 28 млн.), Індія 10 млн. (до війни коло 8 млн.), Єгипет понад 3 млн. (до війни таксамо), Китай пересічно коло 5 млн., Радянський Союз до війни 2,4 млн., а тепер пересічно 1,7 млн., інші країни незначну кількість. Споживання бавовни за останніх 15 років змінилося на некористь Європи й Америки. Так до війни Європа спотребувала 48% всієї продукції, а тепер 41%, Америка (власне Злуч. Дер.) (до війни 35%), нині 30%, Азія до війни 17%, а тепер 29%. Це тому, що за цей час Азія значно поширила свою прядільну промисловість і нині менше довозить виробів з Європи та Америки. І справді: кількість веретен у цілому світі зросла з 143 млн. штук до 164 млн. у 1927. р. Проте Європа побільшила їх всього до 103 млн. (до війни 99 млн.), Америка з 35 до 41 млн., а Азія з 8 до 18 млн. Отже європейська, зокрема англійська, прядільна промисловість переживає хронічну кризу та безробіття не лише тому, що взагалі європейські маси населення збідніли й спотребовують нині менше виробів, але головню тому, що втратила ринки в Азії, бо Індія, Японія та Китай значно поширили свою промисловість. Так само певну ролю грає й те, що балканські країни почали після війни будувати власні прядільні фабрики, а Радянський Союз, не зважаючи на величезний голод на прядільні виробы, за браком засобів мало закуповує в Європі. Найбільшу прядільну промисловість має Англія 57 млн. веретен (34,8% світової), Злучені Держави 36,7 млн. (25%), Німеччина 11 млн. (6,6%), Франція 9,5 млн. (5,8%), С. С. С. Р. 7 млн. (4,2%), Італія 5 млн. (3,1%) та Чехословацьчина 3,6 млн. (2,2%). Інші європейські країни мають 1—2 млн. веретен (нпр. Польща 1,4 млн.). З позаєвропейських країн перше місце займає Індія з 8,7 млн. веретен, далі Японія з 5 млн., і нарешті Китай з 3,5 млн. веретен.

Також зросла й кількість вовни в цілому світі з 13,4 млн. до 14,1 млн. стгр., але переважно в Австралії та Новій Зеландії, де нині збирають 4,7 млн. стгр. (до війни 4,1 млн.), в Африці раніше 1 млн., а тепер 1,3 млн., у Північній Америці в 1913. р. 1,4 млн., а в 1926. р. 1,6 млн., та в Азії, яка до війни давала 0,8 млн., а нині 0,9 млн. Навпаки, у Південній і Центральній Америці збір вовни впав з 2,5 млн. до 2,3 млн. Так само Європа до війни давала 3,6 млн., а тепер лише 3,3 млн. Правда, у таких країнах, як Іспанія, збір вовни побільшився з 0,32 млн. до 0,44 млн., в Італії з 0,23 млн. до 0,26 млн., у Румунії з 0,2 млн. до 0,25 млн. Проте в Радянському Союзі нині збирають лише 0,8 млн., а до війни понад 0,9 млн., у Франції всього 0,2 млн., а в 1913. р. 0,37 млн., у Великій Британії 0,52 млн., а раніше 0,6 млн., у Польщі 0,03 млн., а до війни 0,06 млн. Звичайно, Європа та Злучені Держави примушені довозити вовну для своєї промисловости переважно з Океанії (Австралія, Нова Зеландія та ін.), Південної Америки та Азії.

Щодо природнього шовку, то його продукція збільшилася з 28 млн. до 43 млн. кг., з чого Середуца та Мала Азія продукує 1,2 млн. кг. (у 1913. р. 2 млн.), Східна Азія продукує нині для вивозу 37 млн. кг. (до війни 21 млн.) й Європа 4,8 млн. кг. (у 1913. р. 4,3 млн.). В Європі найбільше продукує Італія, — коло 4 млн. кг. (до війни 3,5 млн.). Довозять шовк до Європи й Америки, переважно, Японія (нині 27 млн. кг., а до війни лише 12 млн.) та Китай (до війни й нині пересічно 8—9 млн.). За останніх 15 років дуже зросла також продукція штучного шовку. До війни вона давала всього 11 млн. кг., а в 1928. р. аж 170 млн. кг. Ця галузь прядільної промисловости поширена переважно у Злучених Державах, які продукують нині понад 40 млн. кг. (до війни лише коло 1 млн.). Німеччина продукує 25 млн. кг. (раніше 3,5 млн.), Італія й Англія 24,5 млн. кг. кожна (до війни лише 1,3—1,5 млн.). Франція 20 млн., Японія 9 млн., Голандія та Бельгія по 8—9 млн. кг. Як бачимо виріб штучного шовку тепер вже у чотирі рази перевищує природній шовк.

Щодо продукції джуту та кавчуку, то вони поширені в Азії й Індонезії. Виріб джуту збільшився з 15,5 млн. до 20 млн. стгр., з чого Індія дає 19,6 млн. Продукція кавчуку піднеслась з 110 млн. до 623 млн. кг., з чого Голандська Індія дає 233 млн., Малайські Острови 246 млн., Цейлон 57 млн., Бразилія 32 млн., Борнео 18 млн., Індія

11 млн. та Індо-Китай 9 млн. кі. Решту — коло 20 млн. кі. — дають по невеликій кількості різні інші терени.

Світове скотарство теж зазнало значних змін у порівнянні з 1913. р. Так коней нараховувалося коло 107 млн., з чого Європа мала 44 млн., Америка 46 млн., Азія 12 млн., Африка 1,7 млн., Океанія 3 млн. За 15 років в Європі коней зменшилося на 10%, в Америці на 5%, в Азії на 15% і в Океанії на 9%, тоді як в Африці побільшилося на 19%. Нині в цілому світі коней нараховується коло 100 млн.

Зменшилась також і кількість овець. До війни було 561 млн., а тепер лише 547 млн., з чого на Європу припадає 182 млн. (до війни 162 млн., або на 12% менше), на Америку 120 млн. (до війни 156 млн., або на 22% більше), на Азію 56 млн. (у 1913. р. 60 млн., або на 7% більше), на Африку 74 млн. (до війни теж стільки), на Океанію 115 млн. (до війни 109 млн., на 5% більше).

І навпаки, кількість рогатої худоби та свиней піднеслася. Так у 1913. р. було всього 510 млн. шт. рогатої худоби, а нині 560 млн. або на 10% більше. В Європі ця кількість піднеслася з 130 млн. до 138 млн., в Америці з 165 млн. до 195 млн., в Африці з 33 млн. до 45 млн., в Океанії з 14 млн. до 18 млн., тоді як в Азії тепер нараховується стільки, як і перед війною, а саме коло 168 млн.

Свиней у 1913. р. було 183 млн., а нині коло 190 млн., з чого на Європу припадає тепер 79 млн. (до війни 78 млн.), на Америку 90 млн. (до війни теж), на Азію 18 млн. (до війни 12 млн.), на Африку 2 млн. (до війни 2,2 млн.), на Океанію 1,4 млн. (до війни 1,2 млн.).

Зокрема цікаво зазначити, що Радянський Союз мав до війни 31,5 млн. коней (Україна 5,5 млн.), а нині лише 25 млн. (Україна 4,2 млн.). Рогатої худоби було раніше понад 50 млн. (Україна 8 млн.), а нині коло 52 млн. (Україна 8,4 млн.). Овець нині нараховується 80 млн. (Україна 9 млн.), а до війни коло 85 млн. (Україна 10,2 млн.). Свиней було коло 20 млн. (Україна коло 4,6 млн.), а тепер 18 млн. (Україна 4,5 млн.). Для порівняння стану скотарства в цілому Союзі й на Україні зазначимо, що Злучені Держави мають тепер 20 млн. коней, 60 млн. рогатої худоби, 56 млн. свиней і 45 млн. овець Франція має коло 3,2 млн. коней, 15 млн. рогатої худоби, 12 млн. овець і 7 млн. свиней, Румунія має 2 млн. коней, 5,6 млн. рогатої худоби, 14 млн. овець і 3,5 млн. свиней. Польща має 3,4 млн. коней, 8,5 млн. рогатої худоби, 3 млн. овець і 6,3 млн. свиней. Як бачимо, стан скотарства в Союзі й на Україні не блискучий. Проте в майбутньому Україна, поліпшивши своє скотарство могаб децю вивозити до Європи, як це роблять нині балканські держави (Болгарія, Югославія, Румунія) Польща й Мадярщина, бо Англія, Німеччина, Франція та Італія довозять м'ясо у великій кількості переважно з Аргентини, Австралії, Бразилії, Нової Зеландії та Урагуаю.

Здобування камяного вугля (чорного) у цілому світі нині лише досягнуло передвоєнного рівня. Це тому, що здобування вугля в Європі (особливо в Англії) значно впало. Так з 1230 млн. тон довоєної продукції Європа здобувала коло 50%, Америка коло 44%, Азія 4,5%, та Африка й Океанія разом 1,8%. Ниніж Європа здобуває всього 46,7%, Америка 45%, Азія 5,8%, Африка та Океанія разом 2,5%. З усіх країн світу найбільше здобувають Злучені Держави, а саме пересічно 550 млн. тон (до війни коло 520 млн. тон), Велика Британія здобуває пересічно 250 млн. тон (до війни 290 млн.), Німеччина коло 155 млн. тон чорного й 150 млн. тон бурого (до війни 190 млн. чорного та коло 90 млн. бурого), Франція 66 млн. тон (у 1913. р. лише 44 млн.), Японія 30 млн. (у 1913. р. лише 22 млн.), Бельгія 27 млн. тон (у 1913. р. лише 22 млн.), Польща 38 млн. тон (до війни разом із Силеском 40 млн.), Чехословацьчина 34 млн. тон, з чого 20 млн. бурого (до війни теж стільки) і Радянський Союз коло 30 млн. тон, з чого Україна дає 25 млн. тон, а решту Сибір і московський район (до війни без Польщі здобувалося теж 30 млн.). Інші європейські країни добувають досить невелику кількість вугля. Так Голландія здобуває 8—9 млн. тон, Іспанія пересічно 6—7 млн., Мадярщина теж 6—7 млн. (з чого понад 6 млн. бурого), Австрія коло 3,3 млн. (з чого понад 3 млн. бурого) і Румунія коло 3 млн. З інших позаєвропейських теренів значну кількість дає ще Океанія, а саме 17 млн. тон (до війни 14,5 млн.), Канада 12—13 млн. (до війни стількиж), Південна Америка 12 млн. (до війни 8 млн.), Індія 21 млн. (до війни 16 млн.) та Китай 20 млн. (до війни 13 млн.). Вивозять вугля переважно Англія (до війни коло 80 млн. тон, а тепер 60 млн.), Німеччина лише по репараціях річно 25 млн. тон, Польща (Шлеск дає річно 25 млн. тон, або стільки як Донбас, і тому значну частину шлеського вугля вивозиться до Північної та Південної Європи), Злучені Держави (річно коло 50 млн.) переважно до південно-американських країн та інших позаєвропейських країн і Чехословацьчина переважно до Австрії, Італії та на Балкан. Хро-

нічна вугільна криза в Англії, де коло 300 тисяч гірників вже роками голодують, пояснюється не лише тим, що англійський вугіль втратив ринок збуту, переважно, у Франції (довозить щороку понад 10 млн. тон), в Італії (довозить 11—12 млн.) і також в інших європейських та позаєвропейських країнах, бо Франція й Італія одержують німецький вугіль по репараціях, а на інших ринках конкурують Злучені Держави, Польща й Німеччина, а крім того здобування вугля в Англії провадиться застарілими засобами, і тому коштує дорожче, ніж по інших країнах, але також і тим, що нині, у великих розмірах, пароплави перейшли до спотребовання нафти. Тому навіть раціоналізація вугільної продукції мабуть не зможе цілком розв'язати кризи в Англії, бо в цілому світі провадиться нині електрифікація залізниць і різних підприємств шляхом використання водяної сили. Не виключено, що в майбутньому вугільна криза може поширитися й на деякі інші країни Європи. Досить узяти на увагу також той факт, що здобування вугля на інших континентах безуминно зростає й вони все менше спотребовуватимуть європейський вугіль.

Узв'язку з нечуваним зростом автомобільного руху та з розвитком повітряної комунікації, як також з причини переходу значної частини торговельної флотії з вугля на нафту, світова продукція останньої побільшилася за 15 років більше, ніж втриє. Так у 1913. р. продукція нафти виносила лише 53 млн. тон, а в 1927. р. — 164 млн., з чого на Злучені Держави припадає 120 млн. (до війни 34 млн.), на Мексико 9 млн. (до війни 4 млн.; у 1920.—24 р. продукція піднеслася була до 25—28 млн., а за останні роки все падає), на Венецуело 8 млн., на Перу 1,5 млн. та на Аргентину 1 млн. (до війни в цих країнах продукції нафти майже не було). Зросла продукція нафти також і в Радянському Союзі (з 8,8 млн. до 9,3 млн.) і в Румунії (з 1,8 млн. до 3,4 млн.). У Польщі, навпаки, впала з 1,1 млн. до 0,7 млн. тон в 1927. р. (звичайно, це українська галицька нафта). Персія піднесла продукцію нафти до 4,8 млн., Індія з 1 млн. до 1,1 млн. тон, а Індонезія (голандські колонії) з 1,5 млн. до 2,8 млн. тон. Слід зазначити, що Злучені Держави спотребовують не лише всю свою нафту, але також довозять щороку 10—15 млн. тон. Тому саме американський капітал робить різні заходи, щоби захопити в свої руки джерела нафти по інших країнах Америки, а славнозвісний американський трест «Стандард Ойл» намагається монополізувати світовий торг нафтою. Так він сам продукує лише коло 10% всієї продукції нафти в Злучених Державах, а тимчасом, маючи величезний капітал у 750 мільонів доларів, він монополізував уже більше 10% світової продукції нафти. Недавно цей трест, на підставі певної угоди, взяв у свої руки також вивіз нафти з С. С. С. Р. у всякі країни. Це привело до конфлікту з другим великим нафтовим трестом «Рояль Деч Шель». Цей голандсько-англійський трест продукує нафти значно більше, ніж «Стандард Ойл». Отже не дивно, що боротьба поміж ними за ринки збуту нафти все загострюється, не зважаючи на деякі спроби досягнути певного порозуміння.

Здобування залізної руди навпаки значно впало, — особливо в Європі. Так в 1913. р. здобуто 177 млн. тон, з чого Європа давала 112 млн., Злучені Держави 63 млн. й Альжир та Туніс коло 2 млн. Нині всього 147 млн., з чого Європа дає коло 80 млн., Злучені Держави 62 млн., Альжир та Туніс 2,5 млн., Китай та Індія по 1 млн. (до війни там залізної руди майже не здобувалося). В Європі до війни найбільше добувала залізної руди Німеччина, а саме 36 млн. тон (нині лише 8 млн.). Франція в 1913. р. добувала 22 млн. тон, а тепер 35 млн., бо лише Ельзас і Льотарингія дають 20 млн. З інших європейських країн значну кількість залізної руди дає Англія (11 млн., а до війни 16 млн.), Швеція (8,5 млн., а до війни 7,5 млн.), Люксембург (7,5 млн., а до війни 7,3 млн.), С. С. С. Р. (6,5 млн., — з чого Україна коло 4,2 млн. — а до війни 9,8 млн., — з чого Україна коло 6 млн.), Іспанія (4 млн., а до війни коло 10 млн.), Австрія (1,6 млн., а до війни 2 млн.), Польща (0,5 млн., як і до війни) та Чехословацьчина (1,2 млн., а до війни 2 млн.).

Здобування манганової руди, дуже необхідної для виробництва криці, піднеслося з 2,5 млн. до 4,4 млн. тон., з чого Злучені Держави добувають 1,6 млн. (американський манган дуже низької якості, а тому З. Д. довозять також з інших країн), тоді як перед війною вони майже зовсім не добували мангану, Радянський Союз 1,5 млн. тон (до війни 1,2 млн., на Кавказі та почасти на Україні), Індія 0,9 млн. тон (раніше 0,8 млн.) та Німеччина 0,2 млн. тон (до війни 0,3 млн.).

Виробництво заліза власно лише досягнуло передвоєнного рівня. У 1913. р. воно виносило коло 80 млн., а нині дає коло 85 млн. тон, з чого Злучені Держави продукують 40 млн. (до війни 31,5 млн.), Німеччина 13 млн. (раніше 19 млн.), Англія 7,4 млн. (до війни 10,4 млн.), Франція 9,3 млн. (у 1913. р. лише 5,2 млн.), Бельгія 3,7 млн. (до війни 2,5 млн.), С. С. С. Р. коло 3,6 млн., з чого Україна понад 2,6 млн. (до війни 4,6 млн.,

з чого Україна коло 3,2 млн.), Люксембург 2,7 млн. (до війни 2,5 млн.), Чехословаччина 1,5 млн. (до війни 1 млн.), Швеція 0,4 млн. (до війни 0,7 млн.), Польща 0,6 млн. (до війни 1 млн.), Австрія 0,4 млн. (раніше 0,6 млн.), Мадярщина 0,3 млн. (у 1913. р. 0,2 млн.). З позаєвропейських країн Японія продукує 0,5 млн. тон (раніше 0,3 млн.), Китай 0,4 млн. (до війни 0,2 млн.), Австралія 0,3 млн. (стільки й раніше) та Індія коло 1 млн. (до війни 0,2 млн.). Цікаво, що в 1913. р. Європа продукувала 47 млн. тон, а в 1927. р. лише коло 43 млн., тобто на 5 млн. менше, а інші континенти раніше коло 33 млн., а тепер 42 млн. (З. Д. побільшили свою продукцію на 8 млн., Азія на 1 млн.).

Виробництво криці, навпаки, зросло досить значно, а саме з 75 млн. до 95 млн. тон. Злучені Держави побільшили свою продукцію з 31,8 млн. до 46,7 млн. тон, Азія з 0,4 млн. до 1 млн., з чого Індія 0,5 млн., Японія 0,2 млн. та Китай 0,3 млн. тон, Австралія з 0,1 млн. до 0,3 млн. й Європа з 43 млн. до 47 млн. тон. Зпоміж європейських країн найбільше виробляє Німеччина, а саме 15—16 млн. тон (до війни 18,3 млн.), Франція 8,7 млн. (до війни 4,7 млн.), Англія 9,2 млн. (у 1913. р. 7,8 млн.), Бельгія 3,7 млн. (у 1913. р. 2,5 млн.), С. С. С. Р. коло 3,8 млн. (у 1913. р. 4,8 млн.), з чого Україна нині дає коло 3 млн., Люксембург 2,5 млн. (раніше 1,3 млн.), Чехословаччина 1,5 млн. (у 1913. р. 1,2 млн.), Польща 1,2 млн. (у 1913. р. 1,6 млн.), Швеція 0,6 млн. (до війни теж стільки), Австрія 0,5 млн. (у 1913. р. 0,9 млн.) і Мадярщина 0,5 млн. (у 1913. р. 0,4 млн.).

Продукція кольорових металів теж зросла. Так мідь піднеслася з 1 млн. до 1,6 млн. тон, з чого Злучені Держави 0,9 млн. (до війни 0,6 млн.), інші американські країни (переважно Чиле, Перу, Мексико та Канада), 0,4 млн. (до війни 0,15 млн.), Азія, Австралія та Африка коло 0,2 млн. (до війни 0,15 млн.) й Європа (Німеччина, Франція, Англія та Іспанія) 0,12 млн. тон (до війни 0,15 млн.). Здобування цинку збільшилося з 134 млн. у 1913. р. до 150 млн. тон у 1927. р., з чого Малайські Острови дають 53 млн., Індонезія 34 млн., Китай 7 млн., Індія 1,3 млн. і Сіям 7 млн. В Америці цинку здобуває лише Болівія (33 млн.), а в Європі Англія (коло 2,5 млн.). Решту дають: Африка 9 млн., Австралія 3 млн. та інші країни. Світова продукція олова зросла з 1,2 млн. до 1,5 млн. тон, з чого Злучені Держави 0,7 млн. (у 1913. р. 0,4 млн.), Канада та Мексико 0,3 млн., Австралія 0,15 млн. та Європа (Бельгія, Німеччина, Франція та Іспанія) 0,35 млн. (у 1913. р. 0,55 млн.). Світова продукція цинку піднеслася з 1 млн. до 1,3 млн. тон, з чого З. Д. дають 0,65 млн. (до війни 0,4 млн.), Канада, Конго та Австралія разом 0,15 млн. й Європа (Німеччина, Польща, Бельгія, Франція та Іспанія) 0,5 млн. (до війни 0,6 млн.). Отже продукція кольорових металів збільшилася переважно у Злучених Державах, а впала в Європі.

Значно зросла також і продукція — нині дуже поширеного — алюмінія, а саме з 65 тисяч до 208 тисяч тон, з чого З. Д. 75 тис. (до війни 21 тис.), Канада 27 тис. (до війни 6 тис.) та Європа 106 тис. (до війни 38 тис.), з чого Німеччина 31 тис., Франція 20 тис., Норвегія 21 тис., Англія 9 тис., Швейцарія 20 тис., Австрія 3 тис., Італія 2 тис. Як відомо, виробництво алюмінію залежить від дешевої електричної енергії. Тому саме на Україні проектується організувати це виробництво довкола Дніпрельстану.

Світова продукція золота ще не досягнула передвоєної. У 1927. р. вона дала коло 605 тис. кг., тоді як у 1913. р. 770 тис. кг. Більшу частину золота здобуває Африка, а саме коло 345 тис. (до війни 312 тис.), далі Америка 165 тис. (до війни 286 тис.), з чого З. Д. 68 тис. (раніше 134 тис.), Канада 57 тис. (у 1913. р. 25 тис.), Мексико 22 тис. (у 1913. р. 29 тис.), а решту Бразилія, Колумбія та Перу. Азія здобуває нині 40 тис. кг. (до війни 45 тис.), з чого Індія 12 тис. (у 1913. р. 18 тис.), Японія коло 10 тис. (у 1913. р. коло 5,5 тис.), Китай 3,5 тис. (у 1913. р. 5,5 тис.), Корея 6 тис. (у 1913. р. 5,4 тис.), Індо-Китай 3,5 тис. (у 1913. р. 5 тис.), а решту Філіппіни та ін. Австралія й Нова Зеландія добувають нині 20 тис. кг. (у 1913. р. коло 80 тис.). Нарешті, Радянський Союз 31 тис. кг. (до війни 40 тис.) та Європа 4 тис. (у 1913. р. 7 тис.), з чого Франція 1,2 тис. (у 1913. р. 3,2 тис.).

Навпаки, світова продукція срібла піднеслася з приблизно 7,05 млн. щось до 7,63 млн. кг., з чого З. Д. коло 2,1 млн. (до війни 2 млн.), Мексико 2,76 млн. (до війни 1,68 млн.), Канада 0,6 млн. (до війни 3,1 млн.), — або ці три країни разом дають 75% цілої продукції. Решта срібла (25%) добувається на інших континентах, як також у Південній Америці.

Ми вважаємо, що приведені нами статистичні дані цілком вистарчають, щоби зрозуміти, чому питома вага Європи в світовому торгу значно впала. Мало того, вони ясно свідчать, що нагромадження капіталу в Європі, розвиток її виробничих сил взагалі, а зокрема зріст важкої промисловости, відстають у порівнянні з неймовірним

господарським розвитком Злучених Держав. І справді, Європа досягнула нині лише передвоєного стану у сільському господарстві й тільки почасти піднесла свою промисловість понад рівень 1913. р., тоді як обробляюча промисловість З. Д. зросла до 153%, а добуваюча навіть до 160% супроти 1913. р. Видно, наприклад, що продукція заліза й криці в З. Д. нині мало менша від продукції цілої Європи. Це зменшення продукції металургії (на 12,5 млн. тон) спричинилося до того, що нині запанувало хронічне безробіття поміж робітниками-металістами. Цілком зрозуміло також, що у Злучених Державах та Франції споживання заліза й криці на одну душу населення за останні роки зросло: у Франції на 37% (з 230 кг. до 320 кг.), а в З. Д. на 8% (з 656 кг. до 710 кг.), тоді як у Німеччині впало на 19% (з 400 кг. до 330 кг.) і в Англії на 16% (з 340 кг. до 290 кг.). Не треба також забувати, що — без належного розвитку металургії — затримується виробництво машин, казанів, тракторів, моторів, ріжних станків та приладдя.

Ось, наприклад, Р. С. Ф. С. Р. та У. Р. С. Р. нині мають дуже невелику металургію, і тому примушені довозити з Європи та Америки ріжні машини й устаткування фабрик, заводів та ін. Тимчасом Україна, посідаючи значні запаси вугля, нафти, залізної та манганової руди має повну можливість у 3—4 рази поширити свою металургію. Так добування вугля в Донбасі можна довести до 70—80 млн. тон, нафти до 4—5 млн. тон (маємо на увазі галицьку й кубанську), залізної руди до 10—12 млн. тон, виробництво чавуну до 12—13 млн. тон, а криці до 14—15 млн. тон. *Звичайно, в обставинах московської окупації це все здається тимером та утопією, тоді як Незалежна Україна, безперечно, цього досягне протягом невеликого часу.* Тоді Українська Нація розвине до небувалих розмірів свою важку промисловість взагалі, а зокрема машинобудівництво (ріжні машини, трактори, мотори, авта, казани, мости, паротяги, пароплави, літаки вагони, варстати та приладдя). Тоді не буде потреби довозити з інших країв технічного устаткування, як для розвитку промисловости, так і для інтенсифікації сільського господарства. Разом з цим тоді справді можна буде так поширити електрифікацію й побільшити хемічну та будівельну промисловість, що Україна з часом стане європейською промислово-аграрною країною (як Франція або Ч. С. Р.). *Не треба забувати, що кожна держава лише тоді може уважатися незалежною, коли вона не тільки в стані прохарчувати своє населення виробами сільського господарства, або обути й одіти його виробами власної промисловости (нема сумніву, що Незалежна Україна утворить свою велику прядільну промисловість і значно поширить шкіряну).* Але головно тоді, коли вона посідатиме велику важку промисловість (передусім металургійну). Адже без останньої тяжко налагодити нормальний розвиток внутрішнього торгу (залізниці, автомобільні шляхи та ін.), і ще тяжче розбудувати так необхідну для розвитку зовнішнього торгу належну флоту. Більше того, *без розвиненої металургії та без хемічної промисловости країна не в стані налагодити — в потрібних розмірах — виробництво зброї та муніції.* Саме тому ми вважаємо, що наша батьківщина нині є дуже бідною, хоч і має підстави стати справді замощною.

Необхідно ствердити, що нині не лише європейські організатори промислу, але також і червоні економісти все більше наслідують американські методи розвитку й організації народного господарства. Так радянські трести дуже нагадують американські, а цілий світ переводить зараз раціоналізацію промисловости на підставі американських зразків. І справді: хіба англійські підприємства, бачучи, до яких великих наслідків спричинилася раціоналізація у Німеччині та Франції, не роблять те саме? — Вони пересвідчилися, що англійська стара промисловість не зможе далі успішно розвиватися, як це було перед війною, і тому вживають заходів для поширення нових галузів (електротехнічна, автомобільна, модерна хемічна, фільмова, радіотехнічна та ін.), які у Злучених Державах, Німеччині й Франції після війни досягнули величезних розмірів. Так само за допомогою англійських банків відбувається тепер зосередження ріжних галузів промислу у величезні англійські трести, бо без цього важко конкурувати на світових ринках з трестами американськими й європейськими.

Ці факти свідчать, що старі засади вільної конкуренції поволі відходять у минуле, що у світовому народньому господарстві витворюються нові форми господарських взаємовідносин не лише в окремих країнах, але також у ширшому мірілі. Європа ще й тепер має ріжні великі переваги над іншими континентами. Напруживши свої сили та мобілізувавши свої ресурси, вона, з часом, безперечно вийде із свого теперішнього скрутного становища, якщо не трапляться нові несподіванки... Разом з цим необхідно підкреслити, що Українська Нація має перед собою значно інші труд-

нощі, ніж другі європейські нації, труднощі не так господарської натури, як політичної.

Як здобуде наша нація власну суверенну державність, то її господарський розвиток піде швидче й легше, ніж це є в багатьох європейських країнах.

Економіст.

Під Польщею.

Приглядаючись ближче до політичних подій, які мали місце в лютому та березні мусимо припускати, що загострене відношення поміж урядом й урядовим бльоком та опозицією в соймі прибрало такі форми, що без перевороту усунення кризи неможливе. Проект зміни конституції, внесений «санацією» під супровід урядової преси, промова полк. Славека й виступ Пилсудського в сенаті збуджували переконання, що цілий урядовий блок і камарія Пилсудського йде вже на всяку крайність, або — що більше, стремить до цього, що або сойм добровільно підпише собі засуд смерті ухваленням нової конституції, або прийде новий державний переворот. Тому у польських колах на початку березня аж кипіло від усякого роду поголосок про новий переворот, про військову диктатуру, про розв'язання сойму й т. д.

Криза осягнула свій вершок у першій половині березня. Опозиційна лівиця, приголомшена ударами «санації», очуляла й підняла голову. Ліві партії в соймі висунули справу переступлення бюджету, що осягнуло 552 мільйони золотих і поставили категоричне домагання передати справу міністра Чеховіча найвищому трибуналові. Рівночасно ціла ліва преса почала висувати фінансові надужиття в поодиноких міністерствах, як, наприклад, у міністерстві пошт і телеграфів. У справі Чеховіча здавалося, що сам уряд стремить до загострення положення, бо не було для нього нічого легшого, як внести проект про додаткові кредити й тим самим справа закінчилась би. Тимчасом уряд не спішив із внесенням такого проекту. Чеховіч опинився в дуже скрутному положенні й для ряткування себе заявив на засіданні бюджетової комісії, що він теж був проти таких видатків, але не скорився волі ради міністрів. Така оборона не врятувала його перед найвищим трибуналом, бо опозиція поставила собі за ціль скомпромітувати не самого Чеховіча, але цілий уряд.

Одною з причин, чому не прийшло до перевороту, є надзвичайно скрутне господарське положення. Вже на саму вістку про кризу польська позичка в Нью-Йорку

впала на кілька відсотків. І більше того! Як доносять втаємничені варшавські кола сам фінансовий дорадник Польщі, Девей, мав заявити в категоричній формі, що в разі нового перевороту, без огляду на це, чи він буде кровний чи безкровний, виїде з Польщі та перерве свою господарсько-санаційну працю. Це змусило горячі голови заспокоїтися...

Сам Пилсудскі поважно занедужав, і тому ледви чи стало б йому сил й енергії на те, щоби перевести новий переворот. Тим більше, що білянс його політики показує, що ні одного з далекоїдучих плянів, в імя яких гинули сотки людей на вулицях Варшави у 1926. році, не вдалося перевести в життя. Другою причиною, чому оточення Пилсудського, а головне т. з. «група полковнікуф», не відважилося піти на крайність, тобто на проголошення військової диктатури, є те, що сам маршал і ціла «санація» втратила той моральний капітал, який мала особа Пилсудського. У випадку перевороту опінія загалу безумовно була б проти камарілі. Крім того й положення в армії, з огляду на давний конфлікт між Сікорским і Пилсудским, є дуже непевне. Ось тому й зникли чутки про розв'язання сойму. Усе зводиться тепер до різних комбінацій на тему зміни чи перебудови кабінету міністрів.

Опозиційна лівиця переконана, що панування «санації» обов'язково закінчиться. З голосів преси опозиції можна набрати вражіння, що ліві готуються до перебрання влади в свої руки. Одним із засобів боротьби опозиції є національне питання. Лівиця закидає урядові вороже відношення до меншостей і не зупиняється перед широкими обіцянками щодо налагодження співжиття, головне, між поляками й українцями. У цьому нема нічого нового. Свого часу й «санація» висувала подібні кличі. Однак швидко виявилось, що це були лише слова «Санатори» підпали під вплив Складковського й Світальського та майже нічим не відрізняються від політиків з часів Грабського й Вітоса.

Криза в польському уряді та його свари з опозицією не стримували влади від

натінки на український національний рух. Наступ цей пішов не тільки на наші господарські та спортовні установи, але також і на культурні та церковні. Найкращим висловом цього є події в селі Жабчу. По розв'язанні «Лугів» приступає влада до ліквідування українських легальних установ. Староство у Львові розв'язало в половині березня Союз Українок, мотивуючи це тим, що члени Союзу улаждали збірку з нагоди по б. п. О. Бесарабовій. Справа союзу Українок стала 22 березня предметом дебати у соймі. Посолка Рудницька мотивувала намість внеску й виказала, що заміти, пороблені староством, не витримують критики та що польський уряд шукав тільки прецеденсу, щоби зліквідувати товариство, яке навязало вже зносини з міжнародним Союзом Жінок і міжнародною Жіночною Лігою Миру й Свободи. Негайність українського внеску вправді ухвалено, але, з огляду на те, що соймова сесія покинчена, справа може бути вирішена аж підчас слідуєчої сесії, — тобто у червні, або навіть в осені, якщо до того часу взагалі польського сойму не розв'яжуть.

25. березня Управа Студенської Громади у Львові одержала листа від сенату львівського університету про розв'язання Громади. За причину подано, що товариство розвиває діяльність, яка виходить, на думку сенату, поза рямки обсягу діланья товариства. Чи бодай одно з польських студентських товариств, що 1. листопаду допустились впрот варварських вчинків, розв'язано? — Про це нам не відомо.

Березень записався в історії української мартирології низкою політичних процесів.

4. березня відбулась розправа проти Євгена Скіпського та Івана Штокала за напад на пошту. 3. липня 1928. року. Розправа виказала знову, якими брутальними засобами послуговується польська поліція при початкових слідствах. Розправа покинчилась засудом обох по 4 роки тяжкої в'язниці. 14. березня відбулась перед судом присяглих у Самборі розправа проти Ілька Тисовського, якого обвинувачено за злочин головної зради. Історія процесу слідуєча: в ночі з 15. листопаду на мурах домів Старого Самбора появились продидержавні українські написи рукою; самбірська поліція перевела цілу низку трусів і спираючись на те, що на убранні обвинуваченого знайдено плями ропи, його арештовано; по трох і пів-місячній в'язниці виготовлено акт обвинувачення у державній зраді... Перед

тим самим судом відбулась 11. березня розправа проти Евфрозини Шемердяківної за це, що 28. жовтня на рефераті про Січових Стрільців, вона з погордою висловлювалась про польську державу й тим «викликувала ненависть»... 14. березня відбувся наглий суд у Львові проти Романа Мицика за співучасть у нападі на листаря Кохановського 6. березня у Львові. Розправа виказала, що обвинувачений виконував наказ Української Військової Організації, та що відобрані від Кохановського державні гроші мали йти на політичних в'язнів. Вислідом цієї невдалої історії було засудження Мицика на 7 років тяжкої в'язниці. Другого учасника нападу, Любовича, забито під час утечі. 20. березня відбувся в Коломиї перед судом присяглих процес проти студента прав Дмитра Печенюка за злочин § 58. Обвинувачений в листопаді минулого року одержав від незнайомої особи багато легючок У. В. О. «Сурми»... 20. березня почався процес проти 22 громадян села Гребенного, епільної події, що мала місце в другій половині минулого року (штрайк у графа Салегі). Влада намагалась процесові надати чисто політичний характер, обвинувачуючи комуністичного посла Хама в підбурюванні. Розправа виказала соціальному нужду і визиск, від якого терпіли громадяне Гребенного. Пересічна платня дорослого селянина виносилася 1,30 золотий за повний літній день праці, а дівчини 70 грошів!.. Розправа покинчилась засудом більшости селян на довгомісячну в'язницю. Було ще багато менших процесів, про які тут не згадуємо. Вони всі дають нам образ того стану, що запанував на українських землях під Польщею на полі судівництва.

13. березня відбулась в соймі дебата над ратифікацією пакту Літвін'ова. В імени українських клубів посол Васинчук заявив, що пакт не може мати апробати українців, бо він підтверджує той стан, який запанував на українських землях, — розшматовання української території поміж чотирма державами. Тут слід також згадати про зміну настроїв у самій Польщі щодо С. С. Р. навіть у тих колах, які відповідають за зовнішню польську політику та голосно маніфестували свої симпатії до українського руху. На тему літвіновського протоколу мав у Варшаві керовник східного відділу міністерства закордонних справ, Тадеуш Голуфко, доклад, з якого слідує, як подає жидівський «Наш Пшегльонд», що орієнтаційна ідеологія пилсудчиків в останніх роках перейшла глибоку еволюцію...

Голуфко сказав без обидь, що, з точки погляду державних інтересів Польщі, радянський уряд є найвідповіднішим для поляків російським урядом, бо кожний інший уряд мусівби розпочати з Польщею територіальні свари. «Таким чином, — каже «Наш Пшегльонд», — Т. Голуфко обернув у нівець фантастичні перспективи розлукування радянської держави на низку нових незалежних держав... У колах У. Н. Р. з цього приводу зродилося певне огірчення. Це однаке не перешкадає фантастам польсько-української згоди на Волині розпинатись за Пилсудским, видимим доказом чого є «Українська Нива». Число 13. з 19. березня переповнене пеанами на адресу Пилсудского. Акт польсько-української угоди з 1920. року порівняно з угодою Івана Мазепи, а польського маршала називають великим приятелем України. Виступ пана Певного лишаємо без пояснень. Як такі поступки треба оцінювати, хай осудить історія, на яку так залюбки покликуються автор статті «Лицар відродженої Польщі».

Рівнобіжно з польським наступом на український рух іде наступ більшевизму, і то шляхом офіційних чинників, та Комуністичної Партії Західної України з її сільробівською експозитурою. Як подає польська газета «Справедливосць», ліві українські угруповання мають видавати місячник «Нові Шляхи». Та сама газета подає, що фонди на це видання мають іти з вулиці Набеляка, місця осідку радянського конзуля. Головними редакторами цього органу мають бути: Антін Крушельницький і Федь Федорців.

Особливу увагу комуністи звернули на наші національні установи, а головню на «Просвіту» та Ревізійний Союз Українських Кооператив. Перед зборами цих обох установ Центральний Комітет Сельробу — Єдності розіслав окремі вказівки до своїх окружних і районних організацій, ставлячи ясно, що хоче опанувати як Ревізійний Союз, так і «Просвіту». В інструкції щодо Ревізійного Союзу читаємо, що кооперація має бути знаряддям «освідомлення» й організування українських селянських мас для повного соціального й національного визволення та створення селянсько-робітничого уряду... В інструкціїж щодо «Просвіти» читаємо, що сільробівська фракція має на загальних зборах виставити домагання реорганізації товариства згідно з класовими інтересами широких селянських і робітничих мас, — головню видавничої діяльності шляхом очищення її від всяких націоналістичних пересудів. Ці інструкції показують наочно, до чого стре-

млять інтернаціоналісти з Сельробу-Єдності. Вони всякими засобами й під ріжними формами хотять опанувати українські національні установи. Наступ не вдався. Збори Ревізійного Союзу покінчилися спокійно, бо сільробівці не посміли явно виступити. Натомість прийшло до сутички на зборах «Просвіти», де кількох сільробівців підчас співу національного гимну затягнули інтернаціонал. «Героїв» викинено з салі нарад. Ці події викликали певне оживлення серед українського громадянства. Ціла низка статей і дописів в українській пресі закликає до скріплення освітніх установ, кооператив та господарських товариств шляхом позитивної творчої праці. Події ці вказують на те, що українці під Польщею переживають тепер польський фронтний наступ і зрадницький руйнічний підступ своїх таки земляків, що, під гаслом боротьби «за соціалізм», хотять віддати український нарід на поталу червоній Москві.

Як грудень і січень були місяцями конгресів і зїздів політичних партій, так березень є місяцем загальних зборів українських господарських установ. Із звідомлень управ можна зложити собі образ розвою поодиноких установ.

16. березня відбулись загальні збори Краєвого Молочарського Союзу. «Маслосоюз» об'єднавав з кінцем року 201 кооператив, з чого 11 кооперативних установ інших родів і дві освітньо-хліборобські установи. Союзіві підлягає 32 районних молочарень, 160 мішаних молочарських кооператив і 299 сметанкових стацій. Загальний оборот складав 9.010.282 золотих (у порівнянні з попереднім роком зріст на 32%). Чистий зиск виносить 31.812 золотих.

1. березня відбулись збори Краєвого товариства «Сільський Господар». Це товариство на 25. січня мало 74 філії, 540 гуртків по селах і 38 агрономів, що працювали у повітах. Товариству доводилось працювати серед тяжких обставин. «Малопольське Товариство Рольніче» й «Заводови Зв'язок Рольнікуф» повели акцію проти «Сільського Господаря», закладаючи мішані селянські гуртки по селах. Ця польська акція не вдалась, бо по селах поведено живу протиакцію з українського боку. Проте небезпека не минула. Найближшим завданням «Сільського Господаря» є втягнути в свої організаційні рядки найширші кола українських хліборобів, — тим більше, що незадовго вйде в життя закон про хліборобські палати, на основі чого кожний хлібороб мусить належати до польської професійної

організації, оскільки не зорганізується в «Сільському Господарі». Бюджет на 1929. рік перебачає 509.476 видатків з недобором 13.000.

Дебати на зборах кидають певне світло на настрої, що панують серед українського селянства. Один селянин сказав, що не треба жаліти того, що «Сільському Господареві» польський уряд відмовив субвенції, і кооперації кредити, бо не можна «гратись у подвійну бухгалтерію»: стреміти до незалежності всіх проявів свого життя, а рівночасно брати підмоги

Під Румунією.

Діяльність нового уряду поступає надто повільно. Спадщина лібералів виказала чимало негативних моментів. Маню мусить перш усього усувати ріжні перешкоди й поладжувати старі залежності.

Правда, справу позички й стабілізації валюти, які уряд вважав за своє перше й головне завдання, вже закінчено. Також і переговори з Німеччиною щодо фінансової трансакції на основі товарних замовлень добили до кінця. Разом з цим уряд намагається налагодити господарські взаємовідносини з Францією та з сусідніми державами. У першу чергу мається тут на увазі Югославію й Польщу. У короткому часі між Білгородом і Букарештом розпочнуться переговори. Щож до Польщі, то підчас перебування міністра закордонних справ, Міронеску, у Варшаві відбувся перший обмін думок. При тій нагоді порушено справу залізничного сполучення між Буковиною й Марморощиною через Галичину. У справіж польського транспорту до Чорного Моря зачато переговори в Румунії. Однаке, не дивлячись на політичне зближення між Польщею й Румунією, ці переговори далеко не зайшли. Причини шукати треба в тому, що румунська торгівля не має тенденції розвиватися в польському напрямку, а Польща, у свою чергу, не має наміру довозити румунських товарів.

Ширяться дуже вперті чутки, що румунський уряд має думку навязати торговельні зносини з С. С. Р. Казуть, що румунський посол у Берліні, Петреску Комнен, поробив у цьому напрямі певні кроки. Румунська офіційна преса заперече це, але разом з цим твердить, що має відбутися конференція з відпоручниками Москви у справі налагодження прикордонного руху.

Національна політика Маню йде тим

від чужих, — така тактика деморалізує. І як дотепер «Сільський Господар» працював, вірючи тільки в саму Українську Націю, так робити й мусить далі.

Отже ми бачимо, що на українських землях під Польщею наступ на всі господарські й культурні установи викликав вже реакцію. Поминаючи опортуністів та угодовців, яких польський наступ міг приголомшити, широкі кола української суспільности шукають порятунку в господарських і культурних організаціях.

С.

2. квітня 1929.

самим шляхом, що й політика Братіану, — лише більш зручно. На господарській конференції Малої Антанти (кінець лютого) рішено виступити проти поширення прав меншостей. Як і водиться, наради у цій справі були таємні. Проте на останньому засіданні Ради Союзу Народів це вийшло на денне світло, хоч і як обережним був Титулеску в своїй заяві («меншости повинні підпорядкуватися державі, до якої належать, бо державні справи більш важливі, ніж справи меншостей»).

І в самій Румунії ще далеко до поладження національного питання, хоч і заповідалося створення ріжних комісій, вивчення цього питання й т. д.

Що торкається українського населення, то, без огляду на ріжні обіцянки, нічого ще не зроблено. Українські послы (царністи) зверталися вже до самого Маню, який поновно зробив чудові обіцянки. А рівночасно виявилось, що не тільки нема виглядів на поліпшення, але навпаки, все більше помічається погіршення стаку українців.

Так, наприклад, зовсім недавно уряд виступив з новим законом про іспити зрілості. Цей закон є гіршим для меншостей, ніж був старий закон. Поруч з тим від учителів нерумунського населення вимагають зложення іспитів з історії, літератури й румунської мови. Це домагання поширюється також і на тих, хто вже робив подібні іспити. На запит в цій справі прем'єр відповів черговою обіцянкою «перевести дослідження»...

Національні меншости на Буковині внесли до уряду гострий меморіал у справі остаточного вирішення національного питання взагалі, і шкільного питання зокрема.

Рівнобіжно з цим, заходами українських

студентів у середині березня у Чернівцях відбулося народнє віче. Винесено низку постанов у шкільній справі й рішено вислати їх до Ради Регентів та до Маню. У постановах підноситься домагання навчання українською мовою в народніх школах, відновлення вчительських семінарів, середніх шкіл і катедри української мови та славистики на черновецькому університеті, як також і допущення української мови в церквах.

Більше того, українські члени повітової ради в Чернівцях голосували проти бюджету, демонструючи цим своє невдоволення проволіканням справи українського шкільництва. А в цей же час міністр Костареску у відповідь на інтервенцію видав розпорядження, що для заведення української мови в школах не вистарчає ухвали громади, бо крім цього родичі мусять внести подання з домаганням української мови. Все це вказує на те, що румунська влада всіма засобами намага-

ється проволікати справу українського шкільництва.

Серед самих українців помітне оживлення різних товариств й установ. У Чернівцях і Букарешті відбулися шевченківські концерти. 1. квітня «Міщанський Хор» впорядив окреме шевченківське свято з виставою «Невольника». Товариство «Боян» уладило концерт, що був присвячений пам'яті Лисенка. На розбудову Музею Народовідання провадиться збірка 100.000 леїв.

На закінчення слід занотувати появу двох праць про Буковину. Одна вийшла на Україні (Піддубний: «Буковина, її минуле та сучасне», 250 ст., Держвидав), а другу видав Ілярій Карбоницький на Буковині («Ді Генкерайен ін дер Буковіна 1914»). Ця остання є відповіддю на статті ген. Фішера (шефа жандармерії в 1914. р.), що появлялися в «Черновіцер Альгемайне Цайтунг» під заголовком «Варум Тавзенде штербен мустен».

К.

Українці й Союз Народів.

Необхідно звернути увагу українського загалу на слідуюче засідання Ради Союзу Народів. Одне питання торкатиметься безпосередньо української еміграції. Ходить про участь українського відпоручника у працях дорадчого органу при комісарові для справ еміграції, др. Фр. Нансенові.

Як вже ми свого часу подавали, проф. О. Шульгин, спираючись на повноважність Українського Центрального Комітету у Варшаві, поставив домагання допустити поруч з московськими й вірменськими членами також й українців. Зрозуміла річ, що москалі всіма силами противилися цьому. Одначе, зогляду на те, що започаткована проф. О. Шульгином акція вкладається в зовнішньо-політичні пляни кол У. Н. Р., польський міністр закорд. справ, Залескі, усіма засобами підтримав домагання проф. О. Шульгина.

Згодом ще інші організації українських емігрантів передали повноважність проф. О. Шульгинові. Це спричинилося до зросту бажань близьких до проф. О. Шульгина кол. На початку квітня в різних осередках української еміграції появилися готові декларації, які малиб підписувати українські емігранти. Здавалосьби, що все стоїть гаразд. Чому ж не підписувати? — Та цеж «національна справа»!

Проте трохи інакше все представляється, коли взяти під увагу, що проф.

О. Шульгин не тільки серед українців, але й серед чужинців відомий також, як «Міністр Закордонних Справ Української Народної Республіки». Ось це й є осередком ваги цілої «акції». Кожну підписану заяву мають використовувати для демонстрації впливів політики табору У. Н. Р.

Треба визнати, що підхід до справи дуже зручний. Але чи цей підхід є гідний «національної справи»? Ні, кожна громадська справа вимагає й громадських метод!

Ми не кажемо, що проф. О. Шульгин не може бути заступником української еміграції, але підкреслюємо, що він не сміє зловживати малою поінформованістю значної кількості українських емігрантів. Справа заступництва перед Союзом Народів є ділом цілої української еміграції через громадські організації. Цього не сміють забувати ініціатори українських заходів у Женеві.

Вони не сміють також забувати й того, що серед української еміграції є певний відсоток політичних емігрантів з інших земель України, під Польщею й Румунією. Промовчування цього факту вже цілком розкриває карти.

А тому, коли справу й далі провадитиметься під кутом інтересів групи з цілком виразною орієнтацією, різні організації українських емігрантів змушені будуть

піднести свій протест перед ширшим, може навіть міжнароднім форумом.

Щоби це не сталося, проф. О. Шульгин повинен, не гаючи часу, порозумітися з усіма організаціями українських емігрантів для скликання міжорганізаційної конференції. Лише така конференція матиме

право уповноважити ту чи іншу особу заступати українців перед Союзом Народів.

А до того часу всі, хто одержав декларації для підпису, мусить звернути їх до проф. О. Шульгина з домаганням скликання міжорганізаційної наради.

Постанови Конгресу Українських Націоналістів.

I. ЗАГАЛЬНІ ОЗНАЧЕННЯ.

1. Український націоналізм є духовий і політичний рух, зроджений з внутрішньої природи Української Нації в час її зусильної боротьби за підстави й цілі творчого буття.

2. Українська Нація є вихідне заложення кожної чинности та метове назначення кожного прямування українського націоналізму.

3. Органічна звязаність націоналізму з нацією є факт природнього порядку й на цьому основано ціле розуміння істоти нації.

4. Нація є найвищий тип людської спільноти, що при найбільшій своїй психологічній та суспільній зрізничкованості має свою одну внутрішню форму, витворену на ґрунті подібного природнього положення, спільного пережиття історичної долі та невпинного стремління здійснитися в повноті силової натури.

5. Внутрішня форма нації є основний чинник її динамічного тревання й разом з тим принцип синтетичного формування, який дає життю нації на протязі її історичного розвитку суцільну духову окресленість, зазначену в різних її конкретно-індивідуальних виявленнях. У тому означенні внутрішня форма — це ідея нації, що освоює та вможливає її історичне ставання.

6. Історичне ставання — цей наглядний вираз постійної актуальности національної ідеї — вказує на безглядний ідеал нації, який полягає в її стремлінні, втриматися в системі світової дійсности в ролі безпосередньо-чинного підмету з найширшою сферою впливу.

7. На шляху до власного самоздійснення в формі найбільшої інтенсивности історичного значіння, нація чисельно збільшує запас своїх біо-фізичних сил на поширеній рівночасно територіальній базі; у цьому відношенні відбувається в ній процес постійного переформлювання різних етнічних первнів в синтезу органічної національної єдности; з погляду цієї своєї чинности нація все знаходиться в стані власного росту.

8. Найвидатнішим силовим засобом росту нації є її духова тугість, узмісловлена у витворених вартостях культури, що, з одного боку, затісняють внутрішню спійність нації, а з другого, простеляють їй шлях відосереднього впливу на оточення. Культура не є тільки чинником національної окремішности та її відборонности назовні, але першим споміж чинників безпосереднього зазначення на оточенні духової сили нації, за яким з більшим успіхом наступає цивілізаційне й політично-господарське його опанування.

9. Умовою, що забезпечує нації тревалу активну участь у світовому середовищі, є найбільш пристосована до всебічних інтересів національного життя політична організація, якою є суверенна держава.

10. Держава є зовнішня форма такої взаємочинности всіх діючих сил нації, яка відповідає основним її якостям і в той спосіб вможливає нормальний її розвиток у всіх можливих виявленнях; держава — це стан кожноточасної окресленности нації формою організованого співвідношення сил, замкнених в органічну цілість-систему, відмежовану на зверх як самостійна збірна одиниця.

11. Через державу стає нація повним членом світової історії, бо щопиш у державній формі свого життя вона посідає всі внутрішні й зовнішні ознаки історичного підмету.

12. Державна форма життя найвимовніше потверджує конкретне узмістовлення чинного характеру національної ідеї, а тому першим природнім стремлінням нації є прикрити межі своєї державної виконности з цілим краєвидом свого етнічного роз-

просторення, щоби таким чином державно оформити цілий свій фізичний організм — цю найважливішу живлову підставу своєї будучности.

13. Для Української Нації в стані її політичного поневолення начальним постулатом є створення політично-правної організації, означеної: Українська Самостійна Соборна Держава.

14. Для створення, закріплення і розвитку держави необхідна засаднича умова: щоби держава була висловом національної істоти у спосіб найбільш творчої видатности всіх складових органів нації, отже ваяляла систему організованої їх взаємочинности на засаді інтегралізму суспільних сил з їх правами й обов'язками відповідно до їх значіння в цілості національного життя.

15. Український націоналізм висуває для себе з провідних засад державної організації практичних завдань, підготовчих для здійснення державного ідеалу соборними зусиллями українців-державників, зорганізованих на принципах: чинного ідеалізму, моральної своєзаконности та індивідуального почину.

16. Першим завязком та переємником завдань українського націоналізму є покликана до життя Конгресом Українських Націоналістів, *Організація Українських Націоналістів*, побудована на засадах: всеукраїнства, надпартійности й монархізму.

II. ДЕРЖАВНИЙ УСТРІЙ.

1. Форма української державної влади буде відповідати послідовним етапам державного будівництва України, а то національного визволення, державного закріплення та розвитку.

2. У часі визвольної боротьби лише національна диктатура, витворена в ході національної революції, зможе забезпечити внутрішню силу Української Нації та найбільшу її відпорність назовні.

3. Щопиш після відновлення державности, настане доба її внутрішнього порядкування та переходу до стану монолітного державного тіла. У цей переходовий час голова держави матиме за завдання підготувати створення найвищих законодавчих органів на засаді представництва всіх організованих суспільних верств, з углядненням відмінностей окремих земель, що вийдуть до складу Української Держави.

4. На чолі упорядкованої держави стане, покликаний представницьким органом, голова держави, що назначить виконавчу владу, відповідальну перед ним та найвищим законодавчим тілом.

5. Основою адміністративного устрою Української Держави буде місцеве самоврядування; зокрема кожний край буде мати свій представницький законодавчий орган, покликаний місцевими організованими суспільними верствами, та свою виконавчу владу.

III. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПОСТАНОВИ.

1. Вступні тези.

1. Українська Держава буде змагати до досягнення господарської самовистарчальности нації, збільшення народнього майна та забезпечення матеріального благобуту населення, шляхом розбудови всіх галузей народнього господарства.

2. Господарське життя країни буде побудоване на основі співпраці держави, кооперації та приватного капіталу. Поодинокі ділянки народнього господарства будуть розділені між ними, будь стануть предметом їх рівночасного й рівнорядного діяння, у залежності від корисности цього для цілості народнього господарства та для інтересів держави.

2. Аграрна політика.

1. Інтересам народнього господарства України відповідає існування та розвиток селянського господарства.

2. Вивласнення поміщицьких земель без викупу, переведене в час революції на Сході України, державна влада затвердить законом, якого силу поширить на всі землі Української Держави.

3. Державна влада переведе корективи в розподілі землі на Сході України, необхідні з огляду на стихійний, неупорядкований характер розподілу вивласнених земель в час революції.

4. Держава дбатиме про розвиток сільсько-господарської виробности та про за-

безпечення благобуту селянства шляхом підтримання середнього селянського господарства.

5. Селянське господарство буде побудоване на праві приватної земельної власности, обмеженім державною регуляцією вільної продажі й купна землі, з ціллю запобігти в той спосіб надмірному зменшенню чи збільшенню земельних наділів.

6. Державна влада буде всебічно сприяти інтенсифікації селянських господарств та пристосованню їх до ринків, буде підтримувати розвиток сільсько-господарської кооперації, уділювати сільському господарству дешевого продукційного кредиту, і буде дбати про агрикультурну й агросвітну справу та про забезпечення хліборобської продукції державним обезпеченням.

7. Лісові площі будуть вивласнені без викупу та передані державі, або органам самоврядування. Лише невеликі площі, непридатні до удержавлення і муніципалізації, будуть в руках приватних власників.

8. Аграрне перенаселення буде регульоване шляхом приміщення селянських рештків у національній продукції та відповідно переведеної колонізації.

9. Мійські землі та нерухоме майно остануть в руках приватної власности. Держава й орган самоврядування регулюватимуть мійське будівництво та усуватимуть мешкальні кризи й земельну спекуляцію шляхом скучення у своїх руках відповідних регуляційних земельних фондів.

3. Промислова політика.

1. У цілі усамостійнення народнього господарства та його всебічного розвитку, що зокрема диктують потреби державної оборони ця konieczність дати варстат праці лишкам сільської людности, держава буде сприяти упромисловленню країни.

2. Підприємства тих галузей промисловости, що являються важливими для існування та оборони країни, будуть удержавлені. Інші підприємства будуть залишені приватному капіталові поодиноких осіб і асоціацій на основі вільної конкуренції та приватної ініціативи. У випадках, визначених законом, держава матиме право першенства, перед приватним капіталом у набутті співвласности приватних підприємств.

3. Держава дбатиме про переведення раціоналізації всіх родів промисловости, зокрема їх машинового урядження, та про підготовання кадрів фахівців і технічних робітників, що задовольнялиб вимоги сучасної техніки.

4. Для піднесення добробуту сільського населення і для підготовання фахових робітників для великої промисловости, держава буде сприяти розвиткові сільсько-господарської промисловости в формах виробничої кооперації.

5. Держава подбає про організацію виробничої та збутової ремісничої кооперації, підпирючи ремісництво в межах, що відповідають сучасному характерові продукції та ринків.

4. Торговельна політика.

1. Торговлені операції, як на внутрішньому так і на зовнішньому ринках, будуть розподілені між приватним капіталом, кооперацією і державою, яка то остання перебірає торгівлю виробами удержавленої промисловости та головні роди перевозу.

2. Маючи на увазі нормальний внутрішній процес обміну й розподілу, держава дбатиме рівночасно про забезпечення українським продуктам і виробам найвигідніших умов збуту на світових ринках, а для оборони національного господарства назовні вживатиме метод охоронного й сприяючого характеру та метод протекціонізму, що найдуть примінення у формі мит та торговельних договорів.

5. Фінансова політика.

1. Податкова система буде оперта на засаді єдиного, рівномірного, поступового й безпосереднього податку при залишенні обмеженої кількості посередніх податків.

2. Держава дбатиме про розвиток банківництва у всіх галузях господарського життя. Емісійний банк буде установою найбільш незалежною від сутополітичних чинників, та підлягатиме контролі збоку виконавчої влади та громадянства.

3. Справа уморення державних боргів, що припадуть на українську державу, як частина боргів окупаційних держав, буде упорядкована після засад справедливости й в рамках господарської спроможности.

6. Соціальна політика.

1. Регулювання взаємовідносин поміж суспільними групами, зокрема право остаточного арбітражу в справах суспільних конфліктів, буде належати державі, яка дбає тиме про співпрацю виробничих верств Української Нації.

2. Члени всіх суспільних груп будуть мати право коаліцій, на основі якого вони будуть об'єднуватись у професійні організації з правом синдикалізованя після територіяльного принципу й після галузей виробництва, та матимуть своє представництво в органах державної влади.

3. Працедавці й працівники матимуть право вільних персональних і колективних умов у всіх справах, що дотичать взаємних інтересів, у рамках законодавства та при контролі держави.

4. У приватних та державних промислових підприємствах будуть утворені виробничі ради з представників підприємців, керівників та робітників, з правом вгляду й контролю техніки продукції.

5. У хліборобських, промислових і торговельних підприємствах будуть утворені ради працівників, як представничі органи для полегдження справ працівників у взаємовідносинах їх з професійними спілками, працедавцями та державою. Зокрема вони заключатимуть самі, або в порозумінні з професійними організаціями колективні умови, а в промислових підприємствах братимуть участь у виробничих радах.

6. Працедавці й працівники матимуть право вирішувати взаємні спори шляхом третейських судів. На випадок недосягнення згоди, за ними залишається право штрайків та локавтів. Остаточне залагодження конфліктів належатиме державним арбітражним урядам.

7. Нормальним днем праці буде 8-годинний день праці з тим, що, наскільки дозволить на це обставини, держава подбає про його скорочення.

8. Признаючи засадничо волю праці держава дбатиме про видатність праці з одного боку шляхом видавання закону, що визначатимуть умови кваліфікованої праці й концесіонованих занять та нормуватимуть внутрішній регулямін підприємств, зокрема розпорядок робіт і технічний процес, з другого боку при допомозі контрольних органів та інших державних установ.

9. Ведучи державний уряд праці, та контролюючи приватні бюро посередництва праці, держава дбатиме про матеріальну поміч безробітним, що її буде уділювати при посередництві професійних організацій з фондів, зібраних від працівників і працедавців, а у виїмкових, визначених законом, випадках, з допомогив фондів громад і держави.

10. Держава заведе єдину організацію загального забезпечення, обовязкову для всіх верств суспільности, приймаючи рівночасно на себе обовязок удержувати всіх громадян понад 60 літ життя, позбавлених власних засобів прожитку*).

Володимир Мартинець
секретар.

Провід Українських Націоналістів.

Звідолення ч. 2.

1. Голова Проводу, полк. Євген Коновалець, відїхав до Америки й Канади. На час його відсутности член Проводу, інж. Микола Сціборський, виконує обовязки Голови.

515 бельг. фр.
300,50 дол. ам.
60,10 данц. гульд.
1 зол.
94 нім. мар.
12 швайц. фр.

2. Відділи Організації Українських Націоналістів мають подавати для вміщення в «Розбудові Нації» дописи про діяльність (сходини, реферати, демонстрації та ін.).

Збірка Союзу Української Націоналістичної Молоді.

3. Цим оголошується додатковий список датків на збіркові листи Проводу.

362. Володимир Я. — 23,35 зол.
363. Наталка К. — 20 зол.
364. Богдан В. — 29,45 зол.
365. Богдан Г. — 8,50 зол.

З переносу: 1.424,60 к. ч.

1.245,50 франц. фр.

*) Решта постанов Конгресу Українських Націоналістів буде оголошена в слідуєчому числі «Розбудови Нації».

366. Степан О. — 10 зол.
367. Степан Л. — 30 зол.

60,10 данц. гульд.
122,20 зол.
12 швайц. фр.

До переносу: 1.424,60 к. ч.

1.245,50 франц. фр.
515 бельг. фр.
300,50 дол. ам.

Володимир Мартинець
секретар

Від Генеральної Ради Лєгії Українських Націоналістів.

Лєгія Українських Націоналістів вже при своєму заснованні зрозуміла, що український націоналізм повинен виступити, як окремий політичний чинник у житті Української Нації, що він не може бути мовчазним у питаннях життя та благодугу нації, що він не сміє бути пасивним у визвольній боротьбі. Лєгія рівнож зрозуміла, що цю політичну мету може націоналізм досягнути не обмеженням себе до плекання національного почуття, а політичною роботою. Лєгія сформулювала вже тоді політичну платформу, яка в засаді покривається з платформою, що її ухвалив Конгрес українських Націоналістів.

Уважаючи, що лише шляхом напруження всіх своїх сил Українська Нація зможе здобути власну Державу, Лєгія почала працю в напрямку сконсолідовання українських політичних чинників у формі утворення Українського Національно-Політичного Об'єднання. Однак пересвідчившись у бігу праці, що політичні партії не можуть прийти до згоди, зогляду на розходження ідеологічного, а зокрема соціального порядку та політичної тактики в наслідок того вони будуть поборювати себе далі, Л. У. Н. добачила порятунок національної справи в об'єднанні як найширших кол активних працівників на засаді визволення спід влади окупантів і забезпечення інтересів усіх верств нації, та в охопленні їх єдиною організацією націоналістів.

У стремлінні до цього, було необхідне злити в одно ціле всі організації та угруповання українських націоналістів. Першим кроком у цьому напрямку було створення Союзу Організацій Українських Націоналістів. Довершенням започаткованої справи мало бути скликання Конгресу Українських Націоналістів, у підготовці якого Л. У. Н. взяла живу участь.

Ця праця приводить до великого успіху. Від 27. січня до 3. лютого 1929. року відбувся Конгрес, у якому, поруч членів інших націоналістичних організацій та поодиноких націоналістів, беруть визначну участь члени Л. У. Н.

Конгрес прийняв рішення в усіх питаннях ідеології та політичної платформи, як також ухвалив Устрій Організації Українських Націоналістів. Члени поодиноких націоналістичних організацій, що брали участь в Конгресі, задекларували прийняття Устрою в імені своїх організацій. Це саме зробили й члени Лєгії.

Таким чином повстала єдина Організація Українських Націоналістів, що охоплює зараз цілий організований рух українських націоналістів.

Генеральна Рада Л. У. Н. на засіданні 26. лютого й 2. березня 1929. року підтвердила постанови Конгресу й задеклароване її представниками прийняття Устрою О. У. Н. та з радістю прийняла до відома здійснення одного з поставлених собі завдань.

Переносючи решту завдань, що стоять перед українськими націоналістами, на О. У. Н., Генеральна Рада Л. У. Н. закликає дотеперішніх членів Л. У. Н. до дальньої невтомної праці вже в лавах О. У. Н. і бажає їм найкращих успіхів.

Хай наші здобутки говорять за нас!

У Празі, 2. березня 1929. року.

Др. Дмитро Демчук,
голова.

Инж. К. Ярослав Герасимович,
секретар.

Некролоґ.

Дня 21. березня ц. р. помер у лічниці в Берні на Мораві БОЮК Юрко, абсольтвент ветеринарії. Покійний родився 24. січня 1894. р. в Серафинцях на Покуті як син убогих селян.

Перші роки ХХ. ст. позначалися в нашому галицькому житті доволі великим припливом селянської молоді до середніх шкіл. Зі зростом національної свідомости в масах, багато селян, одні з відчуття потреби своєї інтелігенції, а другі за прикладом перших, слали своїх дітей до середніх шкіл, дуже часто при цьому руйнуючи себе матеріально. Бож видатки, звязані з середньошкільною освітою в містах, були аж надто великі для наших селян. У 1907. р. привезла до Коломиї старенька вдова — мати Покійного — свого сина Юрка на науку до «лацінської школи», як в тодішні часи селяне звали гімназію. Українська гімназія в Коломиї заповнялася у той час майже виключно селянською молоддю.

Молодчі літа Покійного пробірали в Коломийській гімназії аж до війни. Та вже з початком світової війни більшість вихованців гімназії пішла творити українську армію, початком якої мали бути У. С. С. До перших з них належав і Покійний. Яку велику внутрішню силу чув тоді в собі кожний такий недоліток і яка відвага ціхувала їх! Виступати в бій проти сильніше фізично розвинених «салдатів», бути наймолодшим по віку тоді вийським, — про це й ніхто не думав, бо спішив «Україну визволяти», користаючи з великої нагоди.

Відновлення Української Держави було тим джерелом, з якого черпали нових сил всі виснажені світовою війною українці. Тільки здійснення найвищого ідеалу могло нахнути до нерівної боротьби з національним ворогом. У національній боротьбі брав участь Покійний і перейшов з Армією всі бої, дні слави — здобуття Києва, і дні упадку — катастрофічного висилення Армії. Після двох безпосередньо по собі слідуєчих тифів опинився Покійний з рештками Армії в Тухолі. Однак по короткому часі він утікає з Тухолі та переходить на Чехословаччину до таборів у Яблінному, Ліберці та Йозефові. З табору виїздить Покійний на студії до Берна і тут вступає в члени Групи Української Національної Молоді, а потім до Союзу Українських Націоналістів.

9. років еміграційного, а загально більш 14. років ненормального життя підірвали сильний організм Покійного. Уже багато наших борців згинуло наслідком грізної недуги чахотки, яка скосила також і хорунжого У. Г. А. Боюка Юрка, що на прикінці свого життя був відзначений «Пропамятною Воєнною Відзнакою. У. Г. А.».

Похорон Покійного відбувся дня 24. березня ц. р. в с. Шляпаніцах біля Берна. Вся українська колонія в Берні — студенти, стрільці та старшини У. Г. А. — працювали свого товариша й друга. Проф. Ілько Калічак в надгробній промові згадав ті світлі часи оружноної боротьби, ті великі жертви Української Нації, які принесла вона за свою самостійність. Та на тих жертвах встає велика заграва світлого відновлення самостійности Української Держави, за яку так завзято Юрко Боюк боровся.

Надіслані книжки та журнали.

Ген. Всеволод Петрів: СПОМИНИ З ЧАСІВ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ, Частина II., стор. 180 мал. 8°. Видавництво Червона Калина, Львів, 1929.

Др. Степан Шухевич: СПОМИНИ. Причинки до історії Української Галицької Армії (на підставі записок та власних переживань). Частина I.—II. В-во Червона Калина, Львів, 1929.

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСНИК. Місячник літератури, науки й суспільного життя. Рік видання 29. кн. III, IV, березень, квітень, 1929.

ПОСТУП. Вісник літератури й життя, виходить кожного місяця у Львові, Ч. 4. — квітень, 1929.

ЖИТТЯ І ЗНАННЯ. Ілюстрований Науково-популярний журнал Т-ва Просвіта у Львові. Ч. 7—8, 1929.

БІЛЬШОВИК УКРАЇНИ. Політично-економічний двотижневий журнал, ч. 3, 4, Харків, 1929.

СТУДЕНСЬКИЙ ВІСНИК. Орган Центрального Союзу Українського Студентства. Ч. 1—2, Прага, 1929.

ВІЛЬНЕ КОЗАЦТВО. Двотижневий журнал літератури й політики, ч. 30—33, Прага, 1929.

ЖІНОЧА ДОЛЯ. Двотижневий журнал для українського жіноцтва під редакцією О. Киселевської. Коломия, 1929, ч. 7, 8.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

(ROZBUDOVA NASII)

ОРґАН ПРОВІДУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

Річник II.

Прага, травень 1929.

Число 5 (17).

Инж. Л. Костарів.

Проблеми української промислової політики.

Твердження, що «Україна є країна хліборобська» так сильно вугероване нашому загалові, що він усю свою увагу звертає на хліборобство й аграрне питання, занедбуючи інші питання економічної політики, зокрема питання промислової політики майбутньої Української Держави.

Не слід легковажити значіння промисловости для України і в парі з цим проблему нашої національної промислової політики, як і не слід ідеалізувати переважно аграрний характер сучасного господарства України.

Сучасна економіка, не дивлячись на розвиток міжнародного обміну й організацію розподілу праці у світовому мірилі, визнає досконалим лише той тип країни, у котрій гармонійно розвинуті всі галузі народнього господарства й де до кінця використані всі народньо-господарські можливості. Нашій батьківщині, ще дуже далеко до такої гармонійности.

Україна є країна хліборобська. Але такою являється вона не так у наслідок природних умов або із браку інших господарських можливостей, як у наслідок штучної економічної політики урядів ворожих держав, що окупували українські землі: вони свідомо й пляново гальмували організацію і розвиток на цих землях місцевої національної промисловости. У наслідок цієї колоніальної політики окупантів декотрі галузі української промисловости були зовсім відсутні, інші були лише помічними для метропольної промисловости. І таким залишиться стан української промисловости до того часу, доки українські землі не перетворяться з окупованої колонії в самостійну державу. Уряд майбутньої Української Держави буде змушений в першу чергу зайнятися справою економічного унезалежнення країни тому, що того вимагає ціла низка практичних потреб нації-держави.

І так слід передусім ствердити, що країна, котра для заспокоєння своїх головних господарських потреб або потреб своєї оборони примушена користуватися переважно послугами чужої промисловости, наражується на втрату своєї політичної суверенности або може в найкращому випадку залишитися суверенною номінально, стаючи на ділі васалем чужих промислових метрополій. При промисловій колонізації «командні» місця в місцевій промисловости обсаджуються закордонними пред-

ставниками метропольного капіталу із залишенням місцевим національним елементам лише незначної технічної ролі. Далі — капітал з прибутків цих підприємств переважно відпливає за кордон до промислових метрополій — а окупована чужим капіталом країна одержує від своєї промисловости лише незначну частину її загальних прибутків у вигляді податків, платні місцевим робітникам т. і. Як велика є частина відпливаючого з країни народнього доходу, можна бачити з прикладу б. Росії: в її промисловість вложено було коло 62 мільярдів золотих карбованців чужого капіталу; коли пересічна дивіденда виносила лише 10% (а ми знаємо, що звичайно дивіденди з промислових акцій були значно вищі) — то річно Росія виплачувала за кордон «промислово контрибуцію» у розмірі 6,2 мільярдів золотих карбованців. Така залежність промислово відсталої країни від фінансистів-метрополій не сприяє ні національному добробутові ні розвиткові національно-державного життя.

Ще гірше положення слабо упромисловленої країни під оглядом національно-державної оборони. Сучасна війна є лише змаганнями техніки, про що яскраво свідчить досвід світової війни 1914.—19. років. Вимоги до національної промисловости, що впливатимуть з konieczности оборони країни, будуть у майбутніх війнах все збільшуватися; мало-упромисловлена країна буде просто безбройною. Особливо це торкається промислових галузей: металургічної, хемічної, прядільної та авто-летунської, що саме дуже слабо розвинуті на землях України.

Упромисловлення України є потрібне ще й з інших причин. Стихійне розв'язання українським селянством під час революції 1917.—19. рр. аграрного питання ще не вирішує справи аграрного перенаселення. Земельні фонди не виказалися достаточними на Східній Україні, ще меншими будуть вони на Західних Землях. Ріст населення в недалекому майбутньому ще більше загострить земельну кризу й Україна знову стане перед питанням або еміграції свого населення або приміщення його в інших галузях народнього господарства. І при розрішенні питання аграрного перенаселення прийдеться керовникам української внутрішньої політики рахуватися зі своєю національною промисловістю, як з місцем доцільного приміщення «зайвого» селянства та засобом проти шкідливого денационалізуючого виселювання людей за кордон, — що ним є еміграція.

Нарешті не треба забувати, що чим сильнішою буде наша національна промисловість, тим більше самостійною, а навіть агресивною може бути українська зовнішня політика й тим менше спиратиметься ця політика на зброю, як засіб оборони чи наступу: бо торгівець це авангард модерного імперіялізму.

Не дивлячись на природні багатства й можливости, українська промисловість не була в стані задовольнити повністю потреб українського населення; виробу для задоволення цих потреб привожено з Росії або навіть з закордону, а роля нашої промисловости зводилась до постачання сировини і пів-виробів для промисловости метрополій.

Лиш під час світової війни російський уряд примушений був сприяти розвиткові української промисловости, поскільки цього вимагали необхідність постачання армії й припинення закордонного довозу. Не ліпше стояла справа й на Західних Землях України. Австро-угорський уряд не ставив вправді перешкод до розбудови української промисловости,

але брак національних капіталів, фактичне керування всім суспільним життям польською меншістю, переважно селянський характер українського населення — все це не сприяло розвиткові національної промисловости; упромисловлення західньо-українських земель було переведене в ще меншій мірі — ніж на землях Східної України.

Зрештою ціла промисловість на українських землях за виключенням малої кількості невеличких підприємств, знаходилась в руках чужинців, всі прибутки її йшли за кордон, керування нею було в чужих руках; українському населенню залишались лише підрядні урядові посади, а в більшості лише роля робітників невисокої кваліфікації.

Визиск Української Нації на її власних теренах являється характерною рисою передвоєнного стану української промисловости. Світова війна, що спричинилася до буйного розвитку майже всіх галузей промисловости в інших країнах, не принесла в тому напрямі важких змін на українських землях. Правда, українська промисловість на східних землях обогатилася низкою нових й евакуованих з Прибалтики й Польщі підприємств, темп продукції та добробут українського робітника переходово підвищились, але вся промисловість і на далі залишилась в ролі допомогової та в руках чужого капіталу. На Західних Землях дуже негативно на розвиткові промисловости відбилися воєнні події. Революція і горожанські війни докінчили начату вже під час світової війни руїну так, що коли потім військове положення устійнилось — на всіх землях України національно-українська промисловість майже не існувала, а чужа промисловість на українських теренах або була також зруйнована, або по своїй видайности була відсунена назад на багато років.

Сьогодні промисловість на Західних Землях України формально малаби можливість розвитку, але всі ті відемні умови (брак капіталів, чужа адміністрація, брак ініціативи т. і.) збільшилися у наслідок одвертої проти-української політики окупаційних урядів.

На землях, що остають під большевицькою владою, промисловість перейшла складний процес. Військовий комунізм 1918.—20. р. р. у коріні зруйнував українську місцеву промисловість, реквіруючи й відправляючи до Москви все, що було рухомого (машини, знаряддя, пів-вироби). Окупаційний характер московської влади виявився ясно й одверто. У 1920. р., після відступу з різних теренів української армії та закріплення большевицької влади, націоналізує остання всі промислові підприємства на Україні, як це ще в 1919. р. було зроблено з московською промисловістю. Але спроба комуністичної націоналізації не виправдала себе. Позначається період відступу військового комунізму, настає нова економічна політика — НЕП. Дрібні підприємства повертаються приватним власникам, але більшість з них не відновляє своєї чинности зза браку оборотових капіталів, ризика реквізиції т. і. Працювати починають лише ті дрібні підприємства, котрі забезпечені збутом і негайним поверненням оборотового капіталу (харч, мило, шкіра т. і.). Великі підприємства залишаються націоналізованими й зосереджуються після роду виробництва в трести, що малиб працювати на принципах приватно-господарської «самоокупаємости». Брак оборотового капіталу з одного боку, технічний занепад підприємств з другого — примушують трести до зосередження виробництва в декількох підприємствах, ліквідуючи або «консервуючи» інші, технічно слабкі, або відсталі. Видаєність націоналі-

зованої і приватної промисловости на Східних Землях України від 1922. р. вправді підвищується, досягаючи в деяких галузях воєнних норм, а навіть перевищаючи їх. Але брак відповідних організаторів і керівників, загальні після-революційні большевицькі умови, не дають націоналізованій промисловости можливости, не дивлячись на великі урядові підтримки й позички, розвинути до належного й необхідного рівня.

В останні часи большевики стараються притягнути до промисловости закордонні капітали, утворити систему промислових концесій, перевести раціоналізацію виробництва і зниження собівартости. Всеж загальний стан промисловости, а в тому числі й української, — є ще аномальний.

*

Упромисловлення України являється необхідним для вповні самостійного існування Української Держави, бо політична її незалежність буде тісно звязана з незалежністю економічною. Зчерги ходить про це, який напрямок вона буде мати і якими засобами вона мусить бути переведена, щоби вповні могла відповісти інтересам Української Нації.

Передусім слід ствердити, що цей стан української промисловости, який правдоподібно застане українська державна влада, не буде світлий. Та з цього стану муситиме вона виходити при проєктах реорганізації промисловости.

Далі треба собі зясувати, що колиб організація промислового життя України була передана цілком «варягам» закордонного капіталу, або — колиб допущено *необмежену* приватну ініціативу хочби й українських капіталістів, то утворити при таких умовах плянове промислове господарство України булоб не тільки дуже тяжко, але просто неможливо.

Бо й «варяжський» капітал і власна приватна ініціатива пішлиб по лінії найменшого опору, організуючи й поширюючи лише ті галузі української промисловости, які давалиб зиск, вищий від пересічного, отже яких дивіденди виправдувалиб кольтонізаційну роллю закордонного капіталу та задовольнялиб апетити промисловців. І якщо розвивалисьби, бажані для цього капіталу, галузі промисловости, а високі дивіденди викликувалиб сильну конкуренцію на закордонних біржах, то ні Українська Нація ні Держава не малиби з того розквіту своєї промисловости багато більше, ніж мала Україна за часів окупації. Не ліпше стоятиме справа і при фіктивній приватній українській промисловости; фіктивній тому, бо бракує українських приватних капіталів, бракує своєї національної буржуазії, котра спромогласьби на перебрання, організацію і розбудову національної промисловости. Може номінально такі «національні» підприємці й знайдуться, але за плечима їх буде стояти закордонний капітал: він буде фактичним господарем українського промислового життя, хоч деколи й «замаскованим».

Зате перебрання українською державою відбудови та розбудови національної промисловости — керування головними галузями промисловости дає заруку, що розвиток промисловости України буде гармонізувати з її економічними й політичними інтересами, що буде продукуватися те, чого країна потребує для оборони й свого власного необхідного вжитку, що вивіз нашої промисловости буде в інтересах нашого торговельного білянсу й т. і.

Державні впливи на промисловість не ототожнюємо загально з удержавленням промисловости або з націоналізацією її. Удержавлення може бути переведене лише в тих галузях української промисловости, які мають рішуче значіння для державної оборони та в тих галузях добуваючої «не оборонної» промисловости, яка звязана з *нетрами землі*, що стануть державною власністю.

Большевицька влада перевела на Східній Україні удержавлення цілої великої добуваючої й обрібної промисловости, яку зведено в трести. По радянським статистичним даним було: в 1925.—26. р. (пізніших даних ще нема) на території У. С. С. Р.:

Загальна кількість працюючих підприємств:	Кількість робітників:	З продукцією:
2.609 = 100%	515.862 = 100%	2.047 міл. з. карб. = 100%
З того:		
удержавлених: 1.399 = 56%	482.587 = 93,5%	1.769,2 міл. з. карб. = 86,4%
кооперативних: 618 = 23,3%	23.698 = 4,5%	160,9 міл. з. карб. = 8%
приватних: 592 = 20,7%	9.577 = 2%	116,9 міл. з. карб. = 5,6%

У порівнянні з 1924.—25. р. р. кількість підприємств збільшилась: державних — на 11,5%, кооперативних — на 11,02% і приватних — на 10,7%) тобто динаміка розвитку промисловости не порушує переваги кількості й міцности удержавлених підприємств.

Не відносимось очевидно, із захопленням до «досягнень» большевицького удержавлення промисловости, бачучи й знаючи всі її хиби. Тим не менше при нормальних відносинах та умовах української національної держави, як рівнож при належному керуванні, націоналізація промисловости у нас на Україні можлива й доцільна.

Щодо промисловости наших Західних Земель, то після національної революції залишиться там порожнє місце, на котрому можна будувати все, що держава визнає потрібним; слід однак зазначити, що існування в одній державі двох режимів і двох ріжних прав не лише недоцільне, але й шкідливе.

У той час, як підприємства, продукція котрих має виключно значіння для оборони та існування держави, мусять бути передані в повне розпорядження державної влади, яка призначить для них органи керування, будуть другі, що не мають такого кардинального значіння, однак є важливі для нормального розвитку народного господарства, віддані під контроль і вплив держави; нарешті треті, що їх значіння в національно-державному житті мале, або, що їх продукція має чисто побутовий чи «люксовий» характер, будуть цілком передані приватній ініціативі.

Щодо удержавлених підприємств, то вистерігаючись хиб «казенщини» треба до них внести комерційно-господарський дух шляхом притягнення до керування досвідчених приватних промисловців і комерсантів, зацікавлення їх дивідендами, введення участі в прибутках робітників і службовців тощо. Разом з тим державні підприємства повинні бути зразками раціоналізації виробництва, соціального положення їх робітників т. і.

Щодо державного впливу й контролі в підприємствах другої категорії, то аналогічне «опанування підприємством» бачимо в сучасній

організації капіталістичних акційних спілок, коли концерн або трест захоплює фактичне керування і фактичну контролю якого-будь акційного підприємства, скуповуючи «контрольний пакет» його акцій. Досвід показує, що для цього треба мати в одних руках 30—40% акцій. Цей методи мусить вжити українська державна влада при організації важливіших галузей національної промисловости. Такі «окуповані» підприємства мусілиб бути зведені в трести на принципі акційних спілок. Держава, залишаючи у своїй власности «контрольний пакет акцій», решту акцій і цілий випуск облігацій цих трестів продає до приватних рук, дозволяючи їм вільний біржевий оборот. У цей спосіб зискувалосяби капітал на розбудову промисловости без небезпеки переходу дотичних підприємств у чужі руки.

Представництво держави в цих підприємствах переводитиметься органами окремої державної господарської ради, завданням котрої буде також керування удержавленою промисловістю, складання по кон'юктуральним даним плянів розбудови народного господарства, виготовлення проєктів законодавчої координації економічного життя країни т. і.

Приватна промисловість, мусить знаходитись під контролею місцевих органів ради, а то відносно умов та техніки продукції, якости продуктів тощо, як і соціального положення в ній українського робітництва.

З повищого висновок: змагаючи до осягнення господарської самовистарчальности нації, Українська Держава мусить подбати про упрощення економічного життя країни, опираючи розбудову промисловости на співпраці держави, промислових асоціацій та поодиноких осіб.

Зенон Шеленський.

(Берлін.)

Що далі?

Міць фрази.

Це неправда, що українці є зідбні міцно, глибоко, по мужеськи ненавидіти. Тут і там вправді вибухує на нашій ґрунті хвилевий ресентимент; однак це скорше зависть, образа, почуття власної нікчемности, сліпий зрив, який сам себе розшматовує і в непліднім бунті згарає. Але це не є ненависть. Велика, справжня ненависть може тільки з безмежної любови зродитись. Тверда, послідовна ненависть до нашого національного й державного спротиву булаб природна й зрозуміла, якщо вона виросталаб з безконечної любови до української державної справи. Але тої ненависти серед нас майже нема. Якщо вона існувалаб як стимул, що пориває людей на безкомпромісову боротьбу з усіма спротивами на шляху до нашої державности, то ненависть така вже давно вдарилаб у нашого найстрашнішого ворога — *українське політичне фразерство*.

Політична фраза — є як ота трихіна, що поволі живий організм розідає, — у нас організм цілої нації. Памятаєте, як колись зліквідовано Польщу, заражену трихіною «вольної упривілюваної» шляхетської фрази? Щасливо зліквідована імперія Романових — це клясичний приклад хорої на фразу держави, нездідної до ніякого здорого руху й чину, живої цюлиш в силу інерції, шарпаної раз-у-раз тяжкими судорогами. Почались вони ще з декабристських днів і продовжувались повних сто літ, аж доки большевики до решти не добили живого імперського трупа. Це була *соціально-революційна фраза*, що поволі, але щораз глибоше вжиралась в сустави імперського організму. Вона була скрізь. Вона до того вкорінилась в людські мозки, що де-далі, вони вже не були в стані інакше думати, як тільки категоріями всевладної соціальної фрази.

Як глибоко вілась та хвороба в колишній російсько-імперській ґрунт, можемо особливо яскраво бачити з недавніх прикладів нашої власної історії, особливож з цього часу, коли відновлена Українська Держава перебрала разом з частиною всеімперської спадкової маси також її смертоносну соціально-революційну фразу. Ми прийшли перед 11 роками державно на світ вже заражені зародками старої російської хвороби. Пригадуйте собі тодішні часи? В ім'я народу та його «визволення», на отойже таки нарід випущено зажерливу фразерством заражену зграю соціалів та ідеологів найрізнішого калібру й автораменту. Замість державних мужів, одвертих голів і конструктивних організаційних чинів, ціла Україна зароїлась передусім від апостолів і фанатиків ідеологічно-соціальної *доктрини*, людей, що готові були повести націю на смерть, або навіть стократ гірше, до нової неволі, ніж змінити одну титулу в своїм соціально-доктринерським талмуді. «Коли Україна не буде соціально така, як я її хочу, хай краще не буде ніякої» — ось девіза усіх тих соціалів, що від них так і закітлувало на Україні, отже від усяких большевиків і меншевиків, комуністів, боротьбістів, укалістів, тушістів, усякого роду соціалістів, есерів, есдеків, есефів, соціалістів-народників, просто таки народників, соціал-радикалів і просто таки радикалів, трудовиків, і так без кінця. Хіба можна запам'ятати й до кінця перечислити цілий тогочасний соціал-економічний бедлам? Були там монархісти й республіканці, демократи, кадети, ліберали, соціалісти, анархисти, пацифісти, нігілісти, синдикалісти, інтернаціоналісти, реституціоналісти, автономісти, федералісти, конституціоналісти, клерикали й поступові, гетьманці, петлюрівці, уенерівці, галичане, надніпрянці, уряди, ради, парламенти, кабінети, зібрання, групи, партії, кліки, котерії, фракції, концепції, програми, клуби, плятформи, без кінця, без ліку. Дикий, паний, сумбурний танок, в якому розгублено й в криваве болото загоптано первісний справжній змісл нашої революції, її дійсну й найпершу ціль, — *отжеж українське державне національне визволення*. Замість щирого, ясного, послідовного державництва, підняла свою кострубату морду розгнуздана соціальна фраза; вона перекричала все, вона опанувала всі ділянки життя і вона лишила по собі на наших землях страшну, дику руїну. І від неї не тільки українська державність скривавилась і залишилась на шляху. Серед соціал-ідеологічного революційного хаосу вбито також *ідею соціальности* саму по собі.

Децо про «ідеології».

Усяка політична фраза родиться на нашому ґрунті з — ідеології. Явище «ідеології» належить до найбільше характерних рис цілого східно-європейського політичного світу. Нації і держави цілого світу побудовують свою політику на найбільше різноманітних елементах, але тільки у нас «ідеологія» є тою найпершою підставою, на якій наш чоловік зводить до гори свої політичні думки й чини.

Без повного зрозуміння явища «ідеології» є неможливо зрозуміти та вповні схопити всю дійсність нашого політичного життя. Розуміється є ідеології й «ідеології». Політичне зловживання тим словом не повинно відбиватись на об'єктивній оцінці явища самого по собі.

В історії всього людства, як і окремих націй, завсігди ділає певна духовна потенція, певна духовна моторична сила, що пориває людські маси на чини й творчість; це світ певних творчих конструктивних ідей, часто невисловлена туга до певного стану й форми життя, часто певні ірраціональні бажання, певні потенції, яких понятеве інтелектуалістичне оформлення саме й називаємо — *ідеологією*. Справжня ідеологія ніколи не є *відірваною інтелектуалістичною функцією*, але *що найбільше* тільки понятеве оформленням *висловом певного світовідчування*. Ідеології видумати не можна. Її можна тільки внутрішньо переживати, відчутти, виснувати, втягнути в себе з певного краєвиду. Ідеології античного грека чи первісного християнина можна тільки — і то лише нечисленним — відчутти й пережити.

Справжні великі ідеології, ті в більшости цілком ірраціональні духові потенції, що по свому оформлюють світ матерії, виростають з певного суспільно-політичного, економічного, культурного й геофізичного ґрунту, назрівають сотнями літ і часами, хоч і не завсігди, знаходять своїх понятевих завершенників, своїх пророків. Часом геніяльний поет чи законодавець, часом засновник нової релігії схоплює інтуїтивно змісл і якість тої потенції і втілює її в поетичні, суспільні чи релігійні форми. Часом великий мистець закликає в мармурі чи фарбах ті внутрішні пізнання. Часом однак великі ідеології втілюються в матерії і самоздійснюються поза людською свідомістю, поза тим, щоби люде ясно розуміли змісл сучасного їм історичного процесу. Греки не мали нікого, щоби усвідомив їм суть і змісл їх життя і їх культури; вони здій-

східноєвропейської революції. Він продовжувався так довго, аж доки чекісти не завели наганами лад і порядок. Тимчасом цей порядок і передусім спосіб його заведення не мав ані соціальної і ідеологічними теоріями довшого типу нічого спільного. Саму ж ідею соціальної в остаточнім висліді розторошила й розірвала тупими зубами соціальна фраза.

Проте, коли дивитись з української точки погляду, ми мусимо притакнути цій революції. Мимо всього. Передусім тому, що вона витворила у відношенні до української справи нові величезні перспективи й можливості й перш за все, після трохсотлітнього занепаду, регенерувала ідею українського державництва. Трапилось це, хоча панове соціали цілком від революції не ждали, а власне, що соціал-революційне поняття про Вільну Україну оформилось силою самих подій, силою національної стихії, цілком поза бажанням усяких українських єдиноділимських соціалів типу Центральної Ради, з площини соціальної в площину самостійницьку й державницьку.

Про суть сучасного українського державництва.

Ми нічого не навчилися від великої революції. Мимо всіх кривавих досвідів, стара українська дійсність залишилась по суті незмінною. Залишились передусім ідеологія й політичні програмісти. Вони змінили вправді зміст своїх ідеологій і програм, але в психології і методах свого поступовання вони залишились такіж, як були. Цілком так само, як вчора, український політичний краєвид заливала хвиля соціального фразерства й програмовості усіх кольорів і відтінків, однак без цього, щоби наші люди були практично здібні з власною почину й власними руками в життя все це перевести, що їхні уста голосили, так теж нині душимося під навалю фразеології українського державництва, однак без цього, щоби голошена українська державна фраза означала справжню державницьку здібність. Мода змінилась. Вчорашній соціал зробив нині українським державником. Вічний політичний декларант і диспутант змінив лише тему дебат. Так як вчора соціальні, так теж нині 15 українських т. зв. державницьких партій горячо над тим дебатували, як має виглядати українська держава. Читайте програми вчорашніх соціал-політичних ідеологів. Вони переліцитовували себе в уставлюванні системи благ «народу», «маси», «нації». Читайте поруч того всі програми нинішніх наших державницьких ідеологів. Вас поразить їх внутрішня психологічна схожість. Вони всі знову переліцитовують себе в уставлюванні системи благ української держави. Але всі вони роблять одну основну помилку: вони проходять цілком попри нинішню суть української державної проблеми. Нинішняж її суть полягає власне в цьому, що разом з усім нашим програмовим державництвом, ми не маємо системи тактики, отжеж не маємо закінченої, обдуманого, посвідовно й пляново сконструюваної системи всіх тих практичних середників і засобів, якими можна в даному реально існуючому положенні оту українську державність найперше взагалі здійснити.

У тих перспективах можна говорити про два розуміння української державницької політики. Перше розуміння це є — потреба витворення отої системи найдоцільніших чинів і заходів так само внутрішньо національного як і закордонного характеру, що за їх допомогою можна збутись з українських земель передусім почвирного чужинця передислоає хочаби поверховну однозгідність наших, державно бажаних людей, передусім в цілеставленні нашої державницької ідеї-програми. Їх найширшим програмовим означенням є бажання і воля до Самостійної Соборної Української Держави.

Друге, по суті протилежне, вузьке, програмово-ідеологічне розуміння нашої державної політики вичерпується в розбудовуванні теоретичних, і нині ще цілком неактуальних, плянів, щодо внутрішнього укладу життя в неіснуючій ще нині Українській Державі. Це друге розуміння української державницької політики пригадує в дечім конкурсу краси, в якому право на першенство й політичний провід нацією застерігає за собою той, хто розмалює найбільш ідеальну картину проєктованого українського державного ладу. Уся наша державно політична фарса нинішнього дня полягає якраз в цьому, що це друге розуміння української державницької політики нині скрізь і рішуче переважає. По старому звичаю ніхто й не думає над тим, як в наших реальних умовах можливо взагалі до цієї державности добитись. 15 наших державницьких партій сперечаються над тим, як уставити в українській державній кімнаті свої політичні меблі, в якій покищо сидить чужий господар. І чи можуть бути при такій постановці справи інакші результати, як їх діждалися з нагоди великої революції наші знамениті соціали?

*

Закид щодо надмірної програмовості, але й атрофії політичної тактики дотикає в однаковій мірі всі існуючі нині українські державницькі угруповання. Візьмім когонебудь, скажемо гетьманців. Мова йде про політичну групу, оформлена Вячеславом Липинським з її опорою на рід Скоропадських. Правда, гетьманці говорять, що вони не є ніяка політична партія, що вони об'єднують цілу націю, всі класи й стани, всі землі й краї України. Розуміється! Якжежби інакше? Але це саме говорить кожна інша політична група. Проте, нахил до універсальності й понадпартійності не може закривати справжньої суті положення. Скількиж гетьманці не твердили, що вони охоплюють своєю програмою уся дійсність українського життя, то тим не менше, ціла та дійсність є та, що вони розбудовують оце вже повний десяток літ щолити свою ідеологію, без цього, щоби бути здібними виробити також практичну систему тактики української державно-визвольної політики. Ідеологію, щоправда, мають, але на цьому усе кінчиться. Накреслюють пишну картину, як чудово, як досконало все виглядатиме в українській гетьманській державі. Усе тут на своїм місці, усе в прекрасній гармонії, гетьман, нарід, усі стани. Усе тут складено згідно з вимогами розуму й доцільності, у згоді з історичними традиціями, у згоді з ідеями соціальної й навіть, коли хочете, націоналізму, — справжній *Musterstaat*. Більш завершеної й понятно оформленої державницької ідеології зглядно програми, як її мають гетьманці, ніяке нинішнє українське державницьке угруповання не посідає. Проте на практиці, все це є мало здатне, щоби позикидати з України москалів, поляків, та інших ворогів, як вчора, нпр., меншевицькі соціал-політичні мрії, не були здібні практично змінити що-небудь найдрібніше в складі імперсько-романівської системи. Нам мало потіхи з цього, коли нам показують гарно розмальовану державну схему й кажуть: так повинна виглядати ідеальна Українська Держава. Нам булоби багато цікавіше раз уже нарешті довідатись, як відповідальні, живі люди з гетьманського табору представляють собі — не в теорії, але зовсім практично — оту тактику в нашій внутрішній політиці на всіх землях України й оту систему закордоннополітичних звязків, які булиби в стани найперше наші землі слід чужих наїздів визволити?

Правда, дотично внутрішньо-політичної ділянки, вам гетьманці будуть говорити про «тактику органічної праці», але що собі треба практично під тим поняттям представляти, цього вам, розуміється, ніхто не скаже, попросту тому, що мабуть ні один з гетьманців сам цього докладно не знає. Зі загального ходу їхніх програмових думок мусілоби випливати, що вважаючи нпр. склясовання українського громадянства в окремі організовані стани основною передпосилкою будови української державности, гетьманство мусілоби іти нпр. на Західних Землях України по лінії порозуміння з польською державою. Вам кажуть: без організованого поміництва й буржуазії, без армії, без купецтва й ремісництва, без селянства й робітництва, без фахово вишколених людей, починаючи від міністрів, генералів і банкірів, а кінчаючи на добрих писарях і капралях — нам державности не збудувати. Річ ясна, що цього роду державний матеріал можна виховати тільки через активну льоальну співпрацю з існуючою державою. Поза нею і поза її законодавством, отакою склясовання і державницького диференціювання західно-українського громадянства перевести не вдасться. Цього вам ніхто одверто не скаже, але можна собі живо представити, що, коли гетьманці говорять про тактику «органічної праці», то перед їхніми очима мерехтить мабуть щось у роді цієї політики, яку провели після повстання в 1863. польські галицькі консерватисти супроти Австрії. Краківські «станьчики» мали мимо програного повстання досить відваги, щоби зірвати з політичного сліпого бунту й піти активно в австрійську державу, щоб осьяк творити собі підвалини, витворювати бракуючі суспільні сили й здібности під майбутню розбудову польської держави. Однак в цьому відношенні до наших гетьманців можна би прикласти московську приповідку: «хочеться і кається і мамаша не дають!». Вони мабуть цієї політики хотілиб, вони може й пересвідчені в її правильність, но вони не зважуються.

Якщо ж ця тактична, неначе — угодовська, польонофільська теорія почати переводити в практичне життя, то гетьманці станулиб, зрештою, перед тою саміською проблематикою, що з нею вже від 10 літ безуспішно змагається УНДО. В основі проблеми лежить нерозв'язана ділема: як погодити нинішню реальну польську державну дійсність з того роду «органічною тактикою?» Висуваючи в принципі — і то якось тайком, пів словечками й зі спущеними очима — свою органічну концепцію, гетьманці розуміються на цей принцип обмежуються й практичне переводження їхніх ідей залишають комусь іншому. Кому саме? Хто це може знати? Вони цього не знають! Мимо їхніх прекрасних теорій про структуру й динаміку державности, мимо всьогі їхньої програмовості, вони не є здібні відповісти, хочби на один практичний запит: як по-

ставити політичну організацію західно-українських земель? Особливо: як поставити ту організацію в разі провалу польської демократії і парламентаризму, коли буде прийнята нова польська фашистська конституція? Як вони представляють собі об'єднання всіх чотирьох розірваних частин української землі? Як поставили систему нашої закордонної політики? Питайте про що хочете. Практичних відповідей на які-небудь політичні питання не дасть вам ніхто. Вони до нічого не займають становища. Стоїмо вже від десятка літ перед фактом, що поза невпинним крученням принципіального млинка про суть і зміст державності самої по собі, гетьманство ніякого обдуманого плану української визвольної політики так само на всіх чотирьох займанщинах, як і за кордоном — не має. Говорити в тих умовах, що гетьманство охоплює всю дійсність українського життя і заявляти претенсії на провід націю — трохи дивно. Право на провід може мати тільки той, хто справді веде. Однак гетьманство — принайменше в його дотеперішнім вигляді — не веде; не веде до нашого державного визволення. Воно ніяких доріг не показує. Воно нікуди не спрямовує. Ще кілька літ такої політики й воно зробиться анахронізмом, змертвілим поняттям.

*

Те, що можнаби зрештою вибачити угрупованню, яке живе, або радше животіє на еміграції, то є позбавлене відновлюючих соків і резерв, які можуть плисти тільки з власного національного ґрунту, цього не можна вибачити нашому найсильнішому, легальному краєвому угрупованню, яким є на Західній Україні УНДО. Поміж обома тими угрупованнями є величезна внутрішня схожість, дарма, що гетьманство є обмежене на дуже мале коло людей, а УНДО розпоряджає ширшим партійним апаратом і має значно ширший діапазон реальнополітичного досягання. Визвольно-політичний ефект є в обох випадках майже однаковий, бо в обох випадках маємо до діла з недостачею визвольницької тактики. Читайте програму УНДО. Усе тут виведено по пунктам: державний устрій, економічна, соціальна, фінансова, промислова, аграрна — яка хочете політика. Всі ті річі поставлені в такій площині, неначеби наша державність вже існувала. Не має теж потреби сумніватись, що в існуючій вже українській державі програма УНДО булаби при її повнім здійсненні, цілком виносливою базою для функцій і розвитку нашого державного життя. Якогось абсолютного мірила вартості для всіх тих програм зрештою нема. Добра монархія є завжди ліпша, як лиха республіка й навпаки. Монархія чи республіка не мають в собі знамен абсолютної квалітативності. Все це є цюлиш питання практичної доцільності. Програма гетьманства й в теорії так само винослива, як і програма УНДО й взагалі всі інші наші державницькі програми. Проте річ не в програмах. Річ в тактиці. Інакшими словами: річ в *реальних людях, річ в доцільності тих засобів, якими оті люде свою програму здійснюють.*

З ундівським устроєм можна жити. Але як до тої ундівської держави добитись? Якими саме практичними засобами? Цього ундівці не кажуть. Цілком так само як гетьманці. Внутрішньо-політично провадить УНДО курс декларативного зикзака. Передусім послідовно декларує. Ми — самостійники, ми — державники, ми — гуртуємо в своїх рядах всі верстви українського народу, ми — партія цілої Української Нації, всіх її верств, станів і окремих земель. У дійсності політичне досягання УНДО поза простір польської займанщини не виходить.

Внутріж цюї займанщини бачимо ломану лінію: до 1923. р. тактика побудована на революційно-визвольнім принципі. Це була з одного боку тактика пасивного спротиву; ми не признавали державного суверенітету, ми не йшли до виборів і т. д. Побіч цього розвивається активна акція: творення власних високих шкіл, спроби творення тайного краєвого уряду, творення на широкій базі військово-революційної організації тощо. Однак ця тактика тоді завела; не тому, щоби була в принципі неправильна, але тому тільки, що була зле переведена. Прийшов 14. березень, а з ним гостре заломання курсу: докочуємось до славнозвісної автономістичної революції. Це була скрита угодовщина, як цюго собі бажали й бажать гетьманці, а як вчора вміли її перевести в австрійській займанщині поляки. Однак вже скоро виявляється, що поляки на ту базу не стануть і на ніякі концесії не підуть. Зрештою на цей автономістичний крок наші люде рішились якраз у найбільше невідповідну хвилину, бо в час всевладного панування ендеції. Після компромітациї автономістичної резолюції ми далі йдемо плетеним кроком і ще раз ломимо лінію: стаємо на ґрунт польського парламентаризму й зв'язуємо нашу справу з пануванням польської демократії. Ставимо у виборачій свої партії і думаємо за допомогою парламентарного лавірування і коншахтів послідовно видирати від поляків певні концесії, які далиби нам можливість провадити внутрі нас

лінію «органічної праці». Але ми змушені стати в опозицію і провадимо послідовно політику опозиції, аж доки від цюго сам польський парламентаризм, на якого ми боротьба Пилсудского зі соймом, «дно ока» і «Файданістичні» теорії, проєкт нової конституції, тощо. Переживаємо важливі дні переустрою польської держави. Розбиваються дотеперішні демократично-парламентарні підстави. Не є нікому тайною, що в новім польським устрою, який буде зрештою прийнятий скорше чи пізніше, для парламентаризму майже не залишається місця. Українські парламентарні репрезентанти зможуть спокійно пакувати свої куфри й виїжджати з Варшави. Ця база роботи є страшно демократично-парламентарному принципі. Ця українська парламентарна репрезентація, яка прийде в новім устрою, буде позбавлена всякої реально-політичної сили й значіння. Вона ще менше зможе досягнути, чим це було давніше.

Щож далі? Закине УНДО свою опозицію і піде на порозуміння з польськими партіями, щоби ратувати парламентаризм? Чи не пізно вже? А якщо так, чи здає собі справу з цюго, що цей курс мусить потягнути за собою ще й другий: врятований парламентаризм втримати! А це означає: *угодовщину*. Це є одна можливість. Друга можливість є: повернути до тактики сперед 14. березня, отже до *революційного визвольного принципу*.

Якось нині тихо зробилось в УНДО. Крім звітів з Варшави й об'єктивного з'ясування ситуації, ніхто ні слова. Ні одной статті про наше відношення до витвореної ситуації. Ніхто не займає становища. Помітно тільки зле скриване знервовання та констернація. Що в тих умовах допоможе розбудова *державно-програмової політики*? Вона цілком приємлива. Але наша *система державно-визвольної політики*? Десятьлітній ундівський політичний зикзак не показує дороги до *визволення*, мимо програм і декларацій. Ні внутрішньо, ні назовні.

*

Оба повище з'ясовані випадки, УНДО й гетьманців, є типові для всіх наших державницьких угруповань. Розуміється, за виїмком уенерівщини, якій прикметниками проблемами внутрішньо-чи зовнішньо-політичної тактики турбуватись не треба. Політика групи А. Лівичького базується на злославнім польсько-уенерівським договорі з 21. квітня 1920. р. й польсько-уенерівській військовій конвенції з 24. квітня 1920. р. Ситуація є ясна. За ціну зречення зі Західних Земель України вони придбали собі поміч Польщі, яка своєю зброєю і своїми грішми має усунути большевиків і посадити панів з УНР на теплі посади в польській державній експозитурі над Дніпром, яка так і має зватись: Українська Народня Республіка. Таким чином уенерівці мають незвичайно вигідну позицію: турбуватись ім справами внутрішньо-національної тактики по відношенні до всіх Західних Земель нема чого; зв'язавшись душею і тілом зі злочинною системою поанкаризму, вони тимсамим розв'язали справу не тільки польської, але й інших займанщин на Західних Землях України. Залишилися тільки большевики на Східній Україні, але й про них турбуватись не доводиться, бо це вже поладодять поляки. Для них не існує тактичної української державно-визвольної просправжнього українського державника. І якраз для того необхідно ставити запит: щож далі?

Стратити ще другий десяток літ на розбудову української державницької ідеології і програмістики? Один десяток років ми вже стратили, але ні одного кроку не пішли вперед по шляху до реального практичного визволення. Всі ми маємо наші державницькі програми, сконструовані й добрі для вжитку в існуючій вже Українській Державі. У всіх тих програмах є певні змістовні ріжниці. Контроверза над ними представництво продукуючих верств? Виборний чи дідичний гетьман, чи доживотний дання? Трудова чи не трудова школа? Республіка чи монархія? Однак від цюго, чи ми за дальших п'ять літ програмової дискусії встановимо вищість дідичного гетьманства над виборним, або більшу доцільність трудової школи від нетрудової, факт чужинецької окупації українських земель не зміниться. Придбане пізнання, що синдикалістична форма співучасті широких мас в державній владі є найкраща, також ні трохи не усуне дійсності большевицько-жидівського панування на Україні.

Якраз із такої програмово-ідеологічної контроверзи про красу чи доцільність тої

чи іншої програмової точки, родиться убивча політична фраза. В її путах задушеться вже зі самого початку всяка можливість безпосереднього визвольного чину. Проблема не стоїть нині в тій площині: як повинна й як має виглядати українська державність? Проблема треба ставити інакше: *якими засобами ми взагалі можемо в даних умовах до неї добитись?* Підставовою річчю для цього є: *збутись раз уже нарешті й то як найскорше з українських земель усіх найздиків.* Це є початок. Про всюю програмову решту матимемо час балакати пізніше.

Ще на переломі 19./20. в. Франко вичеканив знаменитий вислів, мовляв: Русин живе від чуда. Вчора таке чудо трапилось нашим соціалам, що східньо-європейська революція прийшла мимо їх заслуги. І хіба чудо трапиться, якщо в умовах, серед яких живемо тепер, засновання Української Держави таки станеться. Якщо польського державного будинку не підпалить одного дня сам Пілсудскі, то він від *української програмово-державницької фрази* напевно не розвалиться! Авжеж, це може коли-небудь статися, що Польща чи Москва пічне знутри тріщати й валитись. Це може статись завтра, за десять, або й за сто літ. Або може взагалі не статись. Коли хтось має охоту, хай дожидає такого чуда. Розумні, цілі мужі на чудо ніколи не ждуть. Вони свою свідому роботу роблять. У нашомуж випадку цілим зміслом цьої роботи саме й є: *усталити вже раз нарешті та переводити в життя таку систему практично-політичної тактики, яка була би здібна підготувати на всіх займанщинах наш збірний державний визвольний чин, як теж звязати нашу справу в як найбільше корисних формах зі закордоном.* Одначе тій вимозі всі наші державницькі партії ні внутрі, ні навозні не відповідають. Всі вони мають лише програми...

М. Шальціус.

Здобутки литовської республіки за перше десятиліття незалежності.

Литовський нарід, використавши революцію 1917. р., висвободився спід московського ярма, та відновив свою незалежну державу. Всеж національно-державний ідеал литовців не вповні здійснений: частину литовських земель враз із столицею Литви, Вильном, насильно захватив другий національний ворог литовського народу — Польща. У цій боротьбі на два фронти доля литовського народу є подібна до долі українського народу. Постійна загроза для Литви з боку Московщини та боротьба з Польщею за забрані землі, роблять литовців природними союзниками українців. Тому то віднова та поширення литовсько-українських взаємин, яких початок сягає у далеку минувшину, при рівночасному тісному порозумінні всіх поневоленних та вільних народів, сусідів Польщі й Московщини, дадуть запоруку свободи для одних, а усунення польсько-московської небезпеки для других.

З нагоди одинацятої річниці проголошення самостійності Литви, вміщуємо статтю, яку написав для «Розбудови Нації» відомий литовський журналіст *М. Шальціус*, б. предсідник клубу литовських журналістів.

Одночасно бажаємо литовським націоналістам, у руках яких знаходиться провід молодією литовською державою, скорого здійснення їх повного національно-державного ідеалу: відзискання столиці Литви — Вільна.

Редакція.

Положення Литви в царській Росії було приблизно таке, як теперішнє положення Західної України під Польщею. У 1863. р. (припадає на час закриття Кирило-Методіївського Брацтва на Україні) заборонила російська влада друк литовських видань латинкою, думаючи, що тим способом здуєть можливість розвитку литовського письменства. Що більше,

автори тої заборони були переконані, що в наслідок цього «указу», Литва перестане існувати як самостійна національність, не говорячи вже про яку-небудь можливість ведення громадської підготовчої роботи для освободження Литви спід російського державного ярма. Однак автори заборони глибоко помилялися. Наслідки заборони були зовсім інші, ніж їх очікувано. Литовське населення, передусім селяне, з особливим запалом зачали тайно вчити своїх дітей рідного письма. (Це дуже гарно віддав визначний литовський маляр Римша у своїй скульптурі: мати з веретеном, а дитина з книжкою). Литовські книжки друковано в пруській Литві та тайно перенесено через кордон; розповсюднювано їх між населенням при допомозі поширеної в цілій Литві сітки «книгоносів», яких часто арештовано, суджено та висилано в Сибір.

Ця вперта боротьба литовського народу за своє письменство, що велась довгими літами, розпалала в ньому пристрасне бажання повного освободження спід російського ярма. Все таки слід підкреслити, що загальний суспільний розвиток Литви був придушений насильною рукою московської адміністрації, а тому й не диво, що у періоді 1863—1904. р. р. не слідно більших проявів громадської праці.

Кращі умови настали щойно в 1904. р. коли царська влада знесла заборону друку на литовській мові, як рівнож в 1905. р., коли то революція підняла в литовським народі, подібно як в інших поневоленних народах царської Росії, революційний дух і бажання свободи, як рівнож створила деякі умови для суспільно-культурної праці. Тоді то допущено приблизно 200 народних учителів литовців до шкіл у литовських губерніях, при чому могли вони по кілька годин в тижні викладати у рідній мові. На території російської Литви зачали виходити часописи й журнали, яких кількість від 1904. р. до початку великої війни зросла на 50 із загальним накладом 25—30.000 примірників. Одночасно організовано в ріжних місцевостях кооперативи, по більшій часті споживчі товариства, сільсько-господарські кружки та кредитові кооперативи. Заложено також коло 40 народних литовських шкіл приватних, 1 учительський семінар, 1 гімназію та 2 прогімназії, загально з 3—3.500 учениками. У тому часі всіх народних шкіл у литовських губерніях було приблизно 900, середніх шкіл 9, фахових середніх шкіл 4, а вищої школи не було ні одної.

Соціально-економічний уклад життя литовського народу тодішнього часу дуже нагадує уклад життя українських селян у Східній Галичині; на Литві переважали поміщицькі господарства а самі поміщики, здебільшого чиновники, творили «вищий» слій громадянства. За виїмком священства та невеликого числа лікарів, адвокатів та вчителів, всі інші інтелігенти були «пришельцы» з внутрішніх губерній Росії.

Сільське господарство в Литві доведено до упадку, а то наслідком спеціально для тої цілі виданої залізничої тарифи, після якої збіжжя, привезене з Поволжжя, було дешевше, ніж місцеве. Середній річний зарібок на голову припадав від 40—60 рублів. Крім того, з причини земельного голоду, багато литовців покидало рідну землю та виїмігрувало до Америки.

Щойно велика війна та німецька окупація Литви в 1915—18. рр. започаткувала розвал дотеперішнього соціально-господарського укладу

Литви, а то завдяки цій обставині, що покинені польськими поміщиками маєтки, перейшли в опіку війська.

Коли 11. листопаду 1918. р. сформовано перший литовський кабінет міністрів під головуванням теперішнього президента міністрів, проф. А. Вальдемараса, й Литва почала фактично жити як незалежна держава, в її розпорядженні не було ні грошей ні необхідних засобів для державних установ. Однак суспільність добровільно начала складати пожертви в грошах та продуктах на цілі новоутвореного уряду та війська. Тоді скоро одержано кредит від німецького правительства в висоті 10 мільонів, так, що була змога налагодити державне життя Литви.

У першій п'ятилітці своєї незалежності литовська республіка zorganizувала армію, державний апарат, створила власну валюту, налагодила торгівлю, промисловість та все інше, необхідне для самостійного життя.

Рівнож вже з перших днів незалежного існування, розпочато переводити земельну реформу. І так приблизно 500.000 гектарів поміщицької землі сконфісковано та розділено на 70.000 нових господарств, при чому землю діставали в першу чергу безземельні та малоземельні.

В осени 1928. р. видано закон про загальну, обов'язкову науку. З початком 1929. р. було в Литві 2.420 народніх шкіл з 3.678 учителями та 171.193 учениками. Гімназій та інших середніх шкіл було 63 з 37.000 учениками, 1 університет та 1 сільсько-господарська академія.

У тому часі нараховувалося 310 періодичних видань з загальним накладом не менше 300.000 прим., у тому числі 1 сільсько-господарський тижневик з 100.000 читачів.

За 10 літ створено 2.195 кооперативів із загальним оборотом 100 мільонів літів і 100.000 членів. У 1919. р. було в Литві 13.000 торговельних підприємств, а в 1929. р. вже 21.000. Промислових підприємств до війни було 1.500, а з початком 1929. р. коло 6.000. Середній річний заробіток населення зріс з 200—300 літів на 500—600 літів.

Селянам стали більше доступними різні машини та інші удосконалені засоби для вжитку сільського господарства. Їжа, одяг, мешканеві відносини значно поліпшилися. Так, нпр., до війни запотребовання цукру виносило на голову приблизно 1 $\frac{1}{2}$ фунта, тепер 10 фунтів. Так само в 3—5 разів зросло запотребовання тютюну, чаю, кави, пива тощо.

А головне давніше закрита для нищих верств суспільности дорога до вищих шкіл та урядів стала відкрита.

Не треба доказувати, що всі ці здобутки, які принесли духовий та матеріальний добробут литовському населенню впливають на удосконалення литовської нації, та що всі ці здобутки є наслідком одного факту: незалежності Литви.

Г. Калитцький.

Українська література в світлі націоналізму.

(Кінець).

З елементом убивчого московського впливу в ідейній сфері підходимо безпосередньо до літературної сучасности на Радянській Україні.

Пореволюційні роки відрізняються особливо великим нахилом більшости радянських українських літературних діячів до Московщини, як виразника політичної ідеї большевизму. Якраз політичні обставини загнали українську духову культуру в повне підданство до московського «інтернаціонального» господаря. Найсумнішим є тут факт, що саміж українці, почасти у добрій вірі, що Московщина є соціальним месією, почастиж для кар'єрівського виявлення своєї лояльності, добровільно вірять, — або вдають, що вірять, — у вищість і єдиноспасенність московської культури, та відкидають всяке духове наближення до Заходу.

Ось що пише один із новочасних критиків, Буровій: «Пушкін, Гоголь, Достоевський, Некрасов, Толстой, Горький, Блок і Бєлий — це ті наймення, що без них не може встояти світова культура. Богацтво різних літературних напрямків і шкіл в минулому, богацтво напрямків і літературних об'єднань у сучасности — підносять російську літературу до рівня найкваліфікованішої в світі літератури. Працями з теорії творчости російська література найбогатіша в світі, і ніодна європейська література не мала такої багатої критики, яку має в своїй історії російська література. На творах російських майстрів ми вповні можемо вчитися чудес творчости».

У цьому ганебному голосі молоді української критики бачимо, — навіть серед самих москалів зрідка виявлене, — цілковито безкритичне захоплення, основою якого є не лише повна безграмотність щодо західно-європейських літератур, але й незнання творчости найбільших геніїв тої самої обожаної «російської нації», незнання, наприклад, поглядів на московську літературу В. Бєлінського, що вважає її за провінційний витвір, виключно лише для москалів, а про найвизначнішого духа з цілої фаланги московських корифеїв, про Пушкіна, каже, що, колиб не було, «в історії людськості від цього не повсталоб найменшої прогалини».

На такому ідеологічному підкладі мусить жити й розвиватися сучасне радянське українське письменство.

Проте доказом правдивої невміручости та чисто спартанської духової відпорности є факт, що, не дивлячись на таку ідеологічну атмосферу, українська література не заниділа й, не завмерла, а встигла — бодай частинно — заховати свої специфічні духові цінности.

Що більше, знаходяться люде, які — навіть з небезпекою особистих переслідувань — час-від-часу закликають українських поетів до спам'ятання від московської орієнтації. У цій площині відомих дискусій про «просвіту» й «Європу», що їх заініціював Хвильовий (тепер, без огляду на формальну капітуляцію «європейців», дискусія провадиться далі), лежить запорука розвитку української літератури.

Ціла модерна українська література взагалі виросла, не дивлячись

на духову підпорядкованість Москві, на тлі того великого перевороту, який почався в західно-європейському духовому ментально-житті вже при кінці 19. в. і вислідом якого був мистецький експресіонізм.

«Цей дуже неодностайний духово-культурний напрямок можна найліпше виразити антитезою: impressio — expressio, Eindruck — Ausdruck, пасивне сприймання — активна конструкція. Як реакція проти в своєму ґрунті пасивного, опертого на сприйманні вражіннь зміслового світу та настроях, що їх ці зміслові вражіння викликають, мистецтва реалістів, натуралістів, імпресіоністів і новоромантиків, — старається експресіонізм, навпаки, знайти собі основу в активній конструкції, якої джерела лежать у внутрішньому, психічному, підсвідомому світі, та яка не оглядається на маловажні прикмети зміслової дійсності... Безліч формулок вже винайдено, щоби ясно виразити протиставлення імпресіоністичного мистецтва до експресіонізму, а всі вони говорять в основі одно й те саме. Ось деякі з них: імпресіонізм — експресіонізм; холодний обсерватор — запальний борець; політик — поет; опис — патос; природа — дух; позитивізм — метафізика; раціональне пізнання — воля і т. і. І тому «геть із божком наукою та її поклонником — мозком; геть із розумом та розсудком; слухайте пророків з півночі й заходу, слухайте Стріндберґа й Кльоделя! Хай пропадає теж і закон кавзальности, що путав мистецтво, геть з матеріалістичною наукою про душу — з психологією; геть з льогікою в мові... як всіх ділянках, так і тут, учитися можемо лише від неґра або від дитини». (М. Гнатюк, ЛНВ, 1928, IV.).

Маючи в своїх основах оці модерні західно-європейські духові чинники, але навязуючи їй формально, і змістово, і, зрештою, ідейно-духово до московської літератури, повстало пореволюційне письменство Радянської України. Користуючися, як духовою базою, придбаннями більш ніж столітнього розвитку українського новочасного письменства, українські поети Радянщини витворили на підставі переломаного в призмі московського азіятизму, лиш поверховно прийнятого марксістського світогляду, нові для нашої літератури форми мистецького вислову. «Є в творах цієї доби — пише Бобинський — це, що зустрічається в українській літературі вперше: металічний звук сили, очищена з песимістичних ноток геройскість». А навіть розглядаючи цю літературу з діаметрально протилежної до комунізму точки погляду, знаходить у ній Донцов великі позитивні вартости. «Танець життя і смерті — пише він — знайшов у «жовтневців» декілька міцних інтерпретаторів, що підчеркнули сміливі проблеми, незнані доти нашої літературі. Письменство по 1917. році — з його релігією чину і пожадань — осягнуло рідких у нас мистецьких ефектів, дискредитуючи старі конвенційні форми».

У своєму десятилітньому інтенсивному розвитку модерна радянська українська література виявила декілька засадничо ріжних мистецьких напрямків, які в останній час вже досить виразно викристалізувалися. Головні такі ґрупи перейняли на Заході давно пережиті назви подібних московських угруповань і всі вони лежать на лінії між футуризмом та неореалізмом.

Сам футуризм, як могутній мистецький напрямок початку 20. століття, покликаний до життя італійцем Марінетті, швидко поширився по цілій Європі та став найміцнішим мистецьким виразником нового емоціонально-волюнтаристичного світогляду. Саме ворожість до всякої

форми й стилю, котра викликає стільки протестів серед читачів і критиків, була найкориснішим чином футуристів, що таким робом вдихнули нове життя в закостенілу атмосферу побудованої на позитивістично-раціоналістичному світогляді, європейської літератури.

Футуризм перейшов згодом і до Росії, знайшовши там доволі талановитих інтерпретаторів. Тоді однак, коли на Заході цей напрямок скоро занидів та уступив місце, з одного боку, німецькому експресіонізму, з другогож, французькому дадаїзму та зрештою надреалізму, у Росії він продовжує своє існування під старим іменем. На цьому московському футуризмі, репрезентованім тепер головно Маяковським та орієнтованім у радикально-комуністичнім дусі, будується нова фаза українського комуністичного футуризму.

Започаткований, як чисто мистецький напрямок, Семенком ще перед революцією, український футуризм прибрав тепер також сильну політичну тенденцію московського свого первозразку й став одним з цікавіших літературних напрямків сучасної України. Семенко сам, давши в початках своєї діяльності дійсно талановиті зразки футуристичної поезії, перейшов тепер однак з одного боку, до порожнього, нещирого комуністичного патосу, з другогож, до неоригінального епіґонства, словленого патологічними маячіннями на зразок деяких вибриків найслабших представників московського футуризму.

І в футуризмі, і в дадаїзмі інших націй бачимо, хоч зрідка, дійсно ориґинальні, повні своєрідного духа, таланти, що — під плащиком позбавлених зміслу маячінь — дають всетаки в своєрідній фантастиці й звуковій та ритмічній архітектоніці глибокий емоціональний зміст. Такими дійсними творцями є німець Курт Швіттерс, москаль Маяковський, частинно теж українець Гео Шкурупій. Сюди належать також деякі футуризуючі поезії молодого Тичини та перший період творчости Семенка. Тепер однак цей останній зайшов у своєму бездушному наслідуванні московської футуристичної «заумности» так далеко, що внутрішнього, хочби лише в ритмі й звуках вичуваного, а не інтелектуально сприйманого, змісту в його творах не залишилося. Як приклад може послужити написаний у 1925. році «Автопортрет»:

Хайль семе нкоми
Йхайль кохайль альсе комих
Йхай мисел михсе охай
Мх йль кмс мих мих мих
Семенко енко нко михайль
Семенко мих михайльсе менко
О семенко михайль!
О михайль семенко!

А вже навіть снобістичного стремління до духової еквилібристики бракує нпр. такому «творові»:

Понеділок
Вівторок
Середа
Четвер
П'ятниця
Субота
Неділя.

Цей вірш, — це вже символ цілковитого занепаду українського футуризму, що в лиці свого головного представника Семенка, як також таких талантів, як Шкурупій чи Осьмачка, здегенерував цілковито й не має вже нічого спільного не лише з повною змісту та пориву творчістю, наприклад, такого Аполінера, але навіть і з найубогішими впливами сучасних західних, зроджених з футуризму, напрямків. Сьогоднішній український футуризм, отже, не дає вже жадних позитивних вартостей ані в змісті, ані у відчутті нової емоціональності й волевого світопогляду. Навіть і його агітаційні, большевицькі тенденції вже тепер не мають жадної сили. Все значіння українського футуризму лежить в його минулому, а саме в живому стремлінні до визволення української літератури з оков хуторянського модернізму, — у боротьбі з клясичними ритмічними й строфовими формами, — в обнови динаміки поетичного стилю.

На лінії від романтичної неформлености до клясичного культу форми лежать дальші мистецькі угруповання, до яких можна зарахувати майже всіх радянсько-українських письменників, крім здекларованих футуристів і неоклясиків. Тому що роздроблювання їх на різні підвідділи не має тривалого значіння, зводимо їх в одну велику групу, яка, не маючи певних спільних рис у ділянці мистецького оформлення, все-таки грає ролю посереднього компромісового, хоч і дуже неоднотайного, звена між романтичним анархізмом і клясичною зрівноваженістю. Духовість майже всіх цих поетів визначається романтичним патосом, що, однак, дуже часто приглушений насильним перестроюванням ліри на комуністичний лад та овіяний мо'акордом болісного душевного розірвання між чуттєвим українським патріотизмом і розумовим комунізмом.

Типовим прикладом може тут бути Павло Тичина, який з хвилею, коли перейшов здекларовано до групи комуністичних поетів, стратив увесь свій поетичний розгін. Особливо сильними талантами визначаються тут такі письменники, як запальний співець комуністичного патосу, але також трагічний бард болючої дисгармонії між большевицькою буденщиною й боєвим духом, Сосюра, або молодий, надзвичайно талановитий лірик, Влисько. Сюди також належить Валеріян Поліщук, талант якого однак замалий, щоби мистецько оформити дуже сильний емоціональний зміст його душі.

Найбільше виробленою під оглядом мистецтва й найбільше культурною є група т. з. неореалістів. Неореалістика є виплодом стремління до обнови клясицизму. Її прихильники звертають головну увагу на формальну досконалість своєї поезії, будучи принциповими противниками патосу й взагалі сильної емоціональності. Вже з цього видно, що їх поезія — античної, або сучасної сільської ідилі та захоплення чистою красою — не може мати більшого впливу на конкретне життя. Побіч анальоґічного літературного руху на Заході й в Московщині мусіли впливати на сформовання цієї школи специфічні обставини большевицького режиму, що серед них кожен, хто не хотів признатися одверто до комуністичного світогляду, мусів відійти в затишок цілковитої «безпартійности». Тому в глибині душі деякі з неоклясиків не є такі холодні й клясично зрівноважені, такі виключні естети, якби це виходило з їх теорії. Все-таки поезія головних представників цієї течії — Рильського,

Филиповича й Зерова, — обертається в колі ідилічних і клясичних тем та має в собі дуже мало емоціонального й волевого елемента.

Однак помилкою булоби думати, що неоклясики є шкідливим чинником під оглядом ідейним. Їх, не такто вже й пасивне, духове епікурейство, їх сміливість, з якою вони пірвали з комуністичними шаблями сучасної України, їх інтенсивне відчуття реальної краси рідного краю, зрештою, їх непогамована «насолота біолоґічним ростом життя», — вказують на те, що ці «відірвані від життя» мистці мають чи не найбільшу дозу справжньої творчої сили. Неоклясики найкраще відзеркалюють духову могутність української стихії, яка — навіть серед таких тяжких обставин — зберігає здоровля та соняшний світогляд і набирає вульканічної енергії, щоби в слушний час вибухнути полум'ям національного захоплення, патосу й хотіння. Заслуги неоклясиків на полі удосконалення української поетичної техніки та форми неоспоримі й очевидні. Тому неоклясичну поезію можна вважати за прояв покищо спочиваючої духової сили народу. З такої перспективи неоклясики набирають великої ваги. Вони, безперечно, є не то нешкідливим, але — до певної міри — позитивним явищем молоді української поезії.

Розглянувши в загальних рисах радянську українську поезію під кутом її мистецького наставлення, мусимо ще згадати, що маємо також спроби характеристики й клясифікації модерної нашої літератури на підставі внутрішніх, ідейних критеріїв. Д. Донцов, наприклад, ділить радянських письменників на заражених «бляшаним», фальшивим, комуністичним патосом «пролетарських» поетів, на щирих і повних боєвої активності комуністичних романтиків і вкінці на відкидаючих всякий патос неоклясиків. На основі аналізу української поезії висуває Донцов дуже влучно, як головну рису сучасної української літератури, національно-большевицьке, чи, що на одно виходить, емоціонально-раціоналістичне «дводушія», що є причиною, з одного боку, фальшивого комуністичного патосу, а з другого, — чимраз частіше прориваючихся стихійних національних елементів. Не погоджуючися вповні з негативним відношенням Донцова до неоклясиків, вважаємо проте його формуляцію ідейного «дводушія» за найповніший вислів суті духового стану письменства на Радянській Україні.

Про мистецьку прозу, що дійшла до своїх верхів в оповіданнях Косинки, Хвильового, Підмогильного, Івченка та в романах Головка, так як і про дуже слабо розвинену драму можна в цілості сказати те саме, що й про поезію. Слід лише підкреслити епохальне змодернізування стилю й форми оповідання та поширення, такої вбогої в минулому, сюжетности української мистецької прози.

Другий великий комплекс українського письменства, а саме література Галичини та тісно з нею сполучена поетична продукція еміґрації загально визначається явним, нічим не погамованим, висловом національної ідеї й робить більш потішаюче вражіння, ніж радянська поезія. Внутрі, своїми духовими підставами, вона однак стоїть нижче від радянського письменства, бо — побіч браку талантів — визначається, з одного боку, галицькою «обивательщиною», а з другого еміґранською духовою втомою й песимізмом. Крім того дається зазримити, особливо в еміґранських поетів, таку несподівану рису, як повну ізольованість від західно-європейської культури й літератури. «Деякі наддніпрянські

поети — пише Донцов — сидять у Відні й Берліні так довго, що кельнери їх каварні навчаються по українськи, але вони по німецьки ні. Замикаючи тим собі доступ до скарбів форми й змісту чужих літератур, гинуть для українського письменства». Оцей духовий спадок московського виховання є особливо сумним явищем емігранського літературного життя й доводить до таких навіть курйозів, що останнім словом поетичної творчості та абсолютним взірцем стає для поета, який перебуває 10 років у Берліні, Празі чи Парижі, наприклад, А. Блок.

«Живмо тепер на грані двох епох — пише Меріям у своєму огляді галицького письменства — і література це немов дві статуї, з яких перша різьблена рядами літ, стоїть позаду, а друга, нова, ще не докінчена». Певні елементи цієї старої, передвоєнної, літератури однак перейшли в нашу епоху свіжими й життєвими. Деякі старші діячі галицького письменства зуміли так вжитися в сучасну епоху, що стали найкращими та під мистецьким оглядом найдосконалішими виразниками нової української духовості. Таким оновленим літературним феноменом стала, до певної міри, Кобилянська, світогляд і спосіб писання якої зраджує проте приналежність до минулого, а зокрема нечиста українська мова понижує трохи вартість її творів.

Найдосконалішим однак літературним висловом сучасної Галичини стали повоєнні твори двох авторів, які своїми талантами перевищують усю молодшу літературу, а саме Стефаніка й Семанюка-Черемшини. Оба ці письменники, ставши разом із Мартовичем, на початку нашого століття, основниками психологічно-імпресіоністичної мистецької прози з життя селянства, замовкли були потім на цілу низку років і щойно після війни почали публікувати нові свої оповідання, де дали повний і дійсно артистичний образ селянського побуту й переживань під час війни та революції.

Вага Стефаніка лежить, однак, не в «оспівуванні горя селянського», а в чисто внутрішньому, психологічно-інтуїтивному зглибленні людської душі та в модерному світогляді. Тримаючися імпресіоністичної методи накидування на папір чорних, гротескових плям, Стефанік перейняв, — певно під час своїх студій у Кракові й Відні, — вже модерні перед-експресіоністичні духові засади, які лягли в основу його творів та зробили його найталановитішим звеличником ірраціональної національної стихії, що в формі «сили землі» опановує цілу його творчість, — зробили його бардом твердої, невмолимої, селянської психіки, з якої росте непогамована життєвість. Таким робом, без найменшої тіні якої-будь тенденції (вона лише мимоходом появляється в небогатових його повоєнних оповіданнях), автор зумів подати досі взагалі в цілій українській літературі найсильніший конкретний вислів ірраціонального й волевого світогляду та, ставши творцем модерної української новели, зробився, може й не свідомо, найкращим виразником здорової, незараженої москалізмом, національної української стихії.

У порівнянні до Стефаніка ціла література Галичини видається дуже й дуже маленькою. Після кількарічного застою літературне життя в Галичині почало відроджуватися в 1921. році. Першим його проявом став журнал молодих, захоплених відкритим тоді для Галичини Тичиною, визнававців «мистецтва для мистецтва» — «Митуса». Швидко після того появились інші видання й літературні угруповання. У 1922. р.

почав знова виходити «Літературно-Науковий Вістник» і письменницьке життя налаждалося. Тепер скристалізувалося воно вже в певні форми й напрямки, що, однак, не формуються, як на Радянщині, на підставі мистецько-формальних, лише більше на підставі політично-світоглядних різниць. «Перед війною і після неї — зауважує Бобинський — загально панував у головах західно-української інтелігенції погляд, туманний зрештою, що література не має нічого спільного з політичним життям громадянства. Хоч не всі ще зараз впадали в твердження, що вона — витвір «мистецтва для мистецтва», хоч під впливом кволого Грінченківського позитивізму були схильні признати за нею вартість деякого корисного чинника в громадському житті, алеж думку про її тісніший зв'язок із суспільним та політичним ґрунтом відкидали зі святим обуренням». Модерне життя принесло для Галичини, під цим оглядом, підставову зміну. Література почала диференціюватися в напрямі політичних, побудованих на модерних духових течіях, угруповань.

Правда, найбільший гурт письменників — все таки ще й тепер не додумується до жадної ясної ідеології й пропадає або в хоробливому індиферентизмі, як Турянський, а з молодших Сказинський, Шкрумеляк і т. д., або в чистому естетизмі М. Рудницького, І. Крушельницького та інших. Однак, крім того закреслюються на овиді три виразно скристалізовані групи, а саме комуністи, клерикали-монархісти й націоналісти.

Комуністи, провідником яких є видавець журналу «Вікна», бувший чистий естет, Бобинський, знаходяться власне в стадії формування й намагаються створити фабричну, робітничо-пролетарську поезію, що не має на галицькому соціальному ґрунті жадних конкретних підвалин. Покищо їм вдалося, навіязуючи до частинно й соціально забарвлених творів майстрів стефаніківської школи, витворити гурток ліво орієнтованих письменників селянської бідноти, таких як Марчук, Тудор, Мельник, Козланюк та інші. Крім того знаходимо між комуністичними поетами ще групу типових і в більшості талановитих інтелігентів, що їх весь комунізм виявляється в орієнтації на Москву та у мнимій близькості до «західно-українських пролетарських мас». Це в першу чергу Бобинський, далі Павлюк, Галан, Масляк і т. д. Взагалі ж ціла група має лише дуже невеликий вплив і значіння на галицькому літературному ґрунті. Вона не зуміла внести в письменство живого духа протесту й активного зриву.

Клерикально-монархістична група скупчується біля журналу «Поступ» і біля видавництва «Льогос». Побудована на підкладі модерних ідей інтуїтивізму й волюнтаризму, вона однак робить із модерних західно-європейських ідей висновки в напрямку політичного консерватизму. Спіраючись на релігійність, у даному разі на католицтво, вона пропагує оновлення старої моралі й гієрархії, а далі гетьманську українську державу. Проте письменники цієї групи досить мало займаються життєвими справами політичної програми й в своїй більшості є формальними модерністами та ліриками своїх індивідуальних почувань, такими як, наприклад, запізнений декадент Меріям. Католицьку ідеологію намагається в своїх поезіях отримати із воєнним націоналізмом Семчук. До цього літературного угруповання належать ще Лімниченко, Петрійчук, Назарук, Монтрезор та інші. Загально в літературній про-

дукції цієї групи видно лише дуже малі проблески нового світогляду. Рідко стрічаємо в ній у примітивній формі тугу за оновленням життя на підставі активності духа й відродження почування. Більшість поетів оспівує, в старій тонації *moll*, старі мотиви передреволюційної української поезії.

Не багато ліпше стоїть однак справа й в літературній групі, яка йде шляхом націоналістичних кличів. Одиноким об'єднуючим звеном тут є «Літературно-Науковий Вістник», в якому Донцов дає, у своїх вартісних й особливо блискучим есеїстичним стилем визначних статтях, ідеологічний і світоглядний підклад поетичної творчості. До групи ЛНВ прилучилися теж націоналістично настроєні поети еміграції, що гуртувалися перед тим в емігранських літературних журналах, головном у «Веселці». Теоретичні статті Донцова є вправді доброю підготовкою для поетичної творчості націоналістів, але брак талантів і тут дається дуже в знаки. Отже конкретне виконання поетичних завдань в оновленому ЛНВ є дуже й дуже слабе. Замість здорової, повної життя й патосу, поезії находимо на сторінках журналу розумом, а не чуттям сплоджені, повні штучної, неприродної пристрасності, а часом і на рівень віршованої публіцистики сходячі, вірші й поеми інтелектуального, але на московській розкладовій літературі та культурі вихованого, в скалі своїх почувань і мотивів дуже обмеженого, Маланюка. Його вважають за найвизначнішого поета цілої групи. За вислів сили й ідеального патосу вважається часто грубу, неестетичну лайку, таку, як деякі вірші Арсена Кари. Прикладом нехай послужить «поезія» під заголовком «Гнида»:

І бридко й жаль, коли дивлюсь:
До владних рухів пнеться гнида,
Страхає: «всюди простелось!»
Джентльмен із лобом людоїда.

Нікчемний зарід воші! Цить!
В чужім уїдливім ти поті
Взялася в чорну, зрадну мить,
Коли стояв Титан в роботі.

Гляди! Не грайся з злидарем!
Мерзений час твій розворушить,
І гнівний Велит пазурем
Тебе з огидою роздушить.

У журналі, який з усіх сил пропагує європейскість і талановитість, сильну поезію, мають місце «Свині», тогож автора:

Питала, вязнучи в багні:
«Де тут дорога?»
В четвероногої свині
Свиня двонога.

Давно ти — наша знать мені.
Притьмивши, далі, —
Загрузла в прадідів багні
Й у власнім калі.
Смердить так ласо твій барліг.
По щож тривога?...

Це одна сторінка конкретного переведення в діло могутньої й великої поезії «націоналізму». З другого боку, у журналі, який «бичем сатири» б'є наше літературне хуторянство та наш розлізлий песимізм, находимо такі «активістичні» вірші С. Левченка:

Розійшлись ми у світ на всі сторони.
На Захід, на Південь, на Схід!
(В дома-ниваньки лезом поорані).
Правда — в небі лиш зоряна, зоряна.
Ні в серці кривавиться слід.

Розійшлися з сльозами, з проклонами.
На Захід, на Південь, на Схід!
Ой, шарпнулиб усіми враз тронами!
Ой, побавились всімиб коронами!
За вулкани розплавлених сліз!

Журнал, який із запалом кличе до українських поетів: «Більше модерної європейської культури!», передруковує таку «життєву» й «модерну» поезію Павлусевича:

Всі думки мої і мисли
Бродять коло твого дому
Заглядають в кожну шибку
У віконечку малому.

Або:

У вагоні гамір, крики,
А мені так тужно, сумно...
Гей, дівчино, якже доля
Посміялася безумно!

Мій сусід цікавий дуже,
Хоче знати, де я їду
Хто я, звідки і за чим то,
І де я снідати піду.

Гей, цікавий чоловіче!
Ти настирливий без краю!
Я не знаю, хто я, звідки
І де я снідати маю.

У 1922. році, після Самійленка, Олеся, Тичини друкувати в поважному журналі такий вірш, не вважаючи навіть на прихильну оцінку творів Павлусевича професором Білецьким, — це вже занадто.

А зрештою: дуже тяжко зрозуміти, що має спільного з активністю націоналізму, із «рісорджіментом» і психікою «Джованецці» по емігранськи зрезигноване співання про прання дитячих пелюшок і про варення на «grimus»-і борщу. Слід дивуватися не так початкуючій Галі Мазуренко, як редакторові, який поміщає в націоналістичному журналі такі «произведения» своєї літературної фаворитки.

Та найсумніше те, що, перелистовуючи сім річників оновленого ЛНВ; находимо дуже багато подібної до наведених прикладів «літератури». Даремно шукаємо за проблесками поезії, так блискуче пропагованої у статтях редактора. Є лише невеликі виїмки, які дають бодай недосконалий, але все таки відрадний завдаток кращої майбутності націоналістичної поезії.

Маланюк, як уже сказано, терпить, при правильному психічному наставленню, хибами, що, йому ледви дозволять розвинути в повній ширині правдиво поетичну творчість. Передчасними є отже пеани в честь цього «видатного поета національного патосу», бо розумовий «патос» ніколи не може стати дійсно поетичним.

Щире віддання новим ідеям національного, соціального й етичного активізму слідно у деяких творах Олеся Бабія. Запалену, сильну афірмацію життя й чину бачимо наприклад у його поетичній парафразі «Отче-нашу», де автор проголошує:

Да будет воля моя, да будет!
Моя воля і більш нічия.
І да ізбавлю себе сам —
Не од лукавого, а од знесилля, втоми і зневіри.
Амінь!

Дійсно сильних, оптимістичних і патріотичних тонів находимо у Бабія більше, наприклад, у його вірші «Відродження». Сильні емоції та волеві імпульси грають велику роль в його поезіях та оповіданнях.

І хоч часами автор зверне в країну прегарної, але жалісливої, ніжної лірики споминів і кохання, то все-таки основний тон його поезії — бадьора охота до боротьби й віра в перемогу. Оскільки поет потрапить ще більш уваги звернути на форму своїх творів та опріч сильної динаміки свого стилю не занедбає теж елементу сюжетности й поетичної стилевості, оскільки навчиться вміння композиції та зможе свої твори продихнути ще більше почуванням, так що зникнуть вирозумувані нотки його активізму, то він стане одним з найкращих представників обновленої, дійсно української поезії.

Безперечно позитивним явищем є поет Карашевич, який може стати визначним представником нашої літератури.

Ю. Липа — це незвичайно, як на українські обставини, «культурний поет середовіччя — у якого поза дбайливістю до форми, до мистецької мови і поза клясичною здержаністю видно лицарський, середовічний темперамент та боввий дух».

Найвартіснішим однак поетом, що належить до групи ЛНВ, є безперечно Олекса Стефанович, який, будучи в своїй основі ніжним, але не песимістичним ліриком, зумів безупинною працею при своїм великим таланті довести до того, що його хоч нечисленні, але якісно бездоганні епічно-історичні вірші є взірцевими творами нашої нової поезії. Своїм духом, повним глухого, але живого слова могутности, своїми бадьорими, повними веселої енергії тонами є вірші Стефановича найліпшим поетичним матеріалом на сторінках обновленого ЛНВ. Досить порівняти, нпр., його уривки з «Татар», або «Візд Хмельницького до Києва» із розумовим патосом Маланюка, аби пізнати в ньому правдивого — й переповненого почуваннями модерної душі — поета.

Поминаючи інші, менш важливі імена, мусимо ствердити, що поети які згруповані біля ЛНВ, не зуміли, загалом взявши, ще досі здійснити бодай частинно ідеал модерної, пульсуючої разом з ритмом нового життя, поезії патосу й чину. Це завдання чекає ще на своїх мистецьких виконавців.

Слід коротко поглянути ще на головні галузі галицької мистецької прози. Поруч стефанівської школи, поруч поодиноких проявів талановитої європеїзації сюжетности оповідань у напрямі модерної авантюристичности, і поруч скромних, лише щодо своєї мистецької вартости, оповідань авторів à la П. Франко, найбільше поширення й популярність здобула собі історична проза. На Радянщині нема, завдяки большевицькому режимові, догідних умов для розвитку історичної прози. Тож і не диво, що цей жанр вибився на перший плян у Галичині. Ця надзвичайно важлива й особливо в національно-виховному змислі корисна галузь літератури була в нас дуже занедбана. Довгі часи не було крім Кулішевої «Чорної Ради», чужого по мові Гоголевого «Тараса Бульби» та майже цілком чужих писань Мордовцева, жадної історичної белетристики. У новіших часах здобулися українські письменники лише на архівно-історичну новелістику в душі творчости Ореста Левицького, або на цілком безвартісні під мистецьким оглядом історично-виховні патриотика Андріяна Кащенко чи Андрія Чайковського. Війна й революційний зрив нації збудили в галицьких письменників розуміння українського героїчного минулого. В останніх роках помітно, коли не якість, то бодай кількісний ренесанс історичної повісти.

Одним з перших виявів цього збільшення історично-белетристичної продукції на галицькому ґрунті стала слаба повість О. Назарука, «Князь Ярослав Осьмомисл». Безперечна заслуга автора міститься лише в тім, що він сягнув за сюжетом до, так занедбаної не лише в мистецькій прозі але й в цілій нашій літературі, лицарсько-князівської доби. Зрештою виявляє автор невеликий лише повістярський талант, не вміє собі дати ради ні з композицією ні з психікою дієвих осіб, не грішить занадто великою науково-історичною ерудицією, а тому не є його твір нічим помітним, — тим більше, що мова залишає багато до бажання. Повість Назарука не знайшла собі більшої популярности й швидко забулася.

Щодо популярности історичних творів став далеко вже щасливішим Богдан Лепкий. Його трильоґія «Мазепа», перше українське літературно-белетристичне охоплення цієї визначної постаті нашої історії, а особливо менша повість «Сотниківна», уявляють тип, у рямках доброго літературного смаку витриманої духової поживи для широких кол громадства. Вони не виказують однак прикмет сильної й дійсно поетичної історичної мистецької прози. Правдивого й тривкого обновлення цього жанру в нашій літературі від автора сподіватися тяжко. Глибокий лірик, Лепкий, стає плитким, хоч рутинованим літератом, коли переходить на поле, що потребує талановитого епіка.

Споміж інших авторів, що пишуть історичні повісти чи оповідання, заслуговують ще на увагу хіба Опільський і Бирчак, тоді як з творами інших поважно рахуватися не можна. Опільський дав кількісно чи не найбільше повістей й оповідань з нашої історії 10.—17. століття. З кільканадцяти його творів найвизначнішими є повісти «Іду на вас», «Опирі» й «Сумерк». Ця остання дає місцями навіть, глибоко вражаюче своєю силою трагізму та своїм духом внутрішньої ненависти, представлення подій з литовсько-польської доби нашої історії. У цілости однак ні один з творів Опільського не задовольняє навіть скромних вимог мистецького характеру. Брак акції й драматичности засуджує ці повісти на забуття.

До крайности довів лише поверховне забарвлювання історичними аксесуарами приватної фабули та знехтування духом описуваної історичної епохи В. Будзиновський, який просто неначе вбірає лише в зовнішні куліси української козаччини авантюристичні сюжети Купера, Мая й інших чужих авторів.

Повною протилежністю такого трактування справи визначається повість Бирчака «Василько Ростиславич». Проте тут, знова, історична ерудиція та малювання матеріального й духового середовища даної епохи поставили в тінь саме мистецьке оформлення, сюжет, композицію й стиль.

Із сказаного бачимо, що, не дивлячись, на появу більшої кількості творів, у цій, так потрібній для нас, галузі красного письменства не находимо ні одної повісти, що могла б стати взірцевою. Талант, якийби міг сотворити необхідну для кожної нації, сильну й правдиво поетичну історичну прозову епіку, — якийби мав для піднесення національної гордості й для підсилення стихійного хотіння таке значіння, як скажимо, Свєткіч, ще на українському ґрунті не знайшовся. Але поява на нашому літературному ринку історичної белетристики взагалі, хоч як вона ще слаба й недосконала, є явищем позитивним.

Не краще, ніж з історичною белетристикою, мається справа з мистецькою якістю теж історичних писань, в яких опрацьовано сцени з великої війни та з часів національної боротьби. Военна література ще взагалі в жадному європейському письменстві не може виказатися особливо вартісними здобутками. Потрясення було занадто велике, щоби в короткому часі могла вже витворитися досконала мистецька реакція. Тому то навіть такі таланти, як Барбус або Келлерман, а із славянських авторів Жеромскі чи Копта, не зуміли дати одноцілого образу воєнного середовища й подій. Не диво отже, що й в нашому письменстві нема ще бодай частинно вдоволяючого мистецького охоплення героїчного національного зриву. На Радянщині розвиток пішов в іншому напрямку. Для оспівування подій національної війни нема там найменшої можливості. У Галичині ж і на еміграції не знайшовся ще письменник, що давби заслуговуючі на правдиву увагу твори цього роду.

У ділянці епічної поезії справа представляється дуже слабо. Відносно найліпшим і майже самотнім охопленням цієї епохальної доби недавнього минулого в форму ритму й риму є Бабій «Гуцульський Курінь», де, правда, знаходимо лише дуже добрі окремі фрагменти, тоді як в своїй цілості твір терпить не лише недомаганнями композиційного характеру, але й браком мистецького такту та позбавленим глибшого підкладу, поверховним патріотизмом, — замість глибокого національного героїчного захоплення. Всеж поема Бабія є самотнім, бодай трохи цінним, поетичним відгоміним визвольної війни. Як така, вона має своє велике значіння.

За те проявом безперечної дегенерації, колись великого поета, Пачовського є його неформлені, сюжетово невизначені, позбавлені драматичного елемента й переповнені лише напушеною псевдопатетичною фразою, безконечні поеми, що мають символізувати події та змагання недавніх великих часів. При своїй позірній життєвій, волюнтаристичній патетичності цього роду поезія є лише плитким виплодом розуму в масці поетичного захоплення.

На полі мистецької прози найкращі зразки воєнної новелістики, у якій бренть правдиво поетична та глибоко національна нотка непереможного хотіння, дали, зноваж, Стефанік і Семанюк. Стефанікові «Сини» лишаться одним із найдосконаліших і наймогутніших мистецьких відгомонів українсько-польської війни в Галичині. З представників старшої літературної генерації відтворює в своїх новелях воєнну атмосферу ще й Кобилянська.

Ціла довга низка творів про війну спід пера молодших письменників, які були й активними учасниками визвольних змагань, започаткована Іваном Балюком. Цей автор дав талановиті психологічно-настрівні образки війни. Одначе вже в 1916. році впав він на полі бою й не міг, отже, як слід розвинути свого безперечного таланту.

Переживання з австрійської війни послужили настроєвим підкладом, по своїй суті, дуже пересічної, зараженої сентиментальним і безсилим протестом проти війни, повісти Турянського, «Пога межами болю».

Краще відбилося середовище воєнного часу та оформився вислів незломного національного прямування до цілі в низці раз ліпших, то знов слабших новел й оповідань таких авторів, як Шкрумеляк («Поїзд мерців»), Бабій («Гнів»), Софронів-Левицький («Під сміх війни» й «Бо війна вій-

ною»), Матіїв-Мельник («По той бік греблі»), Яворівський, Бандурист («Жах»), М. Струтинський («При битій дорозі») і багато інших.

Довго проте не здобулася наша література на більш суцільне представлення в белетристичній формі середовища, настроїв і подій національної війни. Дперва в останніх роках взяли за це завдання два автори: Ф. Дутко видає «Трилогію визвольних змагань», а Р. Купчинський опублікував «Трилогію зі стрілецького життя» під заголовком «Заметіль». Жаден з цих творів, на жаль, не має більшої мистецької чи ідеологічної вартості. Їх твори зможуть послужити хіба лиш популярною, досить корисною поживою для найширших кол.

Бачимо отже, що загально і ця сторінка нашої белетристики не виказує жадного, в повному значінні слова, *доброго* твору. До причин психологічного характеру, які не дають розвинутися мистецькому оформленню подій останньої війни в жадній європейській літературі, прилучається тут ще брак в галицько-українському письменстві визначних епіків. Тимчасом цінна й повна поетичного розгону белетристика того роду дуже потрібна. Видосконалення, побіч історичної повісти, також цієї галузі нашої мистецької прози складає чергове завдання західно-українських прозаїків.

*

Признаючи велику корисність красного письменства, як одного з головних засобів до сформування та культурного й політичного визволення Української Нації, вважаємо інтенсивний його розвиток одною з передумов духової боротьби за волю. Українська література ні своїм минулим, ні сучасним станом не задовольє тих умов, які можуть її зробити могутнім і життєвим чинником розвитку нації. Наші погляди на історію й сучасний стан українського письменства й домагання щодо його розвитку можна висловити в таких тезах:

1. Українське письменство, перейшовши в своєму розвитку західно-європейську середовічну, лицарсько-релігійну епоху та всі дальші фази загально-європейського розвою, при кінці 18. в. відродилося в національній зовнішній формі під впливом романтичного етнографізму, а стоячи постійно під суєтєвією московського культурного пасивізму не змогло вийти із рямок чисто культурницького руху. Етнографізм, пасивне естетство, настроєвий песимізм і відсутність активістичних, волюнтаристичних елементів лишилися характеристичною рисою, зрештою гарно розвиненого та йдучого в крок із мистецьким розвитком західно-європейської й московської літератури, українського письменства аж до світової війни. Виїмковими, і тому теж корисними для сьогоднішнього оновлення української літератури на нових підставах, явищами є, крім старого лицарського й полемічного письменства, у новочасній літературі Шевченко й Леся Українка. Студіювання цих епох та явищ старшої української літератури принесе сучасним письменникам тривку базу творення нових вартостей.

2. Сучасна українська література на Радянщині визначається душевним роздвоєнням між національно-українською, чуттєво прийнятою, стихією й большевицько-московською, розумово навченою теорією. У галицькому й емігранському письменстві відчувається брак талантів і культури, психічну втому та песимізм.

3. Нові стремління до обнови української літератури на підставі модерного волевого світогляду та націоналістичної ідеології не встигли ще по мистецьки оформитися.

4. Оскільки українська література має не лише поверховно, але й внутрішньо позбутися позитивістично-раціоналістичної закраски та плиткового утилітаризму, мусить вона вповні перейняти західницький, активістичний світогляд, що виріє на підставі воюючого католицизму й ренесансу, та розвиватися з духом часу у згоді з модерними духовими течіями, а саме з інтуїтивізмом і волюнтаризмом, висловом яких є на Заході експресіоністичне й найновіше по-експресіоністичне мистецтво.

5. Необхідною передумовою цього цілковитого злиття із західною духовістю є радикальне пірвання всіх звязків із, дуже шкідливою для нас, східною московською духовою культурою як большевицького так і містично-орієнтального покрою.

6. Найкращими засобами для обнови українського письменства в дусі модерного націоналізму та для виховання нації в напрямі активності й волі до життя може стати передусім історична белетристика та літературне оформлення активного національного зриву недавніх революційних років. Переродження цих двох галузів української літератури в дусі модерного західно-європейського мистецтва є найважливішим літературним завданням сучасності.

Реформуєчися помалу в проєктованому напрямі, а головню йдучи, як формально так й ідейно, разом із розвитком здорових напрямків західної духової культури, українське письменство зможе ступнево позбутися своїх, віками набутих, негативних рис й стати мистецьким імпульсом для реформи української духовості взагалі.

Ген. М. Омелянович-Павленко старший.

Початок 1919. року.

Передрук заборонений.

(Продовження).

Велика кімната оперативного відділу, — місце наших ширших нарад, — мала досить незвичайний вигляд. За зеленим столом, обличчям до світла, зайняли місця: я, полк. Курманович, здається, майор Ерле й о. Калята. Напроти мене сидів ген. Картон де Віяр, коло нього ген. Бертельмі, а далі всі інші заступники держав Антанти.

Хвилини мовчання. Я відчував на собі сталий погляд ген. Картон де Віяра й зневажливо-злосні очі ген. Бертельмі.

Тишу порушив голова наради, ген. Картон. Він зачитав мені, в імені Антанти, наперед приготований проєкт. Наскільки мене не зраджує пам'ять, текст звучав так:

«Ми всі чотирі заступники держав Антанти — Англії, Америки, Франції й Італії — заявляємо Вам, що 18. ц. м. ми звернулися до Вас з вимогою завішення зброї в цілих прибуття нашої місії з Перемишля до Львова. Натомісць Ви відповіли генеральною бійкою на всьому фронті. Ми питаємо Вас: це є визов супроти держав Антанти? Коли ні, то ми ставимо Вам негайне домагання припинити розпочату Вами генеральну бійку. На відповідь даємо Вам 5 хвилин.»

Я не змушував їх довго чекати на відповідь. Я стало гордився обов'язками, що лежали на мені. Розумівся я також і на подібних положеннях. Хоч заява заступників Антанти, як *conditio sine qua non*, зводилася до негайного завішення зброї, я всеж поділив відповідь на два окремих моменти.

На перше питання відповів я (розмова велася по французьки, цю мову я досить

розумію, щоби слідувати за перебігом наради) через о. Каляту: «Ні, оперативні обставини не дозволяли зробити це (негайно завісити зброю).

Щож до другого, то моя відповідь була така: «Пан-отче, передайте панам заступникам великих держав, що я є лише командуючий військами генерал, — наді мною є Уряд, який один може в остаточній формі вирішити це питання».

Надиво моя відповідь задовольнила заступників Антанти. Вони переглянулися. Ген. Картон запитав мене вдруге: «А скільки на це треба буде часу?» Я порадився з полк. Курмановичем і заявив: «До третьої години му будемо мати відповідь вже в Ходорові». По короткій розмові з членами комісії голова передав мені згоду чекати. При цьому ми бачили, як годинники, що їх деякі члени комісії підчас розмови тримали перед собою, поховано назад до кишень.

Для використання перерви я запросив усіх членів комісії бути гостями нашого штабу.

Однак ген. Бертельмі знайшов за потрібне, ще перед обідом, з'ясувати Начальній Команді погляд Антанти на українсько-польську боротьбу. Він заявив, що держави Антанти бажають привести до порозуміння, для чого необхідно припинити бійку й встановити тимчасову демаркаційну лінію. Ця лінія, як з'ясував сам ген. Бертельмі ще нічого не передрішувалаб. Лінія проходила так: річка Буг від кордону Галичини аж до впливу річки коло Язениці, уздовж цієї річки до мосту на залізниці Холоїв—Камінка, уздовж цієї залізниці аж до мосту на Бузі, від цього мосту аж до мосту на Камінці, уздовж цієї останньої аж до її межі адміністративних округ Жовкви й Камінки, уздовж цієї межі, уздовж межі округ Львова й Камінки, уздовж межі округ Львова й Перемишля аж до залізниці Львів—Перемишль, уздовж межі округ Бібрки й Перемишля аж до Солова, уздовж шляху Солова—Бібрка, уздовж потоку Білий аж до Соколова, уздовж шляху на Соколівку аж до ст. Вибранівка, уздовж залізниці до Гути Ширецької, уздовж південного кордону львівської округи, і далі уздовж східного кордону округ Дрогобича й Турки. Ця лінія в нас так і залишилася під назвою «лінії Бертельмі».

Усе це я вислухав і, не вступаючи в дискусію, сказав, що начальник штабу використас перерву, щоби інформаційний матеріал, який комісія була ласкава нам передати, направити до Державного Секретаріату.

Приблизно коло пів другої ми сиділи за обідом у столовій штабу. За столом велася жвава розмова. Я недвозначно зазначив ген. Картон де Віяр, що ми відчуваємо, що заступники Франції мають предкласти рішення не на нашу користь. Генерал на це натякнув мені, що французи мають свій кут зору, але крім цього є ще три інших. Взагалі, протягом обіду ще більше, ніж раніше, усталився поділ на два табори: французько-польський та англо-американо-ітально-український. Однак ми вже тоді знали, що на напрямку Париж-Варшава-Київ голос французького генерала мав рішуче значіння.

Коло пів третьої прийшла відповідь із Станиславова. У ній зазначалося, що в запропонований час відповідь не може бути надіслана й що рано 23. лютого Державний Секретаріат подасть своє рішення.

Комісія не сперечалася. З усім, можливим серед наших тодішніх обставин, комфортом доправили ми її до Львова. Перед відіздом ген. Картон висловив бажання, щоби хтось з англійців сфотографував нас обох. Вже значно пізніше надіслав він мені світлинку з написом: «Велика Англія й Мала Україна». (Ген. Картон був значно вищий від мене ростом).

Після довгої перерви, у 1920. р. мені часто доводилося бачитися з ген. Картон де Віяр. Він завжди виявив повну охоту зустрічатися й давав усі докази пошани до мене, як до українського генерала.

Той матеріал, який ми зібрали 22. лютого, переконував нас, що відвідини комісії були безсумнівним плюсом під оглядом правильного інформування держав Антанти про Українську Галицьку Армію. Сотня гупулів, як почесна варта, гарно представляла українського стрільця. Ці й дальніші відвідини комісії та витревалість нашого війська в боротьбі з сильнішим противником — спричинилися до того, що в 1919. р. наша Армія мала славу найкращої військової групи на Сході Європи.

*

23. лютий пішов на підготовчу працю, а 24. у Львові о год. 12. 15. підписано умову, що «всі воєнні акції устать з днем 25./II о 6. рано до 26./II.» Умову цю підписали: з українського боку — полк. Мирон Тарнавський, др. Л. Бачинський та о. Бон;

з польського боку — полк. Мечислав Кулінський, майор Я. Гемпель і майор В. Маріанський. Згідно з цією умовою, шлях Львів-Сихів залишився вільним від боїв, щоби можна було підтримувати зв'язок.

На цьому місці не зайвим буде навести деякі факти, що творили, такби мовити, атмосферу, в якій довелося працювати нашим делегатам.

24. лютого б. п. Головний Отаман, С. Петлюра, якому в той час на Великій Україні належить видатна роль, на запросини редакторів часописів, подати суспільству свою думку про політичний стан, заявив слідуюче: «Федерація з Росією наша згуба, бо вона нівечить нашу душу, а західні сусіди, хоч визискують нас, але до душі дібраться не зможуть. Економічні інтереси й політичний розум кажуть нам вступити в зносини з Антантою й оформити їх». А далі, на запит щодо ролі Галичини: «Мусите йти на поміч Наддніпрянщині в боротьбі з большевиками, бо грозить небезпека, що харчі, замість до Вас, помандрують до Москви. Злуку з Галичиною зазначили ми реальними річачами: доставкою харчів, амуніцією та поперх 100 мільонами карбованців».

І в той же час у поляків. 22. лютого Пуанкаре наказав Пішонови й Тардье оголосити документи про визнання Польщі незалежною державою («Нойе Фрайе Прессе»). Спираючись на цю правну підставу, Падеревські намалював нові кордони. «Принцип самоозначення» він залишив для тих, хто вірить, ніби право є сила. Намальовані кордони охоплювали все те, що сприятиме політичному й економічному розвитку «Великої Польщі». На Півдні ці кордони доходили до кута: Збруч-Дністер... В допомогу польські дипломати дуже зручно піднесли «історичну місію» Польщі, як захисника культури від нападів східних варварів. У даному випадку роль варварів припадала на комуністів. Саме тому польська дипломатія проголосила, що весь український нарід вже захоплений заразою большевизму.

Так було на нашому Заході. А на Півночі? — «У. П. Б.» подавало: «Предсідник української дипломатичної місії в Москві, Мазуренко, подав Директорії до відома, що Совнарком озирає згоди Директорії на його посередництво в справі помирення Совіцької України з Директорією».

До всього цього маємо глибокі підстави припускати, що чутки про тодішні безпосередні переговори між большевиками й поляками не були тільки чутками... На це вказує хоча б вислів Лешена Борковського: «Нема Руси, є тільки Польща й Москва».

Зрештою, в Одесі провадилися без жадних наслідків трагікомічні переговори між Директорією й Антантою. Комічні тому, що, як потім виявилось, держави Антанти заступав зовсім на це неуповноважений агент, — а трагічні тому, що зв'язку з цими переговорами почалися зміни в Уряді на Великій Україні, чим остаточно руйнувалося й так безнадійно хорий політичний провід. Мені не доводиться зупинятися над цим докладніше, бо все це правдиво переказав полк. Е. Коновалець у своїх споминах (див. «Розбудова Нації», 1928, ч.ч. 1.—6.).

*

Делегация З. У. Н. Р. для переговорів у Львові складалася з таких осіб: голова — др. Охримович, члени — др. Бурачинський, др. Витвицький (Державний Секретар), др. Лозинський, др. Темницький, о. Бон, полк. Гужковський, полк. Слюсарчук, підполк. Фідлер й отаман Рожанківський.

На цьому місці не буду я докладно переповідати всіх моментів переговорів, бо зацікавлені знайдуть чимало матеріалів у «Стрільці» й «Республіці» (комплети мають українські музеї у Празі). Більш важливими, ніж подробиці, є висліди.

«Лінія Бертельмі» стояла на порядку засідання. Одначе ту «лінію» прикрашено слідуючою вербальною заявою комісії Антанти:

«Ми — себто представники держав Антанти, а саме: Англії, Америки, Франції й Італії — розглянули совісно й основно справу, яку отсе рішаємо. Від обох сторін жадасмо жертв, та жертв тільки тимчасових до часу рішення мирової конференції. Ваше воєнне положення нині добре та завтра воно може змінитися на вашу некористь. Між Чехами й Поляками заключено вже перемир'я, через Чехію Поляки могутуть довозити муніцію для себе; (Це й була ціль перемир'я! О.-П.). На днях буде заключене перемир'я між Німцями й Поляками, большевики не заняли ще ніякої частини польської території і ніщо не приневолює Поляків посилати зараз свої війська проти большевиків. Все те знають Поляки, і в тій свідомості їх надія і сила. Коли ви не приймете нашого пропозиція, возьмете на себе відповідальність за той крок перед цілою Антантою. Будете мати тут війну з Поляками, яким прийде з

підмогою знаменито зоружена і хоробра армія Галера, зложена з 6 дивізій, про якої хоробрість ми особисто могли переконалися у Франції. З другої сторони йдуть на вас большевики, що взяли Київ і значну часть вашої території, та стоять в брамах ваших. Колиж ви приймете наше пропозиція, ми постарасмося о признання вашої суверенности. Факт, що з вами говоримо і вам ставимо своє пропозиція вже є до певної міри признанням: не прокладається нічого тому, що не існує. Далі ви при нашій допомозі поборете перед мировою конференцією з порожніми руками. А наше рішення буде важне і для висліду переговорів Директорії з послами Антанти в Одесі, бо наші повновласти куди більші як одеських послів. Ми подбаємо, щоб ваших представників допущено на мировий конгрес. Пішлемо до вас свою місію, яка постійно у вас перебувала-би і здавала-би нашим державам справу про ваші домагання і потреби. Поручимо, щоби були навязані дипломатичні зносини між державами Антанти і вашою державою. Тямте пословицю: Помігайте собі, а небо вам поможе; те небо — се держави коаліції. Ваше рішення буде початком нового життя і вашого народнього щастя. Не будете мати більше тої нагоди, що нині. Се святочна і велика година. У ваших руках доля вашого народу».

Становище нашої делегації було слідуюче: тільки повне забезпечення української державности перед Польщею, а зокрема визнання лінії Сяну, як тимчасової демаркаційної лінії, могло б бути нагородою народою за його криваві зусилля й жертви та могло б забезпечити український фронт проти большевиків.

Розходження були надто великі. Ось тому переговори затягнулися аж до 28. лютого з перервою на 27., коли комісія Антанти приїхала до Ходорова вдруге — на побачення з Головним Отаманом*).

День наперед і в самий день приїзду комісії до Ходорова, С. Петлюра пробував у мене ґрунт щодо підсилення протибольшевицького фронту частинами У. Г. А. Я з повною одвертістю язсував йому, що Начальна Команда входить саме тепер у рішачу бійку з воротом і що на нас чекає ускладнена оперативна ситуація, узв'язку з чим ми підносимо домагання свіжих масових поповнень із запілля, бо, якщо запілля не виступить на арену боротьби, наш плян буде засуджений на неустіх. Рівночасно я зазначив, що оскількиб Головний Отаман настоював, то мені залишилосьби тільки одне:

*) Шановний автор передав нам для використання цікавий документ, що відноситься до переговорів між комісією держав Антанти та б. п. Головним Отаманом. Передаємо переклад з французької мови.

Міжсоюзна Комісія у Львові до Пана Генерала Павленка, Головного Команданта Українських Сил.

Міжсоюзна Комісія, бажалоци мати завтра побачення з Генералом Петлюрою, просить Вас звернутися до нього, у найбільш короткому часі, чи буде можливість відбутися цю нараду, в якій місцевости, та в котрій годині? Комісія мала б до вас признання («segit reconnaissance»), якби Ви ласкаво зволили вжити необхідні заходи для вможливлення цього побачення.

Львів, 26. лютого 1919. — 15 годин 30.

Представник Америки: Р. Г. Лорд в. р.
Представник Англії: Картон де Віяр в. р.
Представник Франції: Генерал Бертельмі в. р.
Представник Італії: Командант Стобіль в. р.

Цей лист написано на машинці. Усі представники підписалися чорнилом. З лівого боку навкоси написано чорнилом:

для передання українським передовим сторожам через польського офіцера, який дасть наказ передати це *спішною* телеграмою Генералові Павленкові й буде присутнім при цьому переданні, щоби замітити годину відправлення повідомлення.

26. 2. 19.

За Генерала Бертельмі й з доручення приділеного лейтенанта (підпис).

Ред.

порушити питання ліквідації протипольського фронту, як певного імперативу в нашому загальному ділі.

С. Петлюра нервувався й виказував явне невдоволення. Для мене було очевидним, що він хотів мати мою згоду на призначення для операцій проти большевиків, але без шкоди для операцій проти поляків, десятитисячного корпусу стрільців. Небіжчик знав, що мій авторитет в урядових колах З. У. Н. Р. був настільки міцний, що Державному Секретаріатові не лишалося би нічого, як тільки наказати виконати моє рішення.

На ліквідацію західного фронту С. Петлюра не погодився. Чи це було йому не під силу перевести в життя, я не знаю. Він покинув мене невдоволений.

Я знав, що він мав такуж розмову окремо з полк. Курмановичем, але вже був цілком спокійним, бо знав, що погляд начальника Штабу не відрізнявся від мого.

Більший успіх мав С. Петлюра у Військового Секретаря. Тисячі молодих стрільців мали бути переведені на Схід у запасові коші Армії У. Н. Р.

У день приїзду комісії С. Петлюра мав рано ще одну розмову зі мною. Я лишався на своєму.

Наведені факти добре ілюструє слідуєчий витяг з листа Головного Отамана: «В марті місяці 1919 р. я одвідав наш Галицький фронт. Ознайомившись з ситуацією, я прийшов до висновку, що фронт заломиться, бо Галичина була забльокірована з усіх боків. Довідавшись, що я прибув в Галичину, антанська комісія в Варшаві приїхала, щоб побачитись зі мною. На чолі з генералом Бертельмі, вона приїхала до Ходорова, де в Штабі відбулось побачення. Комісія пропонувала певну розімчу лінію. Хоч вона невідповідала в цілому інтересам Галичан, але я настоював на прийняттю її, бо цим досягли-би ми: а) фактичного визнання України з боку Антанти, б) отримали-би можливість створити базу для підвоза амуніції з Європи і в) оперлися-б фактично на Європу в нашій тогдішній боротьбі з большевиками — себ-то з Москвою. Галичане, за допомогою Омеляновича-Павленка, який ніколи не орієнтувався в державних справах, відкинули ці умовини, хоч я їх і попереджував про корпус Галера, що формувався в Франції».

Кожен бачить, що моє становище в жадній мірі не відповідає змістові випишу. Навряд чи справедливим є й речення: «який ніколи не орієнтувався в державних справах». Сам Головний Отаман пізніше поручив мені головування в делегації, що мала вести переговори з командою добровольчої армії, далі головне командування під час Зимового Походу та ін. Отже він доручав мені справи, де стратегія сильно лучиться з політикою.

Лихо було в тому, що С. Петлюра приходив до певних рішень із великим залізненням (див. доклад ген. Калустянського). Колиж він і приймав яке рішення, то не міг знайти засобів для переведення його в життя. Так було й тут. На ліквідацію фронту він не годився. Всеж інше булоб півмірою, і тому відпадало само по собі, бо не приносило бажаної користі. Щож до корпусу Галера, то Начальна Команда про це була добре поінформована. Вона з повною свідомістю ставилася до всіх наслідків, які виникали з неприйняття нами умов держав Антанти.

Головний Отаман мав нелегке завдання підчас наради з членами комісії Антанти. Я й полк. Курманович були властиво в ролі присяжних свідків. Партія розігралася між С. Петлюрою й ген. Бертельмі. Небіжчикова дуже шкодило незнання чужих мов, але, не дивлячись на це, він був гідним заступником української справи.

Темою наради була все таж «лінія Бертельмі» й вигоди та невигоди прийняття Україною умов Антанти. З нашого боку підносилося великі багатства України, «право на самовизначення», «здобутки революції» й т. д. Остаточних рішень не приймалося. Це мала зробити делегація З. У. Н. Р. у Львові, а затвердити мав Станиславів.

28. лютого, пізно вечером, наша делегація остаточно відкинула пропозиції комісії. У переїзді через Ходорів, делегація поручила Начальній Команді проголосити дальшу боротьбу. Штаб це виконав негайно, даючи такий наказ:

«ДО ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ!

Під посторонню погрозою, що прийдеться нам ще серед тяжких умов провадити війну з Поляками за Рідний Край, Начальна Команда в порозумінню з Радою Державних Секретарів примушена була розпочати переговори з Поляками для вироблення справедливої демаркаційної лінії і перенесення через те галицького українсько-польського питання на мировий конгрес.

На третій день переговорів запропоновано нам остаточно демаркаційну лінію, яка являється образом наших найсвятійших почувань, бо на основі

цієї лінії Камінь Струмилова, Львів, Дрогобич та від тих місцевостей на захід великі простори української території малиби остати на далі в руках Поляків аж до остаточного вирішення на мировім конгресі. Рівнож до рішення мирового конгресу заборонено поділ землі великої польської власности через що утруднено було переведення земельної реформи.

З чувством тяжкої образи за кров наших братів, за святу пам'ять полягших за волю і народню честь старшин, стрільців і козаків, Начальна Команда примушена продовжати війну з ворогом, що не має власних сил удержатися на зрабованій нашій землі і хапається за чужу поміч, поміч держав Антанти, яких він до того, на жаль, невірною інформує.

Ми віримо, що минулі переговори не пройдуть для нас даремно тому, що представники держав Антанти мали можливість власними очима побачити наше військо і наше громадянство та почути ту безмежну любов прагнення до вільного життя, яке живе в серці нашого народу. Наш нарід молодий, хоробрий і свідомий своєї цілі, тож добуде собі право на вільне життя у семі вільних народів світа. Останні звіти з поля бою дали Начальній Команді запевнення в тому, що галицька армія зуміє дати нашому ворогові належну відсіч, що старшини, стрільці і козаки з подвійною енергією і силою виконають вложеній на них обов'язок перед Вітчизною і тим ще більше зміцнять нашу молоду, але хоробру і сильну духом армію.

Вітаючи військо за його службу Народови, Начальна Команда закликає всіх старшин, стрільців і козаків до братерства, відваги і піднесення духа, бо переконана, що це принесе нам осягнення наших національних бажань та дасть нам повагу і належне місце між іншими народами.

До зброї Товариші-Команданти, старшини, стрільці і козаки!

Хай нас розсудить залізо і кров!

Командуючий Галицькою Армією: Отаман Омелянович-Павленко, в. р.
Начальник Штабу: Полковник Курманович, в. р.

Постій, дня 1. марта 1919.»

В оперативному відношенні всі користи з інтервенції Антанти були на боці поляків, не дивлячись на це, що й під моральним оглядом страти мусіли бути на нашому боці. Це зрозуміла Начальна Команда й реагувала виданням поданого наказу.

З особистої розмови з членами комісії я виніс вражіння, що донесення з Корпусу про перерву залізниці Перемишль—Львів були значно перебільшені. Виявилось, що поляки легко все направили. Це було причиною моїх доповнюючих розпоряджень, між іншим про фотографічні знімки всіх пошкоджень, особливо мостів. З другого боку, обставина, що обложений Львів міг ще триматися майже місяць, приводила до висновку про необхідність сильного удару з нашого боку. У даному випадку бувби ним безпосередній наступ свіжою кольоною в послаблений вже бійкою ворожий організм.

Начальна Команда повторює свої домагання першої масової підтримки з глибин краю. З політичних міркувань доцільність тих нових збройних заходів виправдувало те, що наша армія, тримаючи ініціативу в своїх руках, мала дані здобутися на ще більші успіхи й тим морально підтримати домагання Державного Секретаріату перед мировою конференцією в Парижі (без санкції якої поляки не моглиб кинути своїх військ, що були на тешинському та познанському напрямках, а тим більше корпус Галера) на призначення нової безсторонньої комісії Антанти.

На цьому місці слід навести офіційні звіти обох команд за час від 3. до 9. березня 1919. р.

НАЧАЛЬНА КОМАНДА.

3. 3.

На Північ від Львова: Поляків, що в протязі вчорашнього дня заняли були Порицьк, відкинули наші хоробрі сокальські частини із згаданої міс-

«НАЧАЛЬНЕ ДОВУДСТВО».

1. 3.

1. березня о годині пів до 5. попол. оголосили українці завішення зброї. Від 2. березня від год. пів до 5. попол. треба рахувати початок дальнішої боротьби...

цевости та переслідують їх в напрямі на північ.

У Львова: Стрільянина.

На Захід від Львова: Удачна розвідка під Городком. Коло Скваряви на північний захід від Хирова ми полонили одного старшину та 9 стрільців. В прочім без змін.

5. 3.

На Північ від Львова: В районі біля Белза Поляки були заняли Прусинів, але їх відперто нашим протинаступом.

Коло Львова: Наша тяжка артилерія обстрілювала головний двірець у Львові. Около 6-ї години по полудні було чути сильні взриви, котрі продовжувались через ті години. Крім того було видно велику луну в окрузі двірця.

Коло Хирова: Наша артилерія обстрілювала Хирів, де викликала паніку серед Поляків.

На прочих відтинках: Без змін.

6. 3.

Нинішній день перейшов взагалі спокійно.

На полудневий схід від Хирова наша стежа прогнала польську полевую сторожу.

Ворожа артилерія обстрілювала Ляшки Муровані і становища нашої армії в Сихові, але без успіху.

7. 3.

Раннім ранком повели Поляки сильний наступ зі сторони Волчух, Браткович, Городка, Черляни на нашу становиська. Тільки на південь від Волчух удалося їм вдертися хвилиною до наших позицій й осягнути Долиняни. Наш протинаступ з півночі і півдня зневолив ворога опустити Долиняни. Бій, в яким бере участь випробований полк У. С. С., палає даліше. Прочі заатаковані частини відперли легко, без помочі резерв, всі наступи ворога.

На півночі від Львова: Наші частини мимо непогоди, дощу та бурі осягнули горби Замарстинівської стрільниці.

В районі Рави Руської і Сокаля пішли наші відділи вперед.

На прочих відтинках фронту: перепалка стеж.

2. 3.

Галичина Східна: Група ген. Ромера: Вчора ще перед оголошенням завішення зброї український відділ зайняв Остобуж (9 клм. на Схід од Угнова).

Група ген. Розвадовського: Слаба діяльність артилерії й подекуди зустріч розвідчих патрулів.

3. 3.

Галичина Східна: Група ген. Ромера: Дрібні сутички й поодинокі стріли гармат в околиці Белза.

Група ген. Розвадовського: Гармати противника обстрілювали залізничний двірець у Львові, Костерню, околиці Замку, Личаків, Хнопків, Мійську Пасіку. На інших відтинках тільки розвідча діяльність.

4. 3.

Галичина Східна: Група ген. Ромера: Ворожий броневий потяг обстрілював Белз.

Група ген. Розвадовського: Ворожі гармати продовжували обстрілювати наші позиції під Львовом: — Кривчиці, Скнилів, Персенківку і Кульпарків. Під вечір перенесли вони вогонь на центр міста. Передові стежі вели жваву розвідчу діяльність.

Деякі неприятельські патрулі підсуулись під Скнилів, Зимна Вода, Врочів, Бартагів до лінії наших позицій. Вони були обстріляні вогнем і відступили. Залізнична лінія поміж Городком Ягайлонським і Судовою Вишнею обстрілювана неприятельськими гарматами.

5. 3.

Галичина Східна: Група ген. Ромера: Наші гармати вільними стрілами змусили мовчати неприятельські гармати, що обстрілювали Белз.

Група ген. Розвадовського: На фронті під Львовом оживлена діяльність гармат. Український панцерний потяг, що обстрілював Хнопків, змушений був одійти. Денед бійка розвідчих відділів. Ворожі гармати обстрілювали Городок Ягайлонський і переїзжалочі потяги. Поміж Кросценком і Устриками сильніша акція ворожих розвідчих патрулів.

6. 3.

Галичина Східна: Група ген. Ромера: Розвідчі відділи взяли до неволі в Жузлі й Владиполі під Белзом 1 старшину й 17 козаків. На інших відтинках спокій.

Група ген. Розвадовського: Обстрілювання Львова триває далі. Кілька набоїв упало на цитаделю і в центр міста. На передових стежах під Львовом тільки дрібні сутички.

Наступ на Трестінець відбито. Під Хировим діяльність гармат. Напад ворога на Старшаву й Терло з легкістю відбито.

7. 3.

Галичина Східна: Група ген. Ромера: На Південь від Белза сутички ворожих стеж.

Група ген. Розвадовського: Під Львовом по обидвох боках оживлена діяльність гармат. Ворожа батарея скерувала вогонь спеціально на позиції під Персенківкою, Стрийським парком і Кульпарковим. До бійки піхоти не дійшло. Акція, що мала на меті відрізати українців, які загрожували залізничній комунікації між Львовом і Перемишлем, розвивається помалу. Відділи полковника Бецкера зайняли село Бар і Волчухи, відкидаючи ворога на південь. До того часу взято до неволі 140 полонених і здобуто 5 кулеметів.

8. 3.

Галичина Східна: Група ген. Ромера: Ситуація без зміни.

Група ген. Розвадовського: Ворожі гармати обстрілювали місто й позиції під Львовом. Слабші ворожі відділи, що силілись підійти до наших позицій, були відбиті. Наші відділи, що оперують під Долинянами, наскочили на більші сили ворога. Бійка триває. Чишки, контр-атакою відібрано від українців. Ворожі гармати обстрілювали Яксманець і залізничну дорогу між Медикою й Перекопаною. Сутькички стеж біля Міхової Волі, Стебника й Соборова.

9. 3.

Галичина Східна: Група ген. Ромера: Наша розвідка вигнала українців з Остобужа й обсадила його.

Група ген. Розвадовського: Ворог силувався переломити наші лінії під Львовом і поміж Львовом та Городком Ягайлонським. Українські гармати протягом цілого дня, приготуючи дорогу піхоті, інтенсивно обстрілювали наші позиції. Ворожі відділи вдарили на Кривчиці, Мійські Пасіки, Френелівку, Черляни, Буркштайн, Врочів і Карачинів. В декотрих місцях втікла українська піхота вже під впливом нашої артилерії. В інших місцях дійшло до бійки зблизка. Завдяки енергійній обороні, ворог був скрізь відбитий. В околиці Родатич, Судової Вишні і Мостиськ бійка йде далі. Наші війська змагаються з переважаючою силою ворога. Ворогові вдалося хвилиною удержатись у Братковицях і перервати залізничну комунікацію. Під Хировом розвідча діяльність.

10. 3.

Галичина Східна: Група ген. Ромера: Наші відділи перевели вдалий наступ на Угринів. Наш скомбінований відділ зайняв Камінку з Півдня, відкидаючи ворога на Захід і дійшов до Добросина, де в бійці взяв полоненого й вернув до Рави Руської.

Група ген. Розвадовського: Ворог, користаючись з того, що йому вдалося перервати залізничну комунікацію між Городком Ягайлонським і Судовою Вишнею, поновив наступ з ціллю переломити наші позиції під Львовом. Особливо тяжкі бійки відбувались на Захід від Городка Ягайлонського й Черляни. Вогонь артилерії хвилинами ставав урагановим. На позиціях і частково в наших окопах бійка була завзята. Ніде не далось одначе ворогові зламати нашої міцної піхоти. Під Судовою Вишнею наші відділи відігнали багато разів українські атаки, що велися з енергією переважаючих сил. Хирів і Посади Хировські обстрілювані українською артилерією.

11. 3.

Галичина Східна: Група ген. Ромера: На цілім фронті жвава розвідча діяльність.

Група ген. Розвадовського: Під Львовом і Городком Ягайлонським ворог продовжував провадити рішучу концентраційну атаку, яку з великими втратами відбито. На правому березі Сяну й під Хировим дрібні сутички розвідчих відділів.

12. 3.

Галичина Східна: Група ген. Ромера: Наші війська розбили українців під Липником і Камінкою й обсадили цю місцевість.

Група ген. Розвадовського: В дальшому протязі під Львовом і Городком Ягайлонським тягнеться тяжка бійка. Усякі наступи ворога пішли намарно: недалось йому переломити наших позицій. Відділи ген. Александровича вигнали більші українські сили з Яхманіч, Седлиська й Бикова та зайняли цю місцевість. У бійці визначився баталіон 10. полку піхоти під керівництвом капітана Стадницького. Хенч Мост обсажено нашими військами.

13. 3.

Галичина Східна: Група ген. Ромера: Українську атаку на Горі під Белзом відбито. Наші війська здобули Магерів і зміцнені українцями дорogi. До неволі взято 17 полонених.

Група ген. Розвадовського: Українська артилерія обстрілювала львівську електровню, Персенківку, Скнилів і Скнилович. Ворожі патрулі, що підсовувались під наші окопи під Львовом, були вигнані. Неприятельська атака, попереджена сильним вогнем артилерії, на *Городок Ягайлонський і дубанівський фільварок заломилася*. Ворог заатакував Плішовиці (на півдні від Медики). Атаку відбито, беручи полонених і здобуваючи 1 кулемет. Судову Вишню зрідка обстрілювано українською гарматою.

14. 3.

Галичина Східна: Група ген. Ромера: Під Белзом явава розвідча діяльність. Українці заатакували о 7 год. рано Магерів від Доброшина й Немирова. Атаку відбито. У нашій контр-атаці на Борки під Магеровим один з наших відділів завдав великі шкоди ворогові й здобув 2 кулемети.

Група ген. Розвадовського: Під Львовом вчорашній день пройшов загально спокійно. При відбиті атаки на дубанівський фільварок і Керницю війська наші здобули 4 кулемети й взяли кільканадцять полонених. Відділи полк. Бецкера зайняли по тяжкій бійці Бартятин, здобувши 2 кулемети й беручи кілька полонених. Відділи ротмістра Борковського витиснули українців й обсадили Черняву на північ від ст. Мостиська.

15. 3.

Галичина Східна: Група ген. Ромера: Українська артилерія обстрілювала Стаю й Угнів. Під Белзом явава розвідча діяльність.

Група ген. Розвадовського: Ворог обстрілював артилерією наші позиції на Схід і Південь від Львова, головний двірець і центр міста. Наша патруля вигнала українців і дійшла до Борек Домініканських. Ворожі патрулі, що підсовувались під Р. Руську й Карачинів, були розпорошені. Українську атаку на культурківський цвинтар відбито.

*

Беручи на увагу витворену ситуацію, Н. К. прийшла до висновку, що найбільше за три-чотири дні треба очікувати контр-удару противника з лінії Ярослав—Перемишль у бік Городка Ягайлонського. Тому всі дальші зусилля Команди звертаються на витворення доброго положення для майбутньої зустрічі. Н. К. обернула свою ударну групу обличчям на Захід, щоби в бійці з новими польськими скріпленнями, розмір яких було тяжко передбачити, підготувати нову комбінацію, що була намічена з двох угруповань: фронтового в районі Судова Вишня—Яворів й крилового в районі Судова Вишня—Самбір—Рудки. Ми не тратили надії одержати обіцяні поповнення.

Силу спротиву Н. К. базувала на криловій групі, що моглаби бути підсилена перемишлянською групою на напрямку Хирів—Мостиська. Від фронтової групи очікувалося втримання її позицій. Навіть колиб у той час Городок був ще в руках поляків, всеж простір у 20 клм. відокремлював наші позиції під Судовою Вишнею від ворожих відділів, що трималися в Городку Ягайлонському.

Загально ми намічали повторити, з певними відмінами, нашу операцію першої половини січня, коли то наші Бригади (Вольфа, Бізанца, Тінкля й Микитки) звели нанівець солідно розраховану акцію ген. Ромера. Тут, як й раніше, за криловим ударом мало бути рішаче слово. Ясно, що вся ця комбінація набулаб більшого значіння з моментом підсилення наших бових частин свіжими поповненнями. Не треба забувати, що з малою перервою наші війська були вже в боях цілих три тижні.

13. коли наші війська знов роблять спробу опанувати Городок, починає помалу усталюватися лінія фронту. З польського боку починають вступати у бій частини з чеського (16. 3.) і познанського (18. 3.) фронтів. З підходом цих сил, поляки знов відновили сполучення з Перемишлем. Одначе вони все ще були не в силі розгорнути свого успіху. На фронті витворилася рівновага, яка була тоді для нас корисною не тільки під оглядом оперативним, але й дипломатичним. І дійсно, 22. березня держави Антанти роблять свою другу інтервенцію.

Вражіння комісії Антанти щодо бової міці обох сторін, як це ми бачили вище, не були на користь поляків. Для комісії було ясно, що, без дипломатичного (замп-

рення на інших фронтах) і матеріальної допомоги полякам, боротьба перейде у довготривалу й жорстоку війну.

Комунікат, який видано з цього приводу спільно Начальною Командою й Державним Військовим Секретаріатом, дає вистарчаючий матеріал для історії другої інтервенції Антанти.

Комунікат.

«ДО ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ!

До Начальної Команди Галицької Армії і Ради Державних Секретарів прийшли сьогодні дві телеграми, які отсим подаємо Вам до відома:

УПВ. Станиславів, 22 марта.

Урядово звідомляють: Американський посол в Берні передав сьогодні нашому державному секретареві Панейкови, який відізджає нині з Льозанни до Парижа отсю урядову ноту американської мирової делегації, датовану 17. марта і адресовану до Державного Секретаря Панейка: «Президент Вільзон одержав Вашу телеграму з 13. марта, в якій говориться про відносини між Україною та Польщею і про місію ген. Бертельмі. Президент хоче, щоби ви були певні, що він повні здає собі справу про положення й через те сейчас буде вислана на місце окрема місія коаліції, щоби перевести дохідження про цілу ту справу. Президент є певний того, що в ожиданню приїзду сеї місії і в загальнім інтересі — Україна сейчас задержить мілітарну акцію. Президент сподіється, що Україна матиме довіря до доброї волі коаліційних правительств — привести до вдоволяючої угоди між Польщею й Україною та через справедливу розвязку усунути конфлікти поміж обома народами.

УПВ. Станиславів, 22 марта.

Урядово звідомлюють: До Головнокомандуючого Галицької Армії генерала Павленка звернулася найвища Рада мирової конференції з депешою, підписаною Вільзоном, Льюїд Джорджем, Клемансом та Орляндом, в якій передана просьба здержати сейчас ворожі кроки перед містом і в околиці Львова. Така просьба вислана рівночасно до ген. Розвадовського, команданта Львова. В часі тревання завішення оружжя війська обох сторін остануть на своїх позиціях. Комунікація залізницею між Львовом а Перемишлем лишається свобідною в міру конечної потреби для щоденного заосмотрення міста Львова. Найвища рада додає, що вона готова вислухати предложень що до матеріальних і територіяльних претенсій обох сторін і посередничати в Парижі між делегаціями українською й польською, або також через посередництво відповідно кваліфікованої репрезентації, до котрої вибору обі сторони рішаються — а то в цілих перемири завішення оружжя на перемиря. Вислухання українських і польських репрезентантів що до їх суперечних претенсій є отже зависиме від формального услівя сейчасового заперестання ворожих кроків.

На основі тих телеграм рішилася Начальна Команда Галицької Армії в порозумінню з Радою Державних Секретарів приступити до часового завішення оружжя після лінії, яку визначають наші нинішні закопи. Комунікація між Львовом а Перемишлем лишається виключно тільки до довозу конечних для Львова харчів.

Славне Козацтво!

Це вже не услівя останніх переговорів, на які відповіла Начальна Команда Галицької Армії виповідженням перемиря і успішним бомбардуванням Львова!

Граничною лінією лишається лінія нашого фронту, яку Ти Українська Оружна Сило держала власними — геройськими грудьми!

Антанта просить підписами президентів: Вільзона (Америка), Льюїд Джоржа (Англія), Клеманса (Франція), Орлянда (Італія), щоби ми рівночасно з поляками здержали военні операції і торжественно прирікає висланню нової місії та безсторонне розслідження українсько-польської справи й просить о присланню української делегації до Парижа, яка малаби вести переговори з поляками, щоби закінчити кроваву війну межі обома народами.

Таку саму депешу, про завішення оружжя післяла Антанта до команданта польського війська генерала Розвадовського.

Славне Козацтво!

Твоїм героїстичним пожертвуванням добуло Ти признання Антантою Української Народньої Республіки.

Від сьогодні можуть заступники Української Народньої Республіки говорити як рівні з заступниками польської держави.

Це Ваша праця і Ваша вірність Україні!

Але справа ще не скінчена!

Україна жадає ще на дальше Вашої праці, а Рада Державних Секретарів разом з Начальною Командою, оперті на Ваші свідомі і карні ряди, сповнять з вірою в будучність Української Народньої Республіки всю працю і поборють всі перепони, які стануть по дорозі скріплення і могутости нашої молоді держави.

Начальна Команда Галицької Армії і Рада Державних Секретарів, признаючи зміну поведіння Антанти до Української Народньої Республіки — готова заклучити тимчасове завішення зброї, але взиває Вас, Славне Козацтво, шильнувати фронту, з таким самим пожертвуванням і карністю, як до сьогодні і наказує рівночасно: Як довго справи дальше не розвинуться, здержатися від всяких зносин з ворогом, на якого мусимо й на дальше мати чуйне ухо і все готові батареї і скоростріли на захід і схід!!!

Постій, 22. марта 1919.

За Начальну Команду Галицької Армії: Омелянович-Павленко, генерал-хорунжий, в. р., Курманович Віктор, полковник, шеф штабу, в. р. За Державний Секретаріят Військових Справ: Петро Бубела, отаман, в. р.

Властиво кажучи, 22. березня кінчається друга фаза нашої боротьби, бо в гру вийшла дипломатія Антанти.

Хоч інтервенцією Антанти (20. 2.) наш оперативний план демасковано, всеж на 9. 3. наша ударна група здобулася на дуже важливий тактичний успіх. Цей успіх коштів був подвійний, коли не більш, зусиль. Під моральним оглядом, висліді інтервенції були негативні, особливо в запіллі де утворилася сприятлива ситуація для другої інтервенції.

Командування ударної групи мало 9. 3. добру тактичну ситуацію, але не зважилося на використання своїх досягнень, щоби тим самим збільшити вагу операції. Н. К. намагалася в дальших боях виправити помилку, але без наслідків. «Боеву дружність» нашої ударної групи, зогляду на слабкість наших фронтових засобів, сполучення, ми могли підтримати тільки своєчасним скріпленням груп засобами запілля. Однак це не сталося...

(Далі буде).

Організаційна частина.

Провід Українських Націоналістів.

Звідолення ч. 3.

1. Провідникам теренів, Секретаріям округ і держав та Управам Відділів О. У. Н. доручається в найскоршому часі налагодити організаційний апарат у своєму крузі ділання, згідно з постановами устрою О. У. Н. та подрібними вказівками поодиноких референтів Проводу. Зокрема належить припинувати заведення діло — й книговодства, зібрання членських заяв та висилки їх до затвердження Проводу, регулярного висилання членських вкладок та місячних звітів Управ Відділів.

2. Управи Відділів О. У. Н. мають улаштувати щотижневі сходи членів

для вислухання розпоряджень провідних органів О. У. Н. та для зачитання рефератів.

3. Обовязок платити членські вкладки поширюється й на кандидатів О. У. Н.

4. Починаючи днем 1-го травня 6. р. кандидати й члени О. У. Н. обовязково здержують орган Проводу «Розбудова Нації». Належитість за орган є вчислена у членську вкладку. Управи Відділів подадуть негайно скількість примірників, які належить їм висилати для роздачі членам і кандидатам та для кольпортажі.

Володимир Маргинець,
секретар.

Постанови Конгресу Українських Націоналістів.

(Докінчення).

IV. ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА.

1. Здійснення постуляту української державности передумовляє активізацію внутрішнього політичного життя українського народу, заманіфестовану на зовні для газначення української справи як рішачого чинника в питанні східньо-європейського політичного стану.

2. Повне усунення всіх займанців із українських земель, що наступить в бігу національної революції та відкріє можливости розвитку Української Нації в межах власної держави, забезпечить тільки система власних мілітарних зброєнь та доцільна союзницька політика.

3. Відкидаючи в засаді традиційні методи української політики орієнтуватися у визвольній боротьбі на котрогось із історичних ворогів Української Нації, українська зовнішня політика здійснюватиме свої завдання шляхом союзних в'язань з тими народами, що вороже відносяться до займанців України, як рівнож шляхом належного використання міжнародних взаємовідносин для осягнення суб'єктивної ролі України в міжнародній політиці.

4. У своїй зовнішньо-політичній чинности Українська Держава стремитиме до осягнення найбільше відборонних меж, що охоплюватимуть всі українські етнографічні терени й забезпечуватимуть їй належну господарську самовистарчальність.

V. ВІЙСЬКОВА ПОЛІТИКА.

1. Організація української військової сили буде поступно розвиватися, а її форма мінатися відповідно до трьох етапів політичного стану України: ворожій займанщини, національної революції, державного закріплення.

2. В обставинах ворожих займанщин підготовку українських народніх мас до збройної боротьби, а зокрема підготовку організаторів та вишколених провідників, перебере окремих військовий осередок.

3. Лише військова сила, що спиратиметься на озброєний нарід, готовий уперто та завзято боротися за свої права, зможе звільнити Україну від займанців та вможливить упорядкування Української Держави.

4. Оборону упорядкованої держави перебере єдина, регулярна, надкласова, національна армія й фльота, що враз з територіальними козацькими частинами будуть збудовані на підставі загальної військової повинности.

VI. КУЛЬТУРА Й МИСТЕЦТВО.

1. Українська Держава буде змагати до піднесення рівня культури й цивілізації на Україні, узгіднюючи культурний процес, побудований на основі свободи культурної творчости, з духовою природою українського народу, його історичними традиціями й вимогами сучасности, та викорінюючи лихі наслідки чужонаціонального поневолення в ділянці культури та шкільки народу.

2. Тільки розвиток тої культурної творчости й тих мистецьких течій, що звязані зі здоровими проявами в минувшині Української Нації та з культом лицарськості й волево-творчим відношенням до життя, зможе збудити здоровий гін нації до сили й могутости.

VII. ШКІЛЬНА ПОЛІТИКА.

1. Керування й догляд за шкільництвом як засобом виховання народніх мас в національно-державному дусі, та встановлення шкільної системи, що піднеслаби на належний рівень розвитку освіти українського народу, буде належати державі.

2. В основу народнього шкільництва ляже система української, державної, обовязково й безплатної, єдиної школи, яка забезпечуватиме всебічний, гармонійний розвиток людини, та обійматиме й практичне, фахово-професійне виховання.

3. Приватні освітні установи та чужомовне навчання будуть допущені за дозволом держави в кожному окремому випадку, та підлягатимуть контролі державних чинників.

VIII. РЕЛІГІЙНА ПОЛІТИКА.

1. Уважачи релігійне почуття внутрішньою справою людської особи, Українська Держава в цьому огляді стане на становищі повної волі релігійної совісті.

2. Приймаючи засадничо відділення церкви від держави, влада, — задержуючи необхідну контролю над церковними організаціями, — співпрацюватиме з українським духовенством різних культів у справах морального виховання нації.

3. У школу буде допущена наука релігії тих культів, що не будуть проявляти денационалізуючих тенденцій.

4. Українська Держава буде сприяти розвитку української національної церкви, незалежної від чужоземних патріархатів, та українізації релігійних культів, що будуть діяти на Україні.

IX. ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ.

1. Беручи ідею Української Самостійної Соборної Держави в підставу свого політичного ділання та не признаючи всіх тих міжнародних актів, умов та установ, що стан українського національно-державного розірвання сотворили та закріпили, Організація Українських Націоналістів ставить себе у категоричне протипротивенство до всіх тих сил, своїх і чужих, які цьому становищу українських націоналістів активно чи пасивно протиставляються, та протиділатиме всяким політичним заходам одиниць і колективів, що будуть являтися відхиленням від повищих засад.

2. Не обмежуючись у своїй діяльності на той чи інший терен, але змагаючи до опанування української національної дійсності на всіх українських землях та на чужих теренах, заселених українцями, Організація Українських Націоналістів вестиме всеукраїнську політику державництва без придавання їй партійного, класового чи якогонебудь іншого суспільно-групового характеру, та в прямій послідовності протиставляє її всім партійним і класовим угрупованням з їх методами політичної праці.

3. Спираючись на творчі елементи українського громадянства та об'єднуючи їх вколо українського національно-державного ідеалу, Організація Українських Націоналістів ставить собі завдання уздоровити відносини внутрі нації, викликати в українському народі державно-творчі зусилля, розгорнути українську національну силу на всю її ширину, й таким чином забезпечити великій Українській Нації відповідне місце серед інших державних народів світу.

Володимир Мартинець,
секретар.

Хроніка.

На Радянській Україні.

Упромисловлення України та аграрне перенаселення і безробіття.

Роля України в Союзі та господарські відносини між Росією й Україною мало чим змінилися від тих, які втворилися за царського часу. Цікаво підкреслити, що за час 1922—1927 рр. совітський капітал не втворив на Україні ні одної нової галузі промисловости (навіть так необхідна нині електротехнічна утворюється в Москві та Ленінграді, а не на Україні), та не збудував майже ні одної великої фабрики чи заводу, але тільки обмежився на поширення або переустаткування старих. Також і справжня електрифікація України почалася щойно в р. 1927—28, цебто в першому році того п'ятирічного господарського пля-

ну, який передбачав до 1933. р. поширити гуртову продукцію промисловости на 70—80%. Звичайно, що цей плян, беручи на увагу те безладдя в напрямку використання закордонного устаткування, яке помічається особливо на Україні, та й саму систему раціоналізації, яка дала такі непомітні наслідки в 1927—28. р., як також у випадку поновних неврожаїв на Україні, буде здійснений може навіть тільки на половину. Це видно вже з того, що контрольні цифри народного господарства України на 1928—29. р. не стверджують, що загальна продукція промисловости побільшиться на 30—35% супроти 1926—27. р., як це малоби бути на

підставі п'ятирічного пляну. Також і продукція сільського господарства не піднесеться на 12—15%, як передбачав плян. Так само й увесь бюджет України за два роки не побільшиться що року на 20—25%, як то було в період відбудови, але тільки на 30% за два роки, цебто за рік усього на 15%.

А це власне тому, що нині необхідно вже не відновляти старі фабрики та заводи, але будувати нові, (правда на Україні чимало заводів та фабрик ще нечинні), не так поширювати площу засіву, як інтенсифікувати хліборобську продукцію, що вимагає значно більших капітальних вкладів. Тому вислідів нового будівництва та упромисловлення можна сподіватися тільки в будучині. Крім того згаданий п'ятирічний плян має різнорідні відміни (свій плян має ВРНХ, а ще інший плян має Держплян, українська п'ятирічка значно розходиться з тою п'ятирічкою, яку виробив для України ВГНГ Союзу ітд.), бо українські господарники домагаються вирвати у Москви понад 3 мільярди карб. для України, а московські, дбаючи про Росію, годяться дати не більше 2,5—2,7 мільярдів. Цебто протягом п'яти років капітальні вклади на Україні знову виноситимуть не більше 20% капітальних вкладів Союзу.

І це не зважаючи на те, що протягом цих років у районі Дніпрельстану (останній повинен бути закінчений до 1933. р.) передбачається побудувати кілька нових (переважно хемічних) заводів, що працюватимуть при дешевій електричній енергії. На це будівництво Москва годиться дати 200—250 міль. карб., тоді як Україна вимагає понад 300 міль. карб. Цих грошей безперечно не вистарчить, якщо справді перевести в життя вироблений плян будівництва.

На поширення вугільної промисловости (за п'ятирічним пляном передбачається збільшення продукції вугілля на 76%, цебто в 1932—33. р. передбачається добувати понад 40 міль. тон вугля замість теперішніх 25 міль.). ВГНГ Союзу годиться дати 600—700 міль. карб., а Держплян України вимагає 800 міль.

Так само продукцію металю передбачається побільшити до 450 міль. пудів, з чого Україна малаби продукувати 350 міль, а Росія 100 міль. пудів. Проте московські можновладці не годяться з таким пляном і намагаються, щоб українська металургія продукувала тільки 300 міль. пудів, а решту 150, або 35%, має давати російська металургія. Так Держплян України вимагає будівництва трьох нових металургійних заводів, а Москва годить-

ся на два (у Криворіжжі та на Запоріжжі), та пропонує відновити на Україні три старі заводи, що тепер не працюють, тоді як нові три заводи бажає побудувати на Уралі та Сибірі.

Така сама тяганина відбувається в справі будування заводів автомобільного, тракторного, вагонобудівельного, паротягобудівельного, заводу для виробу станків тощо. Москвалі намагаються будувати їх в Росії, а українські господарники, покликуючись на величезну недостачу металю взагалі та особливо на потреби поліпшення перевозу, настоюють, щоби ці заводи були побудовані, як в Росії, так і на Україні. Отже ведеться боротьба, де саме мають їх будувати протягом перших п'яти років, бо пізніше їх таки мабуть треба буде побудувати також і на Україні.

Заслонюючись браком засобів, Москва вже роками затримує також переустаткування та поширення таких заводів, як Краматорський комбінат, Луганський паротягобудівельний, керченський металургійний, електромеханічний та паротягобудівельний у Харкові й Миколаївські заводи будови пароплавів та казанів. Проте Держплян України категорично вимагає їх переустаткування протягом п'ятирічки, бо такі саме російські заводи у Москві та Ленінграді вже переустатковані.

Крім того до 1933. р. мають значно поширити на Україні будівельну промисловість з почасті виробництво сільськогосподарських машин і відновити заводи середнього машинобудівництва в Харкові, Києві та Сумах, як також передбачена будівля нових заводів для виробництва возів (ходів).

Щодо легкої промисловости, то згідно з п'ятирічним пляном проектується відновити частину старих цукроварень (ще до 20—30 непрацюють, частина з них вже зовсім не придатна до відновлення, бо дуже поруйновані або цілком знищені), та побудувати 10 нових (з них 3 вже будується, дві будуватимуться, а одну кооператія, бо Москва не дає грошей). Проте Москва годиться тільки на п'ять, а решту п'ять намагається будувати в Росії.

Крім того Держплян України виробив проект будування низки шкіряних заводів, фабрик взуття, консервних та беконних фабрик, маслосовнів, олійниць, парових млинів, а також має намір підтримувати розвиток місцевої харчевої та кооперативної промисловости.

Нарешті п'ятирічка передбачає, хоч що правда в дуже малих розмірах, поширення української прядільної промисловости.

Так мають збудувати фабрику лантухів, прядивну фабрику в Полтаві, бавовняну в Одесі, одну трикотажну та одну вовняну, а також дві фабрики штучного шовку й кілька фабрик одягу.

Чи дасть Москва необхідні засоби на поширення та переустаткування цієї легкої промисловости, важко сказати, бо це не перший раз українські господарники виробляють свої пляни, але здійснення їх все відкладається через саботаж їх російських «колеґ».

Дуже повільне темпо упромисловлювання Союзу за останні два роки, як також щорічні невдачі хлібних кампаній та загальна сільсько-господарська криза й періодичні неврожаї, які зривають не тільки плян поширення вивозу та довозу, але взагалі зводять на нівець цілий господарський плян, примусили совітську владу нарешті звернути увагу на відновлення та інтенсифікацію хліборобської продукції. Ми вже згадували, що п'ятирічний плян передбачає значно поширити совхозы та колхозы, як також піднести врожайність землі на 25%, щоб таким робом збільшити гуртову сільсько-господарську продукцію Союзу на 30—40%. На Україні проєктується підвищити гуртову продукцію навіть на 40—45%, а товарову на 50—55%. Для цього протягом п'яти років у сільсько-господарську продукцію України мають вкласти 800 міль. карб. (Москва годиться власне на 600—700 міль. карб.), з чого 250 міль. карб. передбачають витратити на колективізацію, а 300—350 міль. на капітальні вклади у хліборобство взагалі (меліорація, угноєння тощо).

Разом з тим кількість тракторів на Україні мають начебто збільшити до 30 тисяч, а машинізацію взагалі майже подвоїти. Щоб піднести врожайність, проєктується також подвоїти землевпорядження (з 10 міль. гектарів в 1928. р. до 20 міль. гектарів в 1933. р.) та використати 180 мільонів пудів мінерального угноєння.

В якій мірі цей п'ятирічний господарський плян буде здійснений, звичайно не можна сказати, бо це залежить також від багатьох непередбачених явищ господарського характеру. У всякому разі він вимагає величезного напруження всього совітського державного апарату, та ще більшого з боку робітництва та селянства. Бо нпр. передбачається шляхом раціоналізації та піднесення видайности праці понизити собівартість виробництва на 23—25%; для поширення промисловости необхідні кваліфіковані робітники та технічний персонал, а за п'ять років, при сучасному стані совітської освіти, дуже важко їх здобути в потрібній кількості.

Рівнож для капітальних вкладів потрібні величезні фінансові ресурси, а тимчасом внутрішні совітські позички все тяжче буде розміщати примусово поміж службовцями та робітниками, не кажучи вже про селян та міщанство. Ураховуючи зріст загальної дорожнечі та культурних потреб мас тощо, совітська влада передбачає піднести зарплату до 1933. р. на 50%, а тимчасом мільони селян-хліборобів не можуть сподіватися значного піднесення цін на сільсько-господарські вироби, щоб таким робом здобути фінансові ресурси на інтенсифікацію свого господарства. Отже, чи поліпшиться за п'ять років матеріальне становище селян на ґрунті плянованого піднесення врожайности землі та передбаченої загальної інтенсифікації сільського господарства, з повністю важко сказати. Ми гадаємо, що це малоімовірно.

З рештою сама совітська влада гадає, що на підставі виробленого пляну упромисловлення, неможливо розв'язати проблему перенаселення та безробіття. Тому вона проєктує протягом певного ряду років переселити кілька мільонів незможних та малоземельних селян з європейської частини Союзу на Сибір, Казакістан та на далекий Схід. А тому, що особливо гостро стоїть проблема аграрного перенаселення власне на Україні, то український наркомзем виробив плян переселення за межі України коло 2 мільонів селян-хліборобів. Звичайно, за п'ять років такої скількості виселити не можна, бо українські незможники не мають достатніх ресурсів для переселення, а уряд теж не в стані дати їм належну допомогу, та крім того союзний уряд не годиться дати для українських переселенців вистарчаючу кількість придатної для хліборобства землі з вільних колонізаційних фондів Союзу. Нам здається, що навіть і за десять років не легко буде здійснити цей проєкт, бо, наприклад, протягом останніх 20 років перед війною, з України переселилось не більше 2 міль. селян-хліборобів.

Тому проблеми аграрного перенаселення а також безробіття, за совітської індустріалізації та інтенсифікації, не можна розв'язати не тільки за п'ять чи 10 років, а мабуть взагалі неможливо. Бо що року на Україні збільшується населення на 500—600 тисяч, з чого 100 тисяч приростає по містах, а решта по селах. Правда, що року не менше 100 тисяч сільського населення втікає до міста й там залишається назавжди, так, що міське населення України зростає річно на 200 тисяч, а сільське на 300—400 тисяч душ. Цебто до 1933. р. міське населення збільшиться

на один мільон (у грудні 1926. р. на підставі останнього перепису було по містах України 5,247 міль. душ), а сільське не менше як на 2 мільони (у 1926. р. було 23,624 міль. душ сільського населення або коло 81%). Отже загальна кількість населення України з 28,871 міль. у 1926. р. збільшиться майже до 32 міль. в 1933. р.

Якщо зважити, що до цього часу виселиться з України 1 міль. душ (це малоімовірно), а один мільон знайде працю в промислі, перевозі, торзі та на службі (це теж важко припустити), то й мимо цього у сільському господарстві прибавиться не менше як один мільон робочих рук, які тільки збільшать ті два мільони напів-безробітних сільських пролетарів, що й тепер не знають, де прикласти свої руки до праці (пів року вони працюють у хліборобстві тощо, а пів року сидять без праці та голодують). Бо не треба забувати, що в 1926. р. на Україні було 340 тис. сільсько-господарських та лісових робітників, 415 тисяч наймитів (з чого 200 тисяч дорослих), 130 тисяч пастухів, та 85 тисяч інших і взагалі 4,5% усіх селянських господарств (цебто коло 200 тисяч з 5 міль. душ населення) були безпосівні.

Далі з перепису 1926. р. видно, що на Україні робітники складали 6% населення, службовці 4,2%, інші професії 2% (торг тощо), безробітні 1,1%, а селяне-хлібороби 86,7%. У сільському господарстві працювало 87,5% населення, у фабрично-заводській промисловості 3,6% у кустарно-ремісничій промисловості 2,3%, у торзі 1,3%, решта у перевозі та по інших службах. Цікаво, що безробітних по містах і селах перепис нараховував коло 350 тисяч, тоді як наркомпроці та профспілки тільки по містах нараховували тоді 230 тисяч безробітних.

Цілком зрозуміло, що коли в 1926. р. на Україні було з усього населення лише

10,2% службовців, кустарів, наймитів та робітників (коло 3 міль. разом) та 2% інших (коло 600 тисяч), то протягом 5 років, промисловість, торг та служба не в стані дати працю ще одному мільонові робочих рук, одночасно з тим забезпечивши працю також кількості тисяч старих безробітних (у 1928. р. кількість безробітних на Україні підвищилась до 450—500 тисяч). Навпаки можна гадати, що кількість безробітних до 1932. р. ще збільшиться, бо по містах та робітничих осередках щорічно знаходить працю тільки 150 тис. нових робочих рук (тай то частина з них безупинно прибуває з Росії). Отже ймовірно, що по містах та промислових осередках кількість безробітних збільшиться до 500 тис. а на селах кількість напівбезробітних селян-пролетарів піднесеться з двох до трох міль. душ.

Як бачимо, то, щоби розв'язати проблему перенаселення та безробіття, необхідно в найближчих роках значно збільшити темпо розвитку промисловости (нині на Україні нараховується тільки коло 2 міль. робітників, з чого у фабрично-заводській промисловості коло 1 міль.), щоби вона могла охопити принаймні ще 2 міль. робочих рук; необхідно подвоїти врожайність селянських засівів, піднести видайність сільсько-господарської продукції взагалі, та прискорити перехід українського селянства до інших нехліборобських галузів господарства. При таких умовах Україні зовсім не буде потреба виганяти своїх громадян у світ за очі на Сибір, Урал, Зелений Клин. На жаль, при пануванні совітської влади та при системі диктатури компартії такі можливості треба вважати утопією, хоч нпр. у Західній Європі цього вже досягнуто й таке становище не вважається там чимсь особливим.

Я. Д.

Під Польщею.

Загострення внутрішньої політичної ситуації в Польщі, що знайшло свій вислів у місяці березні відданням міністра Чеховіча перед Трибуналом Стану, у перших початках місяця квітня не тільки що не зменшилось, але навпаки, прибрало гостріші форми. Вершком цього загострення була стаття Пілсудського, оголошена 5. квітня майже в усіх польських часописах під загл. «Дно ока, або вражіння хорого чоловіка». У цій статті побив маршалок Пілсудський рекорд у доборі лайок при характеризованні теперішніх відносин в Поль-

щі та польського союму. «Файданітіс по-слініс» та порівняння союму з менеджерією малп належали в статті Пілсудського ще до «парламентарних» висловів. Не диво, що закордонна преса не була в силі передати дослівного перекладу цієї статті, бо забракло їй відповідних слів на вірне передання деяких ординарних висловів Пілсудського. Один із заграничних кореспондентів, характеризуючи з нагоди цієї статті положення в Польщі, саркастично зазначив, що в Польщі так далеко посунулась анархія і підкупність, що хіба одна

особа має там чисті руки, а саме Коперник, що стоїть статуєю, на одній із площ Варшави.

Стаття Пілсудського скомпромітувала до решти польську владу та польську суспільність. Різно реагувала на то польська краєва преса. Опозиційна преса, що стоїть під сильною цензурою, обмежилася до заяви; що на статтю Пілсудського нема що відповідати, бо Пілсудські хорий. Про урядова преса санаційна вдарила в дзвін радости, бо бачила в статті заповіт остаточного розрахунку зі соймом та з усіма протиурядовими групами. Краєва непопольська преса обмежилася тільки до передачі статті й гльосів поодиноких польських часописів, не забираючи зрештою в цій справі ніякого слова.

На перший погляд могло здаватись, що по таким виступі Пілсудського мусить прийти до остаточного розрахунку між урядом та опозицією, а послідовно до нового замаху стану та до проголошення військової диктатури. На ділі однак з великої хмари вивав малий дощ. 14. квітня підписав польський президент номінацію нового кабінету, в якому більшість давніх міністрів залишилася та в якому прем'єром став бувший міністер освіти Світалські, а на місце уступивших Баргля, Медзінського і Чеховіча прийшли три полковники, а саме Пристор, Бернер і Матушевські; з них останній це колишній шеф другого відділу польського генерального штабу. Ніхто не заперечить, що новий кабінет являється висловом побіди «групи полковників»; він повинен теж був, як це полковники заповідали, відразу розправитись з опозицією. На ділі цей новий уряд не здобувся досі на ніякий рішучий крок. В його дотеперішніх потягненнях видно, що він уступив з наміченої полковниками лінії: не хоче дразнити опозиції, а остаточну розправу відсуває на пізніший корисніший час.

До такої тактики змусило його економічне положення Польщі. Економічна ситуація Польщі тепер дуже невідраднана, заграничні капіталісти не мають довіря до Польщі а вже військової диктатурі в Польщі заграничний фінансовий світ не схоче дати ані сотика. І тому теж уряд рішився ситуації не загострювати. Між тим, перших кроків польського уряду на економічному полі не можна вважати влучними. Пущена урядовою пресою поголоска про стягнення з обігу американських доларів американськими емісійними банками, не принесла, як це мало на цілі, доларів до державних польських банків, натомість поширила тільки паніку й підкопала польський кредит за границею.

Так само іменовання нефахівця Врублевського президентом польського банку знайшло в економічному світі дуже неприхильне прийняття.

У польсько-українських взаємовідносинах, в потягненнях нового польського уряду, не слідно ніякої зміни; продовжується лінія попереднього уряду, то зн., Варшава офіційно мовчить, а провінціональні воєводи, старости та всякі «кресові» кацки ведуть політику на власну руку. Щодо національної політики нового уряду — пише «Діло» з 17-го квітня — то самі призвища нових міністрів дають на це відповідь. Новий прем'єр Світалські, колишній міністер освіти, обстоював все шкільний утравізм, новий спосіб для польонізованія українських шкіл і української дітвори. Зрештою відомий він теж з того часу, коли був директором політичного департаменту міністерства внутрішніх справ і тоді не раз виявляв своє вороже становище супроти українського питання. Залишений на пості міністра внутрішніх справ генерал Складковскі є надто добре відомий українській суспільності так із своїх виступів на соймовій арені, як теж із переслідувань українських культурних та освітніх установ, під покришкою ліквідації Української Військової Організації. Полк. Матушевскі був колись шефом другого відділу польського генерального штабу, а як польський генеральний штаб ставився і ставиться до українського питання, свідчать ті численні процеси українців за державну зраду. Не від речі тут буде пригадати таїне засідання санаційних діячів у справі конституції, на яким цей сам Матушевскі виступив проти громадської і політичної рівноправності українців. Про міністра Цара не треба теж багато розводитись; він має на совісти виборчі зловживання, як теж і тяжкі засуди українських громадян, що їх польська юстиція на наказ з Варшави так часто видає. Не від речі буде теж згадати, що другого заступника шефа генерального штабу Перацкого іменовано віцеміністром внутрішніх справ. У звязку з тим виринають знову нові поголоски про пляни якогось внутрішнього Льокарна в Польщі, цебто наладнання польсько-українського співжиття. Розуміється, що всякі такі поголоски виринають в Польщі дуже часто, а головно в часі, коли зближається засідання Ради Ліги Народів.

Під економічним оглядом положення української суспільності під Польщею погіршилось. Суворі й довга зима та пізня весна спричинила великі втрати в сільському господарстві та може відбитись фатально на дальшій економічній стані.

Елементарні катастрофи, відбилися на нашій населенні, що переважно займається сільським господарством. З приводу тих елементарних катастроф піднесли вже голоси в польській пресі із зазивом до уряду про поміч. Чи той зазив знайде послух — не знати, але одно є певне а саме, що українська суспільність мусить здати собі справу, що вся поміч прийде не українському населенню, але корінно польському, та що Польща уділенням помічі польським кольоністам буде намагатись цю елементарну катастрофу використати для своєї екстермінаційної політики.

У цьому невідрадному економічному положенні бачимо серед українського населення дуже відрадні прояви, а саме жертвенність його на просвітні та культурні установи не зменшилась, а тільки збільшилась в порівнанні з минулим роком. На підставі звідомлень Головної Управи Товариства «Просвіта» збірка на «Дар Просвіті» виносила в цьому році 36.271 золотих. Збірка на «коляду» для «Рідної Школи» принесла 99.703 зол., 160 ам. дол., 900 кг. збіжжя. Одночасно піднісся клич серед кругів українського громадянства, щоби з нагоди Великодних Свят ціла українська суспільність замість витрачати гроші на алькоголеві напитки, всі ці гроші обернула на «писанку» для «Рідної Школи».

Так само зазначився останній рік організації всяких господарських і кооперативних установ. «Новий Час» подає коротке числове зіставлення розвою всіх наших економічних і культурних установ. Народніх шкіл у році 1924—25. було 20, а в році 1928—29. є 31. Шкільної дітвори, що ходила до українських шкіл «Рідної Школи» було в році 1924—25. — 3.495, а в році 1928—29. — 4.831. Попри це утворила та вела «Рідна Школа» в цьому періоді трирічну торговельну школу у Львові, однорічний торговельний курс абітурієнтів, курси навчання світових мов, курси українознавства та курси неграмотних. Мимо несприятливих обставин та перешкод, які польська влада на кожному кроці робила й робить українському приватному шкільництву, бачимо на цій ділянці не тільки що не занепад, але навпаки, розвій.

Положення українських економічних установ представляється як слідує. У «Ревізійному Союзі» в 1925. р. було зорганізованих 1.029 кооператив. У 1928. р. зросло вже число кооператив до 2.015, значить майже подвоїлось. Кооперативи об'єднані в «Ревізійному Союзі», мали в 1925. р. — 100.446 членів, а в 1928. р. гуртували вже 235.482 членів. Торги тих

кооператив виносили в 1925. р. 15,328.000 зол., а в 1928. р. виносили 52,416.000 зол. Крім цього в поодиноких селах існують теж склепи поодиноких українських осіб, збудовані не на кооперативних основах. «Маслосоюз» об'єднував в 1925. р. — 49 кооператив, а в 1928. р. — 201 кооператив; річний торг «Маслосоюзу» виніс в 1925. р. — 235.015 зол., а в 1928. р. зріс до 9,010.282 зол. Так само можна запримітити поступ на найстаршій українській споживчій установі «Народна Торговля». І так річний торг «Народної Торговлі» в 1925. р. виносив 4,268.848 зол., в 1928. р. — 13,341.798 зол. Щодо «Центросоюзу», торговельної Централі, заснованої в 1925. р. то в початках свого існування він об'єднував 14 повітових союзів та 20 гуртівень з уділами на суму 24.500 зол. У 1928. р. нараховує «Центросоюз» своїми членами 33 повітові союзи й 8 гуртівень, які разом об'єднують 2.053 кооператив першого ступня. Річний торг «Центросоюзу» в 1925. р. виносив 1,728.000 зол., а в 1927—28. р. виносив 10,300.000 зол. Успіхи наглядні й тим цінні, що здобуті власною працею українців. Українська суспільність кинулась й зрозуміла, що поступ на економічному полі, є одною з передумов здобуття державної незалежності.

На жаль в кругах нашої інтелігенції угодовщина ще не перевелась. На думці маємо виступ о. Громницького в Тернополі, що з нагоди свята в честь Пілсудського співав пеани на тему польсько-українського братерства під егідою Пілсудського. Виступ цей викликав велику реакцію й обурення в рядах українського суспільства в Тернопільщині й то не тільки проти самої особи о. Громницького, але також і проти партії «УНДО», якої управа мусіла дуже скоро прилюдно заявити, що Громницький до партії не належить.

Попри це мав місце виступ одного з колишніх стовпів гетьманської організації в Галичині — проф. Томашівського в інституті для розгляду національних справ у Варшаві 12. квітня. У відчиті на тему: «10 літ української проблеми в Польщі» не слідно було ніякої віри в український нарід, та ніякої пошани до українства. Сумно, що Томашівський з такою ідеологією є виховником української молоді на краківському університеті. Дійсно гарний погляд про Україну мусять винести слухачі з викладів історії України др. Томашівського. «Ідеологія» проф. Томашівського вповні покривається з «ідеологією» Твердохлібів, Яцкових та Даниловичів. Нам вже доводилось на сторінах «Р. Н.» вказувати на погляди проф. Томашівського, що дуже часто крились у статтях без підпису в ка-

толицьким органі «Нова Зоря». Дійсно дивно, що проф. Томашівський здобувся ще на відкритого листа в «Новій Зорі» (ч. 32.) в якому пробував себе виправдувати, покликуючись на «54 роки свого життя і 34 роки письменницької і громадської праці». «Громадська праця» Томашівського ширшим кругам української суспільності, є аж надто добре відома!

На Волині церковний спір починає знову загострюватись. 21. квітня в православному соборі в Володимирі Волинським кинено анатему на відомого волинського церковного діяча й борця за українську православну церкву, дра Річинського, а в «Воскреснім Чтенію», органі російської православної метрополії поміщено рішення Синоду з мотивами виключення Річинського з православної церкви. Наглядно видно тут акт особистої пимсти обрусителя Дионізія на др-ові Річинському за його українське становище, як теж спроба, при допомозі непрактикованого в культурнім засобу, нищити українську течію в православної церкви на Волині. Дионізія — це російський патріот, який за всяку ціну хоче при допомозі горстки москалів задержати церковну супрематію на Волині. Киненням анатем на др-а Річинського зачав Дионізія безоглядну боротьбу з українізаційним духом церкви. Чи ця боротьба й особиста пимста Дионізія принесе користь православної церкви, треба дуже сумніватись.

На місяць квітень припадали річниці

Міжнародний огляд.

Три місяці конференція! Це вже рекорд. І ще не знати, чи швидко покінчатся торги. Згадані нами минулого разу домагання держав Антанти зустрілися з категоричним «Ні!» др. Шахта. 17. квітня він порушив свою мовчанку й запропонував 1.650 млн. марок протягом 37 років... «Конференція провалилася!» — залунало в пресі цілого світу. Цей провал бувби найбільшою компромітацією не тільки безпосередньо зацікавлених держав, але й цілого сучасного політично-економічного світу. Зокремаж американські представники не хотіли навіть припускати думки про цілковиту безвислідність довгої праці.

Овен Юнг пустив у рух усі колеса американської дипломатично-капіталістичної машини. На кілька днів вдалося йому зліквідувати паніку та сяк-так поновно звести за один стіл сильно поденерованих противників. Началося славнозвісне в міжнародній політиці шукання компромісу.

двох подій, які в історії української державності відіграли дуже важну роль, а це варшавський договір з 21. квітня 1920. р., заключений урядом У. Н. Р. з Польщею, та проголошення гетьманату на Україні 29. квітня 1918. р. З приводу першої річниці — пише українська краса преса: «Варшавський договір створив основу під ріжський трактат, якого льогічним продовженням стало опісля рішення Ради Амбасадорів. Варшавський договір має багато аналогій в українській історії, хоч ні одна з них не прикривається з ним в цілості. Українські договірники умовою не осягнули нічого. Навпаки вони основно знищили всі свої моральні попередні досягнення. Вони поставили проти себе все свідоме українське громадянство, головно відштовхнули від себе галицьке громадянство, яке навіть в найгірших умовах не могло погодитись з польською розвязкою української проблеми»

Про проголошення гетьманату на Україні розписувалися тільки католицька «Нова Зоря» та — «Поступ». Розуміється автори статей, попри возвеличування гетьмана, виливають миску помий на українську суспільність, та опльовують українське національне повстання. Видять в ньому одинокую причину, що Україна отратила свою самостійність, та ні словом не гадуєть, що проголошення федерації з Росією було останнім товчком до повалення гетьмана. С.

Ця невдячна роля й припала Юнгові. Здається, що це дуже легке завдання: одні жадають багато, другі дають мало, — отже правда лежить десь посередині... Звичайне арифметичне завдання для початкуючих школярів. Так воно тільки здається. У дійсності за кожною цифрою криється цілий комплекс і політичних, й економічних й еґоїстичних інтересів поодиноких держав.

«Компроміс Юнга» передбачає трохи більше 2.000 млн. марок протягом 37 років. Це не тільки думка Юнга, — це голос «світового банку», — Злучених Держав Північної Америки. Тут власне й криється причина згоди німців на прийняття «плану Юнга». Але... Але німці не роблять цього без жадних застережень. «Поскільки ці зобов'язання не шкодитимуть господарству Німеччини»... Так виглядає відкрита фірточка для всіх дальших, — ми свято переконані, — безвислідних пертрактацій,

оскільки раз не буде зрушена ціла система, в якій «проблема проблем» (репараційне питання) є щоліш одною тільки рубрикою, — оскільки не буде зруйнований версальський будинок.

Та не тільки німецькі застереження гальмують прийняття остаточного звідомлення парижської конференції. Бачучи, що нема іншого виходу «переможці», теж згодилися на пропозицію американців, але... разом із тим поновно счепилися в справі поділу шкури ще не вбитого медведя. Ось вже два тиждні англійці, французи й італійці сперечаються щодо частки кожної держави. Кожен день може принести нові несподіванки. І, хоч зрештою доготривала конференція таки прийме «рішення», бо це є непорушним імперативом сучасної міжнародно-політичної безвиглядности, всеж тому «рішенню» не слід надавати великого значіння. Це буде чергове замаскування великих противенств поміж ріжними державами. Це буде «успіх» нового американського активізму, що його почав вже виказувати Герберт Гувер.

Найбільш усього виявився цей «активізм» на підготовчій нараді у справі скликання міжнародної конференції для вирішення питань розбросення. 16. квітня розпочалася ця нарада, хто зна, який це вже раз, у Женеві. «Великий дипломат» Літвінов поновно змусів цілий світ вислухати московські пропозиції, що малиб завести мало не рай на землі. З тими пропозиціями не було ще багато клопоту. Навіть німецький заступник, граф Бернсторф, зробивши реверанс в бік Москви в формі кількох гарних заяв, не гоолосував за внесення большевиків. Над ними перейдено до порядку денного. Значно більше витрачено енергії на питання «вишколених резерв». Хоч як фахово й сухо звучить це, але з «вишколеними резервами» пов'язана не тільки «велика», але «найбільша політика» цілого світу.

Фактичний бік справи: французи та їх спільники (Польща, Югославія, Чехія) спирають свою мілітарну силу не тільки на озброєні частини; тримаючись засади загальної обов'язкової військової повинності, вони мають значно більшу кількість резервових вояків, що їх можна кожної хвилини поставити під зброю; ось власне навколо цього провадиться боротьба, бо Америка й Англія, не маючи «обов'язкової повинності», противляться зростові військової сили континентальних держав, а Німеччина, якій заборонено мати інших вояків крім добровільців, «принципово» не годиться не скрайню мілітаризацію Франції та її союзників. Вже роками тят-

неться спір навколо цього питання. Щойно на останній нараді перемогла французька точка погляду: «вишколені резерви не узгоджуються в пляні міжнародного розбросення»... Ціла Німеччина з сумом прийняла вістку про цей успіх французьких дипломатів. Не тому, що Франція дала збільшуватиме свої військові кадри. Кожний незасліплений політик і так добре знає, що всякі наради щодо розбросення є тільки нагодою для попису дипломатичних сил і звичайнісеньким «краснобайством» à la Літвінов. Сум німців викликало становище представника Злучених Держав, Джайбсона. Він погодився з французьким домаганням...

Щож власне криється за цією складною міжнародною грою? — Треба поглянути принаймні рік назад. — Голосна морська угода Парижу й Лондону зводилася до того, що французи пішли на уступки Англії у справі морських зброєнь, а англійці підписалися під французькими замірами на суходолі. Цим не тільки поновлювано приязні взаємовідносини між двома великими європейськими державами, але також рівночасно перебудовувано європейську політичну систему чолом проти Злучених Держав. Більше того, цим хотіли французи відплатитися перед Америкою за те, що, замість підписати приватну угоду з Францією, як це свого часу пропонував Бріан, Вашингтон висунув проєкт «вічного миру»... Новий провідник у «Білому Домі» відразу всмідомив собі, що зовсім не в інтересах Америки лежить зближення між двома континентальними силами. А підставою цього зближення власне й було питання «вишколених резервів». Ось цей козир і вирвав з рук англійців Джайбсон, підтримуючи домагання Парижу. Франція здобула доказ того, що Злучені Держави готові «евентуально» з нею побалакати «в чотирі очі»...

Це безсумнівний успіх американських дипломатів на європейським континенті. І мусимо визнати, що цей крок висланця Гувера не є кроком суто-агресивним. Це є один з чергових ходів на політичній шахівниці, щоби... показати Лондону, що безглуздя є загострювати непорозуміння між двома «англо-саксонами». Чи не краще спробувати, принаймні на певний час, «полюбовно» вирішити всі спірні питання?

Що саме до того зміряє Гувер, доводить і сенсаційна заява його секретаря для закордонних справ à propos можливого визнання С. С. С. Р. Злученими Державами. Цєю заявою (уряд З. Д. не думає міняти своєї політики супроти Москви, бо «сучасний режим» не може бути запорукою ба-

жаних взаємовідносин) Стаймсон нарешті порушив довгу мовчанку Гувера. Ця заява витворює потрібну для пертракцій з Англією атмосферу й рівночасно робить велику прислугу англійському консервативному урядові саме перед виборами до парламенту. Вашингтон немов дає англійському загалові відчуття, що політика Болдуїна є кращою передумовою приязни між З. Д. й Великою Британією, ніж обіцянки лібералів і робітничої партії в справі зміни англійської східної політики.

А що вже казати про вплив такого становища Гувера на зовнішню й внутрішню політику Москви? — Ми не беремося докладно розглядати цю політику, бо, при сучасних обставинах взаємовишнцування московських проводирів, навряд чи можливо взагалі визнатися в комуністичнім хаосі. Хіба може хтось пояснити дійсні причини несподіваного усунення Шеймана, того самого Шеймана, з місцем якого за океаном більшовики звязували й політичну, й економічну підтримку з боку Злучених Держав? Той факт, що звільнення директора «Госбанку» якраз припадає на час, коли Вашингтон відвернувся від Москви («сучасний режим!»), дає нам право припускати, що «заморський дяцюшка» поставив далекоїдучі домагання до Сталіна. Правдоподібно, ті домагання були не в смак червоному «монократові»...

Але не тільки ця «дрібничка» виводить з рівноваги «предвестников термидора», як зве своїх противників Лейба Бронштейн. Їм не дає спокою також і сильно зростаюча пасивність робітничих мас на Заході Європи. Щоби якось збурити «світовий пролетаріат», III Інтернаціонал і різні, як там вони звуться, «помп», «роби», «юзи», рішили використати свято 1. травня. Як навмисне, полем попису обрали Німеччину, ту Німеччину, що на кожному кроці заявляє про «найкращі взаємовідносини з Sowiet-Russland» (німці потребують багато часу, щоби перевчитися й не вживати вже неіснуючої назви «Russland»; «Ukraine» для них тільки тоді існувала, коли можна було тисячами вагонів вивозити «Speck und Butter». До того ж іронія долі захотіла, щоби комуністичні затії в Берліні ліквідували... соціал-демократи, які так гарно пишуть про всякі «свободи». Злі язика кажуть, що в тій цій справі не обійшлося й без «хохла». Власне у той час, коли хлопчачки бавилися на Півночі й Півдні Берліну у війну проти пруської поліції, наш землячок Мануїльський гостював у німців. Його приймали низкою банкетів, а він віддячувався «інструкціями»... І для твердих німців цього було за багато. Вони набралися ду-

ху: розв'язали московську гвардію («Rotfrontkämpfer-Bund») і через свого посла в Москві, фон Дірксена, «запротестували»... А протестувати було проти чого. Мало не розгромили вдячні за німецьку приязнь москаліки того самого будинку в Ленінграді, який у серпні 1914. р. мав нагоду пізнати «московську культуру» (тоді відважні стягнули навіть важких «тевтонів» з даху й... потопили їх у Неві). Отже протести Ванькам і Сенькам, щоб «не стали привикать». Та «ключок бумаги» положемо під сукно, відповівши німцям, що це були «спонтанні вияви пролетарських настроїв»... Чиста розпука. Колиж нарешті московська «спонтанність» стане зрозумілою для берлінських політиків?

І що вже балакати про якийсь там протест польського посла в Москві? — «Наплевать!» — А той протест має певне значіння також і для українців. Чубар якось заявив, що це «ненормальне положення, — 7 мільонів українців у Польщі мусять досі обходитися без власної держави», а хтось другий з радянських політиків заявив у Тіфлісі, що «український народ по той бік кордону поневіряється під чоботом Пілсудського». Варшава добачає в цьому порушення 5. розділу рижського миру. Ну й комедія! — Саміж Чубарці прикладали рук до рижського розділу України, а тепер, диви-диви, стали мало не «націоналістичними імперіялістами». Самі поляки снують певні пляни щодо «другого можа», спираючись на частину українських політиків, а тепер протестують «проти вмінання у внутрішні справи». Цей московсько-польський езуїтизм треватиме так довго, як довго українські сили блукатимуть по завулках Москви чи Варшави.

Варшава чудово знає, що приязнь з українцями є найбільшою нісенітницею, яку моглаб допустити польська політика. Забавляючись у дипломатичну гру з одною українською групою, шукає Варшава різними шляхами також інших українських «контрагентів». Так, шукає! І цього не хотять добачати наші варшавяки. Але, поскільки всякі комбінації з українцями є для поляків лише тимчасовим явищем, постільки пляномірно й систематично стремлять польські політичні кола до увіковичення поділу України. Це стремління зміцнюється разом із погіршенням внутрішнього положення польської держави. Чим далі, тим більш реальним стає тісне порозуміння Жечипосполітей з С. С. С. Р.... коштом Української Нації.

Покіль до того прийде, намагається польська дипломатія забезпечити «status quo» на Сході Європи своїм наближенням

до другої української сусідки, — до Румунії. Саме незабаром (20.—22. травня) має відбутися в Білгороді річна конференція Малої Антанти. Узв'язку з цим слід кинути оком на ту групу держав. Як це не здається дивним, а на ділі під фірмою «Мала Антанта» ховається кілька держав, політичні й економічні інтереси яких дуже й дуже розходяться. Розходження настільки глибокі, що до цього часу нема жадного спільного договору. І не може бути! Румунія з Ч. С. Р. домовилися у справі поборювання малярської політики. Румунія й Югославія — проти Болгарії, Ч. С. Р. й Югославія — проти Австро-Німеччини. А збоку: Румунія й Польща — проти С. С. С. Р. При томуж Польща належить до Малої Антанти. Яка хистка будова! І всі ці договори «по-парно» кінчаються в червні. Тут і лежить головне завдання білгородської конференції: як не знайти спільної бази, то принаймні далі продовжити окремі договори. Про якусь спільну базу не може бути й мови. Проти С. С. С. Р.? — Не хотять себе вязати Ч. С. Р. та Югославія. Проти Болгарії? — Не має жадного бажання Ч. С. Р. Проти Малярщини? — Це власне й є причина, чому Польща стоїть поза Малою Антантою. Фактично це є одинокий спільний пункт у взаємовідносинах Прага—Букарешт—Білгород. Проте цього замало аж для цілого комплексу держав. Не поліпшує справи також і вічний проєкт Венеша: економічна конфедерація Середньої Європи. Хібаж може бути конфедерація з двох чисто аграрних (Румунія, Югославія) й одної промислової (Ч. С. Р.) держави? — Беручи все разом, треба скептично задивлятися на роллю й довготривалість державного групування, яке поставило собі за завдання не допустити до зміни в політичній ситуації Європи.

„НУР“ і „УНРЗ“.

Еміграційна політична номенклатура збогатилася двома новими термінами: «НУР» і «УНРЗ»... Громадянин, далекий від еміграційного політиканства, зі здивуванням запитає: Що це знову?

«НУР» означає «Народню Українську Раду», нову політичну організацію, засновану з почину соціал-революційної групи Микити Шаловала. Які функції, компетенції та причини її повстання? М. Шаловал «обгрунтував» потребу заснування «НУР» найкращими ідейними мотивами та визначив їй завдання такі, як «захист

До зміниж стремлять не тільки потенційні сили поневоленних народів, але й деякі з вільних держав. Ми вже дуже часто зупинялися над «балканською проблемою» та над ітально-французьким противенством щодо балканської політики. В останньому місяці всі ці справи найбільш маркантно вийшли на денне світло. До того причинилися відосередні сили Королівства Сербів, Хорватів і Словінців.

Різдвяний переворот у Білгороді зовсім не привів до злагіднення сербо-хорватського напруження. Вислідом того перевороту є еміграція хорватських політичних діячів закордон і започаткування одвертої боротьби хорватів проти С. Х. С. Ця боротьба вже перекинулася й на міжнародне форум. У середині квітня в Софії заключено союз між хорватами й македонцями. Це не є маловажний факт. За урочистим прийняттям Анте Павелича й Густава Перчеця македонськими націоналістами криється багато ріжних сил. Не тільки переможена Болгарія, але й побідна Італія, яка ще в минулому році не прилучилася до інтервенції Франції й Англії щодо діяльності македонської революційної організації на болгарській території. За промовама в Софії з увагою слідкували й інші народи Європи, які готуються до знищення сучасного стану, до об'єднання в межах національних держав усіх частин пошматованих націй, до створення нових незалежних держав.

Чи проти цього руху невдоволених можуть що безпорадні заходи прихильників женецького Союзу Народів, нервові накази зацікавлених урядів і теревені про «міжнародню солідарність» паселення цілої низки «тюрем народів?».

Поволі підносяться барикади між переможцями й переможеними...

13. травня 1929.

В. Пожерт.

ду У. Н. Р.» та його закордонної політики, а також бажання надати більшого значіння й актуальності власній групі, яка, як відомо, за останні роки фатально підупала, розізнана суперечками, внутрішньо-організаційною політикою її лідера та компромітуючими зовнішніми акціями (злука з московськими соціалістами в Лігу Сходу Європи). Власне це друге завдання — поставити свою групу в центрі подій та впливів — було домінуючим для М. Шаповала.

Намір НУР протидіяти уенерівській політиці засадничо можна толерувати. Справді, існування і працю варшавського «урядового» осередку, що прикриває титулами «закордонності» та «континування» весь зміст своєї шкідливої, польонофільської політики, веденої наказу Бельведеру, треба трактувати як найгіршу болячку нашої політичної дійсності. Зрештою й стремління М. Шаповала поставитись в чоло подій, не можна трактувати абсолютно негативно. Яка політична група цього не хоче й до цього не прямує? Отже чому тоді широкі кола українського громадянства поставилися до НУР крайньо стримано, а то й негативно?

Пояснення цього треба шукати не тільки в змісті самої політики М. Шаповала, але головню в методах його поступовання. Кожночасна ініціатива згаданого соціалістичного лідера носить тавро повної безоглядності супроти ширшого загалу при переводженні в життя своїх партійних цілей, нетерпимости до чужої думки та тенденційности в гіршому її розумінні. Недармо опінія витворила М. Шаповалові реноме «активного ініціатора» кожної акції й її «ретельного руїника» вже у початках переведення її в життя.

Це бачимо й в справі НУР, якої засновання пішло по битим стежкам. На Установчі Збори НУР «наказано» заявитися представникам кількох фіктивних організацій, виключно шаповалівської «продукції», в яких, в цілому й в кожній зокрема, можна зустрінути одних і тих же осіб: або самого М. Шаповала, або його найближчих співробітників — Григорієва, Шелухина, Русову і т. д.; не диво, що вони виступали на зборах НУР в амплуа кількоособових Янусів. «Збори» звичайно зібралися, «слухняно» прийняли статут НУР, «дисципліновано й одногласно» вибрали головою НУР самого М. Шаповала (інакше не варто було їх ініціювати!), «підперли» НУР «авторитетом» папірових організацій і випустили декларацію в імені «сконсолідованого громадянства», загальним числом... 20 осіб. Отже все було розписане по шаповалівським нотам: хороше

й безтурботно! На слідуючий день «неконсолідоване» громадянство, збудившись зі сну, довідалося про народження чого-ного захисника «прав соборної нації» — НУР.

Вибравши себе «волею народа» головою НУР, поставивши її генеральним секретарем — свою «праву руку», п. Григорієва, М. Шаповал «милостиво» запропонував іншим організаціям приступити до НУР, даючи їм навіть в розпорядження місця в керуючих органах. Можна уявити собі його «справедливе обурення», коли ці організації у відповідь ні... чмухнули, вказуючи явну тенденцію до «саботажу» «національної справи та демократії».

Так твориться історія...

Обсервуючи це все хочеться сказати: Микита Юхимович! Нащо даєте зайву нагоду тій же польонофільській групі А. Лівницького уїдливо та злорадісно показати Вам «носа»?!

Друга комбінація — УНРЗ — означає: «Українська Національна Рада Закордонном». Тут знову маємо до діла з ініціативою бувших членів бувшої Директорії, яка ще в часі оружних змагань України фактично перестала існувати. Завдання цієї організації майже аналогічні з НУР — боротьба проти «уряду» УНР, спекулюючого сумнівною правністю свого титулу. Але статут УНРЗ виказує ще нові моменти; у ньому зазначено, що одною з цілей УНРЗ є «об'єднання розпорошеної по цілому світу української еміграції на ґрунті національних інтересів та співпраці з Законною Владою Української Народної Республіки» (?!). Про яку власне «законну владу» йде мова, можна доміркуватися з слідуючого уступу статуту, в якому говориться, що «УНРЗ рекомендує Директорії осіб для співпраці зі складу Ради». Маємо отже до діла немовби з відродженням Директорії УНР.

Який саме склад цієї Директорії, і хто з її членів взяв на себе місію її реставрувати, залишається на разі «офіційно» захованим. Як знаємо, до складу її, крім бл. п. С. Потлори, входили — Петрушевич, Макаренко, Швець, Андрієвський і Винниченко. Приглядаючись до сучасної діяльності УНРЗ можна на разі заобсервувати активну участь в ній А. Макаренка. Як з рештою членів — невідомо...

УНРЗ має ще дуже багато інших неясностей щодо змісту завдань і цілей, так, що годі на разі робити якийбудь остаточний висновок. У кожному разі по деяким признакам УНРЗ заслуговує на більшу

увагу, ніж НУР, а то з огляду на її... небезпечність для національної справи.

На разі обмежимося ствердженням, що б. члени Директорії, ведучи акцію проти групи А. Лівницького, поповнили цю саму прикру помилку, яку закидають свому конкурентові. Слід раз собі зясувати, що центр ваги нашої визвольної акції полягає в активізації та зреволюціонізованні українських мас на окупованих займанцями теренах. Лише так акцію можна вважати справді національною та корисною, що мимо всіх труднощів і небезпек, базується на народній гушці, а не виключно на еміграцію, а то й на еміграційне шумовиння. А вже особливо шкідливою й зайвою є еміграційна гра в «урядові титули» різних ґатунків, над як ими життя вже давно перейшло до порядку дня. Стремління підмалювати ці титули, підтримати їх різними способами та розрахунки на еміграційного «білого коня» для візду в Київ лише сприяють зростові анархії, спляють наші дальші визвольні змагання і закріплюють недовірря до еміграції з боку тих кол, що ведуть на окупованих теренах, в умовах терору та переслідування, муравлину працю національного визволення.

Уданому разі зовсім не важно, якими

Критика з обов'язку.

Як і слід було чекати, опублікування в «Розбудові Нації» постанов Конгресу Українських Націоналістів викликало злосичання зі всіх закутків, куди історія закинула недобитки «високих урядів», що привели нашу націю до руїни в 1919.—1920. р.

Побіч гетьманської «Січи», петрушевичівського «Укр. Прапор» та «Ради», урядовий орган А. Лівницького «Тризуб», присвятив Організації Українських Націоналістів (про котру, по йогож словам, «було би ніяково говорити серіозно») осьму частину свого подвійного 19—20 числа.

Критика «Тризуба» претендує на поважність а навіть «науковість». Автор її п. Косенко, вважаючи себе державним діячем, здібним «на відвічальне керування масами українського народу», з початку підписується обома руками під «націоналістичною елегією» суверенности й соборности української держави, але, як добрий практик і... комерсант, вже у слідуючому уступі відхрептується від цього небережного лицарства й починає торгуватися, домагаючися «по практичним міркуванням» «хочаб і обмеженої держави»,

фарбами. обновлюються «уряди», якими підпірками підпіраються і якою еміграційною «священною благодаттю» освячуються. Отже був. члени Директорії, вдаючись, зрештою оправдано, буком в «уряд УНР», зачіпили себе самих другим кінцем бука. Щодо діяльності УНРЗ, то ми переконані, що вона піде еміграційними шаблонами — у найліпшому разі ходженням по ріжних чужих передпокоях, а то й зайвий раз скомпромітує велике українське діло. Перше започаткування та неясний підбір осіб УНРЗ закріплюють нас в цих передбаченнях...

На разі маємо шестий «уряд» в умовах еміграційного хаосу. Справді, чи не тяжко після цього «плаваючому, мандруючому і недужому», «розпорошеному» емігрантові зовсім стратити голову від цієї благодаті та ойкнути: рятуйте! Щож дадуть ці два нові політичні почини? В найліпшій випадку хіба збагатять еміграційний політичний лексикон новими термінами та зайвою комбінацією букв. А букв в українській азбуці багато... Легко робити з них ріжні комбінації, гавіть не знаючи законів математичного «combinaison». С.

хочаб і одного Кам'янецького повіту, лише, щоби — не розгнівати своїх «союзників» на чолі з маршалком Пільсудским, якого апетити сягають від «моржа до моржа».

«Буйне серце» п. Косенка за орієнтацією на самих себе, а «холодний розум» за орієнтацією на «сусідів-союзників», котрим напевно булаби дуже неприємна «сердечна орієнтація» п. Косенка. Українські націоналісти дуже вдячні п. Косенкові за винахід орієнтації на власні сили. Однак п. Косенкові не довелосьби трудитися над своїм винаходом, колиб він читав націоналістичну літературу, або хочби уважно простудіював устуні з цієї плятформи, які навіть сам наводить. Там і орієнтація на самих себе й засіб цієї орієнтації «національна революція».

Про «національну революцію», пише вправді й «Тризуб». Однак чи вона «національна», коли має статися волею Варшавського Бельведеру з ансамблем Чоботарова та інших авантюриків епід УНРівського прапору? Щож до вибору союзників, радимо п. Косенкові пригадати собі історію одного УНРівського союзу. Ко-

ли то поляки за кров українського воєнства, що пролилась під час оборони Варшави від червоної навали, заплатили — Калішами, Ланцутами й Домбями. Досить, п. Косенко, одного такого «чуда над Вислою», щоби зрозуміти що є ліпше: «орієнтація на 18-ий туман», ніж на союзи з Польщею і Румунією, під чоботом котрих стогнуть мільйони українського народу.

Не задовольняє п. Косенка і «внутрішня політика націоналістів»... Ще диктатуру перенісби п. Косенко, маючи на увазі диктаторські мрії декого зі «своїх» шефів, але... провідної верстви вже ніяк перенести не може. Яка ще може бути провідна верства крім уєнівської еліти? Це «ніщо інше, як заведення... фашистської диктатури в широкому розумінні слова і по італійському зразку з корпоративним парламентом» — заявляє п. Косенко.

Пан Косенко глибоко розглянув можливість такого експерименту й прийшов до переконання, «що на Україні він не вдасться, бо між Італією й Україною величезна різниця в історичному розвитку і в соціально-економічній структурі». «Інтернаціональні» українські націоналісти дуже вдячні п. Косенкові за його аналіз. Передаючи п. Косенкові слова Мусоліні, «фашизм товар не для експорту», радимо передати це даль «союзникові» п. Косенка — маршалові Пілсудському.

Для п. Косенка теоретично знана й зрозуміла лише одинока «універсальна істина, абсолютно цінна у всякий час, на всякому місці і за всяких умов» що нею є — демократизм. Хоч у глибині кулюарів УНР ця істина вже давно замінена чимсь іншим, всеж дивується п. Косенко, що в націоналістичній програмі «не вживається ні республіканської назви голови держави, ні монархічної». Щож, признаємо нашу вину: до означення прерогатив майбутнього голови української держави ще далеко, а ми, не маємо старої «державної традиції» розподіляти міністерські портфелі в каварнях Праги, Варшави, Парижу...

Націоналістичної «соборности до абсурду» захищати не будемо, бо все рівно це буде так, як горохом в стіну. Нас дивує лише те, що п. Косенко, так різко

осуджуючи «абсурд української соборности», не знайшов слова протесту проти захоплення Польщею і Румунією не-польських, не-румунських теренів, і не запротестував проти експансії цих «сучасних і майбутніх союзників України» далеко — аж по Київ і Одесу, отже за межі, потрібні для їх «господарської самовистарчальности та стратегічної відборонности». Очевидно, те, що можна панові — для хлопа є лише абсурдом!

Економічно-соціяльну програму українських націоналістів, — п. Косенко попросту називає... більшевизмом і демагогією. Дуже жалуємо, що не можемо взяти на себе захисту інтересів поміщиків, переважно чужинців і ворогів української державности та оборона прав чужого капіталу вільно розпоряджатися українською промисловістю... Але ми на стільки великі демагоги, що ніколи не зможемо зрозуміти інтересів сусідів-«союзників», що вже давно зазіхають на багатства України.

Дуже добре захищає п. Косенко «священу і недоторкану власність», маючи розуміється на увазі інтереси «союзних» власників. За це подякують йому в Бельведері. Але як він погодить це «право власности» з реклямованою на тих же сторінках «Тризуба» «національною революцією», не знаємо. Чи певний п. Косенко, що українські селяне будуть гострити коси для боротьби за «священу польську поміщицьку власність», а українське робітництво піде вмірати на барикади за «недоторкане право власности» французько-польського капіталу?

На закінчення: перед 15 роками абсурдом були й польська, й чеська, й інші державности. Світова війна й повоенні військові революції обернули ці утопії в дійсність. Подібно українська національна революція зреалізує «всі абсурди українського націоналізму».

Тоді то п. Косенкові й іншим «також націоналістам» з «Тризуба» доведеться тоді або стати з нами, українськими націоналістами, по одному боці барикади «проти всіх окупантів», або продовжувати свою «практичну політику» — національно-державної зради.

Чорноморець.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

(ROZBUDOVA NASII)

ОРГАН ПРОВІДУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

Річник II.

Прага, червень—липень 1929. Число 6—7 (18—19).

„Dziennik ustav“ подає, що міністерство внутрішніх справ у Варшаві відібрало поштовий дебіт організації Проводу Українських Націоналістів — „Розбудова Нації“.

Редакція.

Инж. Л. Костарів.

Упромисловлення України.

У тім часі, коли напрямок розвитку приватної промисловости України припадає приватній ініціативі, обмеженій лише загальними нормами законів і доглядом контрольних урядових органів, розбудову української удержавленої промисловости можна буде переводити тільки після докладно уложеного плану упромисловлення України.

Промисловість на окупованих землях України, як промисловість колоніяльна, мала й має лише характер допомоговий, отже її завдання здебільшого обмежуються до постачання метрополії сировини й піввиробів. Лише скрайні політичні або економічні потреби примушували метропольні влади допускати організацію деяких галузей обробляючої промисловости вищих ступенів на Україні. Так було перед світовою війною й так є тепер. У С.С.С.Р., не дивлючись на всі гарні слова, центральний уряд дбає головним чином про розвиток промисловости в центральній Росії і на Уралі, за рахунок України. Крім цього важніші галузі промислу, є загально-союзними й ними керують союзний уряд і союзні трести, тоді як в розпорядженні уряду У. С. С. Р. осталися тільки менше вартісні заводи та фабрики місцевого значіння. Українські трести дуже обмежені у свому правосиллі й вони можуть переустаткувати старі або будувати нові заводи та фабрики тільки після порозуміння та за згодою центрального уряду. І не дивно, що Росія витрачає щороку більше капіталів на нові фабрики й заводи ніж Україна. Так у 1926—27. р. Росія витратила 26%, а Україна тільки 18%.

Все це треба взяти на увагу при розбудові української промисловости. Отже в першу чергу мусять бути задоволені вимоги оборони держави (розвиток металургічної, хемічної, військової й ін. промисловости), у другу слід буде розвинути ті галузі промисловости, яких бракує Україні для досягнення господарської незалежности, а вкінці ті галузі, що сприятимуть машинізації нашого сільського господарства та поліпшенню наших засобів перевозу.

Не треба підкреслювати, яке значіння матимуть для української держави заводи для виготовлення зброї, боевого постачання і боєвих машин (танки, літаки, броне-авта т. ін.). Не дивно, що під цим оглядом метропольну політику б. Росії переводжено дуже послідовно: всі фабрики, що мали головне значіння для постачання російській армії зброї та боєвих запасів, були побудовані на території Московщини, в її осередках Петрограді, Москві, Тулі т. ін. Колиб українська держава не була в силі zorganizувати свого військового промислу вже на початках свого самостійного існування, Україна опиниласьби в дуже тяжкій стані, беручи на увагу коли не активну боротьбу зі сусідами-окупантами, то постійне військово-поготовля до часу упорядкування кордонів і вирішення ріжних спірних питань у зв'язку з відновленням самостійної держави. Без власного військового промислу Україна залежатиме від постачання зброї та стрілива зза кордону, що в часі війни безперечно утруднюватиме ворожа бльокада і що залежатиме від доброї волі Туреччини, котра може й не пропустити через Босфор наших військових закупок. У гіршому випадку українська армія, у найбільш невідповідний для неї момент, буде примушена обмежитися лише збройними запасами, залишеними окупантами чи витвореними власною нерозвинутою ще промисловістю. А це при сучаснім положенні військової техніки означає для армії небезпеку залишитися без зброї.

Які вимоги ставить сучасна війна до промисловости, можна бачити хочби з наступних даних. Франція за час 1914—1915 р. виробила: 2.200 транш. гармат, 2.800 лег. пол. гармат, 2.200 важких гармат, 2.000 танків, 3.200 літаків, 91.400 тягарових авт т. ін.; витрата лише одних боєвих запасів досягла підчас бою на добу 1.000 тон.

У Росії промисловість працювала «на війну» на $\frac{1}{2}$ — $\frac{2}{3}$ повного «навантаження», з того металургічна 100%, суконна 100%, бавовняно-паперова 80%, шкіряна 75%. А все таки Росія, яка в зв'язку з припиненням вивозу сільсько-господарських виробів, у харчевім відношенні знаходилась серед всіх інших комбатантів у найліпшій стані, мала найгірше постачання армії боєвих запасів. Доводилося з великою небезпекою довозити зброю від союзників через бльокаду, навіть з Японії та Злучених Держав; між тим борг російської держави збільшувався, а армія за браком боєвого постачання і слабого розвитку військової техніки, мусіла відступати.

Майбутні війни будуть класти ще більші, ніж досі, вимоги до промисловости. Країна не підготована промислово до війни, буде просто безборонна. Тому налагодження українського військового промислу мусить бути «ударним» завданням першого дня існування української самостійної держави. Лише після належного розв'язання цього питання можна буде перейти до виконання інших точок нашої промислової програми.

З упромисловленням тісно лучиться питання раціоналізації нашої промисловости, під яким розуміємо раціоналізацію засобів виробництва й раціоналізацію праці та придбання кваліфікованих сил (інженерів, техніків, майстрів і робітників-фахівців).

Коли приглянутись до промислової спадщини, котра зостанеться нам від окупації, то слід ствердити, що технічного стану українського промислу не можна буде назвати додатним. Наща промисловість, зруйнована світовою і горожанською війнами, безглуздим господарюванням «робіт-

ничих комітетів» і експериментами комуністичної влади, з причини повного браку запасових капіталів, не відновляла з 1914. р. майже зовсім свого машинового та технічного урядження. Отже організаторам нашої промисловости треба буде рахуватися з необхідністю заміни майже цілого технічного урядження нашого промислу. Розуміється, булоб недоцільним не використати цього моменту для технічної раціоналізації нашої промисловости, для вивінування її всіми модерними засобами техніки. Витрати на це модерне урядження не булиби значно більшими від тих витрат, що їх вимагає заміна амортизованого урядження новим, однак старого типу.

Безперечно заміна амортизованого урядження і раціоналізація промисловости вимагатимуть в перших початках участі закордонної машинобудівельної промисловости. Зараз і Р. С. Ф. С. Р. і У. С. С. Р. мають дуже невелику металургічну промисловість і тому примушені довозити з Європи й Америки ріжні машини й урядження фабрик і заводів. Однак Україна, володіючи значними запасами вугля, нафти, залізної та манганової руди має можливість у 3—4 рази поширити свій металургічний й машинобудівельний промисл, а вже без сумніву настільки, щоб ці галузі могли задовольнити запотребовання засобів української промисловости.

Вже нині червоні трести все більше наслідують американські методи розвитку й організації народного господарства; однак загальні радянські умови й брак інтелігентних досвідчених керовників стоять на перешкоді ціві здоровій течії і зводять нанівець всі спроби промислової раціоналізації на теренах С. С. С. Р. Мусимо й ми рахуватися з труднощами, що повстануть при раціоналізації нашої промисловости — а то особливо у зв'язку з браком у нас фахівців-техніків, майстрів і кваліфікованих робітників. Пролетаріят на Україні є переважно національно не-український, він вербується, особливо у своїх вищих колах (техніків, майстрів, перших робітників) з чужого й ворожого нам національного елементу (москалів, поляків та ін.). Українці являються лише підручними робітниками й не дивлячись на їх здібність до техніки (більшість підстаршинських посад у технічних армійських частинах та флоті б. Росії занимали українці), високою технічною кваліфікацією похвалитися вони не можуть.

Мало того, видайність робітника східних частин Європи (Польща, Росія, Україна) значно нища від видайности робітника західно-європейського, а тимбільше американського. Шульце-Геверніц, досліджуючи видайність праці всіх країн, ствердив, що «російський робітник в 13½ годин праці витворює стільки, скільки англієць в 9 годин». У прядільній промисловості в Росії на сто веретен потрібно було від 10 до 16 робітників, у той час, як Англія обходилася 3 робітниками. Все це примусить організаторів нашої промисловости вирішити питання створення та відповідного вишколення національно-української робітничої кляси, видайність котрої булаби не менша від такоїж закордонного робітництва.

Тут не від-речі буде zarazом порушити питання постачання промисловости робітничого персоналу на випадок війни. Це питання вже підчас світової війни доставило немало турбот урядам усіх воюючих країн. При сучасній «технічній війні», армія кладе великі вимоги до промисловости; але разом з тим дуже великі вимоги армії до всього населення у робочім віці, як до матеріялу, що мусить складати запас армії; між

тим мобілізація, відбираючи робітничі кадри й руйнуючи промисловість, руйнує постачання тоїж армії. Придивимось до наступної таблиці, яка яскраво малює вплив мобілізації на кількість робітників, що залишаються до розпорядження промисловости.

Назва країни	кількість мужського населення у робоч. віці	кількість незанятого роботою до війни	мобілізовано	занятих роботою у тому часі	у % до кількості робочого населення
Росія	42,500.000	8,500.000	17,000.000	8,500.000	20%
Франція	10,000.000	—	8,000.000	8,000.000	80%
Німеччина	17,500.000	—	14,000.000	14,000.000	73,4%

З таблиці видно, яке потрясення мусіла витримати промисловість держав Західної Європи — учасників світової війни. Уряди держав-комбатантів різними способами старалися запобігти цьому «обезкровленню» своїй промисловості, але в більшості вони зрозуміли цю справу запізно, коли значна частина робітництва була вже мобілізована, перебувала на фронті, відкіля було її дуже тяжко повернути, а то вже й була ранена чи забита. Довелося мобілізувати інвалідів, старше неробоче покоління, жінок, змінити цілу систему продукції, пристосовуючи її до нового мало-досвідченого, не фахового робочого елементу. Все це дуже болюче відбилося на військовій промисловості воюючих й утруднило постачання армії необхідних боєвих запасів. Все це треба мати на увазі організаторам нашої національно-державної промисловости. Відповідний плян промислово-робітничої мобілізації повинен забезпечувати нашу військову промисловість робочою силою, однак без шкоди для поповнення нашої армії. У даному разі також великого значіння набирає з одного боку притягнення закордонних фахових сил, з другого енергійна підготовка шляхом професійної освіти наших технічно-фахових кадрів.

У зв'язку з упромисловленням рівнож набирає ваги справа українського ремісництва (також і кустарів) та сільсько-господарської селянської кооперативної промисловости.

Сучасний розвиток техніки, зосередження виробництва у велитенських підприємствах, машинізація, типізація та стандартизація — все це залишило на долю ремісництва незначне місце в народньому господарстві. До цього причинилися і нові умови ринку збуту, котрі все більше віддаляють виріб від місця виробництва. Ремісництво стало перед вибором, або пристосуватися до нових умов виробництва, або зникнути згл. зійти зі самостійних виробників на робітників модерної фабричної промисловости.

Боротьба ремісництва за своє існування часто не відповідає новому темпу та змісту економічних процесів. Намагання ремісників до відновлення примусової цехової організації, упривілювання їх та ін. не тільки противиться духові часу, але й не може сприяти життєздатности сучасного ремісництва та його технічному поступові.

Тому держава та органи самоуправи, рахуючися з сучасними економічними обставинами; прийдуть з допомогою ремісництву, шляхом пристосовання його до нових виробничих процесів і нових умов ринку. Допомога буде виявлятися у творенні ремісничих фахових курсів, органів захисту ремісничого промислу, особливих ремісничих урядів та нарешті у формах виробничих та збутових кооперацій. Ці заходи зміцнять матеріальне положення ремісництва, не творячи з нього замкнутої

касти середньовічних цехів. З другого боку колиб частина такого ремісництва втратила самостійність, вона буде творити кадр кваліфікованих робітників для фабричної заводської промисловости.

Розвиток сільсько-господарського промислу є важливий не лише з огляду на характер його як резервуару, з котрого може черпати кандидатів на фахових робітників велика промисловість, але й як один із засобів піднесення виробности нашого сільського господарства і як одна із метод боротьби з рільничим перенаселенням нашої країни. Ця галузь була у нас на Україні занедбана, мимо того, що вона має величезне значіння для промислового розвитку нації. До цього часу наша сільсько-господарська сировина відправлялась до перероблення або до російських осередків або навіть за кордон, на чому тратили і доставці цієї сировини (у цінах) й українське робітництво (оплата за працю). Природні умови на Україні, а саме — велика кількість овочів, дерева, глини та ін. дуже сприяють розвиткові нашої селянської промисловости (броварської, виноробства, глиняної, фаянсової, деревляної та ін.). У майбутньому доведеться звернути особливу увагу на її розвиток та творити фахові кустарні школи при органах самоврядування, уділювати допомогу селянській виробничій кооперації, що є найбільше бажаною формою організації цього селянського промислу.

Дуже важке є питання капіталів, що будуть потрібні для організації і для розбудови нашої промисловости. Підносяться голоси, що удержавлення цілих галузей української промисловости «припинить мобілізацію капіталу і нагромадження того капіталу». Однак ці побоювання неоправдані. Навіть большевики в час «визнань» їх різними державами 1923—25. р. р., зуміли знайти не лише товарів, але й грошові кредити для промисловости, не дивлячись ні на націоналізацію ні на реквізицію у Росії у 1917. р. всіх приватних капіталів у банках, ні на знесення права приватної власности, ні на відмовлення сплати боргів старої російської держави. Фінансовий капітал відразу стає мобільним, коли лише відчує можливість заробити, коли позичковий відсоток або рівень дивіденди стають хоч трохи вищі від пересічного.

Коли на Україні відкриються вигляди для рентабельного приміщення капіталу, він потече туди, не дивлячись на удержавлення української промисловости. Українській державній владі залишиться лише знайти ті правні форми, у межах котрих можна використати цей закордонний капітал, без небезпеки повного опановання ним нашого промислу. Америка й зараз веде певний економічний флірт з радянським союзом і лише засадниче заперечення ідеї комунізму стримує її від чинної участі в фінансуванні радянської націоналізованої промисловости. Участь американського капіталу в розбудові української промисловости є більше бажаною, ніж участь західньо-європейського капіталу; американець, вкладаючи в підприємство капітал, вимагає лише права перевірки над його вживанням в протилежности до європейця, який заявляє права й на політичні впливи й на обсадження всіх провідних посад своїми однородцями.

Всі ті завдання стоять перед майбутньою українською владою в галузі промислової політики. Добре розроблений плян відбудови української промисловости мусить лягти в основу всіх починів влади, яка повинна бути свідома цього, що економічна самостійність України в силі дати одну з головних підстав для самостійности політичної.

В. Богущ.

Питання господарської самовистарчальності Польщі, Росії та України.

1. Польсько-російські змагання за українські землі.

На широких східньо-європейських просторах відбувалися не все й не лише змагання Польщі та Росії за гегемонію взагалі та за пановання над українськими землями зокрема. Слід пам'ятати, що протягом X—XII стол. Українська Нація панувала не лише над своїми землями, а також над російськими, білоруськими та навіть польськими й румунськими. На жаль, велика Київська Держава Олега, Святослава, Володимира та Ярослава, мимо своїх стремлень опанувати цілу тодішню Східню Європу від Балтики до Карпат і від Кавказу до Дунаю, не змогла закріпити свого пановання, бо не витримала нечуваного натиску народів — номадів, що сунули безнастанно зі стійкою силою з Азії на захід. Цілі століття Українська Нація збройною рукою стримувала цей жахливий рух кочових орд та, обливаючись кровю, берегла Європу від того нещастя, яке пережила остання від різних номадів, у роді гунів, під проводом Атилі, в часі, коли ще Київська Держава не існувала. Проте занесена в цій безперервній боротьбі, вона не витримала нового натиску номадів під проводом татар у першій половині XIII. в. і нарешті загинула. Тай не дивно, бо раніше майже так само було зруйнована західньо-римська імперія германськими народами, а східня візантійська у боротьбі проти турків протрималася всього на два віки довше за Київську Русь-Україну.

Правда, західні наші землі (Галицько-Володимирська Держава) протягом XIII—XIV. в. особливо під проводом Данила та Романа, ще деякий час робили спроби відновити могутню українську державу та звільнити всі українські землі спід татарської неволі. Та сталося інакше: у кінці XIV. в. Галичину захопила Польща, більшість українських земель опинилась разом з білоруськими під Литвою, а частина так і лишилася під татарським панованням. Себто Польща та Литва що не тільки не завнали татарського погрому та поневолення, але навіть використали згадані події для поширення свого пановання.

З того часу Українська Нація перестала бути пануючою, хоч і пізніше нераз відіграла велику роль в історичному розвитку Східньої Європи. Зноваж Литовсько-Руська Держава, протримавшись ще два віки, не витримала натиску з боку Москви та Польщі і стала в кінці XVI. в. складовою частиною Ягайлонського Королівства, втративши українські землі на користь Польщі, під безпосереднім панованням якої вони зазнали дуже тяжкої неволі та нечуваного визиску.

Ці події незабаром спричинилися до виникнення того польсько-російського змагання на Сході Європи, яке привело аж до загибелі самої польської державності. Протягом XVI—XVII. стол. деяку перевагу мала Ягайлонська Польща, але з того часу (1648. р.), як Українська Нація, під проводом Великого Богдана, виступила збройно проти польського пановання на українських землях та спробувала утворити, зглядно відновити свою незалежну державу (що таки проіснувала від 1648. р. до 1667. р.), пересунулася перевага на бік Москви. Остання дуже зручно використала тоді боротьбу Української Нації за своє визволення і прибравши до рук спочатку лише частину українських земель, які ціле століття (1667—1764) користувалися автономією під зверхністю російських царів, протягом XVIII. в., у значній мірі українськими силами, добилася гегемонії на Сході Європи, захопивши наприкінці цього століття в свої руки не лише майже всі інші українські землі, а також значну частину Польщі.

Велика європейська війна в свою чергу спричинилася до поразки царської імперії та до її розпаду на цілий ряд національних держав. Та не всі поневолені царизмом нації спромоглися оборонити свою державність і тому знову опинилися під московським панованням. Правда, залежність совітської України, Білоруси, закавказьких та інших совітських республік тепер прибрала інші форми; проте всі ці «незалежні республіки», що разом з Російською Федеративною Республікою складають нині Світовий Союз, являються далі кольоніями Москви, тепер власне «соціалістичними кольоніями».

Однак процес розпаду колишньої царської імперії лише затримався; хоч Світовий Союз Росії пощастилося збройною силою опанувати Україну, Кубань, Грузію та інші

країни, всеж всі вони лише чекають нагоди, щоби звільнитися від будь-якої залежності від Московщини.

У свою чергу відновлена Польща використала недавні події на Сході Європи й прибрала до своїх рук значну частину українських земель, білоруських, литовських та навіть німецьких. Таким робом Польща знову стала на шлях тої політики змагань за українські землі, яка вже раз скінчилася для неї дуже трагічно. Бо справді, не зважаючи на всякі договори та пакти, поміж Польщею та Росією й тепер точиться не всякому помітна боротьба за гегемонію на Сході Європи.

Нема сумніву, що колиб навіть поневолені Московщиною й Польщею народи не викликали війни на Сході Європи, то сам польсько-російський антагонізм з часом скінчиться вибухом збройного конфлікту. Так було вже в минулому нерас. Цей антагонізм прибрав би безперечно ще гостріші форми, а головню у випадку, коли в Росії утворився б національний уряд.

2. Підстави сталого миру на Сході Європи.

Помилкою є думати, що на Сході Європи негайно запанує мир, як тільки загине там сучасна пролетарська диктатура. Навпаки, це спричиниться до вибуху цілого ряду збройних конфліктів. Зокрема Українська Нація ніколи не примириться з яким-небудь поневоленням і використає кожен нагоду, щоби відновити свою незалежну державу. За останні роки ідея української державності на стільки зміцніла в масах населення, що нині нема сили на світі, яка змогла би на довший час поневолити Українську Націю.

Питання сталого миру на Сході Європи ніколи не буде розв'язане без утворення самостійної соборної України, подібно самостійної Білоруси. Передусім необхідно Росію та Польщу відділити одну від другої, як то вже й було в XIV—XVI стол. коли поміж ними існувала Литовсько-Руська Держава. Тоді поміж Росією й Польщею, що матиме коло 200.000 кв. к. та 19 міль. населення, стануть бар'єрою незалежна Білоруська держава з тереном коло 190.000 кв. к. та з 8 міль. населення. і Україна з населенням коло 45 міль. а можливо й понад 50. міль., якщо до неї приєднаються тих чи інших умовах українські землі Північного Кавказу, себто Кубань тощо із тереном коло 800.000 кв. к. Адже не треба забувати, що Кубань утворивши власну державу в 1917. р., не встигла об'єднатися з Українською Республікою лише з причини збройної боротьби за свою незалежність з росіянами всіх політичних напрямків.

Слід далі пам'ятати, що у визвольній боротьбі нашими спільниками будуть всі ті країни й нації Північного Кавказу, Закавказької Федерації та інші, які в свою чергу змагаються за визволення від Москви та за утворення власних незалежних держав.

Без України та без інших націй чи країн, що не бажають бути під російським панованням, Росія хоч і залишиться великою державою, з тереном понад 16 міль. кв. к. і з населенням коло 85. міль. (без України, Білоруси, Північного Кавказу, Закавказьких та Закаспійських республік включно з Киргівською) проте вона буде відрізна не тільки від Польщі, але взагалі від Західньої Європи, як рівнож Туреччини, Персії та Центральної Азії, а тому буде змушена відмовитися від своєї попередньої імперіялістичної політики, яка спричинила величезні заворушення в Азії та в Європі. Тоді Росія в силу обставин присвятить усю свою увагу своїм внутрішнім справам, господарським, культурним та ін.; за останні 200 років Росія так і не європейзувалася саме тому, що занадто багато часу, енергії, сил та ресурсів витрачувала на збройні конфлікти та на імперіялістичну експансію. Як Росія так і Польща примушені утримувати величезні армії та витрачати нечувані ресурси на зброєння. Тому саме вони не в стані налагодити свої державні фінанси, а господарський їх розвиток через те дуже затримується; з другого боку вони висисають з Української Нації усі живі соки й визискують українські землі, як також інші, у жахливий спосіб, недоцільно винищуючи наші природні багатства (ліси, вугіль, нафту, руду і т. д.). Тому саме на українських землях запанувало неймовірне рільниче перенаселення, безробіття, житлова криза та загальні злидні.

Зрозуміло, що польські й російські імперіялісти не бажають помириться з думкою, щоб їх пановання над чужими землями було зліквідоване або зменшене. Вони забувають, що, наприклад, в етнографічній Польщі з 19 міль. населення буде всього коло 15,5 міль. поляків, а в етнографічній Росії лише коло 68 міль. росіян з 85 міль. населення, себто в кожній не більше 70—80 % поляків чи росіян. Вони галасують, що без українських, білоруських та інших земель Польща та Росія не зможуть існу-

вати, бо втратять господарську самовистарчальність. У дійсності це зовсім не так. Українські землі не мають значіння для господарської самовистарчальності Росії й Польщі; вони є *колоніальними теренами* для економічного *визиску*, розгоновою дощкою для *політичної експансії* та *стратегічними теренами*, вможливленими обом нашим ворогам вести свої операції не на власних, але на чужих землях.

3. *Господарська самовистарчальність етнографічної Польщі.*

Польсько-російське суперництво на Сході Європи має причину передусім у бажанні всебічного колоніального визиску українських земель. Так було в минулому, так є і нині. Ажде всім відомо, що Польща використовує галицьку нафту та карпатські й поліські ліси не так *для потреб власного господарства*, як радше *для вивозу нафти та лісів за кордон*. Крім того вона переводить на українських землях *колонізаційну політику*, осаджуючи там польських селян, як також *забезпечує різню працю* польським робітникам та всяким урядникам і службовцям. Нарешті українські землі частинно являються *ринком збуту* для виробів польської промисловости. Пановання над Галичиною забезпечує Польщі *безпосередній зв'язок з Румунією* (це тому, що остання в свою чергу захопила українську Буковину, Хотинщину ще деякі українські терени), а цей спільний кордон дає польському промислові вихід до Чорного моря та на Балкан. Нині, на ґрунті повного напруження у відносинах поміж Польщею й Румунією та Східними Союзом цей зв'язок через Галичину — Буковину забезпечує полякам та румунам можливість спільної військової акції, себто має також поважне *стратегічне значіння*.

Проте з чисто господарського погляду, а саме з погляду *господарської самовистарчальности*, Польща власно не потребує ні українських ні білоруських земель, бо вони не мають якої-будь значної промисловости та взагалі являються бідними, виразно різними теренами. Ажде на білорусько-українських землях коло 80% населення живе з хліборобської продукції. Через це вони мають величезне *різничне перенаселення*; колиб сучасна Польща не наслідувала колишню колонізаційну німецьку політику в Познані, вона не змогла б їх колонізувати польськими осадниками навіть протягом довшого часу, бо на українських землях, особливо в Галичині, панує таке безземелля й малоземелля, якого не знає власна й етнографічна Польща.

Правда, на чисто польських теренах на один кв. клм. припадає коло 96 душ, а на білорусько-українських усього коло 54 душ населення. Це тому, що саме на польських теренах розташована чимало промисловість, а крім того значна кількість їх населення (коло 25%) перебуває по містах та взагалі понад 40% населення етнографічної Польщі живе не з хліборобської продукції. Себто в дійсності по польських селах малоземелля чи безземелля не більше, як у Галичині чи Виленщині. Крім того не треба забувати, що білорусько-українські землі, хоч і займають значний простір (192.000 кв. клм.), дуже багаті теренами під лісом, болотами, лугами тощо, себто придатної до хліборобства землі власно значно менше, як у Польщі. Тому саме українсько-білоруські землі ледви можуть самі себе прохарчувати, бо також їх скотарство з причини недавніх військових подій на цих теренах знаходиться в досить тяжкому стані.

Втрата українських західних земель (понад 150.000 кв. клм. з населенням до 8 міль.) та білоруських (коло 40.000 кв. клм. з 2 міль. насел.), зрозуміло, *не позбавить польську промисловість ринків збуту*, але навпаки, на підставі мирних добро-сусідських відносин Польща зможе навіть поширити свій вивіз в обмін на різні вироби українські чи білоруські. Ажде безглуздям є з господарського боку гадати, що Україна не зможе забезпечити Польщу нафтою а Білорусь лісом тощо, довозячи в обмін вироби польського промислу.

Мало того, Польща зможе отримувати з України так необхідну їй для розвитку власної металургії, машинобудівельної та металобробної промисловости залізну, як також манганову руду. Власне на цьому місці слід підкреслити, що сьогодні польська промисловість та торг *занадто мало розвинені* навіть для повного задоволення потреб *чисто польських теренів*. З другого боку треба взяти на увагу, що Україна без західних земель посідає дуже мало лісів, маючи всього 12% терену під лісовою площею, тоді як в Польщі, навіть без українських та білоруських земель, лісова площа виносить коло 20% усього її терену.

Етнографічна Польща матиме належну господарську самовистарчальність, якщо вона подбає про розвиток своєї промисловости та торгу, а також про належне посилення сільського господарства. Для цього необхідно перевести відповідну земельну

реформу, бо тільки таким робом можна розв'язати питання безземелля та малоземелля поміж польським селянством та піднести його купівну силу, щоб у належній мірі поширився внутрішній ринок збуту. Ажде сучасна Польща нараховує в себе коло 34% селянських господарств (1,2 міль.), що посідають менше 2 гектарів землі на господарство, понад 32% (1,1 міль.), що посідають від 2—5 гектарів, коло 30% (1 міль.) господарств, що мають від 5—20 гект. і коло 3,5% (до 100 тисяч) господарств, що посідають 20 гект. і більше. Цікаво, що в руках 40 тисяч землевласників, які посідають понад 50 гектарів, знаходиться більше 14 міль. гектарів землі або понад 36% всієї земельної площі сучасної Польщі (з чого в руках держави та церкви 3,5 міль. гект.). Необхідно також підкреслити, що велике землеволодіння поширено найбільше на українських та білоруських землях, чим і пояснюється жахливе безземелля українського та білоруського селянства, як також наймовірні злидні по селах, бо на цих землях нема ніякої промисловости в значних розмірах.

Самаж польська промисловість важка (вугільна, рудна, металургія, машинобудівельна), як також легка (прядільна, шкіряна, деревообробна, паперова, порцелянова, цукрова, тютюнева, харчева, будівельна і т. д.), за винятком вугільної та частки прядільної й цукрової, ще *дуже мало розвинені*, щоби забезпечити працю навіть безробітному *польському населенню*. Тому саме українці та білоруси примушені емігрувати або буквально голодують роками. Отже шляхом належного упромисловлення Польща, без українсько-білоруських земель, зчасом безперечно може стати промислово-різничною країною й буде в силі, розв'язавши питання безробіття та малоземелля, забезпечити своєму населенню належний господарський добробут, як також піднести його культуру значно швидше й легше.

Це дуже виразно видно з нище наведеної таблиці, в якій подані статистичні дані як із сучасної Польщі, так і з етнографічної, себто без українсько-білоруських земель:

	Сучасна Польща	Етнографіч- на Польща	Білорусько- Українські землі
Простір (у тис. кв. клм.).....	388	196	192
під лісом	24,1%	20%	28%
під лугами та пасовиськами..	16,9%	16%	18%
під різними культур. тощо ..	48,5%	54%	43%
Непридатні землі (болота і т. д.)..	10,5%	10%	11%
Населення (в міль. душ).....	29,2	19,0	10,2
з того: поляків	16,4	15,5	0,9
українців	6,5	0,3	6,2
жидів	2,8	1,7	1,1
білорусів	1,8	0,2	1,6
німців	1,2	1,1	0,1
інших (литовців, росіян, чехів і т. д.).....	0,5	0,2	0,3
На 1 кв. клм. припадає душ.....	75	96	54
Кількість працездатного населен- ня (в міль.)	14,5	9,5	5,0
з того:			
у промисловості, торзі та пе- ревозі	3,6	2,7	0,9
на різних службах	2,3	1,7	0,6
у сільському господарстві ..	8,6	5,1	3,5
На душу хлібор. населення при- падає гект. рілі	1,08	1,07	1,1
Засівна площа (в міль. гект.) під пшеницею, житом, ячменем та вів- сом	10,4	6,1	4,3
Продукція (в міль. сотнарів):			
жита	66,0	41,4	24,6
пшениці	16,0	10,0	6,0
ячменю	17,0	11,0	6,0
вівса	34,0	22,0	12,0
Разом цих 4 хлібів в міль. сотн. ..	133,0	84,4	48,6
Один гект. дає сотн. врожаю	12,7	13,8	11,3

	Сучасна Польща	Етнографіч- на Польща	Білорусько- Українські землі
Продукція (в міл. сотн.):			
бараболі	290,0	170,0	120,0
кукурудзи	1,2	0,5	0,7
льону	0,7	0,45	0,25
конопель	0,35	0,15	0,20
Продукція цукру (в міл. сотнарів)	6,2	5,4	0,8
Кількість (в міл.):			
коней	3,5	2,3	1,2
рогатої худоби	8,4	5,5	2,9
свиней	5,6	3,7	1,9
овець	2,8	1,7	1,1
Скількість веретен (в міл.)	1,45	1,3	0,15
Видобуток (в міл. тон):			
вугля	40,0	40,0	—
зал. руди	0,35	0,35	—
цинку та олова	0,98	0,98	—
нафти	0,85	—	0,85
Продукція (в міл. тон):			
криці	1,2	1,2	—
чавуну	0,6	0,6	—
цинку	0,1	0,1	—

З наведених цифр ясно, що на білорусько-українським терені поляки творять дуже невеличку меншість (ми не зарахували розташованої там польської армії, поліції, жандармерії та польських урядників, яких не можна зачислити до постійних мешканців цих земель); їх значно менше ніж жидів. Далі, виразно кидається в очі, що вся промисловість за винятком нафтової, зосереджена власне на польському терені. Тому саме з усього населення етнографічної Польщі лише трохи більше половини живе з сільсько-господарської продукції, тоді як на білорусько-українських землях майже $\frac{3}{4}$ усього її населення примушені жити з хліборобства. Отже не дивно, що на душу хліборобського населення на всьому просторі сучасної Польщі припадає по 1 гект. рілі, тоді як на польським терені населення майже двічі більше, як на білорусько-українських землях.

Таким робом етнографічна Польща, поволі поширюючи свою промисловість, а також підносячи сільське господарство (врожайність з гектару досить легко побільшиться до 16—17 сотнарів замість теперішніх 13,8 сотн.) безперечно в стані й без білорусько-українських земель прохарчувати своє населення та взагалі досягнути відповідної господарської самовистарчальності. Та польські шовіністи ще й нині не відмовились від ідеї історичної ягайлонської Польщі; на ділі польський мілітаризм дуже дорого коштує польську націю, бо унеможлиблює її нормальний господарський розвиток, не говорячи про це, що неймовірно обтяжує державні фінанси.

4. Господарська самовистарчальність етнографічної Росії.

Колишня російська імперія розпалася на цілий ряд національних держав, з яких одні, як Польща, Фінляндія, Литва, Латвія та Естонія вистояли у збройній боротьбі проти російської Росії й існують нині, як цілком незалежні держави, а інші не витримали натиску з боку російського більшовицького імперіалізму і як совітські «незалежні» республіки, увійшли у склад Совітського Союзу. Останній складається тепер з Совітської України, Білоруси, совітських закаспійських республік (Узбекистан, Туркменістан), закавказької федерації совітських республік (Грузія, Вірменія, Азербейджан) та совітської федеративної російської республіки. Остання складається нині з цілого ряду автономних національних республік та з чисто російських областей. Правда, на її теренах нараховується чимало й не московського населення, зокрема українців (понад 2 міл.), а також багато татар, німців, білорусів, мордвинів, вотяків, черкесів, мерів, карелів, вирян і т. д.; проте москалі складають там переважачу більшість, хоч й не всюди. Бо в склад Совітської Федеративної Російської Республіки входить Північнокавказький Край (осередок Ростов на Дону), де москалі складають меншість населення (українців тут усупереч урядовим даним більше майже на 0,5 міл.,

ніж москалів) а також ряд національних автономних республік, як Татарська (Казань), Башкірська (Уфа), Бурятська (Верхнеудінськ), Чувашська, Якутська, Дагестанська, Кримська й Козако-кіргізька, в яких москалі складають іноді лише дуже незначну меншість населення. У Криму та в Дагестанській республіці, а почасти й у Кіргізькій українців не менше, ніж росіян; у Криму українців навіть значно більше (татари понад 40 %, українці коло 30 %, москалі 12 %, німці 8 % інші коло 10 %).

Беручи на увагу національний склад цих країв й автономних республік, як також змагання їх населення за власну незалежну державність, в будучині, окрім тих республік, що й тепер не входять у склад Совітської Фед. Російської Республіки а вважаються принаймні формально «незалежними» від Росії, відійдуть також Крим, Північно-Кавказький Край, Дагестан та козако-кіргізька республіка. З них географічно й економічно Крим належить до України; зновуж Дагестан фактично є частиною Північно-Кавказького Краю. Північний Кавказ разом з Дагестаном має понад 340 тис. кв. клм. простору й до 9 міл. населення, з чого українці та москалі складають понад 7 міл. (українців 3,8 міл., москалів 3,4 міл.), а решту складають різні невеликі гірські народи (лезгини 630 тис., чеченці 320 тис., осетини 140 тис. караївці 130 тис., кабардинці 120 тис., а решту творять черкеси, кімліки, та інші).

Десять років тому на цих теренах утворилися були козацькі держави Донська, Терська та Кубанська, що протягом 1918—1919 рр. боронили свою незалежність, але не витримали тяжкої боротьби й загинули. Українська Нація завжди буде підтримувати змагання усіх народів Північно-Кавказького Краю за власну незалежну державність. З другого боку вона не залишить поза своїми державними межами ті північні українські округи (білгородська, острогоська, россоханська та інші), які ще й досі валишилися в межах Совітської Росії, хоч населення їх вже не раз висловлювалося за приєднанням до України (на цих теренах нараховується понад 2 міл. українців).

Що тичеться козако-кіргізької республіки (має 2,8 міл. кв. клм. простору та коло 7 міл. насел.), то вона разом з узбецькою та туркменською республіками (ці останні мають разом коло 700 тис. кв. клм. простору та коло 6 міл. насел.) в будучині можуть утворити Спільку Незалежних Закаспійських Республік. Сучасна закавказька федерація також відділиться від Росії. Нарешті поміж Польщею, Румунією та Росією, стане бар'єром, побіч незалежної України, незалежна Білорусь; литовські терени, що знаходяться сьогодні під Польщею, відійдуть до Литви; тим способом Росія буде оточена сильним перстеном аж по Балтик.

Не треба забувати, що пановання Росії на Україні чи Білоруси або на Кавказі та в середній Азії не має за собою великої давнини. Двісті чи сто років тому Росія обходилася й розвивалася без цих земель. В будучині етнографічна Росія буде значно краще та доцільніше, розвивати своє господарство та культуру, бо не потребуватиме утримання великої армії та флоту, як також не буде витрачати великих засобів на зброєння тому, що позбудеться можливості провадити ту імперіалістичну політику, яка так дорого коштувала, як російську націю, так особливо усі поневолені нею народи. Природні багатства етнографічної Московщини такі значні (їх ще не використувється, як слід), а її простір та населення такі великі, що й без України та інших країн, які борються за власну незалежну державність, Московщина має цілковиту господарську самовистарчальність й на умовах добросусідських відносин та торговельного обміну зможе швидче й від інших легше стати країною замощною та культурною.

Слід рівнож пам'ятати, що Чорне Море ніколи не відогравало та не відиграє великої ролі у російському вивозі, що лише Україна та Північний Кавказ послугуються чорноморськими пристанями для свого вивозу чи довозу. Зрештою Росія зможе користуватися ними в міру потреби, як нпр. Чехословаччина Гамбургом або Мадярщина Фіюме і т. д. Раніше московські імперіалісти теж галасували, що для Росії дуже необхідні Рига, Ревель та інші балтійські пристані; тимчасом совітська Росія дуже легко обходиться без них або має можливість послугуватися ними (в цьому й потреба дуже не велика, бо російський зовнішній торг відбувається власне через Ленінград на Мурмані), хоч вони й знаходяться тепер в інших руках. Саме через балтійські пристані Росії значно вигідніше провадити зовнішній торг, як через чорноморські. І справді, як до війни, так і нині 85—90 % усього довозу чи вивозу через чорноморські пристані припадало на Україну та Північний Кавказ; Росія не має чого вивозити до країн середземноморських, бо увесь зовнішній торговельний обмін Росії завжди був тісно зв'язаний з країнами Північної Європи (з Німеччиною, Великобританією, тощо), або з Америкою. Росія також ніколи не довозила для себе нічого в значній кількості

через чорноморські пристані. Аджеж не треба забувати, що той вивіз збіжжа або вугля чи руди, нафти, цукру тощо, що відбувався через чорноморські пристані за царату та що провадиться й тепер з деякими змінами за совітської влади, складається лише з виробів та продуктів українських та північнокавказьких чи закавказьких. З 9—10 міл. тон збіжжа, які царська Росія вивозила до війни, Україна вивозила 4—5 міл. тон, а Північний Кавказ 2—3 міл. тон, себто на долю Росії припадало всього 3 міл. тон, які вона вивозила до Німеччини, Великобританії та скандинавських країв через балтійські пристані. Цим шляхом вивожено також російський ліс чи льон, або сибірське масло і т. д. Знову ж через балтійські пристані довозувано бавовну, машини й всяке устаткування для російських фабрик та заводів.

Інша річ, що царський уряд дуже *визискував Україну*, як також Північний Кавказ (Білорусь, Закаспійські країни та почасти Закавказькі за винятком вивозу бакинської нафти та грузинського мангану власне брали дуже малу участь у довозі та вивозі) на полі зовнішнього торгу. Так Україна щороку перед війною вивозила на 170 до 180 мільйонів дол., а довозила всього на 60 до 70 мільйонів дол., себто Україна давала коло 100 мільйонів дол. активу, який Росія і використовувала почасти для виплати закордонних боргів, а почасти для довозу устаткування та технічної сировини для своєї промисловости, бо увесь імперський зовнішній торг давав лише 50—60 мільйонів дол. активу, себто власне Росія мала значний пасивний торговельний біланс. Це саме відбувається й за пановання большевицької влади, бо совітська Україна вивозить нині на 70—80 мільйонів дол. а довозить на 30—40 мільйонів дол., себто Україна дає до 40 мільйонів дол. активу, який й використовує совітська Росія (зовнішній торг Совітського Союзу дав у минулому році навіть 60 мільйонів дол. пасиву та взагалі виносить лише 35% передвоенного) закупаючи коштом України машини, бавовну, устаткування і т. д. для потреб російської промисловости.

Московські червоні й білі імперіялісти галасують про це, що Росія не може обійтися без українського вугля, залізної руди, цукру, збіжжа та почасти без української металургії (продукція криці та чавуну). Справді, до війни, як і тепер, Україна добувала чи добуває 80—85% вугля та 60—65% залізної руди, продукувала й продукує 70—75% чавуну та криці, 85% цукру та значну кількість збіжжа, тютюну, спирту і т. д. Тимчасом забувають, що 60% вугля, руди, чавуну та криці споживала сама Україна, а решту вивозила не лише до Росії, але децю також за кордон. Так само до 30% українського збіжжя вивожено за кордон й лише тепер совітська влада примусово викачує з України по дешевим цінам 1—2 міл. тон збіжжа для прохарчовання мійського населення, бо в совітській Росії, за часів большевицької влади, зернова продукція зменшилася майже на 8 міл. тон. Без українського цукру Росія справді обійтися не може; але Україна, як самостійна держава зможе вивозити цукор до Росії так як до інших країн. Так само Росія зможе завжди закупити на Україні потрібний їй вугіль чи руди. У свою чергу Україна ще довгий час потребуватиме прядільних виробів, лісових матеріалів тощо, які шляхом виміну буде зачувувати у значній кількості в Росії, бо на Україні прядільного промислу нема, а лісів дуже мало. Крім того зчасом Росія зможе побільшити видобуток руди на своїх теренах (Урал, Сибір тощо) і зможе утворити таку металургію, що цілком не потребуватиме ні українського вугля, ні руди, ні чавуну чи криці.

На Україні важкий промисл утворив саме чужоземний капітал. Але він не був зацікавлений в утворенні української машинобудівельної та металобробної промисловости, а тому на Україні вони розвинені дуже мало. Тимчасом російський капітал витворив значний металобробний та машинобудівельний промисл у Росії (вона давала й дає понад 60% усієї продукції Союзу, тоді як Україна давала до війни 36%, а тепер лише 31% усіх виробів з металю), а саме переважно у Ленінграді та Москві, використовуючи український вугіль та залізну руду, як також почасти крицю та чавун. Себто в Росії була утворена ця промисловість досить штучно, бо в Ленінграді нема ні вугля ні залізної руди, а коло Москви нема залізної руди та є мало вугля. Отже Росія може у будучині утворити свою металургію на Уралі, та Сибірі (що вже й робить совітський уряд) та поширити добування руди на Уралі, а вугля у Кузнецькому та Підмосковному вугільних районах (що теж вже робиться). Тоді й Ленінградський та московський машинобудівельний чи металобробний промисл буде мати власну базу для свого розвитку. Крім того не треба забувати, що Ленінград до війни вживав переважно закордонного вугля (англійського) а Ураль замість вугля вживав дров, бо Росія, як відомо, взагалі посідає величезну лісову площу.

Москалі звичайно не бажають примиритися із втратою бакинської та грозненської нафти. Передусім треба ствердити, що й без них Росія нині добуває 1,8—2 міл.

тон нафти. Крім того совітська влада тепер вивозить понад 2,7 міл тон нафти (переважно бакинської), себто для власних потреб Росії необхідно буде зачувувати в Баку всього 2—3 міл. тон (інші 3—4 міл. тон спотребовують Україна, Північний Кавказ і т. д.) поки вона не поширить добування власної нафти.

З відділенням Узбекистану Росія вправді втратить тубавовну яка є почасти базою російського прядільного промислу, даючи їй 40—50% усієї потрібної бавовни. Проте не треба забувати, що ніхтож не забронить Росії купувати та довозити бавовну з тих країн, з яких вона забажав. Отже, подібно як це є і тепер, Росія зможе довозити собі бавовну, як з Узбекистану, так і з інших країн. Адже зачуває совітська Росія велику кількість також у Злучених Державах Півн. Америки та в Єгипті.

Звісно, з відділенням від Росії цілого ряду країн, вона безперечно позбавиться можливости їх визискувати шляхом стягання надмірних податків, як також не зможе викачувати з них усякі ресурси через певну політику у зовнішньому та головне у внутрішньому торзі, себто втратить ґрунт для своєї колоніальної політики. Проте як це наглядно видно з понищої таблиці, етнографічна Росія має всі підстави для свого господарського розвитку на засобах самовистарчальности. Мало того, саме тоді вона доцільно та в потрібній мірі розвине різні галузі своєї промисловости, як також належним способом піднесе свою сільсько-господарську виробність, дбаючи в першу чергу про задоволення потреб свого величезного внутрішнього ринку. Разом з тим тоді тільки на Сході Європи витвориться бажана рівновага сил, яка забезпечить усім східноєвропейським державам можливість внутрішньої консолідації, що в свою чергу спричиниться до розвитку Східної Європи та дасть їй можливість відновити свою роль у світовім господарським житті.

	Етнографічна Білорусь	Совітська Україна з Кримом	Півн. Кавказ з Дагестаном	Закавказька федерація	Етнографічна Росія	Закаспійські Республіки
Простір в міл. кв. кіл.	0,19	0,43	0,34	0,19	16,5	3,5
Населення в міл. душ	8,2	30,6	8,8	6,1	85,0	13,2
з того в мільйонах:						
білорусів	6,7	—	—	—	—	—
українців	—	24,8	3,8	—	—	—
росіян	—	—	3,4	—	68,0	—
грузинів	—	—	—	1,9	—	—
вірмен	—	—	—	1,6	—	—
турків	—	—	—	1,6	—	—
кіргізів	—	—	—	—	—	6,0
узбеків	—	—	—	—	—	3,5
тюрко-татар	—	—	—	—	—	1,3
На клм. припадає душ.....	43	71	26	32	5,2	3,8
в Європі	—	—	—	—	23	—
в Азії	—	—	—	—	2	—
Засівна площа в міл. гектар.	4,6	23,7	9,3	2,3	56,0	4,5
Продукція (в міл. сотн.)						
пшениці	2,3	48,6	45,2	6,0	83,0	16,8
жита	16,4	60,5	5,7	0,4	143,0	0,8
ячменю	3,0	28,0	15,5	3,4	16,0	2,0
вівса	8,5	13,8	1,4	0,6	85,0	1,5
Разом усіх чотирох зернових культур	30,2	150,9	67,8	10,4	327,0	21,4
Засівна площа під ними	3,6	16,2	7,2	1,2	38,0	2,6
Гектар дає сотн. врожаю....	8,3	9,2	9,4	8,6	8,6	8,2
Продукція (в міл. сотн.): ..						
бараболі	60,0	145,0	13,0	9,0	370,0	10,0
кукурудзи	0,2	25,6	15,4	5,6	1,2	2,5
гречки	0,9	5,6	—	—	7,2	—
проса	0,3	9,7	2,5	—	22,0	2,4
Продукція цукру в міл. сотн.	0,2	9,2	0,2	—	1,6	0,1
Кількість веретен в міл. шт.	0,1	0,3	—	0,2	7,2	0,1
Засівна площа в міл. чект. під соняшником	0,03	0,85	0,92	0,02	0,95	0,1
коноплями	0,08	0,18	0,02	—	0,6	0,01

льоном	0,05	0,07	0,05	—	1,2	0,02
бавовною	—	—	—	0,13	—	0,65
Кількість в міл.:						
коней	1,2	4,6	1,7	1,1	14,0	2,5
рогатої худоби	3,2	8,7	4,7	3,2	30,0	5,8
свиной	1,8	4,8	1,3	0,9	11,0	0,4
овець	0,9	10,5	5,8	3,0	52,0	12,0
Добування (в міл.): тон						
вугля	—	26,7	2,4	1,3	5,8	—
залізної руди	—	4,5	—	—	2,4	—
мангану	—	0,2	—	0,6	—	—
нафти	—	—	2,3	7,5	1,8	0,2
Продукція (в міл. тон):						
криці	—	2,6	—	—	0,9	—
чавуну	—	2,7	—	—	1,0	—

Доводиться ствердити, що Росія навіть нині *продукує цілком вистарчаючу кількість зернових хлібів*, а саме на душу населення коло 3,9 сотнарів, не зважаючи на те, що в обставинах большевицького пановання значно впала врожайність землі (майже на 1 сотнар з гектару), а крім того селяне неохоче збільшують площу під зерновими хлібами та не в силі поліпшувати свого господарства на ґрунті тої політики, яку провадить большевицька влада. Тому саме Росія позбавлена можливості вивозити свій хліб за кордон. Так само дуже зменшилась продукція зернових хлібів на Україні та Північному Кавказі (особливо пшениці та ячменю, які вивожено до війни переважно з Південної України та Кубані) хоч і тепер Україна дає на душу 4,8 сотн. збіжжя, а Північний Кавказ навіть 7,6 сотн. Тому Москва й стягує з них щороку 35—40 міл. сотн. для прохарчовання мійського населення. Проте не треба забувати, що саме Білорусь, закавказькі та закаспійські республіки продукують дуже мало зернових хлібів, себто потребують довозу хліба: українського до Білоруси, північнокавказького хліба до закавказької федерації, а сибірського до закаспійських республік. Етнографічна Росія власне може обійтися без довозу хліба з України та Північного Кавказу.

Цілком зрозуміло, що після збільшення в будучині засівної площі та головно піднесення врожайности до 14—15 сотн. з гектара, Росія буде навіть вивозити хліб не в меншому, а може навіть у більшому розмірі, як до війни. Звичайно, Україна та Північний Кавказ так само зможуть вивозити збіжжя за кордон, якщо настануть сприятливі умови для розвитку хліборобської продукції, бо в умовах пролетарської диктатури продукція пшениці та ячменю впала на 25—30 %.

З таблиці ясно, що *скотарство в Росії знаходиться в кращому стані*, ніж по інших країнах. Пояснюється це тим, що на Україні та Північній Кавказі найдовше лютувала громадянська війна, а боротьба їх за власну державність спричинилася до того, що большевицька армія та армії Денікіна й Врангеля саме тут довгий час винищували коней, рогату худобу, свиней і овець шляхом ревізій тощо.

Нарешті кидається в очі, що Росія справді має за малий важкий промисл навіть у порівнанні з Україною, не кажучи вже про деякі європейські держави. Є це тому, що чужоземний капітал в першу чергу саме на Україні, а почасти на терені Закавказьких республік налагодив добування вугля, нафти та руд, як також утворив українську металургію. Однак у Росії *природні богацтва ще більші ніж українські*, себто з часом Росія зможе розвинути свій *важкий промисл не менший за український*. Це вже й зачав переводити совітський уряд: протягом п'яти років у Росії добування вугля пляновано піднести з 5,8 міл. тон до 14—15 міл. тон або майже втричі; тимчасом на Україні добування вугля побільшиться з 26,7 міл. тон лише до 50—52 міл. тон. Себто через п'ять років Росія зможе добувати вже п'яту частину всього вугля у Союзі, а не шосту, як є це тепер. Так само за цей час у Росії втричі має побільшитися продукція чавуну та сталі, а тому питома вага української металургії у Союзі впаде тоді з 70—75 % до 65—60 %. Пляновано значно піднести (на 90—100 %) також добування залізної руди та нафти саме в Росії, а тому вона значно зможе унезалежитися від України та Закавказької федерації. Ми вже не кажемо про російську машинобудівельну та металургійну промисловість, бо вона й тепер перевищує українську вдвічі (по інших теренах цих галузей промислу взагалі нема), а через п'ять років Росія зможе давати машин та металовиробів навіть втричі більше, як Україна. *Большевицька влада дбає переважно про упромисловлення Росії*, дуже мало дбає про Україну, а ще менше про інші республіки. Не треба теж забувати, що Росія добуває

чимало кольорових металів (золото, платину, мідь, олово, цинк і т. д.), що дуже сприяє розвитку металургії. *Російський легкий промисл, за винятком цукрового, останній у 3—4 разів, тоді як етнографічна Росія не має навіть втричі більше населення, як совітська Україна.*

Отже *етнографічна Росія має всі підстави для свого господарського розвитку на засаді самовистарчальности*. Звичайно, нема на світі країн, що посідалиб цілковиту господарську самовистарчальність; всі країни відіграють ту чи іншу роль у світовім господарстві. Адже навіть така країна, як Злучені Держави, особливо нині, не в силі розвиватися без торговельного обміну з іншими країнами світу. Слід — однак ствердити, що етнографічна Росія має *величезні природні богацтва*, необмежений простір та *дуже великий внутрішній ринок* для збуту виробів власного промислу. Мало того, вона зможе в будучині відігравати й належну їй роль не лише у світовому торзі взагалі, але також у торговельному обміні з іншими східноєвропейськими країнами на підставі *взаємного господарського співробітництва з ними*.

(Кінець слідує).

Евген Онацький.

Завдання еміграції і реальна робота.

У ч. 21. «Тризуба» надруковано статтю ген. В. Сальського, під заголовком «Шляхи боротьби». У цій статті автор уважав потрібним, поміж ріжними українськими політичними групами, схарактеризувати і «групу т. з. націоналістів, що видає в Чехії свій орган «Розбудова Нації».

Характеристика ця настільки цікава, що вважаємо потрібним її навести:

«Позитивною рисою цієї групи єсть яскраві національні позиції, але ці позиції не більш яскраві як позиції УНР. (?) Вся ріжниця між ними і УНР. під цим поглядом полягає в тому, що свої національні постулати в практичній політиці вони доводять до абсурду. Вони за боротьбу проти всіх тих держав, що посідають зараз українські землі, і урядові УНР, як і М. Шаповалові, закидають приязнь з Польщею. В той-же самий час вони не вказують реальних шляхів, якими мало б відбутися наше визволення. Взагалі що до їхньої політичної реальної програми, то можна сказати одне: її нема, а єсть низка гасел, більш подиктованих чуттям і молодечим запалом, ніж розумом. Треба визнати, що, використовуючи патріотичні почуття наших, часом політично невироблених елементів, вони можуть впровадити дуже багато баламуцтва і тим спричинитися до великої шкоди».

Щодо останнього речення, то цілком неясно, про яке «баламуцтво» думає автор, а тому незрозуміло також, до якої «шкоди» може довести це чудодійне «баламуцтво»...

Зате перший уступ з цієї характеристики дуже ясний, я сказавби прозорий і сам по собі характеристичний. Власне тому не менш ясно запитаємо:

А хто вказує ці «реальні шляхи», якими малоб відбутися наше визволення? Може УНР зі своєю польонофільською політикою? За такі вказівки щиро дякуємо, та проте думаємо, що й ми й «наше національне визволення» дуже добре обійдуться без цих «спасених» вказівок, бо вони, окрім *компромітації і потопання традицій нашої визвольної боротьби*, досі нічого не дали. Десять років уряд УНР спирався на поляків і вів «реальну», «практичну» політику. Де її наслідки? Український університет у Львові? Українська національна армія на кордонах большевії? Українська автокефальна церква на Волині? Чи може просто купка українських емігрантів, утримуваних польською велико-

душною щедрістю за кошт українських податків в Галичині та Волині? І за те — урочисте відречення від Галичини й Волині з боку УНР?

Чи не час вже змінити політику? Чи не час зрозуміти, що лише *сильні* мають право «пертрактувати», а безсилі мусять лише плазувати перед великодушними сусідами й жебрати на шматочок хліба, та отримувати за це не лише шматки хліба, але іноді — та дуже рідко — і ласкаве похлопування рукою по спині, чи по яких там ще місцях.

Ні, українські націоналісти не хочуть такої «реальної» політики й таких «реальних» чи то «практичних» наслідків. Не такі шляхи ведуть до визволення нації. Про ті шляхи подумують там, на місці, де все бється і пульсує гаряча кров, де наростають все нові національні сили, і де мають право *самі про себе* думати й рішати. На українській еміграції лежить зовсім інше завдання — не «реальної роботи» та «практичної політики», але *ідейного підтримання і поширення гасел нашої визвольної боротьби*.

З цієї точки погляду мені дуже приємно процитувати уступ зі статті В. Садовського «До десятилітнього білянсу», що знаходиться у названій вище статті Сальського!

«Основною заслугою еміграції, заслугою, належне значіння якої може бути оцінене лише в майбутньому, є те, що еміграція була єдиною групою, яка весь час послідовно й вперто *хоронила й пропагувала гасла української державности*, заповіджені українською революцією; вона висловлювала й заховувала традиції української визвольної боротьби, ставила своїм завданням передати їх новим поколінням. Нема сумніву, що при тому стані, в якому перебуває окупована більшовиками Велика Україна, при тій атмосфері вузького парохіяльного сепаратизму, яка панує на інших українських землях, традиції української революції і української державности без еміграції навряд чи лишилися б живими й непорушними, навряд чи були б вони чинником, який становить небезпеку для окупантів. *Те розвінчування української революції, те заплямлення традицій української визвольної боротьби, яке переводить систематично і послідовно більшовицька пропаганда на совітській Україні при енергійній і совісній допомозі більшовизанів і загумінкових патріотів «тісної вітчизни» по інших українських землях, в свідомості народних мас могло би зробити свій вплив; могло би статися, що в майбутньому історикам довелось б на підставі архивних дослідів поновляти перервану нитку традиції. Коли цього всього не сталося, коли, судячи з алярмів більшовицької преси, самостійницька небезпека становить реальний факт, в захованні й піддержці цих традицій, свою ролю відіграла робота саме еміграції»...*

Свята, щира правда! Але зробітьже з неї логічні висновки. Понесіть її на світло Боже, щоб всім, навіть і сліпим, видко стало, що в тому власне й є єдине й дійсно реальне завдання еміграції — «в захованні й піддержці традицій визвольної боротьби», в недопусканні до «розвінчування української революції», в недопусканні «до заплямлення традицій визвольної української боротьби». До цих традицій перш за все належить гасло — «Українська Самостійна Соборна Держава». Хай вже там у краю, під тиском усяких «несприятливих» обставин, у живому змаганні нерівних сил приходять до тих чи інших компромісів, для полагодження біжучих справ, хай там вживають дипломатичного маневрування, тактичних відходів на позиції, з котрих зручніше було би повести наступ. Це можна зрозуміти; можна зрозуміти це й у відношенні до Великої України й у відношенні до Галичини й Волині. Але не можна допускати подібної політики й подібного трактування справ на еміграції. Еміграція не має жадних прав йти на будь-які компроміси, вона мусить залишатися на тих високих ідейних позиціях, що їх визначила революція, і які були власне причиною здійснення самої еміграції.

Це добре розуміє п. Сальський, коли пише: «Так само дивляться на українську еміграцію патріотичні елементи й на Україні. Вони вважають, що доля поклала на еміграцію *завдання, бути живим протестом проти окупантської московської влади на Україні й репрезентувати її визвольні змагання*. Чому ж тільки — «проти окупантської московської влади на Україні»? Є ще й інші окупантські влади на Україні; є ще й влада польська, що має під собою 8 мільонів українців. *Вісім мільонів!* П. Сальський має такі чудові окуляри, що закривають те, що під носом, але дають змогу цілком вірно й точно бачити на віддаль.

«Поворот еміграції до дому» — каже він далі, — «там вважається за зраду нації й до поворотчиків ставляться з призирством, їм не вірять, бо в більшості їх змушує сов. влада працювати проти власного народу». Цілком правдиво! Але п. Сальський знову нічого нам не каже, як там ставляться українські патріоти до тих «поворотчиків», що «трактують» по Варшавах та інших зручних місцях. Вірять їм чи не вірять? І чи не думають там також, що польська влада змушує їх теж «працювати проти рідного народу», — байдуже що той нарід живе в Галичині чи на Волині, а не в Києві?

Дозволю собі навести маленький уступ з останньої великої промови Мусоліні, яку він виголосив 13. травня в італійському парламенті з приводу італійсько-ватиканського примирення!

— «Святий Престол бажав мати, власне навіть не суверенне володіння, але власність над маленьким шматком землі, що називається «Пекельна Долина», а також задержати віллу Дорія Памфілія. Була думка помістити там всі посольства й легатії, акредитовані при Ватикані. Але це вражало моє національне почуття. Я запропонував, якщо дійсно Святий Престол так дуже хотів би тої вілли, щоби Він визнав в безсумнівний спосіб суверенність над тим шматком землі італійської держави, платючи за нього одну ліру на рік. Це звичайна ціна, коли хотять бути ласкавими... Але Папа сповістив мене, що він відмовляється від вілли... Треба визнати, що з цієї точки погляду Папа пішов цілковито назустріч італійському урядові. Більше того: в останній момент, 10. лютого, напередодні підписування трактатів, коли йшла справа про відступлення *500 квадратних метрів*, щоби поставити ґратку саме проти Святої Офіції, і коли Святий Отець довідався, що це болюче вражало моє сумління ревнивого сторожа територіяльної непорушности держави, що мусить думати завжди про збільшення території, а ніколи — про її зменшення, Святий Отець зробив навіть більше від того, чого я хотів: тому, що було б смішно, колиб ґратка будинку стояла саме на межі держави, Він відмовився цілком навіть від усього будинку і його прибудівель...

Ніяка інша територія не переходить до Ватиканської Держави, окрім тої, що Ватикан вже мав за собою... Італійський прапор не спускається в жадному місці, бо він на тій території ніколи й не здіймався. Коли англійці мусили покинути Гібельянд, то в момент спускання прапору, вони поставили його в діжку зі землею, щоби прапор був спущений на землі, яку вони понесли із собою. Це вам показує, що таке є прапор, що саме — в душі і в почуттях Нації — являє собою національний прапор».

Так говорив Мусоліні, котрому національна гордість і почуття обов'язку перед батьківщиною не дозволяли поступитися 500 квадратними метрами землі, хоча ці 500 квадратних метрів були власне нічим у порівнянні з тим, що за них здобувалося.

А у нас? З легкою душею віддають величезні території з 8 мільонами населення, на протязі 10 років облизують всі чоботи великодушних добродіїв, що радо забралиб і других 8 мільонів, та мають горожанську відвагу називатися Національним Урядом!

Не треба перекручувати слів! За мало всіх формальних «законних

прав» — права спадковості й конституційності й легітимності і т. д. і т. д. переважності, щоби від еміграції, свідомої своїх обов'язків збереження «традицій визвольної боротьби», свідомої всіх тих жертв і крові, що були принесені й проляті за Волинь і Галичину українським народом, — вимагати признання нею права на інший титул, окрім — «групи А. Лівницького».

Десять довгих, важких, безрадєсних років виказали всю «реальність» праці групи А. Лівницького й всю її «практичність». Час вже звернутися до суду своєї власної совісти, і, коли нема змоги знайти інших «реальних шляхів», бодай не перешкоджати іншим шукати їх, як не «розумом», то «чуттям і молодечим запалом».

Віктор Май.

Гризня націй.

Минуло вже десяток літ від революції, яка в корні струснула старі підвалини життя у всіх його проявленнях. Бачимо сильний розвиток техніки, ширення ріжних інтернаціональних ідей, залежність народів один од другого у господарчому відношенні. Ріжні пророки голосять, міжнародне співробітництво. У цілому світі лунають гасла: «Геть пережитки старого!» «Геть розбіжність індивідуалістичних марень», «Геть народи, колір, раси», «Геть національність!»...

І не дивлячись на це все, на цілому світі широкому, чи то в Європі Західній чи Східній, чи в пресловутій Америці, Африці, Азії, взагалі де не хочете, питання рас, пород, чи націй не вступило з порядку денного. Що більше, воно турбує день і ніч всіх і кожного, вносить величезні сварні, війни та висить над світом як хмара, що кожного часу готова розоритися градом по цілий земній кулі.

Чому людина так по звирячому ненавидить, такуж істоту, за це тільки, що та чи інша інакше розмовляє, чи носить на собі інакші одяги? Чому ми до цього часу правдиві людожери, тільки у витонченому вигляді, людожери, що жеруть один другого у дикому захопленні? Чи не суперечить це всім здобуткам того, що ми звемо культурою? Для чого, чим більші ми людожери, тим більше хвалимося тим?...

У романі німецького письменника Ганса Грімма «Нарід без простору», головною темою є величезна турбота німецького народу про простір, якого їм не хватає для розвитку. Німецький хлібороб є подібний подекуди до нашого селянина, який має півтори десятини землі і десяток дітей. Він каже: ...«Го-го, стільки простору навколо! Світ великий!» І дійсно великий, но не для всіх. Так і для німців... Для німців турбота про місце, аналогічна французькій турботі з припиненням дегенерації нації.

Якаж невеличка країна Німеччина і яка сила люду займає її! Як окували працьовиті німці свою країну в залізобетон, збудували величезну, найкращу в світі індустрію. Вся країна є неначе одною величезною фабрикою, де люде як чудодії потребують лише натискати ту чи іншу кнопку великої машини. Но місця їм мало!

І дивним стає, коли почути нарікання наших люде на брак місця, на недостаток поля. Як страшенно далеко ми відстали! Ми народ, якому природа все сіє, варить і в рот кладе; варто лише роззявити рота, якого декому видається тяжко роззявити.

Що можемо казати ми, коли наш величезний край, що займає простір від Карпат до Кавказу, від Чорного моря до початків Дніпра, має невичерпані скарби в землі, має землю пухку, чорнуродючу, де ростуть золоті лани пшениці, де так багато тепла, сонця, здорового повітря і — де одно лише, де люде лїнівї, розброджені, затуркані, зачухмарені і брудні. На що ми маємо скаржитись? Чи ми маємо право на що нарікати, крім на самих себе, на самих наших Іванів, Гриців, Калеників і їмже числа бисть? Яким чином ми залишилися так у хвості, так далеко у хвості народів, що при одній згадці, чи порівнанні з іншими приходиться лише плечима здвигнути?

Один хлопець із згаданого роману, будучи в гамбурській пристані, спитав свого товариша: «Що це за диво, товаришу, що поза нами знаходиться найкраще наше місто і уже звідси починають по англійськи швартовати? Товаришу, що це значить?»... «Ах, хлопче, хлопче, хиба ти не знаєш, що від Гамбургу починається вже Англія?... Назовні є англійський увесь хороший мир широкий». І дійсно. німець, який родився

у своїй тісній батьківщині, який дивиться що дня на величезні здобутки культури і цивілізації, думає, що він є пан мира, що Німеччина не має ні границь ні перешкод. Но і це не так. «Увесь хороший широкий мир назовні є англійським». Вся широка Океанія, могутня Америка, горяча Африка, філософська Азія стогне як безсила тварина у пальцях англійського щупальця. Англія неначе павук розпускає свої сіточки, всюди там, де тільки ще можна це приладжувати: всі, що хочуть нарушити їх, в немилосерний спосіб будуть знищені. Англійський гимн, англійські прапори на величезних панцерниках розвиваються у всіх пристанях миру: скрізь почуєш ту англійську швартованину.

В одній кольоніальній приморській державі вмер султан. Англійцям не подобався новий законний наслідник: вони хотіли на султанському місці бачити слабавільного наслідника, якого вже визначили наперед. Народ республіки противився насильству і від своєї волі вибрав наслідником того, якому належалося це по закону. Але три англійські панцерники, що тихо і зловіщо похитувались на синіх водах Гавані, в пару годин з пречудового султанського палацу і гарему роблять груду руїн, окутують потемки місто і садять на престол того, кого їм хотілось... От сила! Ось певність, ось гордість непобідимости! І не дивно, коли «увесь хороший широкий мир назовні є англійський!»

Англієць вірить і це увійшло вже в його плоть і кров як у жидів, що вони були вибрані богом народ, що він предначасаний для панування. Самий найдрібніший англійський робітник, й той думає, сидючи в своєму погребі під десятиповерховим домом в Лондоні, що він є пан землі, що він роджений для панування. Як низько трактують англійці німців самі між собою, як насміхаються, кепкують, що німці це люде, які жеруть кислу капусту, які носять довгі вуса, які не вмють добре вимовити англійської букви! Що німці є найбільше невірний за винятком росіян нарід, що німці можуть у них тільки найгіршу працю взяти, бо вони до того приривчені: вони співають свої сентиментальні пісні і шукають лише можливости заробити добрих і вартісних англійських грошей, щоб післати до дому. Одним словом німці по думці англійців є саме ніщо.

Щож тоді нам сказати?! Коли кому доводилося пройти кусок світу і побути між найбільшим мандруючим робітництвом, міг переконатися, як трактують там нас, наших люде, яких зовуть «русинами». (Слово «українець» уже значно ублагороджує наших люде, яких ставляється значно вище від «русинів»). Як погано поступають з нашими людьми такі вже навіть, німецькі поляки, яких німці звать згїрдливо «агарамі» і «гуралями!» Мені доводилось це пережити на власній шкурі, коли попав я до одного горішношлезького мужика на роботу: він трактував мене за скотину, не зволів зійти зі своєї висоти, щоб вступити зі мною в розмову, вірив, що я не вмю їсти вилками, що не бачив ще помідорів і що їх «кекси» (тісточка) є для мене величезна розкіш. Моє ще щастя, що я не в Галичині, чи Конгресовій Польщі. Горішношлезькі «агари», які мають мабуть найгіршу мову у цілому славянському мирі, з величезною погордою дивляться на поляків з Конгресової Польщі; слово «поляк» вживається у них як лайка! Так само низько ставлять вони і наших «русинів».

Німеччина нераз потребує для своїх польових робіт дешевих робітників; всі вони мають прибути з Галичини, всі вони мусять бути анальфабетами, які так не вибагливі в їжі, цінах і помешканні, з чим як звісно не може конкурувати ні один німецький робітник «агар». Француз, який зве німця «сельбош», мусить цїнити дуже низько наших робітників, яких не рідко використовують як найгірших негрів.

А найсмутнішу картину уявляють наші мандрівники в Америку. «Дійсно сумно дивитися — пише мені товариш з Буенос Аїрес — на наших нещасливих загнаних емігрантів, особливо селян, які приїхавши скупчаться денебудь у найгіршому куточку, як залякана череда овець, чекаючи своєї долі. Хоч не зви себе «русом», хай германом, хай іншим; «руса» хоч і візьмуть на роботу, та на таку, що не радий будеш, що тебе мати на світ родила. «Руса» і китайця, який їсть котяче й собаче м'ясо, ставлять на одну дошку. Будь проклята Росія, що довела всі свої народи на таке положення. Люде у 80% не знають читати й писати: люде що цілий вік не бачили ні потягу, ні авта, які були пару разів у повітовому містечку, звичайно губляться у величезній Гавані, де день і ніч клекоче робота, гудуть, шумлять, свистять машини, де маса люду, де є стільки ріжних жуліків, які можуть в п'ять хвилин обчистити тебе до сорочки, де від і над тобою чуєш рух. Згубиться і здурніє».

«Нещастя є родитися німцем» каже один Бур, ще таки у книзі Гріма. Родитись українцем є ще більше нещастя, бо не дивлячись на науку, цивілізацію, ріжні ідеї рівности, що охоплюють божевільні голови своїми фантазіями, нас скрізь і всюди

трактують як скотину, як непотрібний баяст, як парій, яких треба лиш використати і викинути на смітник. Вистарчить побачити, як при польському війську поводитися з нашими хлопцями першої ліпшої польський фрайтер, як шиканять скрізь нас, звуть «чумариками». В той час поляків у Німеччині навіть тих поляків, що живуть на Горішньому Шлезку, вважають лиш як «люмп». Навіть москалі, які самі є скрізь вважані, як клоуни, «Распутіні» з їхніми орхестрами балалайками, яких показують мирові, як циган, і ті осмілються щось кинути на адресу «хахла». Але цим уже пізно!

Можна привести цілу низку народів, які у самій гущі є найбільшими ворогами інших. І то передусім між робітниками.

Нам, що володіють таким хорошим краєм, дійсно соромно повинно бути так низько себе тримати; і мусить це змінитися! Наш край, обливаний нашою кровю, використовують інші. Чиж не можемо його самі використати? Чиж дійсно слід нам відчаюватися, що над нами сміються, що нас використовують, не хочуть з нами рахуватися? Чиж це вже є причина, яка дасть нам право зітхати і лити гіркі сльози та думати, що «вороженьки згинуть, як роса на сонці»? Думаємо, що ні. Думаємо, що зовсім ні. Думаємо, що наш край після визвольних змагань, зробив великий крок вперед. Не дивлячись на нашу неписьменність, на нашу дикість, на нашу індолентність, на нашу зацофаність, непорядочність, неточність, ми всеж таки рухаємось вперед.

Нашим розростом і силою мусимо змінити наш престиж в очах миру, який до цього часу бачив на наших землях ніщо інше, як гній, мужиків, матеріал для визиску... Ріжні народи випередили нас, всі вони закріпили свою самостійність, но ми ще ні. Чин є передпосилкою, що будемо вступати у визвольну нашу країну.

А що до гризні народів, то вона від давна до нас не перестала. Думаємо, що й ми не будемо «пасти задніх».

Коли гризня, то гризня і нема що впадати в сентименти!

Ген. М. Омелянович-Павленко старший.

Початок 1919. року.

Передрук заборонений.

(Продовження).

Якими саме міркуваннями керувався я, обстоюючи тут чи іншу позицію в оперативних справах? Перед тим, заки яка-небудь оперативна ситуація поступала до мене, її досконало досліджували всі наші штабові працівники, а головна вона проходила крізь призму досвіду начальника Штабу. У дрібниці я не втручався і ніяких розходжень з нашими оперативними силами у мене не було. Цю систему координованої праці, зрештою пізніше ствердив один з наших штабовців (Льонер).

Військова психіка така: соромно скривдити справу недбайливістю та нездоровим себелюбством; уступити поле сильнішому, більше щасливому щодо дипломатичної ситуації, чи більше здібному, — це не сором. Інакше на командні місця виходилиб самі авантюристи. Є два типи діячів: один, досягнувши якоїсь позиції, намагається за всяку ціну втримати її за собою, без огляду на користь загальній справі; другий, — завжди готовий уступити своє місце здібнішому та більше відповідному. Я відношу себе до другої категорії, і тому моє уступлення було завжди у розпорядженні політичних чинників. Кожний раз, коли тільки я одержував якусь пропозицію, я відповідав: «Подивіться навколо, може знайдеться хто здібніший за мене». Підчас моєї минулої діяльності я кілька разів приходив і відходив. Я робив це з легким серцем, розуміючи, що люде, які беруть на себе політичну відповідальність, мусять мати волю в підборі співробітників.

Як воякові-практикові, мені добре відомо, що там, де праця, там і помилки, там і «брудне білля», там, як кажуть німці, «Glück» і «Unglück». Тому я не бажаю, аби деякі факти, що їх я наводжу, загаль розумів, як бажання скинути частину відповідальності на інших. Не треба ніколи забувати, що як у фронтовій, так і на інших ділянках боротьби, у нас все починалось імпровізацією, і щойно згодом наступало переміщення відповідно до наших здібностей, засобів й організаційних сил.

Десять років відокремлює нас від подій. У цьому відемна й додатня сторінка. Відемна тому, що дозволяє кожному — і не покликаному — бавитися «фактами», — часто такими, які в тодішніх обставинах не мали ніякого значіння. Додатна у тому, що подробиці вже не заслонюють головних моментів, які з бігом часу стали на першій місці.

Десять років проминуло. Час вистарчаючий, щоби свої почування дати під перегляд холодного розуму. Час рівнож залишити на боці байку, мовляв «мужва була героїчна», «старшинство не дописувало», а вже «цілковито завів провід». Слід пам'ятати слідує:

1. *Обставини* в такому ділі, як війна, змінюючись неначе «морська хвиля», є часто рішачими.

2. *Успіх*, якого бажають обидві сторони, є вислідом не лише відповідного оперативного розрахунку Команди, але залежить і від чинності самих військ.

3. *Тактична ініціатива* є обов'язковим чинником; вона може відкрити нові вигляди для стратегії.

4. Легко судити про події «post factum». Справа виглядає інакше, коли доводиться робити висновки на основі *ледви вловлених признак*, як це є нормальним для військового діла.

*

Ціла наша військова акція, при тогочасних боєвих ресурсах, мала за мету змусити Польщу до більшої зговірливості перед тогочасним міжнародним судом, «Найвищою Радою», та до визнання нею домагань українців на західні землі. Отже: руйнація військової сили Польщі доступними нам засобами, при обов'язковій політичній (дипломатичній) ізоляції Польщі, була шляхом до мети. Однак це питання вирішувало ріжно. Одні бачили поліпшення нашого стратегічного положення в наступі й захопленні Львова (полк. Легар, Головна Команда Армії У. Н. Р.). Другі радили перенести вузол боротьби під самий Перемишль, — розуміється, вони не узглядиювали при цьому ні наших сполучних засобів, ні обставини, що найбільша маса ворожих військ була зосереджена в районі Городок—Любін—Львів.

У повній свідомості відповідальності за вирішення цього основного питання, Начальна Команда поставила його задалегіть на нараду, у якій взяли участь наші політичні, оперативні та організаційні сили. Ми мали велику приємність почути одобрення наших основних замірів.

Вернемо тепер до положення 15. лютого. Наш оперативний проєкт брав на увагу, що обложений Львів міг ще триматися місяць. Отже тому ми намічали скріплення фронту свіжими доповненнями в кількості десяти тисяч. Ходило про це, щоби відділи на цьому напрямку були здібні до використання тактичних здобутків, на які вони спромоглися, та були здібні до опору новим ворожим відділам, звідкіляб вони не появилися.

Беручи на увагу положення 9. березня, Н. К. рішила в бік Львова лишити «за-слоу», а ударну групу повернути на Захід у бік Судової Вишні, щоби цим витворити добре вихідне положення для майбутньої «genscontre».

Пошкოდження на залізничній лінії Судова Вишня—Городок було настільки значне, що як чуємо від польських авторів, цілих два тижні не було нормального руху. Всі автомобілі Польщі мусіли бути зігнані, щоб обслуговувати доставу.

Щодо загальних вислідів наших зусиль на ділянці Городок—Львів, то про це пише І. Сопотніцкі (стр. 117) слідує: «Війська польські, оточені на ділянці Львів—Городок Ягайлонський—Любін Вел., стратили цілковито волю діланья. Брак дозову військового матеріалу та поживи ставив залогу й мешканців Львова, з дня на день, у щораз тяжче положення, яке створювало дійсно грізну небезпеку з голодом та страти столиці з усіма наслідками її: політичними, оперативними й моральними». Отже бачимо, що як не сильний був ворог (відділи ген. Зелінського та Ромера), всеж Н. К. мала підстави в бік Львова лишити тільки «заслоу», а свою увагу звернути на боєві події, які мали незабаром розгорнутися у районі *Мостиська—Судова Вишня—Яворів—Рудки*.

Нема сумніву, що в подібних обставинах, Н. К. мала підстави очікувати кращих вислідів від чинів нашої ударної групи. І Городок і Судова Вишня мусіли перейти в наші руки. Саме з цих причин і звільнено полк. Косака.

Зогляду на те, що Н. К. все не тратила надії на одержання скріплення із запілля, вона, як ми бачимо зі звітів, зробила спробу направити ситуацію (поновні наступи С. Вишня—Мостиська—Городок), але не здобувшись на кращі досягнення, 14. бе-

резня вона задовольняється здобутими вислідами і для майбутньої зустрічі гуртує свої сили в два угруповання: фронтове, що сидіє залізничий шлях на схід від Судової Вишні та далі на північ в районі Яворова, і крилове, на напрямку Самбір—Судова Вишня—Самбір—Мостиська. Із звітів видно, що осередок подій перейшов у район від Городка Ягайлонського аж до Мостиск, щоби витворити вихідну ситуацію для майбутнього «генсонтге» зі свіжими скріпленнями польських військ. Залізнична лінія Стрий—Рудки—Комарно мала тут відігравати свою немаловажну роль.

Ми вважали себе, завдяки зазначеному вище розташуванню сил, у впливовій стані на бої, що мали знов розпочатися на напрямкові Львів—Бібрка та Львів—Судова Вишня. Чи мало місце побоювання активізму противника, що був нами бльокований? — Безумовно. У тодішніх обставинах військові частини дуже швидко відроджували свою здібність до активізму.

Добре собі пригадую, що у звязку зі змінами в Команді 3. Корпусу, начальник Штабу був у мене з докладом і ми уважно перестудіювали нашу оперативну ситуацію. На нашу думку доля «генсонтге» залежала від зручності вживання військ і від того, на які нові сили спроможеться «Довудство».

Опоненти доводять, що неврахуванням Судової Вишні в наше групування ми дали полякам (ген. Івашкевичеві) можливість зібрати коло неї сильну ударну групу. Маємо право запитати: як це могло бути, коли наше крилове угруповання тяжіло над ділянкою лінії Мостиська-Судова Вишня? Зрештою спроба здобуття Суд. Вишні, що мала місце між 9. і 13., доказує, що Нач. Команда розуміла значіння її захоплення. Певно, що послідуєчі доклади й описи подій дадуть нам відповідь, чи мало тут місце неаручне вживання військ, чи наші війська, не одержавши скріплення, не могли вже виявляти тої пружності, яку вони стільки разів перед тим виявили. На мою думку, мало місце скорше друге, ніж перше, бо все має свою межу. Противник уводить добрий, цілком свіжий десятитисячний (ген. Александров: 4 бат., одна батер. й ескадр. кінноти; ген. Конаржевські: 5 бат. й 3 бат.) корпус під командою ген. пор. Івашкевича проти наших, вже досить потомлених трьохтижневими боями, військ. Дані, які досі оголошено, доводять, що кількісно ми не були слабші.

В оповіданнях різних авторів про ці бої кидаються в очі суперечності між закидом, що ми даремно витрачували енергію наших військ у боях з поляками, які були згруповані в районі Городок—Лібень—Львів (це були солідні групи 15—20 тисяч людей), і твердженнями, що війська польські в цім районі «затратили цілковито свободу ділання», що негативно відбилося на акції ген. Івашкевича.

Саме з наведених міркувань ми *тепер* поставимо питання: чи мала Начальна Команда рацію, коли поставила на державній нараді домагання зміцнення своїх боєвих засобів на десять тисяч? А друге: чи невиконання цього й, з другого боку, підхід свіжих сил противника, не були саме причиною, що трохтижнева боротьба, зрештою, лишилась нерозрішеною?

На хвилю відійдемо від наших оперативних справ, щоби показати, що діялося на нашім другім фронті боротьби, який у той час набирав особливої ваги (може й першорядної, коли ходять про його дипломатичне значіння!). Крім того перебіг подій на цьому фронті відбивався на настроях у нашому запллі. Це важливо тому, що третій напрямок, який обслуговував видобування запасів для продовження кампанії, завдавав як Державному Секретаріатові, так і Начальній Команді найбільше турбот.

Хоч як не пристрасним було відношення до нашого діла комісії ген. Бертельмі, всеж Державний Секретаріат робив ще одну спробу порозумітися з Антантою. Це вже був більше заклик до гуманности найвищого у той час трибуналу, що в основу своїх рішень офіційно поклав чотирнадцять пунктів Вільсона. Збірник нот, який дав нам багатий матеріал, що висвітлює тодішні дипломатичні способи поступовання.

Література пізніших часів починає також проломлювати мур, який повобна дипломатія збудувала навколо переможених. Усе частіше на широкій світ виходять справи наших домагань. Коли читач розгорне цю літературу, то буде незмірно здивований, як один і тойже факт одержує в Парижі зовсім різне трактування. Наприклад: одним з великих гріхів, який нам стало приписувано, було це, що ми мали в складі армії штабовців-німців. Щож до участі в Бересті Українці, то це був смертельний гріх. Надиво, зовсім не порушувалося тих справ, у які заангажовалася польська дипломатія. Проф. Мартель (француз) у своїй праці «Польща й ми» систематично,

з повними руками перевірених документів, доводить, яку кривду зробила Франція нашому молодому починові, захопившись своїми симпатіями до визвольної боротьби поляків.

Н. К. приєдналася до рішення Державного Секретаріату, бо знала добре, які натиски робилися тоді, щоби вага боротьби була перенесена на інший напрямок. У той час поставлено Державному Секретаріатові такі домагання, виконання яких наближало нас до передчасного розвалу нашого діла. З другого боку, у часовім успіху (друга облога Львова; до відділів ген. Ромера, ген. Розвадовського, ген. Зелінського, ще приєдналися відділи ген. Александра й Конаржевського) польська дипломатія бачить підмогу для своїх кроків перед Найвищою Радою у Парижі.

*

Начальна Команда, заангажовуючись у можливу операцію, зважила всі «за» й «проти». Зогляду на революційні умови, вона надала військовій нараді характер державної (присутність політичних й організаційних чинників), бо ми, нехай буде це нам дозволено тут сказати, не були тільки техніки, але й патріоти. У міру сил зважено, розраховано й поставлено певні домагання, яких — на жаль — не виконано.

Чому військові техніки противної сторони знаходять, що після 9. березня Н. К. мала перенести свої групування ще далі на Захід? — На мою думку причина лежить у переоцінці наших боєвих ресурсів, й повного незнання наших сполучених засобів (фронтових). Це одне, а друге в тактичних методах (усі бої на певних напрямках ми розв'язували криловими ударами, бо це більш відповідало нашій ситуації).

Проте «Довудство» не поспішало з тих чи інших причин (просто не вірило в успіх) розвивати своєї акції, а робило заходи до найскоршої надсилки армії ген. Галера.

На фронті усталюється певна рівновага, бо кожна сторона зрозуміла, що майбутність буде залежати від того, як буде реагувати Франція (це була сфера її впливів). Нова політична ситуація мусілаби викликати перегрупування сил також у нашому запллі, а це не могло не відбитися на наших засобах боротьби. — Усе це, зрештою, викликало б і зовсім відмінне поступовання у наших оперативних комбінаціях.

*

Ми рахувалися з двома можливостями. Перша приходила на увагу тоді, колиби польській дипломатії не пощастило підняти проти нас Антанту й ми моглиб урухомити наше запллі та ще довший час наносити шкоду ворогові. Друга — це нова фаза боротьби цілком відмінними засобами.

Довго чекати не прийшлося. Дипломатичний туман швидко розвіявся. Антанта була проти нас...

Беручи на увагу моральне пригночення, що повстало зогляду на вороже відношення до нас держав Антанти, як також і те, що Велика Україна вже була напередодні звинення фронту, Начальна Команда прийшла до переконання, що розміри нашої майбутньої війни настільки не відповідатимуть нашим силам, що ми не зможемо зберегти й національну територію й армію. Думка Н. К. зводилася до необхідности збереження армії коштом території. Про це надіслано за моім і полк. Курмановича підписами доклад Державному Секретаріатові. Рівночасно з тим ми просили призначити іншу Команду, наголиб Д. С. мав якийсь свій плян.

З нашою думкою погодилися. Ми одержали приблизно таку телеграму: «Д. С. поділяє думку Н. К., вповні здає собі справу з ваги ситуації та просить Н. К. залізатися на місцях у дотеперішнім складі й разом з ним виповняти свій довг перед батьківщиною... У повній свідомості майбутніх труднощів я й начальник Штабу прийняли це рішення до відома».

Підстав до занепокоєння було досить. Погляди розбилися. Одні стояли за виконання волі Антанти й підпорядкування їй. Другі твердили, що необхідно — з тактичних міркувань — звязати наше національне діло з політикою Леніна... По фабриках і касарнях розпочалися дискусії... З дня на день положення все більше ускладнялося. Місяцями утворювалися внутрішні фронти... Наше запллі все більше розхитувалося морально й фізично. До тогож 20.000 вояків післано на підмогу Великій Україні.

*

З перегляду документів, що їх видала українська місія у Парижі, можна виробити собі повний образ тодішнього дипломатичного положення. Нас систематично спонукувано до лагідного поступовання супроти поляків. Нам роблено різні обіцянки, а поза нашими плечима видавано мандати Колчакові та відправлювано війська Галсера «на большевицький фронт»...

Після остаточного налагодження польсько-німецьких і польсько-чеських взаємовідносин, ворог так далеко посунувся на Схід на Волині, Поліссі й Білорусі, що для нашого фронту витворилось дуже несприятливе положення. Від пруського кордону лінія фронту йшла на Південь на Білосток—Седлец, а відтам на Володимир Волинський—Луцьк та, поминаючи цей останній, вертала на Захід уздовж кордону Галичини. Таким чином — зогляду на слабу відпорність большевицьких відділів армії Директорії на ковельським та луцьким напрямках — ворог мав на нашій Півночі просторий пляндарм, що сам собою надавався для операцій більшої військової групи проти правого крила У. Г. А.

Разом з цим повстали також зміни в керуванні ворожими силами. У другій половині березня ген. Івашкевич перейшов з ділянки «Литва—Білорусь» на галицький фронт, як командант фронту. Це, здається, вже четвертий по черзі генерал, що, перебравши командування, вважав за потрібне сповістити мене про своє призначення радіо-депешою. Зміст і тон його повідомлення мало відрізнявся від пропозиції Антанти: припинити військові операції для поалагодження всіх спірних питань мирним шляхом, при посередництві держав Антанти...

Міжтим час ішов. До завішення зброї не прийшло. Що правда, ворог виказував слабу діяльність на фронті. Проте тяжкий стан наших сил все зростав із весняними дощами й повіню. За браку необхідних матеріальних і медичних засобів сильно поширювалася пошесть тифу. Шпиталі в Самборі, Стрию та інших містах були переповнені.

*

Ми запропонували Державному Секретаріатові такий плян: У. Г. А. переходить до активної оборони; у випадку браку сил для «двобою на місці», армія почне відступ, при чому діляниця верхнього Дністра (аж до Заліщик) мала бути останньою лінією оборони; наколиб прийшлося залишити також і цю лінію, передбачали ми партизанську війну в узгіррях Підкарпаття.

Подаючи цей плян, ми просили Д. С. вжити всіх заходів до найшвидшого поалагодження усіх політичних питань з Румунією й Чехо-Словаччиною. Разом з цим Н. К. звернула увагу політичної влади на велике значіння для успіху боротьби правильного функціонування запілля та на потребу видобуття нових засобів, брак яких давав себе відчувати на кожнім кроці.

Цілком зрозуміло, що наша армія, хоч і зробила великий організаційний поступ від початку кампанії, всеж — як твір революційної доби — вимагала ще значного вишколу. Вище вже була мова про заходи Н. К. у тому напрямі. Ми хотіли злити запілля з фронтом в один мілітарний апарат, щоби цим піднести відпорність фронтових частин. На жаль, це було переведено лише з формального боку... Пізніше Н. К. встановила, що залоги в нашій запілля були переповнені придатним до бою людським матеріалом (нараховувалося коло 50.000!).

Під оглядом тактичним наші частини були слабшими в обороні, ніж у наступі. Особливо це виказалось у боях 16. березня в околицях С. Вишні. До того ще долучалася немаловажлива обставина, а саме брак безсторонності в інформаціях. Образ наших знищень у районі Мостиська—Городок зовсім не покривався з тим, який собі виробила Н. К. на підставі відомостей від частин. Також не завжди докладно виконувано назначене розміщення частин. Помічалось певне легковаження місцевості, як чинника у боєвих змаганнях, і занедбання окопного діла в переходові моменти.

Війська ніколи не вибачають наочної помилки, — особливо коли вона коштує багато крові. Наказ полк. Косака про припинення наступу саме перед С. Вишнею викликав велике невдоволення. Н. К. зареагувала на це усуненням його й призначенням генерала російського генштабу Гембачева.

Немов промінням сонця у хмарну погоду були відвідини нашого фронту американським генералом, призвища якого вже не можу пригадати. Оскільки не помиляюсь, він користувався особистим довір'ям Вільсона. Цей останній дотримав свою обіцянку, але його вмішання зустрівалося з сильним спротивом у самій Найвищій Раді. Аби хоч трохи посунути справу вперед, він доручив одному зі своїх прибічників генералів зібрати потрібні матеріали.

У визначений час я зустрів генерала на старо-самбірським двірці. Високий, поважний, з сивою головою, — він робив вражіння старого випробованого вояки. На двірці ми обмінялися лише кількома словами. Він не відмовився поїхати в місто для ширших розмов.

Неприємна пригода зіпсувала нам усім настрої. Саме тоді виявилася наша технічна вбогість. Хоч штаб й хотів показати чужинцям все з найкращого боку, даючи в наше розпорядження два авта, з цього вийшов лише конфуз.

Американський генерал сів із своїм адютантом у перше авто, а я з ген. Кравсом й адютантом у друге... Авта почали шипіти, торохтіти, шофери щось крутили, але рушити ніяк не вдавалось. Колиж перше авто проїхало нарешті кілька кроків, то зненацька пасажири почали з нього вилізати... Над автом знявся клуб диму й полум'я... Штаб і сам не дуже довіряв «техніці», бо про запас тримав підводи, якими ми й доїхали до місця призначення.

Підчас наради генерал говорив мало, але з увагою. Він намагався дати нам надію на можливість компромісу, що більш-менш задовольнявби нас. Він цікавився умовами нашої боротьби, а підчас обіду підняв тост за те, щоби наші змагання не пішли намарно й щоби героїчна боротьба нації привела до доброго кінця.

Я сердечно дякував йому та просив передати наші добрі побажання «Президентові Великої Держави» й висловив надію, що приїзд спричиниться до поліпшення нашого положення на міжнароднім полі.

*

За цей період я кілька разів їздив на фронт, а після того — повний свіжих вражіннь — поїхав до Станіславова й Стрия. У Станіславові був я на засіданні Національної Ради. Президент Петрушевич хотів звернути увагу послів на мою присутність і відвідав мене в моїй льожі.

Тодіж відбулося надзвичайне засідання Державного Секретаріату. На засіданні крім мене був полк. Курманович, сотник Бубела й полк. Ціріц. Я не заховував перед присутніми правдивого стану річей, бо я хотів мати конкретну відповідь щодо засобів боротьби в далеко більш ускладнених умовах. Мало чим порадували нас Бубела й Ціріц. Все проєктоване було паліативом. Була мова, наприклад, уживати старі набої (виробництво майстерень могло дійти лише до кілька десятків тисяч денно). Не відважувалися брати з села коней для важкої артилерії й кінноти, бо надходили полеві роботи. Черевики обіцяно з Великої України. Гроші теж...

Взагалі було дуже невесело. Проте не доводилось відмовляти доброї волі Державному Секретаріатові, бож йому треба було поборювати труднощі як у себе, так і в політичній провіді за Збручем. До того ще поширювалися чутки про захитання уряду. У господарську діяльність адміністративних чинників вкрався дух скрайньої неощадности «діячів» та отаманів» без війська, що заповнили всю східну половину Галича*).

Наслухавшись і приглянувшись до всього, я поїхав до Стрия, де мав оглянути установи запілля 3. Корпусу. Ніде правди діти, полк. Косак був добрим господарем. Він багато дечим мігби поділитися з іншими Корпусами. Добрий стан припілля 3. Корпусу відповідав замірам Н. К. — міцно триматися на лівім крилі.

Навідався я також і до старшинської «столової». Все виглядало цілком пристійно, але надто... людно. Я звернув увагу когось слід на велику кількість старшин. Це не було ні для когось таємницею: саме перед тим командант бронепотягу, що довго чекав на старшинські поповнення із Стрия, зявився до тойж «столової» із «стійковим», вибрав собі потрібну кількість старшин і... відіхав. Я й полк. Курманович просто не знали, як бути з таким «переможцем». У військовій ділі бувають моменти, коли, з одного боку, доводиться карати, а, з другого, — дякувати, скажім, за «дезертирство» із запасу в боєву частину. Приблизно таке було й в данім випадку.

Ще з військової школи за мирного часу памятав я про необхідність підчас перегляду частин звертати увагу не тільки на «паради», але також на кухні, виходки (санітарія), шпиталі й арешти. Я дотримувався цього також і в Стрию.

*) Між іншим тоді перебував у Станіславові ген. Греків. Я довідався про це від свого адютанта й рішив з ним побачитися особисто. Підчас розмови в його помешканні я запропонував йому взяти участь в армії — в якій він тільки хоче ролі, крім, зрозуміло, моєї посади, бо це лежало не в моїй владі. Ген. Греків ухилився від відповіді. На прощання я ще раз дав йому зрозуміти, що радо бачивби його в армії. О.-П.

Санітарна частина мене задовольнила. Навіть у тифознім відділі, де перед моїми очима перейшло кілька сот тяжок, а то й безнадійно, хорих, усе було гаразд. Я вважав своїм обов'язком поглянути також на тяжко ранених. Хоч — здавалосьби — мої нерви й повинні бути призвичаєні до мук і страждань, всеж образ був потрясаючий... Хотілося чимсь нагородити за страту здоров'я, руки, ноги... На превеликий жаль, революція поповнила непростимий гріх. Ми не спромоглися ні на відзнаку, ні на орден, що злучивби навколо себе еліту нації... «Дякую» не вистарчало, давати гроші соромно... Розпитував, хто чого потребує, й обіцяв надіслати. Стискав руки тим, хто ще вірив у свої сили... Мимоволі звернув на себе увагу молодий стрілець, якому недавно відняли ногу. Лікар казав, що він потребує шампанського. Я приобіцяв: не міг знайти більше слів потіхи... Напів притомний, намагаючись заховати від присутніх мій стан, я спішно вийшов із шпиталю... Такі відвідини є найтяжчим обов'язком військового команданта. Вони підривають нерви й захитують витривалість у боротьбі...

Моє перебування в Стрию закінчилося побаченням з послами. Я казав запросити до залогового «касіна» членів Національної Ради від Стрийщини, Самбірщини, Калущини та ін. Між ними було чимало видатних мужів, що користувалися великою пошаною серед населення. Я стало пригадую собі високого поважного о. Нижанківського, що став жертвою польського шовінізму.

На моє здивування посли, що — як я це думав — малиби бути цілком у курсі військових подій, були дуже слабо поінформовані про положення. З усіх боків посипалися запити. Врешті я почув такий вислів: «Як жаль, що Ваші інформації приходять так пізно»...

*

Армія — це живий організм, що — як й одиниця — радіє, страждає, захоплюється добрим перебігом подій та огортається сумом, коли нищаться її здобутки. Так було й у нас. Відношення Антант до нашої справи гірко вразило цілу У. Г. А. Свідома могутності держав-переможців, наша армія болюче переживала дипломатичний неуспіх. Політиканство в запіллі, брак матеріяльних засобів і звужування блокаде робило процес видужання неймовірно повільним. Ворог, дякуючи своїй ірриденті, знав про це все й, використовуючи свою перемогу в Парижі, навмисне відсунув перехід до рішучих чинів. Він готував нам комбінований психологічно-військовий удар.

Начальна Команда одвертими очима дивилася на все це. Вона розпочала боротьбу з розкладовими елементами, що заражували армію. Фронтіві команданти вважали свої засоби невистарчаючими. З цього приводу відбулася низка засідань. Рішено поруч з карними мірами усунути всі моральні й матеріяльні браки. Пресовій агенції поставлено завдання знайти ту рівновагу, без якої не можна було зв'язати запілля з фронтом. В. Пачовський мав рацію, коли підносив у «Стрільці» мою малу компетентність у пресових справах. Алеж вказівки для нашої преси я виробляв у повнім порозумінні з начальником штабу, який був чоловіком, що визнавався у моральних якостях галицького стрільця.

До всіх злиднів прилучився ще й брак грошевої готівки. Я малощо не був змушений видати наказ про армійські бони, які вже властиво були надруковані.

У передбаченні можливих боєвих подій Н. К. намітила райони Стрийщини й Станиславщини, як головні матеріяльні бази (останню також як збройну базу). Сотні вагонів бараболі, зерна й ін. скеровувалися з осередку й правого крила до визначених баз. Усі заходи зводилися до того, щоби принаймні зцементувати те, що малосся. Рівночасно рішено також дати боєвим частинам необхідний відпочинок. Для цього уряджено в припіллях Бригад пункти часового спочинку в лазнях, церквами, розвагами та ін.

Однак всі наші зусилля йшли намарно. Від дезертирства й хвороб армія все меншала. На засіданні окремої комісії я не відмовлявся від заведення найвищої кари в більше широких розмірах, але вважав таку кару надто жорстокою й запропонував старий «козацький звичай». Мені на це не дали остаточної відповіді й тим благословили розвинення гангренозних міязнів. Пізніше життя взяло гору: місцеві команданти, не питаючись наказів, карали винних «по козацькому». Н. К. робила вигляд, немов вона про це нічого не знала.

Закономірність, що панувала в галицьким старшинським корпусі, і почуття відповідальності за присуд зробили з наших полевих судів апарат, який не відпові-

дав вимогам часу. Скидати все на «ситуацію» не є гідним активного старшини. Коли обставини не сприяють, то мусимо їх витворювати.

Взагалі ті часи були для мене особисто найтяжчими. Теж саме можу сказати за начальника штабу й всіх військових чинників на фронті та в запіллі. Дивитися, як армія, що так довго трималася, все більше й більше підупадала, — було нелегко. Проте ми боролися з цим лихом, бо відчували за собою всіх свідомих українців. Всеж під ударами з трох напрямків ми падали. Коли нема змоги врятувати все, тоді прагнуть заховати принаймні частину, яка може бути підставою нового піднесення, — нового розгорнення сил для рішачого удару...

(Кінець буде).

Офіційна частина.

Провід Українських Націоналістів.

Звіdomлення ч. 4.

I. Розписуємо конкурс на:	3) нагороди визначатиме окрема комісія, покликана Проводом;
а) прапор Організації Українських Націоналістів,	4) нагороджені проекти переходять на власність Проводу Українських Націоналістів;
б) гим Українських Націоналістів (текст і музика),	5) речинець надсилки проектів кінчиться з днем 30. вересня 1929. р.
в) відзнаку для членів О.У.Н.	6) проекти надсилати на адресу Секретаріату Проводу або Редакції «Розбудови Нації».
II. Умови конкурсу слідуєчі:	
1) у конкурсі можуть взяти участь і не-члени О.У.Н.	
2) найліпші проекти будуть нагороджені слідуєчо: а) прапор Кч. 300.— б) гимн Кч. 500.— в) відзнака Кч. 200.	

В. Мартинець
Секретар

До акції О. Шульгина в Женеві.

У ч. 21. «Тризуба», органу групи А. Лівичького, поміщено кілька статей, присвячених замітці в ч. 3—4. «Розбудови Нації» у справі акції п. Шульгина у Союзі Народів щодо визнання прав української національності. У цих статтях редакція «Тризуба» злісно й неправдиво зінтерпретувала зміст замітки «Розбудови Нації» та тенденції Проводу Українських Націоналістів.

Провід Українських Націоналістів мав вже нагоду ясно й недвозначно окреслити своє становище в питаннях внутрішньої та зовнішньої національної політики. З визнання необхідності національно-революційної боротьби за відновлення *Української Самостійної Соборної Держави* випливає гостре осудження та негация тих політичних груп, що переводять орієнтаційну політику у відношенні до історичних ворогів — окупантів України. З тих причин відношення Проводу до групи А. Лівичького, що в своїй політичній праці орієнтується на Польщу, було, є і буде наскрізь негативне.

Таке становище Проводу підсилює ще й той факт, що названа група, яка претендує на державно-урядовий осередок, фактично являється експозитурою польського міністерства закордонних справ та польського генерального штабу і переводить працю після їх вказівок.

Природно, вона являється сліпим оруддям польських властей, а в галузі зовнішньої політики йде під диктатом польського міністра закордонних справ Залеского. Ці дані зрештою прилюдно засвідчували в своїх публічних докладах члени Української Парляментарної Репрезентації з Волині та з Галичини в польським соймі.

Акція групи А. Лівичького є наскрізь антинаціональною; вона утруднює ставлення української національної справи в *соборницькому* мірилі, розкладово впливає на духовий зміст українських верств на ріжних землях та затроєє їх взаїмними антагонізмами.

Група А. Лівичького злочинно ігнорує інтереси мільонів українців на окупованих Польщею землях та саботує кожний прояв українців на цих землях, скерований до звільнення від Польщі. Клясичним прикладом є поступовання цієї групи з

нагоди подій 1. листопаду у Львові, коли то на його вулицях пролялася українська кров. Група А. Лівницького не лише не заняла в цій справі чесного й гідного становища, як це належало б осередкові, що уважає себе за державний, але більше того, Люблинська філія польонофільського Центрального Комітету в Польщі, звернулася до маршала Пилсудського з висловами жалю й співчуття з приводу подій, підкреслюючи при цьому *льоальність* з приводу метод, що їх ужила польська влада для здушення українського руху.

Ці й подібні вияви, як і багато інших, які в свій час будуть опубліковані та освітлені, змушують Провід Українських Націоналістів трактувати групу А. Лівницького, що характеризується політичним угодовством та ідеологічним ренегатством, на рівні з московсько-комуністичним зміновіховством.

Група А. Лівницького постійно й неправдоно стремить представляти цілу еміграцію та використовувати її для своїх цілей. У більшості випадків керівники групи А. Лівницького замаскують свої цілі високими ідейними національними гаслами, розраховуючи на неінформованість широких емігранційних кол та на їх відданість національній справі.

Щодо акції п. Шульгина в Союзі Народів, то й в даному разі група А. Лівницького, використовуючи ідейні гасла, стреміла для своїх цілей зарепрезентувати п. Шульгина в Союзі Народів як *представника цілої української еміграції* й тим самим *скріпити становище так званого «уряду УНР» на зовнішнім форумі*. У цій акції група А. Лівницького була активно підтримана *міністром закордонних справ Польщі Залеским*.

Група А. Лівницького при своїх міжнародних акціях часто зустрічалась із замітом чужих чинників про те, що вона не в силі сконсолідувати біля себе цілої еміграції. Отже до створення хочби фікції представництва еміграції вона докладає всіх старань. Доказом цього є хочби Національно-політичне Об'єднання закордоном, створене в р. 1926, де згадана група виявила рідкий приклад громадсько-політичної спекуляції, охарактеризовуючи *соборницьку тактику націоналістів як дематогію та руїницітво*, далі справа заініціювання комітетів вшановання бл. п. С. Петлюри, з якої група А. Лівницького в своїх спекулятивних замірах зробила політичний базар, рівнож інтервенції перед чужими владами щодо поборення небажаних їй українських соборницьких угруповань і багато інших прикладів.

У своїй акції перед Союзом Народів, п. Шульгин намагався подібними способами закріпити становище групи А. Лівницького на зовнішнім форумі та виказатися єдиним представником еміграції. У своїх стараннях, що безперечно велись під кермом мін. Залеского, п. Шульгин цілковито не узгалядив права на *узнання української національності тих емігрантів, що походять з окупованих Польщею та Румунією земель*, залишаючи їх таким чином на поталу чужих влад та польсько-румунських конзулятів.

Провід Українських Націоналістів до акції п. Шульгина заняв наступне становище:

1. Ведення акції в Союзі Народів у справі визнання прав української національності є корисне та необхідне.
2. Переведення цієї акції не може бути доручено якій-будь *політичній групі*, з огляду на неможливість сконсолідувати протилежні, а то й ворожі *політичні угруповання*.
3. Умовою успішного переведення даної справи є ізоляція її від яких-будь *однобічних політичних впливів*, а тимбільше від *протекторату урядових чинників держав, що окуповали Україну*.
4. Ведення акції повинно бути доручено *громадському представницькому органі*, авторитетно покликаному *всеміграційним зїздом*, у якому взяли б участь *всі громадські організації*, а не шляхом *підшукування організацій лише одного політичного напрямку*.
5. Обняття цією акцією не лише частину емігрантів, але *заступництво інтересів всіх емігрантів Соборної України*.
6. Від підтримки акції п. Шульгина стриматися, з огляду на її *однобічний та тенденційно-політичний характер*.
7. Сприяти скликанню *всеміграційного зїзду*, що складався б із представників всіх українських емігрантів із земель *Соборної України*.

З наведених рішень наглядно видно, що становище Проводу Українських Націоналістів було не тільки *національно гідне*, але й *одиноким доцільне для успішної акції в Женеві*. Це зрештою потвердили наради Союзу Народів та їх вислід — невдача

акції п. Шульгина. Маємо відомости від авторитетних чинників, які брали участь у нарадах в Женеві, що п. Шульгин, як і треба було цього сподіватися, неофіційно репрезентувався як *міністер Української Народньої Республіки*. *Власне це в значній мірі змусило п. Хансена до заяви, що він не хоче ставити на порядок денний Секретаріату політичних справ*. У відповідь на сумніви, виявлені представниками наради щодо правности п. Шульгина представляти еміграцію, останній відповів, що представляє 90% еміграції. У цілому становище п. Шульгина на нарадах Секретаріату було нетверде та хитке. Власне рішення Проводу впливало якраз зі стремління делегувати до Секретаріату не *фіктивного* представника, але представника що мав би підтримку широких еміграційних мас та їх *льоальну* опінію.

Програвши *з власної вини* акцію в Женеві, група А. Лівницького, щоби скласти з себе вину, стремить (розраховуючи на легковірність і безкритичність емігранційного загалу) здискредитувати Організацію Українських Націоналістів злочинними висновками щодо замітки «Розбудови Нації» та *неправдивими твердженнями, ніби Провід Українських Націоналістів надіслав до Секретаріату Союзу Народів протестуюче меморандум у справі акції п. Шульгина*.

Чистота методів та святість цілей О. У. Н., від довшого часу звертає на себе увагу групи А. Лівницького. Кристалізація соборницького чину та психології, що стихійно виявляється під впливом націоналістичної діяльності на окупованих теренах та еміграції, уявляють для польонофільської групи А. Лівницького безпосередню загрозу в її діяльності та існуванні. Розрахована лише на політичну та фінансову підтримку Польщі, втрачаючи реальний та психологічний ґрунт у масах, законсервована в своєму обмеженому складі, плачених Польщею, провідників, ця група неминуче мусить входити в конфлікт зі *соборницьким націоналізмом*. До цього змушує її означена роля безвладного оруддя в руках польської політики.

Слід звернути увагу на цілу низку пресових й інших виступів проти Проводу Українських Націоналістів та О. У. Н., з боку названої групи в яких брехня й клевета були часто уживаними засобами. Невиразна роля цієї групи в справі інтервенції польської дипломатії перед представниками деяких держав щодо ліквідації праці українських націоналістів та виселення провідників націоналізму, є зайвим підтвердженням цього.

Не дивлячись на невдачу, яку потерпіла група А. Лівницького в Союзі Народів, вона й після цього сумного досвіду не бажав змінити дотеперішних своїх метод. Доказом на це являється заініційований нею «емігранський зїзд» у Празі. На цей зїзд група А. Лівницького запросила лише організації, в яких вона має вплив, а цілком зігнорувала соборницькі громадські організації, як напр., найбільшу організацію в ЧСР — «Українську Громаду», потім «Український Комітет» і ін., а в деяких державах (напр., в Німеччині) поминула цілком всі українські еміграційні організації.

Ніякі заходи групи А. Лівницького не завернуть Провід Українських Націоналістів від раз прийнятого й єдино доцільного та корисного рішення.

На випадок заініціювання всеукраїнського еміграційного зїзду для вибору авторитетного представника до Секретаріату Союзу Народів, громадські організації, в яких націоналісти мають вплив, візьмуть в ньому активну участь та будуть обстоювати *ізоляцію акції в Союзі Народів від тенденційних політичних впливів та поширення її на всіх емігрантів українських земель*. Усякі спроби витворити навколо цієї так важливої справи можливості політичних спекуляцій буде Провід рішучо й надалі поборювати.

Однак слід пам'ятати, що від політичної групи, отробною ідеологічним та політичними угодовством, групи, що декларує свою терпимість до ворога і яка позбавляє права зватися українцями частину синів Української Нації, що в наслідок програних спільних визвольних змагань опинилися на еміграції, та яка вкінці користується підтримкою міністрів держав, що окуповали Україну, від такої групи не можна очікувати чистого, чесного та національного чину.

Прага, дня 3. червня 1929.

Інгос. М. Сціборський
організаційний референт.

„Всеміграційний“ зїзд у Празі.

У днях 25—26 червня відбувалася у Празі конференція українських емігранських організацій, заініційована групою А. Лівницького шляхом окремо утвореного організаційного комітету.

На конференції мало бути порушене також і питання акції у Союзі Народів щодо визнання прав української національності. Лише притягнення до З'їзду всіх громадських національних організацій, могло забезпечити цій самій по собі, національно корисній акції позитивний вислід як рівнож успіх у дальших заходах після того першого виборення прав української еміграції.

У цім напрямі де-які організації вживали відповідних заходів, звертаючись до організаційного комітету з пропозицією притягти до З'їзду ширший еміграційний загаль.

Однак ці старання не дали додатних вислідів. Організаційний комітет не дав навіть відповіді на запити де-яких громад (громада в Брюсселі), чому на конференцію не запрошено низку чинних українських організацій у різних державах. Рівнож де-яким громадам відмовлено права передати свої повноваження особам, перебуваючим у Празі, що треба пояснювати небажанням допустити на конференцію осіб, що не належать до групи А. Лівичького.

На конференцію запрошено лише де-які організації, що перебувають під безпосереднім впливом А. Лівичького. У числі їх були й суто політичні групи, як напр., «Республікансько-Демократичний Клуб». Конференцією проводили політичні діячі групи А. Лівичького: п. п. Мацівнич, Яковлів, Садовський, Чикаленко, ген. Куш, Косенко й ін.

Ширший еміграційний загаль, об'єднаний в чисельних громадських організаціях Чехії, Німеччини, Франції, Австрії, Данції й ін. був цілком зігнорований. Конференція відбувалася довірочно й зміст її суттєвих рішень є покищо захований перед опінією громадянства. Таким чином конференція, претендуючи на значіння «всееміграційного з'їзду», як і треба було передбачати, явилася фактично політичною нарадою організацій А. Лівичького.

Такий не громадський спосіб скликання конференції привів до того, що де-які організації вже надіслали до президії конференції протести*).

Згадана конференція і способи її організації зайвий раз доводять обоснованість тверджень Проводу Укр. Націоналістів, що група А. Лівичького, ведучи акцію у Союзі Народів у дійсності мала й має на меті свої власні політичні цілі та стреміла витворити фікцію представництва цілої еміграції. Ці дані рівнож доказують річевість рішень Проводу Укр. Націоналістів у справі акції п. Шульгина в Союзі Народів, щоби поставити таку акцію на здоровий громадський ґрунт та забезпечити її від односторонніх політичних впливів.

Прага, дня 28. червня 1929.

*Инж. М. Сціборський.
організаційний референт.*

Хроніка.

На Радянській Україні.

Цілий Світовий Союз, а зокрема Україна, переживає гостру економічно-фінансову кризу, яка виникла тому ще два роки. У зв'язку з неврожаєм минулого року ця криза прибрала такого розміру, що довелося знову запровадити хлібні книжки, на які видається не лише хліб або борошно, але також цукор, чай, масло, крупа, олія тощо. Крім того бракує не лише металевих виробів або будівельних, але також шкіряних, прядильних та інших (не вистарчає навіть паперу, голки та нитки), не кажучи про те, що всі фабричні вироби дуже дорогі й низької якості. Разом з цим все зростає безробіття та дорожнеча, бо бракує капіталів для належної розбудови на-

роднього господарства, а совітська валюта знову переживає період інфляції (нині за долар платять у Москві та Харкові вже 4 навіть 5 карбованців).

Пролетарська диктатура щезає опинилась у справді важкому становищі, чого й треба було сподіватися, бо на ґрунті тої господарської політики, яку провадить совітська влада чи властиво компартія, так званого плянового господарства взагалі ніяк не можна налагодити а періодичні неврожаї усі вироблені пляни зводять нанівець. Тому й недавно ухвалений п'ятирічний господарський плян напевно не здійсниться. Зрештою самі його автори зазначають, що через 5 років у країні таксамо буде панувати

товаровий голод, життєва криза, безробіття, рільниче перенаселення та загальні злидні.

Правда, Росія таки упромисловлюється коштом України та інших совітських республік. Через 5 років має значно зрости російська машинобудівельна та металургійна промисловість, бо саме в Росії будуть збудовані заводи тракторів, авт, станків та іншого знаряддя й апаратури, як також побільшиться російська металургія, добування вугля, залізної руди й нафти на російських теренах значно більше, як на Україні. Себто колоніальне становище нашої батьківщини прибере ще виразніші форми, що й визнають українські економісти та навіть большевицькі можновладці.

Так на другій конференції К.П.(б) У. як також на XI. З'їзді совітів України, значна кількість рядових делегатів, а навіть урядові доповідачі дуже гостро нападали на Москву за те, що остання відкинула аж 35 фабрик та заводів, які український уряд запропонував побудувати протягом ближчих п'яти років. Між іншим Москва не погодилась на будівництво авто-тракторного заводу, заводу станків і великого машинобудівельного, заводу хемічного устаткування, вагонобудівельного й інших (навіть виробництво кіно- та радіоапаратури відкинуто). Зате в Росії буде збудований завод авт з річною продукцією до 100 тисяч у Нижнім-Новгороді (існуючий вже московський завод авт буде поширений до річної продукції в 20 тисяч), так само ще один завод тракторів на Уралі з виробництвом до 40 тисяч тракторів (один вже будується в Сталінграді з продукцією в 20 тисяч тракторів, а лєнінградський завод «Червоний Путиловець» має поширити виробництво тракторів до 15 тисяч) і величезний машинобудівельний у Свердловську та заводи станків, хліборобських машин і ріжного устаткування у Москві, Лєнінграді, Вороніжі, Саратові і т. д.

Правда, Петровський, Чубарь, Сухомлин та інші українські совітські можновладці робили всі для них можливі заходи в Москві, щоби таки добитися згоди російських колеґ на переводження в життя своїх плянів. Проте Москва рішуче спротивилася. Та й не диво, бо Риков на всесоюзній партійній конференції заявив цілком одверто, що головами промисловими осередками Союзу мають і далі залишитися райони московський та лєнінградський, а Куйбишов на всесоюзній з'їзді рад додав, що в будучині осередками важкого промислу ма-

ють стати Урал, Сибір та Поволжя. Отже ясно, що питома вага України в Союзі має поволі все падати. Вправді, Москва погодилась поширити українську металургію але це тому, бо без останньої Росія покищо не може обійтися. З цих самих причин Москва дбає і про побільшення добування українського вугля та залізної руди. Не треба рівнож забувати, що добування вугля та руди в Росії протягом 5 років має побільшитися в 3—4 рази, а на Україні лише 2 рази. Мало того, навіть на перестаткування вже існуючих українських заводів росіяне не погодилися дати тих капіталів, яких вимагали українські господарники.

Україна отже зазнала чергової невдачі. Москва не зважаючи на всякі заяви з боку українських комуністів, що Україна рішуче обстоює «добровільну» спілку з Росією, що українські селяне та робітники й не «мріють» про відділення від Росії, категорично відповіла, що Україна буде й надалі лише господарським додатком Росії або, як це зазначили російські можновладці на V. всесоюзнім конгресі совітів, буде лише «окраїною» Світового Союзу.

Україна через 5 років має не лише втратити свою питому вагу в промислі взагалі й зокрема у важкім промислі (навіть у металургії), але також у сільським господарстві, бо в Росії засівна площа має побільшитися на 30% а на Україні лише на 15%. Крім того в Росії машинізація та тракторізація хліборобської продукції мабуть на 50—60% перевищать українську, бо український степ, який перед війною давав до 70% товарового збіжжя і понад 80% українського вивозу зернових хлібів (переважно пшениці та ячменю), за браком хліборобських машин та тракторів навіть через 5 років мабуть не досягне передової продукції. Петровський, Чубарь та Шліхтер на всі боки галасували, що без піднесення зернової продукції на півдні України, зазнає великої шкоди цілий Союз, бо не буде вивозу збіжжя в потрібній кількості, а тому, мовляв, Україна не може обійтися без свого авто-тракторного заводу. Проте Москва, покликаючись на інтереси Росії, категорично відкинула домагання українських комуністів. Цікаво, що Куйбишов на всеукраїнському з'їзді совітів потішив був Петровського, що може й на Україні буде збудований тракторний завод, але на всесоюзнім конгресі Риков рішуче розвіяв ці ілюзії.

Уряд Чубаря програв справу, не зважаючи на те, що компартія України

*) Один з них оголошуємо на іншому місці. Редакція.

підтримала групу Сталіна в боротьбі проти троцькізму, як також виступала проти правої опозиції (група Бухаріна—Томського). Іменно — на всесоюзній партійній конференції політика Сталіна зустріла величезний опір з боку Рикова та його прихильників, переважно російських комуністів-господарників. Ця боротьба ріжних партійних груп досягнула небувалої гостроти й загрожувала новими партійними чварами. Групі Сталіна довелося навіть піти на певну угоду з противниками. Вправді група Бухарін—Томський формально опинилась у таборі переможених, але Риков спіраючись на господарників та совітський апарат, примусив Сталіна та його прихильників (комуністи з партійного апарату) піти на ріжні компроміси. Група Сталіна, звичайно, не вдовольнялася цією угодою і на ґрунті чистки партії сподівається знесилити своїх противників, викинувши з партії, як правих, так і лівих опозиціонерів. Одночасно з цим провадиться і перевірка совітського апарату та профспілок, бо саме тут знаходять собі підпору противники Сталіна.

Цікаво, що троцькісти у профспілках користуються допомогою збоку меншевиків та безпартійних робітників, домагаючись запровадження виборного принципу на засаді таємності: у свою чергу колишні соціалісти-революціонери та інші групи підпирають комуністів-господарників у совітському апараті та в кооперації, захищаючи інтереси селян-середняків. Таким робом ці партійні чвари прибирають значно ширшого значіння, бо в умовах пролетарської диктатури політична боротьба одверто не може відбуватися. У будучині ця боротьба буде все загострюватися, не зважаючи на всякі чистки партії та апарату.

Цілком зрозуміло, що українські селяне, робітники, службовці й взагалі громадські кола дуже обурені московською кольоніальною політикою на Україні, бо на власній шкірі відчувають, що без належного упромисловлення України та на ґрунті дуже пинявого посилювання сільського господарства в країні буде все зростати безробіття, рільниче перенаселення та загальні злидні. Тому не диво, що український національний рух прибирає все виразніші антиросійські тенденції та загрожувє перетворитися в революційний рух з гаслом боротьби за відділення України від Росії. Цікаво, що остання виборча кампанія відбулася досить активно, що селяне та робітники гостро виступали проти сучасної політики й намагалися

провести до совітів своїх представників. Проте при сучасній виборчій системі це цілком неможливо, бо виборчі комісії призначає фактично компартія (формально совлада) і на голосовання дозволяє ставити лише ті списки, що складаються з комуністів або їх прихвостнів. Себто в умовах пролетарської диктатури власне нема виборів, а лише, так званий, плебісцит, як це зрештою знаходимо й у фашистській Італії. Тому саме компартія завжди здобуває собі більшість і буде здобувати аж до самої загибелі. Так напр., V. всеукраїнський з'їзд совітів складався з 893 делегатів, з чого було 70% комуністів, понад 2% комсомольців і лише коло 28% безпартійних. Робітників серед делегатів 56%, селян 26%, службовців 17% й інших 0,2%. Цікаво, що з усіх робітників та селян лише 25% працює безпосередньо на виробництві, а решта — це власне теперішні службовці з профспілок, совопарату тощо. Українців на з'їзді було 65%, росіян 20%, жидів 8%, поляків 1,8%, білорусів 1,5%, німців 1,1%, молдаванів 0,8% а решту склали делегати інших дрібних українських меншостей.

Як відомо, конгрес совітів або, як звикла совітська преса висловлюватись, господар української держави, не відіграє майже ніякої ролі; він протягом тижня вислухав ріжні доповіді й затвердив без усяких змін все, що йому запропонував уряд. Таксамо і II. партійна конференція поставила лише свою печатку на всі проекти, вироблені центральним комітетом партії, або власне політбюром. Нині конгреси совітів збираються через два роки, а в міжчасі скликаються сесії всеукраїнського центрального виконавчого комітету, щоби після заслухання усяких доповідів затвердити ріжні нові закони тощо. Отже всі справи вирішує політбюро, уряд та президія всеукраїнського комітету.

Не диво, що троцькісти обвинувачують сталінців у тому, що останні перестали бути революціонерами, що совітська влада перетворилася у звичайнісіньку бюрократію, а пролетарська диктатура вродилася в партійну олігархію. Група Бухаріна—Томського власне цілком годиться з цими обвинуваченнями, але розходиться з троцькістами у методах та засобах боротьби із сталінцями. Українську опозицію зліквідовано формально ще минулого року, проте вона дає знати себе й тепер. Так у квітні 1929. р. справу Шумського, Максимовича та інших опозиціонерів розглядала особлива комісія комінтерна. А тому, що вони не цілком

відмовлялись від своїх поглядів, то Максимовича ухвалено виключити з партії, а Шумському зроблено гостре попередження.

Здавалось би, що в умовах такого партійного терору та загальної неволі неможлива будь-яка боротьба проти сучасного большевицького пановання та тої політики, яку провадить компартія. Бо партійний апарат всіх, хто виступає проти сталінського курсу, оповіщає — «зрадниками ленінізму» й викидає з партії або усуває від праці. Проте за кулісами боротьба таки провадиться самими ріжноманітними способами. Так селяне саботують хлібозаготівля та одмовляються побільшувати засівну площу під зерновими культурами й вимагають утворення окремої селянської партії. Робітники та службовці не бажають, як належить, працювати за дуже маленьку плату та роблять спроби штраювати. Купці та ремісники й дрібні підприємці дезорганізують торговельний ринок та фінанси. Український національний рух зі стихійною силою тисне на компартію. Тому саме компартія, гостро виступивши проти Хвильового, Шумського та Волобуєва, примушена власне перевести в життя принаймні частину їх вимог. І справді, саме за останній рік звернено увагу на поширення української культури поміж робітництвом, збільшено кількість української преси та масової літератури, а також значно поширено обслуговування селянства та робітництва українським театром, кіном тощо. Цікаво, що недавно один з відомих комуністів сам признав, що акція Шумського була корисною, бо зрушила справу розвитку української культури з мертвого місця. Прислужники Москви, звичайно, гостро запротестували проти цього твердження, але так воно справді й є.

Це видно рівнож з такого факту: під натиском компартії в кінці минулого року зліквідовано літературне угруповання «Вампите» (вільна академія пролетарської літератури); сталося це тому, що ця група українських письменників різко виступала проти залежності української літератури від московської й обстоювала необхідність повернутися лицем до Європи. Проте саме в наслідок цього літературного руху під проводом М. Хвильового, А. Любченка, М. Куліша, О. Слісаренка та інших членів «Вампите», прийшло до значних змін у відносинах поміж російською та українською й національними літературами усіх інших країн. Сам Сталін, приймаю-

чи делегацію українських письменників в Москві, зазначив, що дотеперішні відносини, коли російська література та культура вважалися пануючими у Союзі, а українська та інші лише провінціями її розгалуженнями, треба вважати шкідливими та небезпечними. Далі, якраз у значній мірі завдяки виступові «Вампите» українська література знайшла собі шлях до робітничих мас, а українські письменники почали відбувати подорожі до Донбасу та других промислових осередків України. Мало того, як свідчить, «II. з'їзд пролетарських письменників», що відбувався на початку червня, навіть ця урядова українська літературна організація засвоїла в засаді погляди «Вампите».

Зрозуміло рівнож, що український театр, кіно та музика й малярство, намагаючись досягнути вищого рівня розвитку, оглядається нині не лише на Москву та Ленінград, але також на Західну Європу. Себто повільна європеїзація української культури таки відбувається, хоч в умовах пролетарської диктатури вона дуже часто викривляється та на бірас небажаних форм. Це пояснюється загальною неволею та величезною матеріальною залежністю українських літературних, мистецьких і взагалі культурних установ від совлади.

Маркантим прикладом на наслідки цієї залежності є реорганізація Української Академії Наук, що відбувається під натиском компартії. Звичайно, наукова установа не дуже то виграс з того, що в члені Академії попаде певна кількість лідерів компартії та дослідників-марксистів; можливо тільки, що матеріальні ресурси Української Академії Наук покращаються.

Всеж слід сказати, що в умовах большевицького режиму українська культура не зможе, як належить, розвинути. Це можливе тільки в суверенній українській державі, коли то національна влада створить відповідні умови для її буйного розвитку. Проте культурний процес, що нині відбувається на Радянській Україні, себто масове засвоєння сучасної цивілізації та поширення деяких здобутків модерної культури, треба вважати позитивним явищем.

Заяви Чубаря, Скрипника, Буденка та інших українських можновладців на з'їздах совітів у Харкові та Москві про нечуване пригноблення української нації під Польщею та Румунією всупереч міжнароднім договорам про охорону меншостей цілком оправдані. Тим не менше

все це лише політична гра двох суперників. Варшава та Москва однаково стурбовані широким розростом українського національного руху. Особливо непокоїть їх діяльність національно-революційних організацій, які дають себе знати по обох боках Збруча. Не зважаючи на всякі заходи, труси, ув'язнення та провокацію, ні Варшава ні Москва

Під Польщею.

Побоювання де-яких польських політиків, що в місяці червні прийде до розгнання союму і замаху стану та зміни конституції не справдились. Дуже тяжка економічна ситуація у краю і нев'язнене міжнародне положення тяжать як змора над цілим державним життям Польщі та не дозволяють ні полковникам ні теж урядові на ніякі карколомні експерименти.

Однак боротьба між санацією а опозицією триває далі та навіть дуже загострилася. Новий міністер соціальної опіки, полк. Пристор, систематично усуває пепесівських діячів, одного за другим, з посад у касах хорих і в інших суспільних установах, які були дотепер виключною доменею пепесівців, та насаджує туди урядових комісарів з табору пілсудчиків. Така поведінка, що дійсно підкопує вплив есдеків, поглибила ненависть поміж тими двома польськими таборами. Дотеперішній стан загострив публічний виступ провідника санації, полк. Славека, на вічу в Лодзі, де він, зясовуючи цілі польського санаційного табору, заявив, що польська конституція мусить бути змінена, а оскільки теперішні послы добровільно на це не підуть, то будуть «у деяких тріщати кости», бо «лучше двом або трьом послам поломати кости, ніж випроваджувати на вулицю скоростріли». Заява Славека викликала цілий ряд коментарів у польській опозиційній та закордонній пресі, вже з тої простої причини, що вона пропагує одверто фізичний терор, якого дотепер уряд допускався тільки скрито та ніколи до нього явно не признавався (Справа Ієн. Загурського, редактора Новачинського і других). У відповідь на виступ Славека бундючно заявляє «Роботнік» що «ще не знати, чиї кости будуть тріщати».

Наближення остаточного поррахунку змушує обі противні сторони до горячкової підготовки. Так, наприклад, пепесівці скликали в половині червня конгрес до Варшави, у якому теж брали участь представники соціалістичних пар-

так і не в силі довідатися про дійсну акцію та заміри українських національно-революційних організацій, які навчені гірким та суворим минулим досвідом, а також загартовані попередньою кривавою боротьбою, з певним успіхом підготовлюють українські маси до нового вибуху національної революції. Бо слушний час не за горами. Я.Д.

тій Німеччини, Бельгії та Англії; конгрес носив характер ворожий теперішньому режимові в Польщі. Ціллю конгресу було, з одного боку зазначити солідарність другого інтернаціоналу проти фашистських затій теперішнього польського уряду, а з другого боку спроба добути в партійних товаришів, членів чужих націй, матеріальну й моральну допомогу на ведення дальшої боротьби в Польщі. Рівночасно шукає ППС союзників на краєвім ґрунті. Тут йдуть спроби створення бльоку демократичної лівіці, у який входилиб ППС, «Визволене», «Стронніцтво Хлопске» та «Пяст». Переговори для створення такого бльоку ще не покінчені. ППС пробує теж втягнути у сферу своїх впливів відновлену українську соціал-демократичну партію, на що вказує хочби конгрес професійних союзів, відбутий з кінцем травня у Варшаві.

Однак санація має противників не тільки в лівім демократичнім бльокові. Не меншим противником є польська ендеція, яка в останніх часах почала підносити голову, зумівши притягнути до себе вищий католицький клер та польську університетську молодь. Проти-жидівські демонстрації у Львові та в Познані були зарівно звернені проти жидів, як теж проти уряду. Вони викликали занепокоєння у варшавських урядових колах, і то не тільки з огляду на наслідки за кордоном. Небезпеці ставрався запобічи уряд у цей спосіб, що дає жидам добре відшкодовання. Зріст впливів ендеків помітний не тільки у Східній Галичині. На днях, 29. й 30. червня відбувався в Познані зїзд вшехполяків, на якім попри явні публічні засідання йшли таємні наради над тактикою на випадок перевороту в Польщі.

Виступ Пілсудского перед трибуналом стану в часі процесу проти б. міністра Чеховіча, як теж поведінка найближчого його оточення, виказали в цілій повноті ту глибоку прирву, що існує між групою Пілсудского а соймовою опозицією

та яку ледви вдасться засипати компромісами.

Причиною, що в Польщі, мимо хронічної кризи щодо найвищого степеня напнятих взаємовідносин польських груп, не прийшло досі до вибуху, є обставина, що польський опозиційний табор не є так сильний, щоби міг перебрати неподільно владу у свої руки. Минулі три роки панування дозволили Пілсудскому ослабити й розеднати всі партії так, що союз між ними, а то й навіть слабе порозуміння не є легкою справою. Невдалось однак Пілсудскому створити сильної політичної групи коло себе. Чи армією та штиками вдасться удержати диктатуру при цім ріжнотанітнім національнім складі польської армії, являється дуже сумнівним; звідсіля та нерішучість Пілсудского та його найближчих дорадників.

Боротьба польських груп між собою може в дечім притупила гостроту польського наступу на український національний рух, але цілком його не припинила. Однак наступ санаційного табору на опановання українського села шляхом регіональних організацій не вдався. У наслідок економічної нужди, що запанувала так у польських як теж українських селах, санаційний табор втратив зовсім свій моральний кредит, а вже зовсім не може рахувати на симпатії серед українського населення.

Економічна скрута Польщі мала цей наслідок на українських землях, що в пошукуванні за капіталами, пішло паломництво за грішми до греко-католицьких єпископатів. З церковними грішми йде процес клерикалізації, зглядно поглиблення впливу капітул в українських економічних і культурних установах. Це бачимо вже в «Земельнім Гіпотечнім Банку» як теж в «Рідній Школі». Небезпека лежить в цім, що українське, головно молодше, духовенство стає розсадником угодовщини й опуртунізму. (Гляди політичну лінію УХО й його органу «Нова Зоря» з статтями Ст. Томашівського або Назарука). Та небезпека грозить головно УНДО-і, в якому духовенство що раз то більше набирає сили; коли ті помірковані кола візьмуть верх слід рахуватися з тим, що в УНДО-і всевладно запанує політика угодовщини. Не дивно, що Ст. Томашівський на стовпцях «Нової Зорі» старається доказати, що політичним ідеологом УНДО-я є не хто інший, а — він сам.

В українській соціал-радикальній партії іде підготовка до святкування сороклітнього існування. Не з надто світлим підсумком вступає партія у нове десяти-

ліття праці. Нівилучення з партії колишніх лідерів, ні теж спілка з шаповалівцями, партії не скріпили. У проводі партії є певні непорозуміння, чого наслідком є виключення з партії посла Стефанова та домагання до нього зложити посольський мандат.

Певне оживлення слідне у відновленій українській соціал-демократичній партії. Не треба підносити, якою хибою є обставина, що партійний провід шукає оперття у польських соціалістів, а не в українських національних угруповань. При кінці мая центральний комітет партії згодився, на конгресі професійних союзів у Варшаві, творити при польських союзах свої відділи. Вправді УСДП підкреслює, що це не є ніяка політична угода, но все таки не підлягає найменшому сумнівові, що польські соціалісти, які тримають у своїх руках професійні союзи, витягнуть всі користи з тої «спілки» для себе. По дотеперішнім досвіді українців з польською соціал-демократією не повинна УСДП робити собі великих надій на користи з цієї угоди; політика польських соціалістів цілком не ріжниться від політики інших польських таборів.

Місяць червень записався в історії української мартирології у Польщі цілим рядом арештовань, політичних процесів та масовим розв'язуванням «Соколів» і «Лугів». У Львові арештовано греко-католицького пароха з Янова, О. Кушкевича, за злочин державної зради, якого він мав буцімто допуститися при виголошуванні проповіді на цвинтарі з нагоди листопадових роковин. Поліція перевела ревізії й арешти в Монастирських, як рівнож у Самборі, де арештовано коло 100 українців, учеників місцевої гімназії та вчительського семінара, під замітом приналежності до недозволеного товариства та улаштування збірок без дозволу влади. Безперечно, польській владі ходило про знищення «Пласту», який не хотів стати відділом польського «гуфца». Подібно у Зборові переведено 11. червня ревізію серед українських пластунів.

Дня 10. червня відбулась перед найвищим судом у Варшаві розправа у справі засуду Атаманчука і Вербицького. Як відомо львівський суд засудив Вербицького на кару смерті, а Атаманчука на 10 літ тяжкої тюрми за недоказане їм вбивство шкільного куратора Собінського. Хоч не тільки українська суспільність, але навіть і польська є переконана в невинності засуджених, варшавський суд підтвердив засуд львівського суду щодо

вини підсудних, а застеріг собі тільки вимір кари. Це називається — ратовання престижу польської юстиції!

Дня 18. червня почався був процес проти т. зв. «лістопадівців», яким закидала польська влада приналежність до Української Військової Організації. Судді присяжні заперечили питання вини й підсудимі по вісьми-місячній тюрмі вийшли на волю. При нагоді того процесу доводиться зробити одну замітку на адресу оборонців. Нема сумніву, що обов'язком оборонця є використати всі можливі засоби оборони. Всеж таки ті засоби не повинні обезцінювати національного руху та понижувати достойності нації. Нажаль, останніх засобів ужив адвокат др. М. Ганкевич. Його промова викликала в широких українських колах тільки несмак.

У своїй нагинці на українські спортові та руханкові й пожарні товариства польська влада розв'язала цілу визку товариств «Сокіл» у львівським та тарнопільським воевідстві. Рекорд одначе взяло станіславівське воевідство, яке на протязі останнього часу розв'язало аж 22 сокільських товариств. Ця сама доля стрінула теж і лугові товариства. Польська влада шукає різних мотивів, щоби український руханковий і пожарний рух цілковито зліквідувати.

Впрост нечуваного варварства допустилась адміністраційна влада тарнопільського воевідства дня 7., 9. й 15. червня, розкопуючи могили Українських Січових Стрільців, що лягли в боях підчас світової війни. Таке безчещення гробів викликало зрозумілий протест українського населення; на однім вічу малоощо не дійшло до проливу крові. Наслідком рішучої постави українського громадянства польська влада була приневолена відкликати свої розпорядки та вернути забрані кости до старих могил.

„Тиха сторона“.

«Тихою стороною» назвав один з наших публіцистів Волинь. Але в дійсності «тихою» вона перестала бути вже в 1922. р.

Характер «тихої сторони» змінюється з того часу, коли п.п. Пащук, Приступа, Козицький та інші, до них подібні, дістали посольські мандати. Починається тоді «політикування» у повному розумінні того слова, виступи проти «української буржуазії», прибирання всіх інституцій

У часі Зелених свят відбулись у різних місцях Галичини заупокійні богослуження, присвячені пам'яті погиблих у визвольній війні. Дня 23. відбулось таке богослуження у Львові на янівським кладбищі при величавім здвизі народу. Слідуючого дня таке саме богослуження відбулось на личаківським цвинтарі, де прийшло до сутички між поліцією а учасниками, бо поліція не хотіла допустити, щоби на гробі члена У. В. О., Любовича, зложено вінці; при цім арештовано 17 українських студентів. Подібні торжества відбулись по цілім краю, між іншим у Потуторах, на горах Маківці й Лисоні.

Коли у Галичині слідно здорові прояви національного руху, то гірше представляється справа на Волині. До того хаосу, який запанував на церковнім полі і який ослабить національну відпорність, долучується впрост погубна для національної української справи, праця унерівських емігрантів. Слід занотувати новий їх виступ з нагоди приїзду президента польської держави Мосціцко на Волинь. Після польської преси прийняття президента відбулось дуже величаво: всюди мали витати його хлібом та сіллю при великій товпі місцевого населення. Як на ділі привітання президента виглядало, можна собі легко представити: польська поліція, польські кольтоністи, частини військові, а опісля насилу зігнане, загулюкане, волинське населення творило статистів при тій комедії. Однак з нагоди тої поїздки орган унерівців «Українська Нива» (на ділі видавництво Юзефського) помістив статтю П. Певного переповнену з одного боку похвалами в честь польського режиму, а з другого лайкою на українські визвольницькі змагання. Цей вияв лякейства викликає тільки обридження до табору, що так низько скотився у своїм рабстві. 30. VI. 1929. С.

«до своїх рук», нарешті забавка в завзятих прихильників С. С. Р. Р., наслідком чого Волинь пережила (тай переживає) приемности трусів, арештовань, судів та ув'язнень сотень людей, винних хіба тільки в тому, що не вміють критично підходити до демагогічних комуністичних гасел. Разом з тим недобитки сильного колись «Союза руського народа», якого твердинею був почаївський монастир, завдяки підтримці

польського уряду, починають ворушитись та організуватись. На місце «Союза руського народа» зявилося Р.Н.О. (Русское Народное Обединение), що, під проводом посла Серебрянікова, пішло в наступ на українське населення. Змосковщене вище та нище духовенство стало до послуг Р.Н.О., протиставляючись акції українзації православної церкви, яка зачала набирати все ширшого розмаху.

Рік 1926. стає по раз другий переломним у житті Волині. Попередньо формовані польським урядом угодовські групи (напр. Базацького та Волошина в Луцьку, Оскілка в Рівному та Горемки в Володимирі Волинським) заникали самі по собі в наслідок негатиного відношення до них місцевого населення; ця незамаскована хлібоїдщина не мала жадного впливу на селянські маси Волині. Робота цих дрібних людей не могла привести до «співжиття двох братніх народів», про яке мріяв уряд. Треба було шукати людей визначніших, та закріпити акцію ширше.

З приходом до влади Пілсудского стали в пригоді «бувші спід стягу У.Н.Р.» За добре плачені посади вони стали польським авангардом. У Варшаві почала виходити «Українська Нива» під редакцією П. Певного, що змагала завоювати впливи на Волині. П. Певний добре відчув болюче місце населення Волині, й широко занявся церковною справою. Це дало йому певне коло читачів. Отже релігійні інтереси, інтереси православної церкви, якими майже цілком не займалися інші українські часописи, зокрема «Українська Громада» що виходить у Луцьку, знайшли собі вислів на сторінках «Української Ниви», що з призначенням Юзефського волинським воеводою переноситься до Луцька. Крім цього «Українська Нива» на початках свого існування не виявила свого політичного обличчя, стараючись зберегти за собою характер суто-емігранського часопису, що дало їй дальшу можливість поширюватись серед українського населення. Цілі «Української Ниви» були загадкою аж до других виборів 1927. р., коли то вона почала агітувати за безпартійним бльоком Пілсудского.

З переходом «Української Ниви» до Луцька згуртувалась біля неї більша кількість людей, прихильників т. зв. «реальної політики». З того часу група «Української Ниви» намагається захопити провід цілого життя Волині в свої руки.

Знищити її не так легко тому, що ця

групу за всяку ціну хоче утримати при житті польський уряд; положення утруднене обстановка, що волинське політичне життя тільки починає щойно кристалізуватись, а народні маси майже цілком політично незорганізовані. Не без ваги є й ця обставина, що в протилежності до вище наведених хлібоїдських груп, які, маючи кожна власний орган, ділали відірвано, цілій праці групи «Української Ниви» надає тон один орган. У той час протипольський табор, що мав би поборювати цю нову хруніяду, розпорошений та ріжнобарвний.

Чисельно найбільш сильні «Сельроби», але якісно вони найслабші. Освічених людей вони майже не мають. Коли прийняти на увагу ще й їхнє внутрішнє розбиття, то можна сподіватись, що вони в скорому часі взагалі зісунуться з обр'ю. Радикали, що тільки не давно почали роботу, представляються дуже й дуже слабо. Поважнішими поборниками групи «Української Ниви» могли би бути члени УНДО, хочби тому, що мають у Луцьку свій орган «Українську Громаду»; але вони звернули цілу увагу на боротьбу з радикалами та сельробами. Створення бльоку антипольських політичних організацій на Волині не являється можливим, поперше завдяки явно більшевизько-хлібоїдській політиці сельробів, подруге завдяки зажерлій боротьбі між ундівцями та радикалами.

Найбільшим нещастям українського громадянства на Волині є те, що воно мусить боротися на два фронти: з поляками та московськими денщиками, що ніяк не хочуть погодитись з тим, що їхня роля на цих землях давно скінчена. Із свого боку держава посилює антагонізм поміж історичними ворогами і таким чином закріплює свої впливи.

Російська інтелігенція силується затримати за собою останню твердиню — церкву. Вищі духовні посади в їхніх руках, величезні церковні маєтки в їхньому розпорядженні.

Боротьба українського населення зі змосковщеним духовенством виливається у форми стремління до розмосковлення церкви. Акція розмосковлення церкви поширилась на стільки, що привела до необхідности скликання українського церковного зїзду в Луцьку в черні 1927 р. Вибраний на цьому зїзді церковний комітет на чолі з др. Річинським, вневдовзі розв'язала влада, зазначаючи, що всякі виступи цього комітету буде вважати протидержавними. У даному разі яскраво виявилася подвійна політика польського уряду: з одного боку він підпірав «Укра-

їнську Ниву», що виступила проти митрополита Дениса, а з другого боку переслідував вибранців Українського Церковного З'їзду, що вели туж саму політику проти митрополита, що й «Українська Нива».

Однак Український Церковний Комітет не перестав працювати. Число зукраїнізованих парафій що раз то більше росло. Аж нарешті синод православної автокефальної церкви в Польщі вилучив др. Річинського з лона православної церкви за «досажденіє своєму єпископу», хоч така анатема може відноситися тільки до осіб духовного стану. Чи зискало на тому московське духовенство? Свідомий елемент, зацікавлений у справі розмосковлення православної церкви, ще краще зорганізувався. Цілі села, головно у Володимирщині, протестують проти постанови Синоду. Синод опинився у смішному становищі, бо вірні одверто ігнорують його постанову.

Не менш цікавою є справа Луцького Чеснохресного Братства, статут котрого був затверджений королем польським Жигмондом III. в 1619. р. На протязі віків це братство пережило часи буйного розцвіту, занепаду та в останній час перед світовою війною опинилось у руках російських урядовців, що поступово розпродували його величезне колись майно. У 1926. р. воно перейшло під заряд місцевого українського населення. Однак затвердження статуту владою, мимо ріжних старань, не наступило. Зате воєвода волинський призначив раду братства, у склад якої входять виключно «регіоналісти». Брацтвом на ділі керує волинське воєвідство. Спід московського впливу воно попало під вплив польський. Цікаво це, що уряд, ніби підтримуючи братство, разом з тим не затверджує статуту.

Поруч з боротьбою українського населення за розмосковлення церкви, ведеться боротьба проти заходів влади за провадити за посередництвом католицького духовенства т. зв. «урядову унію». Католицьке духовенство при допомозі осадників та ренегатів практикує систему заїздів, то значить, насильного відбирання церков. Найяскравішим прикладом таких «заїздів» являються голосні події в селі Жабчі. П. Певний вважав тоді за необхідне висміяти діяльність посла Вислоцького, що приїхав з рамени Української Парляментарної Репрезентації провирити справу, мовляв він також «уніят» і через те не може захищати інтересів православного населення.

Взагалі «Українська Нива» призна-

чена на те, щоби поглиблювати соціальський рів, що від часу прилучення північно-західних земель до Польщі, неначе засипався. У статтях «Української Ниви» проглядає скажена лють на все, що походить із Східної Галичини, та висміюється в них усякого, що підтримує звязки зі Львовом. Однак утопією є сподіватися, що робота хлібоїдів спідтягу «Української Ниви» зможе змінити русло неминучої історії українських земель.

Але «власть імуці» надіються. Усі сили хлібоїдів спрямовані на те, щоби підірвати авторитет місцевих українських установ, що станули на шлях співпраці зі Львовом; інституції ці, збудовані власними зусиллями місцевого населення, на протязі років скріпили та набули довіря й симпатій місцевого селянства. З другого боку підпомагані урядом «регіоналісти» будують свої власні просвітні та економічні установи. Сам факт існування цих установ вже впливає дезорганізуюче на маси населення.

Так соперницею луцької повітової «Просвіти» стала «Рідна Хата». На цю організацію викидається великі кошти. Навіть польські часописи підкреслюють, що помешкання цього «клубу» уряджено як на теперішній час занадто виставно. Із заміток у польських часописах вияснюється й те, що «Рідна Хата» має бути осередком агітації за польсько-українським співжиттям.

«Регіоналісти» засновують також кредитовий банк, не зважаючи на те, що потреби українського населення надалі мігби з успіхом обслуговувати «Український Кооперативний Банк». Нездорова конкуренція може привести до дуже сумних наслідків.

З другого боку закриття адміністративною владою деяких повітових «Просвіт» проти яких «регіоналісти» не могли поставити своїх установ, говорить само за себе.

Підростаюча молодь також невідгороджена від впливу «регіоналістів». Українські приватні середні школи що раніш виховували молодь у національно-революційнім дусі, тепер ширять дух рабської лояльності до польської держави. Однак вплив оточення буде сильніший за шкільне виховання; з молодих душ вивітриють усе те нездорове, що вони вносять зі школи.

Такі то гаразди «Тихої сторони». З одного боку безграмотні «інтернаціоналісти», з другого щирі прислужники «безпартійного бльоку». Місцева націоналістично настроєна інтелігенція, мате-

ріально вбога, тому вона не в стані повести боротьби так, якби це було слід. Рятунком цієї обездоленої сторони може стати з одного боку та молодь, що зараз вчиться по високих школах за кордоном та належить до націоналістичної організації; з другого боку молодь, що залишилась у краю, та яка починає вирисо-

уватись в окрему групу, нічим неподібну до інших. Група ця ще хитка, вона не має покищо стало окресленої лінії поведінки. Крайні ліві звуть їх фашистами, інші — комуністами. У дійсності ж вони не є ні одними ні другими, але тільки безкомпромісовими націоналістами. Їх треба тільки зорганізувати.

Під Румунією.

Пів року минуло вже від часу, коли керму правління перебало в свої руки цараністичне правительство Маню, заповідаючи зміну дотеперішньої корупційної системи й заведення європейських метод у веденні державної машини. Пів року минуло й надходять уже ферії, перепиняючи автоматично робочий час аж до осені, але ще досі не мржна говорити про справжню зміну системи та про шумно заповіджену європеїзацію краю, а зокрема про заспокоєння потреб тих меншин, як німці та українці, що тисячами своїх голосів безперечно причинилися до побіди цараністів. Система змінилась тільки назверх заведенням деяких загальних демократичних звичаїв, однак на ділі в краю лишилося все по старому.

Новому правительству не вдалося дотепер зломати опору ліберального урядництва та господарсько-промислових чинників, що все ще успішно роблять перепони Маню на економічній та фінансовій полі. Крім цього правительством спинило свій початковий реорганізаційний розмах і замість проголошення коротких найконечніших законів і розпорядків, взялося до затяжних комісійних праць над новими законами, як нпр. закон про меншости та про адміністративний устрій держави, які чим далі, тим більше стоять під впливом теперішніх опозиційних партій.

Особливо тяжко завелися румунські меншости, що досі кормилися ріжними обіцянками. Ще мадярам, німцям і жидам пороблено бодай деякі місцеві уступки; супроти українців правительством не сповнило ніяких своїх зобов'язань, хоч могло це дуже легко зробити; навпаки завело навіть деякі погіршення. Українська мова в адміністрації, шкільництві, судівництві й церкві ще досі не має ніяких прав, хоч одним почерком пера можна було повернути принаймні ті права, які вона мала ще перед 1924. роком. Особливо скандальне є поведіння правительства у шкільних справах, що досі лишилося неполагоджені, хоч і Маню

особисто й зокрема міністер Буковини Савчук-Савіяну заявляли кілька разів, що «справедливі (?) домагання буковинських меншостей, а зокрема українські домагання, повинні бути (?) заспокоєні» (диви заяву пана Савчука в «Ультіма Ора»). Цараністичний міністер шкільництва Костакеску виявився ще більшим крутієм і шовіністом, ніж його ліберальний попередник Ангелеску, та систематично бойкотує заведення української мови у шкільництві. Заявляючи нпр. в сенаті в дискусії над безглуздим оруддям румунізації, бакалявратом, що «румунська шкільна політика супроти меншостей, побудована на праві та справедливості, дає меншостям можливість культурної роботи» (у промові з 15. травня ц. р.), він анулює рівночасно постанови громадських рад у справі заведення української мови в народнім шкільництві і вимагає легалізованих підписів родичів, хоч давніше на самі тільки постанови громадських рад, або навіть самих наставлених правительством «герентів», позношено не тільки навчання української мови й релігії, але й самі українські школи.

Тим новим, законно неоправданим домаганням, що має унеможливити заведення української мови ще й в найближчій шкільній році, Костакеску пішов на зустріч проти-українській пропаганді, яку останніми часами розвинули не тільки ліберальні кола, заступлені газетами «Універзал» і «Гласул Буковінсі», але також і деякі цараністичні групи, згуртовані коло цараністичного посла Шейка-ріу, видавця впливової газети «Курентул». Під його покровом зачалася вже жива робота по селах: від поодиноких родичів, під покривкою домагань у справі аграрної реформи, виманюється підписів під заявами, щоб у селі осталася румунська школа.

Міністерство освіти досі теж не покинуло беззаконних і безпардонних переносин українських учителів і професорів з Буковини до чисто румунських шкіл у старій Румунії; рівнож не зробило ні

одного кроку у справі підготовки українських шкільних підручників; очевидно, воно робить це з роздумом, щоби мати аргумент, що не можна отворити українських шкіл, коли нема українських підручників. Шкільні інспектори зате дали спеціально слідять за «революційним» поведінням нещасних недобитків українського шкільництва та піддержують цю божевільну кампанію проти українців, що від яких двох—трох місяців розгорілась особливо в букарештенській пресі, яка домагається виїмкових заряджень проти українців.

«Універзул» і «Курентул» накликають до припинення усякої української роботи на селі, яке «досі не відчувало браку українських читалень» та друкують провокаційні, буцімто українські, відозви, закликаючи до будівництва «Великої України по Карпати, бо тревання Великої Румунії вже не довге». Відомий румунський історик Йорґа, у своїй газеті «Нямул Романеск», називає буковинських українців «голодними торбарями, що прийшли з Галичини й не принесли зі собою нічого крім лінивства та лакомства», а українські домагання «рутенською безличністю»; рівночасно професор хемії на черновецькій університеті, Міґайлеску, нападає публічно, під час урядовання, на українських академіків за їх українство та намовляє їх покидати «варварську українську мову».

Як зразок тієї пропагандивної роботи, якої завершенням була недавно інтерпеляція ліберального посла Полізу-Мікшунешті з Ботошан, до президента міністрів Маню, наведемо виїмки із чергової проти-української статті «Універзула» з половини червня ц. р.: «Виновниками цілого руху поза Прутом є рутенські учителі й священники. Першим зарядженням для успокоєння умів мусить бути перенесення українських учителів і священників цієї області. Ми знаємо, що державні урядовці мають стабільність, та не зважаючи на це, думаємо, що найдеться багато підстав, щоби можна було перенести цих урядовців. А коли вже не можна буде зробити цього на основі існуючих законів, то хай парламент ухвалить спеціальний закон для північної Буковини, щоби раз знищити те гніздо осів; до тогож часу держава має негайну та імперативну повинність: не приймати ні одного урядовця не-румуна в області поза Прутом. Туди треба слати учителів і священників тільки румунської національності. Правда, серед теперішніх обставин ні один румунський урядовець не піде радо в ці околиці. Та щоби їх при-

тягнути і зв'язати з цією околицею, держава має обов'язково творити для них матеріальні й моральні користи. Без ніяких особистих користей не можна їх вдержати в тих околицях... Ми знаємо також, що в законі про народне шкільництво є артикул, що учителі в пограничних областях одержать 5—10 гектарів поля на власність. Але до тепер ні один учитель у північній Буковині того поля ще не одержав».

Треба признати, що головну проти-українську роботу роблять ліберали, одначе правительство, як бачимо, не тільки потурає цій праці (безбарвні заяви міністра Савчука, нпр. на сторожинецькім вічу, мають тільки місцеве значіння), але й підпомагає її. Для прикладу належить згадати недавній випадок з кінця травня з генеральним інспектором поліції, Міґаєм Осіпом де Монте Міром, що в Чернівцях, на зборах всієї поліції, накинувся брутально на українців, німців і жидів, які — після нього не сміють бути заняті в поліційній службі.

Невидно теж слідів діяльності правительства і в аграрних справах, що особливо пекучі на Буковині. Нічого не помогла ні окрема українська селянська депутація до Букарешту, яку цараністичний посол з Буковини, Русу, так гарно запровадив на авдієнцію, що лишив її в Букарешті на божу волю, а сам утік. На тім тлі приходило вже, так само як і на релігійнім підкладі при заведенні нового календаря, до місцевих селянських заворушень. Велике невдоволення викликав теж новий буковинсько-польський кордон, який комісія повела на шкоду українських прикордонних сіл, роздираючи між дві держави не тільки ґрунти поодиноких господарів, але навіть і господарські будинки.

При такім відношенні й правительства й румунських партій, здавалося би, що українські представники в букарештенським парламенти виступлять енергічно, на зразок мадярів і німців. Міжтім, діяльність послів, здебільшого зв'язаних реґуляміном цараністичної партії, до якої вони (крім Залозецького) належать, весь час була й є млява й недостаточна, так, що навіть не використано всіх можливостей у парламенти та в краю, де, треба признати, українське громадянство підняло вже голову й стало до живої організації та політично-культурної праці.

Після довшої перерви, українці зачали знову скликувати прилюдні політичні й господарські віча, які давніше заборонювали адміністраційні влади. Так нпр.

30. червня відбулося у Чернівцях велике сільсько-господарське віче у справі засновання «Буковинського Господаря», дня 26. травня уладжено хліборобське віче в Садагурі, а дня 2. червня також віче в Кучурові з фаховими агрономічними викладами.

Особливо значне оживлення проявилось у відновлених читальнях «Української Бесіди», які на протязі травня уладили кільканацять зборів і кількадесять концертів та аматорських вистав. Для прикладу цієї оживленої діяльності згадаємо, що 19. травня в українських читальнях у Глібоці, у Звинячу, в Оршівцях, у Брідку, у Шишківцях і в Садагурі мали місце аматорські вистави, та що багато виставок було слідуєчого 20. травня. Дуже святочно відбувались усюди Шевченківські свята, зокрема у Чернівцях, у Вашківцях, у Лужанах і в Карапчеві. У Чернівцях відбулися крім цього окремі концерти з творів найно-

віших українських композитів. Вкінці згадати ще слід про живу діяльність «Буковинського Кобзаря» і «Мишанського Хору», які крім концертів і вистав у місті, виїздили на провінцію. «Буковинський Кобзарь» уладив 14. червня музичну академію, з викладом бесарабського композитора Бойценка, після чого була виведена його нова симфонічна поема «Україна».

Буковинська Україна понесла в останнім часі великі втрати в особах бувшого посла Іллі Семачи, якого похорони відбулися 23. травня у Чернівцях, та заслуженого бувшого віцеамаршалка сойму та провідника буковинського православно-духовенства, о. Теофіля Драчинського, якому буковинські українці віддали 21. червня останню прислугу. У червні помер теж один з роботящих черновецьких міщан, Теодор Тарко. 30. VI. 1929.

K.

Міжнародній огляд.

Деколи не можна позбутися вражіння, що міжнародні політичні події йдуть періодичними ударними філіями, неначе приплив і відплив. Після періоду застою слідує дні сильного зовнішньо-політичного оживлення й активності. Особливож минулий червень був у цьому відношенні замінний. Одначе сильна філя зовнішньо-політичної активності зродилась і почала що раз більше зростати ще з днів вибору *Гувера* на президента Злучених Держав, у листопаді 1928. р. Після зтяжної змертвілости міжнароднього політичного краєвиду, особливож у 1928. р., від початку 1929. р. послідував удар за ударом: протокол Літвінова, югославянська диктатура, заява Борага у справі ревізії морського права, упадок афганістанського падишаха Аманули, рішаюча боротьба між троцкістами і сталінським «центром», виселення Троцького, договір між Ватиканом і Квіриналом, публікація тайного мілітарного договору між Францією і Бельгією щодо Німеччини й Голяндії, скликання і розвязка репараційної конференції, активізація справи національних меншостей, підготовка розброююча конференція, видвиження проблеми Райнляндю й Саари, справа між-аліянського воєнного задоволення, проблема остаточної ліквідації війни, рішаюча перемога нанкінського націоналістичного уряду й консолідація Китаю, IV панпаціфічна конференція,

активізація відношення Америки до Росії, англійські вибори й перемога Лейбур-Парті, загострення внутрішньо-польської контрверси, конференція Малої Антанти, активізація польсько-італійських відносин, й ін. й ін. Ось вязанка найбільше замінних зовнішньо-політичних подій із останніх місяців, що докола них ґрупується компактна маса фактів дрібніших і для широкого загалу менше замінних. Одначе усі ті події остають у тісному зв'язку поміж собою й осьтак, у сучаснім міжнароднім політичнім ставанні існує поміж подіями одна нерозривна лінія взаємопричинности, яка зрештою заокруглюється у замкнуту цілісну світополітичну систему.

У підставі сучасної світо-політичної системи лежать відносини поміж трьома могутніми комплексами: *Англією*, *Америкою* і *Радянським Союзом*. Довкола цих трьох силово-політичних осей кружляють і так чи інакше оформлюються усі сучасні світополітичні події. В укладі великої міжнародньої політики йде про два *основноположенні конфлікти*, які так чи інакше відзеркалюють усі сучасні міжнародні події — *отжеж конфлікт англо-радянський і конфлікт англо-американський*. Побіч них відіграє в європейській політиці немаловажну й місцями навіть рішаючу роль система європейського пуанкаризму.

Політика Англії обертається докола

двох підставових проблем: 1) оборони британського пановання над океанами й морськими шляхами, яке в нині можливе або в союзі зі Зполученими Державами або в океанічній боротьбі з ними; 2) оборони британського пановання над азійськими країнами, загроженими більшевизмом (південна Азія, близький Схід, Єгипет, Арабія, Індія, Індонезія, Китай) — отжеж боротьба з Радянським Союзом. Наскільки, однак, англійська політика уже від десятку літ хитається між нерозв'язаною ділемою — чи битись із американською загрозою чи миритись; настільки цю ділеми нема у відношенні до Радянського Союзу. Щодо СССР британська політика знає тільки один ключ: битись. У цій останній випадку спір йде не за програму, але щопиш за тактику в цій протирадянській боротьбі, — бо одну систему тактики приновлюють у поборюванні більшевиків англійські консерватисти, а цілком іншу англійська демократія, отжеж ліберали й лейбуристи. Кільки разова зміна правлячих англійських партій й ідентична з тим кільки разова зміна в тактичному підході до обох цих осередніх проблем британського політичного життя, показує як не може бути краще, наскільки англійська політика не найшла ще й до нині якоїсь одної означеної зовнішньополітичної дороги.

Наслідком цьогогорічних травневих виборів до англійської палати громад, у яких побідили до певної міри лейбуристи, помічаємо нове заломання і новий зворот у тактичній постановці англійської закордонної політики. У той час, коли консерватисти намагались на протязі п'ятих літ свого пановання (уряд Болдуїна 1924—1929) організувати британську відброду відразу на два фронти, так само супроти Америки як теж і супроти Радянського Союзу, подібно теж і робітники, захопивши недавно владу, зразуж таки змінюють курс і супроти Америки й супроти СССР. Коли засадою консерватистів була боротьба з Америкою за пановання над океанами (розбудова воєнно-морської твердині Сінгапуру (1924), оживлення приятних зносин з Японією (1927—28), відновлення франко-британської антанті в 1928. р.), так теж засадою робітників є компроміс й порозуміння з Вашингтоном, мабуть на засаді паритетности англосаксонських океанічних впливів. По другомуж боці, оскільки засадою консерватистів у їхній політиці супроти Радянського Союзу була ідея економічної і силово-політичної коаліційної протибільшевицької бльока-

ди, яка мала на меті в першу чергу виснажити й задушити більшевиків економічно й яка могла у відповідний момент скінчитись інтервенційною війною відразу з двох фронтів (Польща, Кавказ) — так теж засадою лейбуристів супроти більшевиків є політика ділового порозуміння, яка передпосилає однак два моменти: 1) фактичне зречення більшевиків їхньої розкладової агітації так на азійським расово-націоналістичним, як теж на англійським робітничим ґрунті, і 2) фактична зміна більшевицьких економічно-політичних засад (Внешторг, монополізація) у цій напрямку, щоб існувала для Англії реальна можливість торговельно-фінансового інтересу на радянським ґрунті.

Немає сумніву, — збльокована зовнішньополітично поміж двома силами — Америкою і СССР — та обтяжена шей у добавок внутрішніми домініально-устроєвими, як теж економічно-соціалполітичними турботами, — сучасна Англія переживає одну з найважчих хвилин своєї історії. Особливож у своїй зовнішній політиці стоїть вона вже від десятку літ буквально на роздоріжжі.

Безпосередньо після закінчення війни британці намагались деякий час дотримати свою стару традиційну лінію «блескучого осамітнення». Найшовшись однак згодом у кліщах поміж Америкою й Радянським Союзом, на англійським ґрунті швидко виникло пізнання, що Англія сама, цього натиску з двох фронтів витримати не буде в силі. Вона мусіла волею і неволею омежитись на якусь третю посторонню силу. У цій — покищо дипломатичним змаганні політичних континентів британські консерватисти добавували тільки одну силу, тільки одну групу струнку проваджених держав, яка моглаби Англії дати ту допомогу таксамо супроти Америки, як і СССР. Нею була французька система політики в Європі, — пуанкаризм. Так прийшло в 1928. р. до заключення франкобританської антанті. Потрійну користь давав цей союз англійцям. Поперше — збувались вони на деякий час французької загрози самої по собі, подруге, діставали немаловажну поміч французів на морі, особливож у перспективах контролі Середземного Моря й перевозних морських доріг (Гібральтар, Суєз, Дарданелі, Брама Сліз) на цей випадок, колиб англійці були примушені кинути свою флоту на Пацифік (Сінгапур) для евентуального змагання з американцями, і потретє, ставили коаліційну континентальну систему французів (Мала Антанта, Польща, до

певної міри наслідні балтійські держави) на сторожі проти більшевиків. Цей протибільшевицький континентальний кільчастий дріт поширено на цілу південну Азію (Туреччина, підмога протибільшевицькій визвольній національній кавказькій іриденції, повалення радянофільського Аманулі, зломання більшевиків у Китаю). Однак не задурно віддала Франція свій континентальний меч і свої підводні лодки на послуги Англії. Французам віддано неподільну владу над цілою Європою й англійський консервативний уряд дав свою згоду на французьку політику зброєнь (питання резерв) як теж щодо Райнлянду й репарацій. Задушено осьтак на деякий час пекучу проблему національних меншостей, запетрифіковано уклад європейських відносин. І не було щопиш питанням часу — коли прийде рішуча година, в якій можна буде вдарити на ізольованих, збльокованих економічно й коаліційно більшевиків. А цей удар підготовлявся. Про це свідчили: допомога Пілсудському захопити в Польщі владу, відновлення Малої Антанті, поїздки французьких генштабовців по цілій Східній Європі, горячкові озброюючі договори, особливож поміж східноєвропейськими трабантами Франції. І в таких проти-радянських приготуваннях немаловажною картою у руці англійської консервативної політики була також українська справа. Бо оскільки ця політика покладалась у першу чергу на інтервенцію із зовні, остільки теж задумувано завдати більшевикам смертельний удар із нутра, відриваючи від союзу Україну й Білорусь, як теж Кавказько-Чорноморські країни. Заразом це був час високої конюнктури для «української» політики унерівсько-інтервенційного типу.

Визначний німецький публіцист, Август Шмідт, так висловлюється про цю «концепцію»: «Розуміється, що при таких далекосяглих мілітарних умовах союзники (отжеж Англія і Франція) порозумілись теж щодо цілей війни, які вони бажалиб досягнути на випадок зудару з Росією; бож є це неймовірне, щоб «балачок» провідних мілітаристів не попередили умови провідних політиків. Зміслом цих умов є перш за все відділення України й Білорусі. Старі пляни Франції, щоб усамостійнити Україну, яка є сьогодні поділена поміж Польщею і Росією, виринають у зміннім вигляді знову. Є це зрештою відома річ, що захоплення просторів довкола Мінська як теж окупація правобережної й усамостійнення лівобережної України довкола Харкова,

є любимою метою польських націоналістів напрямку Пілсудського». Ось така «концепція» означає: запропащення галицько-буковинської справи на віки вічні, втрату правобережжя, втрату доступу до Чорного моря, втрату звязку з Кавказьким комплексом і зниження ролі «самостійної» України до бар'єри, що малаби ділити Польщу від Московщини.

Покищо цілком невідомо, як буде виглядати робітнича англійська політична система в цілості. У періоді своєї першої влади в 1924. р. Мекдональд стояв закоротко при кермі справ, щоби міг виявити у своїй політиці яку-небудь закінчену систему. Разом з тим дальший розвиток англійських справ є доволі проблематичний. Помимо хвилевого захоплення влади робітниками, ні консерватисти не програли настільки, щоби не могли повернути у ближчій часі до влади, ні теж робітники не виграла настільки, щоби мали перед собою доволі часу і можливостей перевести яку-небудь більш далекосяглу концепцію своєї політики. Вибори оті відбулись під знаком одної думки, одного пізнання: що є неможливо організувати британську відброду на два фронти відразу. Але саме це було основною тактичною помилкою уряду консерватистів. Наслідком цюї політики не тільки спровоковано Америку на величезні морські зброєння, але теж стануто перед загрозою тисного америкорадянського зближення. Це не була випадкова річ, що від часу приходу Гувера до влади, щораз частіше почали підніматись голоси й відомости про близьке визнання СССР з боку Америки. Американський капітал почав щораз інтенсивніш осадовлюватись у Радянським Союзі. Англіїж, неначе самі загаяли американців до союзу з більшевиками. І це не є випадкова річ, що власне в бік порозуміння з Америкою спрямувалась уся енергія і починовість робітничого уряду Мекдональду. Зміну на пості американського посла в Лондоні використано для цього, щоби порушити комплекс англо-американських справ. Заініційовано англо-американські переговори у справі морських розброєнь; Мекдональд заповів свої відвідини у президента Гувера, а в балачках з новим американським послом у Лондоні, генералом Доузом, намалювано вже навіть напрямні, по яких має відбуватись замирююча й розброююча англо-американська конференція. І супроти цюї напруженої активності Мекдональда у відношенні до Америки, якоє трохи в тінь відходять усі інші, покищо тільки за-

повіді й жести, нового уряду по відношенні до Європи й передусім — Радянського Союзу. Правда, заповіджено й тут зворот курсу в бік замирення і пацифізму. Осьтак, найперше неначебо заперечено силово-політичний зв'язок із пуанкаризмом: піднесено справу звільнення Райнляндру як імператив нової англійської політики, заповіджено лояльний курс у відношенні до проблеми національних меншостей, врештіж наступив великий жест-заповідь відновлення дипломатичних зносин з Радянським Союзом. Не може бути найменших сумнівів, що все це ні трохи не змінює *принципальної постановки англійської політики, особливою у відношенні до большевиків*, і в усіх цих жестах та заповідях бачимо щопиш чергову зміну *бритійської тактики* в досяганні своєї не порушної цілі. У той час, коли консерватисти спирались у своїй політиці на Європу пуанкарівського типу, лейбуристи повертають до концепції свого ославленого «жневського протоколу» з 1924. р., отже до опори на Європу типу Льюкарна. Звідси теж заповідь лагідного курсу у відношенні до національних меншостей, звідси теж балачки на тему *європейського* розбросня і звільнення Райнляндру; європейське замирення, найдалі йдуча співпраця в Лізі Націй, — ось ключ нового уряду.

Уряд робітників беззастережно приймає плян Юнга з усіма його послідовностями й в даний момент Мекдональд докладає усіх заходів, щоби можливо швидше довести до т. зв. *другої репараційної конференції* у Лондоні, яка має поробити *політичні висновки* із заключених у Парижі економічних договорів й умов. І якраз оте форсування справи пляну Юнга, як теж *ідеї репараційного банку* кидає сніп яркого світла на справу відношення робітничого англійського уряду до Радянського Союзу. *Плян Юнга являється* — як це підкреслили балачки Мекдональда з ген. Доузом — *одною із баз англо-американського політичного компромісу*; в це на перший погляд доволі парадоксальна ситуація, що американські капіталісти й англійські соціалісти знаходяться цілком «несподівано» на одній — капіталістичній базі. Стоїмо перед утворенням євро-американського демократично-капіталістичного фронту, який підготовлює великий наступ на колоніальні — у тому числі й на радянські ринки. Щойно в тих перспективах заповіджене Мекдональдом нав'язання англо-радянських відносин набірає властивого освітлення, бо щойно те-

пер можна зрозуміти глибокий змісл цього явища, що «російська проблема» є одною із найважливіших у нинішніх англо-американських переговорах. Пригадаємо собі такі факти: напередодні англійських виборів американський уряд демонстративно відсунувся від большевиків; секретар департаменту, Апітсон, заявив, що, про визнання большевиків, покищо, не може бути мови. З другої боку, ще перед усіма заходами Мекдональда у справі СРСР — він заявив, що ця тема є передусім предметом англо-американського порозуміння. Але з тих перспектив буде теж зрозуміле, чому можливість нав'язання англійських зносин з СРСР не викликає у Москві ні крихітки захоплення.

Творючи плян Юнга й репараційний банк, англосаксонський капітал буде в стані в кожній хвилині досягнути засобами кредитової згл. торговельної бльокади податливість большевиків у так далекій мірі, що вони, зрештою, будуть змушені погодитись на дискусований щораз частіше т. зв. «російський плян Доуза». Іде про т. зв. «економічну санацію Росії» з бази репараційного банку — але разом з усім тим є це залив радянського ринку англо-британським капіталом у такій великій мірі, що комуністичний економічний устрій Радянського Союзу муситиме скоро чи пізно під ним цілковито заломитись. Це заломання може бути тільки тожсаме з внутрішнім заломанням правлячої московської компартії. Перші ластівки цього розвитку ми помічали ще з нагоди «троцьківських» й «опортуністичних» ухилів. І щойно в перспективах такого зудару англосаксонського капіталу із правлячими комуністами — який може зрештою покінчитись *новою революцією*, — отвиряються вигляди для визволення України. Однак в цім випадку воно буде виглядати цілком інакше як на базі мілітарно-інтервенційної концепції. *Це визволення України є тільки можливе власними силами й власним збірним національним почином, тільки в перспективах внутрішньо-большевицької колотниці й заверюхи.*

Часовий — а може й сталий — упадок протибольшевицької бльокадної політики цього типу, як її провадив сер Аустен Чемберлен, вплинув в немалій мірі також на «силово-політичну» позицію Польщі. Вона була найсильнішим експонентом франко-бритійської інтервенційної концепції на Сході Європи, щоби так висловитись, вождом східно-європейського антанського бльоку. І не з власних сил, але щопиш з якостей цюї протирадян-

ської конюктири, спираючись, зрештою, плечима об Англію — Польща встигла здобути собі в останніх часах деякі немаловажні силові позиції у балтійським просторі, на Балкані, у Туреччині, і на визвольницьким Кавказі. Ота зовнішня політична активність Польщі на протязі останніх двох-трьох років моглаби збуджувати вражіння деякої внутрішньої польської могутності. Однак все це не є відблеском польської сили самої по собі, але щопиш відблеском волі — британців. Такто вистарчило кілька перших познач майбутнього звороту в Англії, щоби зразуж таки привести до деяких найновіших польських подій, які видавались на перший погляд — доволі незрозумілі.

Як-не-як, ще не так давно, можна було з нагоди франко-бритійського зближення ствердити повну рівнобіжність польської політики зі становищем Малої Антанти. Доволі вказати в тих перспективах на політичний підклад минолорічних маршалківських і генеральських поїздок по лініях: Варшава — Букарешт, потім: Прага — Білгород — Букарешт, потім: Реваль — Варшава — Букарешт — Софія. І враз у травні ц. р., отжеж напередодні англійських виборів, бачимо період польського братання з італійським фашизмом. З отим самим фашизмом, який не тільки знаходиться у ворожому відношенні до Франції, але теж систематично й з подиву гідною послідовністю, де тільки може, підкопує і розбиває найміцнішу східно-європейську твердиню пуанкаризму — Малу Антанту. Отим цементам, що передусім зликовує до купи Малу Антанту, є малярська противерсальська ревізіоністична політика. І заразом ми бачимо, що в часі цьогогорічного візду Малої Антанти в Білгороді (20—22 травня) польський закордонний міністер, Залескі, відвідує демонстративно Будапешт і виявляє свої далекойдучі симпатії до мадярів. Недовго перед Залескім відвідав Будапешт закордонний секретар Мусолінія — Гранді. У дальшому заповіджені відвідини Гранді у Варшаві. Поміж Римом і Варшавою починає снуватись тягла нитка зв'язків та інтересів найвимовнішим виявником цього зближення є, не така уже важна сама по собі, подія, що італійське посольство у Варшаві й посольське у Римі замінені в амбасади.

Що лежить у підставі цього втягання Польщі в орбіту фашизму? Перш за все, Польща потребує зовнішньо-політичної опори, потребує когось, хто мігби їй «зміцнити хребет», бо сама по собі, вона на своїй внутрішньо-політичній «си-

стемі» стояти й втримуватись, розуміється, не може. Найперше зміцнювали їй спину французи — з перспектив їхньої проти-німецької політики. Потім їй зміцнювали спину французи й англійці, бо потребували послушного проти-большевицького зняряддя. Однак надходить час, неначебо шкутильгаюча на франко-британських костурах польська «могутність», цілковито побудована на конюктурі, мала разом з отою конюктурою — скінчитись. Бритійська проти-радянська конюнктура обірвалась — принаймні на деякий час. Але теж і французька конюнктура не надто блесуча.

Цілковом невідомо, який дальший оброт прибере тісніша західно-європейська політика після отої цезури, яку поклато розв'язання репараційної проблеми. Говориться багато про замирення Європи, особливож західної й в тих балачках є добра доля правди. Одно є однак виразне, а саме, що долярова дипломатія, опанувавши *фактично* цілу Європу, свідомо творить собі з неї базу капіталістичного випадку на світові ринки, зв'язані з європейським політичним крахвом (СРСР, передня Азія, північна Африка). Найбільш гостро позначилась ця політика в розв'язці репараційної проблеми й заснованні репараційного банку, де вчорайших європейських побіджених і побідників запряжено, попросту написано, у шори американського капіталу. Іде про грандіозний «бізнес», якого передпосилкою є порозуміння Європи на базі спільного «гешефту». І якраз, втягаючи себе в оту систему європейського «гешефту», Німеччина, або скажемо радше, правляча німецька демократія, шукає шляхів порозуміння із заходом, передусім з Францією. Після періоду Льюкарна переживаємо оце подібніський період німецької конюктури, стоїмо перед політичною репараційною конференцією, перед остаточною «ліквідацією війни», перед звільненням Райнляндру й Саари та знесенням усяких аліянських контроль, зв'язуючих свободу німецьких рухів. Все це, разом взяте, змінює однак щораз більш і щораз виразніш оті версальсько-пуанкарівські передпосилки дотеперішнього великодержавного існування Польщі.

У Варшаві докладно здають собі з цього справу. Таким чином простим висновком із витвореної осьтак ситуації було польський зворот у бік Риму. Це тим більше, що оба партнери стрічаються — на половині дороги. У той час, коли Польщу жене непевність її ситуа-

ції на Заході в обійми Мусоліні, — італійський фашизм зручно використовує прямування Польщі марки Пілсудського, щоби втягнути їх в систему своєї східної політики. Італійський фашизм не віднині намагається пробити собі дорогу на Схід Європи, передусім на Україну. У підставі цюї тенденції лежить бажання Італії унезалежитись від заморських ринків свого сировинного постачання, загрожених завсідги позицією Франції. Звідтіля політика систематичного підкопування Малої Антанти, яка лежить як міцна геополітична бар'єра впоперек цілого Балкану, відрізаючи Італію від Європейського Сходу. Розуміється Італії однаково, з ким вона йде до мети; їй важно, щоби — до неї дійти. Використовуючи Польщу, вона робить це виключно з *причини браку іншого партнера*. Рідко в якому випадку політичні тенденції і прямування збігаються у такий паралелізм, як тенденції італійські й українські. Принаймні — в можливості. При існуванні самостійної української держави, Італія й Україна булиб уже з природи річи абсолютно себе доповнюючими союзниками. У всякім відношенні. Передусім з перспектив спільної балканської політики. Можна говорити про дві концепції східно-європейської політики Італії: існуючу польську й потенціальну — українську. Коли ота українська кон-

цепція не є реальною дійсністю, коли італійці щораз більше втягають в свою систему власне поляків, то добра половина вина лежить у цім випадку на українським боці. Справа в цім, що на можливість *української розв'язки східно-європейського питання* Римові не звертається з українського боку найменшої ваги. Помимо гірких досвідів визвольної боротьби, не вміємо й не вчимося навіть обходитись якслід зі закордоном, дарма, що скрізь існують для нас — як от в італійським випадку — далекосяглі потенціалні можливості.

Всеж таки тут і там трапляються спорадичні випадки продуктивної української праці за кордоном. Осьтак доводиться відмітити активну співучасть української делегації на 25 літнім ювілейнім з'їзді «Міжнародного союзу для горожанських прав жінки», який відбувся у Берліні в днях від 17. — 27. червня ц. р. Працюючи в цілім ряді комісій й установ Конгресу, українські делегатки використали широкі можливості навязати тісніший зв'язок з делегаціями 44. держав і націй цілого світу.

Все це одначе щоліш відірані частини потрібної закордонної роботи, яка мусілабути поставлена у всіх площинах і в значно ширших розмірах, ніж це є нині.

30-VI.1929.

Порай.

Огляд господарського життя Європи.

Сучасна Європа, себто 28 великих і малих держав європейських (без совітських республік, але включно з Великобританією), посідає 5,4 міл. кв. км. та нараховує коло 400 міл. населення. Характерно, що на просторі Європи перебуває майже стільки населення, як у цілій Америці (понад 240 міл.), Африці (коло 150 міл.) та Океанії (9 міл.) узятих разом, тоді як їх простір майже у 15 разів більший за Європу. Тільки Індія наближується до Європи що до густоти населення (71 душу на кв. кіл.). Вся Азія, маючи майже втричі більше населення, ніж Європа, посідає коло 42 міл. кв. кіл. простору або трохи не у вісім разів більше.

Нема ніякого сумніву, що Європа ще до останньої великої війни була в стані прохарчувати своє населення та забезпечити йому працю лише тому, що досягнула певної господарської гегемонії у світі, зокрема на ґрунті визиску різних колоніальних країн. Адже не треба за-

бувати, що й нині під панованням європейських держав знаходиться коло 550 міл. населення різних теренів світу, з чого під панованням Великобританії понад 400 міл., під панованням Франції коло 60 міл., Голяндії понад 50 міл., Бельгії коло 20 міл., Португалії до 10 міл., Італії понад 2 міл. і Іспанії коло 1 міл. За останні 15 років (1914—1928) ця господарська гегемонія Європи значно зменшилась. Проте й тепер Європа зберегла свою перевагу у світовому торзі, даючи 51% вивозу та 62% довозу. Європа довозить переважно споживчі та технічну сировину, а вивозить машини, технічне устаткування і вироби з металу взагалі, як також прядільні та інші вироби. Крім того Європа посідає понад 70% торговельної флотії та коло 30% залізничного шляху, не рахуючи тих залізниць по інших континентах, які фактично знаходяться в руках європейського капіталу. Можна сподіватися, що протягом найближчих 5—10 років при одо-

ровленні європейської господарки, питома вага Європи у світовому торзі почне підноситися. Нині вона виносить 57% світового торгу, а перед війною досягала 66%.

Європа добуває понад 45% вугля і коло 50% залізної руди, продукує коло 48% чавуну та 46% криці. Протягом 1927 р., а особливо в 1928 р. ці галузі європейської важкої промисловости починають підноситися. Так, наприклад в минулому році світове добування вугля (разом з бурим) вже перевищило передвоєнний рівень на 120 міл. тон, а головне, що добування в Європі протягом 1927—1928. р. піднеслося значно більше, як у Злучених Державах, які добувають також коло 45% вугля. У зв'язку з тим, європейська промисловість раціоналізується, а головне перестатковується, за останні роки почало також поширюватися машинобудівництво, що й спричинилося до піднесення продукції заліза та сталі, тимбільше, що нині в Європі все зростає будівництво пароплавів та особливо виріб авт.

Європа у порівнянні зі Злученими Державами має взагалі дуже малий автоперезів, а зокрема слабу автомобільну промисловість. Так Злучені Держави до війни виробляли що року 500 тисяч авт, а Європа 200 тисяч, протягом 1928. р. Злучені Держави виробили вже аж 5 міл. авт, а Європа всього 600 тисяч (з чого Великобританія 170 тисяч, Франція 150 тисяч, Німеччина 130 тисяч, а інші 150 тисяч). Злучені Держави мають нині понад 14 міл. авт та автобусів, а Європа лише 3 міл. Рахуючись з тим, що Злучені Держави довозять до Європи щорічно 200—250 тисяч авт, європейський капітал робить заходи поширити виріб авт та автобусів до одного міл. річно, а пізніше навіть до 2—3 міл. Американська генеральна компанія моторів та концерн Форда йдуть на зустріч цим плянам тому, що у Злучених Державах вже помічається перевибір авт, а вивіз їх, нині коло 1 міл. річно, зустрічає різні труднощі. Тому саме не виключено, що за допомогою американського капіталу також у Совітському Союзі будуть збудовані два заводи авт з річним виробом 150—200 тисяч авт та автобусів.

За останні 5 років в Європі почала підноситись також прядільна промисловість (особливо виріб штучного шовку). Європа має коло 95 міл. веретен, тоді як інші континенти мають разом усього 67—68 міл. (з чого Совітський Союз 7,8 міл. веретен, Злучені Держави 38 міл. та інші країни коло 22 міл.).

Взагалі треба ствердити, що за останні 5 років Європа поволі, хоч і з величезними труднощами, майже досягнула передвоєнного рівня у хліборобській продукції та почала переходити за колишній рівень у промисловості. Сталося це тому, що за допомогою американського капіталу європейські країни нарешті добилися устійнення своїх валют, а нині роблять всі можливі заходи до оздоровлення своїх державних фінансів. Звичайно, сучасного становища не можна уважати задовольняючим, проте протягом ближчих 5 років також державні бюджети тих країн, які нині ще дуже невпорядковані, мабуть досягнуть певної рівноваги. Це залежить у значній мірі від того, чи будуть врешті упорядковані міждержавні борги та полегчена фінансова залежність Європи від Злучених Держав. Цікаво, що вже й нині акумуляція капіталу по деяких країнах Європи відбувається досить швидко, що вже помічається вільний капітал, який уможлиблює позички та інвестиції в Європі й незалежно від американських банків. Проте ця акумуляція капіталу ще не досягнула передвоєнного рівня, а тому інвестиції ще замалі, а кредит досить дорогий у порівнянні з довоєнним часом. Так на 1. січня 1929. р. відсоткова стопа виносила в Польщі 8%, у Німеччині та Австрії 6,5%, в Італії 6%, в Англії 5,5%, у Чехословаччині 5% (у Злучених Державах також 5%), у Голяндії та Швеції 4,5% у Бельгії 4%, а у Франції та Швейцарії 3,5%. Значно гірше є на Балкані, де відсоткова стопа доходила до 9—10% (у Совітському Союзі відсоткова стопа виносить 8—9%).

Не треба забувати, що Європа не є таким господарським організмом, як Злучені Держави або навіть як Бритійська Імперія. Європа складається з кількох великих держав та десятка цілком дрібних з виразно промислових і зовсім аграрних в додатку неоднакому ступіні господарського й культурного розвитку. Всі вони ведуть господарку на засаді, або власної самовистарчальности, або свого пановання над іншими, що звичайно унеможлиблює будьякий господарський плян в європейському мірілі, а крім того спричиняється до небезпечного суперництва. Разом з тим всі держави озброюються нині ще більше, як це було перед останньою війною, марно витрачаючи величезні ресурси на свою оборону. Європа має менше єдності як це було в 1914. р., бо 28 держав одгородилися одна від другої ще більше високим митом, як це було 15 років назад. У зв'яз-

ку з цим Европа переживатиме господарську кризу ще довгий час. Однак слід пам'ятати, що Европа, маючи різні величезні переваги над іншими континентами (наприклад європейський капітал і нині має двічі більше інвестицій у світі, ніж американський), має всі дані ще довго задержати за собою провідну роль у світовому господарстві, хоч, звичайно, без тої гегемонії, якою вона користувалася останні століття й розуміється, якщо незабаром не вибухне новий збройний конфлікт. Необхідно підкреслити, що цей провід належатиме тим європейським країнам, які в належних розмірах нагромадили капітал та розвинули до найвищої міри свої виховні сили. Тому саме й *Україна лише тоді перестане бути аграрним додатком до Європи, якщо спроможеться стати*

промислово-рільничою країною, та таким робом забезпечить собі провідну роль на терені поміж Балтиком, Чорним морем та Каспієм.

Щоби показати господарську різноманітність сучасної Європи, подаємо нижче таблицю, розділивши деякі європейські держави на 4 групи: промислово-рільничу, промислово-рільничу, рільничо-промислово і рільничу. До останньої групи належать також всі інші наведені там європейські держави, а саме Греція, Югославія, Альбанія, Ірландія, Литва, Латвія та Естонія. Лише Люксембург, що нині фактично у господарському відношенні є частиною Бельгії, належить до групи промислових держав. Для порівняння додаємо також Злучені Держави, Індію, Росію та Україну.

Держави	простір у тис. кв. км.	населення в міл.	припадає на 1 кв. км. душ	працездатного нас. в міл.	працює в сіль. госп. под. в міл.	у промислі, торзі та перевозі	на різних службах.
Великобританія	243	44,6	183	22,1	1,6	15,7	4,8
Бельгія	30,4	7,9	259	3,8	0,6	2,3	0,9
Голяндія	34,2	7,5	219	3,65	0,8	1,9	0,95
Швайцарія	41,3	3,98	94	1,95	0,5	1,2	0,26
Німеччина	475	63,8	135	32,2	10,2	17,3	4,7
Австрія	84	6,8	80	3,4	1,1	1,6	0,7
Данія	43	3,5	81	1,72	0,54	0,78	0,4
Норвегія	323	2,8	8,6	1,38	0,45	0,73	0,2
Франція	551	40,3	74	21,3	8,6	10,2	2,5
Чехословаччина	140	14,2	100	6,95	2,9	2,85	1,2
Швеція	448	6,3	14	3,1	1,4	1,2	0,5
Італія	311	41,5	122	21,6	10,7	8,3	2,6
Польща	387	29,2	75	14,5	8,6	3,6	2,3
Іспанія	505	23	45	11,4	6,9	2,4	2,1
Мадярщина	93	8,2	90	4,1	2,3	1,1	0,7
Фінляндія	387	3,6	9,3	1,8	1	0,5	0,3
Португалія	92	6,4	69	3,2	1,7	0,9	0,6
Румунія	294	18,3	60	8,9	5,9	1,6	1,4
Болгарія	103	5,4	50	2,75	1,75	0,6	0,4
Зл. Держави	7839	120	15	59,8	12,8	32,6	14,4
Індія	4639	335	71	168	115	38	15
Сов. Росія	18950	100	5	49,8	34,2	9,4	6,2
Сов. Україна	408	30	74	14,9	9,8	3,2	1,9

Характерно, що у Великобританії лише різні служби в тричі більше нараховують працездатного населення, ніж сільське господарство, що в Бельгії та Голяндії у сільському господарстві теж менше, ніж по різних службах, що у Швайцарії майже втричі більше працездатних у торзі, промислі та на службах, ніж у сільському господарстві.

Як видно, то СРСР Росія досить виразно належить до рільничої групи,

тоді як Україна власне наближається до третьої групи. Проте разом з нашими західними землями (Галичина, Буковина, Волинь й інші) та східними (Кубань тощо) Україна булаби теж виразно рільничою країною, бо на цих українських землях дуже мало розвинена промисловість. Отже, щоби наша батьківщина стала промислово-рільничою країною, наприклад як Франція або навіть Чехословаччина, необхідно 4—5 міл. працездатного на-

селення Соборної України зняти з хліборобської продукції та забезпечити його працею в інших галузях господарства чи по різних службах. У деяких українських колах, правда, панують погляди, що шляхом доцільної рільничої політики, на ґрунті посилення хліборобства та через поширення кооперації, можна теж значно підняти добробут нашого селянства, усунути сучасні злидні та навіть розв'язати питання рільничого перенаселення. Однак всі ці заходи лише тоді матимуть успіх, як не менше третина українських селян хліборобів покине хліборобство та знайде собі працю у фабриках, заводах, перевозі, торзі та на всяких службах. Адже не треба забувати, що саме в промислових та промислово-рільничих країнах населення досягнуло кращого добробуту та піднесення культури, що саме там зникло питання рільничого перенаселення, а само селянство позбавилося тих злиднів та примітивних побутових умов, в яких перебувають українські хлібороби.

Совітська влада, звичайно, не думає шляхом розв'язати питання рільничого перенаселення, а тому має намір переселяти українських селян до Азії. Не треба окремо підкреслювати шкідливості цього явища. Росія таким робом бажає, почати нашими силами, забезпечити за собою шляхом заселення різні терени та своє пановання в Азії. Щодо самої Росії, то вона дійсно не в силі розв'язати свою проблему рільничого перенаселення; не слід забувати, що головними осередками російського важкого промислу завжди будуть Урал та Сибір. Тому російська політика перенаселення у відношенні до московського населення являється цілком природною, бо середуца Росія та північна (Москва і Ленінград) мають можливість розвивати переважно легкий промисл; однак ця галузь промисловости не зможе забезпечити праці зайвому населенню у хліборобстві нараховуваного в європейській Росії в числі 8—10 мільйонів душ.

Навпаки, Україна дуже швидко спроможеться у кілька разів побільшити видобуток вугля, руд та поширити свою металургію, що дасть можливість утворити могутню машинобудівельну та хемічну промисловість, як також уможливить розбудову легкого промислу. Не треба забувати, що саме країни які посідають важкий промисл, мають спроможність розвинути свої витвірні сили до належних розмірів; вони нагромадили величезні капітали, утворили велику торговельну флоту та розбудували пе-

ревіз і взагалі відиграють домінуючу роль у господарському житті. Правда, деяким європейським державам, що не мають важкого промислу теж вдалося, завдяки своєму географічному положенню та шляхом належного розвитку легкого промислу, посилення свого хліборобства та високого рівня сільсько-господарської виробности, добитися деякої господарської незалежности та добробуту. Проте Італія у порівнянні з Францією, або Голяндія з Бельгією, як також Іспанія в порівнянні з Чехословаччиною, чи Югославія зі Швецією, не маючи власного важкого промислу, не в силі досягнути відповідної господарської самовистарчалности та не відиграють такої ролі у господарському житті Європи, як перші, хоч і мають таке саме або навіть чисельніше населення. Це й видно виразно з нижче поданої таблиці.

Європа добуває тепер вугля майже на 40 мільйонів тон більше, ніж в 1913. р., не зважаючи на те, що Великобританія, навпаки, добуває нині майже на 45 міл. т. менше. Так Німеччина добуває тепер на 60 міл. т. більше, а Франція на 20 міл. т. більше, як перед війною. Протягом 1928. р. піднеслось також добування залізної руди до передвоєнного рівня (80 міл. тон). Так само продукція заліза перевищує вже на 1 міл. тон передвоєнну а продукція сталі перевищує передвоєнну на 4—5 міл. тон. Європейська металургія протягом найближчих років буде ще скорше зростати, ніж це було протягом 1927—28. р., бо нині значно поширюється будівництво пароплавів, авт та автобусів, як також паротягів та двигунів.

За те прядільний промисл (за винятком продукції штучного шовку) зростає дуже повільно. Так Европа має нині всього на 4 міл. веретен більше як в 1913. р.

Залізнична сіть поширюється в Європі теж дуже незначно, бо промислові країни досить забезпечені залізницями, а крім того звертають вони все більшу увагу на розвиток автоперевозу, тоді як рільничі не мають засобів для будівництва нових залізниць. Всеж виробництво шин, мостів, вагонів та паротягів за останні роки почало зростати, бо залізничний перевіз вимагає переустаткування. Крім того в деяких країнах переводиться електрифікація залізниць та значно зростає трамвайний рух, що спричинюється до швидкого піднесення електропромислу. Взагалі електрифікація Європи, лише нині починає прибірати тих розмірів, що їх вимагають потреби раціона-

Держави	Добування в міль. тон		Продукція, в міль. тон		На 100 килм. простору веретен припадає залізниця у килм.	кількість веретен у міль.	відсоток тонажу торговельної фльоти	Припадає долярів на душу населення у зовнішньому торзі.		
	вугля,	залізної руди	заліза	сталі				вввіз	довіз	разом
Великобританія	242	10,8	6,7	8,4	12,2	56,8	34%	95	13,6	231
Бельгія	24	—	3,7	3,8	30,6	1,8	0,9	87	105	192
Люксембург	—	7,5	2,7	2,5	19,2	—	—	—	—	—
Голяндія	8,5	—	—	—	10	0,7	4,4	102	125	227
Німеччина з сарським районом										
чорного	136	9,6	13,4	16,2	12,3	10,5	5,8	38	47	85
бурого	150									
Австрія	3,2	1,3	0,45	0,65	7,9	1,3	—	46	68	114
Чехословаччина	14 чор. 21 бур.	1,4	1,5	1,7	9,8	3,6	—	37	35	72
Швеція	—	8,5	0,7	0,64	3,4	0,6	2,2	56	62	118
Франція	62	34,8	9,8	9,1	0,7	9,5	5,6	54	53	109
Італія	—	0,3	—	—	6,7	4,7	5	23	27	50
Польща	40	0,3	0,6	1,2	3,9	1,4	—	10,2	13,2	23,4
Еспанія	6,2	5,2	—	—	3	1,9	2	17	21	38
Мадярщина	7,3 бур.	—	0,3	0,56	7,6	0,2	—	16	19	34
Румунія	3	—	0,06	—	1,2	0,1	—	8,5	9,3	17,8
Болгарія	1,3	—	—	—	2,1	—	—	7,8	8,1	15,9
Югославія	4	0,1	—	—	3,7	—	—	9,3	10,8	20,6
Злучені Держави	568	63,8	38,2	50,7	5,5	38	20	43	35	78
Японія	32	—	0,8	1,2	3,4	6	6,5	16	20	36
Хіна	21	1,3	0,4	0,3	0,1	3,5	—	2,4	2,1	4,5
Індія	22	1,2	0,9	0,4	1,2	8,7	—	3,7	3,2	6,9
Росія	8	2,3	1,2	0,9	1,5	7,2	—	2,15	2,25	4,4
Україна	27	4,5	2,7	2,6	2,3	0,3	—	2,9	1,7	4,6

лізації промисловости та звязку. Не дивно, що післявоєнна Європа споживає удвічі більше електроенергії, як в 1913 р.

За останні 5 років почало підноситися також будівництво пароплавів, так що нині Європа вже має трохи більший тонаж, як перед війною. Проте п'ятою вагою європейського тонажу, значно впала й виносить тепер лише 70% світового, а в 1913 р. виносила коло 85%. Це тому, що Злучені Держави побільшили свій тонаж майже в п'ять разів (до війни мали 4,3% а нині коло 20%), а Японія нині посідає 6,5% тонажу, тоді як раніш усього 3,9%. Навпаки, тонаж Великобританії (без кольоній та доміній) зменшився з 42% до 34%, а тонаж Німеччини з 12% до 5,8%.

Великобританія, Бельгія (Люксембург) та Німеччина, посідаючи великий важкий промисл, а зокрема металургію, яка уможливила їм утворити також могутні ма-

шинобудівельне виробництво та розвинути легкий промисл, як також розбудувати у великих розмірах залізницю та пароплавання, стали промисловими країнами. Швайцарія, навіть не маючи важкого промислу, стала промисловою країною завдяки своєму географічному положенню, та тому, що спромоглася розвинути до значних розмірів легкий промисл а також завдяки належному посиленню сільського господарства. Австрія досягнула свого високого господарського розвитку на ґрунті визиску тих країн, які раніше були під її панованням, а тому саме нині, не маючи свого вугля та втративши колишні ринки, що були в її монополю розпоряджені, тепер поволі аграризується і почасти занепадає. Навпаки, Чехословаччина, а головни Франція, з часом мабуть стануть промисловими країнами. Правда, розвиток Чехословаччини у значній мірі затримує

те, що вона не має власної торговельної фльоти та позбавлена вільного виходу до моря. Зате Італія не може так легко стати промисловою країною, бо не посідає ні вугля, ні заліза, а значить і власної металургії. Тим часом Данія стала завдяки майже тим самим обставинам, що й Швайцарія, промислово-рільничою країною, навіть не маючи власного важкого промислу. Географічне положення та деякі інші обставини дали можливість також Норвегії стати промислово-рільничою країною. Зате Еспанія, не утворивши ще й досі важкого промислу (добування залізної руди супроти 1914. р. навіть знизилось мабуть з цієї причини), залишилася рільничо-промисловою країною, хоч має підстави в будучині стати промислово-рільничою. Таксамо деякі підстави піднятися на вищий щабель має й Польща, хоч посідає замало залізної руди. Навпаки, Мадярщина, Фінляндія та Португалія, лише на ґрунті поширення легкого промислу та шляхом посилення сільського господарства зможуть з часом лише перейти до групи промислово-рільничих країн.

З таблиці видно, що лише Злучені Держави, Німеччина, Великобританія, Франція та Бельгія і почасти Чехословаччина посідають нині більшу металургію, як Україна. З часом наша батьківщина зможе підняти свій важкий промисл принаймні у 3—4 рази та здобуде собі можливо третє або четверте місце у світі а саме після Злучених Держав та Німеччини, а на рівні з Великобританією та Францією. Не треба також забувати, що нині Совітська Україна продукує лише 80—85% заліза та сталі супроти 1913. р., що через п'ять років навіть в обставинах пролетарської диктатури та кольоніальної московської політики Україна, якщо вироблений совітським урядом господарський плян буде переведений в життя, добуватиме понад 50 міль. тон вугля, не менше 9 міль. тон. залізної руди та продукуватиме коло 6,5 міль. тон заліза й не менше 5,6 міль. тон сталі. Як бачимо *Сборна Україна безперечно має підстави стати промислово-рільничою країною*, такою як Франція. Совітська Росія ще довгий час матиме значно менший важкий промисл, ніж Україна, а тому на ґрунті поширення свого легкого промислу у близькому часі може стати переважно рільничо-промисловою країною.

Цілком зрозуміло, що у зовнішньому торзі найбільшу роль відіграють держави промислові та промислово-рільничі. Цікаво, що держави перших двох груп за винятком Чехословаччини та

Франції, мають пасивний торговельний біланс (ми подали пересічні цифри за останні 3 роки). Проте не треба забувати, що ці держави, посідаючи значну торговельну фльоту або стягуючи з інших країн відсотки за ріжні позички чи вложений капітал, мають можливість таким, робом покрити свій пасив, так що їх платничий біланс є активний. Бідні рільничі та рільничо-промислові країни, пересічно мають дещо пасивний торговельний біланс, але ще більше пасивним є їх платничий біланс, бо саме вони для свого господарського розвитку потребують допомоги чужоземного капіталу, який знаходиться в руках держав перших груп. Правда, нині ціла Європа опинилася у досить тяжкій фінансовій залежності переважно від Злучених Держав та почасти від Великобританії. Всеж, не треба забувати що такі країни, як Франція, Голяндія Швайцарія, Швеція, а почасти Бельгія, Німеччина та Італія, так само стягають з ріжних країн двох останніх груп відсотки за державні або приватні позички та за вложений капітал.

Характерно, що такі країни, як Хіна, Індія, Росія та Україна у світовому зовнішньому торгу відіграють дуже незначну роль. Між іншим цікаво підкреслити, що Совітська Україна ввозить більше ніж довозить, навпаки Совітська Росія довозить більше ніж ввозить, покриваючи свій пасивний торговельний біланс коштом України та Закавказьких республік (нафта тощо). Це значить, що Україна одержує значно менше закупленого за кордоном устаткування та технічної сировини, як Росія. Так було й раніше. Звичайно зовнішній торг України значно більший, бо Росія викачує з України хліб та інші споживні вироби (цукор, м'ясо тощо), а також ріжну технічну сировину та вугіль і залізну руду, а довозить ліс, папір, мануфактуру та ріжні інші вироби свого легкого промислу, як також деякі вироби російської машинобудівельної та металобробної промисловости (паротяги, вагони, пароплави, варстати, знаряддя двигуни і т. д.).

Втративши свою господарську гегемонію у світі та почасти переставши бути світовою фабрикою й банкіром, сучасна Європа ще довгий час не зможе цілком розв'язати, як питання безробіття в промислових та промислово-рільничих країнах, так і питання рільничого перенаселення в країнах інших двох груп. Проте розглядаючи справу з чисто господарського погляду, Європа має можливість з часом досягнути певної рівноваги та загального устій-

нення. Правда, це станеться мабуть лише тоді, як велика хінська республіка нарешті сконсолідується і почне відогравати належну їй роллю у світовому господарстві, а також тоді, як замість Совітського Союзу на Сході Європи утвориться цілий ряд суверенних республік, які так само візьмуть активну участь у світовому торговельному обміні. Всеж, навіть до того часу, сучасна Європа безперечно досягне деякого господарського

піднесення, якщо не вибухне знову міжнародний конфлікт. Адже не треба забувати, що сучасного господарського стану не можна й порівнювати з тими відносинами, які були в Європі 5 років назад.

Щоби відповісти яким саме робом сучасна Європа може розв'язати свою господарську кризу, нам необхідно ще розглянути теперішній стан сільського господарства в Європі. Для цього подаємо ще одну таблицю.

Держави.	Простір у міль. гектарів.	Засівна площа під чотирима головами хліба. господ.	Один гектар дає сотнарів хліба.	Продукція у мільонах сотнарів							Кількість у мільонах штук						
				пшениця	жито	ячмінь	овес	кукурудза	цукор	бараболя	кони	рогата худоба	свині	вівці			
Великобританія	23	2,5	20,7	14,8	0,3	11,7	25	—	5	38	1,7	7,7	3,6	23,2			
Бельгія	3	0,7	23,5	4,1	5,5	1	6	—	3,6	28	0,26	1,74	1,3	0,18			
Голландія	3,3	0,43	21,4	1,5	4	0,8	3,1	—	3,	31	0,38	2,1	1,6	0,8			
Швейцарія	4,1	0,11	22,7	1,5	0,5	0,1	0,4	—	3,	7,4	0,15	1,45	0,7	0,3			
Німеччина	47	11,2	18,1	34	81	28	60	—	17	410	3,9	17,9	18,2	5,8			
Австрія	8,4	1,1	16	3,4	6,5	2,4	5,2	0,8	0,9	23	0,3	2,4	1,8	0,3			
Данія	4,3	1,18	20,3	2,7	3,6	7,9	9,8	—	1,8	14	0,6	2,7	2,9	0,4			
Норвегія	31	0,18	18	0,15	0,2	1,2	1,7	—	—	8,6	0,17	1,15	0,3	1,6			
Франція	54	10,9	15,2	89,8	10,2	11,4	49,3	5,3	8,2	145	3,2	15	7,2	12,3			
Чехословацьчина	14	9,1	15,6	10,4	13,9	11,8	12,3	2,8	15	74	0,7	4,5	2,6	1,1			
Швеція	42	1,5	19	3,9	7,8	3,4	12,7	—	2	19	0,8	2,8	1,2	1,6			
Італія	31	5,8	14	7,5	1,8	2,9	6,9	27	3,6	23	1,1	6,4	2,6	12,1			
Польща	37	9,9	13,5	16	66	17,1	34,8	1	6,2	285	3,4	8,2	5,6	2,8			
Еспанія	50	7,7	10,4	4,5	7,6	21,5	6,3	7,2	2,3	26	0,7	9,5	5,1	20			
Мадридська	9,3	3,1	11,6	19	8,2	5,1	3,6	24,5	2,2	23,6	0,9	2,1	2,6	2			
Фінляндія	34	0,8	12	0,2	3,1	4,2	5,2	—	—	6	0,4	1,9	0,4	1,6			
Португалія	9	0,76	10	3,1	1,4	2,1	1,2	3,1	—	2	0,2	0,9	1,1	4,2			
Румунія	29	6,7	8,3	33,6	2,5	13,7	9	44	1,2	18	2,1	5,7	3,2	14			
Болгарія	10,3	1,7	12,1	13,7	2,3	3,3	1,5	7,3	—	1,1	0,42	1,9	1,2	9,3			
Югославія	24	2,8	11,8	23,4	2,2	4,2	3,4	37,5	1,3	13	1,1	4,1	3,3	8,1			
Грецьчина	14	0,76	8,2	3,3	0,25	1,9	0,8	2,1	—	0,6	0,6	0,8	0,5	6,2			
Ірландія	6,9	0,37	19	0,3	0,05	1,3	5,4	—	—	22	0,4	4,3	1,1	3,4			
Литва	5,5	1,22	12	1,5	7,2	2,6	3,45	—	—	15	0,5	1,3	1,6	1,5			
Латвія	6,6	0,85	11	0,64	3,3	2,1	3,4	—	—	8,5	0,36	1	0,5	1,3			
Естонія	4,6	0,46	10	0,16	1,8	1,2	1,4	—	—	0,7	0,23	0,53	0,3	0,64			
Сов. Росія	1780	40	8,6	92	150	17,4	87	2	1,8	380	15,8	34	12	62			
Сов. Україна	40	15,6	9,2	46	60	26	13	23	9,2	140	4,3	8,5	4,5	10			
Північ. Кавказ	26	6,8	9,6	44	5,4	15	1	15	0,2	12,	1,5	4,2	1,2	5,6			

З таблиці (числа за 1927. р., а почасти також за 1928. р.), видно, що Європа продукує нині лише до 370 міль. сотн. пшениці, себто на 2—3 міль. сотн. менше як в 1913—1914. р. Для прохарчування свого теперішнього населення вона примушена нині довозити ще більшу кількість пшениці, як перед війною. Так перебічно за останні два роки Європа довозила коло 150 міль. сотн. пшениці переважно з Америки та Австралії. Так Великобританія довозила що року 60—65 міль. сотнарів, Німеччина 15—18 міль. сотн., Італія 10—12 міль. сотн., Франція 6—7 міль. сотн., Грецьчина 5 міль. сотн., Чехословацьчина 4—5 міль. сотн., а решта країн від 1—4 міль. сотн. кожна.

Борошна довозить Європа теж коло 10—15 міль. сотнарів. Продукція жита таксамо ще на 3—4 міль. сотнарів менша за передвоєнну, яка виносила 250 міль. сотнарів. Проте Європа нині споживає жита менше й тому обходиться майже без довозу, що й раніше був дуже невеликий. Продукція вівса досягнула передвоєнної (270 міль. сотн.), і Європа, як то було й перед війною, обходиться майже без довозу. Продукція ячменю навіть перевищила передвоєнну на 3 міль. сотн., так що Європа нині довозить ячменю досить мало. Продукція кукурудзи, картоплі та цукру тепер значно перевищує передвоєнну. Так продукція цукру піднеслась до 73 міль. сотн. (в 1913. р. 64 міль. сотн.). Вивозять цукор переважно Німеччина та Чехословацьчина.

Європейське скотарство не лише досягнуло передвоєнного рівня, але навпаки, значно перевищило його. Так в Європі тепер нараховують коней на 1—1,3 міль. більше, як 1914. р., рогатої худоби на 5—6 міль., свиней на 2—3 міль. і овець навіть на 27—28 міль. штук більше, як то було перед війною. Характерно, що на Совітській Україні та в Совітській Росії тепер теж дещо збільшилося рогатої худоби та овець, тоді як коней і свиней менш, як було перед війною. Навпаки, на Північному Кавказі скотарство ще не досягнуло передвоєнного рівня. По інших совітських республіках також менше скоту, як було в 1913. р. Зернова хліборобська продукція у Совітському Союзі взагалі, а зокрема на Україні досягнула лише 90 % передвоєнної.

Звичайно, сучасного стану європейського скотарства не можна вважати задовольняючим, бо ще тепер такі країни, як Великобританія, Німеччина, Франція, Італія, Голландія та Бельгія довозять велику кількість мяса з Америки (Аргентина, Бразилія, Уругвай) та з Океанії.

Європа має можливість ще більше піднести своє скотарство (особливо країни рільничі). Зокрема можна значно піднести молочарство (виробництво масла, сиру), бо нині не лише Великобританія та Німеччина, але навіть такі країни, як Австрія, Чехословацьчина та Швейцарія, довозять дуже багато масла не тільки з Данії, Голландії та Совітського Союзу, але також з Аргентини, Австралії, Канади та Нової Зеландії. Таксамо Великобританія, Німеччина, Бельгія, Австрія, Еспанія й інші країни довозять значну кількість сиру не тільки з Голландії, Італії, Швейцарії та Данії, але також з Канади, Аргентини, Нової Зеландії та Австралії. Разом з тим піднесення скотарства в Європі спричиниться рівнож до зменшення довозу шкури та вовни з позаєвропейських країн.

Засівну площу під хлібами або під цукром безперечно можна побільшити. Мало того, хліборобська продукція в рільничих та рільничо-промислових країнах ще дуже низька (один гектар дає всього 8—12 сотн. у порівнянні з іншими країнами, де один гектар дає 16—18 сотн.). Отже шляхом різних заходів можна буде зчасом піднести врожайність по цих країнах на 50 %. Разом з належним побільшенням засівної площі Європа взагалі спромоглась би звести довіз пшениці, цукру та інших споживних виробів і технічної сировини до найменших розмірів. Таким робом вона зміцнилаби свою господарську самовистарчалність та зменшилаби залежність від інших континентів. Рільничі та рільничо-промислові країни тоді значно піднеслиби свій господарський добробут і малиби можливість більше закуповувати виробів у країн промислових та промислово-рільничих, себто в свою чергу важкий та почасти легкий європейський промисл здобулиби собі кращі ринки здобуту та поширилиби своє виробництво.

У зв'язку з цим загальним поліпшенням господарського становища в Європі, по багатьох країнах почало би поширюватися будівництво шляхів, будинків і т. д. Таким робом важкий промисл здобув би собі нові замовлення, а легкий поширив би своє виробництво, бо збільшиласьби купівна сила населення та піднеслосьби споживання різних виробів. Лише таким шляхом і можливо, коли не цілком розв'язати, то принаймні у значній мірі зменшити безробіття в промислових країнах і рільничих перенаселення в інших.

Сучасна європейська господарська криза викликана тими загальними змінами у світовому господарстві й взагалі у

світові, які сталися за останні 10—15 років. Тому саме Європі доведеться перебороти цілий ряд величезних труднощів та перешкод, заки вона врешті досягне певної консолідації. В Європі вже утворилося кілька могутніх трестів та картелів, які намагаються упорядкувати розвиток деяких галузей промисловости та торговельний обмін у європейському, й навіть в ширших мірилах. Цікаво, що навіть урядові кола відчувають вже потребу необхідного вироблення якогось господарського пляну з метою оздоровлення європейської господарки. Тому саме скликано в 1927. р. особливу господарську конференцію в Женеві, так мовити під протекцією Ліги Націй. Однак на цій конференції виявилися такі гострі господарські суперечности поміж деякими державами, що годі було думати про вироблення певного пляну оздоровлення Європи.

Таксамо покищо нічого поважного не вийшло із т. зв. паневропейського руху, що поставив був собі завдання, утворити господарську єдність Європи шляхом встановлення митного європейського союзу. Ці пляни не здійснилися саме тому, що в Європі, як і в цілому світі, не розв'язано проблеми сталого миру; різні держави намагаються, одна коштом другої, добитися господарського забезпечення чи поширення свого панування на різних теренах світу. Другою, не менш складною та тяжкою, перешкодою на шляху до господарської консолідації Європи є проблема її загального перенаселення. Адже сучасне безробіття в промислових країнах (Великобританія нараховує коло 2 міль. безробітних, Німеччина коло 1,5 міль.) та промислово-рілничих (Австрія нараховує 250—300 тисяч, Італія 300—400 тисяч безробітних), як також в інших країнах (Польща має 200—250 тисяч, Мадярщина 100—120 тисяч, а в багатьох других країнах Європи нараховується майже в кожній від 20 до 100 тисяч безробітних) можна пояснити не лише тим, що Європа втратила свою господарську та фінансову гегемонію у світі, не тільки тим, що вона взагалі збідніла та зменшилися її ринки

збуту зовнішні і внутрішні, а також тим, що лишки її населення (переважно селяне в рілничих країнах та робітники в промислових) нині з різних причин позбавлені можливости емігрувати в позаєвропейські країни. Перед війною що річно виїздило до Америки та Австралії коло 2 міль. душ, з чого до Злучених Держав 1—1,2 міль. (назад повертало 300 тисяч), до Канади коло 400 тисяч, до Бразилії коло 200 тисяч, до Аргентини 140—150 тисяч, до Австралії та Нової Зеландії 60—70 тисяч, тоді як тепер до Злучених Держав виїздить всього 150—180 тисяч (назад повертає 50—60 тисяч), до Канади лише 100 тисяч, до Аргентини 160 тисяч, до Бразилії 100—120 тисяч, до Океанії 80—100 тисяч. Себто нині емігрує всього 600—700 тисяч, отже на 1—1,2 мільона менш, як перед війною. Правда за останні роки значна кількість робітників, переважно з Італії, Іспанії, Польщі, Чехословаччини та Румунії мали можливість виїздити на працю до Франції. Так лише протягом 1924—28. р. до Франції емігрувало 1 мільон душ (з них повернуло назад коло 250—300 тисяч), а нині там нараховують понад 2,5 мільонів робітників чужинців. Проте в будучині ця еміграція до Франції буде все падати, бо й ця країна вже забезпечена робочими руками. І от не зважаючи на те, що Європа за час війни втратила коло 7 мільонів душ убитими, не зважаючи на те, що протягом війни й взагалі після неї значно впав приріст населення, нині по всіх європейських країнах нараховують понад 6 міль. безробітних по містах і мабуть не менш зайвих робочих рук по селах. Отже важко сподіватися, щоб європейський промисл та сільське господарство були встані вже у найближчих роках забезпечити працю такій кількості безробітних, тоді коли значна частина їх не виїздить до інших континентів. На це потрібно булоби найменше 10 років, під умовою, що в тому часі не буде нових збройних конфліктів, а європейський промисл та сільське господарство будуть постійно розвиватися та підноситися.

Економіст.

З життя української еміграції в Югославії.

Були часи, коли на терені королівства Сербів, Хорватів і Словінців нічого було й думати про якусь акцію між українською еміграцією у бік її організування та національного освідомлювання. Повна

сваволя московських зубрів, на милість і немилість котрих здана ціла східноєвропейська еміграція, унеможливила всяку працю, особливо на території Сербії та у столиці її, Білгороді. Тут саме

завелось чорне кубло, що жорстоко розплачувалося зі своїми політичними противниками, а тимбільше нетерпимо ставилось до противників національних, у першу чергу до українців. Тому перша організація українська, що повстала на території Югославії, з'явилася в Загребі, серці Хорватії, де скупчилася значна кількість українців, головню молодих сил, і де були легші умови праці. Це було «Товариство Просвіта» у Загребі. Не зважаючи на те, що ця організація, як щодо свого статуту так і щодо свого напрямку, мала в національному відношенні дуже поміркований характер, всеж їй прийшлося багато зазнати перешкод на шляху до затвердження статуту.

З роками, коли вплив російської еміграції на білгородські урядові кола значно підупав у наслідок того, що згубилася віра у швидке відновлення «єдиної неділимної» тай тому що самі росіяне своєю поведінкою сильно причинилися до власної компромітації, група українців, яка мешкала в Білгороді, рішила відкрити філію загребського товариства «Просвіта». Знаючи з досвіду українців із Загребу, яка нелегка річ дістати затвердження статуту, білгородські українці боялися приступити до організації якогось нового товариства; міжтим деякі з них були свідомі того, що статут загребської «Просвіти» є занадто недосконалий, вузький і застарілий для того, щоби відповідати тим новим умовам і можливостям, які створило за кілька років саме життя. Перемогла «золота середина» і в Білгороді повстала філія загребської «Просвіти».

Це єдине українське товариство у столиці Югославії з часом, крок за кроком, об'єднало біля себе найкращі наші сили й почало виявляти чималу діяльність та ширити пропаганду національної ідеї. Але з розвитком товариства почали виникати також розбіжности в поглядах та напрямках між членами товариства. Коли одна частина членів дивилася на справу товариства й на його працю крізь окуляри старих часів дозвольної братерсьби, опираючися на так зв. етнографічний націоналізм, не розуміючи того, що наша національна справа вимагає у першу чергу праці й жертв, друга частина членів, головню тих, що перейшли тернистий шлях нашої визвольної братерсьби, вимагала примінення принципу «національна справа вище всього, вище свого я і своїх амбіцій». На річних зборах перемогла була течія членів більш радикального напрямку в національній справі, у наслідок чого вибрано новий

управний Виділ. Та деякі з дотеперішніх «стовпів» товариства почали тепер бойкотувати «Просвіту»; вони не згодилися навіть взяти участі в організуванні Шевченківського свята, і цим провалили всі заходи нового Виділу.

Зрозуміло, що при таких умовах, новий Виділ, щоби не поглиблювати ворожнечі, скликав надавичайні збори й уступив. На зборах використано здержливу постанову «радикальним», і ухвалено постанову, за якою членам з провінції дано право голосу лише у випадку особистої приявности та уневажнено всі передані мандати. Треба тут зазначити, що в цей час білгородська «Просвіта» переняла на себе функції осередні, на місце Загребу, і відкрила філію у Новім Саді. У наслідок повищої постанови, так зв. Центральний Виділ був обраний лише невеликою кількістю членів з Білгороду й тому не мав, властиво кажучи, ніяких прав звати себе «центральним».

Все це спричинилося до поглиблення старих непорозумінь та винику нових. Міжтим у члени товариства зачав вливатися мало свідомий елемент. Боючись за долю цієї єдиної української організації, яка моглаби понасти в «малоросійсько-федеративні» руки, гурток членів повів акцію з наміром створення окремого виділу для товариства у Білгороді й окремого центрального виділу; Цю акцію підтримали філії з Нового Саду та Загребу, однак зустріли при ньому гострий і рішучий опір «центрального виділу». Не бажаючи брати на себе моральної відповідальности за «малоросіянство», що завелось у «Просвіті», а не бажаючи всеж таки нищити її, незадоволені члени скористувалися голосною заявою голови про те, що «кому у нас не до влодоби, тому двері широко отворені», скликали своє зібрання й оснували нову організацію «Українську Громаду» в Білгороді.

Невелика щодо кількості членів, але добре зорганізована «Громада» виявила живу діяльність. Приступає до організації Союзу Українських Організацій в С. Х. С., нав'язує зв'язки з місцевою, головню хорватською пресою, у якій з'являється ряд статей про українські справи, розпочинає співпрацю з місцевою організацією «Вільного Козацтва» і на запрошення просвітнього товариства з Шіду дає там українську виставку, яка приносить велику моральну користь тамошнім українським переселенцям, що згубивши зв'язки з рідним краєм, майже забули українську мову.

Природно, що діяльність «Громади» не

могла не знайти живого відгуку як у російських колах так і в колах наших землячків, «малоросів». Зміна державного устрою в Югославії дала можливість як одним так і другим виявити свої «симпатії» до «Громади». Посипались наклепи, брехні а навіть доноси. Говорено про розігнання «Громади», арешт Управи, навіть показано список, кого будуть висилати за межі С. Х. С. за їхню належність до «Громади». Це все мало свій наслідок. «Громада» з великими труднощами здобула собі вправді новий дозвіл на дальше існування, згідно з вимогами нового закону про товариства, але більш обережні й не досить тверді духом члени почали виступати з організації і віддалялись від національного життя, боючись колишніх чорних днів для українців у Білгороді. «Громада» вправді перенесла всі ті пертурбації, але вийшла з них на стільки ослабленою що майже не виявляє діяльності.

У тім часі «Просвіта» почала готувати виставку пєси «Невольник». Виставка пройшла не лише досить добре з мистецького боку, але й дала добрий заробіток. Біда тільки в тім, що аматори не дістали нічого з обіцяних грошей, у наслідок чого більшість їх відкололася від «Просвіти» й зорганізувала свій самостійний «Український Драматичний Гурток». Між-тим «Просвіта» рішила поновити виставу «Невольника», притягнувши нові сили. Цю другу виставку попередила ганебна стаття у чорносотеннім часописі «Новое Время», у котрім режисер «Просвіти» росписується, що голова товариства є «большой русофіл»; плякати були видруковані на сербській мові з російськими увагами а назву «Українське Товариство Просвіта» замінено на «Білгородське драматичне товариство Просвіта», уникаючи скрізь слова «український». Виставка пройшла скандально, як у матеріяльнім так і в мистецьким відношенні, поспувавши те добре вражіння, яке лишилося було в публіки від першої виставки. Декілька свідомих українців, членів

«Просвіти», бачучи як далеко зі свого шляху звернуло товариство, вже давніше рішили рятувати справу й ще на минулих виборах провели в управний Виділ своїх людей. Після другої вистави вони увійшли врешті решт у конфлікт з режисером, у наслідок чого той відколовся від товариства й організує свій драматичний гурток, забравши з собою і решту аматорських сил.

Так у Білгороді на місце колишнього одного українського товариства за короткий час повстало аж чотири і то вороже до себе настроєних. Коли взяти на увагу те, що в Білгороді не лише свідомих, але навіть і напів-свідомих українських сил є дуже мало, трудно допустити, щоби ці всі організації могли виявити якусь діяльність. Вправді відколення від «Просвіти» двох аматорських гуртків, принесло цю користь, що товариство очистилось від зайвого елемента; хоча воно й не зможе давати театральних вистав, але за те приверне собі обличчя української організації, що є для справи далеко важніше, ніж самі аматорські вистави. Шляхів для праці й пропаганди є досить і без вистав.

До відрадних явищ в українським житті в Югославії належать основування організацій на провінції. Ці організації хоча й невеликі кількістю членів, але за те більше дружні, а деякі, як «Громади у Великім Вечкереку та Смедереві» виявляють чималу енергію та життєздатність. Гірше трохи стоїть справа з філіями «Просвіти» у Новім Саді та Загребі; новосадська філія має у своєму складі більше «малоросів», ніж українців, а загребська дуже бідна кількістю членів, а крім того потребує реорганізації, якаб змогла її трохи оживити. Всеж слід сказати, що український рух у Югославії, не дивлячись на труднощі, вступив на більше широкий шлях і набрав вже розголосу. Є надія, що і в деяких інших містах незабаром створяться українські гуртки.

М.-ур.

Лист з Болгарії.

У Болгарії перебуває досить значна кількість української еміграції; вона складається переважно з був. військових, що їх доля закинула до армії Денікіна та Врангеля, у складі якої вони й опинилися на еміграції. Не диво, що більшість з них це «малороси», а то й «чистіє рускіє»; одначе за останній час і серед них починає викристалізовува-

тися почуття національної свідомости та виявлятися стремління до відокремлення від «північного брата».

Еміграція є розпорошена по пілії Болгарії і переважно знаходиться на різних фізичних працях. Оплата праці низька, бо вона стоїть у звязку з низьким культурним станом тубільного населення, яке працює «за хліб». Отже стан україн-

ської еміграції під оглядом матеріяльним досить тяжкий, гірший від стану московської еміграції, яка ще й досі викристовує старі болгарсько-московські звязки та симпатії старого болгарського громадянства. Щойно в останній час поступова частина болгарського суспільства починає виказувати зацікавлення до української справи.

Правною підставою перебування українських емігрантів у Болгарії є т. зв. Хансенівські паспорти. Інформації московських часописів про то, ніби всі емігранти автоматично одержуть підданство, є неправдиві. Підданство одержати досить тяжко навіть тим емігрантам, що перебувають на державній службі.

Під оглядом політичним українська еміграція не виявляє якоїсь більшої активності, тому саме, що її національна свідомість дуже слаба. Тому у відмінности до інших теренів, де перебуває еміграція, у Болгарії вона не здиференційована на чисельні політичні групи. У р. р. 1923—26, старався тут захопити ґрунт «гетьман» Полтавець-Острияниця, якому навіть удалося заснувати невелику групу. Але в дану хвилию ця група, зрозумівши шкідливість акції Острияниці, зірвала з ним та існує самостійно. Група складається з елементів, що своїми прямованнями наближаються до націоналістів.

Осередок ген. Скоропадського також підтримує звязки з окремими емігрантами, одначе утворити тут свою організацію йому не вдається.

Жадним успіхом в Болгарії не користуються українські соціалістичні партії, бо тутешня еміграція має переважно праві інтенції.

Від довшого часу намагається закріпити тут свої впливи група А. Лівіцького. При допомозі унерівських «емісарів», що наїжджають сюди з Чехії та Румунії, вдалося А. Лівіцькому заснувати в Софії «Українську Громаду», яка нараховує біля 20 членів. Одначе вважати цю працю за успішну, а членів названої Громади за вірнопідданих уряду УНР не доводиться. Більшість членів цієї Громади попала під вплив групи А. Лівіцького виключно завдяки слабій інформованости в тій шкідливій проти-національній політиці, яку, спираючись на Польщу, ця група переводить, а також з причини недостачі звязку зі соборниць-

кими українськими політичними організаціями. Як завжди й скрізь, А. Лівіцький, у цілі притягнення до себе більшого числа українських емігрантів, «направо й наліво» оперує обіцянками швидкої війни, інтервенцій, відїзду до Франції, Канади та всякими іншими «благами». Але наскільки ці обіцянки, зі зрозумілих причин, є не до виконання, настільки успіх його праці у Болгарії все зменшується.

Група А. Лівіцького робить також старання навязати відповідні «дипломатичні» відносини рівнож із болгарськими урядовими колами, однак без успіху. Причиною цього є її «льояльне» відношення до Румунії, яке, очевидячки, не цілком покривається з лінією болгарської політики.

У своїй праці серед еміграції унерівці послуговуються тими самими методами, що на інших теренах. Прикладом цього може послужити організація Зїзду Українських Еміграційних Організацій, що відбувся у Празі у днях 25—27 червня. Підготовку до цього зїзду у Болгарії переводили відомі унерівські діячі: п. Геродот з Румунії та п. Филонович з Чехії. Підготовка почалася ще у травні, з додержанням так характерних для «уряду УНР» «громадських» метод: таємно та з ізольованням від неї ширшого громадського загалу. Заміти деяких емігрантів про те, чому на зїзд не запрошена ціла низка громадських організацій з різних теренів, як також протести в цій справі, звичайно, не мали жадних наслідків...

У Болгарії перебуває значна кількість кубанських козаків. Серед них поволі починає виявлятися національний рух та розуміння української справи. Ми вважалиби за конечне та необхідне відповідну акцію серед кубанців, спрямовану до їх національного усвідомлення.

У кінці червня б. року до Софії прибув член Проводу Українських Націоналістів, інж. Костарів, у цілях засягнення відповідних інформацій щодо тутешніх відносин та переведення організаційної праці. Є підстави думати, що акція українських націоналістів знайде також в Болгарії відповідний ґрунт та що у скорім часі найбільш усвідомлена, активна та певна частина тутешньої української еміграції увійде в ряди Організації Українських Націоналістів.

Націоналіст.

Що про „тактику“ Групи А. Лівницького.

Звівши нанівець, і то з власної вини, справу визнання прав української національності у Секретаріаті Союзу Народів, група А. Лівницького складає усю винуватість на... націоналістів. Мало того, організуючи всемігранський з'їзд, згадана група вжила знову таких метод, які згори засуджують цю надзвичайно важливу справу заступництва української еміграції у Союзі Народів на невдачу.

Нижче подаємо один з протестів громадських установ, відписи яких нам удалося дістати в руки.

Українська Громада
у Франції
ч. 281. Париж, дня 26. VI. 1929.
До Президії Всеміграційного З'їзду
у Празі.

З огляду на це, що комітет у справі скликання Всеміграційного З'їзду українських організацій, який має розглядати між іншими справами також справу визнання прав української національності Високим Секретаріатом Союзу Народів, не найшов чомусь за потрібне запросити ширші кола організованого українського громадянства, щоби вони взяли участь у його роботі і тимсамим свідомо чи не свідомо зменшив громадсько-національну, як рівнож і законну його вартість для ширших кол організованого українського громадянства на еміграції, Українська Громада у Франції вважає своїм національним і моральним обов'язком подати на увагу З'їзду наступні міркування:

1. Визнає, без сумніву, ведення акції щодо визнання прав української національності корисним та необхідним.

2. Ця акція мусить бути ізольована від яких-будь побічних політичних впливів і представництво до Високого Секретаріату Союзу Народів мусить бути дане загально-громадському представницькому органу.

3. Цей представницький орган може бути обраний на Всеукраїнським З'їзді, в якому мусять взяти участь всі організації громадського характеру.

4. Акція про визнання прав української національності мусить бути поширена на всіх емігрантів земель Соборної України.

Бажаючи взяти участь в роботі Всеміграційного З'їзду, Українська Громада у Франції доручає заступати її на З'їзді п. інж. Миколі Сціборському.

Теренко Юрко Похмурський
голова секретар

Цікаво на кого тепер звалить вину група А. Лівницького після невдачі: знову на націоналістів?!

*

На провокативні твердження п. Шульгина та інших представників групи А. Лівницького, ніби Провід Українських Націоналістів надіслав до Союзу Народів протестне меморандум у справі акції п. Шульгина в Женеві, звернувся п. Василієв, від групи укр. націоналістів у Парижі, письмом до п. Шульгина, як представника громадських організацій в Союзі Народів, з домаганням предложити документарні докази правдивості повисших тверджень.

На це одержав з канцелярії п. Шульгина, як політичного представника «уряду У. Н. Р.» (отже не громадських організацій!) слідує писемко, яке дає зайвий доказ моральної вартості цілої групи А. Лівницького до міністрів включно:

Mission de la
Republique Democratique
Ukrainienne en France.

ч. 1025. Париж, дня 10. червня
1929.

До ВШ. Пана Петра Васильєва*).

П. Міністр О. Шульгин доручив повідомити Вас, що документа, якого Ви жадаєте, передати Вам не може з причин, що цей документ не був розданий членам Комісії і експертам та знаходиться поки що в числі таємних документів Комісії Ліги Націй. Через це проф. Шульгин сам мав повідомлення про цей документ з кол Комісії тільки в порядку приватному.

В своїй промові на З'їзді проф. Шульгин мав на увазі також і заяву надруковану в «Розбудові Нації», яку росіяне використовували в Женеві для поборення українських домагань про збереження свого національного імені безпосередно, а тепер використовують її і в пресі (Дні).

В. Микитюків
за секретаря.

Коли таке пишуть у енергійські міністри до націоналістичної організації, то щож доперва вони та їх підвладні говорять не-націоналістам!!!

*

*) Правонис оригіналу.

Група А. Лівницького вже від давня веде проти Проводу Українських Націоналістів боротьбу найбільш неморальними засобами. Одним з них є поширювання різних клевет на поодиноких членів Проводу, мовляв: цей є на услугах польського генерального штабу, другий є большевицьким шпіоном, а тамтой служить якомусь іншому «генеральному штабові». Тому, що ці вістки поширювано «строго довірочно», і потихоньки «на вухо», годі було потягнути клеветників до відповідальності, тимбільше, що, і коли впалося на слід клеветника, то дотичні особи, які подавали про нього відомості до О. У. Н., просили не робити з того ужитку, не бажаючи як свідки «волочитися» по судах. Між такими клеветниками були й теперішні «міністри уряду У. Н. Р.». В однім однак випадку справа малася інакше.

П. Ф. Мороз з Подєбрад, член польонофільської групи А. Лівницького, у присутності кількох українців, твердив, що п. інж. М. Сціборський, член Проводу Українських Націоналістів, є провокатором та агентом польського генерального штабу. Один з присутніх, що знає ще з Української Армії п. інж. Сцібор-

ського, застерігся проти тверджень п. Мороза та подав все це до відомо інж. Сціборському, який вніс судову скаргу.

Нижче подаємо переклад рішення суду. Повітовий суд в Подєбрадах

Відділ III. дня 27. квітня 1929.
Т. 297/29—2.

Перед початком головної розправи заявив обжалований Федір Мороз, що відкликає образи, наведені в акті обжаловання, з тих причин, що хоче, щоби ця справа публічно була покинчена, як рівнож, що не може обвинувачувати приватного обжаловуючого Миколу Сціборського, в тому, щоби він був агентом провокатором, та зав'язався заплатити під егідуцію до 1. місяця видатки карного поступовання 118.— Кч., з чим погодився приватний обжаловуючий Микола Сціборський і відступив від цього обжаловання. Проголошено рішення, що карне поступовання після §§ з. 227 і 447 к. з. припиняється.

По перегляненні підписано: Др. Голєка в. р., Лякмайєр в. р., інж. Ф. Мороз в. р., Др. Задіна в. р., інж. Сціборський в. р., Др. Квічала в. р. —ab—

Конгрес Міжнародного Жіночого Союзу.

Конгрес Міжнародного Союзу для політичних прав і громадянської праці жінки відбувався у днях 12—25. червня б. р. в Берліні. У Конгресі Союзу, який є найбільшою міжнародною жіночою організацією, взяло участь біля 1000 делегаток та сотки гостей, між ними багато з далеких країв. Союз Народів, Міжнародне Бюро Праці й інші міжнародні установи прислали свої заступниці. На відкритті й на прилюдних мітингах присутних було поперх 5000 осіб.

Українську делегацію вислав «Союз Українок» у Львові, який від 1923. р. є членом Міжнародного Союзу, хоча підставою членства є принцип державності. Таким чином українська делегація заступала на Конгресі Україну нарівні з делегаціями вільних державних народів. Салю пленарних засідань прикрашував, поруч інших прапорів, наш синьожовтий прапор, а другий дефілював нарівні з іншими в часі відкриття Конгресу та при інших маніфестаціях.

У рамках «Міжнародного Базару», який улажено в часі Конгресу, велике зацікавлення викликав український столик з народними вишивками, гуцуль-

ськими деревляними виробами, керамікою та писанками. Всі ці речі були продані вже другого дня конгресу.

У склад української делегації входили з краю пос. Мілена Рудницька, Ірина Павликовська й Олена Шепарович та дві українки з Берліну: Ольга Коновалець й Ольга Островська.

П. Мілена Рудницька, голова делегації, відбула перед Конгресом ряд розмов із президенткою Міжнародного Союзу п. Corbett Ashby, із секретаркою п. Gourd та з іншими членами Екзекутиви у справі членства українок у Міжнароднім Союзі, заквестіованого на протязі останніх місяців Екзекутивою; брала участь у засіданнях Міжнародного Відділу, як рівнож співпрацювала в комісії миру та в комісії політичної праці жінки. На засіданні першої комісії поставила поправку до резолюції у справі розоруження й осудження усякого роду насильства, у цьому напрямку, щоби побіч гнету політичного й економічного осудити також гнет у культурній діяльності (винародовлення чужою школою, спинювання культурного розвитку й ін.) Поправку прийняла комісія, а потім

і сам Конгрес. У комісії миру п. Рудницька говорила про відносини на Сході Європи. З доручення комісії політичної праці жінки п. Рудницька реферувала на пленум Конгресу дня 22. червня справу праці жіноцтва в політичних партіях, мотивуючи зайвістю і шкідливістю творення окремих жіночих секцій у партіях.

Дня 18. червня на великих прилюдних зборах у салі німецького парламенту п. Рудницька говорила про умови праці жіноцтва поневоленої нації, вказуючи, що для політичної діячки недержавної нації боротьба за права жінки є рівнозначною з обороною національних прав. Ця промова була дуже горяче прийнята многотисячною публікою і пресою та зєднала українській делегації симпатії і поважання Конгресу.

П. О. Шепарович була секретаркою делегації і співпрацювала в комісії моралі й поборювання торгівлі жінками та в комісії жіночої поліції; рівнож була членом скрутаційної комісії при виборах Екзекутиви.

П. І. Павликовська була членом комісії незамужньої матері й її дитини та комісії рівноправности жінки у законодавстві.

П. О. Коновалець була членом комісії для рівних умов праці.

П. О. Островська брала участь у нарадах жіночої молоді, які відбулися у рамках Конгресу.

Крім ділових нарад Конгресу відбувся цілий ряд офіційних і приватних прийнят, на яких українські делегатки мали нагоду інформувати чужинки про українську справу.

Конгресові звідомлення та берлінська преса присвятили українській делегації дуже прихильні згадки.

У конгресовім комунікаті про «Міжнародній Базар» читаємо: *Богацтвом красок визначаються вишивки й писанки з України.*

Звіт промови п. Рудницької, виголошеної на мітінгу парламентаристок дня 18. червня, вийшов на трьох сторінках машинового письма як офіційний конгресовий комунікат, а берлінські щоденники подали у скороченні зміст промови, додаючи прихильні коментарі. І так: *Фоссіше Цтг.* ч. 284 з 19.VI. пише: «... Невгаваючими оплесками дякувала публіка українській бесідниці...» а *Дайтше Альгемайне Цайтунг*: «Бурю оплесків ви-

кликали виводи українки, Мілени Рудницької, посолки до польського сойму...» *Дас Дайтше Тагеблят* (націоналісти ний орбан) з дня 29.VI. у передовиці п. з «Для миру й Союзу Народів» критикує становище німецької делегації на Конгресі, закидуючи їй недостачу й проти-ставить цьому виступ п. Рудницької, про який пише: «Нічого нового ні цікавого не можна було на Конгресі почути до хвилини, коли парламентарна представниця українського народу у польському соймі, п. Мілена Рудницька, увійшла на трибуну й мала відвагу піднести справу поневолених націй і національних меншостей. Невгаваюча буря оплесків, як подяка цій неустрашимій жінці, була доказом, що багато делегаток відіткнули свобідно, немов ви-свободжені з тяжкого натиску, який ваготів на них у попередних днях Конгресу».

«Остевропейше Корреспонденц» з 28.VI 1929. помістила статтю п. з. «Жінка Сходу Європи на Ювілейнім Конгресі Міжнароднього Союзу в Берліні», в якій м. і. пише: «Більше, ніж інша делегація, звернули на себе увагу делегаток, гостей і німецького громадянства представниці України. Велике зацікавлення викликали українські народні крої і зразки українського народнього мистецтва. Одначе важнішим був успіх, який віднесла українська делегація завдяки промові своєї провідниці, п. Мілени Рудницької, з нагоди вечірнього мітінгу парламентаристок у німецькім Райхстагу. Цей успіх українського жіноцтва слід горяче привітати, бо він є доказом, що українські жінки бажають працювати над культурним і господарським піднесенням своєї нації, та що вони, маючи повну свідомість відповідальности за майбутність своїх дітей, протиставляться всім винародовлюючим впливам, які хотять спинити національний розвиток українського народу».

«Україне-Беріхт» («Українське звідомлення» видаване на німецькій мові пресовим бюро українських націоналістів у Берліні) присвячує ціле число з 29.VI. українському жіночому рухові.

Орган «Союзу Німецьких Громадянок», «Міттайлюнген» передрукував промову п-ні Рудницької у цілости, а віденський щоденник «Насс Вінер Журналь» помістив інтерв'ю з нею.

РОЗБЕЧДОБРА

НАЦІЇ

ОРГАН ПРОВОДУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

ЗМІСТ.

1. Я. Дуб: Сучасна криза державного ладу та майбутній устрій України	251
2. В. Богун: Питання господарської самовистарчальности Польщі, Росії та України	258
3. Проф. О. Милюк: Фашизм	262
4. Юр. Миланч: Жиди, сіонізм і Україна	271
5. Ген. М. Омелянович-Павленко, старший: Початок 1919. р.	276

ХРОНІКА.

6. На Радянській Україні	281
7. Під Польщею	284
8. Міжнародний огляд	286
9. Огляд господарського життя Америки	292
10. Українська еміграція у Франції, Бельгії та Люксембурзі	297
11. Знагоди міжнародних студентських з'їздів	299
12. Хто ми такі?	304
13. Рецензії	308

УКРАЇНСЬКА КНИГАРНЯ В ПРАЗІ.

(Knihkupectví F. Svoboda, Praha II., Václavské nám. 57).

Книгарня має на складі всі книги українських видавництв, як Державного Видавництва України, Всеукраїнської Академії Наук, «Книгоспілки», «Сайва», «Руху», «Часу», Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, «Давін», «Червона Калина» і т. д.

Книгарня приймає передплату на всі періодичні видання Великої України, Західних Земель і закордону на умовах найбільш вигідних.

Замовлення виконуються негайно.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

(ROZBUDOVA NASII)

ОРГАН ПРОВІДУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

Річник II.

Прага, серпень—вересень 1929. Число 8—9 (20—21).

Я. Дуб.

Сучасна криза державного ладу та майбутній устрій України.

Велика європейська війна не лише захитала господарську гегемонію Європи у світі, але також у значній мірі основи того суспільного та державного ладу, що витворився протягом попереднього віку. І справді, в бігу останніх років помандрували у безвість кілька великих імперій, що були довший час підпорою того напівфеодального монархічного ладу, що в деяких країнах ще раніше загинув під натиском промислового капіталу та робітничого руху. Вже перед війною в лоні європейських націй відбулися значні зміни, а саме протягом останніх десятиліть на політичний овид виступили нарівні з маєтними соціальними верствами (землевласники, домовласники, купці, промисловці тощо) також широкі народні маси (робітництво, ремісники, селянство, службовці). Проте тоді ще не було поміж ними такої ворожнечі та політичного зріжничкування, як це маємо особливо в післявоєнний час. Адже війна та революція не лише знищили фінансову рівновагу європейських держав та викликали хронічну господарську кризу в Європі взагалі, але також ґрунтовно підірвали добробут середніх верств європейського суспільства. Особливо на ґрунті інфляції десятки мільонів середніх і дрібних хліборобів, промисловців та крамарів, як також мільони урядників, службовців та представників вільних професій втратили своє колишнє соціальне становище, так би мовити, пролетаризувались і засвоїли почасти політичну ідеологію робітничої класи. Звичайно, цей процес в деяких країнах ще не пішов так далеко, як це сталося, наприклад, в Англії чи Німеччині, проте він усюди дає себе знати. Разом з тим Європа, втративши свою господарську гегемонію та переставши бути світовим банкіром, вже роками безуспішно намагається розв'язати проблему того промислового та аграрного перенаселення, яке виявляється у хронічній безробітності по містах та селах. Бо у світовім господарстві взагалі, а в торговельнім обміні зокрема, відбулися протягом останніх 15 років величезні зміни не на користь Європи, а тому вона тепер не є в стані розвивати належним темпом свої продукційні сили, щоб таким робом забезпечити своїй людині відповідну працю. Мало того, перед війною понад 2 міль. європейських селян, робітників та людей інших професій виїздило в позаєвропейські країни, а тепер ця еміграція з незалежних від Європи причин скоротилась більше ніж на половину. Себто, не зва-

жаючи на зменшення річного приросту та значні втрати людности підчас європейської різанини, в Європі нині дається відчувати значно більша перелюдненість, як то було перед війною.

Саме оці соціально-економічні зміни й являються причиною тої державно-політичної кризи, що все загострюється в Європі та прибірає іноді досить небезпечні форми. Раніше родина та особливо церква були тими інститутами, що у значній мірі затримували процес політичної радикалізації широких народніх мас. Крім того в попередніх віках лише заможні верстви суспільства користувалися майже монополюю здобутками освіти та культури. Таксамо тоді інститут власності мав значно інший характер ніж тепер. Нарешті в минулім не було тих політичних свобод, що відчинили всім суспільним верствам двері до вільної організації. Європейський лібералізм у боротьбі проти колишньої автократії та монополюю панування феодалних соціальних груп, як також у змаганнях за політичну рівноправність всіх громадян, протягом ХІХ. в., насправду добився перемоги над своїми противниками. Колишня мораль, що базувалася на приписах релігії, а також авторитет влади, побудованій на засадах гієрархії та монархії, втратили нині під собою ґрунт і прибрали нову форму. Таксамо правні норми, у зв'язку з глибокими змінами побуту, соціальних відносин, моралі та інститутів власності й родини, нині вже не відіграють тої ролі, що її вони мали в минулім.

Тріумф європейського лібералізму над колишнім світоглядом та суспільним ладом спричинився до величезної культурно-політичної революції, але він не розв'язав соціальної проблеми та навіть ще більше ускладнив міжнародні відносини на ґрунті господарського суперництва різних держав. Тому саме народні маси зчасом почали переходити під вплив інших політичних чинників і, поволи засвоюючи новий соціалістичний світогляд та його ідеологічну концепцію, зачали провадити боротьбу за владу в державі, намагаючись таким робом добитися свого соціального визволення та цілком змінити суспільний лад. На думку комуністів це може статися лише шляхом установа пролетарської диктатури, як це й зроблено на Сході Європи. Зновуж соціалісти, рахуючись з досвідом такого експерименту в Росії та на Україні, навпаки, обстоюють шлях повільного захоплення державної влади на засадах народоправства. І справді, бачимо, що в багатьох європейських країнах соціалістичні партії досягнули такого великого впливу в державі, а зокрема в парламентах та інших представницьких органах, що без них вже неможливо утворити державної влади або місцевих урядів. У зв'язку з цим самі соціалістичні партії перестали бути цілком робітничими, бо до їх складу належить чимало членів інших суспільних груп, а підчас виборів за них голосують мільйони дрібних власників, тощо.

Раніше на ґрунті парламенської демократії до влади приходили по черзі то консервативні, то ліберальні партії, себто соціальні групи, що різняться поміж собою методами та способами державного урядования чи політики, але стоять на ґрунті сучасного суспільно-господарського ладу. Ниніж з'явилася третя сила, яка або одверто загрожує за одним махом все перевернути до гори ногами, або сподівається добитися того шляхом певних радикальних реформ. Звичайно, при таких обставинах боротьба за владу в державі прибрала нечуваної гостроти та надзвичайно ускладнилась. Тому саме європейський парламентаризм та демо-

кратичний державний устрій переживає нині дуже гостру кризу. Себто ця система народоправства, що зародилась в Англії, а далі шляхом європейських буржуазних революцій поширилась в Європі й поза нею, тепер не вдоволяє вже не тільки комуністів, але також і чимало інших політичних сторонництв не вважає її вже панацеєю державного ладу. Тимбільше, що у процесі свого розвитку європейський парламентаризм прибрав гіпертрофічні форми, принаймні в деяких країнах. Так там, де парламент дійсно став сувереном, себто в тих країнах, де голова держави, монарх чи президент, позбавлені будь-якого впливу в державі так, що парламенські уряди утворюються лише формально з їх почину, на ґрунті взаємної боротьби безлічі політичних партій досить часто неможливо утворити такого працездатного уряду, що мігби протягом довшого часу без великих перешкод працювати в нормальних обставинах. Разом з тим саме з цієї причини в деяких країнах державна влада не в силі розв'язати різних складних проблем, що стоять на порядку дня, але примушена їх або відсувати до приходу кращих обставин, або обмежуватися лише на дрібну працю, що звичайно дуже шкідливо відбивається на інтересах даної нації.

Іноді така парламенська стагнація та політичні чвари прибірають навіть небезпечні для держави форми, а тому не дивно, що в деяких європейських країнах ті чи інші впливові чинники шукають порятунку в заведенні диктатури. Тимбільше, що досить часто за лаштунками парламенту, який начебто, як виразник суверенної волі нації, керує її долею, дуже великий вплив та значіння у державі мають різні промислові об'єднання або банківські групи. Так само нерідко ще більшу роль відіграють в деяких країнах усякі мілітарні чинники чи державна бюрократія, для яких парламентаризм являється лише прислоною їх панування. Якраз з почину таких позапарламенських чинників в Європі й трапляються усякі державні перевороти, що або цілком ліквідують народоправство, або надають йому виразно карикатурну форму.

Цікаво одначе, що в тих європейських країнах, де господарська криза не дає себе знати, а соціальні відносини до певної міри устійнилися, не відчувається і державно-політичної кризи, а боротьба за владу переходить у досить спокійних формах. Цей факт цілком виразно свідчить, що сучасна криза державного ладу щільно зв'язана з тим господарським безладдям, що запанувало в Європі в наслідок недавньої війни. Тому оскільки згодом вдасться зліквідувати цілком, або принаймні у значній мірі власне нинішню господарську кризу, то безперечно послабнуть, як соціальна боротьба, так і різні політичні чвари. Себто справа полягає не в тім, що парламенська демократія має різні хиби та відемні риси, які зрештою будуччина може виправити в той чи інший спосіб, відповідно до потреб часу й особливих обставин чи традицій різних країн та націй, але в тім, чи може Європа на засадах народоправства розв'язати господарську кризу й упорядкувати та устійнити соціальні відносини. Певні суспільні групи й думають, що саме з цієї причини доводиться деяким країнам стати на шлях диктатури, бо інакше не можливо розв'язати власне соціально-економічних справ. Із цієї також причини друга частина європейських держав переживає цей переходовий час кризи державного ладу без заведення тимчасової диктатури.

Отже ділему — *диктатура чи народоправство* — доводиться роз-

глядати з погляду доцільності, а не лише на підставі принципіальних міркувань. Можливо проте, що сучасний парламентаризм зазнає деяких значних змін. Бо основним недомоганням європейського народоправства є те, що парламент захопив у свої руки занадто велику долю народньої суверенності, тоді як виконавча влада позбавлена належної можливості спокійно провадити свою працю протягом довшого часу. Себто необхідно встановити поміж законодавчим тілом, виконавчою владою та головою держави такі відносини, щоб різні парламенські чвари та партійне суперництво не викликували безперестанних урядових криз та змін влади протягом довшого часу. Саме з цього боку державний лад Злучених Держав має значну перевагу перед європейським парламентаризмом. Тому можлива ревізія європейського народоправства в цім напрямі, про що зрештою свідчать ті проєкти, що їх висувують певні французькі та німецькі чинники.

Навпаки, всі тактичні паліятиви різних політичних груп про зміну виборчого закону, щоб таким робом добитися своєї переваги в парламенті коштом інших, не мають істотного значіння. Як відомо, в Англії вкорінилася традиція, на підставі якої кожна виборча округа вибирає одного посла певною відносною більшістю поданих голосів. Тому саме там до недавніх парламенських виборів при владі була консервативна партія, що на виборах в 1924 р. одержала значно менше голосів ніж робітнича та ліберальна партії (разом), але в парламенті мала до $\frac{2}{3}$ усіх мандатів. Навпаки, в Німеччині парламенські вибори відбуваються на підставі зв'язаних партійних списків, що, звичайно, має свої переваги, але разом з тим, як свідчить досвід, дуже ускладняє утворення сталого уряду, бо для цього необхідно запрягати до одного воза кілька політичних партій. У Франції відбувалися раніше вибори до парламенту на підставі зв'язаних списків, але недавно ця країна відновила предвоєнний виборчий закон, що, однак, не принесло ніяких змін щодо складу французького парламенту. Себто в Англії при владі була партія, яка репрезентувала всього меншість населення країни, однак проте уряд Бальдвина протримався цілих 5 років без усяких криз та парламенських труднощів, в часі як в Німеччині уряд Міллера безперечно репрезентує волю більшості населення країни, однак, не дивлячись на це, урядова криза продовжується там, так мовити, перманентно. З нашого погляду ідеального виборчого закону взагалі не можна вигадати, а тому кожна країна завжди буде триматися того закону, що є доцільнішим з тих чи інших причин.

Разом з тим слід ствердити, що основною засадою державного ладу є, і безперечно довго ще буде, народоправство, тоді як різні диктатури являються лише переходовими явищами. Адже підчас недавньої війни таксамо майже всюди панувала мілітарна диктатура, що в дійсності було виправдане обставинами. Тимчасом російський царат або краще мовити автократія чи орієнтального типу сатрапія, хоч і протрималася занадто довго, проте й скінчила своє існування такою нечуваною катастрофою. Не виключене, що не менш трагічно закінчить своє пановання й більшовицька диктатура. Досить уважно придивитись до того, що робиться в Іспанії, де мілітарна диктатура вже роками топчеться на тім самім місці, не розв'язавши тих саме проблем, які спричинилися до ліквідації єспанського народоправства, щоб переконатися, що не завжди є доцільним кидатися до диктатури, коли нема виглядів, що вона краще забезпечить інтереси

нації ніж народоправство. Викликає великі сумніви також недавно проголошена військова диктатура в Югославії, бо вже минуло більше ніж пів року, а ніяких життєвих проблем не лише не розв'язано, але вони навіть не поставлені на порядок денний. Таксамо фактичний військовий режим у Польщі теж себе дуже мало виправдав, а що чекає польську державу в будучині, являється досить важкою загадкою. Навпаки, заміна боярської диктатури в Румунії хоч і зовсім таки ще невиразним народоправством, вже принесла деякі додатні наслідки. З цього висновок, що в багатьох європейських країнах, в яких нема постійних парламенських традицій, а головне які ще не досягнули повної консолідації, диктатура й народоправство будуть деякий час чергуватися, поки нарешті таки не переможе народоправство. Це однак не означає, що і в далекій будучині сучасне народоправство залишиться незмінним; це залежить від того, чи нинішній суспільно-господарський лад збережеться, чи він зазнає різних радикальних змін.

Виникає питання: який державний устрій може найкраще забезпечити господарський та культурний розвиток Української Нації в часі визвольних змагань, як рівнож в часі, коли їй пощастить утворити й упорядкувати Українську Самостійну Соборну Державу?

Українська Нація виборе собі волю та державність лише шляхом національної революції та оружної боротьби, підчас якої на українських землях пануватиме національна диктатура, як то завжди було підчас війни або визвольної боротьби інших націй. Чи вибухне ця національна революція у зв'язку з можливими військовими подіями на Сході Європи чи незалежно від них, Українська Нація буде в стані добитися своєї перемоги лише тоді, коли провідні її верстви утворять відповідну до вимог часу й обставин національну диктатуру та зорганізують належну військову силу. Без цього годі й думати про перемогу над сучасними займанцями українських земель. Ця рішуча диктаторська влада протягом певного недовгого часу буде повинна встановити лад та спокій у країні; повільно та доцільно упорядкуючи соціально-господарські відносини, що витворилися на українських землях під різними займанщинами. Нарешті, коли це станеться та коли буде як слід налагоджена оборона держави, то національна диктатура уважатиме своє завдання виконаним й установить в українській державі нормальний лад на засадах народоправства.

Рішуче й категорично виступаючи проти будьякої реставрації старого ладу, але навпаки, рахуючись з тим становищем, яке нині витворилися в умовах пролетарської диктатури, слід нам буде подбати про збереження всіх корисних для нації соціальних здобутків революції та про такий господарський розвиток нації, щоб, побільшивши промисловість у 5—6 разів, а сільське господарство у 2—3 рази, Україна стала країною промислово-хліборобською, щоб безробіття, товаровий голод, життєва криза та безземелля і взагалі злидні та еміграція за межі батьківщини стали лише споминами. Щойно тоді, коли Українська Нація справді досягне такого добробуту, який нині мають найпередовіші нації, а Українська Держава стане могутньою, соціальна боротьба на Україні зведеться до мінімальних розмірів, а політичні чвари втратять під собою ґрунт.

Цю саме засаду не цілковитого руйнування того соціально-економіч-

ного ладу, який витворився на Східній Україні, а лише його *доцільної реорганізації та дальшої розбудови*, треба застосувати й щодо державного устрою України. Так у період *національної диктатури українська влада буде спиратися на місцеві національно-революційні організації*, якими будуть переважно ради сільські, міські та інші. Адже українські маси намагаються навіть за большевицького пановання захопити місцеві ради в свої руки, що звичайно не вдається їм, бо компартія ріжними способами фальшує вибори до рад, а також шляхом терору та на ґрунті куріяльної системи здобуває більшість зі своїх прихвостнів. Проте нема сумніву, що *коли захитається пролетарська диктатура, то всі ці ради опиняться в руках українських революціонерів*, і за їх допомогою буде легше провадити боротьбу за визволення. Треба отже рахуватись з тим, що *українські національно-революційні ради* відиграють величезну роль у боротьбі за визволення та проіснують аж до заведення справжнього народоправства.

З другого боку слід пам'ятати, що *європейський парламентаризм на Україні не має ні традицій, ні будьякого ґрунту*, бо Українська Нація не витворила й до нині справжніх політичних партій, якщо такими не вважати ріжних емігранських недобитків. Правда, на західних наших землях справа виглядає трохи краще. Всеж не слід забувати, що й європейський парламентаризм переживає поважну кризу, а партійні чвари внеможливають творчу працю та тяглість виконавчої влади. Отже булоб дуже небезпечним експериментом у *новій державі*, і то зараз в її початках, запроваджувати європейське народоправство, оскільки останнє нині не цілком виправдує себе у країнах з великим парламентарним досвідом та рутинною. Україна буде потребувати довший час *твердої влади, яка з повною відданістю інтересам Української Нації повинна буде без усяких парламентських інтриг та інших перешкод систематично переводити в життя ріжні реформи*, а головно безнастайно дбати про господарський та культурний розвиток країни. Тимчасом парламентаризм з усіма його хибами, себто партійним суперництвом та хронічною урядовою кризою, у часі війни або в неупорядкованих відносинах відновленої держави, тай ще без парламентських традицій, лише затримуватиме працю українського уряду.

Однак затягувати національну диктатуру на довший час, як це зробили російські большевики чи італійські фашисти, булоб теж недоцільним та досить небезпечним експериментом, бо нація позбавлена довший час належної волі та скована по рукам та ногам монопольним панованням одної партії чи групи не в стані належним способом розвинути свої творчі сили, позбавлена можливости виявити свою енергію та розмах на всіх ділянках господарського чи культурного розвитку. Саме наша нація дуже потребує належної школи політичного виховання та громадської організації, що в обставинах диктатури або зовсім неможливе, або відбувається занадто повільним темпом. Адже якраз через те, що Українська Нація ще не знаходиться на відповідному ступені політичної зрілості, так часто трапляються дуже сумні факти, коли певні суспільні групи ухиляються від активної боротьби за власну державність, або ще гірше, переходять до ворожих таборів, підпадаючи впливам наших національних ворогів чи обмежуючись лише на оборону своїх класових інтересів. Це звичайно свідчить виразно, що волю нації не завжди виявля-

ють роспилені та неорганізовані маси населення, а ті *активні та організовані провідні верстви нації*, які шляхом волевого чину та творчого пруження з усею самовідданістю, запалом і рішучістю обороняють тереси нації. Саме тут лежить виправдання національної диктатури час визвольної боротьби на Україні та в початках відновленої держави, али то лише частина українського народу (національно-революційні організації) буде організована. Однак такий стан не сміє стати ідеалом з назавжди. В інтересі нації є притягнути до державно-політичної стивности всі шари українського народу.

Що більше, коли диктатура намагається затримати владу у своїх руках довший час (як це є напр. у большевиків), уживаючи для цього ю методів насильства та терору, або ріжними способами викликає юзію в масах, що це вони знаходяться при владі у країні, організує жні представницькі установи та шляхом усяких маніпуляцій чи виборих махінацій фальшує волю нації, — тоді диктатура зчасом вироджується, під натиском життя поволі слабне, поки нарешті ті чи інші суцільні групи збройною рукою її не знищать. Цей саме процес і відбується нині на Сході Європи. Ми гадаємо, що також інші диктатури якає та сама доля.

Коротко кажучи, *ми націоналісти проти інституту диктатури, як орми державного ладу за нормальних умов життя нації. Ми лише обіюємо національно-революційну диктатуру, як переходовий стан, бо на дає можливість українській нації доцільно та раціонально в найортший час вибороти собі визволення та незалежну державність*. Власне тому в період національної революції та збройної боротьби на українських землях запанує тверда диктаторська влада, яка залізною рукою рішуче буде поборювати й усувати всі ті перешкоди, що стоять на шляху до утворення національної держави. Звичайно, в той час політична воля буде сильно обмежена, як також не будуть дозволені ріжні політичні партії, щоби взаємним поборюванням не роспилювали сили нації.

Навпаки за нормальних обставин в українській державі запанує який державний устрій, на підставі якого Українська Нація зможе цілком вільно виявляти свою волю через *представницькі органи*, а її *суверенність* буде доцільно розподілена між *головою держави, законодавчим тілом і вищим судом*.

В. Богуш.

Питання господарської самовистарчальності Польщі, Росії та України.

(Кінець).

5. Господарська самовистарчальність Закавказької Федерації, Закаспійської Спілки, Північного Кавказу й Білоруси.

Виникає запитання: чи зможуть існувати самостійно всі ті національні держави, що тепер знаходяться у тій чи іншій залежності від совітської Росії?

Необхідно зазначити, що Закавказькі Республіки, а саме Грузія, Азербейджан та Вірменія вже існували протягом 1918—1920 рр. як незалежні держави й наочно доказали, що вони зможуть розвиватися також у будуччині, бо посідають чималі природні багатства (нафту, вугіль, манган, мідь, цинк, та інші метали й мінерали, як також бавовна) для розвитку власного важкого та легкого промислу. Крім того в будуччині вони, безперечно, зможуть піднести своє скотарство та хліборобство (з окрема продукцію тютюну, чаю, рижу, цукру, вина та овочів), а також, маючи чималу лісову площу, зможуть налагодити деревообрібну промисловість. Нині там швидким темпом зростає прядільна промисловість, перероблюючи не лише бавовну, але також вовну та шовк.

Нема сумніву, що також закаспійські республіки мають належні підстави для свого незалежного існування у формі федеративної спілки, бо посідають чимале скотарство, як також і хліборобство. Правда, нині вони продукують замало зернових хлібів, але, поширивши засівну площу в 2—3 рази (для чого є всі можливості) та поліпшивши хліборобську техніку, з часом Закаспійська Спілка буде в стані сама себе прохарчувати. Крім того на терені цих республік знаходиться чимало вугля, нафти, залізної руди, міді, цинку та свинцю, яких ще й досі майже не добувають, бо чужоземний капітал туди ще не дістається, а Росія як відомо, не в силі розбудувати навіть своїх великих природних багатств у Сибірі та на Уралі. У будуччині Закаспійська Спілка зможе утворити навіть невеликий власний важкий промисл. Слід рівнож пам'ятати, що з часом може значно поширитися там також легкий промисл, особливо прядільний, цукровий, шкіряний, тютюневий, тощо, бо закаспійські республіки продукують значну кількість бавовни, шовку й вовни та крім того зможуть значно поширити свою продукцію цукру, тютюну й інших технічних культур. У всякім разі закаспійські країни мають більші підстави для свого господарського розвитку, як Авганістан і не менші, як Персія чи Туреччина. До війни існували на частині простору цих республік формально незалежні держави: Бухарська та Хивінська.

Що торкається Білоруси, то ця країна нині знаходиться в тяжкій господарській становищі власно тому, що царський уряд за час свого панування майже нічого не зробив для піднесення її народнього господарства. За останні десять років большевицька влада на східних білоруських землях, а польська на західних, так само лише використовували білоруські терени як свої колонії. Тому власне, як скотарство, так і хліборобство Білоруси знаходиться ще на низькій рівні розвитку. Тимбільше, що протягом 1914—1920 рр. на білоруських землях відбувалися військові операції, які дуже тяжко відбилися на господарському розвитку білоруських земель. Проте нема сумніву, що Білорусь зможе небагом значно поліпшити своє сільське господарство, а крім того, добившись незалежності, зможе утворити також власну переважно легку промисловість. Правда вона не має ні вугля, ні руд, ні нафти, себто вона позбавлена можливості утворити свій важкий промисл. Всеж Білорусь посідає велику лісову площу, дуже значну кількість торфу, та сприятливі обставини для поширення електрифікації на ґрунті використання торфу й водної сили. Також географічне положення поміж Росією, Україною та Польщею сприятиме господарському розвитку цієї країни, коли вона з простором коло 190 тис. кв. кіл. та з населенням понад 8 міль. душ, стане незалежною державою. Адже не треба забувати, що в Європі існує цілий ряд країн значно менших за Білорусь, які, розвинувши до належних розмірів свою сільсько-господарську продукцію, а почасти легку промисловість, досягнули значного господарського добробуту та самовистарчальності.

У значно кращих обставинах знаходиться Північний Кавказ. Правда, він теж не має дуже великих природних багатств, окрім нафти та почасти вугля (цей вугільний

район раніше належав до України). Зате посідає дуже придатну для розвитку хліборобства землю, а також чимало гарних пристаней на чорноморсько-азівським побережжі. Нині скотарство та хліборобство там занепадо у порівнянні з передвоєнним станом, проте й тепер ця країна не лише прохарчовує своє населення, але також вивозить збіжжя до Закавказької Федерації й почасти до Росії. Як незалежна держава, Північний Кавказ зможе не лише подвоїти своє сільське господарство, але також утворити власний легкий промисл. Царська Росія про це зовсім не дбала, а совітська так само мало дбає та використовує цю країну, як свій аграрний додаток, силою стягуючи хліб, м'ясо та різну технічну сировину. Тому саме на Північному Кавказі за винятком добування вугля, нафти та деяких родів харчової промисловості не існують ніякі інші галузі промисловості. Правда, саме нині налагоджується там виробництво сільсько-господарських машин, а почасти поширюється будівельна, цукрова та тютюнева промисловість. Однак, здобувши незалежність, Північний Кавказ буде в стані не лише ці галузі значно побільшити, але також утворити промисловість шкіряну, прядільну, деревообрібну та деякі інші.

6. Господарська самовистарчальність України.

Господарська самовистарчальність України так кидається кожному в очі, що навіть польсько-російські імперіялісти не мають відваги цього факту заперечувати. Характерно, що навіть совітська Україна веде боротьбу за господарську незалежність, бо совітська Росія намагається визискувати українські землі, як це колись робила царська. Не треба забувати, що перед війною Росія щороку стягала з України майже на 100 міль. дол. податків більше, ніж витрачувала на її розвиток. Це саме робить нині й большевицький уряд; за останніх 5 років (1923—1928 рр.) совітська Україна давала прибутків щороку пересічно на 50—60 міль. доларів більше, ніж отримувала від союзного уряду на свої видатки. Цілком зрозуміло, що ці ресурси використала совітська Росія, бо інші республіки таксамо, як й Україна, знаходяться у становищі російських «соціалістичних» колоній. Ми вже вказували на визиск України з боку Москви на полі зовнішнього торгу.

Отже не дивно, що Росія індустріалізується нині швидким темпом, ніж Україна та інші совітські республіки; російські фабрики та заводи вже переустатковані, а в тому часі, коли на Україні не збудовано ні одної великої фабрики чи заводу, в Росії збудовано чимало нових прядільних фабрик, машинобудівельних заводів та будується кілька великих металургійних. Москва намагається пояснити це тим, що на Україні вже існує важкий промисл, тоді як в Росії необхідно його якраз тепер утворювати, і то навіть коштом інших республік, щоб, мовляв, добитися господарської незалежності Союзного Союзу від «буржуазних» країн. На ділі Росія намагається ось так унезалежнитися також від України. Це можна було б до певної міри зрозуміти тоді якби за української гроші не тільки індустріалізувалася Росія, але й також на Україні витворювались та поширювались ті галузі промисловості, які, або ще не існують (прядільна, електротехнічна, авто-тракторна, виробництво варстатів та знаряддя), або ще дуже незначно розвинені (машинобудівельна, металообрібна, хемічна, шкіряна, будівельна тощо). Тимчасом Москва не дає належних ресурсів навіть на поширення вже існуючих галузей. Тому саме добування вугля і руд та продукція криці й чавуну на Україні побільшується значно повільніше, ніж у Росії (нині українська металургія дає всього 85—90% перед воєнної продукції). Навіть електрифікація України, не зважаючи на будівництво великої гідроелектростанції на Дніпрі (Дніпрельстан) відбувається дуже повільно, хоч український вугільний район (Донбас) та інші промислові осередки відчувають велику недостачу електроенергії.

Так було в останніх 5 роках, це саме передбачується й в будуччині. З капітальних вкладів на фінансування промисловості, які передбачується витратити протягом блищих 5 років, у розмірі 5—8 мільярдів доларів, Україна має одержати всього 1—1,1 мільярд. дол., себто менше ніж 20%, тоді коли питома вага української промисловості складає понад 21%. Отже після 5 років господарська доля України в Союзі безперечно впаде.

Як бачимо, «соціалістичне будівництво» на Сході Європи відбувається в той спосіб, що Росія індустріалізується, а Україна, навпаки, власне аграризується, бо втрачає свою питому вагу у промисловості Союзу. Тимчасом обставина, що якраз Україна має найбільше аграрне перенаселення у Союзі й нараховує на селі коло 2—3 міль. цілком зайвих робочих рук, що на душу українського населення припадає лише 1,2 гект. придатної до хліборобства землі, а на одно селянське господарство

усього 4,4 гект. засівної площі (в дійсності коло 3 міль. селян, себто понад 50% не мають 4 гект., з чого 1 міль. селян навіть менше 1 гект.), — вимагалаби, щоб саме Україна поширила свою важку та легку промисловість до максимальних розмірів.

Цілком зрозуміло, що на ґрунті такої господарської політики українська промисловість не в силі забезпечити працею зайвих робочих рук на селі, а тому українське селянство знаходиться в неймовірно тяжким матеріальним стані й примушене переселятися до Азії. Так совітський уряд виробив плян, на підставі якого протягом блищих п'яти років з України має виїхати коло 1 міль. душ хліборобського населення (200—250 тис. господарств). Абстрагуючи від того, що еміграція українських селян-хліборобів взагалі не є бажаною, слід замітити, що в дійсності за браком ресурсів її не вдасться перевести в життя. Міжтим за цей час сільське населення шляхом щорічного приросту збільшиться принаймні на 2 міль. душ так, що аграрне перенаселення і при переведенні колонізації власне зовсім не зменшиться, а навіть збільшиться, бо протягом 5 років українська націоналізована промисловість розвинеться дуже мало й зможе дати працю всього 200 тис. нових робітників.

Отже господарське становище України не зміниться на краще, навіть, коли за цей час вся сільсько-господарська продукція по думці виробленого пляну зможе підвестися на 45—50%, бо продукція зернових хлібів досягне лише передвоєнного стану. Однак є ще питання, чи вироблений господарський плян взагалі вдасться перевести в життя. При такому розвитку народного господарства України, економічні відносини поміж Росією та Україною не лише не зміняться на краще, але погіршаться.

Москва визискує й буде визискувати Україну, як свою «соціалістичну» колонію, бо вважає її лише дуже корисним додатком до Росії. Цього, звичайно, не буде, коли Україна стане незалежною державою, бо тоді українське народне господарство буде не лише розвиватися значно швидше, але головно всебічно та доцільно, у першу чергу для задоволення потреб українського внутрішнього ринку. Тоді й торговельні відносини поміж Україною та Росією відбуватимуться на засадах взаємної вигоди, а не на ґрунті колоніальної залежності України від Росії. Разом з тим Україна матиме можливість налагодити також як слід свій зовнішній торг з іншими європейськими та позаєвропейськими країнами.

Українська держава у своїх етнографічних межах, зможе досягти значної господарської могутності, бо має всі підстави для свого розвитку на засадах самовистарчальності. Адже нема сумніву, що Україна зможе піднести своє сільське господарство принаймні у два, а то й у три рази, як також промисловість у 5 і навіть у 6 разів. Годі добування вугля піднесеться до 150—180 міль. тон, добування залізної руди до 20—25 міль. тон, продукція чавуну досягне 15—18 міль. тон, а продукція криці 16—20 міль. тон. При таких обставинах українська машинобудівельна, металообробна та електротехнічна промисловість зможе розвинути до таких розмірів, що Україна майже не потребуватиме довозу ні машин, ні іншого технічного устаткування, а обходитиметься своїм власним виробництвом. Звичайно, що тоді українська легка промисловість лише обмежена хочби тільки на задоволення потреб внутрішнього ринку, пошириться значно більше за важку, бо доведеться утворити власну прядільну промисловість, значно поширити шкіряну, хемічну, цукрову та взагалі харчеву, як також будівельну й ін. Одночасно з цим сільське господарство України на ґрунті належної інтенсифікації та машинізації так піднесеться, що Україна зможе вивозити до 3—4 міль. тон пшениці та ячменю, коло 1,8—2 міль. тон цукру та значну кількість інших сільсько-господарських виробів, напр. тютюн, спирт, масло, яйця, м'ясо, різні консерви й ін. Таким робом Україна зможе цілком покривати той довіз технічної сировини (бавовна, шкіра тощо) та всяких інших продуктів і виробів, що їх доведеться закупувати за кордоном. Тоді Україна розбудує в міру потреби свою торговельну флоту, а також перевіз, зокрема автомобільний.

Іншими словами, Україна зможе протягом певного, досить недовгого, часу досягти того господарського становища, в якому знаходиться нині Франція, а може й Німеччина. Нині понад 80% українського населення живиться з хліборобства, перебуває у нечуваних злиднях й примушене виселюватись; належна ж індустріалізація України дасть можливість зняти з хліборобства принаймні 30%, а може й 40% безземельних і малоземельних селян та забезпечити їм працю у промислі, торзі, перевозі чи по різних службах. Тоді на Україні лише 40—50% населення житиметься з хліборобської продукції, себто буде розв'язана проблема аграрного перенаселення та безробіття, навіть без виселення селян до чужих країн.

Станеться це однак лише тоді, коли Українська Нація здобуде собі незалежну

державу, бо щойно тоді вона матиме можливість всі свої ресурси вжити на всебічний розвиток власного народного господарства.

З наведеної таблиці, шляхом порівняння з ріжними країнами видно, що як етнографічна Польща, так етнографічна Росія, як також Україна мають незаперечні підстави для свого господарського розвитку на засадах самовистарчальності. Звичайно, нині вони у порівнянні з Францією або Німеччиною, не кажучи вже про Великобританію чи Злучені Держави, ще являються країнами відсталими. Проте в будучині вони зможуть стати принаймні промислово-аграрними країнами.

Країни	Простір у міль. кв. кіл.	Населення у міль. душ.	Добування у міль. тон			Продукція в міль. тон		Кількість веретен	Продукція цукру в міль. сотнарів	Продукція пшениці, жита, ячменю та вівса в міль. сотнарів
			нафти	вугля	зал. руди	чавуну	криці			
Злучені Держави	7,8	119	120	568	64	38	51	38	12	53
Великобританія	0,24	45	—	242	11	6,7	8,4	56,8	5,1	5,2
Німеччина	0,47	64	—	287	9,5	13,4	16,2	10,5	18	20,3
Франція	0,55	41	—	62	34,5	9,9	9,2	9,5	8,2	16,1
Італія	0,31	42	—	—	0,3	—	—	4,7	3,6	8,7
Іспанія	0,50	23	—	6,2	5,3	—	—	1,9	2,5	8,2
Чехословацьчина	0,14	14	—	35	1,4	1,5	1,7	3,6	15	5
Румунія	0,29	17	3,6	3	—	0,06	—	0,1	1,2	6,2
Польща	0,20	19	—	40	0,35	0,6	1,2	1,3	5,4	8,4
Україна	0,70	45	0,85	27	4,5	2,7	2,6	0,4	10,2	21,5
Росія	16,5	85	1,8	6	2,4	1	0,9	7,2	1,6	33
Хіна	11,1	450	—	21	1,3	0,4	0,35	3,5	—	30
Японія	0,39	62	—	32	—	0,8	1,2	5,8	—	3

Кидається в очі, що етнографічна Польща продукує збіжжя понад 4,4 сотн. на душу населення, себто незначно менше ніж Злучені Держави (4,5 сотн.) або Україна (4,6 сотн.) тоді, як етнографічна Росія збирає нині коло 3,9 сотн. себто стільки як Франція (3,9 сотн.). Як бачимо Росія, а також Польща й Україна продукують нині таку скількість, яка вистарчає лише для власних потреб. Не слід забувати, що до війни Україна вивозила 4—5 міль. тон переважно пшениці та ячменю, а Росія коло 2—3 міль. тон жита, вівса та почасти пшениці. На Україні тепер засівна площа під пшеницею, ячменем та вівсом зменшилась на 5,8 міль. гектарів, а натомість під житом, бароболою, гречкою, просом, соняшником та кукурудзою збільшилась на 4,9 міль. гект., бо большевицька влада примусово відбирала пшеницю та ячмінь по дуже низьким державним цінам. Крім того, як у Росії, так і на Україні, зменшилась тепер врожайність землі на один сотнар з гектару супроти 1913 р., а також засівна площа ще не цілком досягнула передвоєнної. Совітський уряд намагається значно поширити засівну площу, особливо на ґрунті переселення на вільні землі в Сибірі, Надволжжі, та на Далекім Сході й почасти в Середній Азії. Там же утворюються величезні державні зернові господарства, так, що саме Росія через 5 років зможе поширити засівну площу на 30%, (Україна лише на 15%).

Щодо продукції цукру, то Україна займає нині третє місце в Європі, а через 5 років мабуть пережене Чехословацьчину та дожене Німеччину, бо продукція українського цукру піднесеться до 1,8—1,9 міль. тон, так, що більше одного міль. тон буде вивозитися. У Росії продукція цукру теж піднесеться й то ще швидше, а саме до 0,5 міль. тон бо совітський уряд робить заходи поширити цукрову продукцію головно на російських теренах. Польща також посідає досить значну цукрову промисловість, яка цілком забезпечує внутрішні потреби країни, і навіть децю вивозить за кордон.

Як Польща, так і Росія посідають досить розвинену прядільну промисловість, тоді як Україна повинна ще її утворити принаймні у такому розмірі, як італійська, себто до 5 міль. веретен, а при сприятливих обставинах навіть до 6—7 міль. веретен.

Щодо важкої промисловости, то Польща нині власне навіть має дещо перевагу перед Україною, бо добуває значно більше вугля, хоч, правда, польська металургія за браком залізної руди релятивно лише дорівнює українській. Натомість Росія тепер добуває замало вугля та руди, як також у порівнянні навіть з Польщею та Україною посідає дуже незначну металургію. Проте, Росія має значно більші запаси вугля та залізної руди, ніж Польща або Україна. Тому саме вона безперечно зможе піднести добування вугля, нафти та руди, як також продукцію сталі та чавуну до таких розмірів, що обходиться цілком без довозу вугля та руди з України або з інших країн. Мало того, Росія вже й тепер посідає більшу машинобудівельну та металобобрібну промисловість ніж українська або польська. Протягом 5—10 років ця перевага мабуть ще побільшиться. Таксамо російська легка промисловість, за винятком цукрової, значно більше розвинена ніж українська, і вона нічим не поступиться перед польською.

Як бачимо, господарська будучина цих країн, а також усеї Східної Європи, залежить від того, чи буде там усунене польсько-російське змагання за гегемонію, що станеться лише тоді, коли всі пригноблені нині нації нарешті здобудуть собі незалежну державу. Щойно тоді запаує на Сході Європи сталий мир. І щойно тоді всі східно-європейські країни справді матимуть можливість вільно розвиватися та подбавть про те, щоб у недовгій часі досягнути належного рівня господарського й культурного розвитку. Лише при таких обставинах торговельний обмін поміж ними, як також з іншими країнами, забезпечить Східній Європі литому їй ролі у світовім господарстві. Одноюж з головних передумов цієї кращої будуччини взагалі, а зокрема консолідації Східної Європи, є утворення Самостійної Соборної України.

Проф. О. Мицюк.

ФАШИЗМ.

(Дискусійна стаття.)

У десятій рік після закінчення світової війни хто не чув про фашизм? Він притягає до себе увагу не тільки політиків, його противників, але й найшовширший розголос, а навіть став модною назвою серед широкого публіки, хоч вона не завжди знає його суть. Ним стали цікавитися і люде науки; повстали навіть інститути для вивчення фашизму. Про нього з'явилося вже не мало спеціальних публікацій на різних мовах, крім української, на якій досі маємо тільки окремі статті про ті чи інші прояви.

Тимчасом і для нас далеко незайвим є мати цілісну уяву, хочби тільки в стисло конспективнім огляді, цього нового й своєрідного політичного й соціально-економічного явища, бодай у його основних ідеологічних і практичних проявах.

З надісланих праць даємо найперше можливість п. проф. О. Мицюкові передати свої погляди про фашизм, який автор розбирає в процесі його розвитку — від початків до сьогоденного стану.

Заразом зі свого боку підкреслюємо невмістність назви «фашизму», якою охрестили український націоналізм його противники. Фашизм це рух державного народу, це зроджена на соціальному підкладі течія, що змагалася за владу у власній державі. Український націоналізм це рух національно-визвольний, завданням якого є боротьба за державність, до якої має повести найширші маси українського народу. А тому українського націоналізму не тільки що не можна утотожнювати з італійським фашизмом, а навіть не можна до нього надто приподібнювати. Тим більше не можна приподібнювати українського націоналізму до тих соціально й політично реакційних течій інших державних народів, що їх охрещено рівнож «фашизмом», назвою зрештою невідповідною, коли візьмемо хочби на увагу те, що сам Мусоліні сказав: «Я тверджу, що в чужині є неможливо наслідувати фашизм, тому, що є там інші історичні, географічні, господарські й моральні умови». Редакція.

Назва фашизм, походить від італійського *il fascio*, що означає звязку; у приложенні до людей це означає об'єднання одиниць у гурт спілку.

Таку назву мали в 90-х роках бовві організації сільсько-господарських і гірничих робітників у Сицилії. Під тоюж назвою виступали й організації інтервенціоністів, що мали своїм завданням втягти Італію у світову війну; у них богацько було блянкізму й завзяття, характерного для психології італійців.

Фашизм сучасний, справжній, урядовий повстав з кінцем світової війни на ґрунті незадоволення насамперед існуючим внутрішнім положенням і в другу чергу після-воєнним зовнішньо-політичним становищем Італії.

У парламенських виборах 1919. р. перемогли соціалісти, а серед робітництва проявилися большевицькі нахили. Воно спробувало соціалізувати фабрики, заводи та залізниці й його захватам уряд не перешкоджав: червоні прапори з'явилися на підприємствах як символ усуспільнення виробництва; але поза тим робітники не знали, що треба робити. Довга парламенська криза зі зміною міністерств, відсутність в уряді рішучости будь-як реагувати на захватну акцію робітництва, а в соціалістів брак рішучости закріпити й розширити ці захватні дії робітництва — кореспондували з насильствами над старшинами й комбатантами, що вертали з фронту. Старшини навіть не могли показатися на вулицю з відзнаками, що їх заслужили у війні, бо збольшевичені елементи ті відзнаки зривали, а героїв війни переслідували; це нагадує анальоґічне положення старшин б. російської армії з початком революції. Не треба підкреслювати, що революційні акції мас вели до народно-господарської руїни, тимбільше, що вже світова війна підірвала основи народнього господарства Італії.

У зовнішньо-політичній відношенні Італія була покривджена з боку Антант. У світовій війні вона понесла великі жертви, а міжтим союзники, здобувши перемогу при участі Італії, зменшили долю участі Італії в розділі здобичі. Італійці дивились на це як на пониження їх держави, яке ображало їх національні почування.

Внутрішня криза, підсилена зовнішньо-політичним розчаруванням, та безсилість парламентаризму й соціалізму викликали проти безвілля демократії протест у формі антидемократичного патріотизму, що поставив вище всього ідею національну й дав певне зосередження волевого напруження окремої групи населення. Патріотизм, націоналізм і волева експресія лягли в основу організованих фашизмом боввих союзів, що від збройного захисту перейшли згодом у наступ. Написавши на своїм прапорі — честь батьківщини й її великодержавність, — охоплена «містичною пристрасстю» і революційна своєю тактикою фашистська течія у кривавій боротьбі з початком 1921. р. остаточно перемогла соціалістичні та комуністичні течії й незабаром сама зовсім неподільно опановує політичне життя Італії.

Вона організувалася і прийшла до влади під проводом Беніто Мусоліні. Фашизм це — Мусоліні, а Мусоліні — фашизм. Якже склалася особистість вождя (*duce*) фашизму, а потім многолітнього диктатора Італії?

Він родився в 1883. р. в родині сільського коваля, соціаліста, і сам спочатку був соціалістом. З професії сільський учитель. У самоосвітнім читанні захоплювався Блянкі, Марксом — Енгельсом, сам він підкреслює знайомство з творами Ніцше (чим хоче показати, чому він антидемократ і надчоловік), та самже з другого боку признається,

що з усіх авторів він більш усього зобов'язаний Жоржу Соррелю, теоретикові революційного синдикалізму, від якого навчився революційної тактики, примінені в організації та виступах фашистівських когорт. Отже з рисами блянкіста, ніцшеанця і синдикаліста він попав у соціалістичну партію, де в 25 літ видвигнувся настільки, що займав у ній друге місце; вже перед війною був редактором популярної італійської соціалістичної газети «Вперед», в якій виступав у дусі синдикалізму — був ворогом парламентаризму, релігії та монархії, а приклонником рішучих дій і навіть політичного терору. У час італійсько-турецької війни 1911. р. за принциповий антимілітаризм він одсидів у в'язниці.

На початку світової війни стояло перед Італією питання участі у війні, яке розкололо італійські партії; лише частина лібералів, соціалістів і анархо-синдикалістів виступили проти нейтральності; соціалісти, що стояли за війну, робили це тому, бо очікували від неї революційного землетрусу у світовій мірі. Тоді-то розійшовся з позицією партії Мусоліні, що став за війну; він залишив редагування «Впереду» і заснував інтервенціоністичний орган. На основі підозріння, що той орган фінансується на французькі гроші, Мусоліні був виключений (25. XI. 1914. р.) з соціалістичної партії. Одходячи од партії він заявив: «не думайте, що ви можете заборонити мені мою соціалістичну віру й що ви можете перешкодити мені працювати для перемоги соціалізму і революції». І дійсно, він ще кілька років писав як соціаліст. Всеж виключення з соціалістичної партії Мусоліні — романтичної особистості, що вірила в свою зорю, людини без академічної освіти, але глибоко знаючої свій нарід, розв'язало йому руки, а теж дало товчок до звороту в бік фашизму; це рішило не лише його власну долю, але й долю цілої Італії.

На початках фашистівської діяльності Мусоліні ще заявив себе республіканцем і безрелігійним; зрештою сам фашизм був тоді далекий від якогось цільного світогляду чи ідеології. З початку фашизм вагався між республіканізмом і монархізмом, між соціалізмом й індивідуалізмом, між атеїзмом і релігійністю та не був партією. «Коли розуміти партію — говорив видний фашист Діко Гранді — як рух, що має свою власну ідеологію, своє власне обличчя, то ми ще не партія». «Фашизм — кавав на початках сам Мусоліні — є рух а жадна партія».

Фашизм не зродився із жадної теорії чи догми. Фашизм у процесі руху шукав точки своєї ідеологічної і практичної програми. Фашисти пішли за Мусоліні — який на дні душі залишався тимже соціалістом, не знаючи власне, куди він їх приведе.

На першій мілянській фашистівській зїзді, що відбувся 23.III. 1919. р. під гаслом «благо нації», зарисовуються перші програмові точки бового фашизму. В обсягу зовнішньої політики ствержено зраду з боку союзників у світовій війні, національну образу Італії та необхідність ведення великодержавної політики. В обсягу соціально-економічній, на рішуче домагання самого Мусоліні, ухвалено жадати: а) восьми-годинової праці не лише для промислових робітників, але й для сільських, б) передачі фабрик і заводів до рук працюючих, в) відступлення великих державних підприємств (як напр. залізниці) робітничим союзам, г) конфіскації військових прибутків й ін. Як бачимо — програма соціалістична, з поминенням тільки аграрних реформ. Коли в тімже місяці, що й одбувався перший зїзд, робітники захопили фабрики в Дальміні, Мусоліні цей

факт витав. Коли ще через рік захвати фабрик поширилися по цілій Італії Мусоліні (28.IX.1920) писав, що ця революція власне є одним з етапів тої революції, котру фашисти розпочали від травня 1915. р. Що більше, виступами селян проти поміщицьких маєтків у тімже році поруч з соціалістами керували, за згодою Мусоліні, фашисти.

Однак з тогож часу фашизм перестав толерувати конкурентів — соціалістів. Цікаво, що подібно зробив і російський большевизм з марксістами і соціалістами-народниками. Революційний рух проти великих промисловців, великих землевласників і богачів банкирів викликав переполох і при нездатности соціалістичного проводу потягнув за собою дезорганізацію народнього господарства. Це використує фашизм, щоб одержати від капіталістичних кол матеріальну підтримку для подавлення соціалістів і комуністів в ім'я революції порядку. Занепад і розкол в італійських працюючих колах, розбиття соціалізму виділенням комуністичної партії і розрив загальної, конфедерації праці з соціалістичною партією, яка поділилася у свою чергу на два крила — всі ці обставини, ослабляючі противників, об'легчували фашизові боротьбу з ними й комуністами.

Під прапором фашизму, як його перші кадри, станули — молодь, старшини й добровольці-комбатанти, чимало б. вояків із сільських і промислових робітників, приватних і державних службовців й ін. З добровільною матеріальною підпорою фашистівським когортам перші прийшли поміщики, потім фабриканти та домовласники. Вони постачали фашистам крім грошей ще й авта, на яких ті робили свої караючі налети в місцевості розрухів: цим першим прямим діям фашистів не бракувало краси й сміливості — вони йшли в бій десять проти сто. Як і російський комунізм, фашизм пересяк психологією і методами воєнної доби; його тактика випробується на боротьбі перш усього з італійським большевизмом і є тактикою воєнно-большевицькою: за розбите шкло він б'є десять, за спалений дім палить три... Уряд Джіоліті в 1920—22 р.р. дозволяє фашистам розправитися з комуністами й соціалістами, против яких Мусоліні примінив самі жорстокі міри, при чім нераз розправлялися з комуністами бувші комуністичні робітничі групи, що перейшли до фашизму.

За даними анкети третього конгресу фашистів в 1921. р., яка охопила 151.644 членів, у фашистівській організації начислювано:

поміщиків	18.084	} 36.231 або 24,1%
купців	13.878	
фабрикантів	4.269	
сільсько-господарських робітників	33.847	} 82.648 або 56,2%
промислових	23.418	
приватних службовців	14.989	
державних „	7.208	
вчителів	1.680	
моряків	1.506	
осіб ліберальних професій	9.989	} 29.772 або 19,7%
шкільної молоді	19.783	
	148.651	

Як показують ці дані в фашизмі були заступлені всі професії і всі класи: капіталістичні групи складали четвертину, трудові більше поло-

вини й міжклясові елементи коло п'ятої частини, так що по соціальному складу фашизм виступив як надклясова організація в якій знайшла собі вступлення вся нація. І завдяки цьому, як рівнож завдяки переважачій участі в ній трудових елементів виставленням принципу «благо нації», видвиження ідеї понад кляси, не означило фашизму, як соціальну реакцію.

На флорентійським конгресі у грудні 1921. р. уконституовується «фашистська національна партія» і більше скристалізовується її програма. У зовнішній політиці, висловлюючись проти яких-будь інтернаціоналістів, фашизм став на позиції національної єдності всіх італійців, де вони не перебували, та визнавав необхідним організувати економічно-торговельний розріст назовні одріжнюючи якийсь час його від імперіалізму; з приходом до влади те розрізнення відпало. У внутрішній спеціально-економічній політиці він над все ставить державу, захищаючи національні традиції й інтереси та підпорядковуючи приватні й клясові інтереси моральним і господарським інтересам національності. Принявши за вихідну засаду ідею національності, тої реальної й історичної цілості, що складає довгий ряд поколінь, а в межах якої відбуваються всі без винятку прояви життя, фашизм шукає втілення свого ідеалу в державі, яку хоче бачити могутньою. Він заявляє, що готовий визнати й підтримати всякий політичний режим — монархію чи республіку — щоби тільки той режим пильнував інтересів національності. Він за консолідацію нації і тому проти комунізму й соціалізму, плакаючих клясове роз'єднання і боротьбу; тим течіям вивіджена рішуча війна, але не робітництву. Робітництво фашизм береться організувати в робітничі синдикати (тут вплив синдикалізму), які мають служити вищій цінності — національності й виявляти національну солідарність провадженням національного виробництва, при чім конфлікти між працею і капіталом мусять розрішатися державним регулюванням. Так само фашизм вивів війну лібералізму, його методам і політичним провідникам, буржуазії, яка з погляду фашизму не зуміла розв'язати проблеми оновлення Італії. У ділянці промислу, торгівлі та перевезу проголошено було курс економічної монополізації та денационалізації. З усіх галузей народного господарства хліборобство визнане ледви чи не за єдине джерело національного багатства, яке мусять бути під винятковою протекцією держави. Признано, що великі землеволодіння мусять бути заховані; передбачувалося повільну аграрну реформу, однак лише у відповіднім часі та при сприяючих обставинах. Захист поміщицького володіння при одночаснім земельним голоді італійського селянства давав привід противникам фашизму до твердження, що ним керує італійське юнкерство, що Джіолітті рішився використати фашизм, щоби піддати Італію владі аграріїв у фашистській одежі. Далі фашизм залишає інститут приватної власності, однак розуміючи під ним не тільки саме право, але й певний обов'язок виконання соціальної функції. Нарешті він полишає приватній почин... Такі загальні контури фашизму 1921. р.

У жовтні 1922. р. фашисти рішили захопити владу й проголосили похід на Рим. Та мілітарно вони тоді не були в силі побороти урядову армію, яка не втратила дисципліни. У відповідь на їх наміри, уряд рішив був розправитись з фашизмом при помочі війська, а король санкціонував

приказ армії виступити проти фашистів. І коли все було готове, щоби їх розгромити, — сталося чудо. Вдова-королева Маргарита, завзята фашистка, що молилася до Мусоліні, зявилася до свого сина-короля і змусила його одмінити приказ про подавлення фашистів. Таким чином фашисти розпочавши 24.X.1922. р. «похід» на Рим, власне демонстрацію, 30. жовтня вже були в ньому. Лідер фашистської опозиції,*) Мусоліні, замість опинитися у в'язниці, був іменований головою ради міністрів, щоби організувати сильну владу й новий сучасний варіант авторитарної держави.

У згоді з традиціями Італії, народньому рухові дано вихід; дотеперішній уряд без бою передав владу до рук фашистів. На цей раз в Мусоліні Італія знайшла виразника молодого бурхливого народного завзяття. Фашизм видвигнув і зайвий раз доказав ролі особистостей в історії. Ілюстрацією цієї ідеї, що її колись в Англії так блискучо розвинув Карляйль, а яку в Росії своєрідно заступало народництво, стала постать Мусоліні, «душе» фашизму, людини волевої, активної, самопевної і самозакоханої, людини, що творить факти й перспективи, яка не задовольється досягнутим етапом, але із широким розмахом і пристрасстю продовжує йти далі.

Отже з опозиції фашизм став урядовою партією на чолі держави. Щоби зрозуміти його реформи, подібно як програму, що не переставала бути в впливним стані, є важливим мати уяву про основи філософічного світогляду фашизму. Провідною зорею для нього є нація як для большевиків кляса. Нація для нього зливається з державою, як кляса з державою для большевизму. Національна самоповага у фашистів переходить у національну виключність і вищість навіть над такими націями, як англійська й французька. Для фашизму інші національності є нічого, вони існують постільки, поскільки їх можна використати для Італії. Звідси подавлення фашизмом не італійських народностей Італії, як німецької так славянських, а також стремління до розросту, до імперіалістичного поширення меж Італії, що видатно спричиняється до занепокоєння Європи.

Але вимагаючи напруження всіх сил нації, кличучи її до активності, фашизм не вірить у творчу силу мас. Для нього народня маса як така, не є діяльним фактором історії; до творчості юрби він ставиться більш, ніж скептично. Натомість творчий успіх національності він бачить у руках вибраної меншости, аристократії духа, що своїм поривом захоплює і спрямовує на шлях поступу всі творчі сили народу. У фашизмі під гаслом «національної держави», подібно як у большевизмі, хоч останній видвигнув гасло демосу — «робітничо-селянську владу» криється якесь, так би мовити, призиство до широких мас, від яких і ті й другі вимагають якої головної чесноти: послуху. І фашизм — в ім'я нації — і большевизм — в ім'я всесвітньої революції — прагнуть створити новий, незвичайний в історії суспільний устрій, і для свого ідеалу і в тій і в другій концепції держава стремить поглинути сучасну живу людину, і там і тут підпоряд-

*) У цій ролі Мусоліні спробував був нав'язати зв'язок з посольством самостійної України в Римі, де прийшов з візитою — однак наше посольство, в особі радника Мазауренка, його не прийняло. Що там балакати з провідником якогось фашизму, що не має виглядів на значіння. — було мотивом неприняття Мусоліні.

кувати її без останку, зробити з неї дисциплінований орган виконання, засіб, а не ціль в собі.

Що більше крайні фашисти проповідують, що «великі люде великі не тим, що відбивають справжній характер свого народу і здійснюють його завітні стремління». Ні, після них, справжні гіганти думки й дії виявляють не те, що в юрбі, яка уявляє з себе суму безякостевих нулів, а те, чого іменно завжди бракує народній гуці... Ці гіганти силою, проти волі мас, що жалко опираються, здійснюють якраз те, чого ті маси ніколи не здійснилиби.

Большевизм прийшов до влади крізь море крові, фашизм, щоб там не казати, порівнююче доконав перевороту з відповідним почуттям міри. Перший поставив ставку на інтернаціоналізм і світову революцію, бо соціалізму в одній країні не заведеш, а тому все старе став ламати з натиском стихії; другий з його ставкою на націоналізм і завданням завести лад і добробут в себе вдома, пішов до своєї цілі, навіязуючись до традицій античного Риму, методично. Недаром ще в соціалістичній партії Мусоліні називано Бісмарком.

Ставши на чолі влади, Мусоліні зустрівся зі старим парламентарним устроєм, большевики з новоповставшим. І фашисти, і большевики його відкидають; большевики в перший же день «Установчого Зібрання» його розігнали. Діячі фашизму, починаючи з Мусоліні, отверто висловлюють своє призи́рство до парламентаризму і народоправства; одначе фашизм не розігнав ні парламенту ні сенату, він, все підкреслюючи свою революційність, пішов одначе легальною дорогою. Мусоліні примушує найвищий в країні орган демократії — парламент — виносити одну за другою самовбійчі й самознищуючі постанови, і при вжитті метод колишнього свого земляка — Макіявелі, компромітувати не лише тодішній парламент, але й саму ідею парламентаризму. Першою з таких постанов було висловлення парламентом довіря кабінетові Мусоліні й надання йому на рік необмеженої повновласти до переведення негайних реформ. Після цього владу парламенту де далі все більше обмежується. Перший міністр стає відповідальним тільки перед королем; відповідальність міністрів перед парламентом відпадає, вони несуть відповідальність тільки перед королем і першим міністром. повновласть першому міністрові й урядові поширюється навіть до видавання деяких законів, при чім перший міністр може не дозволити ставити якийсь законопроект на розгляд і розрішення парламенту. Потім у 1923. р., через тойже парламент Мусоліні проводить таку реформу виборчого права, яка заповнювала на дві третини парламент фашистами та їм співчуваючими. Нетреба підкреслювати, що новий парламент став слухняно ставити печатки на всіх декретах Мусоліні. Соціалісти, демократи й ліберали, вважаючи працю у таким парламенті за цілком марну, збойкотували його. Згодом одначе, як побачимо далі, і цей слухняний парламент усунуто. Знову до вищої палати, сенату, став призначати король, тобто фактично Мусоліні, сенаторів доживотно з числа осіб намічених корпораціями чи синдикатами.

Одночасно з одняттям значіння в обох палат, фашизм взявся за самоврядування. Як большевики в ССРСР знищили муніципальне і земське самоврядування, так фашизм знищив муніципальне самоврядування і скасував виборні органи влади в провінціальних громадах з певною

кількістю населення та замінив виборчі коле́гії урядовцями з призначення (podesta-інститут XII—XIII. в.). Зчерги пішло знищення свободи союзів, — не тільки таких як масонство, але й усіх інших. Фашизм і большевизм, хоч виходить з інших за́ложень онаково відкидають право вільного асоціювання, цієї противаги могутній державній владі, що до певної міри зрівноважує і неутралізує державний примус. Рівнож скасовано волю зібрань. Для фашизму як і для большевизму не держава для людини, а людина для держави. В обох безкрайній етатизм, з тим, що для фашизму правзором бувби етатизм Птольомейського Єгипту, а для комунізму — плятонівський етатизм з його визнанням рабства та поставленням громадянина на ролю «сторожового пса» держави (після вислову самого Плятона). Зрештою ще один член хартії прав людини й громадянина — свобода друку у фашизмі й в большевизмі обмежена. Щоб уникнути розкладових впливів, як большевицькій режим, так фашизм, виявляють нетерпимість до думки й проявів громадсько-політичної діяльності противників, незаборонених в умовах демократії. Опозиція приневолена шукати собі вияву за кордоном. Опозиціонерів фашизму і большевизму не лише переслідують в батьківщині, але й коли кому вдається втечи за кордон, йому стараються дошкулити й вдома (конфіскацією чи секвестром майна) і закордоном (позбавлення емігрантів права громадянства, тощо).

Декретом з 12. I. 1923. р. стає офіційною установою поруч з парламентом «Велика Фашистівська Рада», верхній орган єдиної легальної партії, який складається з 12—15 членів призначених самим Мусоліні й є поставлений над всім державним апаратом. Як бачимо. політикою фашистівської держави керує партія (економікою — корпорації).

Приглянемося зчерги до внутрішньої організації фашистівської партії. Скрізь на світі організація політичних партій полишена волі складаючих її громадян звичайно місцеві групи об'єднують певне коло людей свого району; загальні збори того району вибирають місцевий комітет і делегатів до партійного органу ближчого вищого ступня, в яким панує таж процедура уконститування і вибір делегатів до вищого чи найвищого центрального органу. Отже партії організуються на демократичним принципі виборності. Відступлення від цієї схеми зустрічається у большевиків, де по статуту устрій партії зберігає виборність, але на практиці вона підмінена способом призначення. Але фашисти пішли ще далі: по статуту фашистівської партії з 19. X. 1926. р. ціла партія організується призначеннями згори.

Партія має три організаційні щаблі — верхній (центральный), середній (провінціональна федерація) і нищий (боеве фаніо).

Центральний ступінь найскладніший. На першій місці стоїть «disc»; його воля не знає жадних перешкод чи обмежень; спосіб заміщення поста «disc» не передбачено — Мусоліні сам взяв цю ролю. Диктаторів не призначується, — вони приходять самі. У безпосереднім розпорядженні Мусоліні стоїть фашистівська міліція, обернена в державну; ця спеціальна озброєна сила — як у большевиків залоги спеціального призначення — стоїть завжди до послуг диктатора. В 1927 р. фашистівська гвардія налічувала 800.000 вояків. На другій місці стоїть «Велика Фашистівська Рада» одночасно узнана найвищою офіційною державною установою. Як «Політбюро» компартії большевиків означає законодавчу й адміні-

страційну діяльність держави, що її проводять потім державні органи, так у фашистів Велика Рада є осередком всієї реформаторської законодавчої діяльності фашистівського уряду; парламент і сенат є тільки реєстраторами проєктів Великої Ради. «Велику Фашистівську Раду» з волі диктатора складають: а) міністри і товариші міністрів, призначені королем за вказівками «duce», б) представники фашистівських сенаторів — з призначення «duce», в) голови де-яких помічних при партії установ, залежні від волі «duce», г) особи, що їх запрошує «duce» за їх відданість справі фашизму. Велика Рада керує політикою партії і країни й призначає генерального секретаря партії і членів «Національної Директорії». Останні ведуть внутрішньо-партійну роботу. До центральних інституцій належить ще і «Національна Рада», що складається з секретарів провінційальних федерацій, що її призначає генеральний секретар партії; її завдання є вивчення і з'ясування завдань партійного життя.

У середнім партійним шаблі — провінційальній федерації, — душею справи є згори призначений секретар, котрий підбирає собі із фашистів своєї провінції сім співробітників, що їх затверджує генеральний секретар; всі вісім членів цього середнього партійного органу фашистів названо «Провінційальною Директорією». При ній одбуваються, як загальні зібрання, з'їзди всіх секретарів нижчих фашіо, які мають теж саме завдання для провінції, що «Національна Рада» для всієї партії. На обов'язку секретаря середнього партійного органу лежить призначення секретарів первісних органів — боввих фашіо.

У ницім органі, боввім фашіо, душею справ є секретар призначений згори, який підбирає собі п'ять співробітників, що їх затверджує секретар провінційальної федерації. Всі шестеро складають директорію фашіо. Секретар фашіо мусить мати всі відомості про моральність кожного члена дотичного відділу й про засоби, на які той живе. Секретар скликає з початком кожного року загальне зібрання фашіо, на яким викладає і з'ясує програму діяльності в дусі вказівок згори. Після доповіді можуть бути дебати, але вони не впливають на зміну програми партії, і від секретаря залежить, чи варто їх зміст передавати вищій інстанції, чи ні. Теж і дебати провінційальної федерації — мають лише дорадчий характер для вищого проводу партії, а цей останній може давати поради «duce», до якого кінець-кінцем і зведено всі нитки партійного життя. Критика слушно вказує, що такого роду централізований устрій партії, опертий на дисципліновану армію мовчазних і слухняних урядовців, стоїть у внутрішнім протиріччі до ідеї фашизму — підбирати здібні, волеві натурі, нову аристократію. Влада має часто відємний вплив на людей і попавші в бюрократичний апарат фашизму ідеалістичні елементи теж починають псуватися.

(Кінець буде.)

Юр Миланч.

Жиди, сіонізм і Україна.

Жидівська справа становить одну з найважчих проблем в українській політиці. На жаль ні українська публіцистика, ні українська активна політика не звертають уваги на ту проблему.

Тимменіше дійсність залишається дійсністю: на землях України живе понад два мільйони жидівського населення, яке становить чуже та ще в добавок, в більшості вороже тіло в нашій національній організації. Не доводиться вичислювати всіх тих шкід і пакостей, що їх творили жиди нашій недавній визвольній справі. Так діялось на протязі всієї історії і так діється також нині; чи це з поляками, чи з москалями, з большевиками, чи з німцями, все одно, жиди завжди стояли, або радше завжди ховались по тім боці барикади, завжди поборювали українство. Все це по мимо, або може якраз через неймовірно толерантне, приязне й терпеливе відношення до них найширших мас місцевого українського населення. У нашій боротьбі з Польщею вони підсилюють польський фронт, у боротьбі з большевизмом вони підтримують большевиків, у боротьбі з русотязством вони являються на Україні найбільш послідовними розсадниками Московщини. Вони живуть з українського населення, але за це не дають йому в заміну ніякої рівновартості, ні в політичній, ні в культурній, ні в суспільній відношенні. Політично вони вороги української самостійницької національної ідеї, культурно вони є розсадниками винародовлювання, суспільно вони, як торгуючий елемент, ні в сотій часті не вирівнюють цього, що вони від населення отримують.

Україна не знала ніколи типу національно-українського жида, так як він витворився в німецькій, чи англійській середовищі; навпаки, українське жидівство завжди трималось осторонь, творячи націю в нації, відділюючись від населення не тільки вірою і звичаями, але й мовою, ношею і цілою зовнішньою культурою. Крім цілого ряду ворогів названі Україна має ще в добавок свого ворога внутрі — у жидівстві. Він не тільки завжди нам шкодив, але що більше, він ні трохи не змінив досі своїх позицій; він шкодить далі й буде шкодити так довго, доки українці самі не найдуть засобів самооборони, доки самі не примусять жидів респектувати політичну й національну волю туземного середовища. І таксамо, як українство послідовно організує відброду від наїздників, так теж у системі української визвольної політики час уже найвищий подумати про напрямні української політики також у відношенні до жидів, і опанувати проблему організаційно, культурно, суспільно й політично. Між тим у нас нема навіть знатоків жидівської справи, людей, що бачилиб справу в цілості, пізнали й опанували методи жидівської політики, були ознайомлені з міжнародними зв'язками й впливами жидівства, яке, фактично, становить велику міжнародно політичну силу. А вжеж, з усякою політичною містикою, усякими байками про таємну силу й підпольну мафію інтернаціонального жидівства в роді містичних «сімох мудрців Сіону», які десять сидять і тримають свою руку на підоймах світу, диспонує скрізь таємними організаційними силами, всюди є, все знають і про все рішають, — треба раз навсе покінчити. Що жидівська проблема є доволі тяжка, це правда, але яка політична справа є не до опанування? Маємо всі дані тою справою як найбільш інтенсивно займатись, тим більше, що трудність справи можна разом із жидівством та його негативними наслідками для нашої визвольної ідеї зліквідувати тільки збірним організаційним зусиллям.

Як нам бути з жидами? Маємо їх на Україні понад 2 мільйони. Дозволити їм далі галапасувати на українській національній організації? Асимілювати їх, втягнути в національній організації, увісати в себе, амальгамуватись з ними? Визбутись з України? Як? Виселити їх? Куди? Двох мільйонів людей не можна ні так легко виселити, ні взагалі їх позбутись. Цього добра ніхто й так не хоче, кожен сам рад його позбуватись. Крім еспанців жидівської проблеми не зуміла практично розв'язати увповні вдоволяючим зміслі ні одна європейська християнська нація. Приміювано різні методи розв'язки справи, одначе не можна твердити, щоб хоч одна з тих розв'язок справді справу вирішувала. Проблема завжди залишалась отвертою. Якщо однак, вона не має на європейським Заході занадто гострих форм з огляду на порівнюване малу чисельність жидівства та на силу західноєвропейського культурного середовища, то тим гостріше вона стоїть на європейським Сході.

Можна сміло поставити твердження, що жидівська справа щойно в останніх десятиліттях починає бути на європейським Сході актуальною з огляду на глибокі полі-

тичні переформлення на тутешніх просторах. Цілий Схід перемінюється поволі, але систематично, на ряд національних держав; вчорашні територіяльно-династичні устрої в роді Австрії й Росії, або вже цілком розклались, або переходять останні фази розкладу. У підставі нових державно-політичних устроїв лежить принцип націоналізму. Це надає жидівській проблемі особливо гострі форми з огляду на расову, релігійну, культурну й політичну виключність націоналістичних ідеологій. Жиди, які ще як-так вміщувались у вчорашній тип династично-територіяльної держави, знаходяться в особливо труднім положенні в державі виключно національного типу. Династична ідея, на якій віками трималась Росія й особливож Австрія, нівелювала в невеликій мірі національні суперечності в нутрі держави, а разом з тим також расові поміж жидами й іншими націями. Ті суперечності розгортаються на всю ширинь щойно з хвилиною побіди національно-державної ідеї. Цікава є в цім відношенні боротьба визволеної Польщі з жидівством. Та боротьба розгориться неминуче також з хвилиною повстання самостійної національної української держави, і то тим гострійше, чим більш інтенсивні були попередні жидівські спротиви на дорозі до здійснення української державності. Жиди це знають і докладають усіх зусиль, щоб також зі свого боку до усамостійнення України не допустити. Даремне починання, бо побідного походу цієї ідеї ніяка сила вже більш не затримає. Є це з жидівської точки погляду цілком зрозуміла річ, що вони як «ерзац» для колишньої Росії, підтримують інтернаціональний і расово нівелюючий, егалітаризуючий большевизм, стараючись відтягнути годину генеральної баталії як найдалі.

Але колеса історії не відвернути. Вже в половині минулого віку, отжеж якраз у добі творення великих модерних національно-державних європейських організацій, жиди передбачували майбутній націоналістично-державний розвиток також на Сході Європи й разом з політикою соціалізмів й інтернаціоналізмів, за якої допомогою вони намагались розвиток паралізувати, вони піднесли теж паралельно ідею сїонізму, отжеж програму об'єднання всіх жидів у власній національній державі, в якій згодом малаб скупитись уся жидівська європейська еміграція. Ініціатором і вождом сїоністичного руху був у половині минулого століття віденський журналіст, Теодор Герцель, людина високої освіти, великого ідеалізму й незломної волі. Він зумів вкорінити поміж жидами ідею єврейського модерного державного націоналізму. Отжеж у жидівській політиці розрізняємо три основоположні тенденції, три групи політичного думання: *націоналістичний сїонізм*, який намагається збудувати в Палестині самостійну жидівську державність. По друге, *тенденція асиміляційна*, яка намагається злити жидівське населення даної державної території, обмежуючи своє жидівство щоплиш до затримання єврейської релігії. Зрештоюж, *тенденція інтернаціоналістична*, яка працює взагалі в напрямку розложення принципів нації і віри, бажаючи витворити тип цілком ненаціональної й арелігійної суспільності, в яку жиди моглиб вміститись без поважніших спротивів. Цей тип суспільності, можливий до побудовання тільки на підставах обездуховленого матеріалізму, є найбільш поважною загрозою для існування усього дотеперішньої європейської культури.

Найбільш ідеальною розв'язкою булоби здійснення сїоністичної ідеї Герцеля, отже, що жиди прогресивно винеслисьби з України на свій власний державний ґрунт. Тоді ми моглиб жити з жидами в такій самій приязні й добрих відносинах, як будемо жити з — єгиптянами чи арабами, моглиб обмінюватися послами й товарами, цікавитись собою і бажати собі взаємного добра. Жиди зі свого боку знають, що їм швидко чи пізно рішучої контрверзи з українською національно-державницькою ідеєю не минути. *Бо в тім самім розмірі як зросла на Україні в останніх десятиліттях жидівська ідея параліжуючого інтернаціоналізму, у тій самій мірі поширювався теж сїонізм; поміж тими двома антиподами асиміляційна тенденція виявила ще найменше життєвої здібності.* Розвиток жидівського питання прямує на Україні до якоїсь радикальної розв'язки, у цей або інший бік.

Які вигляди має можливість сїоністичної розв'язки проблеми? У жидівській публіцистиці останніх часів помітне щораз більш критичне ставлення до сїоністичних ідеалів. *Геть зі сїонізмом* — ось клич останніх літ, який щораз гострійше лунає поміж жидами. Визначний жидівський публіцист у Німеччині, Константін Бруннер, видав у 1924. р. замітку книжку під заголовком: *«Ненависць до жидів і жиди»*. Під впливом цієї книжки великі партії, особливож румунських жидів, які вже були на виїзді до Палестини, взагалі закинули цю думку. Після Бруннера послідували другі: Фріц Бляккенфельд, Кимхі, Ернст Піннер та інші. Відворот від сїонізму, якого політичні причини особливо маркянтно випрацьовує Ернст Піннер (J. Kaufmann, Vlg. Frankfurt am Main, 1928) з жидівської точки погляду, має одначе також свої ширші поза-жи-

дівські заложення, обосновані радше в розвідку великої повоєнної міжнародної політики.

Ідея Герцеля, що спочатку передбачував заснування жидівської держави в Південній Америці, зосередилась, зрештою, на Палестині. Рішачим були в данім разі історично-культурні й расово-релігійні мотиви та ремінісценції. Одначе Палестина не є об'єктом для довільної розпорядимости. Заселення або незаселення Палестини не залежить виключно від жидівської волі. Палестина є одним із найважливіших каменів у грі британської політики на Переднім Сході. Передусім певне здійснення жидівської палестинської державної самостійности є так добре як виключене, так з огляду на англійців, як теж з огляду на туземні передньо-азійські сили, отмеж у першу чергу арабів і турків. Вартість Палестини для Англії полягає у положенні Палестини у відношенні до Індії. Палестина є початком широкого територіяльного коритаря, який сполучує Середземне море з перським заливом й Індіями. Цей коритар із Середземного моря до Індії, що відділює Арабію від Туреччини, пробіли собі англійці щойно наслідком великої війни, творячи на тім просторі три мандатні колонії — Палестину, Трансйорданію й Ірак. Палестина крім *ролі* причілка в цім територіяльнім помості творить ще північне територіяльне крило, за якого допомогою англійці також від сторони Азії сфляккуюють Суеський Канал. Колиб прийшло навіть до поновного визволення Єгипту, тимменш англійці матимуть у Палестині другу територіяльну базу для цього, щоб могли на ній сидіти й канал контролювати. Крім цього, колиб морська дорога до Індії через канал мала бути коли-небудь загрожена, Англія сотворила собі через свій територіяльний передньоазійський коритар сухопутню дорогу, якої практичний ефект дорівняє дорозі морській. Із палестинської бази англійці розбудують на Переднім Сході цілу систему залізничих, автобусових і летунських сполучень, якими опановують цілий тутешній територіяльно-колоніальний комплекс.

Із другого боку положення Палестини характеризують дуже важливі геополітичні моменти. Єгипет повздовж Нілю, Палестина повздовж Йордану й Мезопотамія повздовж Евфрату й Тигру — це три плідні півострови, три оази далеко запуснені в піски й нежитки Африки й Азії. Палестина є одначе зб'юкована поміж великою єгипетською оазою з одного й мезопотамською оазою з другого боку. Це завсїгди мало такий наслідок, що північ Палестини тендувала до Мезопотамії, а південь до Єгипту. На протязі цілої жидівської історії бачимо, що сусідство двох великих політичних суспільств завсїгди ділало на Палестину розриваюче. Разом з тим, вона завсїгди служила помостом, кожний раз, якщо Мезопотамія ішла війною на Єгипет, а Єгипет війною на Мезопотамію. Раз Палестина була в єгипетській, то знову в мезопотамській неволі; завсїгди була вона зерном, що молотось між двома великими силово-політичними камінями. Тільки за Савла й Давида жиди були справді самостійні й незалежні ні від Півночі, ні від Півдня. Зрештоюж історична доля жидів була завсїгди розірвана поміж Єгиптом і Вавилоном.

До цього противенства Півночі й Півдня приходить противенство степу й культурної країни, змагання осілости з номадизмом. Все знову й знову наїжджали номади на Палестину, едоміти, малякіти, моавитяне, аммоніти — геть на протязі цілої історії аж по нинішніх бедуїнів-арабів.

Ті основоположні тенденції палестинського простору залишились у старій силі аж до нині. Замість Вавилону на Палестину налягла в новітній історії із півночі Туреччина. Із єгипетського та з середземного морського простору прямує в бік опанування Мезопотамії Англія. Із третьогож боку на Палестину наседають Араби. Дійсність залишається такою, якою вона все була: Палестина є об'єктом боротьби поміж трьома потенціями, при чім нині й щоплиш переходово, натиск з турецького простору є доволі мінімальний. Конфлікт жидівської осілости з арабським номадизмом застроється ще в добавок релігійним моментом, отже боротьбою магометанства з єврейством.

У тім ото бурнім куті, поміж трьох сил, великий ідеаліст Герцель взявся будувати маленьку Палестину на «самостійну» жидівську державу.

Великий імпульс дала сїоністичній ідеї велика війна, яка наблизила проєкт Герцеля до деякої реалізації. Спричинились до цього головно два моменти англійської політики. Поперше, Англія поставила у свою програму розвиття Туреччини, якої розклад мусів уже автоматично активізувати палестинську справу. По другеж, Англія потребувала для війни багато грошей і найшла їх у міжнародній, особливо американській жидівській фінансієри. Ще до війни, у часі, коли відбувалися дипломатичні й фінансові підготовання до неї, англійська дипломатія заїгравала зі сїоністами, а підчас війни лист Бальфура до Ротшільда в 1916. р., яким обіщовано створення «жи-

дівської національної домівки» (a Jewish national home), обєднав всі сіоністичні симпатії по боці Антанти. Після цього листу послідувала також з боку Бальфура відповідна офіційна палестинська деклярація. У ній обіцявано інтенсивне заселення Палестини жидами, як теж перетворення її в окрему територіально політичну одиницю. Врешті створено в Палестині стан половинного жидівського суверенітету; правно-політично Палестина являється мандатом Союзу Народів під британським зарядом.

Безпосередньо після такого вирішення справи жиди пережили кілька літ національного одушевлення і гордоців. Сіонізм був кличем години, жиди піднесли голову. Неначебо мала справдитись стара жидівська легенда про поворот до обіцяної землі. Тисячі жидів почали вимандрувати до Палестини. Гора Сіон була точкою, до якої звертались всі жидівські очі. Богато в тім було ідеалізму й разом з тим застрашаюче незнання справи. Ту Палестину уявляли собі жиди, як щось велике й екзотичне, край безконечних можливостей. На його ґрунті булоб можливо розв'язати ціле жидівське питання. Згодом прийшла реакція, тим більше прикра, чим більший був попередній сіоністично-націоналістичний запал. Реальна дійсність ні трохи не відповідала високим сподіванням. Ось як висловлюється жидівський публіцист Ернст Піннер, сам колись запалений сіоніст, про сіоністичну справу:

«Нині Палестина має 850.000 мешканців, із цього 700.000 арабів і 150.000 жидів. Отже жидів усього 15%. Чи булоб можливо об'єднати в країні населення завбільшки двох мільйонів? Мушу в це сумніватися, однак ріжні знатоки вірять у ще більше число населення. Із цього буде 33% жидів, розуміється, якщо сіоністична імміграція значно прискіпиться. Це є, однак, дуже непевне число. Разом з тим я приймаю на увагу імміграційні кризи й одночасно приріст арабського населення і то з подвійного джерела. Поперше, з надвишки арабських уродин і, подруге, з допливу нових сторонніх арабів з огляду на кращі умови життя і праці, внесені до краю культурнішими освіченими жидами. У кожному разі вже нині стоїмо перед незбитим фактом, що жидівські перегони за здобуття більшості в краю, є програні. Це було ясно вже в 1925. р. на останнім сіоністичнім конгресі, хоча невідповідальні люде на відповідальних постах ще дали верзти про здобуття жидівської більшості. Тепер зявилося нове ударне слово в сіонізмі, воно зветься «бінаціональна Палестина». Бінаціональна Палестина, це значить, що ви на це приготуйтеся, що Палестина, ота малосенька Палестина, яку можна за кілька днів пішком промандрувати з півночі до півдня, цілком не належить жидам, але двом націям. Припустім, що колись Палестина буде заселена одним мільйоном арабів й одним мільйоном жидів. Чи є у тім разі жиди такіж сильні як араби й можуть їм протиставитись? О ні; бож фікція, що Палестина не належить ні до Сирії, ні до інших арабами заселених частин Азії є — щоб висловитись парламентарно — фальшивим заключенням. Навіть, коли Англія ще довгий час буде підтримувати граничні стовби, що ділять Палестину від решти Арабії, все одно, колись ті стовби таки впадуть. Тоді буде Палестина маленькою провінцією великої Арабії. Деж тоді будуть жиди, що моглиби тримати вагу проти арабів? Цеж бо, справді, означає кінець усіх сіоністичних надій.

Я не говорив дотепер про можливість поселювати жидів у краях сусідючих з Палестиною. Без сумніву, там є місце для безчисленних людей. Але хто захоче поважитись піднести домагання заселювати дальше арабські краї жидами? Ми будемо тепер у Палестині під охороною британської армії (чи вона залишиться?), але хто буде боронити жидів у далекій Арабії, поза Палестиною? Цю думку можнаби було вимудрувати тільки в добре хоронених столицях Європи. Але, колиб навіть мало справдитись, що Англія буде тримати палестинські кордонні стовби, що жиди будуть дорівнювати чисельно арабам і що обі нації не переріжуться, але під натиском англійської поліції будуть берегти миру, то що це все допоможе? Припустім, що в Палестині живе мільйон жидів приязно й мирно побіч арабів. Це буде 7% всіх жидів. Найвище, що сіонізм мігби досягнути, колиб сповнилися всі сіоністичні надії і коли Англія на стало підпиралаб нас, це найвище булоб, що ми об'єдналиб в Палестині всього 7% живого по всім світі жидівського населення. Здамо собі хиба справу?, що через це жидівське питання ще далеко не буде розв'язане. Для жидів зі Сходу нічого не поправилосьби. Їхне число ні трохи не зменшилосьби; бож підчас довгого процесу вимандрування східні жиди будуть з огляду на природній приріст далі триматися на попереднім чисельнім рівні. Але зате їхне положення погіршилосьби безконечно в іншим напрямку. Сіонізм не приносить і ніколи їм не принесе яких-будь, хочби малих, полекш. Ті полекші може принести їм тільки переведення політики емансипації. Перведусім треба емансипації поважно хотіти, рішучо до ньої стреміти, якщо бажаєте її здобути. Треба передовсім забути всі глупі ідеї про національну автономію. Тим нічого

не говориться проти жидівських шкіл, які є з численних причин нині ще потрібні. Польські жиди мусять ясно пізнати, що для них нема іншої дороги, як увійти в польську націю, зробитися охочими й податними членами польської держави й польської нації. Цього всього вони не пізнають і до цього не будуть стреміти, як довго надійний сіонізм буде їм присвічувати, як той блудний вогник на їхній темній і тяжкій дорозі. Нічоґісінько не поправляє сіонізм долі східних жидів, навіть коли він досягне найвище, що він собі бажає. Затеж, він шкодить їм безконечно через те, що він їм перешкоджає хотіти дійсної емансипації і до ньої стреміти.

7 відсотків жидів у Палестині. Це є батьківщина для жидівського народу? Чи є 7 відсотків ідентичні з народом? Що зробить сіонізм із рештою жидів, яких є 14—15 мільйонів і які залишаються в «Галут» (вигнання), бо мусять залишитись просто тому, що в Палестині нема для них місця. Для них сіонізм не знає ніякої рецепти. Його провідня роля скінчена, якщо він залишає 93% жидівського люду на поталу й його долею більше не турбується. І це є кінець сіонізму, коли національна домівка для жидівського народу не є чимсь іншим, як тільки об'єднанням 7% всіх жидів у «бінаціональній» Палестині. Ні, сіонізм жидівського питання не розв'язує».

Так. Сіонізм жидівського питання не розв'язує! А вжеж, Палестина не має найменших даних об'єднати всіх жидів. У дійсностіж націоналізм усяких Ахадів Хаамів таж розв'язує жидівську справу: Палестина твориться маленькою державою. Вона не потребує бути сильна сама по собі, що обозначує Піннер як «створення в Палестині центру жидівського духу». Але державою вона номінально є і витягає з цього всі послідовности. Вона має свій уряд, за кордоном своїм послів і дипломатів, вона тримає у всіх державах, де живуть жиди, свої представництва, такби мовити, видимі символи свого матеріяльного існування. Це ставить жидівську меншість у кожній такій державі в положення національної меншости, такоїж, як і меншости інших націй і держав. Вони мають, начебо, таксамо свою державу в Палестині, як її мають скажемо німці, мають таксамо на світі свої меншости, як їх мають і німці. Є це система серйозного блефу; майже кожна з існуючих європейських держав має поза своїми кордонами певний відсоток свого національного населення, яке старається хоронити культурно, національно й політично системою меншостевих договорів. Під цей політичний тип хочуть підтягнутись жиди-сіоністи типа Ахада Хаама, вважаючи такою, начебо, існуючою модерною матірною державою Палестину. Іде немов про легалізацію жидівських партикуляризмів за допомогою системи міжнародного права і то, виходячи з бази вповні фіктивної державности. Але більше того, іде рівночасно про дуже зручне получення ідеї сіонізму з ідеєю міжнародного жидівства, бо ізза браку територіальної сили, отій «державі» скріплювалаб хребет анонімна інтернаціональна жидівська фінансієра. Витворюється парадоксальне положення: двіста, чи триста, чи п'ятсот тисяч жидів становить «державний» пень, який має на цілїм світі 15 мільйонів своїх національних меншостей і заявляє претенсії на такі самі законні охоронні меншостеві права, якими користуються інші національні меншости. Щоб до кінця зрозуміти парадоксальність ситуації треба собі уявити таку картину: існує українська держава. У ній сидить кільканацять амбасадорів і кількадесят чужих послів. Між ними також амбасадор чи посол палестинський. Є це не дуже бажана річ, коли англійський чи болгарський дипломат домагається спеціальних договорів для англійських чи болгарських меншостей. Але це є річ зрозуміла, оправдана, а тому трудна до відмовлення. Пристосовується принцип взаємности й заключається договори, меншости дістають свої привілеї, своє «екстерне» право. Треба собі представити, що з таким домаганням приходить також посол палестинський. Як? Не потребуємо звертати уваги бо що там уже за сила в отій Палестині? Правда, сили в ній нема, але за те та сила є поза нею у постаті анонімної інтернаціональної жидівської фінансієри. Вона вам заштопорить кредити в Америці, наробить інтриг у Лондоні, піднесе на ноги міжнародню жовту пресу, почне цькувати й ін. І тільки цей може собі таку небезпеку ігнорувати, хто не знає модерної сили новітньої інтернаціональної пропаґанди. У всякому разі проблеми оминуті мовчанкою не можна; вона існувалаб і палестинська фікція робилаб своє. Ясна справа, що з такою розв'язкою жидівської проблеми ніяка шануюча себе нація погодитись не зможе і що боротьба з партикуляристичним жидівством приборалаб тимбільше різкі форми. Це Піннер передбачує і передбачує теж, що мимо всьої європейської демократичної анархії у наведеній формі жиди своєї сіоністичної справи не виграють. Для того теж зі свого боку пропонує політику асиміляції.

Осьтак, є тільки дві форми можливі, в яких жиди бажалиб проблему розв'язати: асиміляційна й інтернаціоналістична. Сіонізм є у всяких формах засуджений на програну мимо незвичайної зручности Ахадів Хаамів та їхніх концепцій.

У боротьбі з ворожим нам у всякім відношенні жидівством мусимо виробити власну систему й найбільш нам вигідні форми для розв'язки жидівського питання. Проблема є трудна й завдяки її занедбанню з українського боку доволі темна. Але вона *мусить* бути розв'язана.

Ген. М. Омелянович-Навленко старший.

Початок 1919 року.

Передрук заборонений.

(Кінець).

Міжтим і по другім боці Збруча військова криза все зростала.

Ставка Головного Отамана в Рівнім скликала нараду вищих командантів. Це була перша подібна нарада. На ній зроблено спробу більш реально підійти до життя, — спробу бодай називати всі річі їх іменами.

Рівне було зщерт переповнене потягами Ставки, Директорії, міністерств, постанання і ріжних штабів. «Залізнодорожна стратегія» дійшла до найвищого розквіту. «Маневруючі» поміж потягами, я врешті знайшов вагон, де — згідно з оповісткою — мала відбуватися нарада під головуванням б. п. Петлюри.

Зібраних можна було поділити на дві категорії: військових-фахівців і воєнних політиків. До перших слід віднести ген. Агапієва, ген. Юнакова, полковника Мельника, а до других — ген. Осецького та отамана Оскілка.

Головний Отаман, маючи коло себе військового міністра — лікаря — здається, самого невдалого з усіх міністрів, яких тільки бачила Україна за всі часи визвольної боротьби, — відкрив засідання промовою інформаційного змісту. Треба йому віддати належне: він був на нашій відносини добрим промовцем, а до того ще мав гарний голос, що хвилиночку, покіль звучала його промова, заспокоював збори, — всім ставало якось лекше... Але тільки він скінчив, невмолима дійсність боляче стиснула всім серце... Незручно, без елементарного розуміння справи, лікар-міністр хотів щось доповнити чи засувати. Присутнім стало зовсім ніяково.

Говорили всі по черзі. Ген. Осецький забрав чимало часу довгим оповіданням про те, як він своїми турботами — щодо потреб населення і щодо вирішення ріжних господарських питань — підніс настрій мас. Проте було помітно, що він нікого цим не переконав.

Щоби спасти положення, треба було знову поставити на порядок денний старе питання ліквідації одного з фронтів. Усі ходили навколо цього, а ген. Агапієв звернувся до мене з пропозицією поділитися запасами наших сил з іншими фронтами. Власне в наддніпрянців про сили У. Г. А. була надто перебільшена уява!...

З чим приїхали, — з тим і поїхали. Краще було зібрати політичних провідників, бо саме там лежало слабе місце української визвольної боротьби. Можливо, що Головний Отаман мав на думці пізніше спертися на думку фахівців-воєнних, щоби надати більшої ваги своїм домаганням перед політиками. — Мені це невідомо...

Начальникові Штабу не привіз я нічого потішачого з Рівного. А мені так хотілося його заспокоїти! І його нерви починали відчувати тугар відповідальності... Його, любили в Штабі. Штабовці-німці ставилися до нього уважливо й коректно. Але землистий кольор його обличчя мені не дуже подобався. Сам він все частіше скаржився на ревматизм у ногах. Обмаль штабовців не дозволяла нам дати йому відповідну допомогую силу. Треба віддати найбільшу пошану його службі у той тяжкий час...

Начальна Команда не мала сумніву, що ворог, вичекавши покіль розкладові впливи в нашій армії зроблять своє діло, використає сприяючу для нього конфігурацію фронту на нашій Півночі, й за оперативний напрямок вибере собі Хирів — Старий Самбір. Сильні технічні засоби в центрі дозволяли ворогові на це. Успіх у районі Хирів—Ст. Самбір приводив поляків до опановання — політично для нас високоцінного (економічно — ні, бо ми не зуміли його експлуатувати) — нафтового району.

Передбачаючи все це, Н. К. рішила зосередити в центрі (2. Корпус) технічні сили, а на лівім крилі свої найбільш цінні живі сили. Ось тому все, що було в розпорядженні штабу як також і те, що підійшло із запілля, мало бути скероване на скріплення 3. Корпусу. Згідно з моїми відомостями, «харчевий стан» цього Корпусу на Великдень був 25.000 людей (15 тис. багнетів, 40 гармат і кількості кулеметів).

З тактичного боку Н. К. зажадала від Корпусів побільшення глибини своїх відділів, і відведення в резерву половини воєнних. З резервових частин створено армійську резерву, що зогляду на слабкість засобів сполучення, ділилася на дві групи: одна за 3. Корпусом, а друга за лівім крилом 2. Корпусу.

Знаючи вражливість війська до подій на крилах (флянках), ми звернули увагу командантів на потребу відповідного поучування підлеглих частин. Поза цим слабкість наших огневих засобів вимагала ще й великої економії.

Належний склад командантів Бригад на нашім лівім крилі давав нам задоволення тривкості початкової фази плянованої операції.

*

Великдень використали поляки для своєї першої акції. Група літаків — підтримана далекострільними гарматами — зробила на наш 2. Корпус вогневий напад такої сили, що частини з Оброшина, Басівки й Наварії кинули свої позиції й колиб не подиву гідне застосування командантів Бригад й окремих частин, то ворогові відкрилися широкі можливості. До цього, «Довудство» не використало відповідно цього частинного успіху, й цим дало нам змогу легко направити положення на фронті.

Щойно в середині місяця розпочало воно рішучі операції силами значно переважачими наші сили й з такими технічними засобами, які вперше побачили поляки Галичини: на нашім лівім крилі 4. Дивізія ген. Олександровича розпочала наступ з Мостиськ на Південь, а 3. Дивізія на напрямку Хирів — Ст. Самбір. Наш центр покоштував поновно доброго гарматного вогню, а на правім крилі розпочав свій марш-маневр на наших задах *Корпус ген. Галера*.

13. травня на луцькім напрямку отаман Оскілко із своїм штабом перейшов «під опіку» польських військ (офіційне звітлення «Довудства»).

16. травня під натиском військ Галера ліквідувалася група ген. Осецького (взято в полон 2000 воєнних і 18 гармат).

Наше ліве крило не втрималося. Вже на 16. травня 3. Корпус, вичерпавши всі свої й армійські резерви, почав непляновий відступ.

Відомості із запілля не були кращими. Румуни без усякого попередження перейшли в наступ і зайняли задністрянські обшари аж по самий Станиславів, а розгром Волинської Групи привів на нашу зади польське військо. Галичина опинилася у стані політичної бльоклади збоку світової коаліції при співучасті... 3. Інтернаціоналу,

У звітленнях «Довудства» за той час є два місця, що повинні бути підкреслені. 17 травня: «Українці від довшого часу атакували наші позиції в Східній Галичині, намагаючись одночасно відвернути нашу увагу затулюючи пропозиціями завішення зброї. Для прикорочення такого двозначного становища, наказало Н. Д. забезпечити наше положення шляхом наступу». 20. травня: «Українська армія (наддніпрянська — О.-П.), що вже давно носила в собі зародок большевизму, розпадається й збольшевичується зовсім. Українські стрільці (галицькі — О. П.) поспішають з метою загородити шляхи українсько-радянським відділам, що вже місцями перейшли галицькі кордони». Це вже є признанням нашого невідрадного оперативного положення. Проте це ще далеко не змальовує тодішньої ситуації. Дійсність була куди більш для нас несприяючою. Ні «Довудство», ні польські автори не згадують про Корпус Галера й про виступ Румунів... Ці факти сильно зменшують цінність оперативної зручності польського командування.

Всеж, на превеликий жаль, доводиться ствердити, що витревалість 3. Корпусу зовсім не відповідала тим засобам, які передала в його розпорядження Н. К. Лише день-два боєвої стрілянини й на фронті Корпусу відкрився прохід...

Проте загальний стан казав, що зміна на нашім лівім крилі не викликала ще зміни суті справи. Армію треба було лише відірвати від ворога й перевести на цілком нові позиції. Усі попередні міркування, після виступу румунів, втрачали свою вартість. Я рішив відтягнути армію на Покуття, але технічний бік маневрування вимагав часу. Ось тому власне бодай короткотривалий, тактичний успіх на лівім крилі був конечним.

17. травня наказав я стягнути до Стрия 8 курнів і 8 батарей, зорганізував оперативний штаб з полк. Кокурніним на чолі й рішив 18. травня перейти в протинаступ

на напрямку Стрий—Дрогобич. Одночасно наказано Бригаді Бізанца тримати за всяку ціну Миколаїв.

18. травня рано з різних кінців підходили до Стрия потяги. Частини були добрі, зокрема артилерія. Моїм завданням було зясувати частинам важливість хвилини й суть операції. Після перегляду цих частин зродилась в мені надія направити положення.

Коло 10. години рушив на Дрогобич наш перший транспорт, а за ним я з полк. Кокуріним і групою штабовців. За годину ми були на дрогобицьким двірці. Пізніше, коло другої години, навколо стола з малою я змальовував ген. Гембачеву, підполк. Долежалюві, полк. Кокурінові й ген. Кравсові мій план протинаступу.

Ген. Кравс був командантом ділянки, на якій мали розгорнутися події. Війська тої ділянки охарактеризовував він як вже нездібні до середнього опору. Він сильно побоювався, щоб за годину-дві не прийшлося залишити й самий Дрогобич. Він думав, що лише моя особиста поява перед військами могла би врятувати ситуацію. Я не відмовлявся, але зазначив, що перше мушу покінчити з розпорядженнями в справі майбутньої операції. Нашу розмову перервав штабовий телефон. З Миколаєва командант відділу повідомляв, що під натиском ворога він залишає місто... Далі телефон замовк...

Нарада однодумно рішила перенести лінію спротиву до Стрия.

Евакуація Дрогобича щойно починалася. Лише о 4. годині могли бути в місці головні куріні. Я сів разом з ген. Кравсом в авто й поїхав впрост до стрілецьких лав, які вже наблизилися на 7—8 кілометрів до передмістя Дрогобича. За містом змушені ми були залишити авто, бо боевий лад був перед нашими очима. Лави стрільців — рідкі — насувалися аж на самі гармати... На фронті павза. Десь недалеко в лісі поодинокі рушничні стріли й короткі «черги» з кулеметів. При відділі було два броневих авта. Одному з них я наказав вийти в стик з ворогом, а сам пішов здовж стрілецьких лав, розмовляв із старшинами, інформував і казав, що надходять скріплення...

Години через дві був я знову в Дрогобичі. Здалека доносилися пієня. Це були скріплення. Вже темніло — треба було поспішати до Начальної Команди. За порадою начальника станції я використав дрезину, щоби доїхати до Ходорова раніше, ніж польська кіннота переїде мені шлях.

Яких три години пізніше я ввійшов у кабінет начальника штабу. Полк. Курманович і — здається — майори Льюнер та Ерле, були збентежені моєю очайдушною мандрівкою. Приглядаючись до облич моїх співробітників, помітив я, що перевтома виказувалася в усіх їх рухах і коротких висловах... Ми все зважили, намітили першу перемешну паралель... Штабовці пішли опрацьовувати наказ.

*

18. травня: Начальна Команда рішила відірвати від ворога головні свої сили й поставити їх кількома кольонами для маршу в нових операційних напрямках — до трикутника Дністер—Збруч—Золота Липа.

Природні межі, що творили притоки Дністра на шляхах армії до намічених обшарів, давали змогу внормувати й дисциплінувати рух окремих кольон та виграти час для евакуації армійського запілля. Як і треба було чекати, відступ підніс потребу кращих технічних засобів. Війська вимагали набоїв, — а в нас був повний брак їх. Хтось пригадав, що в світовій війні російські війська вживали також й австрійських рушничних набоїв. Зробили спробу. На двіста кроків з десятків стрілів ледве один чи два попадали в квадратний метр, решта не долігала... А поляки про це добре знали. Мені оповідав один старшина, що, під Рогатином, у відповідь на вогонь сотні, поляки відповідали, сміючись: «Не стріляй, к — е, всеодно не долетить!»...

Почув про нашу біду посол Старух і сам зголосився закликати селян до розшукування набоїв по старих російських окопах. Це було зворушуючим, але положення не міняло...

Події ішли. Якось на шляху до Бережан несподівано завітав до Начальної Команди ген. Осецький. Між нами розмова була коротка.

— Щож це, Виж оточені? —

— Як бачите, що посіяли, то й пожали, але будьте певні, що ми армію хоч і з великими втратами введемо. —

Далі розмова перейшла в площину його особистих труднощів. Хотілося пригадати його різні проекти щодо... піднесення селянства Волині, але я стримався. Чим можна було, ми йому допомогли.

*

У той час внутрі армії змагалися два погляди. Прихильники одного вважали, що після програєння бійки під Дрогобичем, армія скінчила своє завдання. Навпаки, другі підносили думку, що після поразки, яку потерпіли з боку коаліції, У. Г. А. мусить служити загальноукраїнській справі. Остання думка ще не була вистарчаюче спопуляризована; ще частина вояцтва тягнула «операційну лінію» тільки до... свого повіту. Так було в піхоті. Гарматні частини у нас, як в інших арміях, відзначалися більшою витревалістю. Відступ їх не руйнував. Щож до кінноти, то власне тепер розпочалося її формування з досить значних кадрів жандармерії і відділів звязку запілля. Більшість кінних частин У. Г. А. в ту пору започаткувала свою історію.

Також і в «Начальній» думки розбилися. Моральну єдність порушено й то не на користь збройної боротьби. Я особисто заявив себе прихильником другого розуміння завдань армії.

Трохи згодом, у Бережанах, відвідав Начальну Команду Президент Петрушевич разом з ген. Грековим. Президент запросив мене й полк. Курмановича на довірочну розмову, підчас якої він заявив, що уряд признає нашу корисну службу, але стверджує нашу фізичну перевтому й тому рішає об'єднати всі засоби боротьби (фронт і запілля) в руках одної свіжої особи. Цєю особою був ген. Греків, який став «Начальним Вождом», а я залишався «Командармом».

Я тільки вітав це призначення і висловив жаль, що ця зміна наступила запізно. Одночасно зазначив я, що в дальнішому відповідальність за справу переходить на ген. Грекова.

Я радо співпрацював з ген. Грековим в його плянах наступу, щоби цим підняти настрій армії. Проте я вважав, що всякий наступ був ще завчасним. Спробою ширшого характеру була наша тернопільська операція, що скінчилася дуже й дуже сумно. Ми загубили силу майна, а темпо відступу ще більше зросло.

Чим далі котилася армія, тим все більше згущувалася атмосфера довколо «Начальної». Трохи прояснилося щойно в Бучачі підчас наради в монастирі, о. о. Василяннів.

Хоч вже пройшло десять років, я добре собі пригадую перебіг цієї памятної наради. В одній з кімнат зайняли місця: ген. Греків, я, полк. Курманович, Президент Петрушевич і кілька Державних Секретарів. Основуючись на звітах «Довудства», През. Петрушевич різко критикував діяльність Н. К. Дехто висловлював здивовання щодо несподіваного звороту кампанії. Питали також, чому ген. Гембачев ще не під судом. Ми зясовували, що зовсім не звязку з невідповідним керуванням операціями так сталося, а зайшли великі зміни морального порядку. Я заявив, що ген. Гембачев не був звільнений на мое домагання, бо коли так поступати супроти командантів, то на Великій Україні прийшлосяб усунути всіх генералів*). Відповідали ми й на запити, чому до цього часу не вжито заходів для перевезення набоїв із двох вагонів, які стоять десь у Карпатах на станції... Полк. Курманович не витримав і почав відповідати остриями репліками; тоді я попросив його уступити мені слово. Я коротко пригадав зібраним фактичний бік справи включно до рапорту Начальної Команди про уступлення, оскільки її розуміння ведення боротьби не відповідає інтересам справи... Наш словесний двобій перебрав Голова Ради Державних Секретарів: «Та що й казати, панове, пан генерал прав, — не маємо що закидувати. Обставини нас перемогли»... Ген. Греків займав позицію «третьої сторони»: він сказав кілька фраз, немов змагаючись виправдати кожного... Усім стало тяжко й ніяково...

Нараду, на загальне здивовання, перервала візита єпископа Антонія й вікарія подільської єпархії. Вони тихо ввійшли в нашу кімнату й тихо спитали, хто має потурбуватися про їх долю. Коли їх попросили заспокоїтися, бо настоятелеві дадуть належні вказівки, вони також тихо вийшли... Цей дрібний факт власне й утворив атмосферу, гідну закінчення наради.

Я не знаю, хто був ініціатором наради. Мабуть це була данина певним нападам на Д. С. збоку осіб, що військовою розрухою були виведені з рівноваги. Таких осіб не бракує в жадній організації; для них війна — це «жахлива й страшна драма». Інша річ, що поки обставини складаються щасливо, це для них добра тема для розмов по каварнях. Виведені невдачами з рівноваги, вони з неймовірною енергією кидаються на тих, «кому вони вірили»...

Нарада в Бучачі була знаменною й повчальною. Вона вплинула врешті й на те, що політичні провідники Галичини та Великої України задумалися, як бути, де знайти нову політичну базу для продовження боротьби за українську державність.

*) І при всіх слідуючих командах, ген. Гембачев лишався на своїм становищі.

Обі сторони погодилися на вислання до Варшави політичної делегації на чолі з ген. Дельвігом для переговорів у справі налагодження взаємовідносин поміж Києвом і Варшавою та поміж Києвом і Станиславовом. Золота Липа малаби бути демаркаційною лінією поміж нашими й польськими військами.

Таким чином обі частини України погодилися ліквідувати польський фронт, щоби скупили свої сили для боротьби в однім напрямі, — проти Москви.

Вістка про надіслання делегації до Варшави поширилася в армії й внесла заколот. Використовуючи порівнюючий спокій на фронті, я звернувся до Державного Секретаріату, та підніс дві можливості: 1) ліквідувати фронт на терені Галичини й віддати долю У. Г. А. в руки Антанти; 2) після використання всіх можливостей захисту Галичини, перевести У. Г. А. за Збруч для дальшої боротьби на Великій Україні.

Уряд відтукнувся на мої пропозиції. На засідання Ради Д. С. запрошено ген. Грекова, мене й полк. Курмановича. Без довгих дискусій, майже однозгідно, Рада ухвалила другий варіант. Оскільки не помиляюсь, це було 1. або 2. червня.

*

Міжтим звідомлення з фронту подавали Н. К., що в армії стався певний корисний перелім, і військові частини, хоч і в значно послабленім складі (коло 25.000 боввиків), морально відпочали та знову мають певну боеву витривалість. Разом з тим розвідка повідомляла, що натиск поляків на наш фронт зменшився. Були навіть відомості, що деякі польські дивізії знято з галицького фронту.

Зогляду на це все, в команді піднесено плян нашого протинаступу на цілім фронті 8. червня, при чім першим об'єктом мавби бути Чортків. Ген. Греків погоджувався з цим, але пропонував не обмежувати наступу Золотою Липою (цеж була запропонована нами демаркаційна лінія! — О. П.), а йти аж на Львів. Я звернув його увагу, що ми маємо ледви по кілька десятків набоїв на стрільця. На це він відповів, що «будемо битися каміннями». Я попросив дозволу виконати перше мій плян, а після того перебрати від мене командування, бо я не вірив в успіх запропонованої ген. Грековим, акції. Так ми й умовилися.

7. червня коло 12. години ген. Греків й я чекали на полк. Курмановича, який виїхав на фронт до штабів Корпусів, щоби докладно обговорити плян нашого протинаступу. Ми сиділи мовчки коло мапи. За півгодини нас повідомили про поворот Начальника Штабу. Я майже не пізнав його, так тяжко йому вже давалися труднощі боевого життя й надмірна праця в Штабі. Доклад його був короткий: «Відступають у центри, відступають і тут»... При цьому він показав на праве крило.

— Ну, пане генерале, у такому випадку мені нема вже чого робити, обіймайте команду, а я поїду до Державного Секретаріату скласти свої уповноваження, — сказав ген. Греків.

До цього додав полк. Курманович прохання про короткий спочинок («мої сили вичерпані, ревматизм мене нищить»). Я погодився і ми рішили, що обовязки начальника штабу тимчасом перебере майор Льобковіц, який до тогож (як це мені зясував Начальник Штабу) цілком поділяв мої оперативні міркування.

Таким чином від полудня 7. червня я знову опинився у самостійній ролі.

Майор Льобковіц розумів мене з півслова. Вже коло 3. години я затвердив вирацьований ним при участі, коли не помиляюся от. Льонера оперативний наказ.

Рано 8. червня Чортків був у наших руках. Перемога була повна й блискуча: ми захопили всю артилерію й обози ворога. Щодо трофеїв це наша найбільша перемога за цілий час кампанії.

О 1. годині я був у Чорткові й в супроводі полк. Вольфа обїхав усі боеві частини цього напрямку. Я бачив, що критичні під моральним оглядом моменти вже пройшли. Я не помилився, коли зважився довіритися мому вже досить глибокому знанню галицького стрільця. Тутже на місці дав я необхідні оперативні розпорядження для дальших операцій. Після обїду разом із старшинами, о 5. годині я відїхав до Н. К.

Там мене чекала новина... Президент Петрушевич повідомив мене, що він тепер є Диктатором З. У. Н. Р. і в силу своїх уповноважень призначає ген. Грекова Начальним Вождом.

Ріжно оцінювано таке рішення. Мої найближчі співробітники, які були найкраще в курсі оперативних справ, у декларативнім докладі, що його зредагував один з найкращих штабовців, висловили свій жаль і neroзуміння (відписи докладу передано Президентом Петрушевичом ген. Грековові, мені й полк. Курмановичові).

Події після здобуття Чорткова відомі під назвою «офензиви Грекова». На діліж перелім стався 7. а не 9. червня, як про це пізніше згадувалося у звітах Начальної Бригади. Були ще поголоски, ніби наступ розпочався з почину деяких командантів Бригад. Проте документи стверджують щось інше (оперативний наказ 7. червня з моїм підписом і підписом майора Льобковіца).

Я був свято переконаний, що глибокий наступ є стратегічним абсурдом. Я добре знав, що в околицях Львова поляки мають усі дані для протинаступу, а організаційні пляни ген. Грекова, зогляду на брак матеріальних засобів, стануть блефом. Не адивувало мене тому й швидко уступлення ген. Грекова. На полк. Тарнавського впав тяжкий хрест ліквідації операції. Він зовсім не винен, що велике військове майно, яке в червні зібрано для перевезення за Збруч, наполовину попало в руки поляків.

Я був при У. Г. А. аж до самого кінця. Мені прийшлося бачити її перехід на Велику Україну. Цей перехід відбувався в значно скрутнішій ситуації, ніж моглоб це бути місяць назад.

На цім місці булоб дуже відповідним навести декларативну записку старшини штабу отам. Л., яка, маючи багато даних та орієнтаційних моментів, булаб доповненням оцих моїх споминів. Автор цієї записки виказав глибоке розуміння подій, у яких сам брав відповідальну участь. Булоб дуже бажаним, щоби автор оголосив її сам, бо примірник, присланий мені, я віддав до архіву.

*

Мій звязок з Українською Галицькою Армією не скінчився по її переході за Збруч. Він відновлювався пізніше в нелекших стратегічних умовах, але тоді мене звязувало з боевим організмом більша обізнаність його та більше розуміння тих духових стимулів, що кидали його в боротьбу.

Українська Галицька Армія, що вже в боях на своїх теренах пережила світлі й темні хвилини, стала на довший час міцною основою боротьби на Великій Україні. Наступ на Київ. Кілька годин у «Столиці Української Держави». Знову відступ. Жахливий тиф...

Пощо це все? — Щоби внести й свою данину в загальну справу будови Української Самостійної Соборної Держави!

Хроніка.

На Радянській Україні.

Протягом більш десяти років йдуть намагання ліквідувати на Україні неписьменність населення. Проте й нині народні школи охоплюють лише 70% дітей шкільного віку, а решта 30% щороку залишається за дверима школи та все збільшує кількість неписьменних. Тому недиво, що на Радянській Україні ще й тепер нараховують на селі 47% неписьменних, а по містах 26%. Це тому, що ліквідація неписьменности поступає дуже пиняво; наприклад, за останні 7 років навчено грамоти всього 2,8 мільйонів душ, себто по 400 тисяч річно. При таким темпі навчання для ліквідації неписьменности потрібно булоб мабуть ще 25—30 років, бо на Україні лише кількість неписьменних віком 10—35 років становить 5,4 мільйонів душ, не рахуючи малописьменних у цім віці, яких є понад 3 мільйонів душ.

Комісаріят освіти виробив тепер новий плян ліквідації неписьменности, на під-

ставі якого мають щорічно навчати грамоти по 2 мільйонів душ, або в п'ять разів більше. Таким робом за три роки плянується навчити грамоти неписьменних віком до 35 років. Проте залишиться ще до 10 мільйонів неписьменних віком понад 35 років, а крім того за три роки зростуть нові кадри неписьменних, бо загальне навчання фактично буде проведене в житті не раніше ніж за 5 років. Себто навіть при щорічнім навчанні грамоти по 2 мільйонів душ, для загальної ліквідації неписьменности потрібно буде ще 6—7 років. Однак це справа виглядає так лише в теорії. Бо на ділі навчання грамоти відбувається досить поверховно а через це рецедив неписьменности дуже великий (по деяких місцях доходить до 40%). Крім того зовсім нема певности, що й загальне навчання справді буде нарешті проведене в житті в 1932—33 р., бо для цього потрібно значно буде ще 6—7 років. Однак це лише в

теорії так виглядає справа, бо на ділі не вистарчає ресурсів. Ми вже не кажемо про те, що навіть нинішні школи незабезпечені підручниками. Зрештою, пригадаймо колишні залевнення большевицької влади, що вона введе загальне навчання і зліквідує неписьменність до свого десятирічного ювілею. Тимбільше є підстави до сумнівів тепер, коли сам комісарят признає, що через 5 років на Україні буде ще 10% неписьменних по містах та 25% по селах, нерахуючи малописьменних.

Компартія України у своїх плянах виховання молоді й населення в дусі «ленінізму» та в поборюванні релігії, побутових звичаїв, тощо, має дуже малі висліді, а ще менші вигляди на успіхи в будучині. Правда, партійний актив виносить нині понад 200 тисяч членів, комсомольців нараховується до 370 тисяч, піонерів до 450 тисяч, членів комнезамів понад 1 мільон душ, робсількорів 100 тисяч, членів товариства «геть неписьменніст» до 100 тисяч, а безвірників коло 200 тисяч. Себто з 2 мільонів членів профспілок (робітників та службовців) лише коло 10% належить до партії (бо частина членів партії складається з селян-незаможників), з п'яти мільонів молоді віком 10—20 років лише понад 800 тисяч або коло 15% належить до спілок піонерів та комсомольців, а комнезами складають усього 8% дорослого населення на селі. Мало того, коло половини, якщо не більшість, цього совітського активу лише формально записалася в члени, щоб таким робом позискати різні життєві вигоди та добитися особистої мети. Так нині відбувається чистка партії, з якої виразно видно, що сама компартія України у значній мірі підлягла різним впливам того суспільного оточення та побуту, в яких їй доводиться працювати. Центральний орган партії «Комуніст» тішиться, що чистка показала, начебто основне ядро партії здорове. Тимчасом це не зовсім так, бо перевірено переважно верхівню членів, а не рядових членів. Себто, коли вже понад 2% всіх членів підчас чистки виключено, а 3% членів пощастило отримати лише догани та попередження про виключення, то на ділі не менше 20—30% керівників партії, як висловлюється совітська партійна преса, розклалися або порушили партійні директиви. Так, наприклад, у Коростенській окрузі виключено з партії 47% партійних керівників, у Херсонській до 30%, у Кременчуській понад 20% й ін. Виявилось, що партійні керівники засвоїли, «буржуазні» звички, себто карієризм, бюрократизм, протекцію, спекуляцію та жаждоу наживи, роб-

лять розтрата, беруть хабарі, піячать, тримають з куркулями, непманами та навіть попами.

Чистка рівнож ствердила, що компартія до певної міри підпала під вплив того жахливого побуту, який найвиразніше виявляється у нечуванім піяцтві, що все більше шириться. Так нині на Україні міста споживають передвоєнну кількість алкоголю, а села навіть до 50% більше. Характерно, що селяне також споживають стількиж самогону, як і «столового вина» (так називається тепер совітська горілка). Ці факти дуже яскраво свідчать про «успіх» тої «культурної революції», про яку стільки пишеться та говориться на всяких зїздах.

Не може рівнож похвалитися компартія та «спілка безвірників» великими успіхами у боротьбі проти різних культів. Так на Україні ще й тепер є 11,5 тисяч релігійних осередків і до 100 тисяч активу (члени церковних рад тощо). Проте кількість служителів культу (попи, рабїни й ін.) зменшилася на 6 тисяч (до війни було їх 25 тисяч, а нині 19 тисяч), а чинних молитовних домів (церкви, синагоги) майже на 4 тисячі (до війни 14,4 тисяч, тепер 10,5 тисяч). Ще більше зменшилася кількість монастирів та монахів, проте й нині є ще до 100 монастирів і понад 200 тисяч монахів. Правда, як церкви, так і монастирі дуже збідніли, бо втратили своє майно та інші джерела прибутків. Але населення нині свідоміше ставиться до церковних справ та релігії взагалі, утримуючи, як служителів культу, так і церкви, на власні кошти церковних громад (ці видатки виносять кожного року понад 20 міль. карб.). Так само різні церкви коштом віруючих утримують свої власні школи для виховання служителів культів. Між іншим у Києві існує «вища богословська школа», яку утримує Українська Автокефальна Церква. Видається у невеликих розмірах також релігійну літературу та періодичну пресу, хоч совітська влада робить, особливо за послідний час, різні заходи, щоб унеможливити видання релігійної лектури.

Однак церковні відносини на Україні ще не устійнилися, бо цьому перешкоджає загальне становище у країні, а зокрема певне напруження відносин поміж різними християнськими церквами. Так нині існує на Україні суперництво поміж Українською Автокефальною Церквою та Російською Патріаршою. Перша опанувала переважно західні та осередні округи України, а друга ще міцно тримається у південних та східних округах.

Нині вони майже рівносильні, хоч поволі українська церква здобуває собі перевагу. Навпаки, за межами совітської України (на Кубані й ін.) українська церква не здобула собі успіху. Існує на Україні ще й третя православна церква, так зв. «жива», або совітська, синодальна церква, яка має мішаний російсько-український характер. Вона є найменшою і посідає в своїх руках до 15% усіх православних церковних громад (переважно по містах), тоді, як перші дві мають по 40% кожна. Крім того існують ще християнські, досить невеликі, церкви а саме на заході католицька церква, а на півдні лютеранська. Разом з тим на Україні все зростає сектанський рух (особливо на півдні). Нині там нараховується до 3 тисячі сектанських громад із понад 1,2 міль. сектантів.

Звичайно, на Україні є чимало й таких громадян, що — хоч і не належать ні до яких культів, однак негативно ставляться до тої боротьби, яку провадить компартія проти релігії. Адже не треба забувати, що в Совітськїм Союзі взагалі церква відділена від держави, а в школі нема науки релігії та моралі. Мало того, громадянам до 18 років заборонено бути членами церковних громад, як також церква не має права навчати їх основ того чи іншого культу по своїм власним школам або поза ними. Не зважаючи на все це, релігійний рух на Україні не зменшується, а збільшується та зміцнюється, бо компартія своєю тактикою переслідування різних культів викликає в масах віруючих завзяття та активність.

Дуже пиняво, особливо за останній рік, провадилася так зв. «українізація» совітського апарату. Контрольні комісії стверджують, що пересічно лише 20% усіх службовців знають тепер українську мову у слові та письмі, що 50% мови зовсім не знають, а до 30% засвоїли її лише частково (до певної міри можуть говорити, але не вмють писати). Тимчасом 6 років тому совітська преса галасувала, що саме протягом 5 років компартія примусить совітських (переважно російсько-жидівських) службовців засвоїти українську мову як слід. Між тим сама вона теж ще не може похвалитися знанням української мови, а тому і профспілки, за прикладом партії, не дуже поспішають «українізуватися». Совітська влада визнала невдачу «українізації» і пристосовує її завершення до п'ятирічного господарського пляну, себто начебто до 1932—33 р. мають нарешті «українізуватися» вищі школи, преса, театр та дер-

жавний апарат, профспілки, партія, комсомол й ін.

Всеж в напрямі «українізації» дещо робиться. Так минулого року на українську мову перейшли щоденні газети у Криворіжжі, Зіновівську та Кременчусі, а цього року в Одесі та Дніпропетровську (в останнім власне має українізуватися «Звезда» з 1. жовтня 1929. р. а покищо українською мовою друкується лише частина матеріалів газети). Проте у таких містах як Миколаїв, Херсон, Запоріжжя, Сталін, Артемівське, Лучанське, Маріуполь та ще в ряді менших південних міст українських газет або зовсім нема, або виходять там українські селянські тижневі газети. У Харкові ще виходить три російських щоденних газети (Всеукраїнський Пролетарий, Харьковський Пролетарий та Вечернее Радло), у Києві дві (Київський Пролетарий та Вечерній Київ) а в Чернигові, Одесі, Дніпропетровську, Житомирі та в деяких інших містах по одній у кожному, не рахуючи українських. Російська щоденна преса на Україні ще переважає українську, не кажучи вже про те, що Москва заливає своїми газетами та журналами всі українські міста та промислові осередки.

Таксамо на Україні російських театрів все ще більше, ніж українських. Правда всі оперні театри, а саме у Харкові, Києві та Одесі вже українізувалися, ще два три роки тому, а в минулім році організовано також одну перевізну оперу для таких робітничих осередків, як Дніпропетровське, Артемівське, Сталіно, Лучанське тощо. У минулому році утворено робітничий театр у Сталіно, а відомий український драматичний театр ім. Залізьковецької почав обслуговувати переважно робітничі осередки Донбасу, бо в Харкові, Києві, Одесі та Дніпропетровську існують українські державні драматичні театри, які протягом півроку гастролюють по інших осередках, або готуються до нового сезону. Існує нині на Україні ще чимало так званих робітничо-селянських театрів (переважно пересувних), які обслуговують різні менші міста та більші села. Проте російська драма, а особливо оперета, ще домінує на Україні. Вже кілька років у центральних колах дебатуються питання про утворення української оперети. Цього року нарешті утворюється перша українська оперета у Харкові, а далі маєтись організувати оперети й по інших осередках, бо робітники та міщанство цікавляться більше легкою музикою і таксамо легше сприймають та розуміють музикальну комедію, ніж оперу.

Як бачимо, українська преса та театр поволі зростають та поширюються, подібно як зростає та зміцнюється взагалі національна свідомість поміж масами, а зокрема національний визвольний рух. Цей останній непокоїть владу у зв'язку з небезпекою військового конфлікту на Далекім Сході та можливих комплікацій у середині країни. За останні тижні Д. П. У. почало переводити в Києві та по інших осередках у широких розмірах туси та арешти поміж українським громадянством. Бувша «Чека» уперто шукає якихось українських революційних чи військових організацій, які начебто мають зв'язок із закордоном та підготовляють повстання. Між іншим ці туси виникли також на ґрунті поширення одною з груп української еміграції певної літератури за межами Дністра. Часто прито-

кою до тусів чи арештів буває й переписка з еміграцією, бо нині совітська влада звертає значно більшу увагу на еміграцію, ніж то було рік чи два раніше. Д. П. У. та Політбюро К. П. У. дуже цікавиться тим пошкваленням в еміграційних колах, яке начало помічатися протягом останнього року. Найбільше цікавляться большевики питанням, як собі еміграція представляє можливість занепаду більшовицької диктатури. Тому шпигунство за еміграційними групами нині значно зросло. Це треба взяти на увагу всій еміграції, бо для неї безпосередньої небезпеки нема, але розмови про всякі плани та зв'язки з Україною, як також переписка не раз навіть цілком банального характеру, дуже часто приводять до сумних та трагічних наслідків на Україні.

Я. Д.

Під Польщею.

Останні події в міжнародній політиці (переговори держав антанті з Німеччиною, російсько-китайський конфлікт, події в Палестині, тощо) відвертають увагу української преси від внутрішнього положення в Польщі, зокрема від подій на західних землях України.

Грошева скрута, застій в торгівлі, застій у промислі, катастрофальний спад цін збіжжя в порівнанні з цінами готових фабрикатів дають загальний образ економічного положення Польщі, яке не дається закрити ні ненадійною активністю польського торговельного бізнесу за місяць липень (10 міль. 400 тисяч злотих), ні теж — великою виставкою в Познані, що має притягати чужинців.

Польська політика визиску й нищення зміряюча до того, щоби економічним натиском руйнувати наші спроби усамостійнення, принесла нам вправді в перших початках великі втрати; однак вона мала для нас і додатні наслідки, бо примусила нас шукати оперття на власні сили. Однак вона заразом вдарила також і наших політичних противників — поляків і жидів. Так у польській як теж жидівській суспільності піднявся в останнім часі крик, що українці на економічному полі починають випирати їх із занять ними позицій.

У статті п. з. «Метрополія і кольонія» у «Газеті Поранній» переводить автор короткі підсумки польської економічної політики в Галичині за останнє десятиліття та приходять до висновків, що політика ця була не політикою відбудови, але

нищення та визиску. Варшаву умебльовано коштом Галичини. Галичина не дістала за це ніякої відплати. Знищено саможрадування, забрано галицькі ощадності. Вивозиться з Галичини дерево й нафту, а не довозиться натомісць нічого. Приїжджають порожні поїзди, а поспішно виїжджають повні. Великий інвестиційний жест у добі золотої кон'юнктури минув Галичину, а в теперішнім скрутнім положенні не припадають Галичині ні малі окрушини з варшавського стола. Державні кредити обминають ті сторони, що дрімають в нерухомості нужди. При всіх відбудовах та інвестиціях Галичина є все уполіснена. Політика польського уряду супроти галицької землі, це політика поспішного обдирання краю з усіх добр при одночаснім стриманні яких-небудь вкладів. Така політика викликає вражіння, що сама Варшава не вірить у тривалий зв'язок цюї землі з Польщею. Вона утверджує в населенні переконання, що з ним поведуться як з горожанами другого сорту та що з його землею поступають так, як поступає не власник, але часовий орендар, якому не залежить на розбудові, але тільки на часовім, як найбільшим, використанні.

Плач польської преси не є подиктований ні симпатіями до українців, ні теж почуттям співчуття — це самозрозуміле. Польська екстермінаційна політика починає відбиватися на самій польській суспільності та бути небезпечною для польського стану посідання. Українське ав-

тохтонне населення, примушене життям, пробує себе економічно відбудувати, користуючись ресурсів власної суспільності. Польський напливовий елемент, не маючи для себе таких основ на місцях, опирається передусім на помочі держави й уряду.

Жидівська «Хвіля» нарікає знову, що українці розбудовують свого кооперативного руху захоплюють у свої руки дрібну торгівлю по селах і містечках, що була дотепер майже жидівським монополем. Безперечно, в послідних часах помітний зріст української кооперації. Однак, операція далеко не обхопила всіх ділянок, ні теж всіх повітів. Українська преса підносить тепер клич взяти теж торгівлю збіжжя у свої руки, яка дотепер була майже виключно жидівським монополем.

Гірше представляється теперішнє положення українського селянства. Гостра зима відбилась трагічно на садівництві, одній з дуже важких галузей українського сільського господарства. Головно заліщицький повіт, що найбільше доставляв овочів, представляє образ правдивої руйни. До цього прийшли ще градові тучі та повені, що своїми розмірами мало що уступають елементарній катастрофі з 1927. р. Ціла полоса Підкарпаття, від румунського кордону по Перемишль і Сянік, впала жертвою повені, що також навістила й Буковину. Шкоди йдуть у грубі мільйони; самі поверховні обчислення польського статистичного бюро означають висоту шкід на 13 міль. зл. Повені, що навіщують підкарпатську полосу, стали майже періодичним явищем; вони являються в першу чергу наслідком грабунової господарки польської держави, що ради здобуття закордонної валюти, оголотила сток наших гір з лісів, занедбуючи при тім цілковито регуляцію гірських рік.

Визиск сільського робітника польськими поміщиками дав притоку до цілого ряду рільних штрайків, що обхопили в часі жнив Східну Галичину та полудіневу часть Волині. Хібною тих штрайків було, що вони не обхопили відразу більшости повітів, вибухали спорадично, не були як слід зорганізовані й тому теж не увінчалися бажаним успіхом. Зрештою, штрайкову акцію намагались захопити ліві «сельробівці» у свої руки; вони надавали їй зовсім неправильно ознак комунізму й полегчували польській владі її поборкувати. Ця акція в ніч майже не причинилась до розбурхання мас, викликала цілий ряд репресій з боку польських властей.

«Сельроб», оправдуючи свої невдачі у

штрайковій акції, накидає на УНДО та закидає йому впрот штрайколомство. «Громадський Голос», орган радикалів веде рівнож полеміку з УНДО'м а головню з економічним його експонентом, Ост. Луцьким, закидаючи йому, що він у погоні за економічними полекшами та державними субвенціями йде на вудку польському регіоналізмові.

У «Ділі» і «Новій Зорі» розвинулась знову полеміка між В. Липинським а С. Томашинським. У цілій справі цікаве є признание Томашинського, що він написав більше як сто статей до «Нової Зорі», та, що за намовою власне Липинського хотів за публіцистичне перо. Томашинський заявляє, що кінчить вже свою публіцистичну діяльність. Дійсно, найвищий вже час, щоби той «публіцист» перестав ширити погубний вплив та дискредитувати наші визвольні змагання.

У «Раді» та «Праці» появились статті про ролю П. Скоропадського в українськім визвольнім русі. В обох часописах наведені цитати розмов, що їх мав Павло Скоропадський з російськими монархістами, з яких ясно виходить, що він не ставився щиро до української державности, вважаючи її етапом до нового зєдинення земель бувшої Росії під скиптром «білого царя усєї Росії».

Соймові послы використовують час соймових ферій на улаштування віч і посольських нарад, хоч польська влада на кожному кроці ставлає їм перешкоди. Відрадіним явищем є тут це, що в організаційній праці починають політичні провідники звертати теж увагу на висунену на захід Лемківщину, що дотепер була доменою православля та русофілізму. Показується, що лемківський елемент є для національно освідомлюючої роботи дуже пригожий. Велику національну виховуючу роль моглаби сповнити там церква, чого одначе перемиська греко-католицька дієцезія не робить.

Майже всі краєві часописи звертались із закликом до студенської молоді, щоби вона інтенсивніше, ніж дотепер, використовувала вакаційний час і побут на селі на освідомлюючу працю. Вправді слідне було певне оживлення в читальнях та в руханкових товариствах, всеж таки не в тій мірі як цього можна було надіятись і як можна вимагати від молоді.

У серпні попри арештовання і зв'язку зі штрайками, перевела поліція ряд тусів в українських громадян станиславівщини, арештуючи при цьому сімох студентів під замітом приналежности до Української Військової Організації.

Польський наступ на українське вчительство продовжується. Львівська курація перевела знову цілий ряд перенесень в українських гімназіях, насаджуючи туди або поляків або русофілів. С.

Міжнародний огляд.

Розвиток європейської політики до світової війни, на довгі роки перед нею, управлював до припущення, що він скінчиться розривом світу на два протилежні ворожі табори й в остаточнім висновку доведе до світової війни.

Вже 1890. р. виразно позначується поділ Європи на дві половини: тут Німеччина в тісним союзі з Австрією, там Франція в тісним союзі з Росією. Політику Франції опановує ворожнеча до німців, політику Росії така сама ворожнеча до Австрії. Дві дати — 1879. р. і 1891. р. позначають найважливіші договори цього часу, австро-німецький і франко-російський. Від 1871. р. аж до 1891. р. минуло повно 20 літ, заки остаточно оформились осередки цього поділу. Франція, побита в 1871. р. на континенті, шукає собі рекомпензат у колоніях. У 1881. р. вона займає Туніс. Одначе на Туніс заявляє свої претенсії також Італія. Так приходить гостра франко-італійська криза, яка кінчиться приступленням Італії до австро-німецького союзу. У 1883. р. повстає трисоюз: Німеччина-Австрія-Італія. Загальна тенденція розвитку залишається та сама, затеж зростає поволі чисельна й організаційна сила обох протилежних блоків. Як глибоко ділала вже тоді гіпотеза про майбутній великий європейський удар, показує маркантно італійська публікація L. Chiala: *La triplice e la duplice alleanza, Torino* (друге видання з 1898. р.), в якій безмала на два десятки літ наперед передсказано можливості дальшого розвитку. Правда, у 90. рр. минулого століття Англія стояла ще покищо на боці, і в данім часі, оскільки взагалі виходила зі своєї splendid isolation, прихильовалась радше в бік центральних держав згд. трисоюзу зогляду на колоніальне суперництво із Францією в Африці й з Росією в Азії. Двічі малошо не приходить навіть до заключення німецько-англійського союзу. Але дальший розвиток пішов інакше. Німеччина розбудовує з поспіхом свою военну й торговельну флоту, поширює свою торгівлю, здобуває колонії і стає згодом найсильнішим світовим суперником Англії. Затеж політика французького націоналізму, уся сконцентрована на ідеї реванжу, іде від 1898. р. відносно Англії на як найбільші услужки й у тій самій

мірі, як зростає британсько-німецьке противенство, Франція ліквідує франко-бритійські колоніальні конфлікти. Так приходить у 1904. р. до заключення франко-бритійської антанті. Цей договір замикає ланцюг майже сорок-літнього європейського розвитку; від тепер проти себе стоять два могуті силові блоки.

Гіпотеза довоєнної європейської політики, яка передбачувала неминучість великого світового конфлікту, робила своє. Вона давала можливість урядам й окремим політичним силам на десятиліття наперед до цього зудару підготовлюватись і відповідно конструувати свою політику, як теж доцільно організувати свої сили.

Велика війна становить у цім відношенні доволі різку цезуру. Вона завершила в деякій мірі ряд старих політичних розвитків й започаткувала цілком нові. У десяти літ після заключення версальського трактату, якоїсь одної гіпотези зовнішньо-політичного розвитку в якимсь одним напрямку, поставити неможливо.

Щойно тут і там позначуються і виривають поволі підставові елементи нового світового міжнароднього укладу, з яких таку гіпотезу буде згодом можливо побудувати. Отжеж найперше головні сили й актори світово-політичної сцени: передусім Америка нині ще найбільш виразно оформлена. Потім Бритійська Імперія, вже не континентально-європейського типу, але індо-океанічного. Потім пробуджений Китай, або скажім радше — жовта раса. Потім Радянський Союз. Вкінці назвемо можливість Паневропи. У дійсностіж стоїмо якраз на початку оформлення тих сил. Десять літ повоєнної міжнародньої політики виявляє попросту калейдоскопійну мінливість ситуації.

За окрім хіба одної Америки, як константної вже сили, нігде ще не маємо вповні оформлених світово-політичних потенцій. Осьтак бачимо внутрі Бритійської Імперії безнастанний процес внутрішнього оформлення. Гострі соціальні кризи, зміни зовнішньо-політичного курсу, хаос і непевність у колоніальній системі, ось загальні симптоми цього переоформлення. Вчора бачимо заключення франко-бритійської антанті, велику приязнь з Парижем, флотовий пакт, гострий курс проти американської політики. Нині цілком

навпаки, гострий конфлікт поміж Лондоном і Парижем й англо-американське братання; вчора зброєння, нині розброєння; вчора міцну руку в колоніях, нині політику найменшого спротиву. Англія неначебто не може віднайти себе та влаштуватись як слід у змінених умовах.

Те саме явище бачимо також в Азії. Перед двома роками велика китайсько-радянська приязнь, нині велика китайсько-радянська ненависть; вчора Японія провадить за міністрування Танаки політику міцної руки в Китаю, нині політику як найменшого спротиву.

Європа рівнож представляє із себе якусь політичну амебу, що безнастанно міняє свої форми, міниться десятком красок, раз-у-раз виявляє нове обличчя та все нові й нові кола політичних вязань і комбінацій.

Лиш тут і там виривають з хаосу, що його залишила по собі війна, певні більш константні елементи, як от система пуанкаризму, система італійського блоку, система англо-балтійська. Одначе і в межах тих систем бачимо безнастанні переформлювання і коливання, як теж вічно мінливий образ силових відношень поміж тими системами в цілості. Осьтак у внутрі системи пуанкаризму бачимо сильні тенденції Польщі й Румунії у бік італійського блоку й разом з тим деякі протилежності поміж партнерами цієї системи, як от поміж Польщею і Чехією, або навіть до певної міри поміж Румунією та Югославією. Внутрі італійського блоку бачимо лятентну кризу поміж Грецією і Туреччиною, якої ніяк не в силі вирівняти Мусоліні. Разом з тим бачимо певні нахили Греції у бік Парижу.

Бачимо далі поміж французьким й італійським блоком цілий ряд доволі хаотичних комбінацій — наприклад: Польща, яка є другою з черги найповажнішою силою у системі пуанкаризму, знаходиться у ноторично добрих відносинах до Угорщини, тої саміської, що є окружена ворожим перстеном пуанкарівської Малої Антанті. Болгарія, яка живе в стані лятентної ворожості до Югославії, є рівночасно в прегарних відносинах до союзника Югославії — чехів. Румунія знаходиться в різкій протилежності до Угорщини, але в приязних відносинах до Італії, що знову зі свого боку є найліпшим приятелем мадярів. Чехословацчина є майже вазалем Франції, але вона не терпить мадярів, які зі свого боку стараються жити в як найбільш приязних відносинах із Парижем. Скрізь держави належать цілком, або половинно, до обох ком-

бінацій, у нічім нема певности й остаточної довоєнної оформлености.

Європа остає в стані безнастанних трансформацій; вчора ми бачили блок пуанкаризму, що в цілості стояв у різкій протилежності до блоку італійського. За пуанкаризмом стояла в тій контроверсі консервативна Англія. Нині ми бачимо коаліцію італійців і французів, яка звертається практично проти Англії, уряду робітників (дивись: конференція в Гази). У цім відношенні можна сміло говорити про кризу європейської союзницької політики, що є одним із наслідків пересування осередку політичної ваги з Європи на інші простори. Питома вага Європи як політичного чинника різко змінилась і Європа ніяк не може найти себе нового політичного устрою. Засада європейської політичної рівноваги, що була підставовим принципом довоєнної європейської політики, стратила своє значіння через те, що рішачою нині є не рівновага європейських, але біляне міжконтинентальних сил.

Одначе, трудність поставлення певної розвиткової світово-політичної гіпотези має крім вертикальної міжнародньої площини ще свою площину горизонтальну, суспільну. Для поставлення довоєнної політичної гіпотези суспільне питання грає доволі підрядну роль. Вже підчас війни ми бачили першу заповідь нового переміщення сил, де на однім боці станула коаліція великих демократій — Англія, Франція, Італія, Америка, Бельгія, на другім боці світ монархій — Німеччина, Австрія, Туреччина.

Наслідком війни й розвитку технічної цивілізації прийшли до значіння не тільки територіальні підстави дотеперішньої великої міжнародньої політики, але теж підстави суспільні. Бачимо передусім заломання т. зв. «принципу реальної політики», знаменного для цілого XIX. віку.

Перед французькою революцією альянси заключувало зчасти в імя певних ідей, існувала солідарність християнства проти ісламу, солідарність монархій, союзи заключувало тільки зі спорідненими партнерами. Ще підчас французької революції ми бачили коаліції монархів. Останнім відблеском цієї доби був «святий союз» Олександра I., побудований на ідеї монархізму й християнства.

Але потім ми бачимо прихід політичного націоналізму. Союзи повстають щоплиш із мотивів доцільности. Французька республіка заключує приязнь з автократичною Росією. Англія ломить солідарність білої раси й заключує приязнь з Японією; демократично-масонська Італія

знаходиться в альянсі з австрійським цісарством, спадкоємцем римських цісарів й апостольських королів. Зломання німецької й австро-угорської демократичної революції в 1848. р. ні трохи не зворушує західні демократичні держави. Монархи зі свого боку ні трохи не спішаються допомогати Бурбонам, коли їх у ХІХ ст. прогнано з Франції й Іспанії. Таксамо мовчить легітимізм ХІХ. ст. у той час, коли паду римського ограблено зі суверенітету. Усім кермує «державний резон»; «політична доцільність» є законом години.

Нині, однак, відживає старий політичний принцип, що «рівне зв'язується з рівним, а подібне з подібним»; політичний раціоналізм неначебто видихується. Ми бачимо на кожному кроці величезну силу, з якою фашизм притягає до себе споріднені йому державні устрої. Італійський блок майже в цілості складається з диктатур, або держав із сильним нахилом до класократичного способу правління. Росія ІІІ. Інтернаціоналу ні трохи не побудовує своєї зовнішньої політики на принципі раціоналізму; всі альянси з не-пролетарськими урядами є тимчасові й подиктовані щопли часовими тактичними мотивами. Дійсними є однак альянси Росії зі закордонними пролетарськими класами. Побіч того обрисовуються можливості сконцентровання держав і політичних сил демократично-капіталістичного типу. На це вказувалоб можливе в деякій мірі створення англо-саксонського блоку, отмеж союзу поміж Англією й Америкою. Розуміється, цей блок мавби у своїм остаточнім оформленні на своїм боці цілий ряд дрібніших капіталістично-демократичних, особливо ж європейських трабантив, включно з Францією, Бельгією і навіть Німеччиною. Студії над репараційною проблемою, паризький і гагсський компроміс та передбачувана політика майбутнього репараційного банку доволі гостро зазначають того роду тенденції.

Всі оті горизонтальні класово-суспільні розвідки є нині у стадії щопли першого оформлювання. І як у територіально-геополітичній випадку ще не досить докладно оформились підставові елементи нового укладу світових сил, щоб можна було зі системи їх взаємин висновувати яку-небудь означену зовнішньо-політичну розвідкову гіпотезу, так теж у суспільно-політичній площині не можливо буде поставити подібної гіпотези так довго, доки суспільний хаос не переміниться в упорядкований і зорганізований класово-суспільний космос.

Класичний приклад такого шукання за новими, територіально й суспільно-полі-

тично, життєвими формами подає нам хочби сучасна Бритійська Імперія. Велика льондонська колоніальна конференція з 1924. р. була щодо цього симптоматична, — вона відкрила рубець заслони, якою прикривано ту неоспориму дійсність, що Імперія знаходиться у стані територіального розкладу. Не так давно дискутовано ідею, що цілість Імперії буде можливо в невеликій мірі скріпити династичним моментом, устанавлюючи синів англійського короля намісниками, а властиво фактичними суверенами в окремих домініях. Сьогодні Англія переживає добу, в дечім схожу на добу манчестерської школи, де лібералізм Гледстонів і других дещо внутрішньо розпрямив імперські спосібні, коли то рівночасно сильно зросли англійські конкуренти — Німеччина, Франція і Америка. Але тоді англійці міцно підтянулись, в 1884. р. заложено т. зв. «Imperial Federation League», в 1887. р. скликано в Льондоні першу колоніальну, а в Оттаві в Канаді 1894. р. другу колоніальну конференцію. У тій досить критичній ситуації найшовсь цілий ряд міцних англійських людей, що започаткували похід новішого англійського імперіалізму. Здобуто Єгипет, Судан, Кап, дорешти поділено Африку, прийшло осадження на Далекий Схід. Нині знову скликається колоніальні конференції. Тоді найдено нові устроєві форми, чи найдуть їх англійці нині? Як втримати вкупі цей величезний комплекс земель, рас, націй, вір і суспільних систем, так, щоби все це творило такий державний організм, який бувби в силі витримувати натиск таких сконцентрованих, зцентралізованих, автаркійних сил, як наприклад Америка, ССРСР, або навіть жовта раса?

Не милає місяця, щоби ми не чули, раз ізавдси, то знову звідтам, загрозливого кряхтіння в імперських вязаннях. При кінці червня ц. р. відбулись *вибори до південно-африканського парламенту*. У тих виборах бури здобули 69 голосів із загального числа 136, що означає в устрою Південно-африканської Унії абсолютну більшість. Це перший раз після англійсько-бурської війни бури захоплюють керму держави виключно у свої руки. Проти більшості 69 бурських націоналістів стоїть 59 послів партії Смутса (англійська партія) і 8 голосів партії робітників. При тім половина робітничої партії підтримує бурський уряд націоналіста Герцога. Бури далі признають над собою формальну зверхність англійського короля, але вони негайно поспішилися підкреслити свою самостійність, що виявилось символічно не тільки в сотворенні

власної національної південно-африканської фляги, але прибрало теж дуже вловимі форми. Першим чином нового парламенту була ратифікація німецько-південно-африканського торговельного договору, який фаворизує німців у протилежності до англійців.

До того роду відбіжних розкладових симптомів треба теж зачислити факт, що підчас *виборів до регіонального союму в колишній німецькій південно-західній Африці*, яку підчас війни окупували англійці, на цей раз на 18 послів вибрано 7 німців, так що англійці не мають законної більшості, щоби провести правнодержавну анексію. Ця колонія залишається проте далі мандатом Ліги Націй, що має своє велике принципіальне значіння, дарма, що фактичне пановання далі спочиває в руках Англії.

Дальшим із цих найновіших симптомів була *демсія англійського проконсула в Єгипті, Льюарда Льюйда*, яка слідувала в обставинах, попросту небувалих, в англійській колоніальній історії. Льюарда Льюйда, чоловіка «міцної руки», визначного члена консервативної партії, попросту прогнано з його поста. Єгипетський націоналістичний визвольницький вафдизм не спочивав, і за два роки єгипетської диктатури прийняв такі загрозливі форми, що уряд Лейбур-партії був примушений першим чином довести до радикальної зміни політичного курсу супроти Єгипту. Наскільки ситуація збилася поважною показує дальший факт, що новий англійський закордонний міністр, Гендерсон, поспішивсь заключити з єгипетським урядом покищо тимчасовий договір, у силу якого Англія зобов'язується забрати з Єгипту свою окупаційну армію, повернути до договору з 1899. р. у справі Кондомінії в Судані, пост англійського проконсула замінити на пост амбасадора, і при певних передпосилках підняти також єгипетську заяву про прийняття Єгипту до Ліги Націй. Англійці поспішають. Нестримним є похід ідеї визвольного націоналізму на просторах близького Сходу.

Кряхтіння у вязаннях Бритійської Імперії перекидується також на азійський ґрунт. Разом з *вафдизмом* знаходиться теж у побіднім поході арабський націоналістичний *вагабізм*. Останнім симптомом тих проти-англійських процесів є *криваві заворушення у Палестині* з кінця серпня ц. р., отже реакція арабів на англійську політику творення самостійної жидівської Палестини. Мимо гострої цензури, через яку проходять всі відомості з поля конфлікту, всеж знаємо з усею певністю про сотні вбитих і тисячі ранених, при чім

війна йде на три фронти: араби б'ють жидів, араби б'ють англійців, а англійці б'ють і жидів і арабів, головно тих других. У Гаїфі проголошено воєнний стан і полеві суди, з Мальти вислано над побережжя Палестини цілу роспорядиму флоту. Палестинські події кидають яркий світ на політичну проблематику Переднього Сходу та всі зв'язані з тим простором дальші розвідкові можливості.

Одною із тутешніх підставових проблем є т. зв. *панарабська справа*. Арабія, розчленована, подібно як й Україна на кілька частин, намагається об'єднатись в соборну самостійну державу. У центрі цього руху стоїть особа Ібн Сауда, вождя релігійно-національної партії вагабітів. Найцікавіше, що Англія сама збудила ті арабські соборницькі тенденції, підцьковуючи в часі великої війни арабів до відірвання від Туреччини й обіцяючи в заміну за це допомогу в устанавленні панарабської держави. І справді, араби зробили підчас війни, під проводом ославленого Лоуренса, грандіозне проти-турецьке повстання, що задало султанові в Царгороді смертельний удар. Це започаткувало розвал Туреччини, зліквідувало акції Центральних Держав на Переднім Сході й передусім раз на все відрізало німцям можливість зблокувати з бази Туреччини Суезський канал. Це все було великою виграною англійців, — однак після війни Льондон слова не дотримав. Замість соборности, Арабію поділено на цілий ряд мандатів, розпущено систему ненависти поміж регіональними арабськими ватажками, усе з тою однією метою, щоби пробити собі впоперек нівнічної Арабії сполучуючий територіальний коритар поміж Середземним морем і перським заливом. Цей коритар повстав створенням Палестини, Трансйорданії й Іраку, трьох великих мандатів для англійців тим важніших, що Ірак є одним з найбагатших нафтових теренів світу. Однак мимо всіх хитрощів англійської дипломатії було більше неможливо здумати раз уже збуджену арабську соборницьку ідею. Ібна Сауда тихцем підтримують передусім американці, потім ССРСР. Не малу роль грає тут теж французький франк й італійська ліра. До цього часу англійцям не вдалось повалити Ібн Сауда так, як це зроблено з афганістанським Аманулою. Палестинські події позначають дальший етап у змаганні арабського націоналізму з британським імперіалізмом.

Але це змагання далеко не обмежується Єгиптом і Арабією. Воно існує теж у *Персії* і тут доводиться відмітити сильне абліження поміж вождом персів, Різою-Ханом, і Ібн-Судом, поміж якими відбувались у

липпі переговори в напрямку заключення взаємного приятного договору.

Замітні є теж дальші події в *Афганістані*. Відносини тут ще не налаштані настільки, щоб англійці могли вважати свою партію остаточно виграною. Проти узурпатора й поплечника Англії, Бакчі Сакао, знаходиться цілий ряд племен у стані отвертої війни. У половині липня повідомлено про цілий ряд поважніших боїв, однак Бакчі Сакао не вдалося прогнати з Кабулу.

Багато поважніше кряхтить за те в *Індії*. Основа проблеми лежить у способі втілення Індії у зв'язок Бритійської Імперії, при чім хотілиб англійці затримати в Індії свої старі впливи й силовополітичні позиції та разом з тим дати Індіям самостійність. Оту дилему намагались розв'язати дві устрівні комісії. Вироблено згодом проект нової індійської конституції, яка має бути прийнята на осінній сесії індійського парламенту. Справа стоїть настільки поважно, що англійський проконсуль виїхав у тих справах у червні до Англії на наради з новим урядом — річ, яка другий раз повторюється від часу англійського панування в Індії. Індії мають дістати статут на зразок Австралії, Канади й П. А. У. Чи розвиток на тім обмежиться? Чи визвольницький рух вже нині не прибрав форм, що їх вже неможливо вмістити у статут нового устрою? Дуже знаменний є в цім відношенні процес у Мірут проти 31 індійських «комуністів», яким закинується «державну зраду». Цей процес тягнеться вже від кількох тяжнів і є в дійсності процесом проти 31 безкомпромисових індійців-націоналістів. За процесом слідкують мільони індусів і націоналістичні Індії не скривають своїх симпатій до «заговірників». Боротьба розіграється нині у площині національній, а соціальні моменти уступають на задній план. Дятого так мало уваги звернуло на себе утворення т. зв. Indian Labour Commission, комітету, який має розглянути індійські відносини праці й поробити подібні законодавні висновки, подібно як їх в устроєво-політичній площині поробили дві другі індійські комісії.

Вистарчить розгляд політичного розвитку у вчислених вгорі домінах, щоб зрозуміти непевність і пливкість відносин в нутрі сучасної Бритійської Імперії.

У площині англійської суспільної політики бачимо подібні неуспокій, пересуви й потрясення, що й в територіальній організації Імперії. Знаменно, що зараз таки на початку правління Мекдональда відбув в *Ланкашир* штрайк у прядильнім

промислі. Штрайкувало понад 400.000 осіб. Після штрайку вуглекопів з 1924. р. є це другий черговий симптом захитання англійського суспільно-класового ґрунту. Вже в цьогорічних травневих виборах кидано нові, доволі радикальні, ідеї (ліберали), але за ними покищо не слідують ніякі чини. Затеж бачимо в цілій Імперії радикалізацію робітничого руху; цей процес іде поволі, але неупинно. Англія судорожно шукає паліативів; боротьба Сноудена на гагській конференції була у цім відношенні симптоматична. Але кілька сот тисяч тон вивезеного вугля та кілька десятків мільонів марок річних репарацій більше, англійської суспільної проблеми ще не розв'яже.

Осьтак в Англії маємо до діла з лютентною соціальною кризою, якої не можуть розв'язати паліативні програми щодо поборювання зростаючого безробіття, ні теж кволі замашки мекдональдівського соціалізму. У того роду ситуації в Англії назріває поволі, але шораз більш виразно, нова політична ідея, яка може й буде в стані на довгий час усунути зясовані труднощі. Є це, старий зрештою англійський засіб, поборювати того роду труднощі новим імперіалістичним походом. Цілком поволі оформлюється осьтак новий план імперіалістичного походу у спілці з американським капіталізмом. У цім відношенні знаменні є дві дальші політичні події останніх тяжнів: Гагська конференція і намірені англо-американські переговори.

Гагська конференція, яка зійшлася 6. VIII. ц. р. і тревала до кінця цього місяця, може зогляду на лютентні кризи, що відбувались на протязі її тревання, у де-чім змінити погляди на властиву її суть. Іде фактично про реґлементацию і взаємне розмежування силово-політичних позицій в нутрі одного великого капіталістичного бльоку, який мусить найперше упорядкувати свої власні внутрішні відносини, заки буде здібний до яких-небудь акцій назовні. У ту площину паде недавня франко-американська сварня за реґлементацию французьких боргів в Америці. Та справа є вже поладжена. Під кінець липня французький парламент ратифікував 282 проти 274 голосів франко-американський і франко-бритійський довжний договір, однак до ратифікації дано клявулю, що ці французькі борги мусять бути покриті з німецьких репарацій. Проблему *німецьких репарацій* вирішив практично прийятий в Парижі план Юнга. Після цього плану Німеччина має заплатити 1) 2.050 мільонів марок річно, що означає 400 мільонів річно менше,

як це було передбачено у плані Доуса. 2) Число щорічних влат поділяється на два періоди, 37 і 22 роки, так що разом має Німеччина платити на протязі 59. років. 3) З тих 2.050 мільонів річних репарацій 660 мільонів є «неохоронені», отже платні Німеччиною обов'язково. У разі, колиб Німеччина не змоглаб платити решти, може домогатись мораторії. 4) Репараційні партнери засновують репараційний банк, який стоїть під контролею національних готових банків і поладжує всі проблеми, зв'язані з переводженням репарацій до рук віртелів.

Німці цей план прийняли, домагаючись взаїну за це звільнення окупованої Надренії. Конференція, яка зійшлася у Газі цей план загально прийняла, вводячи в нього однак деякі зміни, головню в користь Англії і в некористь Німеччини. У системі Юнга були передбачені річеві німецькі репарації, отже вугіль й індустрильні продукти, що їх мала Німеччина давати віртелям ізза браку готівки. Проти цього спротивилися англійці з тої причини, що репараційний вугіль робивби англійській вугільній продукції сильну конкуренцію, особливож в Італії. Компроміс заключено в англійську користь. Італія зобов'язалася зменшити довіз репараційного вугля, а збільшити довіз англійського вугля. Тим Сноуден, хоча паліативно, допоміг хронічній англійській вугільно-промисловій кризі. Далі англійці переперли, що будуть річно діставати загальну репараційну рату на 36 мільонів більшу, ніж це передбачував план Юнга. Крім цього Англія буде діставати річно 100 мільонів із т. зв. неохороненої частини німецьких репарацій, при чім після плану Юнга англійці взагалі не мали уділу в тій неохороненій раті. Щоб уможливити ту розв'язку, неохоронену частину німецької щорічної репараційної рати піднесено з 660 на 702 міль. Крім цього з переходу плану Доуса до плану Юнга залишилась сума 360 міль. надвизки, яка мала припасти німцям, однак припала в цілості аліянтам, передусім англійцям. Репараційні рати французів, бельгійців, італійців, японців і ін. залишились в дійсності такі самі, як це передбачував план Юнга. Загальної висоти щорічних німецьких рат однак не піднесено, за те німці мусили зрестись усяких претенсій на відшкодування за шкоди заподіяні в Райнлянді на протязі його окупації. Французи зобов'язались звільнити Райнлянд до 30. червня 1930. р., однак при передпосилці можливо скорой ратифікації плану Юнга нім. райхстагом. Справу одіозної німцям контрольної комісії у

Райнлянді, яка мала прийти на місце окупаційної армії, поладжено в той спосіб, що ту контролю мають переводити комісії передбачені в пакті Льюкарно. У спірних справах щодо Райнлянду рішає в останній інстанції Рада Союзу Народів.

Таким чином план Юнга прийнято. Слідуючою проблемою у процесі організації цього великого капіталістичного бльоку є утворення і місце осідку майбутнього репараційного банку.

У тій точці однак розвиток світової політики заторкає безпосередньо Америку. Німеччина може платити свої репарації тільки з позичених грошей, що їх нині може дістати тільки в Америці. Суми, якими буде працювати репараційний банк, будуть в дійсності американські. Америці однаково, як будуть німецькі віртели ділитись позиченими Німеччини грішми, тимбільше, що всі ті суми зрештою знову мусять повернутись до Америки титулом аліянських боргів. Репараційна справа є осьтак прекрасним американським позичковим «ґешефтом», бо йдучи через десяток рук ті гроші знову повертають до Америки разом із грубими барішами. Однак цей репараційний банк є подуманий ще ширше, є він фактично європейською експозитурою американського капіталу, яким задумується з європейської бази підбивати цілий світ, передусім ССР, Передню Азію, південь Європи і північну Африку. І власне на базі цього плану, що бувби здібний зменшити британські труднощі, обрисовується союз Англії й Америки, сильно обговорюваний, але мало замінний з огляду на крик і шум, піднятий на гагській конференції.

Як перший крок у напрямку *англо-американського порозуміння* Мекдональд заповідає скреслення в англійським фльотовім бюджеті. У відповідь Гувер заявив при кінці липня, що американський уряд стримує віддачу з передбачених кружляків до будови. Безпосередньо після цього перериваються англо-російські переговори про нав'язання дипломатичних зносин. Затеж поміж Лондоном і Вашингтоном переговори йдуть далі, які згупчуються зрештою до постанови, що Мекдональд поїде в жовтні до Америки, щоби остаточно усталити базу порозуміння.

Осьтак, цілком поволі, крок за кроком, оформлюються підставові елементи дальшої світової політики. Як дуже непевний цей розвиток, показує не тільки зміна британського курсу супроти Франції й Америки, але теж дуже яскрава історія *китайсько-манджурського конфлікту*. По-

літичний розвиток від 1921. аж до 1927. р. уравнивав до припущення, що СРСР і Китай втворюють згодом могутий азійський блок, який радикально змінить політичний вигляд Азії. Рахунок виявився зрештою помилковий і нині стоїмо перед фактом гострого китайсько-радянського конфлікту. На манджурській кордоні проти себе стоять кільксот-тисячні армії, до нині начислюємо десятки місцевих зударів і диверсій і не виключене, що з цього розгориться зрештою «війна без відповідження війни». Однак велика нерішеність по обох боках фронту, як не треба краще, показує неформальне ширшого зовнішньо-політичного тла, з якого моглиб вийти означені розвиткові імпульси. Casus belli існує як не може бути краще: китайський уряд засеквестровує

збройною рукою східно-китайську залізницю й проганяє або арештує радянських урядовців цієї залізниці. СРСР ставить у половині липня різке ультиматум, яким домагається попереднього договірною стану. Але характеристичне приходить згодом: спроби дипломатичного посередництва Франції й Америки стихають уже після перших спроб. Цей конфлікт не має глибших міжнародних вязань, або скажемо радше, у світі нема ще того роду системи зовнішньополітичних зв'язків, як це було в Європі перед 1914. р., щоб такий конфлікт сам собою викликавав дальші чинні реакції. До такої війни ще завчасно. Світ ще не має означеної послідовної лінії зовнішньо-політичних розвитків, а тому передчасна є якась нова зовнішньо-політична гіпотеза. *Порай.*

Огляд господарського життя Америки.

Америка складається з цілого ряду більших і менших країн, що знаходяться на різних ступені господарського та культурного розвитку. У політичній відношенні Америка розпадається на 16 незалежних республік, з яких лише Злучені Держави, Бразилія, Мексико, Аргентина, Колумбія та Перу мають понад 5 міль. населення. З інших незалежних республік Чиле має 4,2 міль. населення, Болівія 3,4 міль., Венесуела 2,8 міль., Еквадор 2,1 міль., Урагувай 1,8 міль., Парагвай коло 1 міль. Далі такі формально незалежні республіки як Гватемала (2,7 міль. населення), Сальвадор (1,7 міль.), Гондурас (0,75 міль.) і Костаріка (0,53 міль.) фактично вже попали у залежність від Злучених Держав. Так само такі республіки, як Куба (3,6 міль.), Гаїті, (0,1 міль.), Сандомінго (0,93 міль.), Нікарагуа (0,75 міль.) та Панама (0,46 міль.), навіть формально не можливо вважати незалежними, бо вони знаходяться під протекторатом Злучених Держав. Нарешті останні ще посідають такі колоніальні терени, як Аляска (0,07 міль.), Гаваї (0,32 міль.), Порторіко (1,43 міль.) та вірджинські острови. Поза Америкою Злучені Держави захопили під своє панування цілу групу філіппінських островів (понад 12 міль.) та деякі невеличкі острови (Самоа, Гуам). Разом з колоніями та формально залежними від них теренами Злучені Держави посідають до 10 міль. кв. км. простору з коло 145 міль. населення, (самі Злучені Держави 7,8 міль. кв. км. і до 120 міль. населення).

Канада є складовою частиною Бритій-

ської Імперії, проте в господарським відношенні вона нині залежить більше від Злучених Держав, ніж від першої. Так Канада довозить із Злучених Держав 70% усього свого довозу (із Великобританії лише 17%), а вивозить до них 46% усього вивозу (до Великобританії 32%). Мало того, після війни Злучені Держави так побільшили свої інвестиції у Канаді, що нині останні майже на один мільярд доларів перевищують британські вклади. Тому Канаду слід зарахувати до американського господарського організму.

Південно-американські країни розвивали свої витвірні сили перед війною переважно за допомогою Великобританії, Німеччини й частки Франції; нині там найзавзятіше суперничать поміж собою Великобританія і Злучені Держави. Злучені Держави мають однак вже перевагу і з часом мабуть опанують у господарським відношенні таксамо і південно-американські країни, подібно як опанували вони вже середньо-американські.

Необхідно зазначити, що крім Канади, Великобританія зберегла під своїм пануванням Лабрадор та Ньюфаундланд (разом 0,4 міль. кв. км. простору з 0,6 міль. людности), на півночі Америки й коло 0,2 міль. кв. км. різних теренів з населенням до 1,7 міль. на півдні (Британська Гвіяна, Бритійський Гондурас, Ямайка, Тринідад-Тобаго і Фалькландські острови). Таксамо в Південній Америці під французьким пануванням осталися французька Гвіяна, Кваделюпа, Мартініка та інші невеличкі острови (разом коло 0,1 міль. кв.

км. простору з населенням до 0,6 міль. душ), а під голандським теж різні, порівнює, дуже невеликі терени (до 0,15 міль. кв. км. з населенням коло 0,2 міль.). Як бачимо нині, крім Канади, колишнє європейське панування що простягалось над цілою Америкою, звелось справді до мінімальних розмірів. Та й не відомо, як надовго втримаються ці останні європейські колонії.

Здобувши собі політичну та у значній мірі господарську незалежність, Америка нині відіграє велику роль у світовім господарським житті. Так вона, посідаючи 41,4 міль. кв. км. (31,5% світового простору) з населенням до 250 мільонів душ (коло 13% всієї людности), добуває понад 80% нафти (Злучені Держави 66%), майже 48% вугля, коло 43% залізної руди, понад 42% коксу, до 40% мангану й коло 25% цинової руди (Болівія 33 міль. тон). Далі Америка (переважно Злучені Держави) продукують коло 50% криці та до 46% чавуну, понад 84% міді, коло 68% олова, понад 53% цинку, 72% срібла, до 50% алюмінію, понад 60% салітри (Чиле 2,7 міль. тон), як також чимало платини, золота та ніклю (Канада 0,05 міль. тон). Далі, вона продукує майже 40% пшениці, до 45% вівса, коло 26% ячменю (жита всього 4%, або втричі менше ніж сучасна Польща), понад 80% кукурузи баранболі лише 10%, або стільки, як Східна Україна, понад 90% кави (Бразилія коло 70%), майже 70% какао, до 38% цукру (тростинного коло 50%) і майже 70% тютюну. Разом з тим Америка продукує понад 60% бавовни (споживає коло 32%, з чого Злучені Держави понад 29%), не менше 27% вовни, коло 40% льону й 30% штучного шовку та посідає велику прадільну промисловість (понад 26% веретен). Америка посідає майже 40% коней, коло 32% рогатої худоби, до 45% овець та значну кількість кіз, ішаків тощо. Отже не дивно, що Америка досягнула не лише найбільшої господарської самовистарчальности у світі, але й вивозить до інших континентів велику кількість хліборобських та скотарських продуктів, як також різні вироби власного промислу. Американський вивіз становить 32% світового, а довіз лише 23%. Питома вага Америки у світовім торзі все підноситься і досягнула нині 28%, з чого на Злучені Держави припадає 15% (17% світового вивозу і 13% довозу). Американський перевіз теж досягнув небувалих розмірів; Америка посідає нині 21% світового тонажу (з чого Злучені Держави до 20%), коло 50% залізничної колії та понад 85% авт і автобусів, (Злучені Держави 80%).

Разом з тим не треба забувати, що Новий Світ, за винятком Злучених Держав, лише тепер власне починає упромисловлюватись, що різні американські країни є в стані швидким темпом розвивати свої витвірні сили навіть без участі європейського капіталу, бо Злучені Держави стали світовим банкиром і вкладають великі капітали в народне господарство американських аграрних країн. Отже в будучині американська легка промисловість, а головно важка, напевно будуть розвиватись значно швидче, ніж в Європі, бо Америка посідає ще величезні природні багатства, які по деяких американських країнах навіть вповні недосліджені, або в яких лише розпочато їх експлоатацію. Так Канада та Колумбія посідають величезні поклади вугля, Куба і Ньюфаундланд залізної руди, а південно-американські країни поклади міді, олова, пинку та запаси нафти, які нині власне ще дуже мало експлоатуються. Таксамо американське скотарство та хліборобство тепер має ще переважно екстенсивний характер. Лісами Америка цілком забезпечена, даючи понад 52% паливного лісу (з чого Канада та Злучені Держави 47%) і коло 52% будівельного (Канада та Америка понад 50%).

Америка довозить з Азії чай, риж, шовк та кавчук (Злучені Держави спотребовують коло 35% світової продукції кавчуку та шовку); крім того аграрні американські країни довозять з Європи різні машини та металовироби. Разом з тим Новий Світ потребує робочих рук в останніх 30 роках емігрувало з Європи коло 50 міль. душ, а ще й тепер виїздить до Америки щороку 0,7—0,9 міль. європейців (до війни удвічі більше), з яких лише частина вертає назад.

Злучені Держави відіграють в Америці свою окрему роль. Ця могутня республіка поволі прибирає до своїх рук не лише дрібні американські республіки, але також й інші, бо фактично нині вже майже цілий американський континент знаходиться у фінансово-економічній залежності від Злучених Держав. Правда, останні не ставлять собі завдання підбити різні американські країни під своє політичне панування, але обстоюючи гасло «Америка для американців», намагаються під господарським оглядом захопити у свої руки цілий американський континент. І нема сумніву, що в будучині Америка стане «панамериканською спільною» на чолі та під проводом Злучених Держав, які будуть відігравати в ній таку або ще більшу роль, як Великобританія у Бритійській Імперії. Слід звернути

увагу, що й Австралія (Океанія), Нова Зеландія та різні інші острови, що тепер знаходяться під панованням Великобританії, теж все більше тяжать до Злучених Держав, а тому господарське суперництво поміж Великобританією і Злученими Державами все загострюється, прибирає політичний характер і загрожує в будучині нечуваною ще збройною катастрофою, коли ці два світові велитні не дійдуть до якоїсь згоди.

Хто мігби думати, що колишня англійська колонія через 150 років після свого визволення буде загрозою для самого існування Бритійської Імперії?! Ще 15—20 років тому Злучені Держави почасти були фінансово залежні від Європи (інші американські країни, щей тепер винні Європі понад 2,5 мільярди доларів), а тепер, навпаки, Європа примушена яких 50—60 років сплачувати свої величезні борги Злученим Державам. Нічого вже й казати, що позички та інвестиції капіталу з боку останніх по різних американських країнах досягнули небувалих розмірів і перевищують європейські інвестиції у 3—4 рази. (Лише у Південній Америці з 174 міль. доларів до війни вони піднеслися нині до 2,7 мільярдів доларів, себто більше як у 15 разів). Щороку Злучені Держави позичають або вкладають в народне господарство американських країн понад 1 мільярд доларів, захоплюючи у свої руки добування нафти, вугля, руди, міді, олова та цинку. Тому ню-Йорські банки та біржа тепер вже диктують ціни на світовім ринку на величезну кількість різних виробів та товарів. Такої могутності Злучені Держави досягнули передусім через те, що мають величезні природні багатства, безмежний внутрішній ринок, а головню нову господарську техніку та вищу форму господарської організації. Адже нігде на світі нема такого зосередження капіталу, раціоналізації промисловости та видатности праці як у Злучених Державах. Величезні трести, картелі та концерни на чолі з ріжними «королями» нафти, заліза, вугля тощо, керують господарським життям країни. Так само й банки Злучених Держав досягнули нечуваної могутности та впливу майже у всіх галузях господарського життя саме шляхом об'єднання та зосередження. У порівнянні з ними банки німецькі чи французькі являються карликами, а й найбільші льондонські банки залишилися позаду багатьох ню-Йорських.

При таким господарським розвитку народне багатство Злучених Держав за останні 15 років майже подвоїлось і до-

сягнуло 380 мільярдів доларів. Річний національний прибуток виносить коло 90 мільярдів доларів, а щорічне нагромадження капіталу становить понад 7 мільярдів дол. У порівнянні зі Злученими Державами інші американські країни видаються жебраками. Так Бразилія має в тричі менше населення, а її народне багатство є 25 разів менше. Населення Мексико менше в дев'ять разів, а його народне багатство в 45 разів. Ролю Злучених Держав у господарським життю Америки зясовує низче наведена таблиця.

З тої таблиці ясно видно, що Америка не лише у порівнянні з Європою дуже мало заселена, але навіть у порівнянні з Азією, де майже на такомуж просторі (41,9 міль. кв. км.) нараховується понад один мільярд людности, себто в чотири рази більше. Отже нема сумніву, що Америка, при своїх природних багатствах і капіталі, моглаби принаймні подвоїти або й потроїти своє населення.

Перевага Злучених Держав над іншими американськими країнами виявляється передусім у тім, що вони посідають металургію, та добивають без порівняння значно більше вугля, залізної руди, ріжних кольорових металів та нафти. Однак інші американські країни теж посідають чималі природні багатства й безперечно в будучині, за участі ню-Йорських та почасти льондонських банків, не лише поширять легку чи добуваючу промисловість, але можливо утворять також власну продукцію засобів виробництва. Нині вони фактично остають у колоніальнім становищі, вивозячи продукти сільського господарства, технічну сировину та почасти паливо.

Перевагу мають Злучені Держави також у сільсько-господарській продукції. Їх колоніальні терени та взагалі залежні від них країни лише збільшують цю перевагу. Так Куба продукує понад 60 міль. сот. цукру, Гаваї коло 7 міль. сот., Порторіко до 6 міль. сот., Сандомінго коло 3 міль. сот. і Філіппіни 5 міль. сот. Гаїті дає 0,4 міль. сот. кави, Гватемалія коло 0,5 міль. сот., а Сальвадор понад 0,5 міль. сот. Далі Філіппіни продукують коло 18 міль. сот. рижю, а інші колоніальні терени чимало какао, тютюну та вина й ріжних овочів. Разом з тим Злучені Держави продукують таку велику кількість кукурудзи, пшениці та вівса, що можуть не лише задовольнити потреби свого населення, але також значну їх кількість вивозять до інших країн. Так вони вивозять щороку від 30 до 40 міль. сотн. пшениці (зерна та борошна). Цікаво підкреслити, що Світ-

	Злуч. Держави	Бразилія	Мексико	Аргентина	Канада	Колумбія	Перу	Чиле	Венесуела	Урагувай
Простір у міль. кв. км.	7,8	8,5	1,9	2,9	9,6	1,19	1,38	0,75	1,02	0,18
Населення у міль. душ.	119,7	38,6	16,2	13,4	9,8	6,6	5,5	4,2	2,8	1,8
На кв. км. прип. душ нас.	15,2	4,5	8,2	4,6	1,02	5,5	4,4	5,6	2,7	10
Вивіз у долар. на душу нас. довіз	43	14	25	83	117	10	14	47	13,5	12
Разом зовнішній торг	78	25	36	151	204	19	25	80	26	22
Добування у міль. тон вугля	568	0,5	—	—	15	0,6	0,3	1,8	—	—
— залізної руди	63,8	0,3	—	—	—	—	—	0,9	—	—
— нафти	120	—	11,3	0,9	—	0,3	1,8	—	14	—
Продукція у міль. тон										
чавуну	38,2	—	—	—	1,3	—	—	—	—	—
криці	50,7	—	—	—	1,1	—	—	—	—	—
міді	1	—	0,05	—	0,04	—	0,04	0,2	—	—
олова	0,7	—	0,2	—	0,1	—	—	—	—	—
цинку	0,6	—	0,03	—	0,05	—	—	—	—	—
Продукція у міль. сотн.										
пшениці	238	1,3	2,8	67	120	0,2	0,9	8,3	0,1	3,4
жита	16	—	—	1	4	—	—	—	—	—
ячменю	56	0,8	1	4,5	26	—	—	1,2	—	0,4
вівса	220	0,9	0,8	12,5	85	—	—	0,5	—	—
Разом зер. культ. у м. сот.	530	3	4,6	85	235	0,2	0,9	9,5	0,1	3,8
Продукція у міль. сотн.										
кукурудзи	760	42	27	72	3	1,7	1,4	—	0,8	1,7
бараболі	120	3	0,2	7	25	—	—	3,1	—	—
рижю	7,4	8,7	—	—	—	0,2	0,7	—	—	—
тютюну	6,2	0,6	0,1	—	—	0,1	—	—	—	—
кави	—	8,9	0,4	—	—	1,2	—	—	0,6	—
тростинного цукру	11,8	8,5	2,3	4,3	—	0,2	3,3	—	0,2	—
бавовни	35	1,8	0,5	—	—	0,1	0,5	—	—	—
льону	—	—	—	1,3	2,4	—	—	—	—	0,4
Кількість веретен у міль.	38	1,9	0,9	0,4	1,3	—	—	—	—	—
Кількість у мільонах										
коней	16,5	7	0,5	10	3,7	0,7	0,2	0,5	0,2	0,6
худоби	64	36	2,5	40	10,2	9,8	1,4	2	2,8	8,7
свиней	58	18	0,8	3	3,1	0,8	0,5	0,3	0,6	0,4
овець	45	9,8	1,9	48	5,3	0,5	11,7	4,7	0,3	14,8

ський Союз нині продукує усього 590 міль. сотн. чотирьох головних хлібів, себто лише на 60 мільонів сотн. (15%) більше ніж Злучені Держави, тимчасом його населення аж на 30 мільонів (30%) більше. Так само східна Україна має у тричі більше населення, ніж Канада, а продукує нині лише 145 міль. сотн. чотирьох хлібів, себто на 90 міль. сот. (40%) менше. Отже не дивно, що Канада вивозить 70—80 міль. сотн. пшениці (зерна та борошна); коли про вивіз совітської України, з якої Москва силою

стягає понад 20 міль. сотн., нема що й думати.

З інших американських країн вивозить пшеницю ще Аргентина (30 міль. сотн.). Звичайно Канада, Злучені Держави та Аргентина вивозять лише певну частину пшениці (пересічно коло 110 міль. сотн.) до Європи а решту (30—40 міль. сотн.) особливо борошно, до інших країн американських та азійських. Це тому, що в деяких країнах Америки з причини кліматичних умов неможливо управляти пшеницю й узагалі зернові хліби. Та влас-

не і нема в тім потреби, бо нині в Америці помічається перепродукція зернових культур, не зважаючи на те, що американське хліборобство має ще переважно екстензивний характер (у Південній Америці гектар дає всього 8—9 сотн. а в Північній 10—13 сотн.)

Щодо фермерського господарства у Злучених Державах, то перед війною там нараховувано коло 6,4 мил. усіх фарм, а тепер 6,45 мил., себто протягом 15 років побільшилось усього на 60 тис. фарм. У наслідок машинізації хліборобської ви-

	до 8 гект.	8-20 г.	20-40 г.	40-70 г.	70-200 г.	понад 200 г.	разом
перед війною							
було фарм:	0,84 м.	1,41 м.	1,46 м.	1,52 м.	0,98 м.	0,18 м.	6,39 м.
тепер:	0,76 м.	1,51 м.	1,49 м.	1,45 м.	1,015 м.	0,225 м.	6,45 м.
	-0,08 м.	+0,10 м.	+0,03 м.	-0,07 м.	+0,035 м.	+0,045 м.	+0,06 м.

Як бачимо, цілком дрібні фарми зменшились, а їх коштом зросли середні; так само за рахунком не дуже великих фермерських господарств зросли справді великі капіталістичні господарства. Характерно, що у Злучених Державах на півдні переважає дрібне фермерське господарство, себто до 20 гект., та почасті велике від 70 гект. (це плянтації цукрового буряку, тютюну та бавовни). Навпаки в інших штатах країни переважають фарми розміром від 20 до 70 гектарів.

Цікаво також зазначити, що на ґрунті тракторизації та машинізації хліборобської продукції американські фермери за останні 15 років побільшили площу придатної до хліборобства землі з 192 мил. гект. до 208 мил. гект., себто на 16 мил. гект. Разом з тим піднеслась значно врожайність землі та через це Злучені Держави дають нині на 28% більше сільсько-господарських продуктів, ніж перед війною. Проте не треба забувати, що у Злучених Державах ціни на фабричні вироби за цей час піднесли на 60—70%, а на хліборобські продукти всього на 30—40%. Отже там теж існують, так зв. ножиці. Тому саме, не зважаючи на поширення засівної площі та піднесення врожайності землі, загальне господарське становище американських фермерів власне погіршилось, бо нині фермер примушений принайменше на 25—30% віддавати більше своїх продуктів за ті машини та інші промислові вироби, які постачає йому місто. Тут лежать причина цієї хронічної кризи, яку переживає фермерське господарство. Уряд Гувера проєктує утворити особливий фонд в сумі до 500 мил. дол. для інтенсифікації сільсько-господарства та його раціоналізації, щоб таким робом досягнути належного піднесення продуктивності праці, а та-

робности й її низької рентабільности дрібні фермери знаходяться у дуже скрутнім становищі, продають або віддають свої фарми в аренду й утікають до міста, бо праця робітника чи ремісника або крамаря краще забезпечує життя, ніж дрібне хліборобське господарство. Крім цього значна кількість дрібних американських фермерів дуже заборгувалась і не може власними силами вилізти з боргів. Отже не дивно, що нині коло 30% усіх фарм знаходиться в аренді й що кількість фарм майже не зростає. Це й видно з таблиці:

кож побільшити прибуток фермерів через організації безпосереднього зв'язку поміж продуцентами та споживачами, бо нині занадто великий відсоток вартости фермерської праці (від 40—50%) залишається в руках посередників — гандлярів та перевозових підприємців.

Не без ваги буде зазначити, що на совітській Україні селяне-хлібороби знаходяться у без порівняння гіршим становищі, бо державні ціни хліборобських продуктів є нижчі від передвоєнних, а за промислові вироби доводиться платити у 2—3 рази більше, ніж у 1913 р. Крім того, не кажучи про це, що наш хлібороб в «поті лиця» тяжкою працею добуває собі хліб, на українських землях панує малоземелля та помічається величезне аграрне перенаселення. На совітській Україні населення у чотири рази менше супроти населення Злучених Держав; між тим там нараховує вона коло 5,1 мил. селянських господарств себто всього на 1,3 мил. менше, а придатної до хліборобства землі в 6—7 разів менше ніж у Злучених Державах. В цих 5,1 мил. господарств коло 2,7 або понад 52% мають засівну площу менше 3 гектарів. У будучині коло половини хліборобів треба буде зняти із хліборобської праці та забезпечити їм краще життя у промислі, перевозі, торзі тощо. Тоді решта, 2,6—2,7 мил. селянських господарств, значно зміцніє, себто стане справді середнячкою (від 5 до 10 гектарів) або навіть до певної міри заможною (від 11 до 20 гектарів). В них перша група в кількості 60—70% господарств забезпечить свою продукцію прохарчування усього населення соборної України, а друга від 15 до 20% даватиме значну кількість цукру, збіжжя та інших продуктів для вивозу закордон.

Господарський розвиток Америки у ве-

ликій мірі пов'язаний торговельними та фінансовими відносинами з іншими континентами. Так Злучені Держави, як інші американські країни, вивозять значну кількість своїх товарів до Європи та Азії, довозячи звідси у свою чергу різні європейські та азійські продукти й товари. Проте Америка має активне торговельне сальдо, а Злучені Держави стягають нині з Європи такі величезні суми (відсотки, сплата позичок) капіталу, що вони в десять разів перевищують всі ті різні прибутки, які стягає Європа (передусім Великобританія) з усіх американських країн, на ґрунті передвоєнних європейських позичок та інвестицій в Америці. Крім того різні перешкоди та труд-

нощі, міжнародні й внутрішні (соціально-політична боротьба), в Америці не досягають таких розмірів, як це діється в Європі. Тому саме нема сумніву, що Америка в будучині швидко та легко справиться зі своїми теперішніми труднощами й піде швидким кроком господарського розвитку в порівнянні з іншими континентами. Оцей процес господарського усамостійнення «нового світу» від старого, як також все зростаюча роль Америки у світовій торзі й спричинюється у значній мірі до того суперництва, яке виявляється у змаганнях Злучених Держав і Великобританії за пановання на океанах та у боротьбі за фінансову гегемонію у світі.

Економіст.

Українська еміграція у Франції, Бельгії та Люксембурзі.

Головна маса нашої еміграції на романським терені перебуває у Парижі та провінціональних осередках Франції — у Ліоні, Омекурі, Кнютанжі й Оден ле Тіші, менша частина в Бельгії — в Брюселі, Лієжі, та в Люксембурзі — Епі. Еміграція складається з кількох тисяч був. старшин та козаків переважно з наддніпрянської Української Армії. Крім них у Франції перебуває дуже значна кількість українців-наддністривців, які прибувають сюди для термінових промислових та сільсько-господарських праць.

Більшість еміграції занята працею на різних фабриках та заводах. Загально не можна матеріального стану емігрантів вважати злим, хоч у деяких осередках, де переважає металургічна та вугільна промисловість, праця є дуже тяжкою. Попит на працю досить широкий, так що безробіття є виявом винятковим. Особливо добрі умови праці знаходять собі українці в Бельгії. Відношення до них з боку бельгійської влади та місцевого населення також добре. Українці найкраще вказують себе як робітники. Рівнож випадків ледачости у праці, п'ятики та різних злочинів серед українців майже не зустрічається. Натомість ці риси прикметні у великій мірі полякам, що приїхали тут на заробіток. Зогляду на це як французи так і бельгійці до польських робітників ставляться з великим застереженням та неприязню. Полякам тяжко навіть винайти помешкання у місцевих мешканців. Вони перебувають у положенні паріїв, що ними всі погорджують. Слово «поляк» є

найгіршою лайкою, якої вживають французькі та бельгійські робітники у сварках між собою.

Українці в кожному осередку свого скупчення об'єднуються в організації, що мають на меті забезпечення головно культурних потреб своїх членів. Однак браку засобів та відповідних сил дається сильно відчувати. У самім Парижі існує кілька громадських організацій, приналежність до яких зумовлена в більшості політичними тенденціями їх членів. Найстаршою організацією у Парижі є «Українська Громада», зорганізована ще в початках прибуття сюди еміграції із польських таборів. Цій Громаді довелося звестись гостру боротьбу з «урядовою» групою А. Лівницького, яка намагалася втягнути «Громаду» під свої впливи та керування. У дану хвилю «Українська Громада» скупчує в собі елементи соборницького напрямку.

У Парижі існує ще друга «Українська Громада», якою керує ген. Микола Шаловал. Зараз вона не має жадного значіння; в її складі перебуває 5—10 членів.

Група польонофілів А. Лівницького знаходиться у складі т. зв. «Генеральної Ради», яка, зовсім безпідставно, претендує на значіння загальної громадської організації на цілу Францію. «Генеральна Рада» являє собою замасковану експозитуру УНР-ського центру, та переводить у життя його завдання і доручення. Із тих причин значіння цієї організації серед широкого еміграційного загалу, що в більшості негативно ставиться до «держав-

ної» праці цього центру, є дуже незначне. Вистарчить вказати, що на кілька тисяч еміграції у Франції «Генеральна Рада» об'єднує усього коло 200 членів.

Відношення між названими паризькими організаціями є стримане а то й во-роже.

У Шалеті існують дві організації: «Українська Громада», що в дійсності остає під рішальним впливом А. Лівницького, хоч у своєму складі має також соборницький елемент, та «Просвіта», в якій об'єднані українці-наддніпряни соборницького напрямку та значна кількість наддністрянців, що прибули сюди для термінових праць. Завдяки енергійним заходам голови, п. Сопільника, та секретаря інж. Созонтіва, «Просвіті» пощастило досягти значних позитивних вислідів праці.

Омекур має «Громаду», що об'єднує більшість української колонії. При помочі видатної праці п. Підгородецького та інших членів вдалося заснувати при «Громаді» бібліотеку та налагодити організаційне життя. Необхідно підкреслити корисну працю інж. Заварицького, відомого майстра гри на бандурі, що своєю участю у концертах та виставах в Омекурі та інших місцях, спричиняється до активізації культурної праці.

Колонія у Кнютанжі об'єднана в «Громаді», створеній зусиллями полк. Афіера, п. п. Силенка, Галушки та інших. Крім того у Кнютанжі знаходиться драматичний гурток під кермою п. Силенка, який уряджує вистави в різних осередках еміграції. Звертає на себе увагу цінний почин емігрантів-батьків дотично організування диточої української школи. Річ у тім, що колонія у Кнютанжі має значну кількість дітей шкільного віку, які перебувають на чужині, zagrożені небезпекою асиміляції. Міжтим українська диточа школа булаб єдиним засобом національного виховання дітей, більшість яких не бачила Батьківщини. Але ця надзвичайно важлива справа зустрічає на шляху до свого здійснення значні труднощі матеріального характеру, бо батьки, що заробляють на свої родини тяжкою фізичною працею, не в силі дати для школи вистарчаючих засобів. *Обов'язком громадянства, що перебуває у краю та на еміграції, є допомогти цьому почині, пам'ятаючи, що зайвих 200—300 фр. дадуть можливість виховання 20—30 українських дітей.*

З організацій на терені Бельгії активно себе виявляє «Громада» в Брюсселі під кермою члена Проводу інж. Андрієвського; вона видає бюлетень французькою мовою та утворила український відділ на Брю-

сельській виставці. Є також «Громада» в Лієжі. Відділ О. У. Н. у Лієжі під керуванням п. п. Сацюка, Мокловича та Бидловського, значно спричиняється до активізації «Громади».

У серпні б. р. член Проводу Українських Націоналістів, інж. Сціборський, відвідав різні осередки української еміграції у Франції, Бельгії та Люксембурзі. Поїздка інж. Сціборського спричинилася до виявлення політичних настроїв місцевої еміграції, які представляють для українських націоналістів особливий інтерес.

Широка опінія звичайно вважає еміграцію у Франції головною опорою польонофільської групи А. Лівницького. Промовляють за цим ніби об'єктивні умови... Справді, — у Парижі перебуває цілий «урядовий апарат» А. Лівницького, заосмотрений великим кадром не погано плачених урядовців, політиків, журналістів тощо. Цей осередок має крім цього до розпорядимости значні матеріальні фонди, що повинні давати йому змогу широкої праці. За цим також промовлялаб обставина, що переважна частина еміграції складається з бувших військових Армії УНР. Зрештою приходять рівнож на увагу сприятливе положення групи А. Лівницького у Франції, союзниця Польщі, що тимсамим не має підстав ставитися здержливо до акції українського польонофільського осередку. Можна булоб думати, що праця других політичних груп на цих теренах, не може мати надій на успіх. Міжтим положення і настрої еміграції на цих теренах виразно підтверджують, що група А. Лівницького не користується підтримкою еміграції, щобільше, майже позбавлена органічних зв'язків з нею. Маса еміграції заховається до «урядової групи» стримано й опозиційно. Таке відношення дуже живо нагадує стан тої розірваності між «міністрами» й армією, яка сиділа голодна, обдерта й сповіряна у польських таборах; відношення має було тоді остильки вороже до членів «уряду», що останні боялись з'являтися до таборів. Подібно сьогодні у Франції відчувається, що «уряд» просто боїться тої маси, яку збирається представляти та «визволяти». За цілий час майже не було випадків, щоб хто-небудь із відповідальних чинників УНР відвідав численні осередки еміграції та відважився прилюдно заясувати зміст і цілі «урядової» політики; маси мали до діла лише з «діячами» другої і третьої «ранги», та й то не часто. Виняток становить лише п. Шульгин, що часами відвідає ті осередки, де переважає «благонадійний» елемент.

Самий «центр», що сидить у Парижі, це закостеніле, малорухоме, законсервоване

вінізм зокрема морально підтримують і допомагають йому уламки націоналістичної еміграції за кордоном. Це є, так би мовити, духовно-ідейні отці... Якби комсомольські організації досить добре провадили роботу в справі українзації, не доводилосьби натрапляти на факти *утворення ворожих нам організацій*, або принаймні їх булоб дуже мало. На приклад по селах Березівка, Скипка і Непадівка Липовецького району, Вінницької округи, створено оформлену організацію *молоді*, під назвою НІВУ (Народня Партия Визволення України). Угрупування хотіло зв'язатися з укр. шовіністичною організацією дорослих і добитись скинення радвллади. Можна послатися ще на таке явище, як створення ворожої нам групи *молоді* в Березніговатському районі, херсонської округи, керівником якої був колишній комсомолец. Такі явища в житті настирливо сигналізують для ЛКСМУ про певну небезпеку в боротьбі за *молодь*».

Отже: чи ми представники молоді, чи старого світогляду, та чи ми тільки емігранти, чи може ні?!

*

«II. пленум ЦК КПЗУ» ухвалило таку тезу:

«Треба також, підкреслити посилену антирадянську діяльність груп фашистських націоналістів, що гуртуються навкруги празького місячника «Розбудова Нації». Мнимо непримиримі націоналісти з групи Коновальця і Андрієвського на ґрунті антирадянських плянів находяться в одному фронті з *польським фашизмом* і в щораз більшій мірі будуть примушені підлягати його команді».

«Тризуб» (з 19. V. 1929.) пише:

«Що торкається націоналістів, то вони за боротьбу проти всіх тих держав, що посідають зараз українські землі, і урядові УНР *закидають приязнь з Польщею*. Уряд сподівається, що здорові державницькі настрої нашої еміграції перетравлять і це нездорове явище».

В тому ж числі «Тризуба» є даліше:

«В цьому числі «Тризуба» на іншому місці дано належну оцінку цій ганебній, деструктивній вихватці «Проводу Українських Націоналістів», який вважає за слушне виступити одверто проти справи, що має загально-національне значіння, намагаючися її загальмувати і зруйнувати. Тут просимо тільки наших читачів порівняти міркування «Розбудови Нації» з виступами *російської* преси, яка все робила, щоб перешкодити нашій праці в

Женеві. Свого часу наводили ми відповідні виписки з «Пос. Новостей».

Тойже польонофільський «Тризуб» в однім із дальших чисел (з 9. VI.) пише: «Коли ми писали про виступ «Розбудови Нації» в справі Ліги Націй, то само собою ставало питання: кому потрібна була акція «Розбудови Нації», кому на користь чи просто, *сui prodest?* Відповідь на це питання вже маємо. Вона перед нами. «Дни», орган А. Керенського в ч. 39. одразу вхопився за «Розбудову Нації». «*Последня Новості*» (7. V. 1929.) подають:

«При Петлюрі, у Києві, широко вславився австрійський старшина Коновалець, що «дав приказ» до 24 год. перемістити російські вивізки на українські. Цей «чужеродний наглець», що відзначається казочною глупотою, з упадком Петлюри цілковито зник і щойно тепер «віднайшов слід Тараса».

«*Більшовик України*» (ч. 7—8, 1929) пише наступне:

«Українському фашистові раптом «*Варшава*» здається значно *симпатичнішою*, ніж «Москва». Чому так, невідомо, — але в програмово-декларативному числі органу «Проводу Українських Націоналістів» стоїть цілком ясно, що Москва є «більш небезпечною для України». Що більше, редакція «Розбудови Нації» дала цілковиту амнецію *польонофільській* позиції Петлюри. Ні, таки снуються укрфашистські п'ятки *на Варшаву!* «Провід Українських Націоналістів» є кубло інтервентів».

Отже: чи ми за Польщею, чи за Московщиною, чи за одною і другою, чи проти одної і другої?!

«*Більшовик України*» стверджує слідує:

«Члени «Проводу» в своїм центральнім органі не криються, що основою їхньої «держави» має бути «верства земельних власників», себто рештки «старої шляхетської, дворянської верстви». Хоч форма влади, за словами наших фашистів, і не має вирішального значіння в державнім будівництві, але ми бачимо, що тут ходять не про що инше, як режим «*монархії*». В ч. 4. «Розбудови Нації» на стор. 128 (!!!) наші теперішні фашисти з кольосальним запалом боронять репутацію некого іншого, як *гетьмана Павла Скоропадського*».

«*Український Голос*», орган гетьманців (з 5. V. 1929, Перемишль) подає:

«З фактом зросту монархістичного табору зачинають числитися всі націоналістичні й соціалістичні групи — і на свій спосіб боротися з тим явищем. Але підхо-

дячи до цієї справи, замість в'яснення, вносять вони тільки плутанину, а інформуючи мильно загал про ідеологію і тенденції гетьманського руху, можуть збити з правильної дороги тих людей доброї волі, які шукають в гетьманщині виходу з рідного хаосу. Одним з таких голосів є стаття в «Розбудові Нації» п. н. «Оплывування революції». Стаючи буцім то в обороні революції, автор старається головню обезцінити ідеологію і політичну пропаганду гетьманського табору.

«Січ», другий орган гетьманців, (1. VI. 1929, Чикаго) пише:

«Тим «героем», що валив Українську Державу і приїхав аж сюди з порадами про потребу «вічної революції» на Україні, єсть бувший полковник нещасливих українських Січових Стрільців — п. Евген Коновалець. Замість помолитися Господу Богу, замість вдаритися в груди і сказати: «Боже милостив буди мені грішному» та просити у Господа прощення за окаляні літа з р. 1918., сей «герой» вибрав иншу дорогу, вірний засаді «вічного революціонера». Він оснував в Чехах в спільці з такими другими героями, що їх дух «рветься до бою», своєрідне Товариство або «Легію Українських Націоналістів». Наші свідомі робітники вже розуміють в чім діло і не тільки не виявляють українським «вічним революціонерам» своєї симпатії, але навпаки — відвертаються від них з погордою, бо знають і розуміють, що вони завалили в р. 1918. Українську Гетьманську Державу і так віддали її в руки Ляха, Москаля і Румуна. Отже це раз повтаряємо, що даремні і пусті в кличі українських «вічних революціонерів» так довго, доки вони не признають одної правної української гетьманської влади, хоч вона завдяки їх юдичній роботі сама нині на вигнанні».

Отже: гетьманці ми, чи ні?!

*

«Український Прапор» (з 15. IV. 1929), орган більшовицьких зміновиховців, пише: «Провід Українських Націоналістів», себто жмінка молодих, шукаючих життєвого примінення, людей, переважно петлюрівців, що під проводом отамана Коновальця на Конгресі у Відні і собі склеїла щось в формі диктатури і стоячи зрештою ідейно не далеко до уенерівців варшавського толку, утворила свою філію за кордоном під кличем «чистого націоналізму».

«Тризуб» (з 19. V. 1929), орган уенерівців подає:

«Та от на підтримку московської акції супроти старань проф. О. Шульгина виступають нашіж таки «землячки». І звідки?

З «найпатріотичнішої» і «найсоборнішої» — «Розбудови Нації» — органу Проводу Українських Націоналістів. Українські патріоти з рамен «українських націоналістів» настільки обурені акцією ненависних їм уенерівців, що навіть загрожують зірвати цілу справу... Щоб не піднести на міжнародньому полі престижу УНР, котру одночасно заступає проф. О. Шульгин, найвипробованіші словесні патріоти з «Проводу Українських Націоналістів» радять повертати невідписані декларації проф. Шульгинави».

Отже: уенерівці ми, чи ні?!

*

«Більшовик України» розважує слідує:

«Укрфашизм хоче сказати, що «орєнтація на Варшаву» є менше ганебною, ніж орєнтація на «Москву». Чим же відрізняється «незломний націоналіст» з фашистського «Проводу» від звичайніського собі хруня з УНДО?

«II. пленум ЦК КПЗУ» ухвалило:

«Більшу, чим досі увагу треба звернути на похваллення діяльності радикально-націоналістичного крила ундівського табору — «Розбудова Нації».

«Тризуб» (24. II. 1929.) подає слідує:

«В той час, як цитований нами В. Мартинець заявляє, що члени організації не можуть бути членами існуючих партій, в числі творців ідеології Проводу виступають члени партійного ундівського центру» (?).

На «III. Народнім Зїзді УНДО» один з референтів говорив:

«Люде, що гуртуються біля журналу «Розбудова Нації», т. зв. Провід Українських Націоналістів, ставляться з поважним застереженням до нашої партії і то не до її програми — це підкраслюємо — бо програми ще ні разу не зачіпали, а до самої партії. Наші націоналісти не люблять Українського Національно-Демократичного Обєднання. Очевидно, що від таких націоналістичних елементів нічого позитивного для національної політики в нинішніх часах надіятись не можна. Вони самі не знають, до чого вони зміряють. Але шкодити вони можуть».

Отже: ундісти ми, чи ні?!

*

«Січ» (з 15. IV. 1929.) дає такі інформації:

«В чеській Празі завязалася недавно з українських інтелігентів на еміграції дуже цікава організація. Та організація назвала себе «Організація Українських На-

ціоналістів». Бідні українські «націоналісти» змагають до зміни теперішнього державно-політичного стану шляхом «національної революції» (без того очевидно ніяк не обійтись!) і до зміни внутрішніх економічно-суспільних умов шляхом послідовних реформ (пощо «реформ», коли більшовики їх вже зробили і ті «реформи» беруть наші бідні націоналісти в свою програму)».

«Тризуб» (ч. 19—20 з 5. V. 1929.) інформує подібно:

«Такі наміри партії націоналістів, як удержавлення лісів і «обмеження продажу землі» явно викривають етатистські нахили наших майбутніх диктаторів. Якаж тоді лишається ріжниця в методах в порівнанні з більшовизмом? Так само на більшовицькій манер збираються націоналісти збудувати і соціальну базу влади».

«Більшовик України» однак стверджує наступне:

«Яку державу хотіли би збудувати наші фашисти? Це має бути — за визнанням «Розбудови Нації» — *скок на право*, від цієї форми панування «охлоса», «черні», що її мовляв репрезентує державність радянська, а чи просто демократична, *скок*, що його колись учинив Богдан Хмельницький. Одним словом фашисти з «Розбудови Нації» з великою охотою працюють над тим, щоб повернути український народ до стану «тяглого люду» на полі чужого а особливо свого нацією панства. Суспільний лад фашистської держави уникатиме «вщеплювання» на Україні таких «недоречних і небезпечних» для неї речей, як *соціалізм, демократизм*. Укрфашисти проти більшовицької націоналізації земельної власності, але вони горячі оборонці иншої «націоналізації» її, а саме, щоб земельна власність не-українського поміщицтва разом уже з величезними обшарами трудових селянських земель перейшла до українських поміщиків, до українських дворян».

Отже: більшовики ми, чи ні?!

*

«Діло» (4. IV. 1929. Львів) розуміє так:

«Як що націоналісти проти партійництва, то вони мусять собі здати справу з того, що зорганізувавшись, вони стали не чим иншим, а новою українською політичною партією, тільки партією фашистського покрю».

«Тризуб» (24. II. 1929.) розважує інакше:

«Дійсно, приглядаючися до того, хто в «Розбудові Нації» виробляє і творить ідеологію Проводу, хто належить до складу його, приходиш до висновку, що при тих умовах, які існують в новоутвореній групі, годі говорити про можливість ви-

творення чогось нового, єдиного, що з'єднувало би людей в певну ідейну цілість».

Тойже «Тризуб» з 5. V. 1929. міняє первісні думки:

«Очевидно булоб ніяково говорити серйозно про програм і партію націоналістів. Є лише певна група з певним настроєм».

У два тижні пізніше «Тризуб» приходить до зовсім інших думок:

«Що торкається націоналістів, то їх слід уважати не за політичну групу, а за певне хоробливе явище».

Отже, що ми є: партія, група, чи щось инше?!

*

«Січ» (15. IV. 1929.) сумнівається у правильність назви «націоналістів» для — націоналістів, пишучи:

«Та організація назвала себе «Лігою» або «Організацією Українських Націоналістів», здається тому, що її члени уважають, що нігде на світі, крім них, нема ніяких других «українських націоналістів».

«Тризуб» (24. II. 1929.) навіть гнівається з того приводу:

«Через що власне група людей, що назвала себе «Проводом» сміє брати на себе претенсії бути єдиним репрезентантом українського націоналізму?»

А в ч. 21. додає «Тризуб»:

«Українські патріоти з рамен «українських націоналістів» — не знати по якому праву вони присвоїли собі цю назву».

Видно, що щось не добре з тими «націоналістами». Щойно 5. V. 1929. «Тризуб» розвіває всякі сумніви твердженням:

«В данім разі наші націоналісти виявляють себе просто легковажними інтернаціоналістами, що вірують в якусь універсальну істину».

На маєш! Виходить, що націоналісти навіть не є — націоналістами.

Отже — хто ми є?!

*

Це питання розв'язав таки після півторарічних ґрунтовних дослідів «Тризуб», з історичної дати, 30. VI. 1929.:

«Виступ «Проводу Українських Націоналістів» треба рахувати не лише національним злочинном, а також провокацією, скерованою проти правних, чесних і дійсних будівничих української державности».

Так, отже вкінці довідуємося: ми, націоналісти, не є ніякими українськими націоналістами, але інтернаціоналістами, національними злочинцями й провокаторами, з чого рівнож ясно виходить що ми й не — українці!

Нема то як критика!

—ae—

РЕЦЕНЗІЇ.

Отвираючи в біжучім числі новий, постійний відділ «Рецензії», просимо українські видавництва надсилати свої видання для рецензування їх на сторінках «Розбудови Нації», як рівнож закликаємо загал наших читачів до співпраці у цім відділі. *Редакція.*

Живемо в аналітичній добі. Наукова, фахова, мистецька спеціалізація у всіх ділянках людського життя прибрала в останніх десятиліттях монструальні форми. Минули безповоротно ті часи, що цей чи інший чоловік був у силі цілковито опанувати якусь матерію. Аналіза й спеціалізація поширилися нині настільки, людські пізнання диференціювалися так далеко, що нині, не то що пересічний, але навіть дуже талановитий чоловік, не може вже опанувати хочби якусь одну тільки ділянку людського знання.

Однак зі зростом аналітичності щораз більше зникає здібність для синтезу. Нині заливає нас хвиля спеціальних праць, монографій і розвідок у всіх ділянках. Сучасна цивілізація робить подекуди враження гігантської площі під будову, на якій розкидано мільони цегол, руштовань, заліз, бальків, траверз і всякого матеріалу, але поміж всім тим нема архitekта, що уклавби це все в одну органічну гармонійну цілість. Щораз рідше появляються книжки, які давалиб нам певний образ світу й його сучасного ритму. Піднявся був свого часу цього завдання *О. Шпенглер* у своїй праці про «Упадок Заходу»; пробував рівнож дати певні універсалістичні висновки *Е. Фрігель* у своїй великій трьохтомній історії культури. Однак все це не дає нам ні закінченого образу сучасного світу, ні теж вистарчаючої гіпотези цього світу. Але й того роду твори і книжки появляються щораз рідше; наша доба не має свого Аристотеля. Цього одного велитенського мозку, що бувби в силі зрозуміти ритм великого космічного ставання та свої пізнання передати людям, поставити їх перед монументальною картиною, мовляв: «ось — це є світ!»

Лиш тут і там підносяться неспілі голоси, певні спроби синтезу, певні пояснення та інтерпретації, що їх можна до певної міри назвати універсалістичними. Але й це слово доводиться обмежити з тої причини, що йде тут з правила про певні генералізуючі висновки в окремих ділянках людського діланья, наприклад, у світовій політиці чи соціології. До одної з таких рідких і справді вартних читання книжок належить праця *др. Коліна*

Росса п. з. «На терезках світу» (*Colin Ross* «Die Welt auf der Waage. Der Querschnitt von 20 Jahren Weltreise. F. A. Brockhaus Verlag. Leipzig. 1929. 188 стр.»).

Колін Росс це старий знайомий українців, один із тих, нині ще нечисленних чужинців, що з усіма симпатіями відноситься до української справи, який зі своїх симпатій не робить тайни. Явище тим важніше, що Колін Росс є одним з найбільше читаних модерних письменників не тільки в Німеччині, але й на всім світі. Його подорожні книжки йдуть справді в сотнях тисяч примірників у людські маси, так само в Європі, як в Америці, як теж на просторах Бритійської Імперії. Пригадуємо з тої нагоди його статтю на одну з українських тем, у перекладі на українську мову про Берестейський Мир з 1918 р., яка появилася у збірнику матеріалів про «Берестейський Мир» (під ред. *І. Кедрина*, в 1928. р. накладом «Червоної Калини»). Українські теми обговорює Колін Росс також у своїй книжці «Дорога на Схід». Тут зібрані його враження з подорожі на теренах ближчого Сходу в 1922—23. р. (*Dr. Colin Ross: Der Weg nach Osten. Reise durch Russland, Ukraine, Transkaukasien, Persien, Buchara und Turkestan. 2. Aufl. 312 S. Vlg. Brockhaus. Leipzig. 1923.*).

Беручи його найновішу книжку до рук, читач є приготований на подорожні враження Росса в цім роді, як він їх давав у своїх гарних книжках про Південну Америку, як повстаючий континент, про Пацифік, як море майбутніх світово-політичних рішень, про модерні Індії, про сучасну Африку т. зв. «пробуджуючийся Сфінкс», тощо. Між тим Росс заторкає цілком нові теми, дає світоглядну філософію, як пересічень двадцять літ своїх подорожей довкола цілого світу. Цей чоловік проїздив все своє життя, знає кожний закамарок землі, давав на себе ділати всім культурам, расам, націям, суспільним класам, бачив світ у всіх площинах і виявах, знає його. Дає нам осьтак сконцентрований витяг свого пережиття, синтезу двадцятьох літ пильного спостереження і бачення. До яких світоглядних висновків приходять Росс? Вони доводять песимістичні й відемні. Як каже «ходить про це, що цілий образ і порядок світу, який вибудувала західня культура й цивілізація, нині заломлюється». Росс дає аналізу цього заломлювання, спостережану на тисячах симптомів і в найдалших закутках землі. Підставою існування й силою

цької цивілізації, скажемо — цивілізації білого чоловіка — була віра у своє культурне й цивілізаційне покликання, гіпотеза про месіанізм білої раси. Із сили цької гіпотези біла раса підбила цілий гльоб. Росс аналізує парадоксальний процес, а саме, що в тій самій мірі як зростає внутрішня декаденція європейської людини й білий чоловік щораз частіше сумнівається у вищість і правильність свого світу, його, євро-американська цивілізація опанує й простягається над цілим світом. У білім чоловіці заломилася віра у свою богопокликаність, однак після закону безвладности європейська цивілізація котиться далі. Світ європеїзується щораз більше, хоча духові імпульси, які ту білу культуру створили, гаснуть. Є це той самий процес, що відбувся колись у Римській Імперії; Імперія підбила цілий світ і форми римського життя зробилися домінуючі, якраз, коли згасли духові сили й імпульси, які цей світ збудували. Гіпотезу про світове покликання римської раси, колись несвідомо поставили дрібні латинські племена в Ляціум. Віра в ту гіпотезу зробила їх великими, але гіпотеза ота втратила свою здобуваючу й будууючу силу у хвилині, коли римська техніка й цивілізація поширилися на цілий світ. Нині нам упадок білої цивілізації разом з її високо розвинутою технікою видається так само абсурдним, як абсурдом була для всякого римлянина Августейського часу думка, що та блискуча Імперія так безконечно вища від усього оточуючого варварства, моглаб заломатись. На терезках світу нині важиться доля сучасної цивілізації, проблема, чи люде зуміють надати конекс і змісл своїм інституціям, расам, націям, вірам і машинам. Чи всі ті розпружені елементи властяться злити в нову віру, новий образ, нову гіпотезу світу. Росс ставить щолпн проблему, але на неї по суті не відповідає, означає можливості, але їх залишає отвертими.

На особливу увагу заслуговують окремі уступи, як наприклад, розгляд національних і понад-національних ідей і розвитків в Азії і на просторах Рад. Союзу. Знамениті є дві глави про «Єство людського панування» й про «Злучені Держави й Росію як сутево споріднені форми панування». Українську проблему Росс характеризує так: «вдійсности С. Р. С. Р. є союзною державою (не союзом держав), в якому українці живуть мирно побіч цілого ряду гетерогенних націй. Не треба однак забувати, що росіяне мають скрізь таку чисельну перевагу, що панування цілком спочиває в руках великорусів і що

влада є цілковито зосереджена в руках вузько обмеженого кола диктаторів». Ось і вся холодна характеристика української дійсности, яку повинніб запам'ятати усі (також всі українці), які дурять себе фікцією української радянської самостійности.

Книжка Росса зискує незвичайно своєю стислістю й коротким стилем: на 188 сторінках автор порушує масу найбільш глибоко зачерпнутих питань.

Що Росс коротко й ядроно втискає на кілька сторінок, говорячи про істоту й природу всякого людського панування, те саме обговорює у значно ширших розмірах *Фрідріх Візер* у своїй книжці про «Закон могутости». (*Friedrich Wieser: Das Gesetz der Macht. Wien. 1926.*) Книжка ота, продукт цілого життя помершого недавно професора права й економіки на віденським університеті, розглядає феномен панування. Є це один з тих творів універсалістичного типу, який намагається опанувати й освітлити проблему, психологію, динаміку й філософію влади у всіх її площинах і виявах. Без мала на шістьсот сторінках книжки, Візер розглядає феномен влади, особливож у політиці й економіці. Найцікавіше, що останні джерела феномену він бачить в ірраціональнім і висловлює думку, що закон влади не впливає механічно з певного укладу відносин, особливож в економіці, як це твердить матеріалістична концепція історії. Книжка ота, прояснить голову не одному націфістові, виявляючи йому дійсність цього стільки разів обгрунтовуваного й так безконечно трудного до схоплення феномену, яким є потуга й панування.

Одну із партикулярних сторінок цього загального явища: могутість, розглядає у своїй книжочці *Ernst Niekisch*, у приміненні до практичної політики (*Ernst Niekisch: Politik und Idee. Dresden. 1929. Widerstandsverlag, 74 стр.*). Мотто: «Політика, яка поважно числиться з ідеями, не є політикою». Для того теж книжці можна було дати заголовок: політика без ідей. Мовляв: політика знає тільки один елемент, має тільки один камінь мудрости: «міць, могутість, потугу! З висновками Нікіша, зродженими, з често нинішніх німецьких ресентиментів, не зовсім можна погодитися. Що в підставах всякої політики мусять лежати спроможність до цької політики, отже в результаті могутість чого ніхто не буде заперечувати? При розгляді тих елементів, з яких родиться могутість, Нікіш уділяє силі ідеї останнє місце. Міжним згаданий вище Фрідріх Візер є якраз протилежної думки: поміж елементами політичної могутости силі ідеї треба

радше призначити перше місце. Навряд чи буде взагалі коли-небудь можливо встановити рангу вартості елементів потуги, отже що більше в житті виправдується: сила пастука і зброї перед силою золота чи навпаки, сила ідеї перед силою зброї і т. д.? Про повне здійснення феномену могутості рішає мабуть гармонія всіх тих елементів відповідно до часу і місця.

Що золото є одним із найбільш певних і разом з тим найстрашніших засобів могутості, показує знаменита студія *Nearing-Freeman's «The dollar diplomacy» (New-York. 1926)*. (Книжка вийшла теж у німецькій перекладі: *S. Nearing — J. Freeman: Dollar diplomatie. Eine Studie über amerikanische Imperialismus. 1927. Berlin-Grünwald. Kurt Vowinkel Verlag. XVI + 475 стр.*.)

Це є книжка страшна своєю сухою річчю, своїми числами, страшна тим, що автори подають тільки факти й документи, зіставляють події, залишаючи самим читачам робити висновки. Одна з тих книжок, що запирають віддих, спиняють кров у жилах. У ній мова тільки про економіку. Здавалосьби суха, нецікава тема, річ для знатоків і спеціалістів. Тим не менш трудно назвати роман, який бувби в стані сильніше заняти увагу читача, ніж оті сухі звіти. Книжка оповідає про похід американської плутократичної залізної п'яти на підбій світу. Вичислює по черзі, як цей похід розвивається в Європі, як в Азії, Африці, Австралії, як у релігії Америки. Як крок за кроком, континент за континентом, державу за державою і націю за нацією втягає у свої кліщі американська капіталістична система, якими методами працює долярова дипломатія. Тут і там у щоденній пресі, у місячниках, у книжках ми довідуємося про окремі фази праці цієї дипломатії, про окремі її вчинки. У цій книжці все це зібрано в одну систему, зведено до одної картини. Бачимо дійсність; бачимо перед собою образ, твердої як сталь, безгладкої, немилосердної, економічної грабіжницької машини, яка продукує тільки одне: гроші, знає тільки одну ціль у житті: гроші; яка брутально торощить усе, що її в досяганні тих грошей стоїть на заваді. Бачимо перед собою суспільність, сковану до купи тим одним елементом гроша, опановану тільки одним уявленням — гроші, суспільність, яка всі етичні, душевні, умови вартості підпорядковує і запрягає до служби для здобування все нових і нових грошей. Ославлена американська демократія, рівність, любов до людства, союзи народів, викляття війни, справедливість, солідарність, людяність? Треба прочитати найперш ту книж-

ку, вбити собі в пам'ять всі її дані, числа і документи, і щойно після цього можна видавати осуд про американську «культуру», американські життєві благодати, про її «поступ», її «цивілізацію».

У завойовуючим походом американського імперіалізму євкі послугуються цілком новими методами, працюють цілком іншою системою, як це ми слідували на протязі історії у західно-європейських імперіалістичних потуг. В отім великим зрушенні світу, що його зясовує Колін Росс, на американським континенті неначебто витворився і вже мен-більш оформився новий тип суспільності й держави; на місце колишнього європейського зоополітикон, приходить до влади своєрідний тип економічної людини, homo economicus, який витворює довкола себе свій власний світ, свої поняття, і свої методи політичного існування.

Систему американізму помімо пильних і основних студій доволі трудно охопити. Стоїмо на початку його розвитку, бачимо, щопалиш перші поля ділання цього імперіалізму. Але все те, що робить американізм у Мексику, у середній Америці, у г. зв. Західній Індії, дає передмак цього всього, як буде поводитися новий пан світу також з іншими расами, націями і континентами. Люде ще й донині не здають собі з цього справи, скільки вони вже американцям винні, та з яких політичних позицій американізм вже їх опановує. Дивні оті методи. Ми бачимо, як американці вміщуються у велику європейську війну, вирішують її в одну означену сторону, мають всі дані й досить фінансової і політичної спроможності післявоєнний хаос опанувати, але вони відтягаються з Європи й залишають хаос самому собі. Вони закладають Союз Народів, але до цього не входять. Створюють версальський трактат, але його не ратифікують і не признають. Творять план Довза, але не витягають з нього політичних послідовностей. Творять план Юнга, але зрештою відтягаються і заявляють свою незаінтересованість. Творять пакти Келльога й після кількох судейських і роземчих замашок, ані пальцем не рухають у справі китайсько-радянського конфлікту. Все це річи для експорту, щопалиш призначені для цього, щоб витворювати у світі певні потрібні Америці політичні стани й положення. Найгірше одначе, що американізм крім міту гроша, не дає світу абсолютно нічого, ніяких вартостей культурного чи суспільного характеру, ніякої гіпотези світу, не несе ніякого життєвого порядку, яким можна було замінити потрясений старий життєвий лад. *Пезет.*

Накладом «Групи Української Національної Молоді» в Празі вийшла велика поема

Ол. Бабія:

ГУЦУЛЬСЬКИЙ КУРІНЬ.

Твір цей охоплює своїм змістом цілу історію боротьби українських військ за волю в 1918—1920 роках. Героєм поеми є Гуцульський Курінь, як символ Української Галицької Армії в днях її радощів, смутків, триумфів і невдач.

Книжка має 154 ст. друку на доброму папері в гарній обгорті.

Ціна одного примірника: в Чс. Р. безпосередно у видавництва 12 кч., з пошт. пересилкою 14 кч.; у Польщі з коштами пересилки 4 зл. р.; в Америці з пересилкою 45 центів; в інших державах рівновартість 15 кч. — Книгарням і кольпортерам знижка.

Інчим особам (не кольпортерам) висилається книжку за попередним надісланням грошей за книжки і на поштову пересилку.

Замовлення слати на адресу «Розбудови Нації»: PRANA-SMÍCHOV, poštovní schránka č. 37, Čs. R.

Накладом Проводу Українських Націоналістів

вийшли спомини був. команданта «Корпусу Січових Стрільців»

полковника Євгена Коновальця

Причинки до історії української революції

Стор. 40, вел. 8°

Ціна 1 кч 5—

Замовляти в адміністрації Розбудови Нації.

THE UKRAINIAN QUESTION GENEVA 1928 A Peace Problem ЦІНА 1 кч 5—

Видання Проводу Українських Націоналістів.

Замовляти в адміністрації Розбудови Нації.

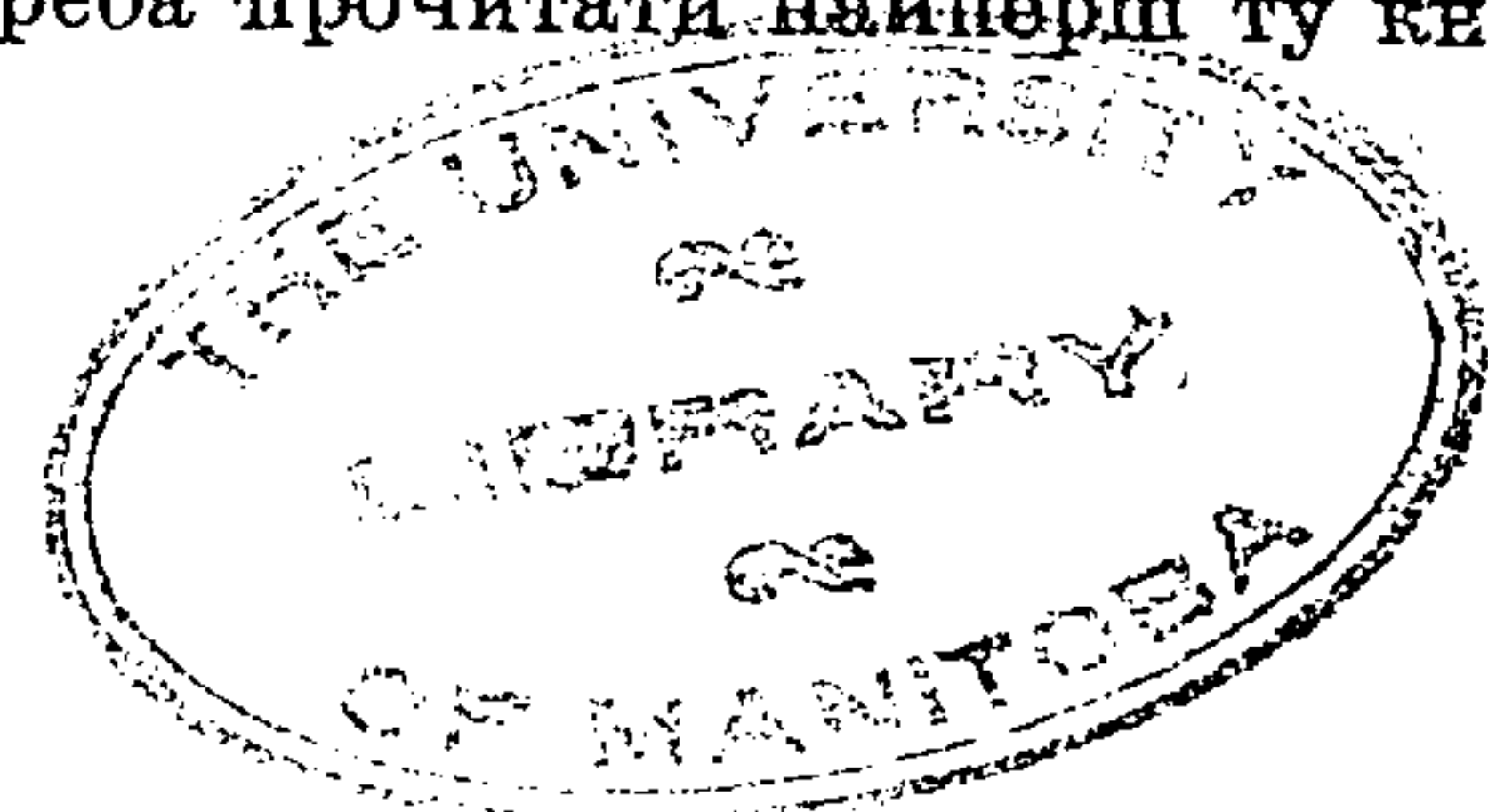
Die Ukraine unter Fremdherrschaft

Herausgegeben von der Pressestelle ukrainischer Nationalisten

1928

Der Junge Osten

Schriftenreihe des „Nahen Ostens“

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

ОРГАН ПРОВОРУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

виходить кожного місяця

— містить ідеологічні, філософські, політичні, історичні, господарські, військові, літературні та ін. статті, спомини учасників української визвольної боротьби, огляди міжнародної політики, світового господарства, життя на всіх українських землях і життя українців на чужині та згадки з діяльності Організації Українських Націоналістів.

*

— У 1928. році приймали участь: інж. Дмитро Андрієвський, Ол. Бабій, В. Богун, Ю. Вассиан, Р. Винницький, Вальтер Гагеман (передрук), др. Володимир Галав, Есад Бей, М. Загривний, Карліс Кальніш, І. Кедрин, Петро Кожевников, полк. Євген Коновалець, інж. Л. Костарів, др. Зенон Кузеля (передрук), Степан Ленкавський, П. Липовець, інж. М. Литвицький, Віктор Май, Володимир Мартинець, Микола Ницкевич, ген. М. Омелянович-Павленко старший, Євген Опацький, Р. А. Пеер, Зенон Пеленський, інж. Юрко Руденко, др. Е. Сабіт, Степан Самушинський, І. Стобар, Микола Сціборський, Джіачінто Тревізонно, Ж. Флергат, Андрій Фовицький, С. Чуман.

Піврічна передплата вносить: — 30 кч. в Чс. Р., — 9 зл. п. в Галичині, на Волині і в Польщі, — 4 мар. в Німеччині, — 6 шіл. в Австрії, — 24 фр. фран. в краях Латинської Унії, — 1.50 дол. амер. в Америці, Канаді та інших краях.

Поштова адреса Редакції й Адміністрації: PRAHA — SMÍCHOV, poštovní schránka č. 37, Čs. R.

Гроші слати на адресу: LEGIOBANKA, «ROZBUDOVA NACII», Praha Čs. R. В краю і в Польщі: ЦЕНТРОБАНК «РОЗБУДОВА НАЦІЇ» Львів. В Австрії: BANKHAUS SWOBODA & COMP., Wien I, Legiobanka, Praha — «Rozbudova Nacii». В Німеччині: DARMSTÄDTER UND NATIONALBANK, Berlin, Legiobanka, Praha — «Rozbudova Nacii». У Франції: BANQUE COMMERCIALE DE PRAGUE, Paris II, Legiobanka, Praha — «Rozbudova Nacii». В Америці й Канаді: UKRAINIAN LEGION, P. O. Box 578, Philadelphia, Pa. «ROZBUDOVA NACII».

Vydavatel: Ing. Mykola Sciborský, Praha-XII., Nerudova 4. Čís. telef. 52325
Odpovědný redaktor: Václav Harych. Tiskárna: Legiografie, Praha-Vršovice
Sámkova ul. č. 665.

Novinová sazba povolena řed. p. a t. čís. 20225-VII-1928.

РОЗБУДОВА

НАЦІЇ

ОРГАН ПРОВОРУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

ЗМІСТ.

1. Др. Ол. Бабій: Чого вчить нас 1. листопад 1918. р.	311
2. Я. Дуб: Еміграція російська та українська і боротьба за будучину Східної Європи	318
3. Юр. Миланч: На блудних дорогах	318
4. Проф. О. Мицюк: Фашизм (кінець)	328
5. Полк. К. Новошацький: З недавнього минулого	338
6. Інж. М. Сціборський: Щоби закінчити паперову війну	341
7. А. Тибурський: Між есерами	346

ОФІЦІЙНА ЧАСТИНА.

8. Програма виховання в Організації Українських Націоналістів	349
---	-----

ХРОНІКА.

9. На Радянській Україні	353
10. Під Польщею	356
11. Міжнародний огляд	360
12. Огляд господарського життя країн колоніальних та напівколоніальних	368
13. Меморіал «Української Громади» до Союзу Народів	374
14. Скандал	376
15. Лист кубанця	377
16. Як «гетьман» Остриця компромітує українську справу перед чужинцями	377
17. Надіслані книжки та журнали	382

УКРАЇНСЬКА КНИГАРНЯ В ПРАЗІ.

(Knihkupectví F. Svoboda, Praha II., Václavské nám. 57).

Книгарня має на складі всі книги українських видавництв, як Державного Видавництва України, Всеукраїнської Академії Наук, «Книгоспілки», «Сайва», «Руху», «Часу», Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, «Дзвін», «Червона Калина» і т. д.

Книгарня приймає передплату на всі періодичні видання Великої України, Західних Земель і закордону на умовах найбільш вигідних.

Замовлення виконуються негайно.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

(ROZBUDOVA NASII)

ОРГАН ПРОВІДУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

Річник II. Прага, жовтень — листопад 1929. Число 10—11 (22—23).

Др. Ол. Бабіі.

Чого вчить нас 1. листопад 1918. р.?*)

Минають роки...

1-й Листопад 1918. р. належить історії. Нині — він чарівний спогад, неначе прекрасний сон, що приснився нашому народові. Проминуть ще десятки літ і тільки сивоголові старці будуть розказувати внукам про найкращий день в історії Галичини, про день, коли над вежами міста князя Льва замаляли синьо-жовті прапори.

1. Листопад не впаде в забуття. Час буде накладати на стрілецькі могили під Львовом щораз то ясніший ореол і вінчати пам'ять стрілецьких героїв щораз дорощими лаврами. Залишиться ясна сторінка в історії України, сторінка записана золотими буквами: «був у нас великий день 1. листопаду, день, коли ми по 500 літах неволі бачили рідну державу, рідне військо на вулицях столиці галицької землі».

Дорогим і трагічно-болючим є для нас спогад того великого дня. Дорогим, бо в той день ми здобули самостійність і соборність наших земель, а трагічно болючим, бо здобути ми рано втратили.

В огні воєнних пожеж, в поломах великої революції в 1918—1920 р. р., у муках тисяч борців, що впали за свободу, у стогонах в'язнів, що зігнали в тюрмах і на шибиницях, та бряскіт кайдан, в оцій великій трагедії української нації мали ми найкращу можливість пізнати самих себе, свої світла й тіні.

Революцію, яку ми пережили, це найкраще дзеркало духа нашого народу. Пам'ять борців, що впали після 1. Листопаду 1918. р. накладає на нас обов'язок, не змарнувати цього Великого Дня, але використати кров і труд десятків тисяч для вдосконалення душі нашого народу. Бо тільки відважні одиниці та народи, що не вміють закривати своїх хиб серпанком мучинництва та звалювати вину на ворогів і обставини, мають перед собою світлу будучність. Бо тільки ці виходять із життя побідниками, що мають відвагу глянути дійсності в очі, бачити нагу правду.

Тому в цей день великого свята, маймо відвагу бути чесними та вдарившись у груди, сказати собі: нація має таку долю, на яку собі сама заслужила; за нашу трагедію виноваті ми самі, тому самі мусимо прийняти на себе тягар її наслідків. Нема таких злих обставин, з яких життєздатна, здібна й сильна нація не вишла побідником, і нема таких добрих обставин, яких безсила, квола й ледача нація не змарнувала. І

*) Промова на листопадовім святі в Перемишлі.

тому в день свята 1. Листопаду не кидаймо прокльонів на ворогів, не рвім з розпуки волосся, але з твердим мужеським почуттям спокою в серці переведем обрахунок сумління.

Життя є боротьбою, в якій побіджає той, хто сильніший. У суспільнім житті так, як і в цілій природі, роллю грають лише взаємні відношення сил. Чи українська нація 1918. р. була вірна тому закону природи?

Тільки невеличка меншість нашого народу поставила нашу долю в залежність від самої сили власного народу. Тою святою неоціненою горсткою було українське військо та ті, що допомагали створити нашу збройну силу.

А більшість народу творила два табори: один з них вірив в абстрактну вселюдську справедливість союзу народів чи інших опікунів в ідеї блага, вірив у перемогу правди і з тим звязував долю нації. Другий табір вірив, що рішає ідея братання, що закон сили й боротьби це вмерлий закон, і що йому на зміну приходить ідея братерства, любови і солідарности між працюючими верствами усіх націй.

Міжтим наша революція показала нам наглядно, що законів природи не можна вважати існуючими лише до якоїсь доби, що не можна вірити, начебто культура, гуманізм, цивілізація 20. віку зможуть змінити основи життя. Революція навчила нас, що активними і творчими в 1918—1920. р. р. були тільки ті, що вірили в закон сили, а ті, що вірили в абстрактні ідеали, засудили більшість нашого народу на пасивність і довели до катастрофи й невдач навіть ту тверду й жертвенну меншість.

Що залишилось сьогодні із всіх надій на вселюдську справедливість, на побіду ідеї братерства й любови між народами? Болочий ганебний спогад і каєття.

А що залишила та меншість, та горстка, що вірила тільки в силу меча і людської волі? Лишила по собі славу, яка не умре, лишила чарівну традицію, якою житимуть десятки поколінь, лишила велику легенду героїзму, самопосягати й величі.

Коли над землями України пронеслася буря революції, український нарід опинився самотній, опущений всіми, залишений на долю і недолю, зданий на власну міць і силу. Де були всі союзи народів тоді, як по тюрмах і таборах гинули тисячі наших братів? Де була ідея справедливості і братерства і гуманности? Де були всі перші, другі і треті соціалістичні інтернаціонали, коли український селянин і робітник гинули від куль робітників сусідніх народів і були катовані в тюрмах робітничими руками?! Хто станув на оброну покривдженого українського народу, коли вся Україна спливала кровю і слізми працюючих верств?! Ніхто!!

Святкуючи роковини листопадового чину, святкуємо перш за все пам'ять тої меншости, що вибрала найправильніший шлях, шлях об'єднання всіх творчих сил під одним національним прапором для боротьби проти чужинецьких сил. Вони залишили нам віру в силу національного духа, віру в єдність і нерозривність нації, що живе окремишим життям самостійного організму та не може й не сміє мати спільних ідеалів із синами чужого народу без огляду на це, до якої класи вони належать. Творці листопадового чину, що впали з крісом у руках, з крісом, що є найкращим символом сили, залишили нам кривавий заповіт, що має принести нам побіду в буддучині: український нарід мусить стати на

Сході Європи на стільки сильним чинником, щоб бути пострахом для своїх сусідів.

Тому в день листопадового чину зложім низький поклін тіням Тих, що впали на полі слави з вірою в силу національного генія України.

Я. Дуб.

Еміграція російська та українська і боротьба за будучину Східньої Європи.

Від хвилі припинення на Сході Європи визвольної боротьби та громадянської війни, компартія здобула собі — в супереч вірі та надіям різних соціяльних груп чи політичних сторонництв — перемогу в Росії і навіть поширила пановання совітської влади на Україну, Білорусь, Північний Кавказ, закавказькі та закаспійські терени, яким підчас революції пощастило було відновити чи утворити власну суверенну державність. Себто Москві вдалося під фірмою Совітського Союзу затримати російське пановання над цілим рядом тих колоніяльних теренів, що їх протягом останніх двох століть опанував російський імперіялізм. У звязку з цими подіями за межами Совітського Союзу опинилася досить велика кількість вояків різних націй, а також звичайна чи політична еміграція, оскільки всі вони не примірилися із панованням пролетарської диктатури на Сході Європи, або далі продовжують змагатися за відновлення власної суверенної державности. Разом із тим необхідно відмітити, що кількість цієї еміграції, української, білоруської та вірменської, значно побільшилась також завдяки тим групам громадян, які змушені перебувати на чужині в наслідок захоплення різних теренів Польщею, Румунією чи Туреччиною.

Біжучого року для значної частини еміграції минає вже перше десятиліття (для іншої частини цей сумний ювілей припаде в 1930. р.) поневіряння на чужині. За цей час еміграція вже пристосувалась до нових умовин свого життя та побуту. На початку більшість була переконана, що за рік чи два, у наслідок усяких можливих подій, вона поверне на батьківщину. Нині, після гіркого досвіду, твереза частина еміграції прийшла до висновку, що може ще 5 або й 10 років доведеться їй чекати того бажаного менту, коли вона зможе повернути до дому.

Поміж еміграцією існують різні течії. Найактивніша її частина ще не втратила віри та надій у неминучий в недовзі занепад пролетарської диктатури і зберігла той оптимізм, який перемагає всі труднощі та різні турботи злиденного перебування на чужині. Навпаки, пасивні групи песимістично задивляються в будучину і прикладають всі зусилля, щоб влаштуватися по різних країнах світу на довший час. Не треба також забувати, що еміграція усіх цих націй складається з різнофарбних політичних груп та різноманітних соціяльних верств. Тимто перебування на чужині не для всіх груп еміграції є неминучим повільним виснаженням сил та передчасною втратою працездатности на ґрунті жахливих злиднів, голодування чи безробіття. Зновуж еміграція деяких націй знаходиться, так мовити, у привілеованім становищі супроти всіх

інших. Наприклад, еміграція жидівська, завдяки допомозі своїх одно-вірців, розкиданих по всьому світу, перебуває мабуть у найкращім положенні. Далі, еміграція вірменська теж почасти завдяки допомозі старих вірменських громад, а головню завдяки добрим зв'язкам та своїй активності, перебуває може в негіршій становищі, ніж жидівська. Нарешті, еміграція російська з причин своєї великої кількості (це пояснює між іншим також той факт, що значна частина жидів, українців та інших емігрантів зарахована за росіян), як також завдяки своїй кращій організації та умінню використати обставини чи політичну кон'юнктуру, так само здобула собі упривільзоване становище у порівнянні з еміграцією українською чи іншою. Ми не будемо тут зупинятися на фактах всім відомих, як власне росіяне здобувають собі фонди на різні культурно-просвітні, філантропійні та інші установи й цілі. Тому саме вони утворили свою багату пресу, видавництва тощо. Тимчасом українська еміграція спромоглася лише в Чехословаччині добитися чогось подібного. Еміграція грузинська, білоруська, козацька та інші не можуть, здається, похвалитися навіть і тим.

Одним словом, еміграція тих східно-європейських націй, що продовжують боротися за власну державність, безперечно не менша своєю кількістю від російської, однак вона знаходиться в гірших матеріяльних обставинах, а тому й не спромоглася налагодити відповідно своєї культурно-політичної праці та виконати ті важливі завдання, що припали на ню у процесі визвольної боротьби. І це в той час, коли навіть під панованням совітської влади зростає невпинно політична сила й культура всіх східно-європейських націй. Ми не заперечуємо того факту, що еміграція російська своїм складом та завдяки колишнім зв'язкам з різними європейськими державними й певними суспільними чинниками має деяку перевагу перед еміграцією інших націй. Проте ми повинні ствердити, що провідні кола еміграції української, білоруської, грузинської, козацької й ін., навіть вчасти не використали тих можливостей, на ґрунті яких можна було б добитися значно кращої оборони власних інтересів, як правних так і матеріяльних. Ще в більшій мірі можна це саме ствердити дотично тих національно-політичних завдань, що власне й являються причиною та оправданням перебування такої великої кількості емігрантів поза межами їх рідних земель. Тільки з тих причин європейська суспільна думка знає переважно російську еміграцію та є пересвідчена, що вся еміграція веде боротьбу лише проти пролетарської диктатури. Себто, Європа ще й нині замало освідомлена про наші пляни та далеко менше рахується із неросійською еміграцією, а тому в певних колах європейських впливових чинників запанувала думка, що зі за-непадом большевицького пановання на Сході Європи вся еміграція поверне до дому та візьме активну участь у господарсько-політичній від-родженні майбутньої Росії, яка має охопити всі ті країни, що нині творять Совітський Союз. Російська еміграція використовує цей факт і в міру своїх сил провадить агітацію та пропаганду, щоб переконати Європу про необхідність збереження гегемонії Росії на Сході Європи, бо, мовляв, без цього там ніколи не буде тривкого миру та взагалі ладу і спокою. Характерно, що ціла російська еміграція усіх політичних напрямів уважає Совітський Союз неподільною російською державою та разом з цим не допускає навіть думку про відділення від Росії України, чи

інших національних держав. Мало того, вона мріє навіть про віднову російського пановання на побережжі Балтику тощо. Із цього боку є російська еміграція більш імперіялістичною та войовничою, ніж сучасна Совітська Росія.

І справді, російські монархісти та націоналісти припускають у будучині, на випадок, якби їм вдалося захопити владу в свої руки, лише можливість певної обласної самоуправи чи дуже обмеженої автономії для деяких теренів Східної Європи, а республіканці та соціалісти виявляють останню федеративною російською республікою зі значно більшою перевагою Москви, ніж це маємо в Совітському Союзі. У цьому питанні в колах російської еміграції нема ні одної групи, що годилася би на суверенність України, Грузії, Кубані чи якої іншої країни. Навіть найменш войовнича група Чернова годиться лише на збереження Совітського Союзу, перетворивши його у спілку держав відповідно до своїх бажань. Ми вже не кажемо про те, що за винятком соціалістичних груп, російська еміграція обстоює в тих чи інших розмірах віднову старого суспільного а, почасти, і політичного ладу, що, зрозуміло, цілком не є в інтересах різних націй Східної Європи. Отже, на нашу думку може саме з вини української еміграції європейська дипломатія та взагалі європейська суспільна думка вважає всю еміграцію переважно лише анти-большевицькою і замало рахується з тим, що неросійська частина еміграції змагається в засаді за своє визволення, себто за поділ Східної Європи на ряд національних держав. Правда, українській еміграції власними тільки силами може, в дійсності, дуже важко зрушити той консерватизм закоріненого погляду, який ще й досі панує в колах європейської дипломатії чи суспільної думки дотично Східної Європи. Таксамо не легко доводиться теж грузинській еміграції чи будьякій іншій при обстоюванні своїх справедливих прав на відновлення власної незалежної державности. Тимбільше, що на ґрунті відокремленого ставлення державности української, грузинської, білоруської чи козацької неросійська еміграція не всилі дати свого широкого пляну для будучини цілої Східної Європи, себто поставити власну імпонуючу концепцію проти російської. Нажаль, як це ми знаємо з досвіду, відокремлена проблема українська чи грузинська, не прокидають у міродайних колах Європи належного для себе зацікавлення, підчас коли російська еміграція має можливість поборювати наші заходи саме тому, що еміграція тих націй Східної Європи, які продовжують боротьбу за суверенну державність, ще й дотепер не спромоглася створити відповідний спільний осередок для поборювання російських затій та для успішної пропаганди власної концепції. Крайня пора, нарешті, подбати про такий осередок, щоб спільними силами поставити питання будучини Східної Європи в цілій повноті. Цілком зрозуміло, що будучина Східної Європи належить у першу чергу від внутрішніх сил кожної нації та від того, наскільки вони зможуть використати майбутні події для свого визволення. Проте завданням еміграції є полегчити цю боротьбу за державність шляхом певної акції на міжнароднім фронті, бо між іншим великі європейські держави безперечно матимуть певний вплив на остаточному розв'язку східноєвропейської проблеми. Себто, оскільки еміграція, ще завчасу, належно не підготує ґрунту для бажаного розподілу Східної Європи на ряд національних держав, то вона не виконає може най-

важливішого свого завдання. Одночасно треба підкреслити, що ліквідація большевицької диктатури та створення цілого ряду національних держав спричиняться також до радикального перегляду ризького договору, тому сучасна роля дотичних еміграцій повинна йти в напрямку видвиження обґрунтованої концепції політичної Східно-Північної Європи.

Завданням української еміграції з ріжних земель є взяти на себе почин у справі створення згаданого політичного центру всіх тих націй, що обстоюють радикальний поділ Східної Європи на ряд національних держав. Ми не ставимо своїм завданням подрібно обмірковувати тут плян праці та потрібні шляхи й засоби. Зате пригадаємо, що ще 12 років тому, а саме у серпні 1917. р. у Києві на Конгресі народів Східної Європи, що його скликала тоді Українська Центральна Рада, такий осередок для спільної оборони, під назвою «Союз Народів» бувшої Росії, вже був заіснував. Не треба рівнож забувати, що в 1919. р. підчас паризької Мирової Конференції, делегації на конференцію від України, Білоруси, Литви, Естонії, Грузії, Кубані, Азербейджану й ін. таксамо фактично створили були такий осередок, щотижня майже на особливих нарадах представників делегацій обговорюючи ріжні справи та можливість спільної акції. Не згадуємо про те, що також пізніше були деякі спроби в цьому напрямі, однак ця дуже важлива та відповідальна справа опинилась у невідповідних руках, а тому до певної міри її навіть скомпромітовано. Проте це зовсім не доказ її нежиттєвості та нереальності. Незалежно від праці над створенням обговореного осередка, перед уською українською еміграцією стоїть завдання утворити свій єдиний осередок для охорони своїх правних та матеріяльних інтересів взагалі, а зокрема перед Лігою Націй, наскільки остання до деякої міри опікується еміграцією. Як відомо, польонофільська група А. Лівіцького взялася за цю справу, але не підготовивши належно ґрунту, не добила бажаної мети. Сталося це тому, що ця група надала своїм заходам певний політичний характер, а зокрема через те, що фактично вона організувала навколо себе лише меншість усеї української еміграції, хоч після невдачі намагається доказати, начебто приблизно 90% еміграції підтримує її акцію. Нема сумніву, що на ґрунті відокремлення себе від української еміграції із наших західних земель (Галичина, Волинь, Буковина), як також східн.-південних (Кубань), а почасти навіть від тої української еміграції із Східної України, яка негативно ставиться до групи А. Лівіцького, ніколи до створення єдиного українського емігранського осередку не прийде. Ми вже не кажемо, що навіть об'єднана українська еміграція в Європі мабуть не спроможеться зліквідувати гегемонію росіян в еміграційних установах, оскільки нам власне вдасться порозумітися з еміграцією грузинською, білоруською, козацькою й ін., щоб разом з ними спільним фронтом поставити питання про реорганізацію усеї системи опікування еміграцією на нових бажаних нам засадах. Ми переконані, що лише таким робом можна добитися принаймні деяких значних змін. Себто, передумовою успіху є в першу чергу створення єдиного українського еміграційного осередку, який мавби належний авторитет репрезентувати всю нашу еміграцію в Європі. Ми знаємо ці величезні труднощі, що їх необхідно перебороти, щоб добитися мети. Проте без такого об'єднання, у першу чергу нашого, як теж без порозуміння з еміграцією інших націй, всякі нові заходи напевно скінчатимуться невдачею,

бо росіяне завжди матимуть проти нас перевагу вже хочби тому, що під фірмою російської еміграції зарахована також еміграція козацька, грузинська й ін. Отже добитися зорганізованого української акції на зразок вірменської справді дуже важко, оскільки в нас не було спільників. Тимбільше, що у росіян є такі спільники, як жиди та певні козацькі групи й навіть українці-русофіли (автономісти чи федералісти). Як бачимо, польонофільська українська група еміграції взяла на себе непосильне завдання, а програвши справу, намагається перекласти вину за невдачу на інші групи української еміграції. Це стара метода виправдати себе в очах своїх прихильників.

Ні, у боротьбі проти упривіліюваного становища російської еміграції ми повинні піти іншими шляхами та вжити нових засобів. Бо не треба забувати, що навіть ця внутрішня боротьба між ріжними частинами усеї еміграції має також політичне значіння. Це добре розуміють і росіяне, бо колишньої Росії вже нема фактично, але в Європі усю східно-європейську еміграцію вжажають російською. Залишилася, отже певна фікція, яка витворює ілюзію, що принаймні на еміграції затрималася традиція «єдиної та неділимої Росії». Тому росіяне за неї дуже міцно тримаються і дуже вперто побсрюють і будуть завжди поборювати спроби української еміграції добитися розподілу «російської еміграції» на ріжні національні акції чи частини. Колиб до того прийшло, то цей факт свідчивби про те, що бувша Росія справді перестала існувати навіть у головах непримиримих російських імперіялістів. Бо тоді останні не моглиб заперечувати, що визнання української еміграції цілком окремою від російської до певної міри свідчить про перемогу ідеї поділу Східної Європи на її національні частини. Із тих причин також еміграція грузинська, козацька й ін. повинні підтримати наші заходи, бо без України ніколи не прийде до визволення інших націй Східної Європи. Мало того, виникає сумнів, чи втримаються надалі навіть такі існуючі нині держави, як Естонія, Латвія та Литва. Із цих саме причин ми вважаємо конечним, щоб майбутній об'єднаний осередок української еміграції мав соборницький характер. Лише тоді українська європейська еміграція зможе налагодити відповідно співробітництво з українською еміграцією в Америці, та покласти остаточно кінець партикуляризмові і провінціальному патріотизмові.

Як видно, справа охорони правних культурних та матеріяльних інтересів еміграції досить тісно звязана з завданнями національно-політичними. Усяке польонофільство чи русофільство являється величезною перешкодою на шляху до об'єднання еміграції української, як теж до створення того спільного еміграційного осередку, що мавби своїм головним завданням пропаганду радикального розподілу Східної Європи на національні держави. Не дивлючись на всі труднощі й перешкоди, процес організаційного об'єднання народів Сходу Європи проти Росії мусить початись.

Юр Миланч.

На блудних дорогах.

1. Зовнішня фасада німецької дійсності.

Пересічний чужинець, що відвідує сучасну Німеччину, спостерігає тут назовні всі ознаки сконсолідованості, тривалої солідності, енергійності та навіть деякої заможності й сили. Великі німецькі міста пульсують інтенсивним модерним життям, цілком під ритм Парижу, Лондону, Нью-Йорку чи Чикаго. Ніде нема вражіння, що це країна, яка прогала затяжну виснажливу війну майже з цілим світом, перейшла потім крізь пекло інфляцій і дефляцій, суспільного розкладу, голоду й нужди, крізь заверюху політичних переворотів, окупацій, тяжких національних втрат і принижень, — зрештою ж, що це країна, на якій ще й нині лежить олов'яний тягар т. зв. мирових договорів і мільярдних репарацій. Тутешня людська маса виглядає сита, добре й огрядно вдягнута, вона має свою працю і правильні заробітки, вона знаходить також доволі часу й засобів для всякого роду розваги. Організація всіляких суспільних інституцій, комунікаційних сполучень і публічної безпеки є зразкова, місцями навіть блискуча. У країні панує спокій, точність, всякого роду вигода й порядок. На кожному кроці німці намагаються знову дістатися у перший провідний ряд, у техніці, науці, мистецтві, організації суспільних установ, діяльності спорту, міжнародній торгівлі й навіть сповидно в політиці. І справді, здається, що в нутрі цюї нації скриваються велитенські неспожиті творчі енергії, здібні перемогати найважчі удари, переборювати найбільші труднощі. Одного дня «граф Цепелін» чудує цілий світ своїми бравурними і глобальними польотами, на другий день інженер Дарнієр презентує світові трансокеанічного велитня-літака, др. Герзон винаходить попросту чудотворний спосіб лікування найбільш безнадійних випадків туберкульозу, граф Арко доводить до досконалості методи радіо-передачі і взагалі ставить на ноги імпазантну радіову промисловість. Німецькі пароплавні інженери будують «Бремен», плаваюче морське чудо, Німеччина перша розв'язує і практично пристосовує методи далеkobачення і бездротної картинопередачі. Американці, торді на свою згукову фільму, мусять одного дня прийняти до відома, що німецький «Тобіс» має свої власні й неменш від американських докладні й досконалі згукофільмові апарати. Німецькі спортсмени одним ударом здобувають собі на останній Олімпіаді одно з перших місць. Ніякий науковий конгрес не важиться вже більш починати своїх засідань без співробітництва німецьких вчених. Німецька книжка і преса знову плине в мільйонних накладах і тиражах за кордони держави. У музиці ведуть нині німці, як і колись вели; їхні диригенти, опери, оркестри і драматичний театр стягають на «season» до Німеччини сотні тисяч чужинецьких туристів. Німці електрифікують неймовірним темпом свою країну; їхня «воздушна Ганза» тримає монополію у летунській пасажирській службі, взагалі ж, їхня широко розгалужена і всестороння комунікація показує статистично найвищий на світі ступінь безпеки й точності. Берлін, розростаючись на очах, перестає бути німецькою столицею і робиться натомість одною із сімох метрополій світу. Німці будують скрізь і з величезною натугою. Їхні великі промислові концерни, трести й картелі є останнім словом модерної господарської організації, їхній хемічний трест є зразком економічної раціоналізації і технічної організованості. Чужинець бачить в Німеччині на кожному кроці, у кожному місті, на кожному дворі, у кожному готелі й курорті, лад, точність, річевість і разом з тим невсипущу рухливість та незломний розріст у всіх виявах і площинах життя. Так і видно: ця нація живе. Дихає повними грудьми, працює напруженням всіх клітин свого мозгу, своїх нервів і своїх м'язів, її вітальність здається безмежна, її майбутність блискуча, певна світлик виглядів і можливостей... Подив і респект такого чужинця тим більший, коли собі усвідомить, що все це стається щойно десять літ після жахливої війни, шість літ після глибини інфляційного упадку, що Німеччина піднімається наверх уже не темном авта чи літака, але попросту темлом опелівської ракети. І не тільки чужинці, але теж самі німці є знову схильні вірити у свої безконечні здібності й життєву силу, своє національне здоров'я і міцність суспільної будови, у свої можливості й своє світово-історичне призначення.

А всежтаки... Оті блискучі очі, оті рум'яні щоках, ота пружливість і сила м'язів, ота енергійність рухів й ініціативність, — все це неначе після встрикнення сильної дози наркотику, якої-небудь морфіни чи кокаїни, у знеможене, обезсилене тіло. Як довго цей наркотик ділає, так довго тіло затримує всі ознаки здоров'я і життєздатності. Що, коли цьому організмові несподівано відтягнути побуджуючу отруту, чи

буде здібний він ще перемогати природним порядком неминучу в такому разі реакцію; приходити із власних сил до себе та виявляти оту сучасну рухливість, енергійність та експансивність?

Німецької дійсності, справжнього стану німецького національного здоров'я і життєздатності не можна збагнути з вигляду тутешніх великих міст, із краєвиду ситої провінції, ні взагалі з познач динаміки, блиску й багатства зовнішнього життя. Поза усміхненою підмальованою маскою зовнішнього добробуту і сповидної життєздатності скривається суцільна німецька дійсність, тим більш трагічна, чим яркіше блищить її зовнішня фасада. Щойно, коли пройти блудні дороги десятилітньої німецької повоєнної політики, можна пробратись поза мальовані куліси та віч-на-віч побачити німецьку правдиву правду. Вона ж бо справді не весела...

2. Граф Брокдорф-Ранцау.

Перед побідженою Німеччиною стояли дві можливості політики, дві площини ділання, з яких можна було починати «нове життя». Це була: або політика послідовного спротиву, послідовного «ні» супроти побідників, або політика сповиновання, отже політика послідовного «так» у відношенні до всіх домагань антанті. Котра з тих доріг вела до німецького піднесення і визволення? Постанови версальського диктату переходили поза межу німецької виносливості й німецьких сил. Практичне здійснювання цього трактату було однозначне з викресленням Німеччини споміж провідних, ба навіть друго-третьорядних держав і націй світу. Цей безглуздий, драконський диктат був психологічною базою для постановки політики послідовного «ні», політики німецького національного спротиву. Однак Німеччина була з усіх боків оточена ворогами, її внутрішня спайка і дисциплінованість заломались, фронт був фізично вповні виснажений, а запілля не тільки фізично але й морально. Рішуче «ні» було неминуче привело до окупації, хто зна, чи не цілої Німеччини, військами антанті, Німеччина стала перед періодом інвазій, знищення, голодової і політичної блокади, на неї спалили все нові й все страшніші удари, у Берліні правили французькі штаби, у Бреславі сиділи поляки, у Дрездені чехи, у Відні й Мінхені італійці, на Гамбурзі, Бремені, Любекі, Данцігу і взагалі німецькі пристані були покляли руку англійці. Неминуче прийшла дика експлуатація німецького вугля, заліза, річевин; робітництво працювало під багнетами, інтелігенція, отжеж т. зв. німецький «середній стан», взагалі зникла з обличчя землі. Дійсно, картина наслідків, які неминуче було потягнуло за собою оте «ні» — справді жахлива.

Питання стояло так: чи є в стані Німеччини витримати систему збірних антанських окупаційних репресій та до самого кінця догримати політику пасивного спротиву, бо про активне зматання з ворогом не могло вже бути мови. Така політика катастрофи була дуже ризикозна, але не цілком безвиглядна. Це була політика переможеного звязаного, мальтретованого чоловіка, який мимо всього має доволі внутрішнього завзяття і сили характеру, щоб до самого кінця говорити: «ні». Ця політика вимагала душевного героїзму цілої нації, найвищого напруження національної волі включно з погодженням із можливістю власної смерті. Але якраз тут починається оправданість такої політики, бо окрему особу можна фізично знищити і вбити, але цього не можна зробити з цілою, кількадесять-мільйонною нацією. Очевидячки, займанці були у такому випадку тримати свою важку руку над Німеччиною 10 чи 20 літ, неминучим наслідком чого були домашні заверюхи, революції, дефетистичні групи на ґрунті загальної анархії, тула угодовщина, партикулярні сепаратизми, і нація без сумніву терпіла фізично й морально понад міру уяви. Але мимо всього: чи витримали також противники Німеччини довгі роки, ба навіть десятиліття загальної європейської політичної й економічної анархії, яка існувала латентно так довго, доки Німеччина стояла на базі свого «ні»? Не тільки німці, але й альянти дихали під кінець останками сил; мимо побіди на фронтах Італія лежала в судорогах суспільних переворотів, Франція стояла перед загрозою економічної руйни, інфляції й неминучих революцій, Англія, ота велика, могуча, випробована в сотнях боїв Англія ще найбільш була схильна до дефетизму розуміючи, що рівнобіжно зі затратою велитенських енергій в Європі, розпрямжується і розпадається вся Бритійська Імперія. Над Європою висіло марево большевизму; витримуючи політику рішучого «ні», німці вскакували в чорну безодню, але не самі, бо всиду річи вони втягали туди за собою усіх зажерливих і засліплених ненавистю сусідів. Альянти здавали собі з цього справу, до чого їх моглоб довести політика німецького спротиву. Англії не хотіли політики катастроф. Також Італія. Предусім Америка. У таборі побідників панували різкі і але скривані

суперечности; вже тоді позначались лінії розриву поміж Англією й Америкою, поміж Францією й Італією, вже тоді було очевидно, що вчорашні антанські союзники вже завтра будуть різними взаємними ворогами. Правда, політика німецького «ні» — булаб знову ще на деякий час сцементувала до купи мур антанти; однак, чи булиб англійці, звязані в Європі справою німецького спротиву, спокійно приглядались, як тимчасом Америка використовує ситуацію і вломлюється у старі британські імперіальні позиції? Чи зрештою не булиб забажали англійці погодитись з німцями, щоб рятувати річи значно більші, отже загрожений стан імперського посідання? Отжеж не тільки Америка, але в ще значнішій мірі Росія розсаджувала в Азії споєння Бритійської Імперії; неминучий загальний економічний хаос, викликаний спротивом Німеччини, бувби страшно відбився на житті працюючих англійських мас і нема сумніву, що цей спротив бувби отворив доступ большевизмові до англійських робітничих мас. Не інакше виглядала справа в Італії. Німці булиб викликали в Європі безконечний хаос, може й самі булиб перейшли через пекло большевизму, але вони булиб досягнули одне: свободу своїх рухів, булиб вже в самім коріні знищили підстави версальського укладу Європи, отже підстави свого власного поневолення. Вони потерпілиб страшні ушкодження тіла й душі, але вони малиб перед собою майбутність, малиб можливости свобідного розвітку, малиб щось, що є цінніше від усіх благ світу: свобідну націю. Вони могли звільнитись від оков версальського трактату щолеш тоді, колиб мали донєть відваги витягнути всі послідовности із програмої війни. Перед німцями стояла дилема: або революція, голод, розклад, анархія і — збереження волі, або порядок, лад, ситість, праця і забезпечення за ціну визнання політичної системи побідників. Іхне «так» означало лад в заміну за неволю. Іхне «ні» означало хаос в заміну за національну волю.

Німці довгий час хитались поміж тими двома можливостями. Це хитання поміж «так» і «ні» виповнює п'ятилітній період їхньої повоєнної політики, від 1918. р. аж до осені 1923. р. Раз говорено «ні», другий раз говорено «так», якоїсь одної послідовної лінії німці не вміли знайти. Цей період хитання замикає щойно плян Доуса. Політика національного «ні» найшла свій найбільш рішучий вислів в особі графа Ульріха фон Брокдорф Ранцау. Політика послідовного сповнювання волі побідників найшла свій вислів в особах Ерцберґера, Ратенау і врешті Штреземана.

Граф Брокдорф Ранцау, один з найбільших і найздібніших політиків повоєнної Німеччини, представляв одну з найбільш ориґінальних і разом з тим трагічних фігур сучасного політичного світу. Нащадок старого пруського аристократичного роду, grand seigneur, пан із крові й кости, стриманий до крайніх меж, врослий своїми родовими традиціями і своїм світоглядом у світ «старих» монархічних, мало що не фєвдальних, порядків, не вмів особисто зжитись з модерним світом. Звідси його мовчальність, замкненість і недоступність. Монах ідеї аристократизму був звязаний з людьми ще тільки одною ідеєю: мітом нації. Він вірив у Німеччину, любив її фанатично, не було занадто великих жертв, якихби він не приніс і не велів другим віддавати перед маєстатом нації. Ще тільки одна ціль стояла перед його очима: визволення Німеччини з воєнного упадку, піднесення її на давню висоту сили й величі. І дивна річ, цей аристократ з діда і прадіда, чоловік, який органічно ненавидів усяку революцію, екслюзивний консерватист і юнкер, так далеко був відданий справі своєї батьківщини, що від хвилини, коли зрозумів, що це визволення і німецьке піднесення може здійснитись тільки шляхом революції, беззастережно акцентував революційну ідею, дарма, що у своїх перших впливах вона мусіла приносити нації тільки велетенські шкоди. Але йому йшло тільки про кінцевий ефект; він знав, що свободу нації можна буде окупити тільки тяжкими ударами й ранами. Але він був готовий їх прийняти навіть за ціну неминучого знищення власної особи чи теж власної суспільної кляси. Він бачив підстави для політики німецького «ні». Він оправдано рахував на противенства і розбіжности в таборі противника. Німеччина була пририта до землі, знеможена, без якихбудь засобів сили. Що, колиб вона створила собі засоби сили якраз із своєї безсилости? Не було вже більше армії, воєнної фльоти, золота, давньої сили? Так, але засоби, якими він хотів організувати політику спротиву, були інакшого порядку, нові революційні. Він хотів передусім поставити Німеччину у провід усім поневоленням. В Європі дивились на німців малі використовувані держави: 40 мільонів національних меншин булоб стануло в один фронт спротиву. Німцям відібрано кольонії? Чи це не отворило можливостей розпочати грандіозну пропагандивну кампанію за визволення рас від поневолення і визиску? Тим гаслом німці могли здобути собі сотні мільонів союзників, могли поставитись на чолу величезного руху. Німці не були самі, велике «ні» графа Брокдорф Ранцау мало свої підстави. Французи булиб ще деякий час борсались у спянілії

злобі, булиб ще деякий час тримали Німеччині ногу на шії, але версальського диктату булиб не здійснили. Америка вже була відскочила, Англія хиталася, в Італії приходив до влади фашизм. Мимо реакції і неминучих ударів шлях до визволення, що його показував Ранцау, був не найгірший.

Перший раз це «ні» сказав граф Брокдорф Ранцау як провідник німецької мирової делегації у самім Версалі. Коли з початком червня 1919. р. поставлено йому ультимативне домагання підписати беззастережно версальський диктат, Брокдорф Ранцау відмовився, і не могучи переконати революційні німецькі національні збори в доцільність свого «ні», демісіонував із державної служби. Становище німецької конституанти було першою заповідю політики беззастережного «так». Ваймарська конституанта приймає у червні 1919. р. версальський диктат і тим самим втовкмачує Німеччину на шлях політик сповнювання.

3. Non possumus.

Після свого першого невтриманого «ні» у Версалі Німеччина ще два рази пробувала вступати на шлях спротиву. Раз у 1922. р., заключаючи з большевиками договір у Рапалльо, а другий раз підчас окупації Надренщини французами в 1923. р. Однак Рапалльо й «рурська авантюра» були відокремленими явищами, вирваними неорганічно із загальної системи політики «ні», тому вони не могли викликати сподіваного ефекту й мусіли заломитись. Рапалльо, політика пасивного спротиву в Надренії і над Рурою булиб доцільні щолеш як органічні звена в цілій системі політичних актів. Однак виявилось, що Німеччина не є в стані витягнути зі своєї ситуації останніх послідовностей, виявилось велике німецьке non possumus. Бо політика послідовного «ні» вимагала в першу чергу такої цупкості й такої інтенсивности німецького національного почування, щоб можна було вірити, що ніяка матеріальна нужда не зможе проломити лінії спротиву й ніякі політичні й суспільні перевороти не захитають єдності й цілоти нації. Того у німців не було. Крім того на Німеччині відбивається політика вільгельмівської ери, тих 50 літ від встановлення царства в 1871. р. аж до вибуху війни 1914. р. Це був період глибокого, незрушного миру, період обміцання Німеччини, період, в яким поняття точности, системи, порядку й послуку так глибоко вкорінились у німецький національний організм, що він перестав бути здібний для якоїнебудь революції. Німці западто привикли до ладу й послуку, занадто звязались з вигодою і фізична ситість зробились так далеко законом їхнього життя, що вирішення підставової німецької ділеми щораз сильніше почало схилитись в бік такої розвязки: ситість, лад порядок й управильнені відносини взаміну за політику сповнювання, політику зігнутої шиї в ярмі побідника.

Першим ідеологом політики сповнювання був Ерцберґер. Він рано впав жертвою атентату. Потім оту політику продовжував німецький жид Ратенау. Згинув від кулі заговорників. Вже тут виявлялась слабкість німецької національної опозиції; вона завсїгда була здібна на поодинокі спорадичні чинки, на Рапалльо, на Рур, на відокремлені атентати, але вона ніколи не вміла свого спротиву звести в систему, так як її бачив граф Брокдорф-Ранцау. Після Ерцберґера й Ратенауа прийшов до слова Штреземан, який зрозумів, що Німеччина до великого визвольного чину із власних сил уже не здібна, що німці можуть жити і працювати тільки в упорядкованих відносинах, тільки в певних умовах вигоди, забезпечености й безпеки. У 1923. р. він остаточно повернув керму в сторону беззастережного «так». Обсада Рури й капітуляція уряду Куно були останнім організованим етапом політики національного «ні». Не треба було великих революцій, ані теж проливу крові, вистарчило тільки одної інфляції, щоб німців зломити. Вони зігнули карки й дали вирягтись в Каудинське ярмо побідників. За це їм підсипано поживи в жолуб. У 1924. р. прийнято плян Доуса, який тимчасово управильнював справу репарацій, німці підписали все, зложили зброю і велика мільярдова позичка Доуса, якою підперто нову німецьку валюту була цюю першою інекцією морфіни, якою побуджено охлялих німців до «нового життя».

4. Штреземан.

У 1924. р. сталося це на що чекав Брокдорф-Ранцау ще від 1919. р. і що він передбачував у майбутнім: версальський коаліційний мур розсипався. Однак це вже не було в стані хоч чимнебудь допомогти німцям. Версальський пакт був прийнятий і хоч за ним вже не стояла збита фаланга аліантів, тимнеменш він був базою відношення цілого світу до Німеччини, певною зафіксованою позицією, з якої зійти було

виключено. У той час французи й італійці вже гострили на себе шаблі, поміж Англією й Америкою зростало щораз більше напруження, Англія починала готуватись до змагання на два фронти, проти Америки й СРСР, — і граф Брокдорф-Ранцау, сидючи в Москві на пості німецького посла, міг мати сумну сатисфакцію, що всі, але то буквально всі його гіпотези щодо майбутнього світовополітичного розвитку як найбільш докладно справджуються. Однак на політику великого «ні» було вже зазігано. Раз вже прийнятий і ратифікований версальський пакт міг бути від тепер усунений або змінений тільки мирним способом, тільки шляхом пертрактацій, тільки тактикою його льоаяльного сповнювання.

Дальша дорога німецької політики позначається такими етапами: плян Доуса, Льокарно, приступлення до Союзу Народів, Туарі, конференція репараційних знатоків у Парижі, конференція у Гааг і поміж тим всім постійні конвентиклі німців із провідними мужами європейської політики підчас періодичних засідань Союзу Народів у Женеві. Цей період — другий після програної війни — тягнеться від пляну Доуса аж до конференції в Женеві в 1929. р. Цей період політики сповнювання позначений такими моментами: занепад німецької національної опозиції, втягнення Німеччини у фронт західних демократично-капіталістичних держав, врешті, втягнення Німеччини в орбіту імперіялістичної політики Америки. Всі ті почини, розвитку й тенденції є перозривно звязані з особою Густава Штреземана, німецького міністра закордонних справ.

Штреземанівська ера не має послідовної лінії розвитку, що виростає з конкретного поставлення ціли. Першим вузловим пунктом цюї політичної лінії був плян Доуса. Німці згодились на нього попросту на сліпо, не знаючи, скільки й як довго їм скажуть платити. Усе, що вони знали, було, що їм американці позичають більші суми, що вони завдяки цьому вийдуть зі стану внутрішньої кризи, що муситимуть платити щороку 2½ мільярда, і що якась нова репараційна конференція означить колісь остаточну висоту репараційних рат і протяг їх плачення. Плян Доуса був зрезигнованим відруком змученої виснаженої, виголоділої людини.

Друга вузлова точка на політичній шляху Штреземана це — Льокарно. У ньому вже скривається деяка конструктивність ідеї. Ідея Льокарна виросла в Англії із якостей відборонної політики Англії перед Америкою і большевиками. Англіїці творили собі з Європи базу відборони на оба фронти, союзницький бльоку, доволі сильний і сціплений, щоб могли витримати натиск революційного Сходу і наступ долара. Не без значіння був розвиток справ внутрі окремих континентальних держав. Через Європу в 1924. р. хлинула хвиля політичного злівіння: у Франції бачимо упадок уряду Пуанкаре і прихід соціалістичного картелю, в Англії твориться перший робітничий кабінет Мекдональда. У Німеччині республіканці закріплюють ще більше свої позиції. Виринає осьтак уперше «ідея Європи» в найзагальніших обрисах, ідея європейського словополітичного бльоку під проводом Англії, Франції і Німеччини. Заклучено ряд гарантійних судейських договорів, особливож поміж Францією й Німеччиною. Перстен довкола Німеччини почав звільнюватись. Тим бльоковим європейським тенденціям прийшли в допомогу французько-німецькі економічні відносини. Заклучено цілий ряд індустріальних, хемічних, залізничних, вугільних та інших пактів які злили великі індустрії обох країн в одну цілість. Все це завершено дуже далеко йдучим торговельним договором поміж обома країнами. Але ідея Льокарна, отже ідея союзу Англії, Франції й Німеччини, розбилась об французький політичний та англійський економічний спротив. Французи злякались останніх послідовностей Льокарна, бо це було тожсаме з політичним визволенням німців. З другого боку, Льокарно могло стати щойно тоді константним чинником повосинної світової політики, колиб його підмуровано загальними економічними пактами в роді французько-німецьких. Англіїці, що завжди мали страх перед занадто далекойдучим ангажованням себе в континентальні справи в останній хвилі відмовились від фузії своїх великих підприємств з підприємствами німців і французів. Все це тяглося до 1926. р. У цім році повернув до влади у Франції Пуанкаре. А рік лізніше ідея льокарнського європейського бльоку перемиринилась у франко-бритійську антанту. Французи були може і згодні прийняти німців до спілки, але вони бажали зробити це на базі версальського диктату. Вони відмовились поробити німцям політичні концесії. Мала Антанта осьтак знову зміцніла, між Польщею і Німеччиною розгорілась затяжна митна війна, Німеччину знову відкинуто на самі задні позиції, довкола неї знову почало творитись колесо з кільчастого дроту. Ідея Льокарна практично заломилась; тимнеменш німці прийняли льокарнську фікцію за дійсність і почали з неї витягати послідовності. Отжеж Німеччина сиділа в раді Союзу Народів, за нею признано формально великодержавне становище, німці знову почали, такби мовити, тикатись з великими світу цього.

І тут перший раз ми бачимо яскраве збочення від нездійснюваних, що правда, але тимнеменш латентних ідей Брокдорф-Ранцау. Німці увійшли, що правда, в мандатну комісію Союзу Народів, але з якою для себе користю? Отримали може назад свої колбонії? Ні! Але за це втратили, або принаймні станули перед загрозою втрати всіх симпатій у коліровім визвольницькім світі. Бож знають всі оті раси надто добре, що це таке «мандатна комісія Союзу Народів»! Одною з великих ідей політики спротиву було стремління стати у проводі малих поневолених і використовуваних держав. Але, коли в 1927. р. «малі» підняли в Женеві атаку, звернену проти диктатури франко-бритійського бльоку, німці станули по... антанськім боці барикади. Таким робом випустили вони з рук великі пропагандивні козири; всі оті потенціалні союзники Німеччини, на яких тяжіла в тій чи іншій формі версальська система, зробились обережні і скептичні. Занадто легко німці пішли на політику Льокарна, занадто швидко прийшли спільні демарші Німеччини разом з антантою в малих столицях, у Білгороді, у Софії і в Ковні. Занадто дипломатично німці промовчували їхній «революційний» клич, про «право меншин», щоб всі оті gentes minores могли ще й далі і без застережень почувати себе в однім фронті з Берліном. У всякомуж разі, на льокарнського туза німці не витрали нічого, зате засипали собі багато інших доріг, замкнули за собою не одні двері. Все це не зблизило їх політично до визволення ні на один крок, і штреземанівське «так» було покищо політичним ударом по воді.

Коли взагалі можна говорити про певну конструктивну ідею в політиці сповнювання, то її можна від біди дошукуватись в ідеї *обеднаної Європи*. Льокарно було одним типом цюї європейської ідеї, типом офензивним, чисто силовополітичним; в його підставах лежало імперіялістичне обєднання трьох найбільших держав Європи в цілях виконування спільної континентальної гегемонії. Ця приємлива для німців концепція не здійснилась. Є ще, однак, друга площина, в якій можна розглядати т. зв. «ідею Європи», отжеж таку можливість розвитку, де ціла нинішня європейська державна система перейшлаб у вищий федеративний тип політичної спільноти. У данім випадку впалиб спершу усі митні, а потім політичні кордони, прийшлоб загальне розбровення і Німеччина, сама по собі, розвязалаб осьтак питання «аншлюсу» і своїх національних меншин; акумуляція європейського виробництва й господарства у зміжнародних європейських установах, сама по собі, розвязувалаб економічну проблематику країни. Без сумніву, в того роду обєднаній Європі версальські політичні й економічні основи злетілиб з Німеччини самі по собі. Навіть більше, з усуненням політичних і митних кордонів, європейський союз зробивсьби силою фактів не союзом держав, але союзом націй і, завдяки своїй чисельности й культурним впливам, Німеччина булаб предиспонована, як центральна європейська країна, для відгривання першої ролі. Того роду ідея Європи є дорогою до визволення; питання лежить однак в реальности і здійснимости цюї ідеї. Політика сповнювання, отжеж разом з тим політика найменшого спротиву булаб, без сумніву, доцільна, колиб в її кінцевім ефекті прийшло до такої трансформації цілої Європи. Чи така ціль, чи саме цей шлях отвирався перед очима Штреземана, коли він рішався на політику беззастережного «так»? Чи бачив він може якимось ясновидючим зором, що гіпотеза Панєвропи не є ніяким блефом, але лежить неминуче на дорозі розвитку сучасної історії? У перших повосинних роках Штреземан стояв беззастережно на позиції графа Брокдорф-Ранцау, беззастережно вірив у доцільність і здійснимість політики рішучого «ні». Що було причиною, що він врешті змінив фронт і пішов по лінії політики Ерцберґера й Ратенау? Чи одинокою причиною цюї зміни була резигнація і переконання в німецьке національне поп *possumus*, чи може справді не Брокдорф-Ранцау, але європейський паціфізм має рацію, і не геройське бовве «ні», але беззастережне «так» веде до німецького визволення і піднесення?

Третьою вузловою точкою на політичній дорозі Штреземана було приступлення Німеччини до Союзу Народів, що було скоком в темне невідоме, та одночасно зірванням ще одного мосту за собою, бо через приступлення до Союзу Народів німці стратили можливість повернути в разі потреби до тактики «ні». Льокарно й Союз Народів, це дві ріжні європейські можливости; перша з них виразно силово-політична, другаж паціфістична. Дальший розвиток німецької політики хитається на блудній дорозі поміж тими обома можливостями, і ще й нині в головах багатьох німців ворушиться думка про можливість мілітарного союзу з французами й англійцями, — як продовження неактуальної й покищо закинutoї ідеї Льокарна.

Німецького оптимізму не потрафіло захитати навіть відновлення франко-бритійської антанти. Штреземан тримає далі свій «курс на Захід»; репараційна паризька, а потім гаїська конференція, позначають дальші етапи політики сповнювання. І зновуж

таки, з нагоди гагської, а потім женеvської конференції черговий раз виявилась уся хиткість і азартність цього курсу; не маючи найменших даних допускати, що європейська гіпотеза штреземанівської політики колинебудь здійсниться, німці тимчасово приймають її як щось настільки конкретне, що далі з подиву гідною послідовністю засипують собі шляхи відвороту. Цікава була в цім відношенні позиція Штреземана в Женеві в меншиновій справі на останній сесії Союзу Народів. Гасло: «за всіх поневолених», — колись один із підставових козирів проєктованої політики спротиву, обернулось нарешті в руках пацифістичних німецьких республіканців щопиш у засіб пресії супроти версальських побідників. Раз Штреземан бив у Женеві кулаком по столі, заповідаючи розгорнення меншинової проблеми на всю ширину. Це було перед репараційною конференцією. Ще довгий час буде тайною, що німці виторгували для себе на тій конференції взаїну за мовчанку в меншиновій справі. Таксамо буде ще довго тайною учасників гагської конференції, за яку ціну німцям знову побідники замкнули рота в тій самій справі; дійсність є одначе та, що на X. сесії Союзу Народів безбарвні завваження Штреземана в меншиновій справі були настільки бідні й скромні, що це викликавало невдоволення не тільки в рядах «революційних» німецьких республіканців, але теж констернацію поміж версальськими побідниками. Одна велика революційна ідея, здібна дати німцям у руки непереможну політичну пропагандивну зброю, зробилась в системі німецького сповіювання і притакування щопиш об'єктом позакулісових рекомпенсат і коншактів.

На лінії політики Штреземана лежать ще дві дальші вузлові точки, а саме: остаточне управильнення справи репарацій і звільнення Надренії. Особливо звільнення Надренії, пеначебо справді, показує і доказує правильність курсу притакування та натякає на можливість погодження і тісного порозуміння німців із французами в перспективі штреземанівської європейської ідеї. Тимчасом розв'язка репараційної справи ставить проблематику німецької політики в цілком нову, позаєвропейську площину.

5. Рахунок без господаря.

Крім льоккарнської і женеvської є ще одна «ідея Європи» — вашингтонська. Також американці творять свою Паневропу, однак з більшим успіхом, ніж Бріян і Штреземан. В американським випадку маємо до діла зі своєрідним почуттям в історії європейської політики, зі системою політичної тактики, яка майже цілком випадає поза рямці дотеперішних європейських політичних метод.

Після війни Америка заявила у відношенні до європейських політичних справ своє *désintéressement* і залишила старий світ на власну долю. Єнки не вмішувались безпосередньо до нічого, не приймали участі в ніяких договорах і комбінаціях та, заслонюючись доктриною Монро, тримали скрізь у старім світі щопиш своїх т. зв. обсерваторів і докладно інформувались про розвиток європейських справ. В Європі все йшло своїм старим традиційним порядком: творено комбінації, коаліції, угруповання; ми бачили розвиток англійської, пуанкарівської, радянської, італійської та ще всяких інших зовнішньо-політичних систем, Європа почувалась зовсім, як і перед війною, самовистарчальним світом, пеначебо думала, що вона сама. Американську проблему бачено тільки так, що, мовляв, Америка заінтересована в Європі тільки економічно, що Америці ні про що більше не йде як про бізнес і корисну льокату капіталів. І справді, американці покищо тільки приглядались, мовчали і — садили в Європу гроші. Спочатку десятки, потім сотні мільонів, вкінці мільярди. Осьтак поодинокі європейські держави довжні Америці в мільонах доларів: Англія 4,600, Франція 4,064, Італія 2,036, Бельгія 463, Польща 160, Чехія 113, СРСР 247, Югославія 63, Греція 17, Фінляндія 9, Естонія 17, Латвія 6, Литва 6. Не вчисляючи туди Німеччини й Австрії, Європа довжна Америці кругом 10 мільярдів доларів. Є це європейський довг, зятятнений в американській державній скарбниці. Ці позички приносять Америці щороку 2 мільярди доларів барисів. Крім цього Європа довжна Америці понад 3 мільярди доларів за всякі товари. Усякі приватні товариства й банки інвестували в Європі дальших 3 мільярди доларів в європейські міста, індустрійні підприємства тощо. Валюту всіх європейських держав стабілізовано на американських позичках.

Америка давала гроші всім, і тим, що нападали й тим, на яких готовлено напад. Італії таксамо як Югославії, німцям і французам, полякам і більшовикам. Французи й англійці взялись було навіть творити протиамериканську збройну коаліцію, але це не перешкоджало американцям далі позичати їм гроші: у той час, коли секретар французького закордонного міністра Бертельо готовив у Лондоні в 1927. р. франко-бритійську антанту, коли французький президент Думерґ відвідував англійського ко-

роля і Чемберлен ішов послухно на шнурку Бріяна, у той час, коли загроза розриву світу на дві половини знову зробилась акутною, — Пуанкаре стабілізував франка на американським золоті й фабрики амуніції, що їх пущено зогляду на політичну конюктуру швидшим ходом, теж працювали скрізь американськими капіталами. Цьої політики Америки не можна було попросту розуміти, треба було допускати, що або американці таки справді дурні, що дають гроші на свою власну загибель, або, що поза всім тим скривається якась нова, дьявольська хитра метода опановування противника.

Ціла десятилітня позичково-фінансова політика Америки була щопиш прелюдією і в моменті, коли у Вашингтоні вирішено, що наспіла догідна пора й європейські справи відповідно назріли, почалась велика політична офензива Америки в бік старого світу. Попередній фінансовий барабанний обстріл зробив своє. Американський політичний наступ розпочався пактом Келлога. Парадоксальна річ: європейські держави, які на протязі десяти років бовтались у всяких системах своїх комбінацій, груп і коаліцій, все це з метою закріплення своїх життєвих позицій навіть коштом нової війни, всі вони до одної, тихо й мовчки, підписали пакт Келлога про обеззаконення війни, відбираючи тимсамим всякий зміст усій своїй попередній дипломатично-союзницькій роботі. Підписали, бо не могли не підписати; виявилось, що американці міцно сидять в Європі, що ціла легенда європейської політичної самовистарчальности є блефом, що політична Європа старого типу перестала існувати і, що американці творять з Європи щось цілком нове, політично ще дотепер небувале. Політичний наступ Америки цілком помішав густо й майстерно плетену сітку європейської союзницької політики. Усе пішло в переверть.

Показалось, що європейські держави зробили свій рахунок без господаря. Також Німеччина. Німці брали в американців щораз то більші позички, платили ними репарації, почали «оздоровлювати» свій господарський апарат. Німецькі марки, це ніщо інше, як розмінні, німецькою мовою друковані, долари. Америка не тільки позичила німецькій державі мільярди доларів. Вона осадовилась скрізь, вона викупила ту-тешню автомобільну індустрію, вона здобула сильні позиції у провіднім німецьким електричним тресті, вона перед кількома тижнями здобула впливи у провіднім німецьким хемічним концерні, вона опановує фільмову й радіову промисловість, вона є скрізь, у кожній установі, на кожнім кроці.

Але американці не вмішувались до німецької політики. Це викликало, зрештою, переконання, що Німеччина може робити таку політику, яку хоче. Тільки на підставі цьої фікції було можливо, що в Німеччині могла собі здобути ґрунт т. зв. «європейська гіпотеза», будь це у виді ідеї силовополітичного франко-бритійсько-німецького блоку, будь це у виді федеративної Паневропи. Якби там американці не вели свою політику, як дуже вони й не були б певні її успіхів, симчасно від 1924. р. почав поволі творитись під проводом Англії протиамериканський фронт. Творення цього фронту представляло великі шанси для німецької політики; за ціну приступлення до союзу західних держав німці могли здобути немалозначні уступки й концесії. Але вони перші цей фронт розбили і мусіли це зробити. Коли у 1927. р. виринув проєкт Келлога, німці заразже поспішилися сказати своє «так». Це розсадило, що правда, антанський фронт, але знищило теж можливість колинебудь до цього фронту активно доскочити. Блудна дорога німецької політики виявилась одначе не тільки в цім, що, йдучи американцям на руку, німці не дозволили антанті достаточо закріпитись. Річ радше в тім, що коли в противенстві до франко-бритійської антанті на світових горизонтах почала обрисовуватись можливість комбінації Америка — СРСР, Німеччина, ідучи по лінії свого «так», звязалась із західними державами вже так далеко, що засипала собі дорогу також до евент. американсько-радянської комбінації. Якраз тут виявилась уся сила політики американців, і разом з тим уся безсилість, уся політична безвартість сучасної Німеччини. Бо, коли навіть і допускати, що європейська гіпотеза Штреземана є одиноко правильна й що визволення Німеччини зможе прийти тільки шляхом політичного сконсолідовання, згл. зб'юковання Європи, то одночасно німці є примушені цьому зб'юкованню як найбільш активно перешкоджати.

Пактом Келлога американці знищили можливість створення самовистарчальної Європи. Європа мала три евентуальности, довкола яких могла оформитись: ідея Льоккарна, ідея Союзу Народів, ідея франко-бритійського фронту. Ні одна з тих ідей не була в стані здійснитись. Але за те здійснюється щось інше: Паневропа американська, Паневропа як база для свіжих світових наскоків американського імперіалізму. Ця Паневропа йшла етапами: плян Доуса, плян Юнга, засновання європейського репараційного банку. Нині стає аж занадто очевидним, що американці до самостійного зб'юковання Європи в ніякім разі і в ніякій формі не допустять. Зате вони об'єднують Ев-

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

ропу під іншим аспектом, роблючи зі старого світу фронтовий причілок у поході американського золота на простори ССРСР, передньої Азії і північної Африки.

Американська політика в Європі є вимушена залізною льогою американського капіталістичного життя, американського економічного імперіалізму. Вона є одним із льогічних складових елементів т. зв. «курсу Гувера», який, однак, не є нічим іншим, як тільки втечею від кризи. Сучасне американське життя є побудоване на ідеї т. зв. prosperity ідеї добробуту, вигоди й заможності, ідеї доброго бізнесу. Це є одинокий елемент, який втримує американську суспільність в купі; інших ідей вона не має. Тому держава стоїть і буде там стояти так довго, як довго вона гарантує своєму населенню оту prosperity. Америка є осьтак вже по своїй психології імперіалістична, вона до нині затримала грабіжницькі інстинкти своїх перших колоністів. Нині американське золото заливає передусім Південну Америку. Але мимо цього в образі американського життєвого ідеалу, в отій prosperity показуються вже віддавна загрозливі тріщини й риси. Земля робиться тісна. Щораз частіше стрічалися американці на світових ринках з конкуренцією, передусім з англійською, разом з тим щораз більше зростають американські апетити, дурійка отьої prosperity. Перед американцями станула альтернатива: або підняти змагання з англійцями за місце при жолубі світу, або погодитись покищо з ними і то на так довго, як довго буде можливість задовольняти свої апетити коштом когось третього. Система задовження Європи зайшла в міжчасі надто далеко, вічний коловорот американського золота в Європі виявився по суті настільки непродуктивним, що виринула потреба і разом з цим конкретна можливість довести до акумуляції Європи в одній точці й розпочати похід на нові поля наживи та спрямувати всі оті, в Європі увязнені американські економічні енергії на нові позаєвропейські підбої. Поки є можливість наживлюватись десь на боці і Америка й Англія сходять собі покищо з дороги, навіть більше, заключають своєрідну експлоатаційну спілку, і настільки це торкає Німеччини, втягають її в коло своїх помічників і трабантів. Політика притакування завела нарешті Німеччину на бік евро-американського демократично-капіталістичного фронту, бо в системі цієї політики лежав примус платити репарації, а їх німці могли дістати тільки в Америці. Осьтак, оскільки Німеччина нині живе тільки завдяки інекціям американського золота, остільки теж політично є вона джурою, у кожній хвилині готовим до послуг, голосом свого пана, сліпим знаряддям у руках англосаксонського імперіалізму. Вистарчить, щоб американці замкнули німцям хочби на один місяць свої кредити, у Німеччині знову пічнеться страшний інфляційний танок, хаос і заверюха. Блескуча зовнішня фасада завалиться, Німеччина знову виявиться хворим, розбитим, знеможненим чоловіком. Фікція німецької сили і життєздатності, підпирана американськими костурами, не повинна засліплювати людям очей, бачити річи не такими, якими вони є в дійсності. Нині доволі трудно передбачити напрямки й ударні точки в розвиненні цього західного демократично-капіталістичного фронту. Не виключена річ, що силою економічних репресій репараційного банку ССРСР стане перед альтернативою: або прийняти щось в роді «санаційного» радянського пляну Доуса, або бути приготованими на бльгаду і капіталістичну тактику виголюджування. Нині англосаксонці схильні йти цією першою дорогою. Англійці знову навязують дипломатичні зносини і акумульований англосаксонський капітал буде старатися опанувати ССРСР шляхом т. зв. «мирного просякання». Не є теж виключене, що під натиском цього капіталу, чи то зізовні чи то знутри, прорветься теж протикапіталістична ідея большевизму.

Загально політика словнювання була однозначна з програною ідеєю німецької революції. Цю ідею оформив граф Брокдорф-Ранцау кидаючи гасло: за всіх поневолевних. Німеччина не знайшла в собі стільки революційного патосу, щоб дати тій ідеї ударну силу. Її революція росилилась в піску, не знайшла крил для полету, оміщанилась. Німці зрадили свою революцію за американське золото. Вони відскочили від великого революційного фронту, що твориться нині скрізь, як реакція проти абсурдності сучасного укладу світу. За свою блескучу фасаду вони віддали щось для нації найбільш цінне: волю. Їхня сучасна держава блудить на опуртуністичних дорогах.

6. Гугенберг.

Дефетистична політика притакування не булаб однак страшна, якщо в Німеччині існувалаб здорова національна опозиція, готова вразі небезпеки перебрати до рук владу, та повести країну по своєму. Те, що можна називати німецькою опозицією, висловлюється в особі геаймрата Альфреда Гугенберга. Він є тим чоловіком, що презентує німецьке опозиційне «ні». Однак, яка величезна різниця поміж отим «ні»

графа Брокдорф-Ранцау, а кволим «ні» його епігона Гугенберга. Брокдорф-Ранцау, це була ідея, програма, гасло, Гугенберг, це партійна машина, бюрократичний механізм, організаційний апарат. Його опозиція не впливає з якоїсь конструктивної ідеї, кращого знання справи, із певних позитивних цінностей, які він мігби поставити на місці небажаного ладу. Його опозиція має тільки один стимул: сліпий, непоборимий гін до влади, яка звичається йому самоціллю, а не засобом для здійснення певного світовідчування, певного ладу, певної ідеї. Цей ідеї не має республіканська Німеччина, але не має її теж і німецька опозиція. Що вона поставилаб на місці зненавидженої республіки? Реститувалаб давню монархію? Гугенберг знає, що це неможливе, принаймні неможливе у старих формах і зі старим змістом. Яку державну ідею несе опозиція, що буде здійснювати, коли вона одного дня дібється до влади? Обґрунтовуючи свою політику притакування, Штреземан добився принаймні до своєї європейської гіпотези, намагався підсунути під ту політику певний конструктивний зміст. Німецька гугенберґська опозиція, що заперечує існуючий лад і притакуючи політику республіканської держави, не має в собі конструктивних ідей графа Брокдорф-Ранцау. Ця опозиція називає себе консервативною. Консерватизм, сам по собі, бувби для сучасної Німеччини чимсь неоцінимим, але консерватизму не можна змішувати з реакцією. Німецький консерватизм стоїть перед завданням надати органічну форму повоевним державним змістам. Але німецька опозиція до цього не є здібна. Опозиційна негация німецької революції не родиться із стремління, щоб сили цьої революції в себе втягти і для себе використати, але родиться вона радше зі сліпої, глухої і тупої реакційної, передусім соціальної, ненависти. Парадоксальна річ: німецька національна опозиція є матеріально дуже могутня. Вона блескучо зорганізована. Вона розпоряджає велитенською пресою. Вона контролює німецький фільмовий промисл і завдяки фільмам і пресі має можливості імлюзантної і постійної пропаганди. Сам Гугенберг, т. зв. король німецького фільму й німецької преси, є одним із найбільш богатих людей Німеччини. Він є головою німецької національної партії, отже найбільшій консервативної національно-орієнтованої парламентарної групи, за якою стоять мільони виборців. Він править цією партією на засадах диктатури. Він тримає руку на підоймах величезної організаційної машини, має необмежені грошеві засоби, фанатичну волю до влади, але не має ідеї. Муж, який посідає ідеї, мігби зробитись навіть у нинішній Німеччині диктатором. Ленін чи Мусоліні творять собі владу, надають змісл державі по силі своєї особистости. Гугенберг разом зі своїми грішми і організаційними здібностями не вміє влити певних творчих субстанцій в опозиційний партійний апарат. Ця опозиція вичерпується осьтак у спорадичних вискоках сліпого бунту, з неї виростають безцільні пучі й атентати, німецький націоналізм вичерпується або в крикливій демагогії і вуличних бійках тутешніх «фашистів», згл. націоналістів, або загублюється в сантиментальнім вихвалюванні минулого блеску і в неплідній негации цілого сучасного життя. Німецька національна опозиція мала всі дані, щоб підхопити зраджену ідею німецької революції, втовкмачити її в консервативні державні форми, надати старій державі новий зміст і ветупити на вказаний графом Брокдорф-Ранцау тернистий, але геройський шлях національного спротиву й визволення. Цього опозиція не зробила й загубилася таксамо на блудних дорогах ненависти й безсилою ресентименту, як і політика притакуючої республіканської Німеччини.

Finis Germaniae — запитає читач. Мимо всього: ні! Нова Німеччина оте «das dritte Reich» прийде. Це буде ще незараз, бо при існуючім стані справ імпульси для нових політичних суспільних і культурних розвитків прийдуть мабуть від інших і молодших націй. У всякім разі цієї нової Німеччини не треба шукати ні в правім ні в лівім таборі. Там її нема.

Проф. Ф. Мицюк.

ФАШИЗМ.

(Дискусійна стаття)

(Кінець)

Переходимо тепер до царини соціально-економічної, в якій фашизм піднімає розв'язку вікової проблеми боротьби праці й капіталу. Виходячи з інтересів нації, він за розвиток витвірних сил робить солідарними всіх витвірців, які, як частина національного організму, залежать у своїм добробуті од багатства й величі цілої нації. Закон із 3. IV. 1926. р. так регулює відносини поміж працею і капіталом. Визнається (арт. 1—9) існування незалежних від будьяких міжнародних союзів, з національного погляду надійних синдикатів, окремо роботодавців і окремо працівників розумої та фізичної праці. Для кожної виробничої групи роботодавців чи працівників може бути визнаний лише один союз. Такий «національний» союз набуває права оподатковування як членів так і не-членів союзу, однак приналежних до даної професійної групи; різними внесками в розмірі не вищим від деякого заробітку. Внески ці, подібні до комунальних, стягається із зарібною платні в час виплати й вноситься у каси союзів. Визнані синдикати стоять під контролею уряду, а одним із способів державної контролі є затвердження урядом обраного голови й секретаря кожного союзу. Такі синдикати мають право поручати своїх представників в адміністративні органи аж до сенату включно, а також право укладати колективні умови праці, що мають силу для всіх осіб певної виробничої групи. Невиконання тих колективних договорів, звичайно зложених в адміністративних органах і проголошених в адміністративних виданнях — потягає за собою цивільну відповідальність. Службовикам адміністрації, суду та війська участь у синдикатах чи будьяких об'єднаннях заборонена. У цілій низці держав конфлікти між працею і капіталом можуть піти під добровільний арбітраж. У фашистській Італії всі непорозуміння між працею і капіталом (арт. 13—17) передано на обов'язкове й примусове для сторін розв'язання суду, а тому при апеляційних судах засновано окремі магістратури праці. Найзагальнішим їх завданням є охорона вищого інтересу національного виробництва. Інтереси виробництва поставлені над інтересами поодиноких класів, у тім числі й над інтересами робітництва. Передавши всі конфлікти сторін на примусовий судовий розгляд, фашистський законодавець (арт. 18—22) під загрозою суворих санкцій не дозволяє припинення чи іншого порушення неперервності та регулярності виробництва шляхом штрайку (спосіб боротьби працюючих) чи льокавту (протиспосіб капіталістів). Як штрайк так і льокавт відсуджено, «зложено до архіву» бо, як казав Мусоліні, нині вже не можна дозволяти собі розкоші минулого віку, — захищати приватні інтереси шляхом порушення виробничого процесу, — що спричинює ускладнення і так складного завдання задоволення потреб широкої людности та наносить страти цілій нації. Для вияснення повище наведеного закону видано (29. VI. 1926. р.) ще окремих правил, у яким, між іншим, встановлено поняття корпорації, як організації, що об'єднує всіх робітників і їх ріжні синдикальні

об'єднання окремої галузи виробництва. Корпорації, що їх фашизм уводить у низку публічно-правних органів держави, це примусові об'єднання за професіями, піддані по думці арт. 28—31 правильника суворій державній контролі. Рішенням Великої Фашистської Ради (з 31. III. 1926. р.) половина членів сенату постійно призначається з поміж кандидатів корпорацій — рівно від робітників і підприємців. Після видання правильника Мусоліні, що прийняв також портфель міністра корпорацій, заявив, що «корпоративний устрій держави є довершеним фактом». Після наведеного закону і правильника, кажуть фашисти, робітники й роботодавці поставлені на службу загально-національному інтересові, на службу принципів загальної солідарности витвірців; завдяки їм вможливлене співробітництво класів, співробітництво праці з капіталом, на місце класової боротьби стає класова гармонія.

Приблизно після одного року — 21. IV. 1927. проголошено прийняту Великою Фашистською Радою хартію праці, що в дечім доповнює закон про корпорації. Перший артикул говорить, що «Італійська нація є організм..., єдинство моральне, політичне та економічне, реалізоване в державі фашизму». По думці другого арт. «праця у всіх формах... признається соціальним обов'язком, через що її бере в охорону держава. Виробництво у загальнім і цілім є з національного погляду єдиним..., і його вислід полягає в добробуті витвірців і розвитку національної сили». Солідарність ріжних чинників виробництва (арт. 4.) «знаходить свій вислів в колективній умові, що має служити примиренню інтересів підприємців і робітників та підпорядкуванню вищим інтересам виробництва. Магістратура праці (арт. 5.) є органом, при помочі котрого держава упорядковує суперечки між працею і капіталом, наглядає за умовами праці й ін. Визнані законом синдикати наглядають за підтримкою і поліпшенням дисципліни в процесі виробництва. Корпорації складають із себе організації виробничих сил, репрезентуючи інтегральний інтерес нації, й тому, як сказано вище, вони визнані органом держави. Корпоративна держава (арт. 7) вважає для інтересів нації більш корисним приватний почин в обсягу виробництва, однак вимагає від нього ставати на послуги національним інтересам, тому робить організаторів підприємства відповідальними перед державою. Професійні асоціації підприємців (арт. 8) є зобов'язані всіма силами старатися про збільшення виробництва, зліпшення виробів і зниження цін. Інтервенція держави в ділянці виробництва (арт. 9) має місце тільки тоді, коли приватний почин відсутній або незначний та коли цього вимагає політичний інтерес держави; вона виявлятиметься в формі контролі, заохочування (encouragement) чи в безпосереднім заряді. Під контролею органів корпорацій працюють бюро праці, що ведуть реєстрацію осіб, які шукають заняття. Підприємці мусять брати робітників (арт. 23) записаних в бюрох, але повинні брати на увагу наперед членів партії фашистів та фашистських синдикатів, а потім інших, по черзі запису. Ця точка колективної умови приневолює працівників записуватися у фашисти чи у фашистські синдикати, щоби не залишались без праці. Хто не впишеться, того вважають антифашистом по думці засади: хто не з нами, той проти нас. У корпорації можуть вступати тільки італійці й тому не-італійці в Італії праці не одержують.

На основі вище наведеного законодавства вся економічна діяльність

країни зосереджена в 15 примусових корпораціях. Із них є підприємчих: хліборобська, промислова, торгівельна, водо-перевозна, залізнично-перевозна та банківська. Відповідно до них є також 6 федерацій робітничих. Окремо стоять ще 3 федерації представників вільних професій. Кожна із трьох груп об'єднана в одну загальну федерацію, а цілу систему завершує вкінці союз чи корпорація корпорацій, яка є урядовою установою.

Приглядаючись основним рисам фашистської організації економічного життя країни, не можна не помітити, що в ній як і в ділянці політичній, є чималі подібності із совітською системою. У большевиків в ім'я світової революції, у фашистів в ім'я національної «фашистської революції» (цього терміну постійно вживають офіційні документи фашизму) однако суворо проведений принцип етатизму. У большевиків удержавлені професійні союзи, у фашистів — удержавлені корпорації; там всі робітники повинні бути вписані у професійні союзи, що стали помічними органами совітського апарату, тут не можна не вписатися в корпорації, що служать фашистському апаратові; там вони підпорядковані установі комуністичної держави, тут фашистської; там і тут штрафи заборонені; там забарвлені на комуністичну краску профсоюзи одержують від уряду підмоги й певні вигоди, тут в аналогічній упривілейованій положенні фашистські синдикати; там член комуністичної партії береться на працю поза чергою, тут члени фашистської партії; там особа витвірця проглинута профсоюзами й іншими удержавленими економічними організаціями, тут вона тоне в корпорації, а корпорація у державі. Обі системи використовують перш усього на користь членів правлячої партії: там класової, робітничо-селянської партії комуністів (10. I. 1927. мала 1,192.488 членів), тут надкласової партії фашистів (1927. р. — 1,106.000 членів). Там і тут офіційно запевнюється, що пануючі партії уявляють втілення духа й характеру нації. Комунізм не встидався взяти чужу аграрну програму, подібно й фашизм, одкидаючи соціалізм і комунізм, не вагався «брати з усіх програм живу їх частину й її здійснювати» (Мусоліні). І треба сказати, що фашизм дуже багато запозичує в централістичного соціалізму. Основою останнього є регуляція господарських процесів і фашизм у примусовім корпоративнім устрої й у примусовім підпорядкуванні самоврядувань далеко пішов на шляху регуляції. У фашистській Італії, таксамо як і в большевиків зовнішню торговлю регулюють дозволи на довіз і вивіз. І там банківський кредит може бути виданим тільки за дозволом влади й у фашизмі тільки за візою урядового комісаря. У большевиків відкриття промислового приватного підприємства, начислюючого більше 10 душ, може бути у винятковім порядку концесійним, у фашистів дуже тяжко одержати урядовий дозвіл на відкриття промислового підприємства, яке малоби поверх 10 робітників. У большевиків внутрішня торгівля монополізована й «частник»-а допускають до торгівлі тільки на основі окремих дозволів і торгівельних норм; у фашистів без урядового дозволу не можна булоб відкрити ні одного торгівельного підприємства. В обох державах досить розвинені т. зв. «добровільні збори»...

Фашизм взяв у руки робітництво; коли численні підприємства, як ткацькі і деякі інші фабричні підприємства переживали кризу, фашистські синдикати зобов'язали своїх членів відмовитися від всякої винагороди за додаткову годину праці; у цей спосіб зменшувало витрати

виробництва, щоб збільшити конкуренційну здібність товарів на закордоннім ринку. Однак розрахунок капіталістичної класи на те, що фашизм буде на її боці, не справдився. Вправді робітництво взято в шори, але фашизм ніколи не давав більше «респекту» капіталістам в порівнанні з робітниками. Правда, він завів не 8-годинний, але 9-год. робітничий день (закон з 30. VI. 1926.), однак заборонив знижувати існуючу заробітню платню; при звільненні робітника підприємці зобов'язували виплачувати дуже високі відхідні допомоги; масове звільнення робітників є заборонене. Коли в 1925. р. під впливом інфляції ціни зростали, тягнучи за собою і номінальний зріст зарібної платні, а промисловці стали вимагати збільшення грошового обігу, тоді Мусоліні відповів: ніякого збільшення емісії, навпаки, різке її скорочення для підняття курсу ліри й пониження цін, чого саме й бажали середні стани. Як бачимо, фашистський режим не пійшов у бік інтересів промисловців і банкірів, хоч вже самий тільки спад курсу цінних паперів у зв'язку з підняттям купівної сили ліри приніс їм втрати. Мешкальне законодавство (січневий закон з 1926. р.) діткнуло інтереси наемників, їх зїзди навіть заборонено, але теж законодавство натиснуло й на другу сторону, на капіталістично-домовласників. Політика економічної свободи для привілейованих клас — на чім стоїть лібералізм — за фашизму для них провалилася. Фашизм ставить у певні рямки вимоги до капіталістичної класи з боку працюючих, знизу; однак одночасно, визнаючи «соціально функцію капіталу», як «велику й історичну силу» і як «систему, яка ще має перед собою довгі роки існування», обрушується на капіталізм величезними тягарями зверху. Він по своєму опікується добробутом мас і, чуючи за собою силу, не знижується до підлецування юрбі. Мусоліні часто підкреслює, що інтерес держави стоїть над окремими інтересами й що лише принцип координації створить ґрунт для загального добробуту Італії. А у промові з приводу п'ятиліття фашистського перевороту він, звертаючись до «чорних сорочок», хвалився господарськими досягненнями й між іншим вказував, що побідоносний захист ліри, житловий закон і хартія праці вийдуть в історію фашистського режиму.

Перейдемо тепер до аграрної політики фашизму, що його навіть іноді розглядають як своєрідну форму аграрного руху, поборюючого пролетаризацію селянства. Большевики, мовляв, прагнуть до індустріалізації в інтересах, насамперед робітництва, а фашисти — до рурізації, яка зробить Італію селянською країною, країною куркулів. Мовляв, Мусоліні не тільки на словах, як большевики, але на ділі повернувся «лицем до села», на що вказували ще традиції античного Риму..., які обрібку землі вважали вищою горожанською чеснотою. Подібного роду толкування не мають оправдуючих підстав.

Як і за часів античного Риму, так і в сучасній Італії існують ляти-фундії великого розміру, про небезпечність яких вказував ще Пліній, а в боротьбі з якими наклали тоді життям славні брати Гракхи. Їх власники, у величезній своїй більшості, не провадять самі господарства, але здаючи землю в оренду, проживають ренту в містах. Дрібні орендарі, виплачуючи кабальні арендні ціни, незацікавлені в раціональних методах виужитковання землі й не мають до того належних засобів; штучне ґнобнення земель селянами є там ще рідкістю. І от за цих відсталих аграрних відносин у добу, коли ціла Європа переводить аграрні

реформи, фашистська Італія стоїть на боці від них. Як вже вище зазначено, залишено в Італії велике землеволодіння недоторканим, не переведено жадної аграрної реформи, що наділилаб масу безземельного й малоземельного селянства, — сільських робітників й орендарів — землею за рахунок малонаселених лятифундій. Чи можна, за таких обставин, говорити про аграрний характер фашизму, про руризацію? Коли говорити, то хіба тільки в дусі противників фашизму, які кажуть, що фашизм є в руках аграріїв, що перші у свій час його підтримували, за що він тепер полишив поміщиків у спокою. В окремих провінціях фашизм організував «земельні управління», які переконали деяких поміщиків, щоби вони здавали частину своїх земель на підставі наємного договору селянам у довготермінову аренду. Пропагується обробітка землі через зацікавлення працюючих у прибутках сільсько-господарських підприємств, думаючи в той спосіб довести до певного зближення поміж аграрними класами на селі. Все це, розуміється, не дасть того наслідку для зменшення перелюднення країни, який дало би вивласнення лятифундій та їх розділення між трудовим населенням.

До світової війни зайві робучі руки в селах відпливали в заокеанську еміграцію і в тимчасову — заробітчанську. Остаточна еміграція з Італії забиравала на завжди: у 1880. р. — 37,9 тис., 1890. р. — 104,7 тис., 1900. р. — 153,2 тис., 1905. р. — 447 тис.; перед війною еміграція доходила річно іноді навіть до 800 т. душ. Коли попередні уряди не знали, що їм робити зі зайвим населенням і раді були еміграції, фашисти пішли на впрост протилежний шлях. «Numero è Potenza» — кинув Мусоліні. Тільки з великою кількістю населення Італія може стати великою і тому не лише заборонена еміграція*), але фашисти стали ще й на шлях підтримки звищення приросту народжень тим, що облегчили від податкових тягарів многочисленні родини**), призначили їм навіть окремі нагороди та обтяжили великими податками нежонатих. У такій спосіб зростає головна основа (людський кулак!) для майбутніх імперіялістичних стремлінь. Коли для комуніста провідною зіркою є всесвітня революція, в якій євразійці добачують російський імперіялізм, то для фашиста — імперіялізм це вищий прояв національної гордості; фашистський імперіялізм своїми алярмами нині поважно турбує передусім цих імперіялістів, які визнають тезу, що за кольоніальним столом вже нема більш місця для спізнених претендентів. Закривши всі проходи для будьякого одливу населення за кордон, Італія стала подібною до паровика, переповненого паром, отже треба тій парі дати вихід, щоби сам паровик не розірвався...

Коли для зменшення перелюднення не використано аграрної реформи, як також еміграції, виникла потреба звернути увагу на інші можливості, зосібна агрикультурного характеру. Фашистський уряд досить багато робить для підняття сільського господарства на вищий рівень, що в наслідку дозволяє на одній площі вмістити й прохарчувати більше людности. Заведені з липня 1925. р. митні ставки на довізне зерно

*) Виїзди закордон унеможливлені; не можна виїхати навіть до купелевих місць, бо... «наші — кажуть фашисти — найліпші».

**) Родина, що має сім і більше синів, та коли батько родини служить чи працює, звільнена від податків; колиж у родині 12 і більше синів — вона звільнена від усіх податків за всяких обставин.

та борошно підняли ціни на сіль-госп. продукти, що спричинюється до інтенсифікації сільського господарства а з тим зростає й «трудоемкість» теренів. Підняття цін на довіз хлібів було допомогою в «bataglia del Grano», у боротьбі за зріст продукції пшениці. Річ в тім, що в післявоєнній Італії, головне харчеве збіжжя, пшениця, впало у виробництві, як щодо площі засіву — у 1907. р. — 5,230 т. гект., а в 1920.—24 р. р. річно 4,645 т. г. — так і щодо збору збіжжя — у 1907. р. 62,565 т., а в 1920.—24. р. р. тільки 48,487 т. квінт. Тимчасом споживання пшеничного хліба вслід за зростом населення піднеслося на 7,5% і довіз її (1924—1925. р.) досягав 25,738 т. кв., або більше 50% власної продукції пшениці; такий значний довіз робив Італію залежною від країн вивозу, а торгівельний білянс її пасивним. Фашистський уряд підняв кампанію за те, щоби у постачанні населенню пшениці стати незалежною самовистарчальною країною, і то робив він «в ударнім порядку», подібно як це проводять у певних випадках большевики. Під пшеничну засівну площу стали брати землі з під інших, навіть часом більш інтенсивних культур; ціна в той спосіб поширеної продукції пшениці перевищує вартість доведеного продукту, щодо певної міри компенсовано довізними митами (до 60 лір на квінтал); тобто поширення пшеничних площ відбувається на рахунок споживача. У державнім бюджеті знаходяться такі видатки на агрикультурні цілі, як на: мандрівні хліборобські школи, досвідні й селекційні станції, поширення ушляхотненого зерна, сільсько-госп. вистави й нагороди, державні допомоги на купно с.-г. машин, винагороди за викриття фальсифікації с.-г. продуктів, довготерміновий державний гіпотечний кредит (на 30 років з 4,75%), раціоналізацію виробництва й ін. Щоби заохочувати до вжитку електричної і моторової сили тим сільським господарям, що стають на шлях цього новотарства а) даються премії (10 сентісімі) за кожну К.В.-годину, і б) вживаний за такої обробки дизельмоторами бензін чи петролеум відпускається без обложення митом чи акцизом. Передбачувані бюджетом агрикультурні заходи й заохочування до вжитку електричної і моторової сили є здебільшого продовженням агрикультурних заходів ще дофашистської Італії, але значно побільшеними. Крім «bataglia del Grano» взялись фашисти за справу грандіозних меліорацій — величезних, з часу ваней паду античного Риму непридатних і запущених теренів середньої і південної Італії, як от тосканські «маремни», розсадника малярії, що нині позбавлені будьяких ознак людських жител. Розуміючи, що Італія, позбавлена мінеральних покладів і джерел сирівців, ніколи не стане промисловою країною, фашисти видвинули розраховану на 14 літ програму с.-г. меліоративних поліпшень: осушки багнищ, регулювання рік, проведення каналів, гребель, водопроводів, битих шляхів, наводнення висохлих пустель й ін. Цей плян вимагає 7,5 мільярдів лір, з яких половину дає держава, а половину примусово має постарчити консорціум поміщиків. Вже нині осушується відомі Понтійські багнища між Римом і Неаполем, як теж Римську Кампанію, — куди має бути скерована частина тих людських лишків, що раніш знаходили собі місце в заокеанській еміграції. Здійснення цих плянів обіцяє в майбутности зробити Італію щодо збіжжя вповні самовистарчальною країною.

Ціле сільське господарство Італії підпорядкували фашисти системі відповідного регулювання. Вироблено загальний плян сільського госпо-

дарства і кожний мусить виконати визначену йому роллю. Хто не зробить того, що йому приписує корпорація й агрономічні осередки, або виявить без поважної причини байдужність до свого господарства, той підпадає певній санкції аж до втрати права управляти своїм маєтком. Припинивши штрапки сільсько-господарських робітників на однім боці; фашизм зобов'язав з другого боку земельних власників давати працю осіло живим у районі маєтку зарібникам. Отже, залишаючи велику земельну посілість, фашизм наклав на неї низку тяжких соціальних обов'язків так, що держава стала співгосподарем у приватно-власницьких маєтках. Політична диктатура йде тут у парі з диктатурою економічною у всіх галузях народного господарства; загальна дисципліна простягається на всю націю.

Виховання молодого покоління Італії відбувається в дусі засад фашизму. Мусоліні якось сказав: «мені байдуже до старшого покоління; хай доживає свій вік афашистами й навіть антифашистами; мене цікавить майбутнє і тому мусимо працювати над молоддю, підлітками й дітьми»... Виходячи з цього, величезну увагу присвячено вихованню молоді, щоби вона пройнялась націоналізмом і фашизмом. Вчителі мають організувати з учнів фашистівські гуртки й нині ціла Італія вкрита клубами фашистівської молоді. Вступ до них добровільний, але з тим зв'язано стільки принадного — розваги, ігри, гімнастика, спорт, вишкіл, кіно, театри, прогульки по Італії — і навіть вигідного — урядові й приватні знижки й іншого роду матеріальні полегшення — що молодь вступає до клубів дуже охоче. Якийсь хлопець, ставши членом клубу, робиться «балілою» і його записують у центурію, вдягають у фашистівський однострій — чорну сорочку, чорну шапку з фашистівським гербом та короткі чорні штани. У вихованні психіки підростаючого покоління зручно використано й нахил дітей грати «у військо», і традиції далекої і близької минувшини — центуріони могутнього античного Риму й легенду Баліли. Баліла був 14-літній хлопець — генуєць, що 80 літ тому назад кинув перший камінь в австрійців — гнобителів рідного краю — і тим дав гасло до всенароднього повстання проти Австрії. Камінь Баліли став іскрою, що спричинила вибух національної визвольної боротьби італійців. Фашисти пригадали той легендарний випадок і зробили ім'я того хлопчини-героя збірним ім'ям усеї сучасної фашистівської молоді. Кому з підлітків не хочеться бути балілою, борцем за свободну велику батьківщину, іти в перших лавах національно-патріотичного руху? І молоде покоління йде в ряди баліли, добровільно підлягає суровій дисципліні, слухає старшого фашиста в центуріоні, машерує по вулицях як справжні жовніри; так підготовляється майбутня армія національної Італії. Цікаво, що й антипод фашизму — комуністи так само уділяють величезну увагу вихованню, розуміється в своєму дусі, молодого покоління, організувавши комуністичний союз молоді, комсомол. У комуністів — антинациональні комсомольці, у фашистів — національно-патріотичні баліли надія майбутності...

Далі, дома у себе, в Римі, фашизм має осередок могутньої католицької церкви. Як не сильна нині фашистівська диктатура, а проте вона не пішла, на зразок комуністів, дорогою перманентної боротьби з церквою, боротьби, що так болюче бє самий комунізм. Фашизм не дав можливості католикам виховувати італійську молодь у своїм дусі, але поза тим він

ураховав значіння замирення з католицькою церквою і пішов навіть на відновлення папської держави-ліліпута. Цей крок приніс фашизмові більше його зміцнення; на тім одначе він, як побачимо зараз, не зупинився.

Склалася струнка й по своєму досконала система керування Італією. Здавалося, чогож ще треба? Одначе Мусоліні рішив, що вінцем цілої системи мусить з'явитися корпоративний парламент. Фашизм із прихирством ставився до парламентаризму й народоправства; парламент, вибраний загальною подачею голосів, цим «неорганізованим гулом мас», фашизм усунув. Проте, руйнуючи вівтарі «збудовані демосові, її величності юрбі», він одначе не одмовляється від того, щоб підкріпити режим правління одної партії, якоюсь імітацією народного представництва і системи виборів. Саме в період розквіту диктатури Мусоліні чомусь звертається до демократичної фасади своєї будови. Індивід, як самоціль; для фашизму не має значіння; він корисний лише настільки, наскільки мислить перш усього про державу і вже після того про власні інтереси; він, отже, цінний наскільки є частиною великого цілого; укладається в рамки об'єднань, корпорацій та обслуговує інтереси державної цілості. Не сам по собі, але як член якої-небудь виробничої економічної галузі і професійного об'єднання, індивід — на думку фашизму — має право на участь у політичній житті держави. Тому не повинно бути індивідуальних виборів по партійних списках, але мусять натомість вибирати організації професійних союзів, синдикатів, корпорацій. Індивід, як член професійної групи, мусить вибирати своїх професійних послів, що, по переконанню фашизму, з дійсно ліпшої частини народу складуть народне заступництво, яке стане справжнім виразником духових інтересів нації і буде одночасно одбиттям всіх виробничих сил країни. Одначе професійні організації не мають повної свободи виборів; об'єднуючі всі роди праці із корпорацій тільки намічають кандидатів, під час коли одну четвертину намічають культурні установи й організації. Списки кандидатів надходять на розгляд Великої Фашистівської Ради, яка має право скреслення одних осіб та заступлення їх іншими, що не попали у список кандидатів. Вироблений таким чином Великою Радою список 400 кандидатів ставиться на одобрення громадян. Вся Італія уявляє зі себе одну виборчу округу, а кожний виборець може голосувати за чи проти цілого списку. Якщо більшість голосувалаб «проти» — що практично неймовірно, бо правом голосу користуються тільки фашисти й «добрі громадяне» — то призначається нові вибори. Така конституція завершує організацію країни на засадах професійного об'єднання й означає кінець парламентарного режиму в Італії та віддання цілої країни під контроль фашистівської партії.

Перші вибори по цій системі відбулись у першій половині 1929. р.; на основі конституції вони тайні, у дійсності техніка виборів така, що тайне голосування обернулося в одверте; розуміється, виставлений був тільки один фашистівський список. Малоци на увазі систему догляду над громадянами, треба дивуватися, що всеж 130 тисяч голосів подано проти уряду; інші противники режиму не взяли участі у виборах. Фашистівський режим святкує перемогу; режим диктатури контрастинований народнім «плебісцитом». Щоб про цей плебісцит не говорено, але фашизм відважився на те, на що ніколи не зваживсяб режим большевицький.

Таким є у стисло конспективній формі й при тім у самих основніших зарисах італійський фашизм. Він прийшов як певна реакція проти хиб демократії і соціалізму, з наявністю у високій мірі напруженого волевого елемента й перевагою прямої дії над теоретичним ідеологічним обґрунтуванням. Розчарована безсильністю і безвіллям парламентарного режиму та невмілістю соціалістів, Італія, можна сказати, з цікавістю зустріла фашистів, шукавших нових шляхів. Виходячи зі засади, що державна керма мусить належати меншості, «аристократії духа», фашизм пішов шляхом диктатури як методу державної перебудови. Поклавши в основу світогляду ідею національності, фашисти силкуються протягнути нитку колишнього великого античного Риму; ідея націоналізму XIX віку навязується до мрій про відновлення могутності колишнього Риму, забуваючи, що за сучасних умов ця мрія не має ніяких підстав до свого здійснення. У фашизмі можна навчитись організаційного хисту, в обсягу оригінальності принципів він дає, покищо, дуже мало, йому ще богацько бракує до тої цілісної системи, яка давала б відповідь на різноманітні запити людського буття.

Фашизм прийшов у формі диктатури, що своєю природою все є явищем виключним і тимчасовим, хоча вона в данім випадку протримується довший час. Постійна диктатура носить в собі зародки власного розкладу. Їй потрібні не раби, але аристократія духа; однак підчас пасивного стану мас, підчас сліпої підлеглості й слухняності всебічно розвинені люде, які тільки й можуть надаватися на державних діячів, не можуть з'являтися, бо в часі хронічної диктатури висихає власне те джерело, з якого родяться активні й творчі елементи. Диктатор сам розуміє певний вищий інтерес держави, нації чи класу, які заступає, але механічні виконавці його волі стають за його спину переважно зі своїми егоїстичними інтересами; диктатурам все загрожують підлизи, що непомітно накладають на них своє тавро. Диктатор завсіди приписує собі непогрішимість, він непохитно певний, що його устами говорить сама правда, в його промовах — манія великості. Диктатури створювали справді видатні особистості, але заступники диктаторів ніколи не дорівнювали творцям диктатури. Диктатор лише тоді матиме успіх, коли відчує духа часу й стане провідником ідей, які бодай у зародку носяться в повітрі; здається, що такого відчуття не бракувало Мусоліні ні на початку, ні тоді, коли він до режиму диктатури припрят демократичні декорації.

У фашизмі богацько подібного з большевизмом, але про взаємозапозиченість не може бути й мови. Подібності є соціологічним наслідком будування і там і тут однако нової форми авторитарної держави. Обидва є яскравими явищами епохи, маючи кожний окремих симпатиків. Передова західно-європейська демократія більш чи менш толерує большевизм, ставляючись різко негативно до фашизму, який для неї став лайливим словом. Навпакиж, вороги соціалізму й прихильники реакції з далечини захоплюються фашизмом до самозабуття, вбачаючи в ньому протиотруту супроти соціалізму й демократії. Ці симпатії реакціонерів збудовані на незнанні суті фашизму, на уяві про нього, як про твердиню чорної сотні в Європі. Вище вже одмічено, що фашизм не міг піти й не пішов шляхом реставрації і реакції. У ньому є елемент великого гнету людської особистості, деспотизму, коли хочете тиранії, але від тих приznak не є вільні соціалізм і комунізм. Відомо, що комуністичні, теоре-

тичні концепції іноді були будовані на основі рабства (у Плятона); і на практиці соціалізм сполучався з кріпацтвом, як було подекуди й у нас на Україні до 1861. р. а комунізм сучасного С. С. С. Р. гнетом особистості, деспотизмом і тиранією перейшов фашизм мабуть більше, ніж у квадраті. Відомий німецький літератор Шеффер, знавець совітської дійсності, після одвідин Італії слушно зазначає: «нинішньої Італії вже не можна вважати капіталістичною державою. Вона в широкій мірі здійснює державний соціалізм з виключним вмінням зберігати в якості будівельного матеріалу приватно-власницькі елементи». І далі дає таку прогнозу: «зараз двозначність тої форми, котра називається фашизмом, закривається неймовірною означеністю тої волі, котра називається Мусоліні. Але в ту будову, котру він будує, не підійде ніхто після нього: ця будова дуже легко може бути захоплена соціалізмом того чи іншого типу». На підставі моїх власних спостережень у часі мого одвідання фашистської Італії в 1927. р. я можу приєднатися до наведеної вище характеристики й прогнози.

Тимчасом деякі праві, упривілейовані елементи різних держав здебільша намагаються наслідувати засади фашизму. Їх споріднює з фашизмом — негачія парламентаризму, демократії і соціалізму та комунізму; однак взяти фашизм у цілому вони і не зможуть і не зхотять. Фашизм виріс на своєріднім ґрунті Італії, з національним італійським явищем і в цілій своїй не лише політичній, але й в соціально-економічній суті — як люблять говорити фашисти — не призначений для експорту. Праві елементи беруть типовий для фашизму культ ватажка, його волеву напруженість і методи дії, щоби поставити їх на службу своїм антинароднім цілям; це тип псевдофашизму і його замало для успіху. Такого роду псевдофашистська диктатура витворилась в Іспанії, однак вона там одквітає, не розквівши. Подібну долю переживає чеський фашизм під проводом экс-генерала Гайди й численні інші різновидності того псевдофашизму, в який, захоплені успіхами Мусоліні, задумали перефарбуватися невдалі крайно праві чорносотенні організації. Вони не розуміють, що у фашизмі не знайти аналогії з чорносотенством, вони не знають, або зачиняють очі на те, що фашизм прийшов не з права а з ліва, і то не є випадковістю а його внутрішньою істотою.

Питання пересаджування на чужий ґрунт якоїсь, хочби надто досконалої форми режиму, не можна вирішати у формі простого механічного запозичення. Взяти з одної держави готову програму й перенести її в незмінній формі на другу — неможливо; можна тільки критично брати те, що підходить до рідного ґрунту; потрібна творчість на національній основі, а не сліпе наслідування чи механічні пересаджування.

Наш час є свідком кризи, як парламентаризму, так і соціалізму в широкім змислі слова. Поява італійського фашизму для них мемента. Вони мусять перевести свою ревізію — фашизм на те вказав імперативно. На те вказує також приниження чи повалення парламентів, більш менш на зразок італійського фашизму, в Туреччині, Польщі, Литві, Югославії, почасти Португалії...

Людство ніколи не перестане шукати, доки воно існуватиме*).

*) Основи цього нарису про фашизм читав я, як доклад, літом 1927. р. в Українській Громаді в Римі, а потім повторив його в Українськiм Правничiм Товариствi в Празi та в моїм семінарі політичної економії в Українськiй Господарськiй Академії в Подєбрадах.

Полк. Ю. Новохацький.

З недавнього минулого.

Нище оголошуємо урядовий звіт полк. Константина Новохацького до українського уряду з діяльності «Військово-Санітарної Комісії Українського Військового Міністерства для справ військових полонених у Німеччині». Цей короткий історичний документ наглядно освітлює відношення тодішнього гетьманського уряду України до надзвичайно важливої справи повороту українських полонених до Батьківщини в тім часі, коли інші новоповставші держави, зокрема наш національний ворог, Польща, докладали всіх зусиль до того, щоб як найшвидше стягнути до краю своїх полонених та тим збільшити свою військову силу. Що більше, треба завважити, що інші держави намагались ще за своїми межами створити правильні військові відділи, а «Армія Галлера», що запевнила полякам побіду в їх боротьбі з українцями, є достаточним на це доказом.

Редакція.

Після призначення мене на посаду голови Військово-Санітарної Комісії 13 липня 1918. р. я приступив до складання її.

Зразу ж стрінув я непорозуміння внаслідок установного листа Комісії, уложеного надзвичайно невдало. Невидно з нього було ні компетенції, ні взаємовідносин членів й урядовців Комісії: так що, наприклад, хвершали та машиністка виступали в установнім листі як члени Комісії, скарбника та рахівника в ньому зовсім не передвижено, а тому справу рахівництва прийшлося доручити молодшому діловодові Луговенкові, котрий і виконував її так, як умів. Призначена установним листом платня теж була надзвичайно мала для життя за кордоном. Тому було дуже трудно зібрати повний персонал, відповідний потребам праці, а просто неможливо було найти людей, знаючих німецьку мову.

Врешті зложено Комісію у складі 5 осіб: мене, ст. лікаря Воевідки, єдиного, що знав добре німецьку мову, лікаря Журавля, мол. діловодів Трезвінського й Луговенка.

Із самого початку формування Комісія зустрічала великі перешкоди з боку проти української течії, яка дуже боялася повороту наших полонених, ославлених як: «большевики й бунтарі» і це відбивалося на виїзді Комісії і навіть на призначення кредитів для неї. Між іншим: до п. Воевідки підсилено агента «охранки», котрий прохав прийняти його хоч на яку-небудь посаду до Комісії, але був вчасно відкритий.

Виїзд загальмовувано всіма засобами. Вкінці, щоб прискіпити діло, я добився послухання у голови Держави і словесно докладав про необхідність негайного виїзду Комісії. Мені обіцяно всяку можливу підтримку й видано наказ прискіпити виїзд Комісії, при чім пан гетьман особисто доручив мені вжити всіх заходів до негайного повороту полонених на Україну й прийняти всі міри для захисту їх прав і поліпшення добробуту. У цій справі мав я звертатись до нього особисто, коли виникне така потреба. Але й це мало допомогло ділу, а кредиту для Комісії Рада Міністрів так і не затвердила до самого нашого виїзду. Якби не позичка грошей з виданого на подарунки полоненим мільона, то невідомо, чи взагалі Комісія виїхалаб колинебудь до місця свого призначення.

Противна течія робила все можливе, щоб вирвати з моїх рук діло допомоги полоненим. Самий склад Комісії, улаштованої моїми заходами без жадного московина або «малороса», турбував декого і, навіть, незадовго до виїзду, мене арештовано причім просидів я у Лукіянівці 16 днів «по обвиненію во вредной пропаганде, направленной к сверженію существующаго строя», як це було сказано в розпорядку про арешт. За час арешту мене повідомлено при помочі вартового, щоб я відмовився їхати до Берліну, «бо убують». Від тогож вартового я довідався, що передбачається теж арешт голови другої Комісії, п. Чехівського. Випущений з Лукіянівки після особистого наказу гетьмана, я знову взявся за своє діло й добивався прискіпити виїзд Комісії. Мушу завважити, що колиб не захист отамана Галкина, що знав мене із моєї діяль-

ности за час головування Мінською Українською Громадою, то я, мабуть ще довго, підписувавсь на стінах лукіянівської тюрми.

Зроблений у мене трус не дав бажаного для шукачів наслідку, але цей випадок доказував мені, що діло допомоги полоненим може бути вирване з моїх рук і передане в інші, не українські. Це примусило мене вжити всіх заходів, щоб як мога швидше виїхати до Берліну.

До Берліну виїхали ми 9 жовтня. Там відвідав я німецьких представників українського посла барона Штенгеля. Німецькі представники, покликуючись на безпосередню згоду з Київом, вважали справу відправки полонених несвочасною, мовляв, Українська Держава згодилась лишити полонених на прохання німецького уряду до кінця війни, як необхідну німцям робочу силу. Та й п. посол жадної допомоги мені не дав, і на моє прохання підтримати нас перед німецьким урядом плятонічно порадив звернутися до Українського Військового Міністерства. Німецька влада ставилась до нас більш ніж обережно й навіть одмовила дати «фаршайни». (це також затруднило діло, бо грошей на поїздки в нас не було, а найголовніше перешкода була та, що підчас демобілізації на приватні білети проїзду ніякого не було). Неприхильне відношення до нас, підкреслювали німці не раз: нач. штабу Альфред, у Карлсруе, коли ми офіційно відвідували, прийняв нас коло порогу й не просив сісти, а майор Вюрц, у Берліні, призначив побачання Комісії, котру я мав йому представити, а коли ми всі зібралися і дочекали у витальні більш як пів години, переказав через сот. Швайцера, що сьогодні прийняти не може, бо затурбований іншими справами.

Положення Комісії було справді тяжке. З одного боку доводилось чути від полонених, що уряд «продав їх, залишивши в полоні». З другого боку я знав, що частина існуючого українського уряду повороту полонених боїться. До того було наглядне, що німецький уряд мало рахується з Україною взагалі, а з Комісією зокрема, і всіма засобами стане на перешкоді нашій роботі; бо відпустити на волю безкоштовних рабів у хвилию, коли бракує робочої сили, німці ніяк не згодяться, а примусити їх до того у нас нема сили. Вкінці з боку нашого посольства допомоги сподіватись даремно, бо пан посол не визнає різниці між українцями й москвинами. Коли я пізніше протестував перед ним, що німецький уряд не хоче відділяти інтересів України від Росії, то він «пояснив» мені, що це цілком справедлива річ, бо ніякої різниці й не має, а сама українізація серед полонених є лише наслідком примусу і праці купки людей.

Зогляду на те все я був примушений прийняти більш рішучі міри. Щоб заспокоїти полонених і підняти повагу Комісії перед німцями, я мусів афішувати Комісію, яко послану з наказу голови Української Держави, від якого вона дістала найширші повноваження й особисте дорученням дбати про негайний поворот полонених, а урядові післав я належні депеші, в яких зясовував, що настрої полонених не большевицький, але тільки настрої «голодних та змучених неволею людей». На німців моя політика зробила відповідний вплив; ми вже почали були виробляти з ними плян правильної евакуації на грудень, полонені заспокоїлись і стали дождати. Про це я доніс Сталій Комісії з настирливим проханням висилки грошей на допомогу полоненим та на організацію культурно-освітньої праці, а сам почав працювати над справою прискіплення евакуації.

Зрозуміле, що в тім становищі, в яким я опинився, необхідно була підтримка Києва, як грошева так і дипломатична, але на всі мої дописи, депеші та інше я за 4 місяці ні слова не одержав від Сталої Комісії і навіть не міг добитися відповіді на запит, чи підготовано щонебудь для полонених на випадок їх повороту в межі України.

Настрої в таборах був дуже тяжкий; згодом зросло страшне обурення проти німців; одночасно агенти української розвідки (одного з них на моє жадання вислано із Зальцведелю) стежили за кожним нашим кроком і словом.

Відношення німців до Комісії покращало тоді, коли вони вявили собі, що Комісія післана «вищою владою» і має особисті уповноваження гетьмана, але всеж таки дати дозвіл членам Комісії на вільні обізди мішаних таборів Міністерство одмовило та й взагалі не погоджувалось на поїздки членів Комісії до інших таборів, як 4 українських. Коли я настоював, що нам необхідно зібрати відомости про число українців в мішаних таборах, то п. Швайцар заявив, що він розіслав уже анкету і треба чекати відповіді на ню. Німецька влада не тільки була проти нашого обізду мішаних таборів, але також не дуже погоджувалась і на часті обізди українських. Навіть «пас» хотіли нам видати один, загальний на всіх, і лише на моє рішуче доматання дали окремішні «аусвайси». При поїздках по українських таборах, німці стежили за нами, і це примушувало до великої обережності і свіжого підкреслювання високого значіння Комісії.

Після поїздки нашої по українських таборах німці трохи заспокоїлися і відношення їх стало дещо прихильнішим, але щодо відправки, то діло не поліпшало. Ледви добився я переговорів про правильну відправку й ми вже приступили — до виробки плану евакуації, по 12 тисяч полонених місячно. Однак події після уступлення Вільгельма II знову загальмували діло.

Новий представник Військового Міністерства, п. Шлезінгер, зовсім не рахувався з українцями, але вважав їх за одне з росіянами, і навіть одмовив подавати в українській часописі розпорядки Міністерства до полонених, а друкував їх виключно в російській, чим збільшував популярність ворожого нам органу серед полонених. Присутність Комісії він ігнорував цілком. Мій протест перед послом п. Штайнгелем був без успіху, я не добився підтримки своїх домагань про раніший виїзд українців, бо це: «може визвати возмущення серед русских», коли українців повезуть раніше.

Становище робилося все важчим, а з Києва не тільки грошей, але навіть і звісток ніяких не було. До нас доходили різні чутки, однак певного нічого не було. Післати когось було неможливо, бо звязку майже ніякого не було та й повороту не можна було сподіватися. Вкінці я вже й сам перестав домагатися відправки, бо пішли поголоски, що на кордоні й за кордоном нічого не влаштовано для перебрання полонених.

Я звернувся врешті до пана посла з проханням ужити заходів перед польською державою, щоб дістати дозвіл на переїзд полонених через Польщу і щоб використати ті потяги, що мали бути післані за німецьким військом на Україну; але він одмовився мене підтримати — «по формальним основам». Тоді я звернувся безпосередньо до польського представника, п. Німоєвського і дістав надію на його підтримку; може й добився бажаних наслідків, але тут вибухла війна між Польщею та Німеччиною, а Німоєвського відкликали.

Щоби добитися захисту прав українців та допомоги роботі Комісії, я звернувся до п. Шайдемана, але й він одмовив, бо справа полонених до нього не належала.

По кожній нагоді й кожній можливості я просив допомоги Сталої Комісії, але без жадних наслідків. Врешті я післав до Києва як кур'єрів п. п. Петренка та Роменського з дописами та проханням грошей і, не маючи певности чи Стала Комісія ще існує, післав ще до Головного Штабу депешу з проханням грошей на допомогу полоненим. Також передав дописи через міністра п. Дорошенка, Шаповала та ін., але на все це жадної відповіді не дістав.

Міжтим стала доходити, правда ще не провірені, поголоски, що замість обіцяної нам аграрної реформи та поліпшення народнього добробуту, існуючий український уряд повернув політику в сторону «єдиної неділимої» на монархічних основах; це нас зовсім пригнобило. Стало ясным, що Комісія в такому стані працювати не зможе. По таборах пішла така сильна російська агітація та пропаганда, що нам без копійки грошей, без певних звісток з Києва й без підтримки з боку уряду соромно було в таборах показуватися. Важко було дивитися, як росіяне організували й виконували допомогу своїм полоненим, а ми місяць тому післали Петренка й Роменського до Києва, однак до нині сидимо нечянно й немає жадної відповіді від уряду.

Ще раніше просив я дозволу Сталої Комісії приїхати з особистою доповіддю, що було на мій погляд необхідне, і тоді отримав відповідь, але відмовну.

Чекаючи звісток з Києва, Комісія всеж працювала: подавала протести, відвідувала табори, вислуховуючи від полонених гірку правду, допомагала дещо тільки (за браком грошей), культурно-освітній праці; крім того призначила комісарів до українських таборів та виголовила анкету про число українців у мішаних таборах.

Подані мною протести Військовому Міністерству проти відношення до нас Шлезінгера зробили свій вплив і становище Комісії з цього боку полекшалоб, якщо ми могли виказатися відповідною підтримкою Києва.

Анкета по мішаним таборам дала всього коло 30.000 українців і п. Шлезінгер обіцяв за місяць всіх відправити на Україну. Ми рішили на випадок, колиб звісток з Києва й далі не було, їхати всім до Києва остатнім поїздом.

Обережними витратами асигнованих мені на 4 місяці грошей я заощадив ще на 5. місяць деяку суму на забезпечення працівників Комісії, але зрозуміло, що нічого було й міркувати, щоб за ці гроші організувати ще допомогу полоненим; на це треба було багато грошей. У справі здобуття грошей на цю мету я звертався до посла Штайнгеля, але він одмовив мені, мовляв у нього грошей нема, хоч я чув, що він недавно отримав велику грошеву посилку з Києва. Теж звертався я й до голови Фінансової Комісії, але і його відповідь була відмовна.

Щойно 14. січня повернувся з Києва Петренко, отже місяць після відїзду з Берліну та привіз давно прохані гроші й наказ мені «здати всі діла лікарю Воевідці». При цім не подано ніяких основ мого усунення.

Негаймо приступив я до ліквідації справ і передав їх п. Воевідці, а також передав йому решту грошей готівкою в кількості 11.337 мар. та 47 фен.

За час праці Комісії німецька влада відправила українців: з табору Рапштат та Ган. Міндена — всіх, з таборів: Вецляру — 11.500 д., Зальцвелделю — 6.000 д., Рубену — 652 д., Торгау й Ешвеге — 96 д., Пухгайму — 1.400 д., Шнайдеміль — 2.900 д., Ульм — 250 д., Генберг — 615 д., Касель — 438 д., з Гютерсло і пр. Голанд звідомлення про число не отримано. Це тільки ті полонені, про яких повідомило нас Військове Міністерство і про відправку котрих ми дбали. Крім того багато відправлено підчас розвалу німецького державного апарату без повідомлення нас, як також разом з росіянами.

Кінчаючи цей звіт, хочу завважити, що діяльність самої Комісії була поставлена незалежними від неї обставинами в такі межі, що при всіх найліпших бажаннях щось більшого зробити не було можна. Потрібні були ширші повноваження, дипломатична допомога, головно підчас зміни нім. влади, треба було багато грошей та більшого зацікавлення з боку уряду самою Комісією; тоді можливо булоб чекати кращих наслідків. Всеж треба завважити, що прискіпшити повороту полонених ніяка Комісія не мала сили, бо поперек цього завдання стояли незалежні від неї обставини, як також несподівані події: переворот у Німеччині, демобілізація, війна з ляхами, штрайки та ін. Ще колиб були гроші та звязок з Києвом, то можна булоб хоч поліпшити стан полонених по таборах та підняти настрої людей. Однак, як вже вище зазначено, Комісія не знала навіть, чи для влаштування полонених у межах України зробив щонебудь гетьманський уряд.

Інж. М. Спіборський.

Щоби закінчити паперову війну.

За останній рік, здається, не було випадку, щоби «Тризуб», орган польонофільської групи А. Лівницького не кидав на Організацію Українських Націоналістів паперових бомб. Особливої інтенсивности цей «вогонь» набрав у звязку зі становищем Проводу до акції п. Шульгина в Союзі Народів, яку офіційно і для «народу» група А. Лівницького титулує «акцією у справі оборони прав української національності»...

На ці виступи «Тризуба» Провід у свій час відповідно реагував як у пресі так і шляхом публічних виступів своїх представників, без наміру знову вертатися до цієї теми.

Але остання «тризубівська бомба», стаття п. Шульгина, вміщена у «Тризубі» чч. 36, 37: «В альбом націоналістам» заслуговує на те, щоб нею ближче зайнятися. У широкім її zakresні бачимо перш за все тенденцію п. Шульгина виправдати своє неясне становище в женеvській справі, а далі спробу охопити зміст націоналістичного руху, і, врешті, намагання «аналітично» довести «конструктивність» польонофільської політики групи А. Лівницького з одночасним підкресленням «шкідливости» оборонницької акції націоналістів. Як бачимо, теми складні й широкі та вимагають річевого розгляду для свого з'ясування. Однак стаття не вийшла ні полемічною, бо претендує на сувору поважність, не вийшла й поважною, бо є побіжна і слабо обставлена аргументами, вкінці не є рівнож критичною, бо виказує слабу обізнаність із критикованим предметом.

Кидається насамперед у вічі той «тактичний» крок, яким започатковує свою статтю п. Шульгин. Він твердить про подвійність «гурту» українських націоналістів, більша частина якого складається «з людей чесних, порядних, гарячих, які лилі не відають, що творять», в часі як менша складається з «провідників», які «чудесно знають, що роблять і в чий інтересах». Що цим бажав сказати п. Шульгин?.. Невжеж він справді думав, що зможе цим дешевим, демагогічним «реверансом» у бік «націоналістичних низів», обезцінити й наплямувати націоналістичних провідників? Якщо п. Шульгин має певні відомости про те, для чого і в чий інтересах працюють націоналісти, то що власне стримало його виступити з відповідними доказами й фактами, замість того, щоб послугуватися недостойними поважного діяча методами безпідставних, провокативних натяків? Я, наприклад, відважуюсь отверто заявити, що п. Шуль-

гін, вкупі з іншими провідниками групи А. Лівницького, веде працю, яка у своїх наслідках відповідає інтересам ворога-займанця, Польщі, якої грішми цю акцію переводиться, і від якої сам п. Шульгин, так і інші «уенерівські діячі» цілковито залежні. Тверджу, бо це є фактом... Хай подібно ясно ставляє справу п. Шульгин, коли тільки має докази «подвійності» праці націоналістів. Можна залевнити п. Шульгина, який має нахил ставляти необґрунтовані а то навіть неправдиві твердження, як це вже було у справі його женецької акції, що його намагання пересварити націоналістичний «верх» і «низ» не дадуть сподіваних наслідків: «гурт» націоналістів уявляє силу, спосну довір'ям, дисципліною і моральною єдністю, а націоналістичні провідники, це не особи, обдаровані заплісними «титулами», що служать до використання мас, а кров і кість від цієї маси, яка наділила їх довір'ям не в силу «традицій» і позовклях «континітетів», але в наслідок їх здібности чорно й невдячно працювати.

Переходячи до женецької справи автор робить зусилля перекинути цілий її невдалий фінал на націоналістів. Як відомо Організація Українських Націоналістів поставилась стримано до представництва п. Шульгина в Союзі Народів з наступних причин:

1. він не представляв всієї еміграції, а лише кілька громад, що перебувають під безпосереднім політичним керуванням групи А. Лівницького;

2. згідно з відомостями Проводу він у дійсности боровся не так за справу оборони прав української національності, як радше за прийняття його як представника т. зв. «уряду УНР» до Ліги Націй, замаскуючи цю свою, суто політичну ціль громадсько-національною справою;

3. п. Шульгин у своїй акції не узяв до уваги українців-емігрантів із усіх окупованих земель соборної України, що більше, — виявив тенденцію полишити цілком українців-емігрантів із земель окупованих Польщею та Румунією;

4. акцію оборони прав української національності п. Шульгин фактично віддав до рук польського міністра закордонних справ, п. Залеского, з чим націоналісти ніяк не могли погодитися.

Якжеж спростовує всі ці об'єктивні твердження націоналістів п. Шульгин? На цей раз він вже признається, що в дійсности всієї еміграції він у Женеві не заступав і «не мав бажання заступати»... Перебрав він заступництво лише тих громадських організацій, «які не збилися з національного шляху» (?)... Цікаво, якіж організації п. Шульгин вважає «не збившимися з путі праведного» і якими критеріями послуговувався він, ділючи ці громади під оглядом національної певности «на праведних» і «грішних»?... Згідно з його словами в цілій еміграції існують лише такі організації «праведників»: 1) Центральний Комітет у Польщі, 2) Комітет у Румунії, 3) Генеральна Рада у Франції, 4) Республікансько-Демократичний Клуб у Чехії, 5) Громада в Туреччині і... 6) Громада в Китаю (!). Після «статистики» п. Шульгина названі організації складають 90% еміграції, яку «з повним правом» п. Шульгин і заступав у Женеві.

Попробую, хоч побіжно, розшифрувати цей статистичний підраунок. беру для прикладу Чехію. Тут перебуває ціла низка громадських організацій, з яких найважливішими є «Українська Громада» (коло 300 чл.), «Український Комітет» (100 чл.), «Робітничий Союз» (700—800 чл.), «Допомоговий Комітет» (100 чл.) а ціла низка інших організацій. Ніодна з цих організацій не була заступлена п. Шульгином а всіх їх цілком зигноровано як «збившихся» із шляху... Гідним уваги п. Шульгина виказався лише «Республікансько-Демократичний Клуб», організація навіть негромадська, але сутєво політична, що нараховує щось біля 100 членів.

Одже на 2000 організованих громадян у Чехії, п. Шульгин представляв лише найбільше 5—8%. Пом'яньмо на інші країни... У Німеччині існує «Українська Громада», що має сотки членів та «Допомоговий Комітет». Вони також не виказалися «праведними». У такімж стані опинилися громади в Австрії, Данцігу, Болгарії і Бельгії, які об'єднують майже всю організовану еміграцію у цих країнах. Щож до Франції, то що собою фактично виявляє «Генеральна Рада», в імені якої репрезентував п. Шульгин українську еміграцію у Франції? Факти говорять, що на кілька тисяч еміграції у Франції названа «Генеральна Рада» об'єднує лише дві-три сотні людей. Решта, це або неорганізовані, або власне об'єднані в цілій низці громад, що ставляться негативно до «Генеральної Ради». Отже бачимо, що з многотисячної еміграції, яка перебуває на теренах Чехії, Німеччини, Австрії, Данцігу, Югославії, Болгарії, Бельгії, Франції і Люксембургу, п. Шульгин ледви представляв кількасот людей. Деж ці 90%, що про них твердить п. Шульгин?!

Правда для цієї справи він зберіг свій останній аргумент — «представництво громад Польщі та Румунії»... У дійсности «союзницька підтримка», яку має п. Шульгин

від цих держав, не дасть так легко вяснити, в який мірі тамошня еміграція була — вдоволенна із представництва п. Шульгина... «Оддзял дефензиви» і «сігуранца» є сильними аргументами... в користь представництва п. Шульгином української еміграції з Польщі й Румунії. Є всі підстави думати, що і там справа стоїть не дуже гаразд. Доказом цього є останній зїзд «Центрального Комітету в Польщі», на яким виявився сильний опозиційний рух проти «державних діячів».

Як бачимо десятки громад із тисячами членів, що розкидані по ріжних європейських теренах п. Шульгин не був в стані добачити і притягти до праці, натомість сягнув аж по громаду... в Китаю. Воно і справді для рахуби все придається! Що п. Шульгин заступав лише невелику кількість еміграції, об'єднаної у громадах, що перебувають у безпосередній політичній підлеглості групі А. Лівницького, підтверджують це також цинізм і безоглядність, що їх виявив п. Шульгин у своїх кваліфікаціях національної певности тисячів емігрантів лише тому, що вони не поділяють політичної концепції групи А. Лівницького. Власне факт представництва організації конкретного політичного напрямку і поминення організації *інших* політичних переконань вказує, що п. Шульгин мав на меті ведення у Женеві *суто політичної* акції, на яку, безперечно, не міг сподіватися згоди загалу еміграції. Це підтверджує також і скликана в Празі «еміграційна конференція», що була прикладом політичного крутіства в такій мірі, що з нею не могли погодитися навіть співпрацюючі із групою А. Лівницького українські соціал-демократи, які участі в конференції не взяли й подали до відома громадянства протест проти негромадських методів її скликання. Але все це не перешкоджає п. Шульгинові заявити: «а всеж я представляю 90% еміграції»...

Зрозумілі й оправдані закиди націоналістів що п. Шульгин у своїй акції в Женеві не узяв до уваги українців-емігрантів із земель окупованих Польщею та Румунією, спростовує він в той спосіб, що мовляв «справа захисту справ емігрантів із цих земель не стояла на порядку дня в Лізі Націй»... Крім того, як виявляється, «поставлення цієї справи схвилювалоб представників дотичних держав», які вважають її своєю внутрішньою справою. Свята простота! Дійсно, у такім випадку представники Польщі та Румунії не виявилиб «союзницького» захоплення вимогами п. Шульгина, а тимбільше не мігби він сам користуватися «приятельською» підтримкою п. Залеского. Алеж хіба справа полягала в тім, щоб знайти собі співчуття займанців?... Як п. Шульгин не може, ще й тепер, прийти до того простого висновку, що власне у звязку з непоставленням справи захисту українців *всіх* окупованих земель на порядок денний у Женеві, *святим обов'язком українського представника було якраз домогтися, щоб вона була поставлена на обговорення в Союзі Народів?* Що власне тенденція Польщі й Румунії вважати цю некучу справу своєю внутрішньою справою, змушувалоб українського представника демонстративно поставити цю проблему в цілій ширині на женецькому форумі? Лише тоді він мігби був розраховувати на активну підтримку цілої національної еміграції, без ріжниць її територіяльного походження. Бо коли всю справу «захисту прав української нації» зводилося лише до дозволу писати в паспортах українських емігрантів «українець», замість «рускій», то годіж надавати їй такого важливого й кардинального значіння, як це робить п. Шульгин. І без ласки п. Нансена в багатьох країнах еміграція добилася вже цих прав. Тут ішло *про консолідований виступ цілої еміграції у справі захисту й популяризації української еміграційної, а разом з тим і визвольної проблеми.* Скаже п. Шульгин, що в такім разі справа булаб похована зразуж. Менше з тим! Поховав її також п. Шульгин і своїм ставленням. Алеж, які моральні цінности даби для нашої загальної справи такий виступ! Зрозуміло, що п. Шульгин не міг виконувати такої місії. Він був фатально зв'язаний цілим змістом залежної від Польщі та Румунії орієнтаційної політики групи А. Лівницького. Справді, цікаво булоб подивитися, що залишилосьби від цілого «уряду» і його «державницької» політики після того, як що п. Шульгин відваживсяб у згаданий спосіб ставляти справу в Союзі Народів. Певно одне... «мокре місце». Тому віримо, що п. Шульгин не міг найти нічого кращого для «справи оборони прав української нації», як звернутися за допомогою і підтримкою до... польського міністра. Переповідаючи про свої пертрактації з цим п. Шульгин переповнюється таким цинізмом та почуттям «безмежної вдячності» й пошани до окупаційного ворожого міністра, що в мене мимоволі опускається перо. Як видко, не має у світі сили, якаб переконала п. Шульгина, що відношення до представника держави, яка провадить терор знищення на українських землях, є актом ганебним й ілюстрацією духово-політичного льокайства. Цей крок п. Шульгина заслуговує на найбільше напильовання. Є відомо, що Польща у своїх інтересах стремить перебрати на себе ролю «присяжного інформатора» міжнародного політичного світу про українську справу. Група А. Лівницького немало прислужилась

до того, щоб забезпечити Польщі цю роль «опікуна» і «протектора» української визвольної політики. Які «цінності» принесе для нашої справи це «союзницьке» посередництво, засновувати не доводиться. Але п. Шульгин, свято «вірючи» у спасенність польського «союзу», зайвий раз скріпив положення Польщі в її ролі «міжнародного експерта» в українських справах. Щож «блажені віруючі!»

Справу захисту прав емігрантів з окупованих Польщею та Румунією земель п. Шульгин силкується спростувати слідуючо: «Щож ми можемо ще просити для цих емігрантів?» — питає він. «Іх же ніде не змішують з росіянами і взагалі не роблять жадних труднощій»... Базуючись на його словах можна скласти собі вражіння, що польсько-румунські консуляти готові прийняти в обійми кожного емігранта, лише ці останні (лайдаки!) чогось не хочуть вертати до цього раю і продовжують безправно тулятися за кордоном... Цинізмом і фальшивістю заносить від цих штучно-наївних слів! У дійсності, п. Шульгин добре знає, яка кількість емігрантів з Польщі й Румунії поневіряється по світі, вповні залишена на поталу окупаційних консулятів, і як зручно ці держави вмюють використувувати своє членство в Союзі Народів власне для того, щоб утруднити життя українських емігрантів за кордоном. Але злидні цих нещасних людей, що колись кровю виборювали право на державність українській нації, для п. Шульгина є вповні байдужими. Очевидно, лише довголітня політична і психологічна залежність від польсько-румунських «союзників» може дати у своїх наслідках такий клясичний приклад заскоружлої загумінковості й тупого егоїзму, які виявив у данім випадку п. Шульгин.

Залишається, нарешті відмітити ще один факт, який кидає відповідне освітлення на ті методи, якими послуговувався п. Шульгин у своїй «громадській» праці. Як відомо, після програної справи в Женеві, п. Шульгин на публічних виступах твердив, що Провід надіслав до Женеві протестуючий меморіал, який, головню пошкодив справі. Також заявляв п. Шульгин, що відомості про меморіал подали йому відповідальні чинники з Союзу Народів. У зв'язку з тим кілька громад спровокованих п. Шульгиним, подали протести проти Проводу Укр. Націоналістів. *Провід категорично спростовує ці твердження, бо в дійсності жадного меморіалу він не надсилав. Я особисто, перебуваючи у Франції і ствердивши ту безосновну кампанію проти націоналістів, на своїм прилюднім, викладі в Парижі назвав слова п. Шульгина брехливими, а саму його методу спекуляцією.*

На цей раз він, забуваючи про свої початкові твердження «фабрикує» вже іншу редакцію: ніби Провід протестував не безпосередньо, але посередньо, у «союзі» з п. Галаганом, поставивши свій підпис на протесті «Української Громади». Що відповідати на це п. Шульгині? *Хіба лише те, що і в данім випадку він виявив приклад безоглядної брехні, яку Провід постарався довести документально**). Цікаво знати, що зарядить тоді п. Шульгин? Ось до чого приводять негідні методи боротьби. За це, звичайно, громадська опінія жорстоко карає. Вонаж не вся... в Китаю! І так буде з кожним дальшим започаткуванням групи А. Лівницького доти, доки вона не навчиться у громадсько-політичній праці метод ясності й означеності. Принципу отвертих дверей!

Покінчивши з женецькою справою, п. Шульгин переходить до засовання плей і змісту праці націоналістів. Сказавши кілька засловених фраз про відсутність «принципів» у націоналістів, кинувши по дорозі ще один невизначний натяк про «чийсь» інтереси, для яких працюють націоналісти «старанно поборюючи державний центр, який занепокоїв самий большевицький Парнас», і поставивши собі запитання: «для чого взагалі існують націоналісти» — п. Шульгин приходить до безапеляційного висновку: «для того, щоб знищити державний уряд УНР. (безперечно також у «чийсь» інтересах)», який спирається на 90% еміграції, не кажучи вже про українські народні маси». Не варто було п. Шульгині аж так переціновати як самого себе, так і того оточення, в яким він працює. Також радивби йому докладніше розрізнити: «УНР» (Укр. Нар. Республіку) і той гурт людей біля А. Лівницького, що хоче творити «уряд» УНР. «УНР» ми, націоналісти, нищити не збираємось і становимось до неї як до добутої кровю найкращих людей правної формули наших визвольних змагань. Акцією того гурту, що купчиться біля А. Лівницького, ми вважаємо шкідливою. Чому, пояснювати не буду, бо про це була мова багато разів. Ї ми вважаємо хоробливим виявом нашої сучасності, хвилево викривленої невдачами та недавно пережитою національною трагедією. Ї розвиткові ми перешкоджати будемо безперечно. Але ставити знищення групи А. Лівницького метою свого існування, зовсім не думаємо. І то з цілком простої причини. Бо знаємо, що в недалеких процесах майбутнього політична концепція

А. Лівницького знищиться сама собою, як і підпірки з «відсотків» і «народних українських мас» під неї не підкладати. Вже й тепер саморозклад, закостенілість і деморалізація у групі А. Лівницького є занадто очевидні. Вона є лише безвладним виявом попередніх процесів, що загложне у хвилях нового динамічного руху.

Цікавий є засований п. Шульгином зміст еміграційної політики та окреслення його становища до соборності української держави. П. Шульгин плятонічно «вірить» в соборність, але на думку його «еволюційної» теорії, досягти останньої вдасться, приблизно за дві-три епохи. Покищо він пропонує будувати державність «в межах можливого, виходячи з фактів і кордонів, які встановлені трактатами» (читай: у межах тих претенсій, які викажуть до України — Польща й Румунія). Щоб остаточно довести правильність своїх поглядів, п. Шульгин заявляється за орієнтацією «на Захід» і перекоцує націоналістів також стати «західниками». Тут кидаються у вічі дві основні хиби, що фактично зводять на нівець цілу його політичну концепцію. Перша помилка та, що п. Шульгин чомусь вьявляє ту міжнародню конюнктуру, яка склалася після великої війни, як щось стабільне, незмінне й неперушне на віки вічні, і на ній будує свою політику, з якої логічно випливає орієнтація на Польщу та Румунію, відмовлення від соборності й ін. Міжтим, так не є. Наша дійсність є доказом що існуючої конюнктури і розподілу світових сил неможливо трактувати як вислову остаточної рівноваги.

При цім нескристалізованім стані базувати свою концепцію на одній можливості є абсурдом. Де є певність, що внаслідок відповідної конюнктури завтрашнього дня, Польща не втратить свого питомого політичного тягару в загальній стихійній грі світових сил? Ці симптоми вьявляються вже й нині. Щож тоді вьявлятиме орієнтаційна політика групи А. Лівницького, яка має свій сенс лише в якості прихвостня польського імперіялізму й то на східні простори? Конструктивна українська політика сучасності мусить бути самостійна й поборювати активно ті спроби, що, як напр. група А. Лівницького обмежується фаталістичною вірою в польський месіанізм на Сході з усіма його фатальними для української нації наслідками. Вона мусить вміти знайти відповідь і мати вихідну базу на випадок зреалізованія цілої низки можливостей і конюнктур. «Орієнтація на Захід», яку обороняє в своїй статті п. Шульгин, зводиться в інтерпретації автора власне до *замкнення* України від проповідуюваного ним самим Заходу муром із польсько-румунських кордонів і залишення для України сумної можливості використувувати всебічні здобутки Заходу не безпосередньо, але крізь призму польсько-румунського імперіялізму й експлюатації. П. Шульгин, як професор історії, мусівби знати, чи багато «здобутків» Україна мала в минувшині від західного сусідства Польщі, яка завжди стреміла перетягти для неї безпосередній зв'язок з Європою.

Такі приклади мусять вчити, але... як видно, не всіх.

П. Шульгин висловлює своє невдоволення націоналістами з того приводу, що вони вважають групу А. Лівницького васалем Польщі. Щоб довести противне, він заявляє що ніякі сили таких людей, як він, Лівницький, Лотоцький й ін. не в стані зробити чиймись васалами. Але чи до речі цей перехід на особистості? Що це — апель до «вотума довірря» з боку «відсотків» і «українських народних мас»? Над цим не хочю довше спинятися. Скажу лише, що якраз *серед названих осіб* були такі «міністри» (здається «внутрішніх справ»), які, не маючи можності вьявляти своєї «міністерської» влади й «адміністрацію» на еміграції, займалися іншого роду «державним адмініструванням»... у вигляді періодичних звітів польському консулятові про «благонадійність» тих нещасних емігрантів, що бажали їхати до Польщі, шукаючи кусня хліба. Цей приклад наводжу лише тому, що насьогодні він є вже «секретом Полішенеля». Щож, всякий по свому розуміє «працю» на користь «Неньки».

Закінчує свою статтю, п. Шульгин знову «масним» запитом: «Cui prodest? Кому на користь працюють націоналісти?» Закінчую і я свої замітки відповідю на цей запит: на користь Української Самостійної Соборної Державности, в якій нема наддніпрянців, галичан, полтавців, чернигівців, але є єдина українська нація, для котрої завжди будуть чужими і шкідливими «союзницькі» акції п. Шульгина і Ко.

*) На другому місці оголонуємо «зміст меморіалу» Української Громади в ЧСР.

А. Тибурський.

Між есерами.

Українські політичні організації продовжували своє існування на еміграції передусім у наслідок традиції та бувалої слави; в силу цілковитого їх відірвання від реального громадського та політичного життя на українських землях їх роля обмежувалась щодня на працю серед еміграції. Всеж, чисельність української еміграції в Чехословаччині, Франції, на польських землях Польщі тощо, — давала і для таких організацій досить широке поле для політичної й особливо професійної роботи. Та мало хто пішов на таку «чорну» роботу. Перегляньте різні партійні органи, обіжники, оголошення, послухайте суперечок представників ворогуючих політичних груп у суді, куди завели їх сварки й особисті закиди, — а знайдете там усе: хоробливі амбіції, старі вилинялі фрази безконечні й нудні програміві декларації, складні й утопійні пляни, і врешті особисті гордості. Але ніколи не знайдете в тих політичних групах хочби слабих познач, що вказувалиб на справжню політичну роботу, на зв'язок із краєм у цілі підтримки еміграційних гасел, коли не широкими масами в краю, то бодай певними гуртами. Тому й не дивно, що організаційне досягнення таких організацій стало звужуватись, щобільше, партійні організації вмирали: політичними докладами ніхто не цікавився; вмирала й політична преса, хоч її в більшості й розсилали безплатно; люде почали варитись самі в собі.

Яскравим прикладом такої долі може служити катастрофальний розвал українських соціал-революціонерів, т. зв. шаповалівців. Об'єктивно ця група мала всі підстави найбільше розвинути свою роботу серед еміграції й особливо в Чехословаччині, де вона мала свій центр, а тимбільше, що тут користувалась вона величезною фінансовою підтримкою чехословацьких кол. Всеж, стан цієї групи можна нині охарактеризувати — розвалом.

Були часи, коли шаповалівці керували Громадським Комітетом у Чс. Р.; мали чисельну «Селянську Спілку»; створили «Революційно-Демократичний Союз»; організували «Союз громадських організацій у Чс. Р.», а після ліквідації Громадського Комітету — «Український Комітет»; видавали «Вільну Спілку», «Нову Україну», «Суспільство», і «Українського Робітника»; були провідниками культурних плянів еміграції; з ентузіазмом закликали Америку до підтримки організованого ними «Робітничого Університету»; почали організацію «Соціологічного Інституту»; мали власну друкарню; розпоряджались значними фондами, що дозволяли оплачувати своїх співробітників у розмірі — більше ніж добрим навіть порівнюючи з чеським міністерствами.

Але все це належить минулому. Заникли неславно «Революційно-Демократичний Союз» і «Селянська Спілка», вмерла партійна преса, зліквідовано Громадський Комітет, закрито друкарню; замкнено склепи, наповнені політичними брошурами невідомо для чого друкованих. Вже в початку біжучого року зміст політичної роботи шаповалівців обмежувався професійною роботою в організованім ними «Робітничім Союзі у Чс. Р.», що складався переважно з бувших стрільців Української Галицької Армії. Поза цим — хіба соціологічний семінар міг до певної міри претендувати на певне політичне значіння його роботи, якщоб не знижувався до ролі аудиторії, спеціально пристосованої до соціологічної підготовки самого провідника семінара — М. Шаповала. Зрештою «Соціологічний Інститут» існував радше у схемах ніж у пляновій роботі, а «Робітничий Університет», на жаль, ішов уже до свого катастрофального кінця, не виконавши ні своїх програм ні своїх обіцянок.

Переглядаючи роботу шаповалівців доводиться ствердити, що широчинь її у минулі визначував розмір відповідних субвенцій, з припиненням яких припинювалася і сама робота, та що підсумки їх політичної праці були дуже незначні й у добі розквіту партії, а з бігом часу послідовно зменшувалися. Власне на політичнім ґрунті зазнали шаповалівці найбільше невдач (Революційно-Демократичний Союз, Ліга Нового Сходу, питання координації роботи з соціал-радикалами в краю й «Обороною України» в Америці тощо). Група шаповалівців ніколи довгий час не перебувала в стані стабілізованої конструктивної роботи: якраз внутрішні конфлікти, що почалися ще від часу розходжень з Грушевським не припинялися до останнього часу, поруч із хибами в тактиці та невідповідністю політичної лінії привели групу до нинішнього ізольованого становища.

Цьогорічний конфлікт у травні-липні був лише льогічним вислідом такого стану.

Більшість організації, що складалася з робітництва та молодшої інтелігенції, вже довгий час виявляла своє невдоволення з напрямку, змісту, метод роботи й зокрема з відносин провідників, М. Шаповала та Н. Григорієва, до рядових членів. Вже після засновання «Ліги Нового Сходу» більшість подебрадської і празької організації виявили своє негативне відношення до подібного кроку, який рішуче розходився із засадами програми партії. Конфлікт на цім ґрунті попередила заява починців Ліги, що участь в Лізі особиста й не вяже організації. Але становище чимдалі — тим більше йшло до катастрофи. Координації роботи з соціалістами-радикалами в краю та «Обороною України» в Америці без огляду на спільне засідання в минулім році (головного комітету шаповалівців з представником «Оборони України» — Цеглинським і секретарем соц. радикалів — Стаховом) — не досягнуто. Ще перед тим соціал-радикали ігнорували шаповалівців, рахуючи М. Шаповала винником розвалу с. р. організації в 1925. р. Партія обмежилась, таким чином, еміграційними гуртками без жадного впливу на політичне життя українських теренів. Не без ваги буде згадати відомий осуд М. Шаповалом революційної акції на Західній Україні (У. В. О.), що викликало велике невдоволення. Найбільш маркантні впливи пригніченого українського населення, що всьому світу казали й кажуть про живучість і революційність українського духа (листонадкові події в 1928. р. у Львові) — М. Шаповал охарактеризував прилюдно в Подєбрадах як вчинок «із за рога». Нічого, звичайно, не могли очікувати при таких стані ті члени організації, в яких ще бодай трохи лишилось революційного натхнення і пошани перед мучениками революційної боротьби на Західній Україні.

Справа Робітничого Університету тільки погіршила становище. Робітничий Університет, організований в 1927. р., вважали шаповалівці тією базою, яка не тільки буде провадити велику культурну місію серед робітництва та селянства на українських землях та на еміграції в Європі й в Америці, яка не тільки буде провадити в бажанім напрямку політичне виховання, але й дасть можливість розвинути на цім ґрунті широку політичну акцію. Звичайно, при загальній постановці цієї справи і при гій жертвенності, яку виявило американське українське робітництво — можна булоб досягнути значних успіхів. Допомога з Америки прийшла за час існування університету приблизно в сумі 170 тисяч корон, а кількість слухачів у травні місяці ц. р. досягла числа 280 (цифри, що подавав «Вісник Університету», — з агітаційних оглядів були дуже перебільшені). Але не дивлячись на те, що сума платні за навчання, внесена студентами разом із допомагами, перевищувала вже суму всієї платні за навчання, яка малаб поступити від усіх студентів при умові закінчення університетом усіх оголошених курсів — до травня місяця б. р. виконано лише третина цілої шкільної програми і крім того університет нарабив 43 тисячі корон боргів. Друж лекцій і висилка їх студентам були припинені. Університет ішов до ліквідації. Замість сотень студентів з Америки — було їх лише 48 з Америки й 26 з Канади. Отже база, на яку покладали великі надії — була в такому стані, який вимагав негайних заходів до її ряткування і збереження престижу організації в Америці. Загальна заборженість Соціологічного Інституту разом із Робітничим Університетом і бувшим видавництвом «Вільною Спілкою» — на 1. травня перевищувала вже 100 тисяч кч.

Тут для ілюстрації — два приклади. Поїздки представників партії, Шаповала і Григорієва, до Америки при відомім, особливо американським українцям, матеріальнім успіхові виступів цих представників, — на партійну роботу не принесли ні цента. І другий, менш цікавий приклад: після отримання в осені минулого року від урядових кол субсидії, у сумі трицять тисяч к. ч. на видання «Нової України», видано лише одно число «Нової України», вартістю в шість тисяч к. ч.

Очікувати напрями згори не доводилось, бо протягом декількох місяців засідання головного комітету зовсім не скликувано. Напрями очікувати можна було лише від низів, від «хлопців», як називав їх сам М. Шаповал. І не дивно, що збори празької організації ц. р. в травні місяці були одностороннім виявом рішучої критики й невдоволення з діяльності провідників, М. Шаповала й Н. Григорієва, що довели організацію до жахливого стану; вказувано конкретні методи ряткування організації взагалі й Робітничого Університету зокрема. Тому, що на ці збори і М. Шаповал і Н. Григорієв не явилися, — ухвалено винести рішення аж після заслухання пояснень обох провідників. На продовженні цих зборів був присутній лише Н. Григорієв, але він замість того, щоб вказати шляхи напрями — обмежився декільки-годиновими закидами на адресу провідників Українського Комітету й Робітничого Союзу, що на попередніх зборах виступили з критикою діяльності організації. Рішень по суті цих непорозумінь — знову не винесено, відкладаючи їх на спеціальні збори. Але наслідки голосування при виборах до Управи празької організації, які теж були на

— сутєво не поступило. Цеж був щолеш перший елементарний крок, початок змін соціальної системи, але не кінець. На продовження начатого діла соціальної розбудови треба такої форми соціально-економічної політики, яка найшляб своє виправдання в загальних інтересах нації, нормованих і упорядкованих її самостійним державним осередком, але не штабом III. Інтернаціоналу і стратегією його скарбниці, зацікавленою у здійсненні програми світової революції.

Політичне визволення української нації в аспекті ідеї соборництва диктує передумови основних внутрі-національних переродин. Тільки по групі нині ще живого народу-раба, обтяженого психікою вікового невілляництва, можливо здійснити ідеал нації що стане вільною у власнім державнім чині.

Духова сила націоналізму і тривкість його політично-суспільних досягнень лежать на лінії внутрі-національного революційного процесу, що його остаточним метовим назначенням є витворення нового типу українця-громадянина. З новими етичними, культурними і соціальними цінностями, з новою формою духовости мусить виступити націоналізм до бою, щоби здобути примат своєї правди і таким чином перегнути вагу творчого почину на свій бік. Тому у хвилю організування своїх сил у моноліт необхідно йому найперш і в цілій основі здійснити зміст свого світогляду та свою моральну волю на власних членах і прихильниках. Внутрішнє угрунтовання Організації Українських Націоналістів вимагає стійких програмових і методичних засад і норм, на ґрунті яких кожний націоналіст-член вишколювався на *провідника, творця і виконавця*. У трьох площинах — провідництва, членської виконності і самодіяльності шляхом самовиховання — поступає виховний процес в Організації Українських Націоналістів.

П Р О В І Д Н И Ц Т В О.

I. Загальні засади.

Осередня мета українського націоналізму полягає в тім, щоби випрацювати теоретичну програму національно-політичного визволення на ґрунті ідеї державництва та *створити конкретні засоби й реальні умови*, потрібні для повного її здійснення.

Націоналістичний рух стремить шляхом постійного організування до оформлення різних родів співпраці під гаслом *одної голосної ідеї і під кермою одного проводу*.

Організація Українських Націоналістів, як перша форма втілення націоналістичної ідеології, бачить своє основне завдання у *виправданні творчим починком та життєвою дійсністю* своїх засад і клівів.

Націоналісти мусять показати й доказати широким веретвам свого народу те, чого дотепер різні українські організації виконати не могли, не вміли або не хотіли.

Програма Організації Українських Націоналістів утворена так, що вона *згоря заставляє* своє членство до *найбільшого обов'язку* з метою, дати йому після цього *найвище право: бути провідним чинником* національного визволення і державного будівництва.

Націоналісти мусять розуміти світ і життя глибше і краще ніж їх оточення, хотіти більше й упертіше ніж воно, працювати подвійно: за себе й за тих, що не працюють або зле працюють.

Етична максима націоналізму звучить тому: *права треба здобувати працею, обов'язок іде перед правом, праця є основою меж права*. Хто працює найбільше й найліпше — *веде*. Хто не веде — *повищується*.

Проводити — не значить приказувати тільки, подібно як повинуватися — не значить виконувати чужі доручення без власної волі. Обі функції є *етично рівновартні*, коли випливають із *внутрішнього почину*, а не є накинени ізовні. Як моральне завдання є *обов'язок наслідком волевого самоозначення*, — і тоді він не є гнітучим тягарем, але творчим подвигом. Хто не поставив собі сам обов'язків, тому *накинуть* їх інші, і він *мусить* тоді сповняти їх як невілляник — без усякого морального вдоволення.

Проводити — не *мати відвагу рішати* і за рішення *відповідати*. Повинуватися можна добре тоді, коли є довіря до себе за правильне виконання дорученого рішення. Щоби рішення виконувати, треба його розуміти, т. зн. зробити його *своїм власним*.

Всі обов'язки члена-націоналіста є його власними поставами, всі рішення є власними рішеннями.

Право вести треба здобувати й за всякого спротиву умов — *здобути*. *Націоналісти мусять хотіти стати провідниками, а не чекати вибору*. Бо вибирати провідника можна

там, де всі рівні. Дійсність не знає такого стану, тому вибрані провідники відчувають своє право як *накинений тягар*; вони бояться самостійно рішати, а тому не ведуть, але заводять.

Провідник вибирає себе сам тим, що збуджує до себе найбільше довіря на основі своїх визначних чинів.

Боротьба за провід є *боевою зустріччю*, прямим зміренням якостей, з котрих побіджає та, що на її боці очевидна перевага.

Зasadничо має кожна організація гієрархічну будову, а тому переводить розподіл функцій за принципом якості. Де ця будова основана на *дійсних передпосилках*, а не уявлених, там праця організуваної громади є *найменше внутрішньою боротьбою членів поміж собою за вигідніші функції*, чи проти помилкового їх розподілу, — але природним процесом збірного досягання спільної мети. Інакше члени організації боряться взаємно проти себе так довго, доки не доведуть організацію до розвалу

Гієрархічна будова Організації Українських Націоналістів буде тоді висловом повної відповідности дійсним передпосилкам, коли устроєним її нервом стане *рівність всіх перед обов'язком праці*, а нерівність означатиме тільки послідовність, впливаючу з різниць *природної здібности* членів та залежного від цього різнорозмірного ступня виконності. Розподіл обов'язків за індивідуальними способностями поставить кожного члена на *властиве йому місце*, не допустить зайвого тертя поміж членами, однак заллчить кожному з них можливість боротися за провідне місце засобами праці, найвидатнішою у творчі наслідки.

Більші права не є привілеєм, але новим обов'язком — *більшої відповідальности*.

Головні завдання кожного члена-націоналіста є:

бути членом працюючим, працювати з найбільшим успіхом, хотіти й мати відвагу підняти найважчий обов'язок — *стати провідником*.

II. Характеристика провідника.

a) Провідник знає:

1) *межі, силу й наслідки свого права*, т. є., — що воно *простягається на всіх членів* дорученої йому організації *однаково*, дає йому в її рамках силу *останнього й невідкличного рішення*, зобов'язує його тим до *найбільшої відповідальности* і спричинює *найвищий вимір кари* супроти нього самого у випадку *зловжиття права* провідника, як *рівнож недбайливого чи цілковитого занедбування* його приміювання;

2) *устрій та правильники як Організації Українських Націоналістів* взагалі так і її поодиноких органів, а *головно Відділу*, — до подробиць, як також і *цілу програму та практичну працю* О. У. Н. у всіх напрямках, проголошену в офіційних пресових органах, об'їзниках, окремих плянах, рефератах, виданнях, брошурах;

3) *становище О. У. Н. в політично-громадській дійсности української нації* у спосіб, в який воно витворюється та підлягає змінам у *біжучім процесі діяльности* організації, як також *рішальні моменти й причини успіхів чи невдач* О. У. Н. на фронті внутрішньої і зовнішньої її праці;

4) *становище О. У. Н.*, витворене наслідками її *радикальної політики* супроти всіх її ворожих сил а *головно національних ворогів*, що вживають різних способів для знищення українського націоналістичного руху взагалі, а О. У. Н. як революційної організації зокрема;

5) *прикмети й недатки* власного характеру, освіти, організаційного хисту, провідницького такту, загальної поведінки з людьми;

6) *особистий склад* членства своєї організації (Відділу) з боку рнс, названих під 5;

7) *причини й умови* (внутрішні й зовнішні), що зупиняють або цілком унеможливають поступенний розвиток його організації по лінії назначених завдань;

8) *засоби й способи* поборювання тих причин й умов як зовнішніх (ідеологічно й політично ворожих собі українських організацій та чужонаціональних) так і внутрішніх (злобний систематичний спротив власних членів із причини подразненого честилюбства, чи то прямий підкоп ворожих організацій за допомогою власних членів під саме ядро націоналістичних організацій);

9) *загальний образ своєї організації* зогляду на її духовий і моральний стан, культурно-освітній ступінь, організаційну кариєрність, межі працездатности та вислід виконаної праці.

б) Провідник пам'ятає, що:

1) він стоїть постійно на виднім місці, цілий під вогнем допитливо зорячих та кожний його рух жадно перевірюючих очей як з боку своїх членів, так і посторонніх людей, співчуваючих націоналістам чи до них ворожо настроєних;

2) його найменший недогляд, незначна недбайливість з правила не входять уваги членів та підкопують в їх очах його повагу провідника у відворотній пропорції до його вини;

3) на провідника дивляться члени очима його прав, а тому судять виконуваним обов'язки з правила сувороше, ніж це виправдує дійсний стан річей;

4) провідник, що втратив довіру своїх членів, хочби з незначної тільки причини, не відзискує ніколи назад ступня своєї попередньої поваги, хочби він подвоїв енергію та виконність своєї праці;

5) його повага в очах членів ще більш, ніж попередніми причинами, zagrożена його нерішучістю і занадто вибачливою поведінкою супроти членів, бо це не тільки послаблює його особистий вплив і значіння в організації, але систематично деморалізує членство, привчає його до легковажності, брехні й обману;

6) провідник в засаді не борониться, а тому не сміє допустити до стану своєї оборони чи підсудності й усяку можливість наступу та обвинувачення з боку членів відсуває відповідним виконанням своїх провідницьких завдань.

в) провідник поступає в той спосіб, що:

1) він нічого не доручає і сам не виконує, заки не зважув наперед змістової виправданості наміреного та умов його здійснимості, якщо така залежить головню від чинної причастності членів його організації;

2) він ставиться до всього критично, а в першу чергу до себе самого, перевірюючи докладно кожне своє слово, кожний крок, вчинок, поступок;

3) своєю діяльністю виявляє в кожному випадку здорову самостійність і хоча при всім послуговується методично набутим досвідом, то ніколи не примінює втертої шаблонності, але все просичує починаю, знанням безпосередніх подій життя та еуверенням відношенням до них;

4) не надуживає свого авторитету провідника, роблячи його критерієм справедливості та слухності своїх приказів чи поглядів, отже не відкликається з нагоди тих чи інших членству ставлених завдань на свій авторитет, але пересвідчує членство наглядною змістовною виправданістю і влучністю своїх думок, плянів, чинів, приказів;

5) не видає похопливого, непередуманого осуду про своїх членів у випадках занедбаня з їх боку обов'язків, чи невмілого їх проведення, але доводить справедливість дотичного свого оріку після докладного висвітлення всіх умов, зв'язаних з діяльністю члена (ів) — винувника (ів);

6) пам'ятаючи на всі попередні вимоги, не зволікає зі своїми рішеннями, але намагається виступати з ними своєчасно, умотивовано й категорично;

7) він все перший виконує без найменшого закиду свої обов'язки, і тим з одного боку, непохитно утврджує в очах членства свою здатність на провідника і тимсамим оам авторитет провідника, та з другого боку тимбільше і успішніше згори зобов'язує своїх членів до невідкличного і найкращого виконання доручених їм завдань.

г) провідник стремить:

1) втримати в своїх руках провід найдовше;

2) виправдати своєю творчою працею свої права найліпше;

3) пам'ятати постійно на себе з тою одинокою метою, щоби других повести до найкращого;

4) пам'ятати з однаковою увагою на кожного члена, щоби бути справедливим;

5) бути першим виконавцем завдань організації, щоби прикладом виховувати;

6) бути приятелем для своїх членів, щоби разом з ними творити громаду душового зв'язку;

7) не дарувати безкарно нікому завиненого проступу, щоби мати у своїх членах суворих суддів, які теж йому вини не дарують;

8) затримати в ідеї і чині почуття власної індивідуальності, щоби не бути невільником;

9) боротися за предмет своєї волі все отверто, щоби зробити своє життя героїчним;

10) удуховити свою працю в організації творчим поривом чоловіка, що хоче рости все вище.

Ідеологічна Референтура Проводу Українських Націоналістів.

Хроніка.

На Радянській Україні.

Слова — а діла.

Перший рік славнозвісної п'ятирічки (1928—1933) закінчився, але без того галазу радянської преси, з яким вона минулого року намагалася переконати радянських громадян, що починається якась нова та особлива епоха господарської розбудови радянських республік. Накресленого пляну на рік 1928—29 не вдалось перевести в життя. Так собівартність продукції на Україні не знизилась на 7%, але тільки на 4%, видатність праці піднеслась не на 17%, а лише на 13%, засівна площа поширилась на 2,4% замість на 3%, а гуртова продукція сільського господарства побільшилась на 10% замість на 15%. Правда, збір зернових культур на Україні біжучого року зріс аж на 30% супроти 1927—28. р., але не треба забувати, що в минулім році в Радянському Союзі (особливо на Україні та Північній Кавказі) був великий недорід, у наслідок якого між іншим теж українське скотарство зменшилось на 20%. Тому довелось запровадити по містах та робітничих осередках т. зв. набірні книжки, на які членам профспілок видається в обмеженій кількості, по дешевшим, ніж у вільнім торзі, цінам різні харчеві засоби (хліб, борошно, крупа, м'ясо, масло, молоко, яйця, чай, цукор, сіль, олія, нафта). Цікаво, що ці набірні книжки мають затримати ще на рік, бо хоч харчева криза у зв'язку із кращим урожаєм цього року дещо полегшала (нині почали вже випікати й білий хліб), але ціни на всі прожиттєві вироби надзвичайно зросли. Себто, робітники та службовці без належного підвищення заробітної плати (протягом 1928. р. реальна зар. плата піднеслась усього на 2,5%) не в силі закуповувати харчів на «вільнім ринку», а тимчасом радянська влада з різних причин, у свою чергу, безсильна викачати зі села по примусових державних цінах вистарчаючу кількість хліба та інших продуктів для прохарчування усього мійського населення. Тому саме і доводиться принаймні ще на рік, а може й більше, затримати набірні книжки, на які члени профспілок, хоч і не завжди та з певними труднощами, отримують з кооперативних чи комунальних крамниць різні продукти по цінам двічі дешевшим, ніж у приватнім торзі. Правда, для цього іноді доводиться ставати в

чергу ще з 5 годин ранку, бо частенько тих чи інших продуктів не всім вистарчає, а крім того тим, хто стане в чергу пізніше, залишаються продукти гіршої якості. Навпаки, у приватних крамницях всі продукти можна дістати завжди у бажаній кількості та без черги, але по значно дорожчих цінах, бо приватній торг відбувається на засаді «вільних» цін а тому, примушений рахуватися з тим фактом, що радянська валюта все падає (нині за долар дають вже тільки 6—7 карб.).

Цілком зрозуміло, що радянська влада робить різні заходи, щоби звести роллю приватного торгу до найменших розмірів, бо тоді село буде позбавлене можливості продавати свої продукти приватним торговцям, а замість цього буде змушене збувати їх в усупільненому секторі по дешевим цінам. Себто, компартія намагається добитися монополію для усупільненого торгу, бо тоді кооперативні та комунальні крамниці малиб вистарчаючу кількість харчевих продуктів, що вможливилоб знесення в будуччині пабірних книжок. Одночасно обмежує вона відпуск різних виробів усупільненої промисловості в руки приватних торговців, щоби селяне не мали змоги закупувати їх у приватних крамницях, бо лише таким робом можна зліквідувати ту «смичку» поміж селом та містом, яка справді зміцніла за час «непу». Як бачимо, т. зв. «нову економічну політику» нині вже не толерує компартія, але навпаки, відбувається досить рішучий наступ усупільненого сектора на приватний торг шляхом колективізації та кооперативізації на селі й на ґрунті виразного поборювання приватного торгу і промисловості в місті. У зв'язку з цим ті соціальні відносини, що втворились на радянській Україні протягом останнього десятиліття та почали устійнюватися за час «непу», нині знову прибрали форму досить гострого напруження і загрожують вибухом чинної боротьби поміж двома силами. Цікаво, що невдоволення народних мас й обурення їх новим курсом політики за перший рік п'ятирічки значно зросло. Сама радянська преса, якби вона цих фактів не промовчувала, примушена ствердити, що на радянській Україні не лише в терито-

ріальний армії, але також у кадрових дивізіях все поширюються «селянські настрій». Так навіть у найкращій 45. дивізії, яка розташована на Київщині, протягом останнього року ця смертельна хвороба все більше дає себе знати, спричинюючись до досить небезпечних виступів із боку червоноармійців. Крім того українські народні маси занепокоєні небезпечною війною на Далекому Сході й вони виразно висловлюють свою неохоту проливати кров за «соціалістичну батьківщину», що втратила якусь там манджурську залізницю. Проголошений, отже компартією плян швидкого упромисловлення країни доводиться переводити в життя в досить складних та напружених відносинах. Тим більше, що за пановання совітської влади українське селянство не в стані поліпшити своєї долі навіть тоді, коли сама природа обдарує його гарним урожаєм. І справді, як тільки виявилось, що біжучого року врожай на совітській Україні значно кращий за минулий, Москва зараз таки піднесла хлібозаготівлю аж на 170% супроти 1927—28. р. (на Північній Кавказі на 80%). Отже українські селяне примушені віддати державі всі свої лишки збіжжя по дуже дешевим цінам, бо совітська влада за допомогою своїх агентів намагається внеможливити селянам продавати збіжжя приватним торговцям по «вільним» цінам. Одночасно робітники та службовці дуже невдоволені тим, що прожиттєві продукти можна діставати лише в досить обмеженій кількості, незалежно, із певними труднощами та часто низької якості, а іноді навіть гнилі. Так члени профспілок вимагали вже нераз, щоб кооперативні крамниці та хлібні заводи не продавали гнилого хліба (у додаток часто з тарганами, мухами, недокурками тощо), зіпсуті чи напів-гнилої городовини та садовини й і. Таксамо обурюються робітники тим, що в совітських їдальнях панує сморід, бруд, подають борщ з черв'яками, а м'ясо чи котлети нерідко так тхнуть, що навіть голодна людина відмовляється їх споживати. Як видно, побутові умовини та загальні обставини життя за останній рік не покращали, але навпаки, вони навіть погіршали, що, розуміється, зовсім не сприяє будівництву «соціалізму» на Україні, як теж у Совітському Союзі взагалі.

Одночасно компартія, переконавшись щодо млявого виконання виробленого пляну упромисловлення країни, ухвалила впровадити засаду безперервного виробництва, себто, майже всі промислові підприємства як також торговельні та різні совітські установи мають надалі працю-

вати цілий тиждень, а робітники чи службовці матимуть відпочинок не у свята та неділю, як це було дотепер, але по черзі 5 разів на місяць при 7 годинах щоденної праці і 6 разів при 8 годинах. У зв'язку із цією метою як рівнож із наміром посилювати боротьбу з релігією, совітська влада ухвалила радикально реформувати календар, а саме: рік буде нараховувати 360 робочих днів та 5 днів революційних свят (7—8. листопаду, 22. січня, 1—2 травня), місяць 30 днів, а тиждень 5 днів (суботу та неділю скасовується). Рік матиме, отже як раніш, 12 місяців, але аж 72 тижні (місяць 6 тижнів). Безперервність виробництва обумовляє, що кожен день працюватиме $\frac{2}{3}$ всіх робітників та службовців, а $\frac{1}{3}$ відпочиватиме. У цей спосіб надіється компартія значно поліпшити виробництво взагалі, а крім того дати працю безробітним, бо запровадження семигодинного дня поки що не дало тих наслідків, яких чекала совітська влада (особливо щодо збільшення робочої сили). Запровадження безперервного тижня як також семигодинного дня відбуватиметься на підставі певного пляну протягом кількох років, бо воно вимагає подолання багатьох труднощів. Так у країні вже й нині часто бракує тої чи іншої технічної сировини, або її несвоєчасно доставляють на фабрики та заводи, а тому трапляються значні перерви у виробничім процесі. Крім того в деяких галузях промисловості бракує не лише досвідчених та випколотих техніків або інженерів, але також кваліфікованих робітників. Так на Україні біжучого року бракувало 30 тисяч будівельників, а в 1929. р. ця недостача має зрости навіть до 50 тисяч. Це тому, що совітська влада мало дбає про укваліфікування безробітних, а профшколи та фабрично-заводні школи теж замало випускають молодих кваліфікованих сил. Таксамо для переведення в життя п'ятирічного пляну Україна потребуватиме 95—100 тисяч нових науково-кваліфікованих сил, із того 16 тисяч інженерів та техніків, 8 тисяч фахівців соціально-економічної вертикалі, понад 14 тисяч для сільсько-господарської, до 5 тисяч лікарів, понад 50 тисяч учителів, а решта припадає на фахівців мистецтва тощо.

Тимчасом протягом ближчих 5 років до українських вищих шкіл буде прийнято всього коло 105 тисяч студентів, а скінчить 65—70 тисяч, себто не доставатиме понад 30 тисяч різних фахівців. Можна з певністю гадати, що навіть цих 65 тисяч нових кваліфікованих сил українські школи не дадуть, бо студенти знаходять-

ся в дуже тяжких матеріальних умовах, а через це лише 9—10% студентів кінчають свої студії за 4—5 років. Навпаки, значна кількість із них кидає вищу школу до закінчення студій, а решта змушена сидіти по школах від 7—8 років. Мало того, український комісаріат освіти плянував прийняти до вищих шкіл у 1929—30. р. 25 тисяч студентів, себто на 8 тисяч більше супроти 1927—28. р., а фактично прийнято лише 20 тисяч. Особливо селянсько-робітнича молодь перестала поступати у вищі школи, бо діти селян та робітників не мають часто належної підготовки, а тому їм дуже тяжко засвоювати відповідні наукові дисципліни, не кажучи вже про те, що вони примушені жити здебільшого з державних стипендій, які переважно виносять 25—30 карбованців на місяць, т. е. яких 5 доларів. Крім того частина молоді взагалі втратила зацікавлення до вищої освіти, бо більшість педагогів, агрономів, медиків та деяких інших груп службовців чи людей інтелектуальної праці (особливо по селах) матеріально забезпечені гірше, ніж рядові кваліфіковані робітники. Не треба також забувати, що на совітській Україні взагалі, а головню по промислових районах, панує жахлива життєва криза й нечувані протисанітарні та протигігієнічні умови праці, бо різні совітські закони про охорону чи безпеку праці залишаються паперовими декретами, а тому майже в усіх промислових підприємствах помічається нігде небувала пливкість робітничої сили та технічного персоналу. Так протягом року або двох на шахтах, руднях та заводах і фабриках дуже часто на 60—70% цілком змінюється склад робітництва та службовців чи техніків. Зрозуміло, що при таких обставинах (наприклад нині в Донбасі та інших промислових осередках вибухла чергова епідемія червоного тифу) дуже тяжко запровадити будьяку раціоналізацію у виробництві та добитися піднесення його якості або перевести виробництво на вищу технічну базу. Стверджуючи, що робітнича дисципліна не на висоті, що прогнали та різні інші недостатки виробничого процесу внеможливають раціоналізацію продукції, совітська влада ввела т. зв. «соціалістичне» змагання. Це робиться в той спосіб, що різні фабрики, установи та підприємства підписують договори про здійснення вироблених плянових завдань. Проте в дійсності ці змагання являються переважно паперовими, бо робітничі маси як також службовці, ставляться до них досить пасивно. Тай не дивно, бо загальні побутові умови та ма-

теріальне становище не сприяють тому, щоб робітники підвищували видатність праці, не одержуючи за це ніякої винагороди. Тим більше, що бюрократизм, тяганина, негосподарність та великі зловживання, які міцно закріпилися в совітським профспілковім та кооперативнім житті паралізують дуже часто й ті невеликі досягнення, яких коштом селянства та на ґрунті певної саможертвенності робітництва вдається компартії іноді добитися. Зрозуміло, що при таких обставинах дуже важко переводити в життя різні господарські пляни. Тому компартія вирішила нині усунути будьяке внутрішнє втручання у виробничий процес з боку фабрично-заводських комітетів, партійних осередків тощо. Навпаки, директори фабрик, заводів, копалень та всяких інших підприємств від тепер наділені диктаторською владою у справі керування виробництвом або найму технічного персоналу та робітничої сили. Бо раніш через втручання партійних та профспілкових організацій дуже важко було переводити раціоналізацію виробництва, підбирати бажаний технічний персонал або звільняти робітників чи службовців.

Одночасно з цим, під ослоною перевірки совітського апарату, сталінська група компартії викидає зі своїх рядів та позбавляє служби не тільки величезну кількість «старо-режимних» бюрократів та бувших людей взагалі, але також деяких своїх противників, що опинилися в таборі правих або лівих ухильнів-опозиціонерів. Цікаво, що особливо багато викинуто з партії та позбавлено праці в комісаріатах фінансів й освіти. Між іншим чимало вичищено українців, так, що відсоток останніх у совітським апараті, а також у партії, таким робом, зменшиться всупереч попереднім директивам про збільшення кількості українців у партії та апараті.

Відмічені факти виразно свідчать про те, що виробляти господарські пляни значно легше, ніж переводити їх в життя, що мріяли про «стрибки» у процесі упромисловлення країни нікому не наказано, що утопія будувати «соціалізм» в аграрній країні викликає такі непереможні труднощі, які загрожують навіть небезпечною нечуваною катастрофою. Проте сталінська фракція компартії вперто стоїє свій шлях лорятунку пролетарської диктатури, а її українська філія примушена триматися за сталінську спідницю, хоч всі тверезі господарники вже й тепер запевнюють, що українську п'ятирічку можна здійснити мабуть лише протягом 8 або

10 років. Себто, словесна балаканина (нині совітська преса галасує про господарські вигляди 1929—30. р.) зводиться до певного самообману та до витворення ілюзій про бажану кращу будучність, коли сувора дійсність навпаки, рахуючись лише з фактами та ділами, виразно свід-

Під Польщею.

На всіх польських справах тягарем лягла боротьба за внутрішній устрій, одночасно боротьба за владу. Правда, устроєві кризи й боротьба суспільних течій за владу котяться нині по цілм світі з більшою силою, ніж колинебудь. А проте специфіку Польщі, мабуть унікат у всесвітній історії — це площина, на якій ведеться нині внутрішньо-польський конфлікт, та його найбільш дивоглядна форма. Існував до травня 1926. р. в Польщі парламентарний балаган, якого яскравим проявом було 14 кабінетів протягом сім з половиною років (від 17. X. 1918. — 15. V. 1926.). Характерною рисою цього балагану були безпардонні методи, якими трималася при владі via польський сейм польська ендешія та її партійні сателіти. Від травня 1926. р. настав у Польщі стан, який можна назвати державним балаганом, бо втягнуто в нього не тільки законодавчу й виконавчу владу, але й голову держави, армію, всі старі й безліч новостворених партійних угруповань та все досіль політично байдуже польське й непольське населення держави.

Нинішнє положення у Польщі можна назвати перманентною кризою, яку наче межові стовпи значать на її безконечнім шляху поодинокі скандали. Після кожного такого скандалу положення ще більше ускладнюється, атмосфера ще гірше густішає, але по суті нічого не міняється. Цей «стан без змін» робить на мешканців Польщі враження такої одноманітності й — нудьги, що серед неї в пам'яті залишаються уже лише найбільше свіжі — скандали.

З останніх подій, достаточо дивоглядних, аби доповнювати їх пригадками з минулого, слід згадати раптову появу у передсімку сеймового будинку (недалеко від великої салі сейму) групи біля 100 офіцерів — на годину перед заповідженим відкриттям звичайної бюджетової осінньої сесії, у день 31. жовтня б. р. Одночасне дипломатичне занедужання прем'єра Світалського й незаповіджена та неочікувана поява маршала Пілсудського, який недавно відгрожувався сеймові, як

чить, що пролетарська диктатура на Україні досить швидкими кроками наближується до занепаду, бо не встані розв'язати ні проблеми національно-політичного визволення української нації, ні належно забезпечити її соціально-економічну розбудову.

Я. Д.

«погасаючому світові», — все те відразу витворило в сеймі атмосферу, яка буває єдино безпосередньо перед якимсь переворотом. Не диво, що маршал сейму Дашиньскі, у появі офіцерів добачив спробу виразного терору. Він відмовився відкрити сесію і вперше при свідках попав у гостру суперечку з Пілсудским, після якої оба маршали (й оба колишні близькі приятелі) розійшлися, не подавши собі рук. Чергові випадки дістали вже виразну закраску трагікомедії. Маршал сейму віднісся листом до президента республіки, ніби зі скаргою на військового міністра та підвладне йому старшинство й ніби з просьбою інтервенції: одно і друге можна було виразно читати між рядками заяви про неможливість виконати розпорядок президента про відкриття сесії. Тудиж, до президента республіки, заінтерпелював безпосередньо Пілсудскі. На те президент відповів в офіційнім листі Дашиньському, що — мовляв — оба вони, маршали Польщі, представляють ситуацію інакше (себто один з них бреше), а поки розлидиш, хто правий, краще не розпочинати парламентарних нарад. Так теж сталося — нарад не розпочато. Через два дні (2. XI. 1929.), агенція ПАТ оголосила світові наче протокол згаданой розмови між обома маршалами, підписаний міністром внутрішніх справ ген. Складковским й адютантом маршала, полк. Беком. У тім протоколі сказано, що військовий міністр бив п'ястком у стіл перед маршалом сейму та відходячи, кинув голосно на його адресу, (конституційного заступника президента держави), слово «дурень»; Дашиньскі зареагував на це «мовчливою погордою». Потім прийшли ще два листи, през. Мосціцко до Дашиньського й відповідь цього останнього; оба знову повні найбільш «пікантних» моментів. Ясна річ, що коли після всього того надійшов другий термін засідання сейму, на яким врешті малаб розпочатися бюджетова сесія, на годину раніше сесію відложено на 30 днів із покликанням на один уступ конституції.

Так представляється справа сейму, як

законодатної установи: від кінця березня ц. р. парламент у парламентарній республіці навіть формально не функціонує. Справа з урядом не богато краще: нинішній уряд Світалського прийшов до влади після зatoryжної кризи (яку лише назверх замасковано відповідно сконструованими датами офіційної демісії п. Бартля й офіційного призначення п. Світалського) і протягом свого 7 місячного існування не мав ще нагоди навіть показатися у парламенті; міжтим у сеймових кулуарах обраховують лише скількість заяв недовіря, які йому будуть зголошені на першій засіданні сейму. Однак це видно уряду не бентежить, бо до демісії він, бодай покищо, не подається. Значить, володіє у Польщі уряд, до якого існуючий парламент не має довіря. Існує парламент, якого уряд не хоче скликати; але не хоче теж розв'язувати його, бо голова ради міністрів, вручаючи маршалові сейму письмо з відношенням сесії на 30 днів, з притиском зазначив, що воно не означає розпуску сейму. Програмовим гаслом уряду, а вірніше володіючого санаційного табору (уряд за 7 місяців досі не склав програмової заяви) — є справа ревізії конституції, про яку не хоче слухати більшість парламенту. Знову парламент бажав зайнятися цілою низкою справ, з яких кожна є casus'ом belli для уряду (справа господарки б. міністра Чеховича, справа відповідальности урядовців за виборчі зловживання, пресовий декрет, закон про збори, дискусія над закордонною політикою, критика збіжової політики й ін.). Існують врешті верховні чинники влади, які прилюдно у пресових комунікатах взаємно лають себе. Не диво, що довкола такого правного й фактичного стану шаліє дика вакханалія пресової полеміки та гарячкових закулісових приготувань «на всякий випадок».

Отже на всякий випадок лівниця організується до відпору нового державного замаху. З одного боку ППС гарячково працює у робітничих осередках, потихонько приготує генеральний штрайк і безумовно має у цім напрямку зв'язок з П. Інтернаціоналом; з другого боку селянські опозиційні партії, від радикального «Стронництва Хлопського» аж до реакційного «П'єста», наїшли спільну опозиційну плятформу для організації сільських мас. Санаційна преса закричала навіть про плян переїзду польської опозиції до Данціга й кермування відтіль боротьбою проти санаційного правління у Польщі. Однак чи прийде в Польщі до нового державного замаху, який цим разом означавби формальне введення дик-

татури, це теж питання. Ясно й отверто домагаються цього поміщицько-консервативні кола та всякі монархістичні організації. Інші санаційні часописи обмежуються до лайок на сейм, його маршала, опозиційні партії і нинішню конституцію, повторюючи вічно, що конституція му- сить бути змінена й що змінити її му- сить нинішній сейм (але не пишуть, що буде, коли нинішній сейм конституції змінити таки не схоже). Посли з «Безпартійного Бльоку» розїзджають по цілім краю, намагуючись згідно з останнім дорученням полк. Славка «спонукати маси», щоби вони «примусили» непокірних послів опозиції голосувати за конституційним внеском ББ. Є це очевидно цілком безвиглядна забава, тимбільше дивоглядна, що згаданий конституційний проєкт ББ викликає вже в колах самої санації дуже поважні застереження. Словом, існує найбільш досконалий хаос, який ніби має дещо прояснитися до дня 5. грудня, себто «остаточного» речинця відкриття сесії. Чи до того часу прийде зміна уряду, дотично якого опозиція займає «вчікуюче становище», чи залишиться той самий уряд, або прийде ще більше «полжовницький», чи буде розв'язаний сейм з нерозписанням виборів, себто державний замах, чи спробує санація експерименту нових виборів, чи врешті після відкриття сесії придуть якісь нові несподіванки в роді останньої офіцерської візити, все те є окутане незабагнутою тайною.

Не дивниця, що такі політичні відношення кладуть свою печатку на всіх ділянках польського державного життя, передусім на економіці.

Дня 9. ц. м. на засіданні «Фінансової Ради» міністр фінансів, полк. Матушевський, виголосив промову на тему нинішньої господарської ситуації у Польщі. Промова ця свідчила про остаточний розбрат уряду з тактикою т. зв. радісної творчости, себто широко закровних інвестицій, і про відмову уряду від продовження етатистичної політики. Стверджуючи одно і друге, уряд бодай не скривав вже існування господарської кризи в Польщі, однак обвинувачує у цім виключно некорисну загально-європейську конюнктуру. Всеж міністр фінансів є поглядом, що в найближчій будучині господарська ситуація у Польщі напевно покращає, що відібеться на більшій появі капіталу на внутрішньо-польськім голоднім ринку, а як на одну з познак додатнього характеру вказує на активізацію польського торговельного бізнесу в останніх 3 місяцях.

Опозиційна польська преса зустріла таке офіційне в'яснення з великим скептицизмом, мовляв, активізація торговельного білянсу послідувала наслідком зменшення привозу саме у зв'язку з польською кризою, себто зі зменшенням інвестицій та покупної сили польського громадянина (машини, люксусові вироби). З другого боку збільшений вивіз торкається майже виключно збіжжя, випроданого з державних складів зі стратою, та вивоженого, як звичайно, безпосередньо після жнив.

Не підлягає сумнівові, що головною причиною нинішньої польської господарської кризи є відсутність стабілізації політичних відносин. Вічний стан непевноти й вічне вижидання можливих внутрішніх потрясень впливає надзвичайно депримує на цілий польський господарський світ та відстрашує краєвий і закордонний капітал від якогонебудь ангажування їх у польським господарським житті. Гасло «стиснути пояс», пропаловане тепер офіційними чинниками, являється висловом банкруцтва політики часів міністра Чеховіча, яка найшла такий клявчий ефект у процесі перед «Державним Трибуналом». Виснажене катастрофальною зниклою збіжжів цін село та браком промислового й торговельного кредиту місто, при функціонуючій наче за найкращих часів податковій шрубі, витворює у цілій Польщі атмосферу крайньої економічної депресії й загального недоволення та паркання. Ця господарська криза й викликані нею настрої є найслабшою точкою санації і найсильнішим акумулятором опозиції. З наближенням зими і звичайним у тім часі зростом безробіття та зростом необхідних видатків, господарська криза в Польщі, або, вірніше кажучи, загальна нужда в Польщі певне зростає, а з нею зростуть вигляди опозиції та політичні труднощі пануючого санаційного табору.

В ділянці закордонної політики Польщі заслугове на увагу поїздка міністра Залеского до Букарешту, поїздка начальни-ка східного відділу міністерства закордонних справ, Голувка, до Риги, врешті польсько-німецькі переговори, увінчані вже одною умовою.

Щодо букарештської подорожі, то без сумніву мала вона на меті передусім затерти препогане враження з неfortunної весняної поїздки міністра до Будапешту. Декларації, які міністр Залескі прилюдно складав у Букарешті в душі беззастережної вірності існуючим мировим договорам, були тотожні з офіційним запереченням можливості підтримки ревізії-

ністичних плянів Угорщини з боку Польщі. Чи в розмовах міністра Залеского з керманічами союзницької держави були порушені й інші моменти, зокрема відношення до Радянського Союзу, в яким останні місяці далеко не виявили стабілізації відносин та закріплення нинішньої влади, — покищо невідомо.

Поїздка Голувка знову ж напевне стоїть у зв'язку з литовською справою, бо інакше. Голувко не складавби саме в Ригі заяв про становище Польщі до останніх пропозицій Литви. Це становище таке, що — мовляв — Польща може підписати з Литвою торговельну умову (м. ін. про провіз і про сплав дерева по Німані) лише в тім випадку, коли Литва підійме з Польщею нормальні дипломатично-консульські взаємини. Однак одну есенціональну річ почули ми від п. Голувка, а саме, що Польща годиться *вилучити вилучити вилучити справу з комплексу справ*, які ждуть остаточного полагодження з Литвою. Вправді Литва стоїть, як відомо, на становищі, що саме без остаточного полагодження віленської справи не може бути полагоджена жадна інша справа, то проте останнє становище Польщі означає на ділі признание самого *принципу спірного характеру вилученої справи*, чого Польща навіть теоретично досіль не робила.

Польсько-німецькі переговори завершено 31. жовтня підписанням т. зв. ліквідаційної умови, в якій кажеться про зречення взаємних грошевих претенсій і про зречення з боку Польщі права до дальшої ліквідації німецького майна в Польщі та зречення з права (яке собі Польща сама привласнила) першинства при викупі німецьких маєтків супроти спадкоємців першого і другого ступня. Трудно сказати, хто на цій умові більше виграв: Польща чи Німеччина. Всеж, не без значіння є факт, що починає бути реалізована офіційна політика нинішнього німецького уряду дотично Польщі — *політична замиріння*. З другого боку в опозиційній німецькій націоналістичній пресі є натяки, що рівнож Польща спішить зладити свої взаємини з Німеччиною, щоби забезпечити собі відносний спокій на заході та отримати таким робом більшу свободу рухів супроти сходу, рахуючися з можливістю недалекого *упадку більшовиків*. Існування нині в Німеччині соціалістичного уряду та присутність у Варшаві на пості німецького посла, п. Раушера, відомого політичного польонофіла, створює для Польщі незвичайно для цього корисну кон'юнктуру.

А тимчасом у нас в краю урядова поль-

ська політика справді пригадує нині *часи найгіршої реакції*. Особливо на Волині, де воеводою є колишній тов. міністра Української Народньої Республіки, Генрих Юзефскі, польська політика явно йде шляхом використання кліки Певного й Пилинчука, (згуртованої біля видаваної за воевідські гроші «Української Ниви») на руйнування усіх нечисленних і бідненьких тамошніх українських культурних і господарських установ. Для цього основується анальогічні до існуючих *нові українські установи*, які віддаються у руки згаданої кліки, а давні установи великими шиканами та переслідуваннями доводиться до ліквідації. Очевидно, що з хвилиною, коли Певні й Пилинчуки відіграють свою роль, вони будуть усунені, а разом з ними будуть зліквідовані нові штучні установи; таким робом має запанувати в українським організованім житті повна пустка. Всеж занадто ясна проречистість цього пляну кличе волинські, хоч як роздрібнені і здеморалізовані сили до якогонебудь відпору. Зрештою, наших земляків на північно-західних українських землях у Польщі все ще на першій місці цікавить *справа церковна*, тим більше, що в останнім часі вона набрала актуальності. Маємо на думці виточення польською писконською курією судового процесу за зворот римокатолицької церкви кількох сотень православних церков, які буцім то були «загарбані» православ'ям. До речі кажучи, ці церкви справді ніколи польськими «косцюлами» не були, але противно, або перейшли як православні церкви на власність уніятських, себто грецько-католицьких українських парохій, або були здвинені тими парохіями вже тоді, коли існувала унія.

Щодо *галицьких відносин*, то помічається тут цікавий процес, який іде в двох напрямках: *процес москвофільства і клерикалізації*. Однак під москвофільством у данім випадку не треба розуміти передвоєнного москвофільства, культивованого ще й нині або в російській організації РНО («Русское Национальное Обединение», якого органом у Львові є «Русскій Голос») або в т. зв. в «Рускій Селянській Організації» (з органом «Земля і Воля») або в групі Михайла Вачинського, теперішнього державного комісара «Народнього Дому», яка є суто урядовим польським твором, чи врешті у «Сельробі», який згуртував у собі колишніх москвофілів типу Вальницького і Пелехатого; не є це теж москвофільство УПП Євгена Петрушевича, хоча воно найбільш зближене до цієї породи. Москвофільство, яке починає ширитися серед частин напів-

інтелігенції тотожне з т. зв. *радянськими* настроями й ширене під покринкою культурних взаємин з Надніпрянщиною, вірніше кажучи, з офіційними представниками Радвлади, які виступають в імені існуючих на Україні культурних установ. Підставою цих «радянських настроїв» є ніщо інше, як старий *сервілізм й опортунізм*, який примушує вірних йому людей завжди на когось оглядатися, завжди мати за собою якусь силу, з якою можнаби зв'язувати певні сподіванки — передусім матеріальної натури. Найбільш характеристичним і найбільш смішним моментом у нинішнім радянфільстві в Галичині є факт, що в отім «радянським таборі» найшлись нині в Галичині найповажливіші прихильники т. зв. реальної політики дотично Польщі, себто недавній польський політичні угодовці. Колиш здеморалізувала їх українська програма на паризьким ґрунті, потім здеморалізувала їх програма на ґрунті варшавським (себто безвіглядність угодовецької політики серед об'єктивних умовин польської національної політики), отже послідовно звернулися вони в третій бік. Зріст «радянських» настроїв не означає теж нічого більше, як *зріст деморалізації*. Однак на цім і кінчиться *роля* цих настроїв, які не є ні не будуть в силі проявитися в якихсь поважніших *організаційних* формах політичного характеру.

Інший характер має *процес клерикалізації* нинішнього галицького життя, який постує по малу, але нестримно вперед. Він має стільки спільного з процесом «радянзації», що один і другий супрається фактично *на матеріальній* силі. Оскільки лише матеріальні спроможности більшовиків і їх поміч українським установам в Галичині є швидше *в уяві й бажаннях* наших «патріотів», остільки матеріальна сила галицьких греко-католицьких капітул є близька й наявна. Можливо, — що будемо свідками відновлення *колишньої християнської суспільної партії*; не знати, хто в цій партії буде верховодити: чи більше «папистично» настроєні люди Хомишина, чи більше охочі до кооперації із «світським табором» політики із св. Юра. Без огляду однак на це нинішній процес «радянзації» і клерикалізації, який покищо створює в Галичині надзвичайно *погану* атмосферу, в остаточних своїх вислідах приспішить *очищення* цієї атмосфери. Бо треба знати, що ці ферменти йдуть виключно *серед інтелігенції* у Львові й інших містечках. *Село стоїть від них осторонь* — і це надзвичайно додатний прояв.

уступки у справі коритаря чи навіть Шлеська. Запит стоїть тепер так: чи крім противенств чисто внутрішнього характеру, упадку Вольдемараса не треба також інтерпретувати в той спосіб, що литовці не хочуть в того роду ситуації подавати площин до нападу зівовні? Того роду можливості існували латентно й вони виникали завсіди, скільки разів приходив період франко-німецького зближення. Перший такий момент мав місце в 1926. р., другий на весні 1928. р. Нині ця загроза виростає перед Литвою у трете. Вольдемарас був завсіди червоною плахтою, що могла послужити полякам для виправдання їх нападу. Ту червону плахту нині сховали й навіть замкнули під ключ. Невже стоїмо перед періодом польсько-литовського зближення, як відборонної литовської міри перед можливостями майбутнього?

Активізація внутрішньо-політичних фронтів, характеристична взагалі для європейської політики останніх тижнів, виявляється теж дуже маркантно в державах, які складають т. зв. «систему пуанкаризму», отжеж в Чехії, Польщі, Югославії і Румунії. У Чехословацчині бачимо дві справи, що майже цілком відвертають увагу чеських мас від цього, що твориться нині у площині закордонної політики. У половині вересня розпущено чеський парламент і сенат перед впливом каденції. Це ставлять у деякий звязок із процесом проти словацького посла др. Туки, якому зроблено закид державної зради, а саме, що він провадив акцію у напрямку відірвання Словацчини від Чехії, при чім послуговувався активно мадярською, особливож грошевою і розвідною підтримкою. Туку засуджено на 15 літ тюрми. Характеристично, що др-а Туку поставили словаки мимо засуду, або радше, якраз для цього, на перше місце своєї автономістичної словацької лісти. Не від речі буде згадати, що на початку вересня чеська преса живо обурювалась, що в раді міністрів, де в той час дебатовано тайні мілітарні договори, приймали участь також німці і словаки. Ця обставина вказує на те, що чехи почувують свою систему настільки закріпленою, що можуть сміло піднімати боротьбу. Близькі вибори до законодавчих установ послужать без сумніву дальшою притокою для цього, щоб збільшити число чеських послів і тимсамим централістичні праявляють впливи. Правда, нині словаки ставлять на перше місце своєї виборчої лісти др. Туку. Це своєрідна заповідь безкомпромісовості в дальшій змаганні словаків за автономізм. Але з другого боку, отверта

протнавтономістична кампанія чехів показує, що чехи цього на далеку віддали не бояться і мають мабуть рацію, бо особливо словацька молодь не стоїть одним фронтом за словацькими автономістичним чи навіть самостійницьким проводом. У даний мент не є виключене, що чехи настільки сильно оборонять свої позиції при виборах, що в наслідку зможуть собі дозволити знову на т. зв. «чеський кабінет», отже без німців а може й без словаків.

Три роки парламентарного подружжя з міщанськими німецькими партіями мали цей безсумнівний наслідок, що Чехія, до певної міри й на доволі довгий протяг часу, внутрішньо сконсолідувалась. Це скапіталізував Бенеш передусім назовні. Цей доволітній спокій на міжнаціональним, особливо чесько-німецьким фронті, придбав Чехії багато довіря за кордоном, викликав вражіння значної чеської спосібности й державної закріплености. Замітне заворушення на внутрішнім чеським фронті робить однак у немалій мірі вражіння політичного маневру, щоб відвернути увагу чеських мас від політичного ставання за кордоном. Стоїмо в ситуації, де помітно залутується і місцями таки вривається дотеперішня простота й послідовність чеської політичної закордонної лінії. Був час, коли імя Бенеша звучало в Європі як звінка шляхотна монета. Нині можемо ствердити свого роду сумерк його особи, якусь сіру тінь, що лягла впоперек його зовнішньо-політичної дороги. Великі дні Бенеша припадають на час розвитку системи пуанкаризму. У тім часі Чехія грала ролю кліщової протинімецької потуги. Ця політика була побудована передусім на протинімецьким завданні, нині витворюється, одначе, ситуація, неначеб передпосилки для того роду пуанкаризовської, виразно протинімецької, політики мали де-далі змінитись і Чехія стояла перед надходячим примусом перевести перегляд своєї зовнішньої політики. Минулий десятилітній період європейської політики був характеристичний для союзницьких конструкцій у роді французького пуанкаризму, системи італійського ревізіонізму, системи англійського бльокадового коаліційного фронту проти большевиків тощо. Цей період неначеб закінчений. Очевидне творення англійсько-німецького політичного бльоку починає щораз більше відділювати на Європу. Зовнішньо-політичні фронти попереувались у такий краєвид, що старі позиції пуанкаризму, фашистського ревізіонізму тощо стоять пустарем. Чехія, Польща, Югославія, все це неначеб

втрало раптом дотеперішню ціль свого зовнішньо-політичного існування, свою провідню зовнішньо-політичну ідею. Це хвилеве незорієнтовання у дальшій розвитку ширшої світової політики, взагаліж незорієнтовання у можливостях спеціально європейської ролі в тім розвитку спричинює певну констернацію у цілім ряді держав, яка виявляється перш за все в доволі ненормальній активізації внутрішньо-державних справ.

Цілком подібну ситуацію бачимо також у Польщі. Оскільки в Чехії маємо без сумніву, до діла з державою багато більш квалітативних вартостей ніж Польща, і деяка констернація та незорієнтованість у дальшій лінії своєї зовнішньої політики, ще далеко не пересуджує стабільности самої держави чи хочаб особистої позиції др. Бенеша, то зате в багато примітивнішій й імпульсивнішій Польщі втрата своєї зовнішньо-політичної лінії і несвідомість майбутнього привела передусім до особистого захитання позиції Залеского. Поляки вже від довшого часу інстинктивно здавали собі справу, що за кордоном Польщі твориться щось не добре, що Європа, сама по собі, стоїть перед цілком новими можливостями й що в дальшій розвитку справ та роля, яку призначено Польщі з волі Клемансо й Пуанкаре, буде силою подій піддане ревізії. Ми бачили доволі рапідний поворот Польщі в орбіту системи фашизму, неначеб Польща насилу хотіла собі найти нових союзників, нову систему свого зовнішньо-політичного закріплення. На конференції у Гааг виявилось, що поляків не допустять до вирішування тісної франко-німецької проблеми. Залескі не був у стані сотворити іunctim поміж звільненням Надренії а своїм Східним Льюкарно, яке йому принеслоб гарантію західних польських кордонів. У всякім разі Польща станула перед загрозою франко-німецького порозуміння, яке зрештою скриває в собі своєрідні «паневропейські» тенденції. Проти-німецька легенда пуанкаризму неначеб стихає, зате поляки стоять перед можливістю, що внаслідок розвитку відношень поміж світовими потугами створиться згодом або франко-німецько-італійський, т. зв. паневропейський бльоку проти бльоку англійсько-німецького капіталу виможє засобами своєї політики тісну співпрацю Німеччині і Франції. Так чи інакше, поляки гублять свою проти-німецьку позицію. У тій ситуації Залескі не міг встановити свого гарантійного іunctim і не є виключене, що Пілсудскі його вкінці прожне. І зновуж

таки наслідком тої неорієнтованости назовні приходять попросту зі закономірною силою активізація внутрі. Ми бачимо дивачні конференції Пілсудского з опозицією, бачимо, як знаменитий полковник і суспільний міністер, Пристор, організує нагінки на ПМС; із тих перспектив є дуже правдоподібне внутрішнє загострення курсу пілсудщини, яке тим разом дуже легко може висловитись у нагінці на українців. Осьтак кружляють по Варшаві непроверені думки про можливість розв'язання української парламентарної репрезентації й арешти цілого ряду послів, про можливість репресій, походу на наші економічні установи тощо. Справа ускладнюється щею остільки, що по букві закона, польський сойм мусівби зібратись до кінця жовтня на бюджетову сесію; у той спосіб вирішення внутрішньо-польської ділеми: парламентаризм чи диктатура, стара чи нова конституція, все це спричинює таку внутрішню польську колотнечу, що цього вповні вистарчає, щоб відвернути увагу від тих нових дійсностей, які творяться за кордоном.

Подією того самого внутрішнього характеру, що вповні зуміла зайняти увагу цілої держави було перетворення чи там перейменування «Королівства Сербів-Хорватів-Словінців» у «Королівство Югославія». Давніших 36 округ держави замієно на 19 банатів, переведено адміністративну реформу, все це неначеб з мотивів «остаточного зліквідовання сербсько-хорватського конфлікту». Але й тим разом за зміною зовнішньої етикетки не йде зміна внутрішнього змісту. Ціле оте перейменування й звязана з ним адміністративна реформа, це ніщо інше як тільки черговий засіб у поборюванні хорватів. Вже сам уклад нових банатів показує, куди веде дорога цю «реформу». Цього «перестрою» вистарчило, щоб вповні абсорбувати увагу новоспечених «югославян» від подій на зовнішнім фронті, або радше від тих угруповань і нових зовнішньо-політичних світових комбінацій, які скриваються поза хвилевою маскою спокою на західнім фронті.

Теж саме в Румунії. Починаючи від подій в Лупенах а кінчаючи на цілком «несподіваним» доволі цараністичного уряду повернути «екс-принцові» Каролеві до краю, ми бачили цілий ряд замітних внутрішніх подій, які довели до активізації внутрішнього фронту. Румуне теж неначеб не бачать, що діється назовні, мають повні руки справ у власнім нутрі. Більш усього робить їм клопіт менше знаменита від «югославянської» адміністративна «реформа», скарікатуризована

«добра воля» цараністів, з цього часу як добились вони до жолуба і влади. Нікого цюю «реформою» не позискали, але за те багато втратили. Неспокої і заговори поміж старшинами, активізація лібералів, заповідь повороту «королевича» до краю, ось симптоми внутрішньої румунської ситуації.

Зовнішньо-політична непевність, скривана поза внутрішньою метушню, особливо помітна в системі пуанкаризму, але вона теж захоплює Литву, Італію а навіть у деякій мірі Болгарію і Грецію. Іде тут взагалі про кризу європейської зовнішньо-політичної думки. Виявляється, що європейські держави не зможуть залишитись на вироблених позиціях, і що від тепер неначебно починається *новий період зовнішньо-політичного європейського оформлювання*. Вихідні точки цього процесу позначають такі події, зм. ситуації: *справа англосаксонського політичного зб'юковання і реальна можливість європейської політичної консолідації*.

У січні й лютім ц. р. факт сильного британсько-американського напруження зробився настільки очевидний, настільки загрозливий і безпосередньо реальний, що можна було з деякою сміливістю твердити, що рано, чи пізно це напруження покінчиться катастрофальним розривом. Проти себе стояли дві величезні конкурентні потуги; Америка наспіх розбудовувала свою флоту, Англія, не маючи для цього фінансової спроможності, шукала собі флотових союзників навіть за ціну далекойдучих уступок на континенті. Цього союзника нашпили англійці у Франції. Японія виявляла тенденції приступити до цієї спілки. Зате Америка, покладаючись зрештою вповні на свої автаркічні сили, працювала грішми й дипломатією в Москві, приготавляючи ССРС до наскоку на англійців в Азії. Позначились два фронти, тут Англія зі своїми трабантами, там всемогуча Америка з ССРС за своїми плечами.

Пів року пізніше бачимо цілком протилежну картину. Поміж Англією й Америкою, які тільки що гострили на себе зуби й тихцем кували зброю, ідуть успішні розброюючі переговори, антагонізм падає до зера, обі держави робляться з ворогів приятелями. Звідки цей зворот?

Англійська політика дуже часто міняє засоби, зате ніколи не міняє своїх цілей. Їхня ціль: ідея Імперії. Ще донедавна була вона динамічна й керувалась бажанням найбільшого розросту. Нині ідея Імперії є статична, бо вчорашній воюючий імперіалізм здобув у дійсності вже усе, що могло собі колинебудь бажати

бритійське серце. У великій війні англійці здобули рештки цього, що хотіли здобути. Передусім відібрали німцям їхні колонії, а крім цього створили Middle East Empire. Правда, вони матимуть ще немало турбот зі своїми передне-азійськими здобутками, заки вони їх політично перемнуть й уложать органічно у свою світову імперську систему. Останні події в Палестині, в Арапії в Єгипті й ін. показують, що справа йде не так уже легко. Але як основну рису сучасної британської політики треба підкреслити: насиченість, сатурованість, тенденцію не до територіального росту, але перш за все до *зберігання*. Зате в ту станичну імперську цілдь вповні вміщується тенденція до господарських економічних здобутків. Вимовним виразником цієї тенденції є поїздка лорда Д'Аберона, колишнього британського посла в Берліні до Південної Америки — неначебно в цілях студії. Іде тут очевидячки про місію англійського капіталу на простор Південної Америки. Нині вже нема нічого такого, що Англія моглаби здобувати гарматами. Звідси теж страх перед чужою зброєю, перед війною, яка моглаб заквестіонувати всі британські здобутки. Скількиб там війн і не велось, Англія нічого більше вже здобути не може. Осбтак тенденція до пацифізму, до спокійного використання і стравлення своїх попередніх здобутків іде крізь усі шари англійської суспільності й усі три підставові політичні групи: консерватистів, лейбуристів і лібералів. Фраза про світовий мир не є для англійців фразою. Вони його щиро бажать.

Англія мала дві можливості повести так свою політику, щоб цей мир собі забезпечити. По однім боці Атлантику на європейських руїнах і «мирових» договорах залишилась Франція зі своїми трабантами. Із другого боку Америка. Не могучи гарантувати світового миру з бази своєї splendid isolation, англійці мусіли із кимсь звязатись. Їх вибір упав на французів. Це з двох причин. Раз, що англійці потребували французів як європейського фронту проти ССРС а друге, що тільки флотова сполука із Францією давала англійцям перевагу над Америкою. А власне Америка ставала щораз гострішим суперником і то якраз у тій площині, в якій ще англійці могли щонебудь здобувати, отже у фінансовій. Але американці цієї франко-британської сполуки не настрашилися. Навпаки, вони підняли наступ. Найперше розклали фронт європейських держав, потенціально триманий у франко-британській руці, своїм золотом. Потім перейшли в наступ

політичний за допомогою пакту Келлога. Повели настільки зручну політику, що захитали довіря англійців до свого союзника Франції — і навпаки. Цього союзу неможливо було втримати. І англійці змінили фронт та покидаючи Францію, перекидаються оце в бік Америки. Англосаксонське зб'юковання дає ідеї довготривалого світового миру доволі стійкий підмурівок. Це англоамериканське зближення тим більше реальне, що існує можливість спільної праці у площині економічній.

Цей відворот від Франції позначається доволі цікавими й навіть драматичними етапами. Англійці прегарно поділили між собою ролі. Консерватисти заступали концепцію французьку. Лейбур і взагалі англійська демократія концепцію американську. Відступ позначився від виборів у травні ц. р. Найперше Сноуден заявив, що не признає реґляментації франко-британських воєнних боргів, яка кривдить Англію. Це був сигнал. Вперше політика робітників розгорнулася вповні на репараційній конференції у Гааг. Різкий фронт Сноудена супроти французів мав на ділі не так уже здобуття кількох десятків репараційних мільонів для Англії більше, як радше зломання політичного престоїжу Франції. Тим методом англійці дорешти отряслися зі слідів недавніх ще французьких політичних обнять. Із черги лорд Сесіль переводить на X. сесії Союзу Народів гостру кампанію у справі *розброєння на континенті* й тим дуже сильно бе Францію. Згодом з англійського боку підноситься в Женеві почин, щоб *уніфікувати пакт Келлога з пактом Союзу Народів*. Практична ціль акції полягає в цьому, щоб унеможливити превентивні санкційні війни, передбачені в пакті Союзу, щоб осбтак замкнути французам фірточку для якоїнебудь нової європейської веселої «воєнки». Далі англійці приступають до договору про *обов'язковість міжнародних судів* у Гааг — і тим дорешти внеможливолюють французам політику внутрішньо-європейських інтервенцій. Франція знайшлась в деякій зовнішньо-політичній ізоляції.

У міру цього, як розвивався проти-французький дипломатичний фронт англійців, ішов теж розвиток тактики наближення до Америки. Англійці найперше вели балачки з американським амбасадором у Лондоні, відомим генералом Доусом, шукаючи бази для флотового порозуміння. Ті балачки покінчилися настільки успішно, що дедалі відкривалась можливість для подорожі прем'єра Мекдональда до Америки, щоб особи-

сто вигладити останні різниці, та оскільки не заключити нову, тим разом британсько-американську антанту, то бодай прийти до політичного gentlemen agreement, що у своїх практичних наслідках було б вповні однозначне з формально заключеною антантою. І справді, під кінець вересня Мекдональд виїхав до Америки. Булоб передвчасним губитись в допущеннях на тему, як виглядає зміст його політичних балачок і рішень. У всякім разі, на випадок, колиб оте порозуміння було справжнє і цілком випадало по думці Мекдональда, цілий світ стоявби перед перспективою світового миру на протязі принаймні кількадесять літ. Збройна, фінансова й політична сила обох партнерів є така велитенська, що всякі спроби організованого спротиву є згорі засуджені на повну безвиглядність. Факт існування англосаксонського силово-політичного б'юку відзначаєби розвиток світової історії на протязі десятків літ і власне з цієї точки отвираються цілком нові площини для постановки європейської політики.

Причини, які з другого боку спонукують Америку на цей альянс з британцями, лежать по суті в тійже ідеї економічної експансії, що й у випадку британців. Американці потребують миру для сканіталізованя своїх воєнних завойовань, американська релігія бізнесу і prosperity настільки опанувала ментальність енкї, що вони радо йдуть на компроміс, оскільки він дає їм можливість спокійно продовжувати свої гешефти. Війна не є бізнес і не можна війна може принести такі барити як остання велика різниця поміж європейцями. А вже війна з британцями цілком не зановідає доброго гешефту. Тому американці її радо вимінають, радо діляться покищо сферами світових економічних впливів, як довго взагалі існує й існуватиме можливість вивозити своїми капіталами «фінансово пусті простори». Підставою порозуміння є гіпотеза про можливість спільних заробітків дець «на боці». Співпраця англосаксонців витьворює в Європі цілком нову політичну ситуацію, яку можна окреслити коротко в той спосіб: англосаксонці будуть намагатись створити з Європи політичний б'юк під певною супрематією англоамериканського капіталу. Європа робиться своєрідною цього капіталу для його походу на простори європейського Сходу, азійського Заходу і Північної Африки. Ми стоялиб осбтак перед конкретною можливістю створення своєрідної англосаксонської Панєвропи, яка своєю природою і своїм змістом буде чимсь дія-

метрально протилежним до цього, як оту Паневропу плянує собі нині Бріан, а ще вчора, у цілком інших формах плянував її Штреземан.

Із цієї точки отвирається можливість трактування європейської проблеми теж у площині організації проти-англосаксонського силовополітичного блоку з бази Європи. Симптоматичним у цім відношенні був цілий ряд протестів Франції, Італії і Японії проти англоамериканського порозуміння, або радше, проти флотових переговорів англосаксонців поза плечима названих тут держав. В Європі щораз більше будиться свідомість і зрозуміння цього, що на практиці означає тиме для «старого світу» англосаксонський альянс. Це є початок єгипетської неволі Європи в панів долара. Але та свідомість є в дійсності безсила. Оборонне зблокування Європи вимагало б так ґрунтовної зміни європейських відносин і передусім уневажнення версальського диктату, так основної ревізії європейської ментальності, що консолідація на протиамериканській і протианглійській базі є так добре як виключена. Європейська пісня здається покищо відспівана.

У тих перспективах вириває однаке ще одно питання: оскільки це, обговорюване тепер скрізь, англо-американське порозуміння має вигляд на тривалість? Оскільки вже тепер можливо вплинути у зміст англо-американського морського компромісу та освідомити собі його історію, можна сміло твердити, що рах *anglo-saxonica* ні трохи не стоїть *sub specie aeternitatis*.

Перш за все у розгляді тих справ треба шильно виминати вислову «англо-американське розброєння», бо про таке нема мови. Цей вислів зводить проблему в неправильну площину розгляду. Для повного зрозуміння справи треба знати події і розвиток т. зв. «Вашингтонської конференції» 1921—22. р. Щойно в тих днях доходить вага тодішніх подій вповні до свідомости широкої людської маси. Це була перша велика і вдатна спроба Америки скапіталізувати барисні великої війни передусім у силовополітичній відношенні. Якраз на тій конференції встановлено для морських сил відношення 5 : 5 : 3 : 2 : 2. в порядку: Америка, Англія, Японія, Франція, Італія. Отже, що на кожних п'ять великих американських чи англійських кораблів не могло випадати більше як три японські або два французькі чи італійські. Ця умова відносилась покищо тільки до великих боєвих кораблів, т. зн. дренавтів чи супердренавтів. Англосаксонцям вдалось таким чином від-

тиснути Японію на третє, а обі інші європейські держави аж на четверте місце. Революційним зате було в тій умові призначення флотового зрівняння Англії й Америки, — з тим однаке обмеженням, що ця умова не є обов'язуюча для всіх інших типів морської зброї. Це значить, що кожна потуга могла будувати скільки кружляків, підводних лодок, тощо; цілком по своїй впадоби. Усталено однаке, що нормальний кружляк не сміє мати більше як 10.000 тон водовитиснення. Почались осьтак горячкові зброєння і будова кружляків. Але вже в 1921—22. р. Американці станули на тім, що принцип відношення 5 : 5 : 3 : 2 : 2 має бути досягнений на всі роди морської зброї. У 1925. р. Америка поробила перші кроки в напрямку певного здійснення своєї тези, однаке без наслідків. У 1927. р. запросив американський уряд до Женеві Англію і Японію як заінтересованих, а Францію й Італію як глядачів. Конференцію однаке вже по кількох днях сторпедовано й то з двох боків, англійського й американського. Англійська позиція була вже спочатку негативна. Затє щойно недавно виявилось, що американська пароплавна індустрія тримала на конференції своїх агентів, які за дорогої гроші мали обов'язок конференцію зірвати. Імя одного з них розкрито і справа Шерера наробила в останніх часах в Америці дуже багато шуму. У хвилині, де англосаксонське порозуміння мабуть здійсниться, мало Шерера віщають: зброєння зробились такби мовити неактуальні. Мимо женеvської невдачі Америка не закинула плянів вибити Англії з рук її морську зброю. Ситуація, яка витворилась після Вашингтонської Конференції, виявилась в дійсності для Америки остільки некорисна, що англійці побудували цілу масу малих, т. зв. вашингтонських кружляків завбільшки 10.000 тон, що при розташованні англійських посілостей і багатві флотових пунктів означало для Англії перевагу. Зогляду на територіяльну зблокованість і деяку замкненість між двома величезними океанами Америка могла послугоуватись щодлиш кораблями великого типу, які були б здібні переборювати пустарі обох океанів без цього, щоб потребувати флотових пунктів, яких Америка в тій мірі, що Англія, у світі не посідає. Томуто Америка виставила слідуючу тезу: або Англія знизить число своїх кружляків до американського стандарту, або Америка підвищить число своїх кружляків до стандарту англійського. Консервативний уряд Болдвіна не хотів іти ні цюю ні другою дорогою, але ви-

брав третю і в 1928. р. заключив флотовий альянс із французами. Одночасно англійці намагались здобути собі допомогу Японії. У тій цілі японський дипломат граф Ушіда їздив до Лондону. Напруження досягло на переломі 1928—29. р. свого вершка. Американці дали до зрозуміння, що їм зрештою однаково, з ким буде вязатись Англія. У данім разі Америка заявила готовою розбудовувати свою флоту так довго, доки не осягне зрівняння з англійцями і їх всіми можливими союзниками: Японією, Францією й ін. Але мусіло прийти ще щось краще: американці висунули проблему «свободи океанів». Англійці стояли, розуміється, на своїм «старім праві» безоглядної блокади свого противника. Американці заявили, що вони признають принцип свободи океанів, т. зн., що в разі поважного випадку блокада цього чи іншого англійського противника їх нічого не буде обходити, і вони будуть з тим противником торгувати. Вороги Англії не є ще одночасно ворогами Америки й горе тоді британцям, якщо вони важились би зачіпати американські пароплави. І американці швидко доказали, що вони не роблять жартів. В американських законодавчих палатах проходить биль Куліджа про будову перших 15 кружляків на протязі найближчих трьох років. Це помогло. 26. січня 1929. р. заявив Чемберлен в одній промові в Бірмінгемі, що Англія признає Америці зрівняння в питанні кружляків. Але Чемберлен не висловився конкретніше, як він собі це зрівняння представляє. Осьтак 5. лютого 1929. р. американський сенат ратифікує закон Куліджа і перших п'ять кружляків ідуть на верфти. Запахло порохом.

4. марта 1929. р. Кулідж і Келлог відійшли, на їх місце прийшли Гувер і Етінсон. Гувер почав гру на два боки. Раз запропонував англійцям сходити в лій справі, а з другого боку підмінував франкобритійську антанту, ставлючись та французьку точку погляду у справі французьких континентальних збройних езерв. Це зломил англійців остаточно. Лондоні тимчасом прийшов до влади Макдональд. Цей підніс до гори обі руки. Зогляду на те, що обі сили послугоувались ріжними типами кораблів, американці клали вагу на кораблі великі, англійці на малі так, що трудно було ви-найти базу паритетности. Тоді американський адмірал Гілері Джонс вигадав т. зв. «доймову міру» (*yardstick*), якою найдець можливість оту ефективну рівність поміж американськими великими й англійськими малими кружляками вста-

новити. Вислід був той, що американці будуть мати перевагу у великих, а англійці в малих кружляках. Оскільки Кулідж вибрав першу дорогу: підвищити американські кружляки до стандарту Англії, остільки теж Гувер намагається іти шляхом протилежним і зменшити англійську флоту до стандарту Америки. Осьтак Англія не потребує своїх надвишкових кружляків затоплювати, однаке не буде нових і передчасно вилучує зі служби старші річники, аж доки не осягне числа 50 кружляків. Американці будуть їх за те мати 41. Тимчасом Америка матиме 21. великих кружляків, а Англія тільки 18. Усього Америка хоче мати 315.000 тон збройної флоту і признає Англія 340.000. Існує що ріжниця на 30.000 тон, але нею ніхто собі голови задто не ломить.

Виследи? Дійсна програма Англії, яка є засуджена на застій в будові своєї морської сили в той час, коли американці будуть добудовувати, щоб осягнути аж 1936. р. повне зрівняння з англійцями. У тій ситуації Америка може спокійно йти на франко-бритійський пакт, на протязі найближчих 7 літ Америка буде постійно зброїтись, а Англія розброюватись. Крім цього, цілком не вирішено проблеми «свободи океанів». І має рацію «Observer» з 2. грудня 1928. р., коли каже: «якщо буде можливо вирішити це питання, то все буде вирішене, якщо його не вирішите, то нічого не буде вирішене». І власне тут скривається корінь проблеми. Чи є це все розброєння? Чому не піднімуть англійські адміралі протесту? Англія хотіла мати 70 кружляків на 500.000 тон. Дістане 50 кружляків на 340.000 тон. Макдональд підніс до гори руки, в Лондоні зрозуміли, що їм зброєння і перегони з Америкою не під силу. Ждуть тепер, як вже часто в історії, на час і вірять що він для них працює. Потішує їх стара вироблена максима *wait and see!* Ждати й дивитись. Уся решта якось прийде. Колиб була небезпека справжнього розброєння, невже тихо сиділиб американські флотові фанатки, люде із *big navy posty*. Для чого мовчати? Видно вдоволені Видно заспокоює їх факт, що Америка буде будувати, більше навіть, як це передбачував у своїй програмі Кулідж. В отій рах *anglo-saxonica* перед веде Америка. Із бази репараційних конференцій вона творить, за політичною підтримкою Англії, єдиний європейський фронт; щораз більше розростається, щораз ширше дебатується проєкт європейського репараційного банку, отої бази, на якій буде побудований

американський уклад Європи. Іде велика, хоч і повільна, мобілізація. У тім світі ціла десятилітня європейська гра пуанкарізмів, ревізіонізмів тощо виглядає як кордонні міністри. Замовкли противенства, Перестали вояжувати по всій Європі задіточа забавка. Замовкли противенства. всяких балканських і балтійських договірних пактів: європейські держави почали затурбовано займатись своїми внутрішніми справами, не знаючи, як їм бути й що їм робити назовні.

Зате Троцький збирається знову їхати до Кремля і мабуть поїде. Мабуть тільки в червоній Москві прихильно схоплюють ритм години. У хвилині, коли очевидячки готується найзд долларового капіталу на Схід Європи, і то капіталу політично об'єднаного, приходиться хвилю великої небезпеки. Знаменні є умови Троцького, які він поставив у справі повороту. Передусім виключення порозуміння з Лондоном. Потім полівіння курсу й нова

гра на всесвітню революцію. Большевизм буде мабуть боронитись. Цей капітал мав дві можливості почати з бази об'єднаної Європи наступ на Схід, або засіб економічної блокади, або засіб мирної пенетрації шляхом усякого роду плянів Дюса для Росії тощо. Обі дороги є тожсамі зі зломанням большевизму. І є з тих перспектив ще цілком невідомо, в що обернеться успішна місія Довгалевського в Лондоні в справі нав'язання англо-радянських відносин. Одно майже певне: що евентуальний поворот Троцького до Москви означатиме відброду большевизму на смерть і життя.

Із тих перспектив розвиток міжнародної політики заторкає теж безпосередню нашу справу. Оскільки будуть справджуватись усі повище окреслені тенденції і можливості, остільки теж гострійше стоятиме перед нашою політикою обов'язок займатись виразне ставовище.

15. X. 1929.

Порай.

Огляд господарського життя країн колоніальних та напівколоніальних.

З усіх країн Азії та Африки незалежними можна вважати лише Японію, Хіну та Туреччину (формально незалежними державами являються також Персія, Афганістан, Сіам та Абесинія) тоді як решта знаходяться в колоніальній або напівколоніальній залежності від Великобританії (Єгипет, Південна Африка), Франції (Індокіна, Аляжир), Голландії (Індонезія), Злучених Держав (Філіппіни), Японії (Корея), Росії (Сибір, Далекі Схід, Закаспійські та Закавказькі терени), Бельгії, Італії, Португалії та Іспанії.

Одна лише Великобританія опанувала тереном до 26 мільйонів кв. кіл. (з Океанією, яка має 8,5 кв. кіл. і до 9 мільйонів населення) із населенням коло 430 мільйонів душ (в Азії до 7,5 мільйонів кв. кіл. із понад 360 мільйонів нас., в Африці понад 10 мільйонів кв. кіл. й коло 60 мільйонів нас.). Так само Франція посідає до 14 мільйонів кв. кіл. простору й понад 60 мільйонів населення (в Азії 860 тисяч кв. кіл. і коло 25 мільйонів нас., а в Африці понад 13 мільйонів кв. кіл. із понад 35 мільйонів нас.). Далі Голландія посідає т. зв. Індонезію (Борнео, Суматра, Ява) із тереном понад 1,8 мільйонів кв. кіл. і з більше 50 мільйонів нас.; Бельгія посідає Конго (2,4 мільйонів кв. кіл. з населенням коло 20 мільйонів); Португалія Анголу, Мозамбік (2,4 мільйонів кв. кіл. та понад 8 мільйонів нас.); Італія — Лібію, Самалі та Еритрію (2 мільйонів кв. кіл. та понад 3 мільйонів

нас.); Іспанія — частину Мароко та деякі острови (300 тисяч кв. кіл. та до 1 мільйонів нас.). Вкінці Росія захопила під своє панування в Азії коло 17 мільйонів кв. кіл. простору з населенням понад 43 мільйонів, а Злучені Держави філіппінські та інші острови з тереном до 300 тисяч кв. кіл. і з населенням понад 12 мільйонів.

Не треба забувати, що формально самостійні — етіопська Абесинія (900 тис. кв. кіл. із населенням коло 12 мільйонів) та муринська республіка Лібєрія (100 тис. кв. кіл. з населенням понад 1,6 мільйонів) фактично теж знаходяться у становищі колоніальних країн. Далі, такі терени, як Зовнішня Монголія та Непаль треба лише умовно вважати незалежними від Росії чи Великобританії. Крім того Японія посідає до 300 тис. кв. кіл. колоніальних теренів із населенням коло 23 мільйонів душ (Корея, Формоза, Південна Манджурія, частина Сахаліну та острови Кюрілінські, Маріанські й інші). Отже в Азії (41,9 мільйонів кв. кіл. та 1,1 мільйонів нас.) лише коло 14 мільйонів кв. кіл. простору з населенням коло 560 мільйонів душ являються незалежними країнами, а саме Японія (388 тис. кв. кіл. 62 мільйонів нас. без колоній), Хіна (11 мільйонів кв. кіл. понад 450 мільйонів нас. разом з Тибетом, хінським Туркестаном та внутрішньою Монголією, які власне можна вважати хінськими колоніями), Сіам

(518 тисяч кв. кіл., до 10 мільйонів нас.), Афганістан (635 тис. кв. кіл., до 10 мільйонів нас.), Персія (1,6 мільйонів кв. кіл., понад 10 мільйонів нас.) та Туреччина (873 тис. кв. кіл., коло 12 мільйонів нас.). Фактичнож тільки Японія та почасти Туреччина, а нині Хіна поволі вже здобули, або здобувають собі також господарську незалежність. Правда, Хіна в боротьбі проти англо-японської колоніальної залежності все більше попадає в залежність від американського капіталу, який за останні роки почав захоплювати також хінський ринок збуту. Інші азійські «незалежні» країни, як також африканські (наприклад Єгипет з 1 мільйонів кв. кіл. простору та понад 14 мільйонів нас.) являються колоніями чи напівколоніями промислових європейських держав. Ці переважно аграрні країни визискує в дійсності європейський капітал може гірше, ніж Великобританія т. зв. свої «домінії» (Австралія, Зеландія, Південна Африка). Вже нічого й згадувати, що решту колоніальних теренів, якто Індія, Мароко, Аляжир, Туніс, різні арабські країни або муринські терени Європа вважає лише дуже вигідним для себе ринком збуту або джерелом технічної сировини чи споживних продуктів. Правда, у деяких своїх колоніях європейський капітал робить також різні інвестиції, оскільки там можна дуже вигідно визискувати місцеву, справді дешеvu робочу силу, або де можна легко поширити добування палива, особливо нафти, чи налагодити розвиток тої чи іншої дуже необхідної або вигідної для метрополій та лузі промисловості.

Цілком зрозуміло, що великі й навіть дрібні імперіалістичні держави ніколи добровільно не відмовляться від цього панування над своїми колоніальними теренами, поки самі, поневолені нині, народи Азії та Африки, досягнувши належного ступня культури та цивілізації, не відкинуть «опіки» промислово-фінансового європейського капіталу таксамо, як відкинули вони місію європейського християнства в попередній період експансії торговельного капіталу. Країни колоніальні шляхом упертої боротьби за своє визволення таксамо, як колишні європейські колонії в Америці, стануть справді незалежними та будуть відігравати належну їм роль у світовім господарстві, що треба пам'ятати, що більшість простору Азії та Африки не надається до європейської колонізації. От напр. в Індії із населенням майже 345 мільйонів душ перебуває всього до 0,5 мільйонів європейців, а в півній Африці європейців нема й з мільйонів (з чого коло 1,6 мільйонів у південній Африці,

а в північній всього коло 1 мільйонів, і до 0,4 мільйонів у середній). Таксамо в голандській Індонезії є лише 0,3 мільйонів європейців на 50 мільйонів місцевого населення. Характерно також що Японія за час свого 25-літнього панування в Кореї та південній Манджурії спромоглася переселити туди всього до 0,5 мільйонів душ японців (з чого коло 0,4 мільйонів у Корею, яка нараховує до 20 мільйонів населення). Правда, Великобританії вдалось цілком сколонізувати Австралію та Нову Зеландію, але саме ці домініони добились найбільшої незалежності від метрополії та загрожують у будучині може й зовсім відділитись від Великобританії. Таксамо Росія спромоглася заселити Сибір та почасти Далекі Схід, але закавказькі та закаспійські терени на 80—90% мають своє тубільне населення і змагаються за відділення від Росії. Не відомо, чи властє Росії остаточно захопити навіть Далекі Схід, бо туди почали сунути за останні роки корейці та хінці. Отже невиключено, що в будучині Росія втратить також Далекі Схід, бо росіяни там навіть менше, ніж українці, а монгольській расі значно легше опанувати цими теренами, ніж дуже далекій Москві. Недавній російсько-хінський конфлікт у Манджурії лише дрібний епізод у дальніших змаганнях Хіни, Росії а також Японії за панування на Далекім Сході.

Боротьба колоніальних та взагалі поневолених народів за своє визволення буде все зростати. Комінтерн мав надію використати цей визвольний рух для своїх цілей; та російські комуністи зазнали нової поразки в Азії якраз тому, що Світова Росія намагалась під ріжними гаслами та притоками поширити своє панування й на хінські терени, як це свого часу вона зробила на Україні, на Кавказі тощо. Європейські соціалісти нині вже перестали галасувати про визвольну місію соціалізму й обмежуються тільки балаканням про світовий мир та про всякі спільні держав, забуваючи про те, що сотні мільйонів поневолених націй змагаються за свою волю, що устійнення Європи і світу на ґрунті сучасних відносин лише зміцнилоб поневолення та визискування колоніальних країн та пригноблених націй не лише в цілім світі, але також в Європі. Країнам колоніальним та націям поневоленим нема чого покладати будь-яких надій на соціалізм чи комунізм, що дбають про інтереси промислових націй, таксамо, як не було підстави покладати їм свої надії на визвольну місію християнства. Лише власними силами, себто шляхом тяжкої боротьби та використову-

вання ріжних імперіялістичних чварів і суперництва великих держав, зможуть колоніяльні країни здобути собі кращу долю.

Отже не диво, що Азія без совітських теренів, посідаючи до 18,7% світового простору (коло 25 міл. кіл.) та коло 52% усього населення, добуває (без азійських теренів совітського союзу) лише 80 міл. тон вугля (6%), 3,4 міл. тон залізної руди (2,1%) та 13,7% міл. тон нафти (7,6%), що вона продукує тільки 2,2 міл. тон чавуну (2,5%), до 2,1 міл. тон криці (1,8%), 0,09 міл. тон міді (4,5%), 0,01 міл. тон олова (0,7%), 0,03 міл. тон цинку (1,8%), до 1 міл. тон манганової руди (25%) та понад 100 міл. тон цинової руди (70%). Такий низький рівень розвитку металургії та добування вугля і ріжних руд (особливо залізної) пояснює не те, що Азія не має належних природних багатств, бо одна Хіна має удвічі більше покладів вугля, ніж Великобританія, а Індія лише на половину менше від останньої; Азія посідає досить великі поклади руд та колірових металів. Цей низький рівень пояснює брак місцевих капіталів, а також те, що європейські чи американські капіталісти зовсім незацікавлені розвитком азійської металургії та звязаної з нею металоборібною чи машинобудівельною промисловістю. Вони вчасті навіть ввозять руди та метали з Азії, а довозять туди чавун, сталь, машини і всякі металовироби. Так Великобританія не лише не дбає про розвиток індійської металургії, але навпаки, перешкоджає місцевому капіталові її розвивати, довозячи до Індії виробу власної металургії. Мало того, вона на підставі високих мит забезпечує своїм власним виробам індійський ринок збуту, побороюючи таким робом суперництво інших країн. Таку саме політику провадять також інші європейські метрополії у своїх колоніях в Азії, а разом зі Злученими Державами та Японією визискують Хіну, Сіям, Персію й ін. Цікаво, що Японія зовсім не посідає залізної та інших руд і мало колірових металів, а тому японський капітал добуває їх, а також почасти вугіль у Хіні (в Шандунзі та інших теренах) на правах концесій, що й уможливило розвиток японської металургії. Такі або подібні концесії має також Великобританія та деякі інші країни, захопивши у свої руки хінський вивіз та довіз, у значній мірі також хінський внутрішній торг, залізниця, банки й ін. Тимчасом хінська нація не мала від цих концесій та взагалі міжнароднього капіталу великих користей, бо власна її важка й навіть легка промисловість розвивалася дуже квола, а

чужоземний капітал лише безоглядно визискував і визискує Хіну, хоч вона й уважається «незалежною» країною.

Не дивно отже, що Азія має усього понад 120 тисяч кіл. залізничної дороги (коло 10%), із чого в руках Великобританії понад 100 тисяч кіл., що Азія посідає дуже малу торгівельну флоту (понад 7%, із чого Японія має до 6,4%) і майже не має автоперезову. Тому саме Азія ще й досі відіграє дуже малу ролю у світовім торзі, даючи всього 11% світового вивозу і 9% світового довозу. Себто, її питома вага у світовім торзі виносить усього 10% (за останні 15 років ця питома вага проте піднеслась, бо в 1914. р. виносила лише 7,5%). Тому напр., національне майно Хіни виносить тільки коло 20 мільярдів доларів, себто воно майже 20 разів менше від національного майна Злучених Держав, що мають майже чотири рази менше населення. Таксамо національне майно Індії досягає лише 22 мільярдів доларів, отже воно є майже 5 раз менше від майна Великобританії, тоді як населення останньої майже 8 разів менше.

Азія має також дуже малу легку промисловість (хемічну, шкіряну, паперову, навіть тютюнову, цукрову та прядільну), хоч і посідає всі необхідні для її розвитку умови та сировину. Проте пануючі держави світу ввозять з Азії сировину, а довозять ріжні фабрикати. Так Азія продукує 1,7 міл. тон бавовни (25%), понад 10% вовни і коло 88% сирого шовку, а тимчасом має замалу прядільну промисловість і тому довозить велику кількість прядільних виробів. Це тому, що Азія нараховує тільки 18 міл. веретен (10%) і мусить значну частину бавовни, сирого шовку та навіть вовни ввозити до Великобританії чи до Європи взагалі, а шовк теж до Злучених Держав. Наприклад Індія та Хіна ввозять чимало бавовни або шовку, а довозять ріжні виробу з них. Характерно, що також Японія довозить звідтам бавовну, а ввозить виробу бавовняні та шовкові саме до Хіни й почасти до Індії та інших азійських теренів. Виріб штучного шовку, за винятком незначного в Японії, власне в Азії не існує.

Азія посідає рівнож замалу цукрову продукцію, яка дає лише 70 міл. сотн. цукру (28% світової) і тому Східня Азія довозить чимало цукру з Америки, а такі країни як Туреччина, Персія та арабські терени довозять з Європи (між іншим з України). Цукрова продукція (тростинний цукор) поширена лише в Індії, Індонезії та на Філіпінах і Формозі, себто в цілком колоніяльних країнах. Продукція тютюну теж недостатня, а саме дає вона

коло 2,5 міл. сотн. (17%); найбільше вона поширена в Індонезії, в Японії, в Туреччині та на Філіпінах. Продукція кави виносить лише 0,9 міл. сотн. (5%), а какао коло 1 міл. сотн. або понад 20%. Зате Азія посідає монопольну продукцію чаю, а саме до 95% (з чого Індія та Цейльон дають більше половини, а решту Хіна, Індонезія та Японія і Формоза).

Щодо продукції пшениці, жита, ячменю та вівса, то Азія, за винятком пшениці, переважно з кліматичних причин їх власно майже не управляє. Вона продукує лише до 32 міл. тон пшениці (головним чином Хіна, Індія, Туреччина, Персія, Японія та Корея), коло 9 міл. тон ячменю (Індія, Японія, Корея) і від 0,2 до 0,5 міл. тон жита та вівса (Манджурія та Корея). Зате продукує Азія понад 90% ріжну (переважно Хіна та Індія, а почасти Японія, Індонезія, Корея та Філіпіни). Крім цього в Хіні дуже поширена культура сої, а в південній Азії ріжні олійні рослини. Азія продукує лише до 6 міл. тон кукурудзи (Америка понад 90 міл. тон) і всього коло 3 міл. тон барболі (Європа понад 120 міл. тон). Вона власне зовсім не продукує льону та коно-

пель, а зате дає майже 100% джуту (з чого Індія понад 95%) та понад 90% кавчуку (переважно маляйські острови та Індонезія, а почасти Індія та Індонезія).

Скотарство в Азії теж не стоїть на належній висоті. Рогатої худоби має Азія понад 186 міл. штук (коло 30%), але дуже мало коней, а саме коло 10 міл. штук або 10% (правда, там намість коней вживають верблюнів, ослів та ішаків); таксамо має вона лише коло 15% овець і всього до 25% свиней.

Замало забезпечена Азія також лісом, а крім того лісова площа розподілена дуже нерівномірно й тому, наприклад, Японія довозить значну частину будівельного лісу переважно із Совітського Союзу. Так само дуже мало забезпечена лісом мала й особливо середуца Азія. Справжнього лісового господарства в Азії власне нема.

Щоб виразніше зясувати ролю деяких азійських країн у світовім господарським житті, подаємо окрему таблицю, поминувши такі країни як Авіганістан та Сирію, а також цілий ряд інших арабських країн (Геджас, Ірак, Палестина й ін.), які не відіграють значної господарської ролі.

	Японія	Корея	Хіна	Індонезія	Сіям	Індія	Індонезія	Персія	Туреччина
<i>Простір у міл кв. кіл.</i>	0,38	0,22	11	0,7	0,51	4,6	1,8	1,8	0,78
<i>Населення в міл.</i>	62	20	450	22	10	345	53	10,2	12
<i>Залізнична дорога в тис. кіл.</i>	18,4	1,5	12,3	2,4	2,3	61	3,6	0,7	3,5
<i>Добування в міл. тон:</i> вугля	32	1	21	1,3	—	22	1,5	—	1,2
— залізної руди	—	0,3	1,4	—	—	1,3	—	—	0,4
— манганової руди	—	—	—	—	—	0,9	—	—	0,08
— цинової руди	—	—	9	—	8	53	34	—	—
— нафти	0,4	—	—	—	—	2,2	—	5,8	—
<i>Продукція в міл. тон:</i> чавуну	0,8	—	0,5	—	—	0,9	—	—	—
— криці	1,2	—	0,4	—	—	0,5	—	—	—
<i>Продукція в міл. тон бавовни</i>	—	—	0,5	0,5	—	1,13	—	0,03	0,02
<i>Кількість веретен в міл.</i>	5,8	—	3,5	0,3	—	8,4	—	—	0,1
<i>Продукція в міл. тон:</i> цукру	5,3 ¹	—	—	1,1	—	34	24	—	—
— чаю	0,5 ¹	—	0,9	—	—	2,6 ²	0,5	—	—
<i>Продукція в міл. тон:</i> ріжну	11,5	3	24	6	5	48,2	5,2	1,2	—
— пшениці	0,8	0,5	19	—	—	9,6	—	0,7	1,9
— ячменю	1,7	0,8	1,7	—	—	3,2	—	—	0,8
<i>Кількість в міл. рогатої худоби</i>	1,6	1,7	24	5,3	4,1	147	7,8	3,5	4,1
— овець та кіз	0,1	0,5	27	2,1	1,4	70	3,4	9,2	14
— свиней	0,7	1,2	77	0,7	0,9	—	1,1	—	0,1
— ослів та ішаків	—	—	—	0,8	0,4	2,5	1,4	0,4	0,05
— коней	1,7	0,2	4,5	0,4	0,3	2,4	0,8	0,3	0,4

Із таблиці ясно видно, що ціла Азія добуває залізної руди майже втричі менше ніж сама Великобританія, що вся азій-

ська металургія менша від української, що Азія добуває залізної руди майже втричі менше від Німеччини, що азійська пря-

¹) З Формозою.
²) З Цейльоном.

дільна промисловість лише вдвічі перевищує французьку, що Азія продукує цукру лише п'ять разів більше від Чехословаччини. Правда, Азія добуває чимало нафти та манганової й особливо цинової руди, а також продукує велику кількість каучуку та джуту. Це тому, що Європа та почасті Америка поширили цю добуваючу промисловість для задоволення власних господарських потреб. Таксамо Азія вивозить велику кількість чаю та сирого шовку й чимало рижу та бавовни, а довозить машини й металовироби взагалі, мануфактуру, цукор та різні інші предмети. Характерно, що Японія та Індія довозять у значній кількості також чавун та крицю для будівлі залізниць і почасті машин, пароплавів тощо, бо вони мають вже (особливо Японія) власну машинобудівельну та металообробну промисловість, але посідають дуже незначну металургію. Зокрема необхідно підкреслити, що Японія, ця одинока до певної міри промислово-аграрна країна в Азії, має замало розвинене сільське господарство, а також незабезпечена лісом, і тому довозить пшеницю (від 0,5 до 1 міль. тон річно), мясо та будівельний ліс. У зв'язку з безнастанними внутрішніми чварами Хіна теж довозить нині у значних розмірах риж, пшеницю та інші споживні продукти, бо у країні запанував голод у наслідок загального занепаду власного сільського господарства, яке взагалі не стало ще на належнім ступні розвитку. Так Хіна, маючи 100 міль. нас. більше від Індії, продукує риж, пшениці та ячменю лише до 45 міль. тон, підчас коли Індія 61 міль. тон.

Взагалі треба зазначити, що Азія є нині дуже відсталим та вбогим континентом у порівнянні з Європою та Америкою. У будучині такі країни, як Хіна та Індія, наслідуючи приклад досить швидкого господарського піднесення Японії, безперечно зможуть визволитися з тої колоніальної неволі, в якій вони перебувають нині. Правда, не треба забувати, що на їх безмежних просторах із так величезним населенням неможливо в дуже короткім часі досягнути того темпу господарського піднесення, а зокрема упромисловлення, яких добилася протягом останнього півстоліття Японія.

Ще в гіршім політичнім та господарським положенні опинилася Африка. На її просторі (29,9 міль. кв. кіл. із 150 міль. душ) існують лише дві «незалежні» країни, а саме Абесинія та Ліберія, як також дві «напівнезалежні» — Єгипет та Південно-африканська спілка (англійська домінія). Разом ці чотири країни посі-

дають 3,2 міль. кв. кіл. терену з населенням до 35 міль., а решта Африки (26,7 міль. кв. кіл. з коло 115 міль. нас.) являється звичайною європейською колонією. Правда, такі французькі колонії, як Альжир, Мароко та Туніс формально є арабськими султанатами під протекторатом Франції, але в дійсності між ними та іншими французькими колоніями, як Східна Африка (4,8 міль. кв. кіл. і коло 13 міль. нас.), Екваторіяльна Африка (2,2 міль. кв. кіл. і до 3 міль. нас.), або Мадагаскар (0,58 міль. кв. кіл. і 3,6 міль. нас.) різниця дуже невелика. Бо Франція на всіх своїх колоніальних теренах веде однаковисеньку політику визиску, як це звичайно робить Великобританія чи інші європейські держави на своїх. Так вони вивозять з них технічну сировину та споживні продукти, а довозять вироби власної промисловости, захопивши в свої руки не лише зовнішній торг, але також внутрішній ринок. Що Європа не дбає про господарський розвиток Африки, це видно з того, що остання не має не тільки власної металургії (Південно-африканська спілка почала тепер власними силами розвивати металургію), але навіть прядільної промисловости, шкіряної, цукрової, тютюневої тощо, хоч має для їх розвитку певні можливости.

Правда, Африка живе щоплиш у початковій стадії розвитку капіталізму, і тому навіть її сільське господарство, а зокрема скотарство, ще дуже мало розвинені. Так Африка, посідаючи 22,8% світового простору та 7,6% населення, добуває лише коло 13 міль. тон вугля (0,9%), 0,2 міль. тон нафти (0,1%), до 2 міль. тон залізної руди (0,2%) та понад 0,16 міль. тон мангану (4%). Хоч на африканським терені нема дуже великих покладів вугля чи нафти, але зате існують там досить значні поклади кольорових металів, добування яких знаходиться ще в зародку (Конго добуває до 0,1 міль. тон міді (7%). Лише добування золота та діамантів у Південно-африканській спілці досягнуло справді широким розмірів, бо більше половини світової продукції. Таксамо Альжир та Туніс добувають велику кількість фосфату (понад 5 міль. тон). Африка продукує лише коло 4% пшениці, до 6% ячменю, 3,5% кукурудзи (цукру, вівса рижу та бароболі вона продукує навіть менше ніж 1%, а жита, льону, конопель зовсім ні), 3% тютюну, коло 10% какао, до 4% кави, 7% бавовни та 9% вовни. Нарешті Африка посідає лише 8% рогатої худоби, 2% коней, 1% свиней та 13% овець. У дещо кращім стані ніж сільськогосподарська продукція знаходиться аф-

риканське скотарство. Не треба також забувати, що в Африці у значних розмірах поширена культура винограду, оливкового дерева та різних овочів, що до певної міри, значно збільшує питому вагу африканського сільського господарства. Лісом Африка забезпечена навіть менше, ніж Азія, а лісове господарство в там ще в первіснім стані.

При такім становищі народнього господарства, без власної торгівельної флотти й при дуже слабо розвиненім перевозі (залізнична дорога досягає лише 50 тисяч кіл., з чого майже 38 тисяч кіл. у руках Великобританії). Африка не відіграє належної їй ролі у світовім торзі, а тому питома вага її виносить лише 2,2% (в 1913. р. 2,1%). Зрозуміло, що майже цілий цей торг тримають в руках європейські метрополії, які вивозять рижну сировину та споживні продукти, а довозять вироби власної промисловости.

У значно кращім стані знаходиться т. зв. Океанія (англійські домініони Австралія, Нова Зеландія та дрібні острови). Посідаючи 6,5% простору та лише 0,5% населення, Океанія добуває 17 міль. тон вугля (1,2%), коло 10% олова, понад 4% цинку та 0,1% міді. Австралія спромоглася витворити власну металургію, про-

дукуючи 0,7 міль. тон чавуну (0,8%) та 0,5 міль. тон криці (понад 0,4%). Таксамо має Океанія досить розвинене сільське господарство, продукуючи 4,5 міль. тон пшениці (коло 4,3%), до 4,5% вівса, 3% ячменю та 2% кукурудзи 0 2,5% бароболі (цукру та жита і тютюну Океанія продукує дуже мало, а риж, кави, какао, чаю, льону та конопель і бавовни зовсім не продукує). Вона має до 18 міль. рогатої худоби (3,2%), понад 105 міль. овець (до 20%), коло 2,8 міль. коней (3%) і понад 1,4 міль. свиней (0,8%). Отже не диво, що Океанія збирає коло 0,4 міль. тон вовни (до 30%) та вивозить не лише вовну (власної прядільної промисловости властиво нема), але також велику кількість шкір, мяса, масла та сир, як також пшениці — переважно до Великобританії, а також до Європи та почасті до Америки. Лісом Океанія забезпечена ще менше ніж Африка. Зате посідає чи малу власну торгівельну флоту і значно кращій перевіз (залізнична дорога має 48 тисяч кіл., а кількістю авт — понад 400 тисяч — перевищує цілу Азію удвічі а Африку майже втричі).

Щоб виразніше з'ясувати роллю цих останніх ми подаємо порівнюючу таблицю.

	Єгипет	Туніс	Альжир	Мароко	Південно-африканська спілка	Австралія	Нова Зеландія
<i>Простір у міль. кв. кіл.</i>	1	0,12	4,3	0,41	1,2	7,7	0,28
<i>Населення в міль.</i>	14,3	2,2	6,1	5,6	7,1	6,7	1,5
<i>Залізнична дорога в тис. кіл.</i>	5,7	2,5	4	1,4	19	41,6	5,4
<i>Добування в міль. тон:</i>					12,8	15	2
— вугля	—	0,8	1,9	—	—	0,9	—
— залізної руди	—	—	—	—	—	—	—
— манганової руди	0,16	—	—	—	—	—	—
— цинкової руди	—	0,02	0,07	—	—	0,06	—
— оловяної руди	—	0,04	0,03	—	—	0,15	—
— цинової руди	—	—	—	—	—	2,5	—
— нафти	0,2	—	—	—	—	—	—
<i>Продукція в міль. тон:</i>					0,1	0,7	—
— чавуну	—	—	—	—	—	0,06	0,5
— стали	—	—	—	—	—	—	—
<i>Продукція в міль. тон:</i>					0,24	4,3	0,2
— пшениці	1	0,25	1,1	0,6	0,03	1,2	—
— ячменю	0,25	0,16	1	0,9	0,1	3	—
— вівса	—	—	0,25	0,23	0,1	—	—
— кукурудзи	1,8	—	0,1	0,12	1,8	2,1	—
— риж	0,3	—	—	—	—	—	—
<i>Кількість в міль. рогатої худоби</i>					9,8	14	3,6
— овець	3,2	0,4	1,1	1,9	32	81	24
— кіз	6	1,4	9	8,4	—	—	—
— свиней	3	0,8	3,8	2,7	8,5	—	—
— коней	0,2	0,02	0,1	0,06	0,9	1	0,4
— ослів та ішаків	0,9	0,16	0,45	0,6	0,8	—	—
— коней	0,2	0,08	0,19	0,18	0,9	2,4	0,35
<i>Продукція в міль. тон:</i>					0,06	0,38	0,02
— вовни	—	—	—	—	—	—	—
— бавовни	0,36	—	—	—	—	—	—
<i>Продукція цукру в міль. сотн.</i>	—	—	—	—	0,25	—	—

Скандал...

Іншої назви годі дати тій історії, яка трапилася з групою А. Лівницького й соціал-демократичною фракцією п. Мазепи...

Історія ця дуже характеристична для цілої «державної діяльності» й морального обличчя «уряду». У ч. 177 «Тризуба» військовий міністр «уряду», ген. Сальський, у статті п. з. «Шляхи боротьби», перераховуючи ті політичні групи, що визнають «уряд», вказав на соціал-демократів як на тих «які ставляться до Уряду лояльно і з ними цей уряд радиться у всіх важливіших державних справах»... Та несподівано ця справа дістала фінал, якого годі було передбачити навіть найбільшим скептикам «тризубівської правди»...

Українські соціал-демократи, у відповідь на згадану статтю ген. Сальського, виступили перед суспільністю з «синьою книжечкою», що носить назву «Соціал-Демократичного Органу УСДРП» ч. I. Число це видано спеціально для того, щоб зробити відповідні спростовання у справі тверджень ген. Сальського, бо дві-три статейки, що там уміщені, не заслуговують того, щоб для них видавати окремий шпигот. В окремій декларації п. н.: «Від закордонної делегації УСДРП» соціал-демократи закидають ген. Сальському брехню і твердять, що жадного «уряду» вони не визнають, його не підпирають, не радяться з ним «у важливіших державних справах» і т. д. Що більше, вони закидають «урядові» запродакство полякам і «ганебне ставлення себе в залежність від окупантів».

Стався, отже, нечуванний «ляпсус» із твердженнями «офіційного представника уряду»... Кожному, хто прочитав цю декларацію, перш усього насувалося питання: хто бреше? Державний центр чи соціал-демократи? Важко сказати, що саме привело соціал-демократів до думки видати цю декларацію.

Може соціал-демократам не подобалась та непотрібна щирість, з якою підійшов ген. Сальський до «державної таємниці»?.. Може декларація з'явилася вислідом «сидження на двох стільцях» між «урядом» і ...ІІ. Інтернаціоналом? Бо ніби як погодити цю декларацію з тим фактом, що соціал-демократи, п. п. Чикаленко, Ковальський та інші ретельно працюють в канцеляріях «уряду»? А як-

що вони вже не є в партії, то чому ж власне партія використовує для відповідних нарад побачення зі згаданими особами? Взагалі — неясна справа... Однак, що у взаєминах «уряду» й соціал-демократів запали якісь зміни, і то негативні для «уряду», це вже справа ясна...

Про цю небажану для групи А. Лівницького зміну відношення соціал-демократів не міг не знати ген. Сальський, як офіційний представник «уряду». А якщо так, то, справді, дивно стає та самопевність і ...необережність, з якою ген. Сальський висував твердження про «співпрацю» з соціал-демократами, які ніби «визнають уряд»... Не можеж бути, щоб ген. Сальський... помилився? І в наслідках... конфуз, який може бути вибачений газетному репортерові, але в жаднім разі... міністрові уряду.

Справді, мусимо визнати якусь фатальну «здібність» у енергійних міністрів постійно «помилятися». Не так давно, як знаємо, другий міністр, п. Шульгин, також виступав з «перевіреними» твердженнями проти українських націоналістів. Навіть «читав» меморіали до Союзу Народів, підписані Проводом У. Н. Також знаємо, що з того вийшло... Спостереження цих «помилкок» приводить до одного висновку: група А. Лівницького намагається підтримати своє існування при допомозі... «числа», яким, відповідно оперуючи, має на цілі ілюструвати, там де це треба, свою «вагу, впливи й авторитет»... Це число має бути заравом доказом «визнання уряду». Тут можуть бути люде, паперові партії й організації, неіснуючі після спеціального замовлення «інституції» і просто ...фікція. Різні «державницькі комбінації» полягають в тім, що при допомозі цих «розпухлих» чисел встановлюється «відсотки», які і служать безпосереднім доказом «сили й визнання уряду» з боку еміграції, не кажучи, безперечно, «про ті мільйони, що перебувають на Україні».

Оце польовання за числом є сучасним «ударним завданням» у енергійської політики. Своім «стрілом» ген. Сальський хотів рівнож придбати для «урядової колекції» зайвого по числу зайця...

Щож, побажаємо успіху «діячам» в їх дальших «колекціонерських» розшуках!..

П. Вигнанський.

Лист кубанця.

У ч. 6—7 «Розбудови Нації» в замітці *Націоналіста «Лист з Болгарії»* зазначено, що в Болгарії перебуває значна кількість кубанських козаків, серед яких поволі починає зароджуватись освідомлююче-національний рух та розуміння української справи. Автор замітки вважає, що необхідно розпочати плінову працю серед кубанців, спрямовану до їх національного освідомлення.

Б. Цибульський, відповідаючи на цю замітку в ч. 36 (192) «Тризуба», зазначив, що задурно турбується автор «листа» долею кубанських козаків, бо за них потурбується їхній кубанський уряд та що, коли серед цих козаків пробуджується національний рух, то цей рух треба завдячити знову ж таки самому урядові. Нарешті Б. Цибульський по меншоту закінчує, що коли автор листа гадає прикласти тут, себто в Болгарії, праці націоналістів, то серед кубанських козаків знайде дуже слізкий ґрунт для праці «Проводу».

Міжтим треба знати, що зараз на еміграції є *два кубанські уряди*. Один з осідком у Білгороді в Югославії, це уряд генерала Науменка, якого вибрала військовим отаманом на острові Лемносі в Греції, р. 1921. невеличка частина членів «Кубанської Краєвої Ради» та представники військових частин. Вправді цей уряд виявляє активність і веде свою працю, але він стоїть цілком на *російській політичній платформі* й тому не провадить серед кубанських козаків ніякої української національної праці. Другий — це уряд п. В. М. Іваніса, якого вибрано на посаду голови кубанського уряду ще на Кубані. Однак конференція кубанських громадських і політичних діячів із бувших членів Кубанської Краєвої Ради, яка відбулась у Празі 1921. р. винесла постанову, в якій, між іншим, признає дальше перебування п. Іваніса на посаді в. о. військового отамана й голови уряду *шкідливим для інтересів Кубані*. Із конспекту замітки Б. Цибульського видно, що він має на увазі «уряд» п. Іваніса. Цей останній «уряд» цілком *бездіяльний* та мовчазний, принаймні широким колам кубанської еміграції нічого не відомо про його яку-небудь працю.

Зате на еміграції в Чехословаччині є дві кубанські *громадські організації*, які ведуть серед кубанців *українську національну працю*. Це — «Громада Кубанців» та «Товариство Кубанців імені отамана

Якова Кухаренка при Українській Господарській Академії в Подєбрадах».

«Громада Кубанців» — краса територіальна громадська організація, у склад якої входять кубанці-українці, росіяне й горці; вона веде різнородну працю для задоволення правових, матеріальних і культурних потреб своїх членів. У сфері національно-українській «Громада Кубанців» спільними силами своїх членів, свідомих українців, передусім розмістила декілька десятків кубанців у різних українських школах (українській матуральній курси, «Українській Вищій Педагогічній Інститут» у Празі, «Українська Господарська Академія» в Подєбрадах); частина цих кубанців уже закінчила ці школи й дістала дипломи. Далі «Громада Кубанців» створила дуже добру бібліотеку з великим та добре підібраним відділом українських книжок, розіслала багато українських книжок кубанським козакам у Болгарії, Югославії і Франції, влаштувала багато публічних лекцій у Празі та в Подєбрадах на різні теми з українського життя, видає «Інформацію про Кубань», де міститься також український літературний матеріал, видала великий інформаційний збірник «Кубань», підтримувала грошима різні українські організації та гуртки в Чехословаччині й поза межами її, врешті, при її матеріальній допомозі видано два числа політичного українського журналу «Наш Край». Українські впливи «Громади Кубанців» слідні скрізь серед кубанських козаків на еміграції, зокрема в Болгарії Громада зробила багато для пробудження серед кубанців української національної свідомости. Нажаль зараз ізза браку грошових засобів та інших причин «Громада Кубанців» *дуже звузила свою діяльність*, у тім разі і в сфері української національної праці.

«Т-во кубанців ім. Кухаренка» в Подєбрадах складається з частини кубанців, студентів «Української Господарської Академії» та молодих інженерів, які закінчили цю високу українську школу. Т-во твердо стоїть на українській *соборницькій* позиції. Мета цього Т-ва ясна і проста — виховувати своїх членів для майбутньої національно-культурної й політично-громадської праці на Кубані серед українського народу. Поруч цього Т-во провадить українську національну роботу серед кубанців, що живуть в Болгарії, Югославії, Франції і т. ін. Метою

цієї останньої праці є пробудити в кубанцях українську національну свідомість та поглибити й закріпити її, допомогти їм виплутатись з національної темряви, в якій вони блукають, познайомити їх з рідною культурою і взагалі допомогти їм зрозуміти та збагнути велику вагу української національної справи в цілості. З цією метою Т-во розсилало багато листів, в яких подавало різні пояснення, інформації про український національний рух, як в західній так і східній Україні й Кубані, давало різні поради, відповіді на запитання й ін. Зазначаємо тут, що за другу половину 1926 р. та за неповний 1927. р. Т-во лише в одну Болгарію надіслало кубанцям українських книжок — 123 і листів — 65. Ця праця Т-ва дала добрі наслідки, про що свідчать листи козаків до Т-ва, втім числі і листи з Болгарії. Нажаль і Т-во Кухаренка примушене сильно звузити свою діяльність з одного боку ізза браку матеріяльних засобів, а з другого через те, що члени його закінчують Академію і залишають Подєбради — місце осідку Т-ва.

Отже ми стоїмо перед фактом, що і «Громада Кубанців» і «Т-во Кухаренківців» із різних причин зараз обмежили

українську національну працю серед кубанців на еміграції. Життяж і практика показали, що добрий ґрунт для такої праці взагалі є. Якжеж ставитися до цієї справи нам, кубанцям-соборникам, що стоїмо за соборну Україну, у склад якої входилаб на певних політичних засадах Кубань і взагалі Північно-кавказькі землі, заселені українцями? Дуже просто. Ми кубанці, мусимо й повинні вистати всіх тих українців, які стануть вести між кубанцями українську національну акцію, спрямовану до їх національного усвідомлення незалежно від того, яка організація чи окремі особи це робитимуть.

Б. Цибульському очевидно не подобається, що серед кубанських козаків разом із культурно-національною працею може вестися й національно-політична акція, небажаного йому напрямку. Та не треба забувати, що спершу йде національне усвідомлення, а потім вже національно-політична організація. Щож до останньої, то саме діло та життя покажуть з ким підуть національно свідомі кубанці-українці! Тому думку, наведену на початку цієї статті, треба вважати слушною і доцільною.

М. Задорожний.

Як „гетьман“ Остряниця компромітує українську справу перед чужинцями.

Різні видніші чужинці одержують від певного часу листи від опереткового «гетьмана» Остряниці, які є зайвою ілюстрацією надзвичайно шкідливої для української справи діяльності паяцоватих тинів, що заробляють на хліб насущний досить оригінальними, як на українців, та не менш комічними способами, беручи «на кавал» легковірних чужинців. Тими способами є напр. наділовання найвних жертводавців «ордерами» української «держави», роздавання «посад» генералів й інших військових достойників неіснуючої української «армії», уділювання українських «шляхоцьких», «князівських»

та інших титулів, заключування «державних» договорів із першим ліпшим легковірним чужинцем на експльоатацію залізниць тощо в майбутній українській «державі». До менш оригінальних способів належить висилання до видних осіб чужинного світу жебрацьких листів, що разом є доказом злочинного гошталєрства їх авторів.

Два такі листи в українським перекладі подаємо до загального відома, утримуючись від якихнебудь коментарів, просто тому, що вони зайві.

Блянкети листів мають таку фірму:

J. POLTAWEC-OSTRANICA

HETMANUS TOTIUS UKRAINAE FLUMINIS
DNIPR A DEXTRIS ET A SINISTRIS ET
KOZAKORUM DUX

✱

що значить: «І. Полтавець-Остряниця. Гетьман цілої України по правім і лівім боці ріки Дніпро та вожд козаків». Листи підписані будь самим Остряницею, будь А. Вагнером, будь мають більше підписів. Зворотна адреса на конвертах подана слідує: А. Wagner, Paris-Clamart, 13, rue Louis Guesrin. У листах наведено, щоб пожертви слати на таку адресу: D. de Goulauy, Paris VII., 37, av. de la Motte-Piequet.

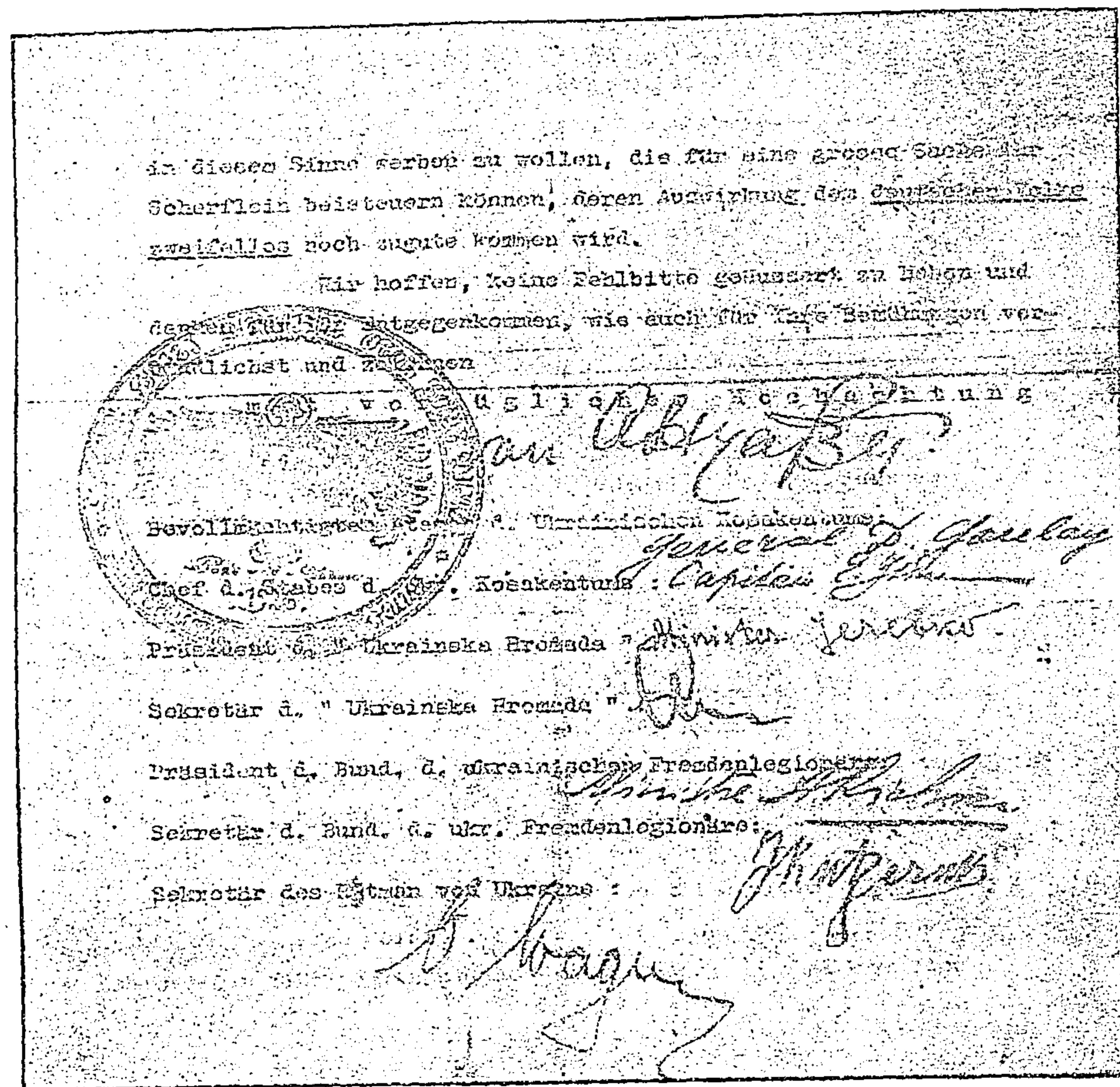
Зміст одного з листів у перекладі такий:

«Президія Українського Громадського Комітету у Франції (Українська Громада), Президія українців — членів Чужинецької Легії, як рівнож Найвища Команда Українського Козацтва поставили собі за завдання здійснити програму *наближення України до Німеччини*. На засіданні, відбутім дня 23. б. м. в Парижі, під головством Гетьмана І. фон Остряниці з України, постановили вище наведені союзи звернутися до визначніших німецьких осіб і національних організацій з проханням матеріяльно піддержати культурну працю українського визвольного руху з тою ціллю і метою, щоб таким робом можна було забезпечити *самостійність*.

Виходячи з вище наведеного, підписані прохають сердечно також Вас о *ласкаву* піддержку й зичливе переслання пожертви. Одночасно просимо Вас з цілого серця вести в тім напрямі в нашу користь заходи між особами та групами, що моглиби на цю високу справу зложити гріш, що в наслідку принесе *німецькому народові безсумнівну* ще користь.

Маємо надію, що наше прохання не лишиться без наслідків і дякуємо за Ваше прихильне відношення, та, зобов'язані за Ваші зусилля, остаємо з високим поважанням — (печатка) фон Остряниця. Уповноважений Отаман Українського Козацтва — генерал Д. Гулай. Шеф Штабу Укр. Козацтва — сотник Е. Цім... (нечитко). Президент «Української Громади» — Міністр Жеребко. Секретар «Української Громади» — (нечитко) Президент Союзу українців із чужинецької легії — Міністр Акішко, Секретар Союзу українців з чужинецької Легії — І. Кучерук. Секретар Гетьмана України — А. Вагнер».

Понище даємо фотографічну знімку з другої сторінки листа, на якій знаходяться підписи. Можливо, що хтось з «підписаних» буде чутиця пошкодованим...

До іншого листа, якого з браку місця не наводимо, є долучений слідуючий протокол, що його цитуємо в перекладі цілості:

«Протокол»

засідання правительства Української Козацької Республіки, відбутого дня 14. липня 1929. р. в Парижі.

1) На початку засідання Гетьман України відчитав строго довірочний звіт і приказ з 6. липня 1929. р. Присутні міністри прийняли до відома приказ для докладного його виконання.

2) Як друга точка порядку дня, відчитав уповноважений Атаман Українського Козацтва наслідні відповіді на письма, вислані до 34 німецьких визначніших осіб та підписані президентами трьох українських організацій з проханням пожертв. З причини неясного становища осіб, в яких прошено малих пожертв, стверджено пасивне відношення Німеччини до українського питання.

Німецькі кола не могли вийти назустріч проханню українських організацій, виправдуючись потребою ощадности з огляду на неприємні репараційні сплати. Робила дивне вражіння обставина, що німецька сторона збуває подібними заявами поважний рух на Сході. Правительство Української Народньої Козацької Республіки (У. Н. К. Р.) прийняло ці листи до відома й висловило погляд, що становище німецьких визначних осіб до українського питання принесе некористні наслідки й то для самої Німеччини!

Крім тих листів, відчитано при цій нагоді також лист п. фон Курселя (Мюнхен). Правительство постановило щиро подякувати п. фон Курсель-ові за його доволітню працю та напружені заходи в користь українського національного руху. Одночасно треба завважити, що українські емігранти в кожному випадку ней-

мовірно працюють для свого руху. Однак, щоб передусім дотримувати кроки з подіями на самій Україні, є необхідно збільшити темпо цілого апарату українського національного руху. Для вможливлення цього є на початок потрібні малі засоби, які лежать у спроможности німців.

Тому в даній хвилі необхідно порушити всі пружини, щоби можна було як найшвидше перейти мертву точку, що власне тепер наступає.

Правительство У. Н. К. Р. тому постановило просити окремо п. фон Курселя в тім напрямі отворити очі німецьким інтересентам, заки ще не буде запізно.

Тому, що і для У. Н. К. Р. «час це гроші», постановлено далі негайно звязатися також з іншими чужинними інтересентами.

3) Як третю точку порядку дня відчитано проект відозви правительства У. Н. К. Р. до українського народу. Цей проект прийняло правительство одногосно з тим, що мається її подати до загального відома при помочі викладів, преси й листовно до всіх українських організацій світу.

Одночасно кабінет просив міністра міліції, після висилки тої відозви виголосити реферат в «Українській Громаді» в Франції на тему «Україна, вузол світової політики». Цей реферат має відбутися найдалі 27. липня 1929. р.

Уповноважений Атаман У. К. має на прохання правительства поширити відозву на Україні, використовуючи до того свої звязки.

Першому секретареві міліції доручено зараз видрукувати 100. прим. цієї відозви в українській мові й вислати їх до всіх українських організацій, як рівнож до українських пресових бюр.

4) Далі відчитано заяву, яку правительство У. Н. К. Р. має вислати до всіх правительств світу. Ця заява була прийнята міністрами а президентові міністрів доручено передати через свою канцелярію цю заяву wraz із залученням маніфестом Гетьмана на французькій мові, найдалі до 1. серпня 1929. р. до всіх тутешніх посольств.

5) Правительство поставило проект та обговорювало справу передавання офіційного листа правительства У. Н. К. Р. до міністра Бріана, до президи «Franco-Orient», до Президії «L'Amitié Française» із залученням вичерпуючої програми правительства У. Н. К. Р. Далі піднесено проект, чи не можнаб поставити цілий український визвольний рух під протекторат Франції, без польського або російського втручання. Також і цей проект

прийняло правительство та постановлено до цього офіційного листа долучити докладне представлення форм цього протекторату. Цілий проект має бути випрацьований до найближчого засідання 21. липня 1929. р. та предложений на нім. Передача цього листа має наступити найдалі 1. VIII. при помочі окремої делегації під кермою президента міністрів.

6) У дальшій перебігу засідання присутні міністри прийняли: до слідуючого засідання 21.VII. 29. має бути випрацьоване протестне письмо правительства до Лівницького проти його польської політики та предложене до підпису її апробати також іншим організаціям. У подібний спосіб мається вислати протест до Скоронадського проти його російської орієнтації, як рівнож проти ворожого ставлення його групи до «Унакото» й інших українських організацій, а передусім проти його неправих претенсій. Ці протести, згідно з одногосним рішенням Кабінету, мається подати до публічного відома в як найширшій формі (преса).

7) Окрема, щойно зложена, комісія має до 21. липня 29. випрацювати та предложити правительству У. Н. К. Р. проекти організації українського культурного об'єднання, об'єднання українських юристів й об'єднання українських адміністративних урядників у Франції.

8) До найближчого засідання 21. 7. 29. має Міністр Преси і Пропаганди предложити правительству проект викладів і масових зібрань. До 3. серпня 1929. мають начатися ці виклади та зібрання з ціллю спопуляризованя цілої праці «Унакото». У той спосіб мається доказати передусім, що «Унакото» не є ніяким об'єднанням тільки кількох людей, а з другого боку мається надію тим способом раніш увійти у звязок з більшою кількістю політичних, як і економічних кол. Вкінці рахується на охоплення всіх національно думуючих українських емігрантів у Франції, яких є в цій країні 50.000.

Виклади й зібрання подібного змісту будуть також мати місце на французькій мові в ріжних легальних французьких політичних й економічних колах, так на прикл. предбачується такі виклади і зібрання в католицькій партії, республіканській партії та ін.

10) Випадки між Китаєм і Росією взяло правительство У. Н. К. Р. на окрему увагу, що передано уповноваженому Атаманові Українського Козацтва як важний чинник для випрацьовання українського національного визвольного руху. Він має всі ставки У. К. повідомити згідно з довірочною нарадою на цім засіданні.

11) Відчитано строго довірочний звіт з України до уповноваженого Атамана У. К., і після наради Гетьман України дав відповідні директиви.

Оригінальний протокол підписів — сотник Кучерук.

За згідність — А. Вагнер, секретар Гетьмана України.

Париж, дня 18. липня 1929.

Не від речі буде пригадати, що в «Ділі» (Львів, ч. 183, 1926.) була така заява: «Високоповажаний Пане Редактор!»

Просимо у Вашій часописи оголосити слідує:

З листа п. Шемета, званого провідника партії хліборобів, який тепер живе в Берліні, ми довідалися, що Іван Полтавець-Острияниці, який недавно проголосив себе «гетьманом всієї України», покликається там, де йому здається це потрібним, м. ин. на послів С. Підгірського, С. Хруцького, В. Козубського, як рівнож на сенаторів М. Черкавського на О. Левчанівську, як на особи, що підпирають

його акцію на українських землях під польською займанщиною. Щоби далі не ширилась брехня і крутість, подаємо до загального відома, що ми, підписані, не маємо нічого спільного з комічною особою «Пана Гетьмана» Полтавця-Острияниці та його гетьманською акцією. Уважаємо цю нову фальшиву гру Полтавця-Острияниці шкідливою для української справи взагалі, а зокрема на наших західно-українських землях. Стверджуємо, що поширюваний на наших землях польською дефензивною «універсал» про його призначення гетьманом, викликав лише загальний сміх.

Сенатор М. Черкавський, посол В. Козубський, посол С. Хруцький, сенаторка О. Левчанівська.

Найпарадніше у зв'язку з тою цілою історією, це інсинуація Миколи Шаповала з Парижу, будімо з тими комедіянтами й гошпаплерами вів «декілька довірочних нарад» ніхто інший, а... Провід Українських Націоналістів.

—ав—

Надіслані книжки та журнали.

Evhen Onatsky: INTORNO ALLA MORTE (credenze, usi e costumi del populo Merai- no). Dalla Nuova Antologica, 16 Marzo 1929. Roma, стор. 20.

III. НАРОДНИЙ ЗІЗД Українського Національно-Демократичного Об'єднання, Львів, 1919, стор. 154.

ПОЛІТИЧНА СИТУАЦІЯ НА ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ ТА ЗАВДАННЯ КПЗУ (тези ухвалені II-им пленумом ЦК КПЗУ в січні 1929. р.) 64 стор.

К. Вілярський! ТРЕТІЙ ЗІЗД КПЗУ про НАЦІОНАЛЬНЕ ПИТАННЯ НА ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ. Держсвідат України, 1929, стор. 120.

М. Скрипник: НЕПРИМИРИМИМ ШЛЯХОМ, Держсвідат України, 1929.

Е. Гірчак та К. Данилович: III. ЗІЗД КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ, 1929.

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСНИК. Місячник літератури, науки й су-

спільного життя. Львів, 1929, кн. V, VI—VII, VIII, IX, X, 1929.

ПОСТУП, вісник літератури й життя. Львів, ч. 6—7, 1929.

БІЛЬШОВИК УКРАЇНИ. Політично-економічний журнал ЦК КП(б)У, Харків, ч. 7—8, 19. 1929.

ЖИТТЯ І ЗНАННЯ. Ілюстрований науково-популярний журнал Т-ва Прогресу у Львові, ч. 9—12, 1929.

ВІЛЬНЕ КОЗАЦТВО. Двомісячний журнал літератури й політики, Прага. 1929. ч. 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41.

РІДНИЙ КРАЙ. Виходить що неділі в Чернівцях, ч. 20—36. 1929.

УКРАЇНСЬКИЙ ГОЛОС, політично-економічний орган, виходить кожного тижня в Перемишлі. Ч. 20—47, 1929.

ТРИЗУБ. Періодичний журнал виходить кожної неділі в Парижі. Ч. 19—40, 1929.

ЖІНОЧА ДОЛЯ. Двомісячник для українського жіноцтва. Коломия, 1929, ч. 12—20.

Накладом «Групи Української Національної Молоді» в Празі вийшла велика поема

Ол. Бабія:

ГУЦУЛЬСЬКИЙ КУРІНЬ.

Твір цей охоплює своїм змістом цілу історію боротьби українських військ за волю в 1918—1920 роках. Героєм поеми є Гуцульський Курінь, як символ Української Галицької Армії в днях її радощів, смутків, триумфів і невдач.

Книжка має 154 ст. друку на доброму папері в гарній обгортці.

Ціна одного примірника: в Чс. Р. безпосередно у видавництва 12 кч., з пошт. пересилкою 14 кч.; у Польщі з коштами пересилки 4 zł. р.; в Америці з пересилкою 45 центів; в інших державах рівновартість 15 кч. — Книгарням і кольпортерам знижка.

Інчим особам (не кольпортерам) висилається книжка за попереднім надісланням грошей за книжки і на поштову пересилку.

Замовлення слати на адресу «Розбудови Нації»: PRANA-SMÍCHOV, poštovní schránka č. 37, Čs. R.

Накладом Проводу Українських Націоналістів

вийшли спомини був. команданта «Жорнису Січових Стрільців»

полковника Євгена Коновальця

Причинки до історії української революції

Стор. 40, вел. 8°

Ціна Кч 5—.

Замовляти в адміністрації Розбудови Нації.

THE UKRAINIAN QUESTION

GENEVA 1928

A Peace Problem

ЦІНА Кч 5—

Видавня Проводу Українських Націоналістів.

Замовляти в адміністрації Розбудови Нації.

Die Ukraine unter Fremdherrschaft

Herausgegeben von der Pressestelle ukrainischer Nationalisten

1928

Der Junge Osten

Schriftenreihe des „Nahen Ostens“

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

ОРГАН ПРОВОДУ УКРАЇНОЇ НАЦІОНАЛІСТІВ

виходить кожного місяця

— містить ідеологічні, філософські, політичні, історичні, господарські, військові, літературні та ін. статті, спомини учасників української визвольної боротьби, огляди міжнародньої політики, світового господарства, життя на всіх українських землях і життя українців на чужині та згадки з діяльності Організації Українських Націоналістів.

— У 1928. році приймали участь: імя. Дмитро Андрієвський, Ол. Бабіє, В. Богун, Ю. Вассман, Р. Венницький, Вальтер Галона (передрук), др. Володимир Гаган. Бод Ней, М. Загривний, Карліс Кальніш, І. Кедрин, Петро Кожешнік, польс. Євген Козованець, імя. Л. Костарів, др. Зенон Кузеля (передрук), Степан Ленкавський, М. Липовець, імя. М. Литвинський, Віктор Май, Володимир Мартинець, Маріона Мидзевич, пол. М. Оксманович-Навленко старший, Євген Опальний, Р. А. Меср, Зенон Меленський, імя. Юрис Руденко, др. Е. Сабіт, Степан Самушинський, І. Стобар, Микола Сціборський, Діагніто Тревізони, Ж. Флергат, Андрій Фовницький, С. Чунан.

Щорічна передплата вносить: — 30 кч. в Чс. Р., — 9 шл. п. в Галичині, на Волині і в Польщі, — 4 мар. в Німеччині, — 6 шл. в Австрії, — 24 фр. фран. в краях Латинської Унії, — 1.50 дол. амер. в Америці, Канаді та інших краях.

Поштова адреса Редакції й Адміністрації: PRAHA — SMÍCHOV, poštovní schránka č. 37, Čs. R.

Гроші слати на адресу: LEGIOBANKA, «ROZBUDOVA NACIE», Praha Čs. R. В краю і в Польщі: ЦЕНТРОБАНК «РОЗБУДОВА НАЦІЇ» Львів. В Австрії: BANKHAUS SWOBODA & COMP., Wien I, Legiobanka, Praha — «Rozbudova Nacie». В Німеччині: DARMSTÄDTER UND NATIONALBANK, Berlin, Legiobanka, Praha — «Rozbudova Nacie». У Франції: BANQUE COMMERCIALE DE PRAGUE, Paris II, Legiobanka, Praha — «Rozbudova Nacie». В Америці й Канаді: UKRAINIAN LEGION, P. O. Box 578, Philadelphia, Pa. «ROZBUDOVA NACIE».

Vydavatel: Ing. Mykola Sciborsky, Praha-XII., Nerudova 4. Čís. telef. 52325
Odpovědný redaktor: Václav Harych. Tiskárna: Legiografie, Praha-Vršovice
Sámkova ul. č. 665.

Novinová sazba povolena řed. p. a t. čís. 20225-VII-1928.

РОЗБУДОВА

НАЦІЇ

ОРГАН ПРОВОДУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

ЗМІСТ.

1. Проф. Др. М. Вікул: До церковного питання на Україні	383
2. Инж. М. Сціборський: Вмираючий режим	386
3. В. Богуш: Ліга визволення народів Східньої Європи, Кавказу та Закаспію	392
4. Евгений Онацький: Фашизм і ми	397

ОФІЦІЙНА ЧАСТИНА.

5. Звідомлення Проводу Українських Націоналістів ч. 5.	402
6. Програма виховання в Організації Українських Націоналістів	408
7. На Радянській Україні	410
8. Під Польщею	415
9. Під Румунією	418
10. Господарський огляд совітського Союзу	424
11. Про «директора» Макаренка et Co	428
12. Після Ліги Нового Сходу	430
13. Від Редакції	
14. До наших читачів	
15. Від Адміністрації	

УКРАЇНСЬКА КНИГАРНЯ В ПРАЗІ.

(Knihkupectví F. Svoboda, Praha II., Václavské nám. 57).

Книгарня має на складі всі книги українських видавництв, як Державного Видавництва України, Всеукраїнської Академії Наук, «Книгоспілки», «Сайва», «Руху», «Часу», Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, «Давін», «Червона Калина» і т. д.

Книгарня приймає передплату на всі періодичні видання Великої України, Західних Земель і закордону на умовах найбільш вигідних.

Замовлення виконуються негайно.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

(ROZBUDOVA NACII)

ОРГАН ПРОВІДУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

Річник II.

Прага, грудень 1929.

Число 12 (24).

Проф. Др. М. Вікул.

До церковного питання на Україні.

Єдина колись, монолітно-народня, «наша» церква на Україні вже кілька сот літ, як відірвалася від своєї православно-козацької традиції. Московсько-синодальна нівеляційна політика до революції а потім ще й большевицькі утиски, що подекуди аж до нині сприяють зазначеній традиції Москви, зовсім перекалічили всі прояви суто-українського церковного життя. *Нині ми не маємо єдиної церкви.* Навіть єдність православного фронту розбито декількома органічно-ворожими один до одного відтінками православя з суто політичною начинкою або різко незгідним канонічним змістом (новий московський патріархат, жива «аполітична» церква, українська автокефальна церква першого формування чи «самосвяти з Софії», українська автокефальна церква єпископа Погоділка, законно висвяченого греками й ін). Малочисельне, але сильне своєю дисципліною католицтво та багатий агітаційними засобами і близький своєю простотою і раціоналізмом народній душі українця евангелізм у кількох його відмінах, — доповнюють картину розбурханого церковного моря на Україні і перед майбутньою державною владою ставлять ряд грізних знаків запитання.

Далекий від надії розв'язати церковне питання його «програмовим передрішенням», український націоналізм намагається лише зорієнтуватися у справі майбутньої церковної політики, передбачити хід подій, щоб потім легше його зрозуміти та зайняти вже й тепер певні позиції, з огляду на свою дальшу творчу працю.

Вже навіть поверховна аналіза сучасного стану церкви на Україні — особливо в світлі історичної традиції і психології українського народу — приводить до твердження, що життя на Україні нині є безсумнівним проявом *тяжкої епідемічної недуги*, зродженої гидким большевизмом і тому вимагає в першу чергу діагнози, й лікування, а потім відживлення і якоїсь кодифікації.

Модерня теза про *відділення церкви від держави*, органічно засвоєна українським націоналізмом, зовсім не означає крайніх меж соціалістичного і комуністичного думання, — однаково наставлених у релігійних питаннях, — ні якоїсь дуалістичної розпусти. Останню хоробу не трудно вже тепер передбачити. Українську державу без міцної релігійно-церковної традиції, кровно переплетеної з цілим культурно-гро-

мадським життям, можуть собі вявляти і експериментально будувати різні утопісти, а для українських націоналістів вистарчить прикладів не лише самої України, але й Болгарії, Сербії, Румунії, Італії та бувшої «єдиної неподільної». Віра без жадного сумніву належить до приватних справ людини, але церква і церковна політика це — інтегральна частина держави. Зовсім відсахнутися державним чинникам від церкви, значить привести церковне життя українських мас або до форм старого московського патріархату («патріарх — Великий Государь», що авторитетом побивав часом самого царя) або до розбитого італійського корита у вигляді «status in statu» (Ватикан), з тою тільки різницею, що обличчя майбутнього всеукраїнського патріарха чи православного папи, «всемогушого» при переважальній кількості православного населення, навіть розбитого на декілька таборів — уявляється дуже і дуже не ясно.

Отже держава мусить бути формально відділеною від церкви; але не може бути в українській державі якоїсь церкви, що не підлягалаби як нормам українського державного права так і контролі державних чинників.

Держава сприятиме здатности до життя якої завгодно української релігійної течії, але мусить нищити всі чужонаціональні ворожі культури, хочаби вони маніфестувалися як «найправославнішими». З цього боку ані один відповідальний крок духовенства на Україні не пройде без урядових приписів і контролі. Жидівський рабін може молитись у синагозі давньою гебрійською мовою, католицький ксьондз — по латині, московський піп — по церковно-словянськи, український парох живою українською мовою, але всі служителі культів — коли хочать бути рівноправними українськими громадянами, жити і працювати на Україні — мусять проповідувати слово боже у церкві, видавати метрики й посвідки та навчати релігії і моралі лише в мові українській.

Церковні догми і традиції, ціла каноніка та її розвиток і нормування мало обходитимуть державу, але жадний єпископ чи інший зверхник духовенства в українській соборній державі не смітиме ставити на священика такого кандидата, що не мавби санкції державної влади (державна й громадська приналежність кандидата, вік, військові обов'язки і спеціальна освіта).

Український націоналізм може терпимо відноситись до всіх станів і класів суспільства, окрім явно паразитарних і ворожих. Тому й ізоляція «від миру і людей» та «ісход в монастир» теж будуть підлягати контролі влади державної. З ліквідацією польської і московської маґнатерії на Україні не буде жадної загрози з рації прихильної підтримки українських монастирів, усталення їх матеріального добробуту, але при одній конечній умові: не сміє бути на Україні ані одного чужонаціонального монастиря і не сміє бути ні одного монастиря взагалі без дитячого притулку чи якоїсь школи чи медично-санітарного осередку чи іншої культурно-громадської або благодійної установи, утримуваної та обслуговуваної монастирем при контролі держави. При вмільм догляді й керуванні кожний монастир може обернутися з пасивно-неутральної, далекої від життя «обителі» якогось святого — у високопотенційну, завжди готову до відповідної чинности «твердиню», осяяну ореолом всенародної пошани й високого авторитету. Проте монаше звання, коли

воно означатиме освячене московською традицією «законну дезерцію» від громадської праці і військової служби, буде суворо переслідуване.

В міру розвитку в нових обставинах, релігійні громади чи церкви на Україні мусять мимоволі обернутись у поважний і корисний громадсько-державницький чинник. Обдерий, принижений, загнаний у задвірки большевиками, опльований радвладою «піп» — при владі націоналістично-українській мусить стати повноправним і подекуди навіть упривілегованим громадянином, пан-отцем. Типи «руських попиків», як рівножіндичо-надутих, але «сміренно-пакостних» єзуїтів чужинецької марки мусять щезнути з обрію. Віра залишиться щирою і приватною справою кожного, церковна думка стане працювати над якимнебудь «filioque» чи «Сугубою алилую», але без зв'язку з політичними закамарками Москви й Варшави, і тоді лише прийде час державній владі студіювати в нормальних обставинах церковне життя і його кодифікувати. —

Можливо сподіватись, що з багатьох релігійних течій на соборній Україні з тяжкого іспиту останніх років вийдуть життєздатними й позитивно-потенційними не всі. Либонь релігійна Галичина скупчиться коло греко-католицьких громад, Велика Україна коло православних, будуть там помірні по впливам євангелицькі брацтва, але решта течій — в розрахунках державного масштабу — виглядатимуть дрібненькими диференціалами.

Між цими розмноженими і зміцнілими релігійними громадами напевно знайдеться якась одна, що значною кількістю своїх членів, багатством і числом парафій, монастирів і культурно-благодійних установ переважатиме громади інші. Зупинивши на ній свою увагу, урядові чинники змоглиб почати заходи до створення єдиної української національної церкви, що малаби своїм завданням повне релігійне відродження України.

Звичайно, годі нині вгадати якою, саме, буде нова українська церква, але «за теорією ймовірности» можна сподіватись, що перемаже — або українська православна автокефалія, зеволуціонована до меж автокефалії абсолютної на зразок старокатолицької, від Риму незалежної церкви в Англії, — або євангелицький рух прийме дещо до себе з української церковної традиції та ідеології і цим так привабить широкі маси, що перебере всі інші релігійні громади.

У кожному випадку відновлена українська соборницька державність в питаннях церковної політики є засудженою з перших років на ролю лікаря-діягноста, потім — хірурга і санітаря, пізніш опікуна і, нарешті, — старшого і зверхнього співчинника.

Инж. М. Сціборський.

Вмираючий режим.

Вакханалія комуністичного терору на Україні продовжується. Активний опір населення, втратившого всяку надію на поліпшення свого положення, викликав нову хвилю розрухів, арештів, судів і рострілів. Ці сучасні вияви комуністичного режиму нагадують початковий червоний терор у період воєнного комунізму. Особливо гострі репресії виявляються на Україні, де побіч соціально-політичних противенств все з більшою виразністю дає себе відчувати загострена національна ненависть до займанців. Недавно заарештовано низку загально-відомих українських учених та національно-культурних діячів — Єфремова, Ніковського, Чехівського, Левченка, Ганцова, Гермайзе та інших, під закидом участі в «контр-революційних» організаціях. Всі з напруженою увагою дивляться на хід подій на Україні й питають: «щож далі?»... Справді, до яких же наслідків приведе, нарешті, оця політика маняків, що вже 12 років сидять у Кремлі й витворюють на всіх теренах Радянщини таке всебічне напруження, при яким ось-ось треба чекати катастрофального, с іхійного зриву, страшного своїми наслідками, що означуватимуть початок кінця.

Большевицька влада святкувала недавно 12-річний ювілей свого існування. З цього приводу їхня преса підняла черговий галас про «соціалістичні здобутки» в ССРСР та ті «щасливі перспективи», що невдовзі здійсняться, залишаючи далеко позаду «контрреволюційний і капіталістичний світ». Ця відома тактика комуністів мала на цілі відвернути увагу мас від тої нужденної, сірої, жахливої дійсності, при розгляді якої стає моторошно навіть бувалому громадянину, що бачив «усякі види» Радянщини. Але ювілей не підняв настроїв мас Радянщини. Вони заховували мовчанку — похмуру, насуплену...

І справді, радити не було чого. Після 12 років існування большевицької влади загальний стан Союзу суттєво нічим не змінився, а останній час є відбиткою давно пережитих часів воєнно-комуністичного «урегульованого» хаосу. Для влади весь перейдений період, це сидження на кратері неспокоїного вулькану, а для громадян Союзу — це стан безперервного напруження і безпросвітнього, вичікуючого терпіння, коли думки скупчені лише на одне питання — «колиж кінець?»... Колиж кінець всіх тих дванадцятьлітніх фронтів — внутрішніх, зовнішніх, імперіалістичних, капіталістичних, соціалістичних, буржуазних, революційних, контрреволюційних, індустріальних, сільськогосподарчих, хлібозаготовчих, податкових, куркульських, пролетарських і так без кінця?..

Правда, Радянщина мала короткий період, коли здавалось, що руїницькі духи большевицької революції під тиском життя поволі зникають, коли вірилось, що закони суспільної й економічної логіки візьмуть перевагу, та що скінчатся хоробливі експерименти комуністичних доктринерів. Це період 1923—27 р. р., коли в наслідок господарської руїни й голоду, комуністи змушені були здати деякі позиції

і повернути сякі-такі можливості для розвитку господарської ініціативи та вільної праці народніх мас. Це період НЕП-у, нової економічної політики.

Оптимістам, віруючим в «еволюційні» переродини комунізму здавалось, що найважчі часи минули, що Радянщина після тяжкої хороби пережила вже кризу і стала на шлях поступового, але певного видужання. Бо у сфері суспільно-соціальної НЕП дещо згладжував гострі, криваві кути антагонізмів; у галузь господарську привніс він свіже струміння самодіяльності, сприяв розвиткові виробничих процесів, торгіві, грошовому обігові. Терор ніби виявляв тенденції до змягчення, витворювалася ілюзія хочби тимчасової законності. Радянщина поволі латала свою руїну та загоювала рани, створені першим етапом революції.

Але ця іділія довго не тревала. Большевики швидко зорієнтувались в тих перспективах, що їх ніс зі собою НЕП. Ставало ясным, що ще кілька років, а окріпший суспільно-господарський організм Радянщини змете з себе докучливого комуністичного рипяка, що вчепився в його живе тіло. Перед вождями «світової революції» життя поставило альтернативу: або прогрес країни і крах комуністичної утопії, або нова спроба здійснити цю утопію... ціною руїни існуючих здорових решток.

Вибрано останню. Почався різкий «ударний» зворот до випробованих метод руїництва. Історія лівої опозиції, троцькіяда, праві й ліві «ухили», «критика», «самокритика», диктатура Сталіна, сучасна боротьба за «генеральну лінію» партії, «чистка» — ось вияви рецедиву, при допомозі якого большевизм силкується втриматися при житті. Політика большевизму, керована божевільною догмою, придусила розвоєвий процес, витворила з країни безкрайне, понуре кладовище, для якого чужими є рух і поступ, в яким давно вже поховані можливості, надії, хотіння, де не має життя, — але є лише руїна з голодними, брудними, кривавими буднями.

Большевикам необхідно було знайти виправдання тих невдач, що їх зазнають вони на кожному кроці при стрічі з живою дійсністю. Вониж знали, що інертність має — хоч і придушено в них насильством, кровю, та знищенням засад моралі, здібність до відпорності — не може тягнутись до безмежності. Ці виправдання завсіді знаходжено. Вчора «соціалістичному будівництву» перешкодив — світовий імперіалістичний капіталізм, сьогодні — саботаж «спеців», завтра — «куркуль», позавтра — «контрреволюційний елемент», — і так без кінця!

З другого боку, большевики силкуються прислонити жах дійсності — надіями й обіцянками. Скільки вже було цих надій і карколомних проєктів! Обіцяння «електрифікувати» й «радіофікувати» село тоді, як селяне пухли від звірячого голоду підчас воєнного комунізму, «хлібних фабрик» для робітників, вимогаючих їжі, «збільшеного соціалістичного темпу промислової продукції» для перших і других, що не мали одягу, взуття, білизни — ось «буфи», які видумувано для заспокоєння вимушеного, напів-живого, обдертого радянського громадянина.

А ось зчєрги відчувши небезпеку НЕП-у, хоробливий мозок большевицьких вожаків, ігноруючи обдерту, жебрацьку дійсність, знайшов, що «будівництво соціалізму в ССРСР дійшло вже до такого стану, коли треба рішучо перебудувати господарство на новій технічній та органі-

заційній базі з метою випередити капіталістичні країни. Для виконання цього історичного завдання необхідно, насамперед, з рештками вирвати капіталістичне коріння у країні, підірвати підвалини клясового ворога»*)... Одночасно стверджено «нагромадження світової організаційної революційної енергії, що наближує час загальної революції»**)...

Деж тут було думати про НЕП?! Яку вартість уявляло для комуністів нагромадження господарських цінностей у порівнянні з «нагромадженням революційної енергії»? Почалася нова епоха паперово-соціалістичного будівництва, проєктів, плянів, «генеральних» ліній партії, тощо, а все це дістало назву — «пятилітнього пляну соціалістичного будівництва». Преса одразу рострубіла про ті неймовірні здобутки, які несе з собою «пятилітка» в галузях індустріалізації, сільського господарства та взагалі загального добробуту.

Але минув короткий час і життя знову нанесло жорстокий удар оптимістичним розрахункам большевиків. Що білше, на тлі «пятилітки» виникли принципово-ідеологічні, тактичні та внутріпартійні конфлікти й антагонізми в комуністичній «головці» а їх вислід позначився в розкладі самої партії, в усуненні від керівництва таких діячів першої ранги як Троцького, Бухаріна, та ін.

Той курс економічної політики, що її переводить фактичний диктатор, Сталін, на базі «пятилітнього» пляну, позначається основними тенденціями до збільшення усуспільненого сектора промисловости, інтенсивної індустріалізації, насильного усунення індивідуального селянського господарства, замінюючи його колективними формами, скасування вільного товарообороту та приватного почину; тими способами мається на цілі знищити до щенту той підприємницький елемент, що почав закріплюватись в час НЕП-у. Намагання силоміць усунути індивідуальне сільське господарство пояснюють тенденції підірвати ґрунт під селянством, підпорядкувати його диктатурі та забезпечити постачання міст сільсько-господарськими продуктами.

Тенденція до індустріалізації країни булаб оправдана, якщо її переведеноб згідно з доцільністю і завданнями господарського характеру. Цього основного моменту в комуністичній індустріалізації не видно. Протівно, рішачим є тут політичний мотив: розвиток індустріалізації мусить сприяти швидкій пролетаризації народніх мас, в яких влада сподівається знайти для себе певне оперття. Абстрагуючи від цього, що цей політичний момент знаходиться в суперечности з вимогами господарської дійсности, які не є тотожні з пролетаризацією — ожебраченням, а якраз спрямовані проти них, всеж треба пам'ятати, що розбудова промислу можлива й доцільна в тім випадку, коли відбувається за допомогою засобів із загального національного доходу; вона мусить відповідати поємности товарового ринку і ступня платездібности населення. У протівнім разі повстає диспропорція між вкладом капіталів у промисловість а вкладом їх в інші галузі народнього господарства (особливо сільського), а це має за наслідок невідповідний розвиток непромислових галузей, а тим самим їх нездібність купувати вироби індустрії.

*) «Більшовик України» ч. 15, 1929.

**) Там же.

Але економічна логіка комуністів інша. Індустріалізація іде в «ударнім» порядку, не рахуючись з фактами, обставинами, можливостями, потребами й ринком. Наслідок — величезна імібілізація фінансових засобів у вигляді капіталевих вкладів у промисловість, що не збільшують національного доходу та що білше, приводять до інфляції валюти, з огляду на потребу нової емісії грошей. Такі наслідки показалися вже в першій році «пятилітки», коли стан фінансів довелось підперти емісією червінця. Отже, в дійсности зріст усуспільненого промислового сектора, яким так пишаються большевики, та його доходи є цілком фіктивними величинами, бо повстають вони за рахунок відняття доходу з інших галузей господарства. Така політика є прообразом «Тришкіного кафтану»... Відрізується рукав для того, щоб доточити полу і навпаки.

Подібне бачимо й в аграрній політиці комунізму. Вона, зокрема, базується на тім твердженні, що індивідуальне селянське господарство відстало і не в стані поспіти за «розвитком» соціалістичної індустрії. Вихід, здавалосяб, з цього положення можна найти дуже простий: вкласти в сільське господарство відповідні кредитові капітали, зраціоналізувати його продукційний процес, сприяти інтенсифікації і поширенню культур, піднести агрикультуру, агриосвіту, кооперацію й ін. Так роблять «буржуазні» політики і «капіталістичні» держави. Большевики інакше!... Вони беруться зреформувати відразу сільське господарство згідно з останнім словом «соціалістичної техніки» і для цього... руйнують базу, на якій лише й може існувати цяж сама «соціалістична індустрія», — найбільш міцні, продуктивні і прогресивні селянські господарства. Така тактика називається «смичкою з бідняцькими елементами села» та «соціалістичним наступом на кулака». Це приводить до загального процесу роздріблення селянських господарств у такій мірі, що вони не в силі себе самих прохарчовувати. На цих руїнах большевики і будують «колгоспи». Але й цей почин кінчиться фіяском і то може найбільшим, якого лише зазнавали большевики. Клясова політика на селі, базована на скаженім тиску на селянські продуктивні маси — приводить до матеріальної руйнації цих мас і, можливо, спричиниться до вступу селян до колгоспів. Це однак будуть колективи ожебрачених батраків, що стремлять хоч у цей спосіб спастися перед економічно-політичним терором влади, і сяк-так животіти. Думати про технічний поступ цих господарств та про те, що вони будуть підперттям держави нема ніяких підстав. Вони самі шукають і шукатимуть підпори держави та скарбових капіталів. Але джерел цих капіталів нема й не буде, якщо не рахувати «соціалістичного темпу продукції»... грошевих станків. Ці капітали вже вложені в гіпертрофовану індустрію, яка не може розвиватись, бо не має покупця на свої вироби, — оттого зруйнованого села. У наслідках, отже — обатрачення села, загальмовання промисловости, інфляція валюти, зріст цін, безробіття, проживна криза, «набірні книжки», спекуляція нелегального вільного ринку, насильне видирання у селян решток хліба, а за цим жахлива примара голоду, політичний терор, ростріли, руїна, бунт.

«Пятирічний господарський плян» — економічний і соціальний абсурд, який колинебудь бачила історія. Він веде країну величезними кроками до небувалої економічної катастрофи. А решта ділянок радян-

ської сучасності?!.. Зовнішні політичні невдачі, крах надій на світову революцію, закономірний занепад комуністичних партій за кордоном. Фактична ізоляція від усього світу, серія світових дипломатичних шкандалів, масова дезерція радянських дипломатів за кордоном, компромітація, дефравдації — ось доповнення загального малюнку...

Стан загальної нужди, терпіння, звіряче животіння з дня на день, без виглядів на майбутнє, витворюють відповідні рефлексії в широких колах радянської суспільності. Саботажі, загальний опір селян, вбивства «активістів», пожежі, «збочення» від партійної лінії, релігійний рух — все це є вияви одного загального процесу — зростаючої політичної відпорності мас. Щоправда, відпорність ця ще, наразі, відрухова. Це радше інстинкт самозбереження. Але є ознаки, що вказують на оформлення організованого руху. Большевики мали радію, коли стверджували «нагромадження» революційної енергії мас; лише ця енергія звернена проти них!..

Неминуча катастрофа наближається. Вже «права опозиція», зложена переважно з т. зв. «господарників», намагалася внести потрібні рятункові корективи; однак викликала лише розкладові процеси в самій комуністичній партії. Диктатура Сталіна — це вияв розвалу. Постать Сталіна — це фатальна постать. Історія її знає. Вона є необхідним атрибутом кожного історичного етапу, який проходить під знаком розвалу існуючої системи. Робесп'єр, опанувавши владу, методом нищення свого оточення дійшов до того, що мусів сам впасти під ударом всіх революційних елементів, переляканих і обурених безпощадним терором. Він знищив самого себе. І на Радянщині довершується процес самознищення, самоликвідації пануючої групи. Диктаторський терор Сталіна все більше звужує керуючу «голівку» з одночасною руйнацією і деморалізацією широкої партійної бази. Большевизм поволі зосереджується в одній особі, як вказаний період французької революції, в особі Робесп'єра. І подібно як Робесп'єр, Сталін буде зрізаний наглим ударом революційного ножа всіх правих, лівих і середніх елементів країни, очаділив від отруйної атмосфери всебічного гніту, озлоблених і переляканих садизмом політичного терору, від якого їх не врятує ні їх слухняність ні вірність ні покора ні опозиція, так, що вони мусять, вкінці, дійти до такого стану, коли інстинкт самооборони владно штовхає до боротьби, коли найбільші боягузи робляться героями.

Нова хвиля комуністичного терору є симптомом початку кінця. Це спазми вмираючого режиму, який вже не в стані керувати, направляти, усувати хиби. Це жорстока його пімста над дійсністю, що глузує з нього.

А на Україні?.. Там труднощі загального положення ускладнює ще один факт: ворожа окупація. Ця окупація прийшла на нашу Батьківщину широкими, вільними шляхами, не зустрінувши такої відсічі, яку мусіла б дати гідна свого імені та існування 40-мільйонна нація.

Українська народня маса, розгойдана, здурніла від революційного чаду та демагогії, впала жертвою пекельної провокації. Її обмануто, згвалтовано, як оту легковірну, чулу жінку, що не вмів за уважливим, улесливим, ніжним щепотінням розпізнати дійсних, хижацьких намірів насильника. Московський комунізм приніс на своїх вивісках гасла рівності, свободи, щасття, а на багнетах — розбещене насильство, кров

і смерть. Він деклярував культ миру — а установив культ «стенки» — і чека. Обіцяв земний рай — а дав мертву, вишкірену маску голоду. Виголошував свободу, — натомісць повів окуповану націю на Голготу страждань, щоб розп'яти її Дух, затроїти її мораль, звичаї, життєвий уклад, родину. Ціле єство Української Нації здусив брудний, скривавлений, вонючий лапоть Москви. Але...

Свідомість своїх прав і почуття ненависти до окупантів закріплюється все більше і глибше в широких сферах української суспільності. Це є вислід тяжкого процесу загальної переоцінки цінностей, до якої спричинився самий окупаційний режим. Вплив нарकोзи зникає, виринає стихійна туга за волею, за життям. Сучасні вияви московського терору є одною з чергових спроб здусити потенцію поневоленої нації, скаструвати її визвольну снагу. Окупанти знають, яку роль в майбутніх визвольних-революційних процесах відіграватимуть ті рештки української інтелектуальної резерви, що уціліли від терору чеки. Їхнім завданням є знищити їх, та позбавити, врешті, окуповану націю її провідних елементів. У наслідках — заарештовується низка славних, загальновідомих національно-культурних діячів, яким одразу закидується «сім гріхів світу»: — і «контрреволюцію» і «петлюрівщину» і «бандитизм» і «смичку з капіталістичним фашизмом». Окупація довершує черговий акт своєї вакханалії.

Але не вдасться вже спинити розвитку неминучих подій, спаралізувати силу поневоленого українського велитня! Жах терору також має свої межі, поза якими він перестає діяти, і впливати, зустрічаючи озвірилий опір скаженого народнього гніву й помсти. У сутині червоних тіней, що їх кидає ще на Україну зловіщий Кремль, окупована нація приготується до зложення останнього іспиту зрілості: очищує свій зміст, виправляє пороблені хиби в горнилі мук, нещастя і болю. Добуває своє право ціною жертв, тортур і смерти. Готує останній революційний зрив.

Ми мусимо бути разом з нею!

Не лише духом, але й чином. Щоби могли в кожную хвилину подати їй помічну, тверду руку. Цей чин мусить бути безпосередньо-революційним, повним безмежності, святої, офірної любови до нації і палкої, пекельної ненависти до окупантів Української Землі.

Окупанти прийшли на Україну широкими, вільними шляхами. Вийдуть з неї крутими стежками, полятими власною кров'ю!...

В. Богущ.

Літа визволення народів Східної Європи,
Кавказу та Закаспію.

ЗАГАЛЬНІ УВАГИ.

Державні уряди або керуючі групи різних націй на всяких конгресах, конференціях та нарадах, проголошують блискучі концепції світового миру та далекойдучі плани загального розбродження, міжнародного порозуміння, або справжньої приязни пороких суспільних кол. Кожна нація намагається різними способами доказати, що саме вона виконує ту чи іншу місію у розбудові світового господарства та культури, або в поширенні цивілізації поміж малокультурними націями.

Однак за такими зовнішніми прикрасами фахова дипломатія, вишколені політики та досвідчені керівники капіталу провадять зовсім іншу працю, спрямовану на те, щоб т. зв. рівновага сил, побудована на ґрунті різних союзних в'язань чи бльоків, і в будучині залишилась засадою міжнародної політики, та щоб нині пануючі нації затримали й надалі за собою т. зв. сфери впливу, колонії як ринки збуту та джерела сировини. Себто, на ділі кожна нація провадить політику виразного національного егоїзму. Тому не дивно, що всупереч усяким святочним деклараціям про загальне зарони країн» озброюються та готуються до можливих у будучині військових конфліктів. Зрештою, думка, ніби можливо добитися сталого миру, залишиться доти ілюзією, доки на світі існують пануючі й поневолені нації.

Тому саме й ми, з одного боку маємо теж використовувати всі випадки пропаганди миру на Сході Європи, однак, на ґрунті застосування права нації на своє самовизначення, а з другого боку повинні дбати про мілітарну могутність української нації. Бо на Сході Європи ще довгий час не буде сталого миру незалежно від того, чи переможе наша концепція розв'язання східноєвропейської проблеми, чи яка інша. Обстоюючи гасло боротьби проти російського та польського імперіалізму, повинні ми zarazом шляхом зручних заходів втягати у сферу наших впливів деякі східноєвропейські країни.

НАШІ ЗАВДАННЯ НА МІЖНАРОДНІМ ПОЛІ.

Найпершим та найважливішим завданням нашої організації є всебічна підготовка української нації до боротьби за своє визволення. Недавня збройна боротьба за нашу державність дуже виразно свідчить, що без належних власних сил взагалі, а особливо без організованої солідно військової сили і, зокрема, без вишколених мілітарних кадрів навіть сприяючих обставин не можна використати для створення держави.

У тяжких умовах окупаційного режиму на українських землях ця підготовку до збройної боротьби переводити не легко. Всеж, працю такого характеру необхідно перенести, від цього залежить доля української нації. Зокрема, першорядного значіння набирає справа політичної організації народних мас для боротьби проти окупаційної революції шляхом збройного виступу проти національних ворогів. Цілком зрозуміло, що наша організація повинна цим справам віддавати найбільш свого часу, енергії та праці.

Однак не треба забувати, що у справі визволення націй часто не маловажну роль відіграють також міжнародні чинники. Тому українська політична еміграція повинна пробити собі шляхи до тих міжнародних сил, які при певних обставинах могли б значно полегшити нашу боротьбу за визволення. Українська еміграція цього завдання до сьогодні не виконала, бо ні одна велика держава не поставила у програму своєї міжнародної політики справи української державності. Навпаки, українська проблема втратила нині навіть ту актуальність та значіння, які вона мала десять років тому; українська еміграція занедбала справу систематичної пропаганди ідеї української національної державності.

І справді, хіба можуть похвалитись усі існуючі нині «державні осередки» або «за-

конні уряди» якимись видними досягненнями на міжнароднім полі? Де їх публікації про українську справу на чужоземних мовах за останні роки? Ті публікації, що вийшли ще за час існування українських місій, застаріли, а нечисленні нові ставлять проблему української державності цілком неправильно, впадаючи в партикуляризм, які часто межують зі зрадою нації. Європейська преса містить статті або інформації про наші визвольні змагання та про те, що робиться на українських землях, однак робить вона це нечасто й зовсім не так, як нам це потрібно.

Чи можна, отже, дивуватись, що ідея української державності не здобула собі в Європі належного признання та ще й тепер є досить мало відомою або уважається другорядною якраз у тих колах, що в будучині може відігравати вирішальну роль при вирішенні східноєвропейської проблеми!

До війни Європа цілком не знала української проблеми, а нині, хоч і дещо знає, проте уважає, що вона є внутрішньою справою тих держав, у межах яких знаходяться тепер українські землі. Думку, що колишню царську Росію заступила совітська Росія, яка лише формально називається совітським Союзом, підтримувала та підтримує за всяку ціну російська еміграція, запевнюючи, що незабаром прийде кінець большевицькому панованню, а тоді Росія дасть собі раду з усіма її національними та іншими питаннями. В Європі витворилась опінія, що властиво нема ніякої східноєвропейської проблеми, а є лише справа боротьби за повалення большевицької диктатури. Така саме думка панувала в рішеннях колах паризької мирової конференції у 1919. р. Не диво, що уряд Колчака тоді визнано «всеросійським»; поставлено йому лише вимогу признати автономію країн закавказьких та закаспійських; українську проблему цілком промовчано, бо цього саме й добивались росіяне. Отже паризька мирова конференція стала на шлях поділу українських земель поміж Росією, Польщею та Румунією, не зважаючи на те, що тоді ще існувала українська національна армія, зробивши відомий похід на Київ.

Чимже пояснити таке відношення великих держав до ідеї української державності? У першу чергу тим, що рішення чинники вважали Україну спільником Німеччини, а тому не бажали нею опікуватись; взагалі не розуміли значіння української проблеми для будучини Східної Європи, та, толово, не знали, якими способами можна добитись порядку й ладу на теренах був. Росії, де тоді витворився був дуже заплутаний клубок збройної боротьби. Разом із тим, особливо Злучені Держави та почасти Франція і навіть Великобританія, вважали своїм моральним обов'язком допомогти їх колишньому спільникові — Росії відновити своє пановання на Сході Європи. З цієї причини українська делегація опинилась у зачарованім колі всяких упереджень та негативного відношення. Тодіто М. Грушевський, побувавши в деяких дипломатів, мусів признати, що доля української нації залежить лише від того, чи вдасться українській армії викинути ворожі сили за межі України.

Не менших труднощів зазнали українські соціалістичні групи, добиваючись признання суверенності України з боку Соціалістичного Інтернаціоналу. Лише після довгої боротьби вдалося їм це признання буквально вирвати на люцернськім Конгресі соціалістичних партій у 1919. р. тоді як Брюссельська конференція ще не відважувалась стати на цей шлях.

Ці факти виразно свідчать, що тоді Європа української проблеми не розуміла; це дотичить і Німеччини, яка вправді визнала суверенність України, але не відважилась зробити з цього належних висновків до кінця і через те не зуміла добитись на Сході Європи тих змін, які власне полягали в її інтересах; вона лише використала Україну, як джерело для підживлення виснаженої війною та бльокадою німецької нації. Подібне було в 1920. р. з Польщею, яка використала частинно наші сили та ідею української державності для боротьби проти совітської Росії, щоб таким робом поширити межі свого пановання над українськими землями. Характеристично, що навіть Франція не визнала в той час уряду спільника Пілсудського — Головного Отамана С. Петлюри, (Польща цього й не доматалась), але, навпаки, признала уряд Врангеля. Колчак прийшло до замирення поміж Варшавою та Москвою у 1920. р., то на запитання Польщі в Парижі, що їй робити з урядом Петлюри, Франція відповіла, що це справа цілком польська, а Париж буде опікуватись лише долею уряду Врангеля.

Цікаво буде піднести, що після підписання паризького договору в 1921. р. також совітська Україна робила різні заходи, особливо в Генуї у 1922. р., про своє признання; та лише Німеччина, Австрія, Туреччина, Польща, Балтійські Держави, та почасти Чехословаччина, (остання власне de facto) отже, держави, що раніше визнали У. Н. Р. признали совітську Україну, а інші совітську Росію чи совітський Союз. Москва та

Харків були здивовані таким відношенням до України в Європі, будучи переконані, що остання стала на шлях поділу бувшої Росії на ряд національних держав; а тому й уважали, що ідея української державності здобула собі належне признание з боку всіх європейських держав нарівні з польською та іншими.

Нині саме минає вже перше десятиліття з того часу, як українська збройна боротьба припинилась, а наша національна армія перестала існувати. Нам самим іноді здається ця недавня героїчна визвольна боротьба немовби якоюсь казкою, тимбільше вона затерлась у пам'яті європейського громадянства. Мало того, за цей час виросла нова суспільна генерація, яка не чула майже нічого про наші змагання. Разом із тим значно змінилось міжнародне становище, як рівнож зайшли радикальні зміни також у внутрішнім житті багатьох європейських країн. Нам необхідно рахуватись з цими новими обставинами, а не триматись і надалі тої, зрештою, невдалої політичної лінії, що її нам доводилось мати тому десять років.

Українським націоналістам не вільно надіятись на ту чи іншу велику державу або групу держав, оскільки їх надії є впливом їх власних вигадок, уявлень чи припущень; годі нам бути франкофілами чи германофілами або зв'язувати долю української нації з різними ревізіоністичними планами, оскільки ми твердо не впевнились, що дана держава чи їх блок дійсно стали на ґрунт нашої концепції розподілу Східної Європи. Треба закинути всякі ілюзії та безпідставні надії, побудовані на льогічних або бажаних нам можливостях чи фіктивних припущеннях. Це не значить, щоб не шукати собі спільників. Якраз навпаки! Між тим бачимо, що українська еміграція за 10 років навіть не спромоглась утворити авторитетного осередку для оборони ідеї української великодержавності, що більше, вона не зуміла об'єднатись для організації хочби певного осередку для захисту своїх правних чи матеріальних інтересів. Наша еміграція захоріла на «легітимізм»; кілька існуючих «законних урядів» не визнають один одного та борються себе навіть на міжнароднім форумі.

Був час, коли більш далекозорі люде, побачивши, що українська справа на довгий час перестала бути актуальною, почали були робити заходи, щоб утворити один національний осередок, а саме, «Всеукраїнську Раду» у Відні. Проте остання не змогла протриматись більше пів року, саме тому, що такі «законні» уряди, як уєнівський на чолі з С. Петлюрою, чи західно-український під проводом Д-р Е. Петрушевича й почасти гетьманський негайно почали робити різні інтриги та одверто виступати проти існування «Всеукраїнської Ради». Вони використали той факт, що бувший наказний отаман і начальний вождь, п. Греків, разом з був. членом Директорії, О. Андрієвським, стали на шлях авантюри та грошевих комбінацій, причіпили цю справу до «Всеукраїнської Ради» й добились її ліквідації. Себто ідея всеукраїнського національного об'єднання була дискредитована. На ділі «Всеукраїнська Рада» не змогла протриматись тому, що вона стояла на засадах української великодержавності, що була проти тих давних гетьманських традицій, що відродились після невдачі нашої збройної боротьби. Отже не лише між чужинцями проблема української державності почала втрачати свою актуальність, але також провідні кола українського громадянства зневірились в можливість виборення власної великодержавності та стали на шлях визволення тих чи інших українських земель за допомогою наших історичних ворогів, що вже у XVIII. в. довело раз нашу визвольну боротьбу до жахливої катастрофи.

Що більше, деякі наші групи, які загрузли в бані варшавсько-московських орієнтацій, компромітують також на міжнароднім полі ідею української великодержавності, відрікаючись оборони інтересів української нації в цілому та обмежуючи свої аспірації лише на певні українські терени.

Не треба тому й дивуватись, що між іншим гасло т. зв. Паневропи не узглядило інтересів української нації, але, навпаки, означає закріплення поділу українських земель поміж нинішніми окупантами. Паневропа ставить своєю передумовою затримання і надалі сучасного status quo. Українська нація може лише вперто борюватись таку концепцію замирення Європи дарма, що проблема Паневропи це музика далекої будучності. Правда, за межами Паневропи має залишитись цілий східно-європейський терен, про будуччину якого паневропейці ще не мають ніякого певного плану. Про те є всі підстави припускати, що реалізація ідеї Паневропи послідовно приведе до утворення якоїсь східноєвропейської спілки, а це в свою чергу виключає утворення самостійної соборної України.

Тому саме ми в свою чергу повинні висунути виразу та широку концепцію розподілу совітського Союзу на ряд національних держав. Тимбільше, що історична доля дає нам нагоду добитись цього саме тепер, коли Європа вороже ставиться до

більшовицького панування на Сході Європи, коли був. Росія стала фікцією. Нашим завданням на міжнароднім терені є переконати рішачі чинники, що *ні на Сході Європи, ні навіть в цілій Європі, не буде доти сталого миру ні політичної стабілізації, та господарської консолідації, доки Східна Європа не буде розділена на ряд національних держав, доки не буде відділена Росія від Польщі, щоб таким робом було зліквідоване їх змагання за гегемонію на Сході Європи.* А це може статись лише тоді, коли буде утворена самостійна соборна Українська Держава, як також цілий ряд інших національних держав. Отже розв'язання східно-європейської проблеми полягає не лише в боротьбі за ліквідацію пролетарської диктатури!

Уріжних європейських колах, особливо американських, ідея розподілу Східної Європи на національні держави викликає заперечення якраз тому, що вони дуже побоюються усяких нових труднощів, найбільше, господарських, які можуть виникнути у зв'язку з утворенням нового десятку окремих незалежних держав. Цей факт викликають російські та польські імперіялісти й дуже зручно поборюють ідею української великодержавності. Тому треба здати собі наперед з того справу, що пропаганда та інші форми нашої акції на міжнароднім полі зв'язані з величезними труднощами та перешкодами. Поборювати традицію російського великодержавного панування на Сході Європи, як також виступати проти польського імперіялізму, це справді дуже важке та складне завдання.

До цього треба мобілізувати як найбільше сил та проявити як найбільше енергії. Одній українській організації було б не під силу взяти на себе справу пропаганди нашої концепції поділу Сходу Європи. Навіть коли б вдалось створити український національний осередок, то й тоді завдання було б у значній мірі понад наші сили. Для цього треба мобілізувати сили всіх поневолених народів Сходу Європи, Кавказу та Закаспія.

ЗАВДАННЯ «ЛІГИ ВИЗВОЛЕННЯ».

«Ліга визволення народів Східної Європи, Кавказу та Закаспія» потрібна нам для того, щоби спільно з усіма народами, які змагаються за власну незалежну державність, поставити *східноєвропейську проблему на весь рїст.*

Такої організації нема. Кожна поневолена нація борюватись нас значно легше. Це окремо, що дає можливість росіянам чи полякам поборювати нас значно легше. Це також дає їм певну перевагу перед нами й тому, бо, наприклад, москалі висувують свій плян розв'язання *цілої* східноєвропейської проблеми на засадах федерації та автономії, тимчасом, коли *сепаратна* акція грузин чи узбеків або українців не викликає належної уваги в Європі та не здобула собі бажаного авторитету. Тимбільше, що останні не ведуть праці *систематично*, а, головне, рішачі чиники іноді справді не знають, з ким мати діло, коли перед ними виступає, наприклад, кілька «законних» українських урядів. Томуто необхідне справу боротьби за будуччину Східної Європи концентрувати та раціоналізувати.

Ідея ця не нова. Вона зародилась ще в 1917. р. коли за ініціативою українців створено «Союз народів Східної Європи». В осені 1917. р. у Києві відбувся також конгрес східноєвропейських народів, на яким брали участь українці, білорусини, всі надбалтійські та закаспійські народи, кіргізи, татари й козаки (кубанські та донські). Не було лише поляків та фінів. Це тому, що Польща та Фінляндія вже й тоді знаходились в особливій становищі. Інші східно-європейські народи ще не знали чи стати їм виразно на позицію суверенної державності, чи обмежитись доматанням федеративної перебудови був. Росії. Цікаво, що один із сучасних лідерів польонофілів, а саме, Славінський, прибув на конгрес від імени уряду Керенського з декларацією, що без всякого сумніву майбутні всеросійські установчі збори проклянуть федерацію, яка забезпечить всім поневоленим націям власну автономну державність та волю. Навпаки, відпоручники «Центральної Ради» заступали необхідність скликання установчих зборів кожної нації зокрема, бо лише таким робом можна буде виявити справжню волю кожної нації, як також забезпечити собі належні права та гарантії на випадок, коли взагалі до проєктованої федерації прийде, бо події розвиваються у такому напрямі, що всім націям мабуть доведеться цілком відділитись від Росії. Конгрес прихилився до цього становища та ухвалив постанову, що необхідно скликати кожній нації свої установчі збори, а там, мовляв, буде видно, що робити далі. Пізніші події виправдали таке скептичне відношення до можливості мирним шляхом перетворити був. Росію у федеративну спілку народів Східної Європи.

Два роки пізніше, а саме в Парижі цей союз відновився під назвою «Балтійсько-Чорноморського Бльоку» націй, які вже утворили були свої суверенні держави та збройною рукою оборонялись проти спроб Москви чи Варшави знову опанувати їх землі. До складу цього відновленого Союзу народів Східної Європи входили українці з кубанцями, білоруси, литовці, латиші, грузини, турки, та ести. Донці боялись приступити, хоч і підтримували деякий зв'язок; не пристали також вірмени та фіни, хоч також стояли в належнім зв'язку з Бльоком.

Цей бльок мав справді досить великий авторитет на паризькій конференції, бо не раз виступав зі спільними дипломатичними нотами та меморіялами, що, звичайно, не перешкоджало кожній нації проводити окремо свою акцію.

Цікаво, що росіяне та поляки, довідавшись про впливи, та небезпеку Бльоку для себе, всіма можливими способами інтригували щоб його розбити. Але він, щотижня відбуваючи спільні наради, на яких були делегати від кожної нації, завжди своєчасно довідувався про чергову інтригу з метою посіяти розбрат, і знаходив способи паралізувати ворожі заходи. Необхідно зазначити, що великі держави, власне їх делегації, приймали та вислухували спільних делегатів від Союзу з більшою увагою та завжди негайно, тоді як делегатам окремих націй треба було іноді обивати пороги довший час, щоб добитися прийняття з боку впливових дипломатів, або доводилось навіть обмежуватись розмовами з усякими другорядними референтами.

Згаданий бльок проіснував цілий 1919 р., а навіть пропрацював ще в 1920. р., поки остаточно не захопила Росія чи Польща земель українських, білоруських та козацьких, а пізніше також закавказьких.

З цього часу Бльок завмер, бо балтійським державам удалось добитися своєї мети, а решта народів без українців, які себе дуже скомпромітували спілкою з Польщею, не спромоглись на це, щоби цей союз надалі затримати.

Правда, значно пізніше польонофіли-уенерівці підхопили цю ідею та намагались утворити «Чорноморсько-кавказький Союз» з виразно польською опікою, проте з цих заходів нічого поважного не вийшло, бо уенерівцям вдалось притягнути до нього лише незначну частину грузинів, певну невелику групу козацьку та деяких поодиноких осіб з інших кавказьських народів. Ще два роки тому цей польонофільський союз виявляв себе, але нині він завмер, хоч були й, здається, є спроби його гальванізувати. Все це тому, що сама уенерівська концепція також вже видихалась.

Як видно, створення «Ліги визволення народів Східної Європи, Кавказу та Закаспія», є надзвичайно актуальною справою. Своім головним завданням вона матиме провадити пропаганду нашої концепції розв'язання східно-європейської проблеми та рішуче поборювання концепції російської або польської. Отже «Ліга» в першу чергу малаб провадити боротьбу проти тих русофільських та польонофільських традицій, що закорінилися у колах європейської дипломатії, також у різних суспільно-політичних та інших організаціях, як також у пресі тощо. Вона малаб провадити не лише політичну боротьбу проти большевицького пановання на Сході Європи, але також рішуче поборювати ідею реставрації російського пановання поза межами етнографічної Росії. Нарешті, її обов'язком булаб не менш рішуча боротьба проти польської чи румунської окупації земель українських, білоруських та інших.

Все це, зрозуміло, можна робити шляхом видавання всяких меморіалів та записок, публікацій, брошур, видавання бюлетенів або збірників на різних мовах, як також шляхом інформацій у пресі. Вже в 1917. р. в Парижі виходив дуже гарний місячник «Східна Європа» у двох виданнях, себто в мові французькій та англійській. «Ліга» повиннаб видавати подібний місячник, як також приступити до видання окремих солідних розвідок на відповідні теми. Дальшим завданням «Ліги» булаб заложити пресові бюро в головніших європейських осередках, досягнувши передтим розуміння з уже існуючими бюроми тих чи інших націй Сходу Європи. Кожного року, а може й частіше, «Ліга» скликувалаби свій конгрес. У міжчасі працювалаби Рада «Ліги», збираючись на наради що два або що три місяці, а безпереривно працювалаби Президія Ради «Ліги» з секретаріатом.

Зрозуміло, що в початку праці доведеться поборювати різні труднощі та перешкоди, як матеріяльні так і всякі інші. Однак, не дивлячись на те все, сама справа має таку вагу та значіння, що затрата часу, енергії та матеріяльних засобів не може тут грати рішучої ролі. Бо саме цим шляхом прийдемо як до об'єднання української еміграції внутрі, так і до політичного порозуміння з еміграціями заінтересованих націй, наших спільників, щоби спільними силами працювати в напрямі радикальної зміни політичної карти Сходу Європи.

Евген Онацький.

ФАШИЗМ І МИ.

(Сприводу статті проф. Мицюка.)

З поглядами проф. Мицюка, висловленими на сторінках «Р. Н.», я познакомився під час доповіді автора у 1927. р. в Римі. Нині автор слушно доповнив їх кількома новими спостереженнями та висновками, виявляючи при тім широку обзнаність з питанням. І хоч я наважуюсь писати «сприводу статті проф. Мицюка», не маю жадного наміру з ним дискутувати; — хочу лише підкреслити деякі моменти, особливо важливі з нашої точки погляду.

Наперед мушу виправити прикру помилку, що закралась у статтю проф. Мицюка та що є певно наслідком якогось непорозуміння: Мусоліні заходив до нав'язання зносин із українською Місією не в 1922. р., коли п. Мазуренка в той час в Місії не було, (був він вже в большевиків) лише в 1919. р., — себто тоді, коли ніхто, а тимменше п. Мазуренко, не міг вбачати в Мусоліні, лідера незначної групи соціалістів десидентів, вигнаних з офіційної соціалістичної партії, будучого диктатора фашистів й Італії... Місія запобігала визнання від тодішнього італійського уряду й, натурально, уникала небезпечної «опозиції»... Проте, треба зазначити, що Українське Пресове Бюро, що було при Місії, стояло в постійнім зв'язку з органом Мусоліні «Іль Пополо ді Італія», який містив дуже прихильні замітки про Україну (про це моя стаття в «Ділі» ч. 33 з 14. лютого 1924. р.).

Хочу зупинитися над питанням: що таке фашизм, чи був він дійсно конечний в Італії і чи дійсно Італія з нього скористала? Проф. Мицюк досить зясував питання історичного погляду і, я сказав би, матеріяльного. Я зате думаю зупинитись більш на внутрішній, ідейно-психічній сторінці фашизму, висвітлити його зі середини.

Фашизм — є перш за все є д н а н н я. На цю першу й головну його ідею вказує сама етимологія слова «фашизм», яке походить від «фашо», — зв'язка, жмут.

У хвилину, коли над країною запанував страшний хаос, коли політичний і національний розбрат почав досягати свого вершка, коли для всіх, обізнаних із ходом російської та української революцій, ставало аж моторошно від свідомости неминучої катастрофи, — тим більш страшною, що в бідній на сирівці і перенаселеній Італії, вона повиннаби була привести до ще більш трагічних наслідків, ніж у Росії з усіма її багатствами незміримих просторів, — саме тоді виринає нараз купка людей, що кличе до єднання для відбудови «Великої Італії».

Проф. Мицюк цілком справедливо завважує, що в цих перших фашистських організаціях були заступлені всі класи, всі стани, всі професії, — що у хвилину найбільшого загострення класової й економічної боротьби й заверюхи фашисти кинули гасло національного єднання: взаємного порозуміння і погодження перед лицем вмираючого Батька. Рівнож правдивою є думка проф. Мицюка, що фашизм не мав спочатку жадної закінченої програми; дійсно, він не мав ні часу ні охоти зупи-

нятися на подробицях або звязувати себе теоретизуванням, — він озброївся одною лише ідеєю, яка мала бути йому провідною зорею в усіх труднощах політичної боротьби, і вивести його, зрештою, на просторий, широкий шлях тріумфального походу на Рим.

Фашизм — це признання ідеї, якості, це — заперечення матерії й маси, яка пасивно віддається і запліднюється кожною активною ідеєю.

У часі, коли величезна більшість італійської інтелігенції і буржуазії, не кажучи вже про робітництво, знаходилась під гіпнозом матеріалістичної концепції життя, і дивилась на існуючу дійсність, як на вислід, викликаний невмолимими законами економічного розвитку, непереможною грою ріжних могутніх необчислимих чинників, які обмежують людську діяльність і людський почин та згори засуджують моральні зусилля одиниць на неуспіх і загибель, — фашизм виніс на світло сучасної політичної дійсності чинник *ідеалістичний*. Життя не є таке, яким ми його бачимо, але таке, яким ми *хочемо* його бачити у світлі наших громадських і моральних обов'язків. Ось друга, дуже важлива, максима фашизму. Фашисти не хотіли й не могли дивитись на політичну й національну відсталість Італії, як на якусь невмолиму «долю», присуджену їй непереможним розвитком економічних й усяких інших механічних законів. Вони напружили всі свої сили, щоб ту «долю» змінити, бо пониженням є для фашиста «коритись» будь-якій долі. Оце власне «не коритись», як висловився одного разу Мусоліні в парламенті, є змістом справжнього життя. Супроти занадто компромісової і *скептичної* буржуазії, далекої від усякої політики, повної безсилового страху перед масами пролетаріату, зорганізованого соціалістами, мало здатної боронити не лише національні, але навіть свої власні життєві інтереси, — фашизм намагався витворити більш енергійне і свідоме відношення до життя, як поля боротьби й активного виконання своїх обов'язків і прав. Фашизм — це *невтомний дух вічної акції й руху*, що повстав, як реакція і протест проти гнилого квієтизму зістарілої буржуазії, це — ніби завжди нова весна молодій душі супроти обережного й підозрілого егоїзму старости.

Але одночасно фашизм — це *відповідальність*. Відповідальність всіх і кожного перед самим собою і перед нацією, відповідальність капіталу перед працею і праці — перд капіталом. Фашизм не визнає «неутралістів», не визнає людей, що стають понад боротьбою, особливо, коли в боротьбі йде про честь і життя батьківщини. Всі на фронт, кожний у міру своїх здатностей і сил, кожний зі своєю власною зброєю, але всі разом, *активно*. Горе тому, хто ставить свою «хату з краю», і, піднісши свою апатію до щабля політичної «мудрости», дивиться з високого вікна на бурхливу вулицю, чекаючи того або іншого кінця, щоби поділити з переможцем незаслужені лаври. Горе тому, хто у хвилину найвищого напруження пристрастей, коли воюють, терплять і вмирають за батьківщину, зберігає свій спокій розважного глядача, або так нам добре відомого «хитрого малороса». У його душі вмерло те найкраще, що відзначає людину і громадянина, і йому нема місця серед людей, що творять історію, повну мук і героїства. Бо власне все те, що знаходимо в історії дорогого й вартісного, було створене ціною важких жертв, великого напруження, а не холодною рівнодушністю та неробством.

І тому власне фашизм — це сама активність, це — молодь, озброєна вірою й ідеєю, певна себе та свої перемоги над ворогом, безідейним, матеріалістичним і егоїстичним. Для фашизму інституції і форма, що в ній відбувається урядування, не відіграють особливої ролі. Вибирається ту, що є в дану хвилину більш доцільна. Фашизм, спочатку республіканський, легко й без криз зробився, — коли це показалося потрібним для втримання національної єдності, загроженої монархічним Півднем, — монархічним. У фашизмі головне — це *люде*, їхня здатність, моральні прикмети, патріотизм і відданість ідеї. Бо найкращі інституції пропадають у негідних руках, і найгірші інституції починають процвітати в руках мистця. Доказав це сам фашистівський уряд, що зумів піднести Італію, яка котилась вже в бездонну прирву економічної і національної руїни, на таку височинь, на якій вона ледви чи колинебудь стояла.

Фашизм — це Мусоліні. Ніде так не ствердилась антропоморфічна необхідність кожного ідейного руху, як власне у фашизмі. Цілий він — є майже виключно наслідком особистої діяльності Беніто Мусоліні; лише завдяки йому набрав фашизм форми констисенції. Фашисти перших часів складались головню з ріжних політичних недобитків, перебіжчиків з ріжних партій і груп, або і з людей, що ніколи не належали до жадної політичної партії. Всіх їх треба було злити в одне монолітне тіло, запалене одною ідеєю, одною волею.

Мусоліні був спочатку безумовним диктатором малої купки своїх політичних приятелів та прихильників, потім партії і, нарешті, цілої Італії.

Він появився, коли політичний та соціальний хаос країни дійсно вимагав сильної людини, диктатора. Щастя Італії полягало, власне, в тім, що вона знайшла у відповідний момент свого диктатора. Проте, не лише щастя, але й заслуга, бо для того, щоби міг з'явитися вожд, подібний Мусоліні, потрібні, на думку французького соціолога Сеше, дві головні передумови: 1) щоби людина, якої потребує країна, була покликана у *відповідній хвили*, і 2) щоби країна була *морально в стані породити таку людину*. Інакше кажучи, вчасна полва диктатора — національного диктатора, що веде цілий нарід до рятунку, а не партійного, що веде його до неминучої загибелі, або до нового хаосу — залежить від життєздатності нації, вона є її наслідком. Національний диктатор є дійсно представником енергії та життєвого динамізму народу. Криза допомагає йому виявити себе, свої особистості і свої сили, але він виявляє себе лише тому, що суцільство, сама нація, стремить до ладу й життя. Колиж нарід віддається лише своїм егоїстичним, партикулярно-становим, партійним, провінціалним інтересам, коли він не має високого пізнання свої національної єдності, та перестає цікавитись громадськими справами і замикається в холодно-ворожій рівнодушності — він перестає бути організмом і перетворюється в отару овець без вівчара, виставлену на поталу хижих вовків.

Людину диктатури, людину кризи визначає перш за все — характер, воля, і нічого іншого, як тільки характер виділяє його споміж звичайних честолюбців. Як честолюбець без належного розуму так теж і розумна людина без сильного характеру не піднесеться до ролі провідника. Му-

соліні — людина волі, чину, непогамованої активності, невичерпаної ініціативи. Коли криза кидає суспільство в стан хаосу, чимало розумних людей досить ясно бачить, що саме потрібно зробити, щоби перемогти кризу. Але в такий момент не вистарчає бачити й розуміти, треба *чинити*. Коли хворий конає, замісно філософувати про причини хвороби, але треба вжити енергійних заходів, інакше — смерть. І якщо лікар завагається, щоб не помилитись, — це — також смерть.

Чоловік криз не має часу роздумувати, аналізувати: виникає непередбачена перешкода, він кидається на неї і розбиває її; якщо він ставить ногу на непевний ґрунт, що подається під ногами, він не вертається назад, але спішить все вперед... Його влада й сила не так в його міркуваннях, які відбуваються з чисто геніяльною інтуїцією як головно в його рішучості. Ділання — це потреба його натури і разом з тим воно забезпечення його внутрішнього дня, — майбутнього і його страшного невідомого. Жахаючись цієї невідомості, як каже Сеше, диктатор приспішує свою ходу до неї з потаємною надією захопити свою долю так само несподівано, як несподівано захоплює своїх ворогів. І тим, власне, диктатор панує. Він завжди ставить ворогів перед вже доконаним фактом і кожену хвилину вносить у їхні лави повну дезорієнтацію, тим більшу, що диктатор переговорює лише зі самим собою, а його вороги мусять переговорювати ще між собою.

Доки панує хаос, доки різні небезпеки чигають на націю з усіх близьких зовнішніх і внутрішніх кордонів, нарід, що не втратив ще своєї життєздатності, віддається цілковито диктатурі, відчуває себе з нею, повним і поволі встановлюється повна згода між колективною волею і волею диктатора, що стає дійсно людиною нації. Диктатор дуже швидко переконується, що його інтереси зливаються з інтересами держави в одну неподільну цілість. Він не може в нічому їх скомпромітувати. Тому нарід дивиться на нього з довір'ям і надією. Він любить улюбленців. Далі, він любить відважних, і йому цілком байдуже до того, чи хто порушує чи не порушує законів. Диктатор робиться героєм, предметом культу й наслідування, що є власне та стадія, на котрій знаходиться тепер Італія...

Якіж висновки, корисні для українського національного руху, можна зробити з цієї характеристики італійського фашизму? Редакція «Розбудови Нації» вважала потрібним додати до статті проф. Мицюка пояснення, що українські націоналісти — не фашисти. Пригадаю, що в минулім році («Розбудова Нації» 1928, ч. 3.) я виясняв, яка глибока різниця проходить між фашизмом й українським національним рухом. Зміст тої різниці полягає в тім, що фашизм зродився і переводив цілу свою акцію в межах *власної* держави, в опозиції до власного уряду, на власній національній території, і мав на увазі не створення якоїсь нової держави, але лише відмоложення, перетворення старої. Тимчасом має український національний рух перед собою *займанські уряди*, не має ніякої національної держави й головні його представники перебувають навіть на чужій території. Вже сама ця різниця є настільки істотна, що вона потягає за собою цілу низку важливих відмін у тактиці і в діяльності відповідних згруповань. Ця різниця ще більш поглибилась в того часу, як італійський фашизм прийшов до влади й почав користу-

ватися для своїх цілей державним апаратом, вживаючи тої зброї, якої так охоче вживали і вживають проти нас наші вороги, що володіють державним апаратом на наших землях. Більше того, ця типова зброя державних переможців у кожній горожанській війні зробилася для ліберальної преси цілого світу і для цілої низки «псевдо-фашистівських» урядів та організацій ніби найбільш характеристичною для фашизму, тимчасом, як вона є типова і для большевизму, і для російського авторитаризму, і для польської «соціалістичної» пілсудчини.

Ми, представники покищо переможеного народу, вбачаємо в фашизмі, особливо в тій першій його ще не-державній стадії — *інший бій* до наслідування, — і то власне бій *ідеалістичний*. І ми не можемо миритись з накиненою нам «долею», і ми *мусимо* її перемогти. І переможемо! — І ми мусимо скинути зі себе людину «ветху деньми» і витворити в душі своїй *нову людину*, — завжди активну, завжди молоду, завжди свідому своїх прав і обов'язків, — особливо обов'язків! Під кутом *національного єднання* — понад нашими партійними, становими та провінціальними інтересами — повинна відбуватись ціла діяльність українського націоналіста. Українським націоналістам закинули цю назву, декому здавалось навіть узурпацією вживання «Організацією Українських Націоналістів» самого імени «націоналіст». Певно, що імя це накладає великі обов'язки й велику відповідальність, тим більше, що завдання наше далеко важче й відповідальніше від того, що стояло перед італійським фашизмом, — але ми ні в кого цього імени не узурпуємо. Кожному з українців вільно взяти на себе тягар національно-політичного визволення і назвати себе «націоналістом».

В останнім числі «Розбудови Нації» появилася прецікава листа всіх тих суперечних і цілком неправдивих відзивів, що їх майже кожна українська політична організація поспішила видати про О.У.Н. Вважає ця чисто українська міщансько-демократична риса вимастити як найшвидше болотом свого «конкурента».

А тимчасом для нас важна не *конкуренція*, але воля і праця для того, щоб усі, хто має в собі хоч іскру живої душі, роздмухували її в полум'я національної пожежі, щоб нитка національного єднання, завязана у спільній боротьбі за українську державність на полях спустошеної України, між усіма окремими частинами української землі й українського народу, аж до далеких частин його в американській та азійській еміграції, — не тільки не пірвалася, але зміцнилась у сталеву ливу. Ми хочемо, щоб провідною ідеєю кожного українця була не ідея особистого чи партійного піднесення, але — ідея Великої, Соборної, Самостійної Української Держави.

Офіційна частина.

Провід Українських Націоналістів.

Звідомлення ч. 5.

1. Большевицька окупаційна влада на Україні, продовжуючи політику терору, перевела масові арешти українців, закидаючи їм участь в революційно-національних організаціях.

Ці вияви окупаційного режиму не сміє О. У. Н. залишити без належної уваги. Націоналісти Західної України зареагували вже активною маніфестацією, в час якої на знак протесту було частинно знищене мешкання большевицького консуляту у Львові. Приклад активності краєвих націоналістів мусить бути повчаючим і для еміграційних Відділів О. У. Н. які зобов'язані у найкоротшій часі перевести широко закроєну акцію протесту.

З огляду на те, що еміграційні умови не дозволяють надати акції форм безпосереднього чину (демонстрації перед акредитованими в рйких державах большевицькими політичними представництвами то-що), то Відділи О. У. Н. закордоном обмежаться влаштуванням в осідках свого перебування протестуючих віч, притягаючи до них найширші кола української еміграції.

Після відбуття віч керуючі органи мають надіслати до Організаційного Референта інж. М. Сціборського звіти, разом з резолюціями віч.

2. Рішенням Голови Проводу Українських Націоналістів назначений інж. Д. Андрієвський Політичним Референтом, а В. Мартинець Референтом Пропаганди П. У. Н.

3. Управи Відділів О. У. Н. мають надіслати до 5. I. 1930. р. Фінансовому Референтові П. У. Н.. Др. Д. Демчукові, звіти з прибутків та видатків за дотеперішній час існування, зіставивши їх за чергою місяців. Заразом Управи Відділів

подбають, щоби всі члени вирівняли залеглі внески до 31. XII. 6. р. Звільнення від плачення внесків може наступити після згоди Фінансового Референта П. У. Н. у кожному окремій випадку.

Управи Відділів, Секретарі Округ та Держав, Провідники Країв та Теренів, Головний Суддя, Головний Контрольний та Референти П. У. Н. мають до 5. I. 1930. р. найдалше надіслати Фінансовому Референтові П. У. Н. кошториси місячних видатків.

Управи Відділів О. У. Н. зможуть на далі покривати з членських внесків тільки видатки, затверджені Фінансовим Референтом П. У. Н. Решту належного за членські внески мають Управи Відділів відсилати враз з належними звітами надалі до 10. кожного місяця на адресу Фінансового Референта П. У. Н.

4. З днем 1. I. 1930. р. вилучується з членського внеску квота Кч. 5.—, як належна за «Розбудову Нації» так, що висота внеску вносить Кч. 3.— згл. по курсі в іншій валюті. Відчитність за «Розбудову Нації» ведуть Управи Відділів окремо а належне відсилають будь безпосередньо до Адміністрації «Розбудови Нації», будь з окремими рахунками на руки Фінансового Референта П. У. Н. Із сум, зібраних за «Розбудову Нації», не можуть Відділи О. У. Н. покривати ніяких організаційних видатків. Управи Відділів подбають, щоби всі залеглості за «Розбудову Нації» були вирівняні до 31. XII. 6. р.

5. Кінцевий речинець конкурсу на відзнаку, гимн і прапор О. У. Н. пересувається на 1. III. 1930. р. Умови конкурсу остаять ті самі.

В. Мартинець,
секретар.

ПРОГРАМА ВИХОВАННЯ В ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ.

ВИХОВАННЯ ЧЛЕНСТВА.

I. Значіння Відділу О. У. Н.:

Моральна якість членів, зорганізованих на засадах єдиної ідеології, практичного активізму і громадської солідарності є підставою духової і політичної сили українського націоналізму. Взяті в основу виховання, ці засади зможливіють витворити в націоналістичних рядах духову своєрідність, що виявлятиме собою виразно відмежований націоналістичний тип із питомою собі формою світорозуміння, політичного сві-

тогляду, способу чинитьби та життєвого стилю взагалі. «Дух націоналізму» перестане бути тільки теоретичною вимогою, але означатиме окреслену моральну рішеність та життєво-творчу спрямованість націоналістичного загалу.

Природнім тереном для безпосереднього практичного приложення виховних засад є Відділи О. У. Н., що в собі зосереджують увесь завал членства. Моральна стійкість і ступінь працездатності Відділу — це об'єктивне мірло та викладник вартости О. У. Н. взагалі. Таке значіння є наслідком організаційної будови Відділу, що є одночасно осередком уваги провідних органів О. У. Н. та перехресним місцем найбільшої ріжнини типів взагалі й умових здібностей членів; з того впливає двобічна форма його функціональності: як виконавця завдань, визначених устроєм, та біжучими розпорядками організації, та як виявника розумінь і стремлєнь своїх членів. Зрівноважене відношення викону й почину творить з Відділу внутрішню закінчену організаційну одиницю та дає йому, таким чином, здорові основи до нормального і продуктивного життя. Бо й найбільша виконавчість Відділів доєднала вкінці О. У. Н. тільки до стану чистого змеханізовання, отже до внутрішнього виявловіння, якщо почин членів не доповнявби технічного процесу доливом свіжих ідей, творчих проєктів, нових шляхів і способів діяльності. З другогож боку, навіть найширший почин Відділу, при одночасній їх виконній нездатності, мавби тільки той наслідок, що О. У. Н. сталаб базаром великих плянів, громіздких кличів та теорій, деморалізуючих своєю відірваністю і нежиттєвістю власне тому, що не було тих органів, які переводилиб їх практичне здійснення. Тільки при гармонії почину й викону є можливий розвиток і значіння організації. Рівновага обох є конечністю, бо лише там родиться потреба нового почину, де здійснено попередні завдання, і тільки тоді є достатня основа до сповнення наміру, коли він позначений новою ідеєю.

В обох напрямках Відділ вможливив систематичну виховну акцію, предметом якої є загальний членів. Відділ є для кожного члена системою норм що упорядковують сферу членських послитостей в душі ідеологічних і політичних засад українського націоналізму. Відділ дає одночасно у своїх межах найширші можливості для творчого впливу кожного члена; отже член має право на співтворчу ролю в будівництві організації та її програмового діла. Цю синтезу створити мусить кожний член сам; бо право узмістовитися щопиш після того, як стане обовязком, назначеним кожним членом собі самому. Члени творять свої права самі й тим одночасно скріплюють життєвий і моральний зміст цілої організації. Кожний окремий член — це найосновніша внутрішньо-організаційна мета О. У. Н.

II. Націоналіст — член.

1) Вступ у члени є добровільним вчинком-наслідком свідомого рішення одиниці, яка свої індивідуальні стремління хоче оформити у рямках організаційної системи, відповідаючої її духовому наставленню та політичному світоглядові.

Внутрішньо рішений вступає націоналіст до організації на те, щоби в духовім звязку одностудії переводити свої ідеали в національно-суспільну дійсність.

2) Членська свідомість націоналіста виявляє, що він є суб'єктом організації в кожнім відношенні (ідеології, обовязків і прав), тому його роля не кінчиться на теоретичнім засвоєнні програми організації. Ідея не є для націоналіста кінцем, але початком його чинної заяви про свою духову зрілість.

Ідея зобовязує: до чину, жертви, незломности, перемоги.

3) Національну ідею розуміє націоналіст динамічно, як ту життєву дійсність, котра росте й розвивається через нього; тому його особиста роля в тім процесі є необхідна. Нація стоїть на своїх членах, для яких вимоги цілості не є накупненим тягарем, але індивідуальною потребою, тому, національна солідарність є для них свобідною співпрацею вперед до мети.

Живий чоловік є творцем і виконавцем ідей.

4) Боротьба за вільний розвиток нації у власній державі — це цінна особиста життєва програма одиниць, їх стремлєнь, задумів й ідеалів. Метою цієї боротьби є творити і перемогти. Хто втікає перед нею, той призначає себе сам до того, щоби скінчити смертю раба.

Чолом до життя — інакше чекай наглого удару в спину.

Офіційна частина.

Провід Українських Націоналістів.

Звіdomлення ч. 5.

1. Большевицька окупаційна влада на Україні, продовжуючи політику терору, перевела масові арешти українців, закидаючи їм участь в революційно-національних організаціях.

Ці вияви окупаційного режиму не сміє О. У. Н. залишити без належної уваги. Націоналісти Західної України зареагували вже активною маніфестацією, в час якої на знак протесту було частинно знищене мешкання большевицького консуляту у Львові. Приклад активності крайових націоналістів мусить бути повчальним і для еміграційних Відділів О. У. Н. які зобов'язані у найкоротшій часі перевести широко закроєну акцію протесту.

З огляду на те, що еміграційні умови не дозволяють надати акції форм безпосереднього чину (демонстрації перед акредитованими в різних державах большевицькими політичними представництвами то-що), то Відділи О. У. Н. закордоном обмежаться влаштуванням в осідках свого перебування протестуючих віч, притягаючи до них найширші кола української еміграції.

Після відбуття віч керуючі органи мають надіслати до Організаційного Референта інж. М. Сціборського звіти, разом з резолюціями віч.

2. Рішенням Голови Проводу Українських Націоналістів назначений інж. Д. Андрієвський Політичним Референтом, а В. Мартинець Референтом Пропаганди П. У. Н.

3. Управи Відділів О. У. Н. мають надіслати до 5. I. 1930. р. Фінансовому Референтові П. У. Н. Др. Д. Демчукові, звіти з прибутків та видатків за дотеперішній час існування, зіставивши їх за чергою місяців. Заразом Управи Відділів

подбають, щоби всі члени вирівняли залеглі внески до 31. XII. 6. р. Звільнення від плачення внесків може наступити після згоди Фінансового Референта П. У. Н. у кожному окремому випадку.

Управи Відділів, Секретарі Округ та Держав, Провідники Країв та Теренів, Головний Суддя, Головний Контрольний та Референти П. У. Н. мають до 5. I. 1930. р. найдаліше надіслати Фінансовому Референтові П. У. Н. кошториси місячних видатків.

Управи Відділів О. У. Н. зможуть надалі покривати з членських внесків тільки видатки, затверджені Фінансовим Референтом П. У. Н. Решту належного за членські внески мають Управи Відділів відіслати враз з належними звітами надалі до 10. кожного місяця на адресу Фінансового Референта П. У. Н.

4. З днем 1. I. 1930. р. вилучується з членського внеску квота Кч. 5.—, як належна за «Розбудову Нації» так, що висота внеску виносить Кч. 3.— згл. по курсі в іншій валюті. Відчитність за «Розбудову Нації» ведуть Управи Відділів окремо а належно відсилають будь безпосередньо до Адміністрації «Розбудови Нації», будь з окремими рахунками на руки Фінансового Референта П. У. Н. Із сум, зібраних за «Розбудову Нації», не можуть Відділи О. У. Н. покривати ніяких організаційних видатків. Управи Відділів подбають, щоби всі залеглості за «Розбудову Нації» були вирівняні до 31. XII. 6. р.

5. Кінцевий речинець конкурсу на відзнаку, гимн і прапор О. У. Н. пересувається на 1. III. 1930. р. Умови конкурсу остають ті самі.

В. Мартинець,
секретар.

ПРОГРАМА ВИХОВАННЯ В ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ.

ВИХОВАННЯ ЧЛЕНСТВА.

I. Значіння Відділу О. У. Н.:

Моральна якість членів, зорганізованих на засадах єдиної ідеології, практичного активізму і громадської солідарності є підставою духової і політичної сили українського націоналізму. Взяті в основу виховання, ці засади вможливають витворити в націоналістичних рядах духову своєрідність, що виявлятиме собою виразно відмежований націоналістичний тип із питомою собі формою світорозуміння, політичного сві-

тогляду, способу чинити та життєвого стилю взагалі. «Дух націоналізму» перестане бути тільки теоретичною вимогою, але означатиме окреслену моральну рішеність та життєво-творчу спрямованість націоналістичного загалу.

Природним тереном для безпосереднього практичного приложення виховних засад є Відділи О. У. Н., що в собі зосереджують увесь завал членства. Моральна стійкість і ступінь працездатності Відділу — це об'єктивне мірило та викладник вартості О. У. Н. взагалі. Таке значіння є наслідком організаційної будови Відділу, що є одночасно осередком уваги провідних органів О. У. Н. та перехресним місцем найбільшої ріжнини типів взагалі й умових здібностей членів; з того впливає двобічна форма його функціональності: як виконавця завдань, визначених устроєм, та біжучими розпорядками організації, та як виявника розумів і стремлень своїх членів. Зрівноважене відношення викону й почину творить з Відділу внутрішню закінчену організаційну одиницю та дає йому, таким чином, здорові основи до нормального і продуктивного життя. Бо й найбільша виконоздатність Відділів доведлаб вкінці О. У. Н. тільки до стану чистого змеханізовання, отже до внутрішнього виявловіння, якщо почин членів не доповнявби технічного процесу допливом свіжих ідей, творчих проєктів, нових шляхів і способів діяльності. З другої ж боку, навіть найширший почин Відділу, при одночасній їх виконній нездатності, мавби тільки той наслідок, що О. У. Н. стала базаром великих плянів, треміздких кличів та теорій, деморалізуючих свою відірваність і нежиттєвість власне тому, що не було тих органів, які переводилиб їх практичне здійснення. Тільки при гармонії почину й викону є можливий розвиток і значіння організації. Рівновага обох є конечністю, бо лише там родиться потреба нового почину, де здійснено попередні завдання, і тільки тоді є достатня основа до сповнення наміру, коли він позначений новою ідеєю.

В обох направах Відділ вможливляє систематичну виховну акцію, предметом якої є загальне членів. Відділ є для кожного члена системою норм що упорядковують сферу членських повинностей в душі ідеологічних і політичних засад українського націоналізму. Відділ дає одночасно у своїх межах найширші можливості для творчого впливу кожного члена; отже член має право на співтворчу ролю в будівництві організації та її програмового діла. Цю синтезу створити мусить кожний член сам; бо право узмістовитися щомини після того, як стане обов'язком, назначеним кожним членом собі самому. Члени творять свої права самі й тим одночасно скріплюють життєвий і моральний зміст цілої організації. Кожний окремий член — це найосновніша внутрішньо-організаційна мета О. У. Н.

II. Націоналіст — член.

1) Вступ у члени є добровільним вчинком-наслідком свідомого рішення одиниці, яка свої індивідуальні стремління хоче оформити у рамках організаційної системи, відповідаючої її духовому наставленню та політичному світоглядові.

Внутрішньо рішення вступу націоналіст до організації на те, щоби в духовім зв'язку одномудців переводити свої ідеали в національно-суспільну дійсність.

2) Членська свідомість націоналіста виявляє, що він є суб'єктом організації в кожному відношенні (ідеології, обов'язків і прав), тому його роля не кінчиться на теоретичнім засвоєнні програми організації. Ідея не є для націоналіста кінцем, але початком його чинної заяви про свою духову зрілість.

Ідея зобов'язує: до чину, жертви, незломности, перемоги.

3) Національну ідею розуміє націоналіст динамічно, як ту життєву дійсність, котра росте й розвивається через нього; тому його особиста роля в тім процесі є необхідна. Нація стоїть на своїх членах, для яких вимоги цілості не є накиненим тягарем, але індивідуальною потребою, тому, національна солідарність є для них свобідною співпрацею вперед до мети.

Живий чоловік є творцем і виконавцем ідей.

4) Боротьба за вільний розвиток нації у власній державі — це нині особиста життєва програма одиниць, їх стремлень, задумів й ідеалів. Метою цієї боротьби є творити і перемогти. Хто втікає перед нею, той призначає себе сам до того, щоби скінчити смертю раба.

Чолом до життя — інакше чекай наглого удару в спину.

5) Нема діл без відповідальності. Відповідальність є чесною повних людей-творців, які боронять на кожному місці своєї правди й не відрикаються її ніколи. Хто раз сказав — «я», той не помилився, а тому не уступить.

Суперечності життя не є на те, щоби їх признати й покоритись їм, але щоби побідно стати понад ними.

6) Чужий примус несе моральну смерть, бо він, або цілком заперечує волю, або випереджує її. Націоналіст не допускає пониження себе тим, що не дозволяє нікому пригадувати йому його повинностей. Він бореться проти *сліпого та вимушеного послужу* й викоринює у своїм оточенні всякі можливі прояви *невільництва*. Він є все і всюди, у формі і змісті, — прямий, отвертий, річевий, товариський. Цінить над усе добро свободи, тому здобуває її в той спосіб, що випереджує світ наступом, творчим ділом.

Свідомість родилась в чоловіці не на те, щоби він пізнав себе рабом чужих сил, але — щоби вповні визволився.

7) Свою особисту суверенність втримає націоналіст в організації тоді, коли підставою його відношення до провідних органів буде мова фактів, наглядних доказів сповнених ним повинностей. З них він висновує для себе право почину, критики й боротьби проти всього ворожого для організації як з боку зовнішніх чинників, так і своїх членів. Він ніколи не ставить виконання своїх обов'язків у залежність від того, чи другі члени або провідники свою працю виконують. Не можна виправдувати власної нечистоти чужою. Чужий проступ не обов'язує, за те приклад додатнього вчинку зоб'язує і виховує.

Я перший сповняю те, що проповідую, і тому не дозволю інакше поступати другим.

8) Супроти постанов організації не існує ніяка дискусія, але безпосередній *послуж*. Їх треба совісно виконати, бо вони є рішенням кожного члена, а тому доцільними й обов'язковими для всіх однаково.

Зарукою карности в організації є самокарність всіх її членів.

9) Організація поширює овид знання, дає досвід практичної праці, однак найвища її мета є: збудити в чоловіці відвагу до творчого життя. Член повинен зрозуміти своє перебування в організації не по лінії автоматизованого виконання завдань і постанов, та не чекати для себе від провідників і членського оточення більше, ніж вони можуть дати. Організація в цілості не тотожна зі системою засад і цілей, окреслених її програмою, бо вихідним її реальним фактом є її *людський склад*, єдина основа здійсненості мети. З цього погляду являє організація одночасно життєвий процес членів, що прямують шляхом методичності об'єднання праці до одної цілі. Дійсно суспільним може бути лише той людський твір, що репрезентує в собі *фактичну* співучасть індивідуальних зусиль. Суспільна ціль ні не заперечує логічно, ні не нищить практично індивідуальної суверенності, однак такий випадок має місце при єдиній умові, а саме, що ця суспільна ціль є предметом суб'єктивної волі причасних людських одиниць. Тому суспільний твір — це не безбарвна одноманітність, індивідуальності щодо індивідуального багатства, але навпаки — це *гармонія* різних індивідуальних тонів.

Суспільний зв'язок не поглищує індивідуальних особливостей, але завдяки їм стає щолми можливим.

10) Життя жорстоко обнажить кожну слабкість і скаже у свій час кожному нескриту правду. Невільно будувати камяного дому на глиняних підвалинах. Хто прикрив *внутрішню порожню блискучою формою слова* — той обманув себе, бо життя знає хвилини нещадної бурі. Час є справедливий, — він зберігає тревання за правдивою вартістю, — все інше присищує попелем забуття.

Перед словом іде внутрішній чин, — тоді воно важить.

Рід діяльності не визначає загальних етичних максим, і коли досвід виказує подібні випадки, маємо до діла з упадком людської особистості, *поневоленою* реальними інтересами групи, товариства, професії. Ціла програма чоловіка та його життєвий плян мають глибшу підставу й ширший овид, ніж всі можливі поодинокі їх відтинки (етапи), характеристичні окремими своєрідними рисами. Тільки з погляду найдальшої перспективи чоловіка, отже, з повної його ролі і значіння, можливо встановити основи його етичної самосвідомості. Своєю індивідуальністю чоловік може створити тільки сам, і з гою хвилею у всіх своїх чинах він буде прихвильний як духовна цілість.

Бути вродженим і віджити природній запас сил — не ідея. Життя є подвиг, до

якого треба вдруге, свідомо народитись та поставити *власну* програму. Свідомість зазначає нову проблему: перейти межі природної конечности й чинити свobodно. Тут обов'язують етичні самонорми, які є повсякчасними мотивами всякого діяння.

Дорога життя спинається вгору, дорога смерти спадає вниз. Нехай висловом тих, що хочуть вступити на першу, буде так оформлена воля:

- 1) Ти чоловік, доки стремиш піднятися.
- 2) Твори себе сам.
- 3) Будь твердий до себе, а будеш справедливий.
- 4) Не роби зі себе предмету власної любови, а звільнишся від вічного страху за себе, що є твоїм щоденним гостем.
- 5) Убий все, що хоче твого упадку і знищення.
- 6) На світі ти не сам — дивись, слухай і постійно пізнавай, щоби ти не зупинився передчасно.
- 7) Здобувай світ світлом і духом, — бо темнота потрібна для смерти, а спокій для тіла.
- 8) Запалюй довкола жар свободи — і подай руку тим, що мають тугу за летом.
- 9) Не піддавайся — і коли ти розпятий.
- 10) Радій, що ти є і що шлях твій нескінчений.

Ідеї побіджують своєю вартістю, бо, появляючись «у свій час», вони зустрічають споріднений ґрунт психічного середовища людей, які приймають їх безпосередньо як *власну* внутрішню основу своєї життєвої дійсности. Насильне вкорінювання їх тільки доказувало б їх часову неактуальність та суспільну нежиттєвість. Доґматичне ставлення ідей, завдяки посередництву критичної функції розуму надає їм значіння безглядно обов'язуючих принципів, але й відбирає ідеям силу безпосереднього впливу, перемінюючи їх немов у схематичні формули, кодекс правил, формальні норми, що потребують помічного моменту примусу, чи просто зовнішніх санкцій. У подібних випадках не можна говорити про ідеї, але хіба тільки про їх словні символи. Навпаки, сама ідея не потребує ні розумової виправданості, ні санкцій. Ідея, — це стан духовної повности й єдности, в якій розум не виокремлюється в позицію оборонця чи судді, але є безпосередньо чинний в цілім акті духової індивідуальности. Тому ідея не є правилом, нормуючим рух якоїсь дійсности, але нею самою, проєктуючою зі себе й для себе напрям й умови власного руху. Висказ «раб, невільник ідей» є в собі протирічний, бо ідея якраз категорично виключає невільницьке підпорядкування. Звідси можлива тільки одна тактична засада для творців ідей: *найменшого натиску* у зв'язку з поширенням ідей серед назверхнього середовища, але тому, власно, найбільшого напруження в *суб'єктивній сфері* творення ідей і їх здійснення.

Отже основою кожного правдиво суспільного зв'язку є *самостійність* людських одиниць, яких взаємовідношення побудоване на *освідомленій ідеї* та звідси випливаючій *свobodі співпраці*. Терор як засіб поширення ідей, не здобуває для неї побіди, але доводить тільки її безсилість. На таким заложенні ніякий рух не лише не має даних для того, щоби стати суспільним, але він, навіть при найбільш доцільно й успішно приложених методах політичного терору, не має виглядів довше втриматись. Для ідей або з дані суб'єктивного духовного наставлення людей, і тоді вони проростають спонтанно, без усяких зовнішніх помічних засобів натиску, або згаданих даних нема й тоді навіть геніяльно придуманій системі примусових мір не вдається їх штучно прищипити.

Спільним моментом свobodного об'єднання націоналістів є самозрозумілість національної ідеї, яка вимагає заспокоєння елементарної своєї потреби: внутрішньої свободи та можливості зовнішнього вияву й розвитку. В укладі політичної сучасности українська національна ідея, а з нею її властивий суб'єкт — члени української нації, є фактично заперечені. Тому в порядку менш очевидної самозрозумілості стоїть питання радикального *знищення всіх джерел національного поневолення*, як внутрішніх, так і зовнішніх. Бо воля свободи, раз зроджена, нагнить й не признає ніяких ступеневих процесів визволення, але жадає його з місця, одним актом *революційного здвигу*. Боротьба за свободу це один із тих випадків, в яким чоловік не рахується з ніякими правилами економії сил, але кидається цілий у бій й іде лінією *найбільшого зусилля, прямим шляхом та найкоротшим протягом часу до мети*. Психологія чоловіка, що визволяється, найвимовніше звагає правду про елементарний характер свободи, інакше поневолений неубвби спосібний до елементарної реакції проти стану своєї залежности. Тільки *ідейні, самостійні і рішучі люде* можуть творити *націоналістичний зв'язок*, бо від ступня моральної самостійности залежить силова нагула зриву

та промір його поля ділання. Проти *насильства* не можна боротися *проповідю* любови і справедливости, нею можна тільки підтримувати існуючий стан, отже, несвідомо або й свідомо санкціонувати злочин та одночасно вбивати моральний сенс самих проповідуваних засад. Справедливість — нехай вона безпосередньо установлюється тим, що викоринить всі причини, які її заперечують. *Насильство треба знищити* — то є перший обов'язок поневоленого і в тій льогіці прямого ділання — *уся справедливість*.

Революційна спроможність української нації лежить в моральній певности її молодих синів. Вони ще неготові, але вони вже є. І будуть — бадьорі, лицарські й добрі; незасмілені емоціональним фанатизмом, незатроєні мертвою формою догми, але прямі, з ясною думкою і свідомою волею. Здоровля, туті мязи й велике число — всього того ще мало для відваги творити життя. Непохитним треба стати супроти власної слабости й ворожой сили, щоби вирити на залізнім тоці історії нестерпний знак свого духа.

Молоді, здобудьте свою силу самі! Ви зробите це, бо ви цього хочете!

ЦІЛІ САМОВИХОВАННЯ.

Організаційне або членське виховання, що його метою є витворення діяльного типу-члена організації для здійснення конкретних політично-суспільних завдань організації, — мусить інтегрально доповнювати самовиховна праця членів над собою в цілі досягнення найбільшої власної творчої здатности. Там головна вага паде на *членську виконність*, тому провідні, органи являються міродатнім чинником організаційного виховання, і на них у першій мірі тяжить відповідальність за солідарний і карний членський зв'язок. Тут є відсілок до члена, щоби він *сам творив себе* та йшов сам від себе до означення своєї суспільної функції в організації. Отже ідея самовиховання має практично ствердити одну із головних засад націоналістичної ідеології, т. є. засаду глибокої уваги до людської одиниці та творчої цінні її особистого почину, необхідного в житті організації як противаги її механізуючій тенденції, даній самим характером ОУН, що є у своїй основі революційною і вимагає абсолютної централізації і беззастережного послуху. Ходить власне проте, щоби *послух цей не був силою вимушений, але випливає із свідомої волі самих членів*, був природнім постулатом їх індивідуальности; в напрямку такого досягнення відбувається самовиховання.

Самовиховання має розв'язати вічно актуальну проблему одиниця-спільнота на лівій особистих зусиль за означення суспільної ролі.

Суспільність, що повстала як вислід свідомого еднання індивідуальних волей є тривка тим, що її мета є дійсно суспільна, а тому її здійснення відбудеться при найменшій опорі внутрішніх суперечностей.

1) *Свідоме еднання передумовляє особисту незалежність*, яку можна здобути тільки внутрі життєвого руху. Хто втікає з людської гущі, щоби видістатись на периферію і, відокремившись, стати цілком осторінь життєвого процесу, той не всамостійнявся, але лиш утік перед небезпекю, замість її змоти. Утеча перед життям не скінчиться доти, доки втікаючий не повернеться і не прийме бою. Тільки боротьба має всі дані, потрібні для того, щоби, означивши на спротиві зовнішнього світу свою спроможність, вибрати відповідний напрям для своїх творчих зусиль.

Зовнішній світ є одиноким шляхом відкрити діяльно світ внутрішній та пізнати на чинах його істоту й можливости.

Через організацію *скріплює* одиниця своє значіння супроти опору життя. У ній становище одиниці окреслює загальна *спільна мета* і це доти не є обмеженням її самостійности, доки вона сама вважає себе поруч інших членів організації предметом спільної цілі. З цього погляду назначенням одиниці може бути тільки воля постійно тіснішого організаційного зв'язку, щоби залежно від малючого внутрішнього опору тим більш енергійно ломити спротив зовнішнього оточення.

Виключна увага до власної особи кінчиться послідовно *еготизмом*, ворожим духовій взаємности й організаційній солідарности через те, що зводить в очах одиниці її оточення виключно до *ролі засобу для особистих цілей*. Еготизм заперечує *ідею спільности* обмеженням цілевого моменту на *суб'єктивний інтерес* одиниці, у слід за чим мусить її діяльність втрачати значіння *соціального добра*.

Побороти в собі вузько-особисті еготичні нахили може лише той, що має вищу форму суспільної ідеї та солідарно стремить перевести її в життя.

4) Однозначність ідеалів, для здійснення яких повстають організації, має місце

тільки у формально-понятєвім відношенні, натомість у процесі конкретного здійснення їх розуміння залежить *від людських одиниць*, з різними темпераментами та душевними особливостями. Тому справедливо можнаб вважати кожний суспільний творчий процес повсякчасно змінним образом реалізованого ідеалу, залежно від істоти причасних в нім людей. Природнім наслідком цього в організації є постійний зудар індивідуальних течій і це явище є *правилом* реального життя; що більше, *момент суперництва звищує енергію стремління в напрямі досягнення мети*.

Боротьба в організації не є відємним проявом, якщо тільки мотивом ділання одиниць є їх індивідуальне розуміння *суспільної мети*, а не виключно чисто особиста спонука честолюбства, слави, чи навіть утилітарної наживи. Бо засадничо інакшим буде кінцевий вислід, коли він, власне, буде наслідком перемоги якоїсь сильної одиниці, яка у своїй роботі керувалась моментом суспільного значіння мети, ніж напр. тої одиниці, що цілий час мала на оці інтерес особистого задоволення. Диктатор здобуває признання тому, що він пересвідчує маси про перевагу свого розуміння наглядними позитивними фактами-наслідками своєї політики. Колиб він мав на оці чисто еготичні цілі — він взагалі не мігби на довше появитись.

Боротьба є універсальний факт, постійна *форма* взаємних чинників світового ділання, отже не треба її апотеозувати як самоцільної вартости. Звичайно поняття боротьби спливає з поняттям ідеї, за яку йде боротьба. Не дивлячись на це, істота всякого стремління лежить у *вартости*, і тільки посередньо у способі її здобування, у боротьбі. Як довго якась ідея відіграє ролю вартости, так довго є взагалі *можливо* стремити й іти з власного почину до здобуття вартости навіть крізь найстрашніший вогонь боротьби. Боротьба, осяема світлом вартости, ідеї, набирає блиску героїчного подвигу, духової величі та стає життєво актуальною навіть в обличчі неминучої жертви.

Духова лівія людської історії. — це стремління до вартости; все поза тим творить сферу опору, безвладности, ізза чого єдино можливою формою духового шлягу є боротьба. Де нема стремління до вартости, опір не існує.

5) Із повнішого виділяються для самовиховання націоналістів такі засади:

а) без моральної самостійности членів організації не здатна бути ні творцем, ні виконавцем — отже одиниця мусить творити свою індивідуальність;

б) найсильніша духово одиниця сама, відокремлена, нічого історично тривкого не досягає, отже вона повинна організувати форми суспільної співпраці так, щоби стати учасником повноти суспільної ідеї;

в) найкраще сформульований ідеал є безцінний і безсильний, коли він не — вислів духової потреби чоловіча й не вимагає від нього чинної боротьби: тому боротьба можлива тоді, коли вона — наслідок волі до вартости;

г) вартістю для націоналіста є сама національна ідея (її минуле, теперішнє і будуче), яку він як свою власну відчуває, далі її творити хоче й за всяких умов творить.

Націоналіст іде від себе — через організацію — до нації, в якій находити і сам творить цінности та умови для свого повного життя як чоловіка.

Батьківщина не — молох, що чекає жертв, але батько. Сини! — заслужіть собі його любов.

Націоналісти! — зробіть націоналізм не тільки ідеєю, що побідить в головах українців, але більше того, зробіть його чином, що створить їх велике життя, повне духової сили, краси і свободи.

Ідеологічна Референтура Проводу Українських Націоналістів.

Хроніка.

На Радянській Україні.

Самі більшовицькі ідеологи признають, що події та загальні обставини примусили компартію зліквідувати, т. зв. політику «військового комунізму», яку вона вела перші п'ять років існування пролетарської диктатури. Та нині компартія примушена ліквідувати й т. зв. нову економічну політику (НЕП), яка була необхідна пролетарській диктатурі для вможливлення відбудови зруйнованого народного господарства; бо за час НЕП-у (1923—1927) у совітськiм Союзі так зміцніли дрібно-буржуазні елементи, що усупільнений сектор почав танути в морі дрібних селянських господарств та приватних торгівельних і промислових установ.

Ліва опозиція перша виступила з вимогою рішучої боротьби з приватним господарським сектором. Хоч компартія не цілком погодилась з її вимогами щодо упромисловлення країни шляхом безоглядного визиску селянства, проте вироблений п'ятирічний плян у значній мірі пішов на зустріч саме лівій опозиції з тою, однак, зміною, що ухвалено шляхом колективізації незможних селянських господарств, яких нараховується коло 40%, втягнути також і село в систему «соціалістичного» будівництва. Отже, політика визиску селянства має бути спрямована переважно проти заможних селян та середняків. У зв'язку з цим у компартії виникла права опозиція, яка почала гостру критику такої антиселянської політики, вказуючи на те, що вона приведе до занепаду сільського господарства, а це у свою чергу спричиниться й до зриву всього селянського загалу.

Як відомо, компартія найперше дуже суворо розправилась з лівою опозицією та шляхом терору примусила більшість лівих комуністів признати свої «помилки». Така сама жорстока розправа загрожувала і правій опозиції. Тому її лідери (Бухарін, Риков, Томський та інші), щоб оминути заслання до Сибіру, як також інших кар, наспіх признали власні «помилки» та врятували себе від тої долі, що стрінула лівих комуністів.

Отже виходить так, неначебто компартія позбулась опозиції та однодушно приступає тепер до перебудови народного господарства на підставі ухваленого п'яти-

тирічного пляну. У дійсності положення не таке блискуче. Передусім боротьба проти приватного торгу та промислу, а головню політика визиску середняків та заможних селян вже спричинились до *небувалої прожисної кризи та загальної недостачі ріжних товарів і виробів*. Нині продають на набірні книжки не лише харчеві продукти, але також шкiру та взуття, одяжу й інші вироби. Правда, шляхом безоглядних заходів совітська влада спромоглася стягнути з селян біжучого року значно більше збіжжя, ніж минулого. Проте *селяне, у свою чергу, виявили нині не-аби-яку активність у боротьбі проти компартії та совітської влади*. Ця дуже гостра форма самооборони селян виразно свідчить, що село у своїй переважній більшості не лише вороже ставить до пролетарської диктатури, але також до тої міри ненавидить совітську владу, що при першій ліпшій нагоді можуть вибухнути розрухи та повстання. Навіть селянські колективи (колгоспи) рішуче відмовляються віддавати збіжжя на державні ціни (останні виносять лише п'яту частину вартості збіжжя). Не диво отже, що на Україні, в осені біжучого року, засіяно на один мiл. гект. менше, як передбачав плян, бо *селянство не бажає поширювати засівної площі*. Тут лежить також причина, чому німецькі колоністи тисячами кидають свої господарства та тікають за кордони совітського Союзу.

Разом з тим загальне *недоволення охоплює все більше також робітників та службовців*. Пояснює це не лише те, що їм доводиться працювати в обставинах гострої недостачі продуктів, але також те, що загальні побутові умови життя все гіршають, бо мешкальна криза не зменшується, а збільшується, бо безробіття все зростає, бо реальна заробітна плата власне не підноситься, тоді як дорожнеча неймовірно зростає (протягом 1929. р. ціни зросли на 30%). Мало того, робітники та службовці вже зрозуміли, що на підставі т. зв. соціалістичного змагання та запровадження безперервної системи виробництва *компартія намагається як найбільше визискати їхню працю*, не даючи за це ніякої винагороди. Тому саме поміж масою робітництва та службовців не-

доволення все поширюється. Між іншим вони дуже обурюються на те, що їм доводиться з примусу підписувати всі державні позички, бо таким робом, фактично, робітництво та службовці отримуватимуть плату не за 12 місяців, а за 11 і навіть 10 місяців. Себто, *більшовицька політика упромисловлення країни зводиться до визиску не лише селян, але також робітників та службовців*.

Нічого вже й казати, що т. зв. дрібна буржуазія (крамарі, ремісники, дрібні промисловці й ін.), обтяжена високими податками та позбавлена можливості користуватись набірними книжками, опинилась у безвихіднім положенні. Ці суспільні групи не мають ніякої будучини під режимом пролетарської диктатури, бо *компартія поставила своїм завданням знищити приватний сектор господарства*.

Не диво, що більшість населення, як по містах, так і по селах, не зв'язує вже своєї долі з пролетарською диктатурою. Це добре знають самі комуністи, бо Д. П. У. (бувша Чека) лише на Україні має до пів мiліона ріжних агентів, що систематично інформують більшовицькі верхи про настрої населення. Проте совітські можновладці дуже мало або й зовсім не рахуються з «волею» чи «голосом народу». Вони самі признають, що пролетарська диктатура тримається шляхом насильства та терору. Щож, мовляв, робити, коли «темні» маси не можуть зрозуміти всієї «величі будівництва соціалізму» та світового значіння пановання компартії на Сході Європи. А у відповідь на спротив та саботаж з боку народніх мас *компартія ухвалила посилити та поширити «червоний терор»*, щоб знову залакати людність, як то вже було нераз. Тому саме масові арешти й ростріли без суду, тощо, набрали протягом останніх місяців нечуваніх розмірів.

Комуністи та чекісти чомусь певні, що протисовітський рух у цілім Союзі, а особливо на Україні, все зростає не лише стихійно але мабуть під керуванням та проводом деяких тайних організацій. Цілком зрозуміло, що під режимом диктатури завжди бували і будуть існувати тайні організації. Часто ці організації зовсім невеличкі та навіть аполітичні. І от, щоб вишукати їх, Д. П. У. шляхом *провокацій за допомогою своїх агентів утворює власні організації та втягує до них ріжних наївних чи необережних людей*. Далі йдуть масові арешти, висилка й навіть ростріли без суду. Саме таким робом біжучого року було ростріляно відомого

Ю. Тютюника та ще кількох бувших українських старшин.

Невиключене, що подібним способом викрито українські «таємні» організації — «Спілку Визволення України» та «Спілку Української Молоді». Д. П. У. вмістило недавно, за підписом свого шефа Балницького, в совітських газетах повідомлення, що ці організації були у зв'язку з групою А. Лівницького та з представниками сусідніх держав (мається на увазі мабуть Польщу), що вони одержували від них матеріальні засоби та працювали під їх вказівками з метою повалення совітської влади. Мало того, голова українського совнаркому, Чубар, у своїй промові на черговій сесії ВУЦК-у заявив, що ці обидві організації постанали своїм завданням відірвати Україну від совітської Росії за допомогою Польщі, що вони обстоюють реставрацію старого ладу, що начебто їх програма передбачає повернення права бувших власників на землю, на фабрики, заводи, дома й ін.

Маємо отже чергову *більшовицьку провокацію та бажання компромітувати український визвольний рух у масах населення*. Це ясно з того, що такі люде, як Ефремов, Ніковський, Дурдуковський (бувші соціал-федералісти), а тимбільше Чехівський, Гермайдзе (бувші соціал-демократи) та інші (Ганцов, Зеров, Міяковський, Шарий, — безпартійні) ніколи не обстоювали реставрації старого ладу. Себто більшовики, користаючи з монополією преси та влади, просто обрікують цих українських визначних діячів науки, літератури, церкви та освіти. За це рівнож говорять той факт, що ці люде ніколи не були польонофілами, але навпаки, вони навіть вороже ставились до концепції А. Лівницького.

Отже, більшовицька окупаційна влада вирішила шляхом терору придушити той національно-революційний рух, який *стихийно* все шириться та поволі набирає дуже небезпечних форм для окупантів. З цією метою і були переведені масові арешти, а крім того ухвалено інсценізувати показовий політичний процес, підчас якого буде зроблена *спроба дискредитувати в масах не лише всіх обвинувачених, але також взагалі ідею боротьби за українську державність*. Тому саме ув'язненням приточують справи, в яких вони зовсім неповинні. Що правда, на Україні є дуже велика кількість українських патріотів, які негативно ставляться до сучасної колбоніальної політики Москви на Україні й які вороже ставляться до про-

метарської диктатури та залежності України від Росії. Самі комуністи знають, що більшість української нації обстоює утворення власної незалежної державності. Та й не диво, коли також у компартії України таких людей немало. Адже два роки тому, т. зв. шумські хиба не виступили одверто з вимогами зміни господарської та національної політики на Україні? Хиба за це їх не покарано та хиба їх не обвинувачувано в контрреволюції чи націоналізмі?! Тепер прийшла черга на тих українських патріотів, які мають високий авторитет у масах, а тому з погляду прислужників Москви вони являються небезпечними. Себто, необхідно цих людей політично знищити, не зважаючи на те, що вони не займалися ніякою політичною діяльністю.

Процес проти академіка Єфремова, архієпископа Чехівського та інших українських патріотів інсценується з ясною метою. Кілька років тому з цією метою виточено процес проти Голубовича, Лизанівського, Петренка та інших соціал-революціонерів. Тепер прийшла черга на соціал-федералістів та соціал-демократів. Не виключено, що в будучині агенти Москви будуть змушені виточити процес проти своїх однопартійців, оскільки українські комуністи домагатимуться посилення української культурної творчості та вимагатимуть від Москви зміни сучасної колоніальної господарської політики на Україні. І все це московські агенти роб-

лять іменем української селянсько-робітничої влади...

Українська нація не забуде цієї нової зневаги. Ще прийде час, коли наша нація скаже своє слово й видасть присуд усім запродавцям Москви та Варшави. Чекісти та московські агенти помиляються у своїх розрахунках! Ці арешти та процес не лише не залякають українських народніх мас у змаганнях за своє визволення, але навпаки, вони приспішать час загального збройного виступу проти окупантів.

1. XII. 1929.

Я. Д.

Р. С. Масові арешти українських патріотів викликали величезне обурення не лише в широких колах українського населення, але навіть між українцями — членами комуністичної партії, які почали протестувати проти арештів. Тому Д. П. У. перевела між ними в грудні в Харкові масові туси й арешти. Частина з них вже вислана до Сибіру а решта сидить у в'язницях та чекає своєї долі. Москва обвинувачує їх у націоналізмі, а тому розправляється з ними навіть без суду, бо закинути їм польонофільство чи реставраційні пляни не може (ніхто не повірить) а віддати їх під суд за оборону інтересів Української Нації навіть московські прислужники не відважуються, бо цим компромітувалиб московську політику гнети на Україні.

Під Польщею.

У Польщі завжди були, й і мабуть довгенько ще будуть найважливішою справою — *паради*. Місяць листопад дає польським правителям особливо гарну нагоду до проявлення «парадових» замилувань. Цьогорічне маніфестування поляками радості сприводу відзискання державної самостійності проявилось скрізь виключно у формі військових парад на зразок австрійських чи російських «галювек». Ніколи краще не підкреслено тези, якої тримається нинішній уряд, а саме, що *уряд — це держава*, значить — свято державне є святом урядовим, а що нинішній уряд спирається виключно на бюрократію і військо, то і свято державності було влаштоване по бюрократичній та військовій рецепті. Невідлучним атрибутом був цього року знову згідно з 11-літньою традицією дощ ордерів і почесних відзначень. На тему цих цьогорічних декора-

ційних парад відомий польський поет Юліян Ейсмонд помістив у пресі їдку сатиру під проречистим наголовком «Удекорована худоба» (бидле) за що, мимоходом кажучи, до 2-х тижнів вилетів з теплої посади в міністерстві. А колишній польський віцепрем'єр Тугут, бідкаючи у своїм органі «Тидзень», що ордер, даний цього року деяким публіцистам, став лише додатком до... субвенції, потішив себе й інших подібно покривджених польських публіцистів увагою, що поправді нема причини до скарги, бо кепсько чоловік почувавби себе в товаристві «свіжо удекорованого афериста, або наймита».

Зрештою, сприводу цьогорічних роковин трапилось у Польщі чимало веселих епізодів. Ось напр. у «Будинку Вояка» у Варшаві відбувся святочний вечір у присутності найвищих державних достойників, на яким м. ін. запродуковано історич-

не видовище зі сценою проголошення конституції 3. Мая. При цій нагоді захоплена товпа підносила на сцені оклик: «віват сейм», «віват наруд», «віват вишестке стани». Оклик на честь сойму, проголошений акторами на сцені, викликав таке збентеження серед достойників на салі, що мало не прийшло до скандалу...

Були й інші скандали. Трапились вони одночасно зі святкуванням роковин польської державності, хоч не з цієї самої нагоди. Бо в цьому році пригадали собі люде, що також у листопаді, і то під улюбленою маршалом Пілсудским датою «13», припадає 15-літня річниця першого збройного виступу польської боївки проти московської поліції на Гжибовським майдані у Варшаві. Маршал Пілсудскі, хоч і не брав участі в тодішній демонстрації, всеж присвятив їй у сананійній пресі спеціально зладженій темній спомин, а цього було достаточо, щоб знову — влаштувати парад. Пікантерія в данім випадку полягала в тім, що на такій офіційній параді у великій салі варшавської мійської ради соціалістичним боївкарам віддавали честь також нинішні члени урядового табору, відомі реакціонери, старі угодовці й монархісти. Та консервативний краківський «Час» таки не втерпів і вишварив статтю п. н. «Трійло неволи» на адресу колишніх революційних демонстрантів з Гжибовського майдану, не передбачивши, що через день прийдеться йому містити — спомин маршала Пілсудского та вислухувати наук про «пект» від — варшавських консервативістів. Це знов одна надзвичайно характеристична квітка з нинішнього сананійного польського городу.

Після закінчення парад, уряд всетаки рішився якось поважніше використати час 30-дневих «реколекцій», визначених соймові в день 5. листопаду. Остаточо рішено використати цей час для т. зв. «актуалізації проблеми конституції» серед широкого польського громадянства шляхом *публічних відчитів членів уряду*. Таким робом протягом другої половини листопаду слідує міністри виступили в ролі прилюдних прелегентів: голова ради міністрів Др. Свігальскі у Варшаві, міністр судівництва Цар у Кракові, міністр торгу і промислу Квятковскі у Львові, міністр почт і телеграфів Бернер у Катовицях, міністр внутрішніх справ Складковскі в Лодзі, міністр освіти Червінскі у Вильні. Кожний прелегент сучої ниточки не залишив на парламентарній системі взагалі й польським парламен-

таризмі зокрема. Але в окресленні своїх власних бажань і в заловідженні того, що задумує зробити нинішній володіючий табір, щоб оздоровити польський державний устрій, отже в окресленні позитивної сторінки своєї програми польські міністри виявились такими чудовими дипломатами, що ніхто з них нічого конкретного не сказав, а лише дав притоку до інтерпретування своїх слів на всі можливі лади, як кому до вподоби.

Найкращим «пійським пророком» виявився прем'єр Свігальскі, який своїм відчитом викликав захоплення однаково у фанатичних прихильників нового державного замаху, як і впертих легалістів. Напр. посол Мацкевич з БВ писав у вильнським «Слові» таке: «Наде перше речення прем'єра, якого зміст такій, що у своїй волі направити устрою Польщі уряд не буде рахуватись з арифметичною більшістю в соймі. Падуть потім інші подібні речення, спасенні, історичні, мужеські, тверді, які дзвенять, як колись у серцях патріотів дзвеніли оклики «слава» на честь державного замаху 3. Мая. Ми перейшли Рубіжон, каже один з публіцистів. Так, ми вже в новій епосі. Уряд устами голови ради міністрів заявив, що не заверне перед откровоуванням конституції!» Та одночасно інший посол того самого урядового БВ, тель саме консерватист і монархіст, п. Пясецький у варшавським «Дні польським» запевнював, що «уряд змагає згідно з тим, що завжди було нашим гаслом, до переведення реформи устрою в легальний спосіб». Читач хай сам рішить, хто бреше: Мацкевич чи Пясецький, і чи буде «октроювання» чи «легалізм»?

Найвиразніше ще говорили 2 міністри: Квятковскі у Львові і Бернер у Катовицях. Перший з них запевнив, що уряд займе у справі конституції до кожного становища сойму «річеве і позитивне становище», і таким робом накреслив шлях насильного перевороту з можливостей вирішення конституційної проблеми; знову міністр Бернер у Катовицях у той саміський день заявив, що санация покінчить безповоротно «з ган'реною парламентаризму». Опозиція прийняла з великим задоволенням заяву Квятковского і страшенним обуренням заяву Бернера, але вранті всі ці почування симпатії й антипатії були однаково без жадної *реальної* підстави, бо така чи сяка заява міністра — чудово знали це всі слухачі й самі міністри-прелегенти — не має в сучасних відносинах Польщі ніякого практичного значіння: як довго мовчить Піл-

судські, так довго над завтрішнім днем висить знак запиту!..

У такій атмосфері непевності зібрався 5. грудня польський сейм. Всупереч боевим заповідям перший день минув спокійно без жадних авантур. А проте *внески недовіря урядові* таки зголошено. Вони прийшли на голосування другого дня, 6. грудня ц. р. пізнім вечером, після 11-годинного засідання, багаті всілякими драстичними й скандальними моментами, які з години на годину підносили настрої. У голосуванні сейм більшістю всіх голосів лівий, правий, центр і т. зв. «меншин» проти одного клубу ББ висловив урядові Світалського недовіря (246 голосів «проти» на 120 «за»). Др. Світалський не витягнув з кишені рескрипту про розв'язання сейму й у сеймі не явився жаден військовий загін, словом, безпосередній наслідок опозиційного «бунту» був мирний і спокійний, як лице демократичній республіці: уряд подався до демісії і президент держави почав розмови з маршалками сейму та сенату та лідерами соймових клубів.

Пологодження урядової кабінетної кризи дуже кумедне. Президент ніби вволяє традиції та переводить розмови з лідерами соймових клубів. Покищо змісту тих розмов ніхто не знає, але це дурниця: суть справи в тім, що взагалі всі ці розмови — це лише милення очей т. зв. публічної опінії, наче нинішнє післятравневе правління рахується з сеймом і т. д., однак сейм робить лише пакости та провалює уряди, сам не будучи в силі уряду створити. Ведення розмов президента із соймовими лідерами, це знову лише один *тактичний маневр* у боротьбі Пілсудського з сеймом. На це вказує м. ін. повільний хід розмов: у п'ятницю висловлено урядові недовіря, щойно в понеділок президент запросив до себе маршалка сейму, а від вітвірка почав денно приймати по 2—3 послів. Одночасно з'явилася звістка про «репрезентаційні лови» з участю президента! Ясно, що почалася гра на *протягнення кризи*, на ослаблення вражіння останнього соймового голосування і, ще найважливіше, на внеможливлення соймові ухвалити в конституційнім речинці *державний бюджет*. Польська конституція передбачує цей останній випадок і дає тоді можливість урядові проголосити бюджет у тім тексті, в яким він був предложений парламентові. У цьогорічнім бюджетовім предложенні знаходиться м. ін. дозвіл урядові свobodно переносити деякі позиції включно з рубриками диспозиційних фон-

дів. Є це ніщо інше, як т. зв. бюджетові «люзи», про які казав маршал Пілсудський у відомій статті «Погасаючому світові». У перекладі на практичну мову бюджетові «люзи» дали б урядові свободу господарки в широких рамках загальних сум, свободи кинення знову мільонів, напр. на роблення поліційних виборів. Не дивно, що мрією уряду було б дістати бюджет у непорочнім виді урядового проекту. Засобом для цього — протягнення всіми можливими способами соймового безробіття — хочби навіть використавши для цього кабінетну кризу. Очевидно, що це все *дрібні штучки*, все це неповажна *забава*, яка не може скріплювати ні внутрі, ні назовні поваги, ні виконавчих, ні законодавчих установ. Коли знаряддям таких штучок стає вже сам президент республіки, то відносини стають вже до решти дивоглядні. Взагалі «штучки» і «міністерства» є улегалізовані в Польщі у всіх ділянках державного життя. Напр. відбулися *громадські вибори на Шлеську*. Вислід громадських виборів у всіх державах є мірником будучих парламентських виборів. Тому слушно всі в Польщі передбачували, що уряд схоче на виборах на Шлеську перевірити вигляди можливих недалеких нових виборів до сейму. Однак уряд трактував шлеські вибори, як засіб санаційної *пропаганди*, розтрубивши побіду на основи... цілком фальшивої статистики. На рахунок санації записано всі бльокові листи, на яких побіч із санаторами фігурували люде різних груп і партій. Де на селі була одна ліста, складена інколи з людей не маючих нічого спільного з санацією, там вона теж була записана в добро санації. Навіть опозиційні листи, якщо лише вони не мали виразної опозиційної фірми, урядові польські агенції вписали в реєстр санаційних лист. Вийшло таке, що ніюдин опозиційний часопис не міг помістити урядових і півурядових звідомлень про громадські вибори на Шлеську, бо ці звідомлення знову були одною *штучкою* для замилення людем очей!

Господарське положення Польщі мало бути одною з тих причин, на яку ніби вказував маршалок Дашиński президентові Мосціцкому, висловлюючи бажання як найшвидше поладити урядову кризу. Маленька ілюстрація нинішньої господарської кризи в Польщі: в місяці жовтні ц. р. запротестовано в Польщі 1/2 мільона векслів, разом на суму 118 1/2 міль. зол. з того в одній Варшаві 111.000 векслів на суму 28 міль. зол. У порівнянні зі жовт-

нем мин. року кількість запротестованих векслів зросла на 200%. У зв'язку з кінцем будівельного року та зі застоєм у металургічному промислі йде масове звільнення робітників. Державні й комунальні урядовці скликають знову зїзди та починають широку акцію за поправою свого злиденного животіння. Спізнена зима стримує ще крик розпуки, але він безумовно в найближчих тижнях розлягнеться, бо всупереч всім запевнюванням міністрів господарських ресортів Квятковського й Матушевського, що в Польщі є *добре*, кожний щораз гірше на своїй шкурі відчуває, що є *зле*.

Щоправда, в цьогорічній бюджетовій промові міністр Матушевський оминає вже бодай виразного ствердження гарного економічного стану в Польщі. Очевидно, не признавав теж правди противникам, які твердили, що він є поганий. Але категорично напр. відкинув вимогу управління вивінування урядовців, заявляючи, що воно можливо було б лише після нахідки нових джерел доходу, якими могли би бути — нові податки. Однак, мовляв, «біжучий рік, рік в деякій мірі *«кризисови»* (!), не є відповідний для підвищення платностей населення». Таксамо категорично відмовився знизити теперішні податки, покликуючись рівнож на «невідповідну» пору. Обниження нинішніх надмірних податків у Польщі та підвищення платень нуждуючим урядовцям — це для польського міністра фінансів «квадратура кола», якої він не береться розв'язувати. Таким робом податкова реформа, про яку стільки говорилось у зв'язку зі звітами фінансового дорадника п. Дюї, знову перестала бути актуальною. Всі заходи рятування положення обмежуються до припинення нових інвестицій, себто скорочення ославленої санаційної «радісної творчості». Все одно бюджет на наступний рік знову вишрубований до суми 2 мільярдів 943 мільонів зол. Нав'язуючи до цього урядового проєкту бюджету всі до одного опозиційні промовці згожувались, що одною з найважливіших причин важкого господарського положення, м. ін. головною причиною упадку польської стабілізаційної пожитки на Нью-Йорській біржі та повної відсутності якихнебудь нових закордонних кредитів, є нинішні політичні відносини, які характеризує *постійна небезпека державного замаху* з усіма його можливими наслідками. «Дух поліційної держави панує всюди», кликав з трибуни ендецький посол Рибарські, а радикал Домбські просто кепкував собі зі за-

певнення уряду, що за кордоном так і росте до Польщі «довіря». Зрештою, нема найменшого сумніву, що економічна криза є єдиною гальмою, яка стримує уряд від нового замахового експерименту.

З тих моментів польської політики в останнім місяці, які мали безпосередній зв'язок з *українською* справою, згадаємо лише про два. Один із них — це, згадана вже *промова міністра освіти Червінського в Вильні*, в якій він широко розводився над вихованням шкільної дітвори в Польщі — в польській державницькій дусі. Національності, мовляв, Польща дітям забирати не думає, але виховати їх мусять на *польських державних патріотів*. При цій нагоді міністр проїхався по українських позашкільних культурних та спортивних товариствах. Про спольонізованія досіль близько 2 тисяч українських народних шкіл в одній Галичині (т. зв. утравкізація рівняється польонізація), міністр не згадав ні слово, промовчав теж українські внески на поворот шкільництва до принципу національної школи. Це був чертовий виступ пілсудчиківського міністра освіти, декларуючий по суті дальшу руїну українському шкільництву.

Другий характеристичний момент трапився при виступі на трибуну представника українського клубу при генеральній бюджетовій дебаті. Голова ради міністрів, а за ним всі члени кабінету в цей мент *демонстративно вийшли зі сали*. Навіть міністерських урядовців, які залишилися на урядових лавках, відкликано, щоби тим яскравіше зазначити демонстративне відношення уряду. Ця демонстрація уряду Дра Світалського напередодні його уступлення була, так мовити, останнім ефективним завершенням всієї його політики дотично українців, яка у своїм екстреміційнім розмаху перелічувала уряд хісно-п'яста.

Щож до *українських краєвих справ*, то можна поділити їх на *три категорії*: до першої з них належить *політична діяльність існуючих партій* у зв'язку із загально-польськими подіями, до другої *радикальне проломання в Галичині т. зв. радянськості*, до третьої — *галицька нужда*. Перейдемо їх за чергою.

Видною подією українського життя в Польщі у зв'язку із загальною політичною ситуацією в державі був *зїзд українських, білоруських та литовських політичних організацій у Варшаві дня 27. листопада ц. р.* Брали в нім участь УНДО, радикали, «Сельсоюз» Павла Васильчука і соц. демократи Льва Ганкевича та В. Старосоль-

ського. Від білорусинів брали участь католицькі і православні «хадеки», Сельсоюз посла Яремича, від литовців — Литовський Національний Комітет у Вильні. Вислідом наради була коротка резолюція про покликання до життя спільною «Комітету Порозуміння». Українська краєва преса поспішила зазначити, що цей зїзд не роблений задля ніяких зовнішніх мотивів, але виключно для внутрішнього господарського і культурного наближення трьох названих національностей. Безумовно, зїзд скликано під впливом нинішнього польського разгортання, з якого може зродитись новий державний замах або нові вибори, і який тому каже бодай сяк-так приготувитись на ці можливості. Наскільки це приготування справді буде реальне, себто, наскільки покликаний до життя «Комітет Порозуміння» виявить свою життєздатність та ініціативний й організаційний хист, це покаже будуччина. Покищо єдиний позитивний ефект проявився виключно у декларативній стороні: зїздом зацікавилась польська преса й польські політичні кола, і він неначе нагадав польським правителям, що взагалі в Польщі «існують» українці, білорусини та литовці.

Сподіванки на внутрішню консолідацію в українським партійно-політичним житті, як на послідовність варшавського зїзду, не здійснились: в унівеській та радикальній пресі далі йде полеміка тим самим тоном, що раніше. — Українські виступи на парламентарній арені не зробили вражіння. «Український Клуб» зголосив окремих внесок на недовірря урядові, який теж зблід при одночаснім внеску збірної польської лівиці та центру. Промова Д-ра Д. Левицького дала лише притоку урядові до згаданої вище демонстрації, а Дрові Л. Бачинському до атаки на УНДО зі соймової такти трибуни! Таким робом партійно-політична сварня в краю існує далі й на її злагіднення поки що не в силі вплинути ні міжнародні консолідаційні наради ні об'єднаний соймово-урядовий *антиукраїнський* польський фронт.

Далеко кращий образ представляє собою загальний зріст націоналістичних настроїв у Галичині, звернених проти старого передвоєнного москвофільства, гальванізованого в «Народнім Домі» та «Ставропії», і проти новітнього москвофільства, фігуруючого під фірмою «радянського фільства». Наростаюче обурення проти т. зв. «ікроїдів» (паломників до совітського консульства на вул. «Набеляка» у Льво-

ві на «чайок» та всілякі сходини, на яких консуль Лапчинський вгощує щедро смаковитою ікрою), і з другого боку потвердження вісток про шалючий на совітській Україні большевицький терор, спонукало «Український Клуб» прийняти 14. листопаду протест проти переслідувань українських культурних діячів большевицькими займанцями. Однак цей протест, щиро кажучи, не наробив такого шуму, як *демонстрації української студентської націоналістичної молоді* в дні 21. листопаду у Львові. Тогож дня зранку відбулось в «Академічнім Домі» велике віче, на яким піддано гострій критиці нинішні нестерпні умови українства в т. зв. Українській Радянській Республіці та одночасно нап'ятовано розпалюючу деморалізацію серед львівської інтелігенції, серед якої щораз у більшій пошані знаходиться консуль Лапчинський. У прийнятих на вічу резолюціях студенти домагались чистки українських установ з новомосквофільських елементів, зажадали від галицьких членів Київської Академії Наук зречення з цієї почеси та загрозили Лапчинському викиненням його з тих українських свят, в яких відважиться взяти участь. Після того велика громада студентів пішла під совітський консулят, вибила в нім шибки та здемолювала улаженню канцелярії. Потім демонстранти рушили під кацапські і сельробівські установи, вибили шибки в «Народнім Домі» та редакціях «Землі і Волі», «Русского Голоса», «Ради» і «Сельробу». Ці демонстрації були безумовно *позитивним* проявом, бо витягнули наверх проблему москвофільської деморалізації, опортунізму та плазунства, і причинились у великій мірі до очищення атмосфери. Студентські демонстрації ще більше *скріпили націоналістичні настрої в краю* і це виявилось в голосі провінціанальних делегатів на зїзді *Народнього Комітету* 29. м. м. На тім зїзді ніодин промовець не відважився ставати в обороні радянофільства в якійнебудь формі. Пімста доморослих большевиків, яка в тиждень після студентських демонстрацій виявилась в улаженні *нападу на редакцію «Нового Часу»* не тільки не затерла позитивних наслідків націоналістичного здвигу, але навпаки, ще більше їх підкреслила, до чого в неمالій мірі причинився факт, що безпосередніми справниками згаданого нападу були: львівські комуністи — жиди.

Але українське позитивне чи негативне «політикум» сходиться на другий плян перед «економікою», або, кажучи прости-

ше: в українським житті в Польщі *найважливіше значіння має сьогодні нужда*, яка кладе свою печатку на всіх діянках громадського життя. Кілька конкретних прикладів. Економічний референт «Рідної Школи» оголошує у пресі статистику жертв за останні місяці. Виходить з них, що у вересні зложили українці зі всіх земель під Польщею в касі Головної Управи на потреби «Рідної Школи» 8.231 зол. 76 сот. Стільки прийшло на покриття бюджету, що виносить понад 2 мільони золотих. Сама Головна Управа має видатку на львівські народні школи, на фахові, на підмоги кружкам 35.000 зол. місячно, а дістала на це 8.000. Цілий ряд галицьких повітів місячно складає не більше, як по 50 зол., а цілий ряд інших повітів не складає ні сотика. Другий приклад: є прилюдною тайною, що всі незалежні національні часописи в краю переживають нині грошеву скруту. У величезній мірі причинились до цього ріжні «Ради» та «Сельроби» й «Українські Ниви», тому, що масовою *даремною* розсилкою здемолювали галицького читача настільки, що він не вважає доцільним посилати передплату за незалежні українські часописи. Третій приклад: Коли до столиці Західної України хоче на кілька днів приїхати український театр зі Станиславова, то це величезна проблема, над розв'язкою якої морочать собі голови управи ріжних установ; бо у Львові до нинішнього дня нема не тільки українського театру, але навіть української театральної салі: по-

Під Румунією.

10. листопаду ц. р. минув рік, відколи до керми правління перейшла націонал-цараністична партія під проводом семигородця Маню. Український нарід, що 10 років стогає під тяжким режимом ліберальних правительств і поволі втратив усі права, які мав перед війною або встиг ще був затримати в перших роках румунського пановання, привитав зміну правительства, до якої сам причинився своїми голосами, з великим вдоволенням, сподіючись, вкінці, *обіцяно* поправи своєї долі. Нове правительство, однак, *розчарувало всі меншости, в першій мірі українців*. Усі обіцянки, роблені так поодинокими міністрами як і самим президентом міністрів, не вийшли досі поза межі звичайних обіцянок. *Українці полишили надалі народом другої класи й не*

гана й непригожа сама «Музичного Товариства ім. Лисенка» мусіла бути віддана жидам під кіно, бо й Музичний Інститут потребував грошей! Цих трьох прикладів мабуть досить на з'ясування того стану, серед якого животіє галицьке українство, спотикаючись за кожним кроком об фінансові труднощі. Гроші в людей безумовно є. Село, правда, сильно збідніло, але з другого боку й на селі після війни зріс своєрідний нахил до мійських «виробеньків». Вся трудність в тім, що не можна видобути грошей на найбільш потрібні, найбільш необхідні цілі, що поширилась якась дивна байдужість, якесь дивне незрозуміння не лише для безкрисного фінансування таких установ, як «Рідна Школа» чи «Просвіта», але й до ангажування рідного капіталу в інституціях *комерційного характеру*, які моглиб при гарній постановці діла навіть принести дохід, як напр. часописи. Погоня за громадським грошем є нині найбільшою турботою всіх тих одиниць в краю, що здають собі справу з небезпеки, яка грозить існуючим установам загально-національного характеру. Політичну апатію та інертність, політичні настрої можна зрушити і змінити такими історіями, як напр., демонстрація молоді. Зрушити громадську інертність, яка полягає в зберіганні в кишені гроша — далеко трудніше.

—рк.—

Львів, 12. XII. 1929.

дуже поволі, бо до нового року вже не далеко, а про висліди роботи комісії нічого не чувати. Навпаки, *від часу приїзду польського міністра Залеского до Букарешту в жовтні ц. р. справа українського шкільництва, таксамо як і усі питання меншостей, зачала тратити на «актуальності».* Міністер Залескі вплинув, очевидно, на румунські правительственні кола, які хотіли з огляду на нові вибори до громад, поробити деякі уступки меншостям, щоб вони звільнили темп своїх обіцянок і зменшили заповіджуваний обсяг прав для меншостей.

У справі українського шкільництва цей новий курс проявився особливо розпорядком, що перед заведенням української мови в народні буковинських школах мусять бути наперед перевірені підписи під проханнями до правительства, які були свого часу внесені українськими громадами. Крім цього генеральна дирекція народнього шкільництва доручила перевірку підписів директорам буковинських народніх шкіл, оголошуючи одночасно окремим обіжником, що «*всі учителі з Буковини, які жадають інших викладових мов у державних школах, як румунської, будуть поставлені перед судову комісію, бо це питання відноситься виключно до міністерства освіти*». Як бачимо, центральне правительство чи там його генеральний інспектор Георгієв — хочуть уся перевірку віддати тільки в руки зацікавлених румунських директорів, забезпечуючись перед доматаннями українського учительства згаданим в горі розпорядком. Сам головний буковинський інспектор Салаян, безперечно, добре поінформований про заміри свого правительства, не вважався публічно заявити, що на перевірку підписів потреба буде з роки часу!

Як це погодити із офіційною обіцянкою, що до нового року в 139 громадах, які своєчасно внесли меморіяли до правительства, будуть усі перші класи переведені на українську мову та, що у вищих класах буде, покищо, навчання (4—6 годин) українською мовою, зрозумів тільки цей, що знає добре румунські обставини й ту легкість, з якою там робиться всякі обіцянки. Зрештою, і тут президент міністрів не дотримав свого первісного слова, бо обмежив питання заведення української мови в народніх школах тільки до тих громад, що у свій час повносили відповідні меморіяли. Обіцянка про заведення української мови в цілм народнім шкільництві на українських територіях лишилась і так тільки обіцянкою. Не

чути теж нічого про відновлення української гімназії в Чернівцях, хоч жидкам призначено вже значні права щодо зосередження жидівських учнів в одній із черновецьких гімназій. Не чути також про те, щоб бодай в т. зв. українській гімназії було заведено навчання української мови, як предмету, та щоб роблено якінебудь підготовчі кроки для заведення української мови в учительських семінаріях, без чого не можна думати про виховання нового українського народнього учительства; не чути, вкінці, нічого про підготовку шкільних підручників. Навпаки, з усіх сторін Буковини надходять вісти про загострення протиукраїнського курсу в шкільництві, про шовіністичні виступи румунських шкільних директорів та інспекторів і про насильне насадження румунства по середніх школах. Що правда, цей румунізаторський наступ не приносить румунам ніяких позитивних користей, але навпаки *причиняється сильно до поширення національної свідомости між українським населенням на Буковині.* Справою народнього шкільництва наше селянство цікавиться дуже живо й активно, так, що не бракує вже українських рішучих виступів на селі: де-котрі громади домагаються впрос від учителів або директорів науки в українській мові, деякі громадські управи відмовляються платити на школи, зокрема, на опал, коли в них не буде навчання відбуватись українською мовою, а декуди, як напр. в Бережниці, українське селянство заповідає рішучі кроки супроти «директора, щоб учив по українськи».

Це становище українського селянства у справі шкільництва викликало також дуже корисний відгук з боку нечисленної буковинської інтелігенції, яка, бачучи настрої села, виходить поволі із старої пасивности й зачинає проявляти трохи власного почину та енергії. Українські представники на конгресі меншостей у Женеві, посла Залозецький і Кракалія, виступили вже цього року із далеко гострішою й достойнішою заявою; та й українські виступи в букарештєнськїм соймі прибрали вже гостріші форми. Зокрема гостро виступили українці проти нової адміністраційної реформи, яка не в однім звертається проти меншостей, а зокрема проти українців. Румунське правительство силкується шляхом відповідного поділу громад ослабити українську силу на Буковині й у Бесарабії, особливо подбати про це, щоб не було багато чисто українських громад і чисто укра-

їнських громадських управ. У першій лінії румуни намагаються зрумунізувати столицю Буковини Чернівці прилученням до міста доколичних румунських колоній (Магалу, Коровію, Чагор, Острицю й Цурени), поминаючи вмисне чисто українські села, що лежать ближче міста й звязані з ним господарськими інтересами.

З великою нетерпеливістю чекали всі ревізії аграрної справи на Буковині. Одначе за останній рік ця справа мало що посунулася вперед, особливо тому, що румунські ліберальні та шовіністичні кола всіми силами пропагують справу румунської колонізації Буковини та Бесарабії, а ревізія аграрних наділів станулаб тій справі тільки на перешкоді. Особливо ліберали й академічна молодь, що стоїть сильно під їх впливом, роблять і перед правительством і на місцях на вічах і в пресі сильну пропаганду за насильним переведенням колонізації над українською, угорською та болгарською границями. Останні віча академічної румунської молоді в Чернівцях, у Путні, а в останнім часі в Крайовій з найбільшим натиском звертали увагу суспільности на конечність «відукраїнчення» Буковини дорогою зручної національно-румунської колонізації. Загалом румунська молодь перенята сильним шовіністичним духом, що видно хочби із її останньої постанови, зірвати з українцями всякі товариські зносини й відібрати їм навіть «право сатисфакції».

Незвичайно актуальна справа еміграції з Буковини й Бесарабії. Українська людність, не маючи змоги прожитку в Румунії, повертається знову до передвоєнних гадок про переселення за море. Через те, що еміграція до Злучених Держав, а тепер уже й до Канади незвичайно обмежена та утруднена, українська еміграційна хвиля повертається до Південної Америки, куди вже тепер щорічно вивандрує по кілька тисяч душ. Що правда, еміграційна горячка, яка вже сильно обхопила південних славян і німців, не докотилась ще до українців, але всеж уже тепер вивандрує щорічно і українець на 1.000 української людности, коли нпр. 1 мадярський емігрант припадає пересічно на 2.500 мадярів, а 1 румунський навіть на приблизно 70.000 румунів.

В останніх часах поширилось теж зацікавлення церковними справами. Притоку до цього дало заключення конкордату Румунії з Римом (закон з 12. 6. 1929. р.), на основі якого українці греко-католицького обряду, яких є під Румунією близь-

ко 100.000, дістають право вживання рідної мови при навчанні релігії у всіх школах, а також право удержування власного приватного шкільництва. Греко-католицькі українці матимуть крім цього змогу дістати власного генерального вікарія, хоч на останнім зїзді українського греко-католицького духовенства, що відбувся 3. вересня ц. р. у Кімполюназі, поставлено з українського боку домагання про назначення окремого єпископа для українців. Українська православна людність вважається супроти цього упослідженою і провадить тепер сильнішу акцію за тим, щоб українська мова обов'язувала теж при навчанні православної релігії в українських школах, щоб швидко були видані українські молитвенники та щоб православне духовенство в українських селах вживало української мови. У тій справі передано недавно митрополитові Нектарієві, що сам походить з українського роду й до свого вибору черновецьким митрополитом називався Котлярчуком, відповідний чемний, але рішучий меморіал.

Загалом Буковина трохи ожила. «Українська Народна Партія» знайшла вже відповідний звязок з буковинським селом і робить заходи притягнути його до національно-організаційної роботи при помочи численних селянських віч і конференцій, які взагалі висловлюються за організаційним пожвавленням роботи та за більшою рішучістю та активністю в боротьбі за свої права. Головний орган буковинської України «Час», якому не віщували довгого віку, скінчив уже в жовтні перший рік свого існування і перейшов на властність акційної спілки, що, можна надіятись, дасть йому краще забезпечення.

Дуже відрадною появою треба теж вважати заходи «Української Школи» у справі популяризації справи приватного шкільництва та скріплену працю над поширенням знання української мови та азбуки. Цьогорішні ферії стали під знаком українських курсів для неграмотних, що їх улажувала переважно українська академічна молодь, а від серпня зачалися вже сталі курси української історії, літератури та популярні виклади. Не перериваються теж українські концерти та театральні вистави, споміж яких на окрему увагу заслуговує прекрасна вистава «Запорожця над Дунаєм» у Кішпеневі.

Вкінці треба згадати, що з кінцем серпня заснувався у Чернівцях «Союз українських студентських організацій», до якого

приступили всі українські студентські організації в Чернівцях, Букарешті та Ясах. Нова центральна організація «Сусор»

заявила вже своє приступлення до «ЦЕСУС-а».

К.

5. XII. 1929.

Огляд господарського життя совітського Союзу.

а. Сучасне становище.

З огляду світового господарства видно, що за останні 15 років (1913—1928) особливо Америка, а почасти також Азія, Африка та Океанія піднесли свою питому вагу у світовім господарстві. Європа теж досягнула вже передвоєнного стану в сільським господарстві, а європейська промисловість навіть перевищила його. Всупереч запевненням совітських можновладців цього не можна сказати про народне господарство совітського Союзу. Правда, урядова статистика намагається доказати, що промисловість Союзу вже почасти пересягнула передвоєнний стан, а сільське господарство досягнуло його. Проте в дійсності все народне господарство совітського Союзу, перебувши період жахливого руйнування та величезних змін, ще й нині переживає величезну та затяжну кризу. Отже урядова статистика й життєві факти явно суперечать собі. З другої боку існують різні урядові дані про стан промисловості й сільського господарства, так, що важко сказати, котрі правдиві. Ми у своїх оглядах подавали завжди максимальні урядові дані, щоб, таким робом, уникнути закиду, що ми тенденційно применшуємо господарське відродження совітського Союзу. Якби там не було, але питома вага Союзу у світовім господарстві за останні 15 років безперечно впала.

Так, передусім, зовнішній торг совітського Союзу нині вносить лише 40% передвоєнного, з тої причини, що Союз тепер зовсім не вивозить зерна (пшениці та ячменю), а вивіз льону, лісу, масла, яєць, вугля та цукру теж зменшився майже на 30%. У зв'язку з цим скоротився на 50% і довіз, бо Союз намагається мати активний торгівельний біланс, хоч це не завжди йому вдається. Таксамо торгівельна флота совітського Союзу нині не досягає й половини передвоєнного тону, який ніколи не вносив навіть 1% світового.

Подані далі деякі порівнюючі дані вразно свідчать, що, незалежно від того, чи Союз вже досягнув передвоєнного стану у промисловості та сільським господар-

стві, чи може лише досягти його в 1929—30. р. його питома вага у світовім господарстві зменшилась. Темп господарського розвитку Союзу відстає від світового. Так, совітський Союз, посідаючи 21,2 мільйонів кв. кіл. простору, (в Європі 4,2, в Азії 17), або 16,5% світового і до 150 мільйонів душ населення, або 7% населення нашої планети, добуває нині лише 2,5% вугля (37 мільйонів тон), коло 4% залізної руди (понад 6 мільйонів тон), до 12 мільйонів тон нафти (6,5%), коло 1,3 мільйонів тон мангану (до 30%) і всього 1,5% міді, 1,4% олова та 1,7% цинку. Продукція чавуну нині досягає до 3,7 мільйонів тон (4,2%), а продукція криці 3,4 мільйонів тон (3,3%). Тимчасом перед війною бувала Росія без Польщі та Фінляндії добувала 2,6% вугля (31 мільйонів тон), коло 6% залізної руди (понад 10 мільйонів тон), 7% нафти (8,6 мільйонів тон) до 48% мангану (1,2 мільйонів тон) і коло 1,7% міді, 1,5% олова та 2% цинку. Передвоєнна продукція чавуну вносила майже 5,5% (4,2 мільйонів тон), а продукція криці 4,8% (3,6 мільйонів тон). Отже, хоч добування нафти, вугля та мангану в Союзі нині перевищує передвоєнне, проте добування їх у світі так піднялось, що питома вага Союзу властиво впала. Вже нічого й говорити про добування залізної руди та кольорових металів, а також продукцію чавуну та криці, бо Союз добуває тепер усього 70—80% залізної руди та кольорових металів і продукує лише 90—95% чавуну та криці супроти 1913. р.

Зрозуміло, що при таких стані металургії совітська металургійна та машинобудівельна промисловість ще не досягнули навіть передвоєнної. Правда, виробництво хліборобських машин та знаряддя (переважно на Україні) нині побільшилось, поширилось також виробництво устаткування для гірничої промисловості, а особливо виробництво двигунів, варстатів і почасти літаків, тракторів, та авт (головно в Росії). Сталось це коштом зменшення виробництва паротягів, казанів, мостів, шин та пароплавів. Тому не диво, що перевіз Союзу нині знаходиться в гіршому стані, ніж перед війною. Тоді залізнична дорога вносила 5,8% світової, а тепер лише 5,6%; крім того самі залізничні дуже

зужиті й вимагають переустаткування та відновля. Автоперевіз у Союзі майже не існує, бо кількість авт значно мала (усього коло 50 тисяч авт, або двічі менше, ніж у Бельгії або стільки, як у Швейцарії), а дороги взагалі знаходяться в такому стані, що без радикальної їх перебудови налагодити автоперевіз майже неможливо. Таксамо машинізація хліборобської продукції йде дуже повільно, бо виробництво машин та знаряддя ще дуже недостатне, а довіз із закордону вносить нині лише коло третини передвоєнного (довозиться переважно трактори, яких у Союзі нараховується всього до 40 тисяч або майже 20 разів менше, ніж у Злучених Державах, та складні хліборобські машини, як жнивварки-молотілкі тощо, виробництво яких у Союзі, власне, ще не налагоджене). Механізація праці взагалі, а зокрема, механізація будівництва знаходяться шопиш в початковій стадії. Правда, за останні 5 років совітська влада досягнула певних успіхів в електрифікації країни й робить, саме тепер, заходи щодо хемізації, однак, на загал, совітський Союз посідає ще дуже слабкий електро-технічний та хемічний промисл, який значно відстає від європейського, а особливо американського.

Легкий промисл Союзу є у ще гіршому стані, бо на його поширення, а головно на переустаткування совітська влада відпускає значно менше ресурсів, ніж на важкий, а крім того у країні слідна нестача технічної сировини. Тому товарний голод на виробі промислу прядільного, шкіряного, паперового й поліграфічного досягає ще більших розмірів, ніж на виробі важкого промислу. Пояснює це та обставина, що Союз тепер майже не довозить продуктів споживання, але переважно машини, устаткування чи технічну сировину, тоді, як перед війною досить велику частину річей споживання довозено з Європи, а крім того тоді польський легкий промисл у значній мірі теж працював для задоволення потреб внутрішнього ринку царської Росії. З нижче наведених цифр пілком ясно, чому совітський легкий промисл розвивається так повільно. Так, на фінансування промислу з державного бюджету витрачено в 1927. р. — 1928. р. 1,313 мільйонів карб., з чого на важкий 946 мільйонів карб. Далі, в 1928—29. р. на весь промисл видано 1,659 мільйонів карб., з чого на важкий 1,241 мільйонів карб. Цікаво також зазначити, що на вугільний промисл було видано в 1927—28. р. 131 мільйонів карб.,

а в 1928—29. р. 161 мільйонів карб., на нафтовий 212 мільйонів і 217 мільйонів карб., на рудний 19 мільйонів і 28 мільйонів карб., на металургію, машинобудівельний та металобробний 367 мільйонів і 450 мільйонів, на електротехнічний 20 мільйонів і 28 мільйонів, на будівельний 51 мільйонів і 92 мільйонів, на хемічний 56 мільйонів і 123 мільйонів та на деревообробний 45 мільйонів і 74 мільйонів карб. Решту бюджету витрачає на шляхи та зв'язок. Як бачимо, побільшено вклади переважно на металургію, хемічний промисл, будівельний, деревообробний та вугільний. Протягом тих же років видано на прядільний промисл в 1927—28. р. 173 мільйонів і в 1928—29. р. 188 мільйонів карб., на шкіряний 28 мільйонів і 26 мільйонів, на паперовий 43 мільйонів і 31 мільйонів, на поліграфічний 3 мільйонів і 2,5 мільйонів на харчевий (цукровий тощо) 88 мільйонів і 95 мільйонів, на сільний 2,5 мільйонів і 3,5 мільйонів, на легкий хемічний (сірниковий, гумовий) 17 мільйонів і 23 мільйонів, на порцеляновий 3,7 мільйонів та на одяжний 4,8 мільйонів і 3,5 мільйонів карбованців. Отже на легкий промисл вклади побільшились усього на 10 мільйонів карбованців (на важкий майже в 30 разів більше), бо хоч прядільний, харчевий, хемічний і сільний промисл отримали вкладів за останній рік майже на 30 мільйонів карб. більше, проте інші галузі легкого промислу одержали майже на 20 мільйонів карб. менше. Звичайно ці вклади треба вважати дуже мізерними, бо совітські карбованці мають лише 50% вартості золотого карбовання. Отже не диво, що совітський прядільний промисл (російський, бо українського, власне, нема) хоч побільшився в 7,3 мільйонів веретен до 7,8 мільйонів, але його питома вага супроти світового впала з 5,4% до 4,9%. Таксамо цукровий промисл (переважно український) до війни давав понад 15 мільйонів сот. цукру (8,5%), а нині лише 12 мільйонів сотн. (5%) і тютюневий до війни 10,5% а тепер лише 10%.

Взагалі сільське господарство в совітським Союзі розвивається ще більше повільно, ніж промисл, бо совітська влада дбає переважно про поширення радгоспів та колгоспів, а тимчасом звичайні селяне-хлібороби на ґрунті нинішньої економічної політики компартії позбавлені можливості поширювати та поліпшувати свою господарку. Тому не диво, що загальна засівна площа Союзу майже досягнула передвоєнного рівня, а про те вся хліборобська продукція на ґрунті зменшення збору зернових культур вносить усього до 92% передвоєнної. Особливо значно зменшилась продукція пшениці та жита (майже на 15%) й почасти вівса, бо селяне-хлібороби з різних причин почали збіль-

шувати площу засіву під житом, кукурудзою, бараболою та просом і гречкою. Крім того врожайність з гектару впала майже на один сотнар, бо погіршала обробка землі, не вистачає чистосортного насіння і послабла боротьба з різними шкідниками хліборобської продукції. Отже зрозуміло, що питома вага совієського Союзу у світовій сільсько-господарській продукції теж впала. Так, до війни на його сучасних теренах продукція пшениці вносила коло 19% світової, а нині лише 17%, продукція ячменю раніше 25%, а тепер усього до 18%, і вівса в 1913. р. 20%, а в 1928. р. 16%, — натомість продукція жита раніше вносила 40%, а нині 45%, бараболою 20% і 30%, кукурудза 1% і 4,5%. Одночасно продукція бавовни в 1913. р. вносила 5% світової, а в 1928. р. 3,8%, продукція льону тоді коло 70%, а тепер лише 50%, і продукція конопель раніше 60%, а нині до 58%. Ці зміни у сільським господарстві й пояснюють у значній мірі той факт, що совієський Союз не в стані вивозити пшениці та ячменю, що вивіз льону дуже зменшився, а довів бавовни, навпаки, дуже побільшився. Бо не треба забувати, що, наприклад, зменшення питомої ваги у продукції пшениці на 2% значить зменшення збору пшениці на більше ніж 2 міл. тон. Навпаки, той факт, що совієський Союз переживає певну прожиттєву кризу, а совієська влада змушена була запровадити прожиттєві книжки, на які з кооператив видається не лише хліб або борошно, але також цукор, чай, масло, олій, мило, макарони, крупа тощо по певних твердих цінах, значно дешевших, ніж у приватнім «вільнім» торзі, пояснює загальна господарська політика компартії, скерована проти інтересів селян-хліборобів, які відмовляються продавати хліб та інші продукти своєї праці по дешевих примусових цінах, а через це совієська влада не в стані навіть силою стягнути з них збіжжя або інші харчеві продукти в таких розмірах, щоб забезпечити прохарчування всього населення робітничих осередків та міст. Тому, щоб робітники та службовці мали можливість вижити без підвищення заробітної плати (в країні зростає дорожнеча, бо червінець все втрачає свою купівну вартість), і заведено ці хлібні набірні книжки (їх видається переважно членам профспілок). Правда, минулого року взагалі врожай був недостатній, а проте набірні книжки залишаться ще протягом цілого 1930. р., хоч біжучого року врожай, навпаки, здається, випав значно краще. Про вивіз

збіжжя зараз совієська влада й не мріє, бо вивіз збіжжя, закупаючи його в селян по «вільних» цінах, був би нерентабельним, а стягування хлібу з селян шляхом примусу по дешевих державних цінах у великих розмірах безперечно могло би привести до небезпечних внутрішніх заколотів.

Щодо скотарства Союзу то воно досягнуло передвоєнного стану (лише коней менше), але якість скоту значно погіршала. Разом з тим питома вага совієського скотарства таксамо зменшилась. Перед війною на терені Союзу нараховувалося рогатої худоби 10,5%, а тепер лише 9,5%, коней 30% і 23%, свиней 11% і 10%, а овець в 1913. р. 15% і в 1928. р. 14,5%.

Як бачимо з наведених цифр, взагалі питома вага народного господарства Союзу у світі значно впала. Це видно також з того, що народне майно совієського Союзу перед війною вносило 57 мільярдів доларів, а тепер зменшилось до 48 мільярдів доларів. Особливо великих втрат зазнала совієська Україна, бо її питома вага в Союзі у промислі раніше вносила коло 22%, а тепер лише до 20%, у сільським господарстві коло 20%, а нині всього 16%, — бо в 1913. р. Україна виробила коло 21% цілої народньої продукції, а в 1928. р. до 18% або майже на 3% менше. У зв'язку з цим загальним господарським занепадом совієської України її національний прибуток також нині зменшився до 21,2% прибутку Союзу, тоді як до війни він вносив до 23% або на 1,8% більше. Отже майже десятилітнє пановання совієської влади на Україні з Москви в силу цілого комплексу причин причинилось до того, що Україна втратила свою колишню питому вагу не лише у світовім господарстві, але навіть у совієським Союзі. Це значить, що совієська Росія визискує нині Україну в господарським відношенні мабуть ще більше, як то було під час передвоєнної кольоніальної політики Росії на українських землях. Характеристично, що також в будучині, як це видно з п'ятирічного пляну, господарський розвиток совієської України буде відставати від розвитку совієської Росії.

6. П'ятирічний плян.

Свій п'ятирічний господарський плян виробили совієські можновладці для того, щоб вже зневіреним у будовання «соціалізму» народнім масам показати певні вигляди та шляхи й засоби, на підставі яких можна буде позбутись нинішнього товарового і прожиттєвого голоду, загаль-

них злиднів, житлової кризи та безробіття. Отже, не даремне совієська преса вже протягом року тільки трубить про цей «надзвичайний» плян. З нашого погляду, п'ятирічний плян, якщо його вдасться би здійснити, був би справді не лише дуже важливим кроком, але навіть певним скоком у господарським розвитку Союзу, власне кажучи, совієської Росії, але не України. Совієські господарники виробили цей плян на замовлення та за вказівками Політбюро Компартії. Себто, господарські можливості і мрії про «соціалізм» дуже щільно переплелись у п'ятирічній пляні, а тому можна з певністю сказати, що протягом п'яти років цього пляну, безперечно, не вдасться здійснити. Ми певні, що навіть мінімальних розрахунків пляну не вдасться в значній мірі перевести в життя до 1933. р. але може щойно в 1934—35. р., тоді як максимальні проекти здійснюються, мабуть, ще на 2—3 роки пізніше. Себто, до свого 20-річного ювілею совієська влада (звичайно, якщо доживе вона до того часу) переведе в життя ухвалений нею максимальний господарський плян. Совієські господарники, власне, й обмежуються мінімальними пляновими розрахунками, а максимальні виробили лише для потреб компартії з метою певної пропаганди та агітації. Цей факт цілком виразно підкреслено за лаштунками останнього конгресу совієв під час ріжних партійних чварів поміж сталінцями та опозицією. Опозиціоністи підкреслювали, що досить протягом п'ятиріччя (1929—33) одного або двох неврожайних років, як це було в 1927—28. рр., коли продукція зернових культур дала на вісім міл. тон менше супроти 1913. р. (товарова продукція вносила лише 40% передвоєнної), — господарський плян буде зірваний коли не на 50, то принаймні на 30%.

І справді, опозиція не помиляється, бо протягом п'ятиріччя передбачається подвоїти виробництво всього народного господарства, зокрема ж, промисловість потроїти, а сільське господарство побільшити у півтора рази супроти передвоєнного рівня. Таксамо національний прибуток має зрости з 24,4 мільярдів карб. в 1927—28. р. до 49,7 мільярдів, тобто на 103%. Щоб досягнути такої нечувано швидкої розбудови народного господарства, совієська влада передбачає протягом п'ятиріччя витратити на його фінансування 64,6 мільярдів карбованців (мінімально 57,4 мільярдів). З нашого погляду цієї суми мабуть взагалі не вистарчить, бо совієський карбованець має лише 50% вартости перед-

воєнного (в Москві та Харкові за долар платять 4—5 карб.), а крім того за цей час досить важко буде здобути навіть таку суму на фінансування народного господарства, бо, наприклад, протягом останнього п'ятиріччя (1924—28) загальна сума капітальних вкладів вносила всього 26,5 мільярдів карб. Звичайно, ближча будучина покаже ясно, наскільки цей п'ятирічний плян є реальний.

У наслідок запроєктованих капітальних вкладів загальна сума основних фондів Союзу має зрости з 70 мільярдів карб. в 1927—28. р. до 128 мільярдів в 1932—33. р. або на 82%, у тім числі основні фонди промислу з 9 мільярдів мають зрости до 25,8 мільярдів, електрифікації з 1 мільярда до 5, залізничного перевозу з 10 мільярдів до 18, сільського господарства з 28,7 мільярдів до 38,9 мільярдів (на 35%) та житловий фонд з 13 до 18 мільярдів карбованців. З цією метою на фінансування промислу передбачається видати 16,4 мільярдів карб., з чого на важкий (засоби виробництва) до 80%, а на легкий коло 20%. Так на поширення добування вугля з 35 мільярдів у 1927—28. р. до 75 мільярдів у 1932—33. р. проєктується витратити 1,3—1,4 мільярди карб. (з того на Донбас коло половини), на побільшення добування нафти з 11,6 мільярдів до 22 мільярдів тон теж коло 1,4 мільярдів карб. і на підвищення добування торфу з 7 мільярдів до 18 мільярдів тон до 200 мільярдів карбованців. На поширення виробництва чавуну з 3,5 мільярдів у 1927—28. р. до 10 мільярдів у 1932—33. р. передбачено витратити понад 2 мільярди карб. (з того на нове будівництво до 800 мільярдів карб.). У зв'язку з цим добування залізної руди має зрости з 6 мільярдів до 19—20 мільярдів тон. Таксамо має побільшитися виробництво коксу, на що буде витрачено 200 мільярдів карб. Особливо має поширитися колірова металурія та добування колірових металів (капітальні вклади вноситимуть понад 300 мільярдів карб.), бо цей нині Союз їх довозить, хоч має чималі поклади колірових металів у Сибірі, на Уралі та на терені закавказьких і закаспійських республік. Тому добування міді має побільшитись тричі, олова 13, а цинку 25 разів. Машинобудівельний промисл має поширитись майже 3,5 рази (у 1932. р. має дати виробництво на 2 мільярди карб. супроти 600 мільярдів у 1927—28. р.), зокрема кораблебудівництво 2,5, металобробітний промисл 5 і електротехнічний теж 5 разів. Капітальні вклади в загальний машинобудівельний промисл вносять понад 1,3 мільярди карбованців. Таксамо має 3,5 рази побільшитись вироб-

ництво сільсько-господарських машин та знарядь, а саме з 200 мільйонів карбованців у 1927—28. р. піднесеться у 1932—33. р. до 700 мільйонів карбованців. Будівельний промисел (цемент, цегла тощо) має зрости 5 разів (капітальні вклади виносять 861 мільйон карбованців), а лісовий і деревообробний майже 4 рази (капітальні вклади коло 700 мільйонів карбованців). Ще більше має поширитись хемічний промисел, а особливо виробництво штучного угноєння, бо капітальні вклади виносять до 1,5 мільярдів карбованців, з чого на штучне угноєння 600 мільйонів карбованців. (у 1932—33. р. Союз вироблятиме до 8 мільйонів штучного гною замість 0,17 мільйонів тонн у 1927—28. р.). Навпаки, легкий промисел, на поширення якого мають видати всього 2,9 мільярдів карбованців, піднесеться значно менше. Таким чином лише цукровий та паперовий промисел має побільшитись 2,5 рази, а інші галузі (прядільна, шкіряна, харчова, тощо) переважно двічі або менше. Наприклад, виробництво цукру має піднятися з 11 мільйонів до 28 мільйонів сотн., але виробництво бавовняних тканин з 328 мільйонів до 570 мільйонів метрів або лише на 80%. Проте товарова продукція легкого промислу також і через п'ять років буде ще перевищати товарну продукцію важкого, бо в 1932—33. р. перший має дати 9 мільярдів карбованців, а важкий 8,5 мільярди (в 1927—28. р. товарова продукція легкого виносила 4,6, а важкого лише 3,6 мільярдів карбованців).

Виробництво електроенергії за п'ятирічним планом піднесеться з 5 мільярдів кіловат-годин до 22 мільярдів або 4,5 рази, з чого Україна матиме лише коло 4 мільярдів карбованців (буде працювати Дніпрельстан). На електробудівництво мають витратити до 3 мільярдів карбованців. Залізнична дорога має поширитись на 16—18 тис. кіл. (на Україні всього на 3 тис. кіл.), а ріжні інші шляхи для налагодження автоперевозу на 22—23 тис. кіл. Витрати на увесь перевіз виносять 10 мільярдів карбованців. Так само має значно поширитись житло-будівництво, на що призначено коло 5 мільярдів карбованців (не рахуючи сіл).

Вклад капіталу в сільське господарство разом з будівництвом виносить понад 23 мільярди карбованців. У зв'язку з цим засівна площа має поширитись на 22% (на Україні на 15%, а в Росії на 30%) і врожайність з гектару на 35%. Між іншим збір бавовни має побільшитись двічі, льону тричі, а виробництво цукру 2,5 рази (на Україні двічі, а в Росії 5 разів). Взагалі засівна площа під технічними культурами має зрости на 70%. Цікаво також

підкреслити, що на підставі п'ятирічного плану передбачається у 1932—33. р. одержати від усупільненого сектору (радгоспи та колгоспи) 16% гуртової продукції хліба та понад 40% товарної продукції (решту до 40% даватимуть заможніші селяне, а 20% інші селяне). Проте в гуртовій сільсько-господарській продукції приватне селянське господарство даватиме й через 5 років 70% продукції, а усупільнений сектор 30%. Далі засівна площа радгоспів та колгоспів має зрости до 27 мільйонів гектарів, або виноситиме до 18% всієї засівної площі, а колективізація має організувати майже до 30% усіх селянських господарств. Мало того, сільсько-господарська кооперація має охопити навіть коло 85% усіх господарств. Так само споживна кооперація має побільшити кількість пайників у місті з 8,7 до 16,5 мільйонів, а на селі з 13,9 до 39,8 мільйонів. Зросте також кооперування роздрібною товарообміну (з 60,2% до 78,9%) та дрібного, переважно кустарного промислу (з 19,4% до 53,8%). Цікаво, що кустарний та ремісничий промисел має значно поширитись, а саме, має побільшити своє виробництво до 8 мільярдів карбованців або на 90%. Разом з тим кількість працюючих в нім піднесеться з 4 мільйонів до 6 мільйонів. Вклад капіталу в цей кустарно-ремісничий та взагалі дрібний промисел виносять 4—5 мільярдів карбованців. Треба додати, що як приватний дрібний промисел, так і приватне сільське господарство повинні самі дбати про належні вклади капіталу, бо совітська влада фінансує їх взагалі дуже мало, а саме настільки, наскільки вони колективізуються та кооперуються. Отже не дивно, що в Союзі все зростає усупільнений сектор, а приватний, навпаки, зменшується. Так, за 5 років питома вага усупільненого сектора промисловості зросте з 80% до 92%, у розрібнім торгівлі з 75% до 91%, а в сільському господарстві з 2% до 16%. Так само структура основних фондів зміниться в той спосіб: державний сектор зросте з 51% до 63,6%, кооперативний з 1,7% до 5,3%, а приватний зменшиться з 47,3% до 31,1%. Між іншим совітські можновладці з великим завзяттям намагаються переконати широкі маси, що з переведенням в життя цього господарського плану Союз стане промислово-аграрною країною, що він тоді відновить колишній вивіз збіжжя та перевищить передвоєнний зовнішній торг, що в країні взагалі настане певний добробут та будуть усунені житлова криза, товарний і прожитковий голод, а також безробіття та почасти аграрне перенаселення. У дійсно-

сти воно не зовсім так, бо один рік з цієї п'ятирічки вже минув, а в Союзі становище не покращало, якщо не погіршало. Совітські господарники тому, навпаки, досить обережно висловлюються про п'ятирічний план та зазначають, що без підвищення видайности праці на 100%, а також без належної раціоналізації виробництва та зниження у зв'язку з цим собівартости будівництва на 50% і собівартости промислового виробництва взагалі на 30—35% увесь цей «знаменитий план» буде зірваний, або замість п'ятирічки перетвориться в десятирічку. Так воно мабуть і буде. Нічого вже й казати, що після здійснення цього плану совітський Союз стане лише аграрно-промисловою країною, бо нині він є типовою аграрною державою (за винятком таких частин, як московський чи лєнінградський район, або почасти Україна). Ми певні, що Союз стане промислово-хліборобською країною лише після переведення в життя ще одного або може й двох таких господарських планів, для чого потрібно принаймні 20, коли не 30 років. Мріятиж про те, що через 5 років Союз вироблятиме 70—80% усіх потрібних йому машин та устаткування, або досягне такої господарської самовистарчалности, як Злучені Держави, які на 75% задовольняють свої потреби власними виробами, звичайно можна, як не забороняється мріяти й про «будування соціалізму» в аграрній країні, але мрії не завжди, на жаль, перетворюються в дійсність. Тому саме тверезі голоси з опозиції й зазначають, що в совітським Союзі й через 5 років буде ще величезне аграрне перенаселення, значне безробіття (до 1 мільйона душ), як також житлова криза і товарний голод, а загальні злидні може лише частково зменшаться.

Одночасно необхідно зазначити, що цей п'ятирічний план дуже мало узгоджує господарську розбудову України, а особливо її упромисловлення. Так, з цієї суми в 64 мільярди карбованців совітська Україна має одержати на свою господарську розбудову лише 11 мільярдів карбованців, а не 12,5 мільярдів, як це належить їй після кількості населення (20%). Тому саме темп розвитку народного господарства України буде відставати від темпу Росії. Наприклад, добування вугля на Україні має несповна подвоїтись, а в Росії воно збільшиться три рази. Так само добування залізної руди на Україні має подвоїтись, а в Росії побільшиться чотири рази. Далі виробництво чавуну в Росії пошириться понад три, а на Україні лише 2,5 рази. Машинобудів-

ництво зросте в Росії 3,5, а на Україні всього 2 рази. Недивно, отже, що питома вага України у важкій промислі значно впаде. Нині Україна добуває понад 80% вугля, а через п'ять років буде добувати лише 70%, залізної руди нині 70%, а тоді 55%, чавуну виробляє Україна тепер до 80%, а в 1932—33. р. лише 66%. Далі, питома вага української металургії (разом з коліровою) в 1927—28. р. виносила 56%, а за п'ять років зменшиться до 48%. Питома вага українського машинобудівництва та металобобробного виробництва нині виносить 31% (перед війною виносила 36%), а в 1932—33. р. впаде до 25%. Це тому, що на Україні майже не будується машинобудівельних заводів, а лише поширюється та переустатковується старі. Наприклад, протягом 5 років мають збудувати лише заводи турбін, тракторів, знаряддя, варстатів, тоді як в Росії вибудується чимало нових заводів (між іншим два тракторних, два заводи авт., 4 заводи варстатів та знаряддя, 2 заводи хліборобських машин та заводи казанів, вагонів, двигунів машин для будування шляхів, а також заводи для виробництва устаткування для промислу металургійного, гірничого, хемічного й ін.). Взагалі, з усіх тих невеликих вкладів капіталу що їх Москва відпускає Україні теж відстає, бо через п'ять років ся менше 20%, тоді як Росія витрачає понад 25%. Ще більше впаде питома вага українського легкого промислу, бо Москва примушує Україну витрачати на важкий промисел, переважно на поширення металургії та добування вугля і руди, аж до 88% вкладів капіталу (без українського вугля, руди та чавуну і криці Росія не малаб можливості розвивати свого промислу, не лише важкого, але навіть легкого), а на легкий всього 12%, тоді як Росія витрачає на власний легкий аж 20%, поширюючи свій промисел прядільний, шкіряний, паперовий тощо.

Так само протягом 5 років буде поширена в Росії залізнична дорога на 14 тис. кіл. а на Україні лише на 3 тис. кіл., ріжні шляхи на 17 тис. кіл. в Росії і на 4 кіл. на Україні. Отже, совітська Росія піднесе 4—5 разів більше свій перевіз, ніж Україна, а тимчасом вона має, власне, лише тричі більше населення. Електрифікація України теж відстає, бо через п'ять років Росія побільшить спотребу електроенергії 4, а Україна лише 3 рази.

Нарешті й питома вага українського сільського господарства через 5 років безперечно впаде, бо засівна площа в Росії побільшиться на 30%, а на Україні лише

на 15%. Крім того тракторизація і взагалі машинізація хліборобства в Росії відбувається швидшим темпом, ніж на Україні. Це й видно виразно з того, що на підставі п'ятирічного плану сільсько-господарська продукція України виноситься лише 16% Союзу (4,2 мільярдів карб. з 25,8 мільярдів), що її промислова продукція становить тиме коло 17% союзної (7,2 мільярди з 43,2 мільярдів), що в 1932—33. р. народне господарство України дасть усього 16,5% продукції цілого союзу (11,4 мільярдів з 69 мільярдів). Себто, питома вага України зменшиться супроти 1927—28. р. на 1,5%. Можливо, що в дійсності станеться інакше, але на підставі урядової статистики, за яку ми не відповідаємо, виходить саме так. Совітські господарники та можновладці України свого часу гостро протестували проти Москви, коли вона відкинула будівництво нових 30 заводів та фабрик на Україні. Згодом, коли компартія та конгрес совітів затвердили вироблений план, вони на ґрунті партійної дисципліни та з інших причин замовкли. Мовляв, це будівництво нових заво-

дів увійде до нової п'ятирічки. Тимчасом, на підставі вже ухваленого плану, про який так завзято галасує й українська совітська преса, що він начебто причиниться до широкої розбудови народнього господарства України, остання втратить й ту питому вагу, яку посідає сьогодні в Союзі. Натомість Росія, відрізавши Україну від світу, упромисловлюється її коштом та все щільніше затягує над нею смертельну петлю. Бо в дійсності Україна, будучи російською «соціалістичною» колонією, стоїть перед загрозою стати аграрним додатком до Росії, коли її залежність від Москви потреває довший час. Адже з 1913. до 1933. р., себто протягом 20 років, Україна зменшить свою питому вагу в народнім господарстві Союзу майже на 4,5%. Ми однак певні, що цього не станеться, і Україна, ставши суверенною державою, протягом 20—30. років справді перетвориться у промислово-хліборобську країну. Без цього сама українська нація ніколи не стане заможною, культурною та могутньою.

Я. Д.

Про „директора“ Макаренка et Co.

Один з німецьких письменників писав: «У правдивій революції — не у простій переміні династії або у самій тільки реформі установ — у правдивій революції найкращі характери не виходять на перід. Нагальна революція паде перш усього в руки тиранолобих і тиранських облудників. Опісля приходить черга на всі претенсійні інтелектуальні недороди того часу. Такі то голови і проводирі. Совісні і справедливі, благородні, гуманні й ідейні натури, несамолюби й інтелігентні можуть почати рух, та він переходить понад їхніми головами».

Може воно не все й не всюди так буває, але у нас таке було. Просто так і бери як зразковий, одинокий у своїм роді історичний приклад! Зачали революцію одні, а кінчали її другі — «претенсійні, інтелектуальні недороди того часу». Ті другі навіть надали яркий, специфічний характер *цілій* другій епосі нашої революції, яку охрещено назвою «отаманія». Може й тому — а власне таки напевно тому, наша революція покінчилась невдачею.

Та історії не завернеш і нетреба було згадувати минуле, колиб не одна обставина. Річ у тім, що після невдачі нашої національної революції і ті «совісні, ідейні,

інтелігентні» і ті «облудники, претенсійні, інтелектуальні недороди» опинились разом на — еміграції.

Та не в тім факті біда. Бс булоб все гаразд, колиб ті другі, *відігравши вже свою ролу в історії України, відсунулись в затишок* і доживали в спокою свого віку. Деякі з них (що вмiлиб це робити) моглиб писати спомини з минулого, які булиб неоціненою наукою, як *не треба* творити держави. Вони тоді моглиб дістатися навіть до українського національного «пантеону», бо можуть знайти українські історики, які будуть вибілювати різні історичні особи, мовляв, хай залишиться нащадкам світліша традиція, як у дійсності вона є. Та не те важне. Важніше є от що: відсуваючись в затишок, *не перешкоджалиб* вони тим першим — «совісним, ідейним, інтелігентним» брати участь у підготовці *другої* національної революції. Бо ціль українського народу ще не сповнена, а для тої цілі є можливості праці всюди у краю та на еміграції, і на різних ділянках.

Та біда в тім, що ті невдачники ні не думають відсунутись в затишок, уважаючи, що вони є далі «дієвими постатями історії» і то в — незмінених ролях. Вони

забувають, що *їх час проминув*, що не живемо тепер в революційнім хаосі, який виніс їх на верх, але що настав час упорядкованої, систематичної праці для — «совісних, ідейних, інтелігентних», а не для тих, що не хочуть стати на *своїм місці*, яке визначає їм їх фахова освіта, здібність і характер.

А наслідок того такий, що всі оті не-признані ніким, бувші «великі люде», всі оті залізничні техніки, хвершали, кооператори, учителі й п., замість вернути до своїх фахових занять, не хочуть розлучитись з — *політикою*. А тому, що й у цім фаху, як і в кожному іншому, рішають здібности, знання і характер, то не диво, що вони в сьогоднішнім нормальнім часі опиняються на найнищих його щаблях. Вони стають будь політичними акробатами-блазнами, будь політичними спекулянтами-гохштаплерами, і з часом послідовно скочуються на саме дно: стають розвідчиками, що служать на всі боки, кому завгодно і проти кого завгодно, хочби і проти власного народу. Та й не дивно: умовини життя на еміграції тяжкі, а їсти треба. Хто не хоче їсти ліпшого хліба, що його дав би йому його правдивий фах, той мусить такий хліб їсти...

Пан «директор» Макаренко ніколи не бувби членом найвищої влади Української Держави, колиб не — українська революція. Не знати, хто кого більше ушасливив, зглядно унещасливив: Українська Нація зі своєю революцією — пана Макаренка, чи пан Макаренко — Українську Націю. Незацікавлені чужинці, які мали ту приємність, чи може неприємність, пізнати пана «директора», висловлюють у приступі щирости думку, що нічого дивного, що Українська Держава завалилась, коли на її чолі стояли такі правителі! Інші чужинці, перед якими фігурував пан «директор» ще й як... професор університету, довідавшись дещо ближче про його особу говорили: «Коли ви, панове-українці, такими методами будете вести «пропаганду» української справи між чужинцями, то напевно не зискаєте симпатії не тільки ні одного чужого народу, але й ні одної особи. А своєї держави напевно не побачите!»

Методи праці пана «директора» дуже зближені до метод пана «гетьмана» Остряниці, хоч треба справедливо ствердити, що далеко темніші й небезпечніші. Діяльність пана «гетьмана» деколи викликає ширий сміх. Не те — діяльність пана «директора».

Всеж у деяких справах подібність є. От, напр., акція одного і другого має одну, одиноку ціль: *здобути гроші*. Але й у цій справі є певні відмінности: передусім ця, що пан «директор» мігби від біди обійтись без тих грошевих комбінацій (отже й без цілої акції!), бо має, вправді скромну, але постійну підмогу. Та не тільки в тім є відмінність. Діяпазон «економічно-політичної» діяльності пана «гетьмана» є вправді досить широкий — від чеського купця аж до ...папи римського — але всеж таки він більш окреслений, що так скажемо, ясний, вловимий: оперує пан «гетьман» у колах «високої аристократії», людей вільних звань і маєтково незалежних, з противобольшевицькими нахилами, зате із симпатіями до блиску, титулів тощо. Навіть в його починаннях видно певну «форму»: щоб здобути гроші, одному дає — «шляхоцький титул», другому — «концесії» на Україні, знову до Риму висилає — делегацію, яка вправді не має за що вернути назад, але всеж таки це делегація, і то в «бароном» у своїм складі. В усім так і видно, що це працює «пан з панів», який ...зійшов на жєбри.

Не те в пана «директора». Передусім діяпазон його діяльності значно ширший, може й необмежений, і з області «високої політики»: Англія, Німеччина, Чехія, Мадярщина, Литва, Болгарія та ін. Але без форми. Навіть проти всякої форми. От напр. раз пан «директор», прийшовши на послухання, сів на кріслі ...коло дверей, а на здивований погляд і прохання сісти на фотелі, при бюрку, заявив, що — чується невимовно шасливий на своїм місці і ...не смівби... ближче... Та менше з тим! Діяпазон цей при тім досить невловимий і темний. Але до останньої справи ще вернемо.

Пан «гетьман» і пан «директор» мають також подібні «політичні обличчя». Оба вони чомусь примазались до — «націоналізму», «фашизму». Можливо, що вони підпали загальній моді різних українських груп і партій — спекулювати на націоналізмі. Якби там не було, ця подібність так велика, що коли в деяких чеських і німецьких часописах появились кілька разів дивачні повідомлення про якісь зїзди (розуміється фіктивні!), в яких фігурували побіч призвищ членів «Проводу Українських Націоналістів» призвища «директорів» і «гетьманів», то ніяк не можна було вгадати, з під якого пера ці повідомлення вийшли: «директорського» чи «гетьманського». Але все-

таки й тут є певні розбіжності, і то не тільки тому, що пан «гетьман» є «сувереном» України, а пан «директор» є лише одним з «правителів» (другим є п. Швець). Таксамо не важною є обставина, що п. «гетьман» має якусь «політичну програму» (якаб вона не була, але є!), мовляв, виборний гетьман, казачтво, протипоміщицький курс тощо, а пан «директор» не має. Важніше те, що коли гурт осіб коло пана «гетьмана» творять здебільшого «тіснолобі», менш-більш добродушні, спокійні люди, то не те є у пана «директора».

Тут приходимо до центральної «директоріанської» проблеми. Під стягом «Високої Директорії» знаходять захист не тільки «інтелектуальні недороди», «претенціональні» й «облудники», але найрізноманітніша збиранина, споди суспільності, типи з під «чорної зірки», кримінальні злочинці... Пан «директор» це одинокий на еміграції покровитель всіх «унижоних і оскорблених», тип сам для себе, не до наслідування.

За багато часу й місця забралоб представляти цілу галерію співробітників пана «директора». Візьмемо для прикладу одного з тої галерії (який не в «галерії» але радше на — галерах повинен знаходитись!), прізвиськом Буржинський, псевдо Мишак. Уривки з кількох листів освітлять цю особу достаточо.

Львів, дня 27. V. 1929.

«...Недавно явився в Галичині мнимий відпоручник Центрального Повстанчого Комітету з Вел. України, Мишак, придніпрянець, що називає себе «віцеміністром закордонних справ повстанчого уряду». Він зайшов до Др. Д. Левицького й там у балачці представив йому слідує: Центральний Повстанчий Комітет нараховує біля 6 мільонів зорганізованих повстанців, має великі звязки з Білим Домом (Гувер?) і грошей як сміття. Він, тобто Мишак, висланий з України для навіязання контакту із Західними Землями України з метою прийти цій країні з допомогою. З України приїхав він між 5—10 ц. м. через Варну (Болгарія), звідкіля перебрався до Відня а далі подався на ЧСР, звідки, одержавши перепустку в Тешині, причимчив до Галичини. Одночасно з його приїздом наспів на адресу Др. Д. Левицького лист від Кашиńskiego, що перебуває у Відні, з порученнями для Мишака. Зайшовши до Др. Д. Левицького, Мишак розгорнув перед ним великий ірограф з печатками згаданого комітету.

Левицький відіслав його до Дорошенка, а цей видав опінію, що це провокатор. Тоді Мишак зайшов щераз до Др. Д. Левицького, де стрівувся з Д. Палієвим. Палієв заявив йому, що вважає його провокатором і загрозив, що коли негайно не виїде з Галичини, то остереже перед ним українське громадянство в часописах, Мишак мав на це заявити, що краще йому булоб понести смерть, ніж пережити таку обиду. Палієв на це: «якщо виявиться, що мої припущення не є правдиві, тоді я Вам кинусь на шию й прохатиму вибачення, а зараз воно так є, що ви мусите звідси забиратись». Тоді Мишак знов покликують на Кашиńskiego та просить засягнути про нього інформації в Кафе «Радіо» у Відні, що є на розі Йосефштеттерштрассе, якої господар знає його гаразд. Між іншим розказував, що вони мають під Віднем велику радіостанцію (надавчу) і при її помочі порозуміваються з В. Україною...»

Відень, дня 6. VI. 1929.

«...Мишак є чистої води авантюриком. Він прибув до Відня ще 8 років тому. Був у Празі, Берліні, Болгарії, Югославії, Італії, тепер вернув до Польщі щоб виманювати в наївних людей гроші. Називається він у дійсности Буржинський і видавав себе за кордоном за інженера та спекулював на винаході особливого тормозу. Живе з того, що обдурює людей, виманюючи вже чимало грошей. За це його кілька разів вже арештовано. Цього року він відсидів у Відні кілька місяців у в'язниці за ріжного роду шахрайства. Мишак-Буржинський не є інженером, лише залізничним техніком...»

Відень, дня 9. VI. 1929.

«...Був я в каварні «Радіо» і довідався, що Буржинський-Мишак виїхав з Відня у травні. Йому заборонено жити у Відні. Цікаво, що господиня, того маленького «кафе» не знає, що Буржинський виступає під іменем Мишак, а останній її обдурив, виманюючи від неї вдовиці гроші, приобіцявши женитись на ній. Це вже не перша його «наречена» і не остання афера...»

Данціг, дня 26. VII. 1929.

«...Буржинський бував вже й у нас. Мало це бути в р. 1923. Комедія очевидно стало ця сама. Він, Буржинський, барон, з професії інженер, іде з геніальним своїм винаходом до Англії, щоб його там належно продати. Нашим наївним техні-

кам показує якісь рисунки з цього винаходу, пояснює, доказує (мало ходити в тім винаході про можливість вигрузити цілий поїзд протягом 3—5 минут), але лабораторійні досвіди, видатки звязані з випробуванням механізму і т. д. коштували його стільки, що він... хвилево в дуже неприємній матеріяльній ситуації... Мав він ще увійти тут в якесь солідне польське товариство, підмазавсь при тім до якоїсь дівчиці з того круга, очевидно як барон, з посіlostями, маєтками, звязками, хтось заручив за нього, а далі пішло все легко. Він скоро потім освідчивсь, та й... пропав, не забуваючи понадувати перед тим таких тутешніх емігрантів з В. України, як б. конзуля У. Н. Р. Павлюка, далі еміг. Демченка, Хомяка (Галичанина) і др. У цілій афері найбільш пікантним є це, що коли відтак почув про нього полк. Власюк, то брали його чорти, бо Буржинський мав йому ще давніше вкрасти пару чудесних коней...»

Прага, дня 24. VI. 1929.

«...Мишак власне оповідав ріжні історії, мовляв, 1½ мільона повстанців, всі платять вкладку 1½ карб., закупна зброя за кордоном, транспорти через Чорне море, затоплювання її в морі перед більшовиками та вилловлювання її повстанцями, розмови з Мусоліні, знакомости з ріжними політиками по цілій Європі; там йому дали за винахід 200.000 доларів, там знову він купив зброю за 256.000 фунтів штерлінгів, 69.000 дол. і т. д. Ми дусились зі сміху, всеж «уважно» слухали, питали, просили пояснень і т. д. Оповідав, що він був рівнож у Польщі, де він конференції з Дм. Левицьким; до нього тоді підступали усенерівці, але він їх відкинув. Потім, як вертав, його заарештували поляки, спровадили до Варшави, посадили до найкращого готелю «Асторія» і поїли 6 днів та вели переговори: ген. Коментаревські та інші достойники. Він всетаки не дався, тому вони постановили його видати більшовикам. І от запакували його до поїзду, що їхав на Львів. Він з того поїзду втік. Залишив всі гроші й річи в поїзді, так що сьогодні е... хвилево без сотика. Та до 3 днів він мусить виїхати до Америки, щоб там переговорювати з американським правительством у справі закупна зброї. Крім того виголосить реферати між українським громадянством. Все це гарно, але от він грошей не має. На кораблі буде їхати безкоштовно, як перекладчик, але до Гамбургу муситься йому допомогти...»

Думаємо, що вистарчить, хоч ми могли на цю тему продовжувати, зокрема торкнутися розвідчої діяльності Мишака-Буржинського. Але шкода місця!

Таксамо цікаві історії можна розповісти про «підполковника Генерального Штабу б. команданта Буковинської Повстанчої Кінної Бригади» Едварда Володимира Мелентовича. Є ще більше подібних співробітників. Та замість цікавитись ними, ліпше, хоч коротко торкнутись самої діяльності пана «директора».

Ось уривки хочби одного листа, які нижче подаємо відслоняють рубець тайни.

Відень, дня 13. IV. 1929.

«...Попає тут висланець Макаренка-Боуш Паар, журналіст чеський, ніби редактор часопису «Вечер», що тому кілька місяців видав про Україну книжку п. з. «Східна Європа» на чеській мові. Був він колись невідомого означення співробітником болгарського посольства в Чехії, провідником п'ятої фашистівської групи ген. Гайди у Брні, звідкіля він також родом. Каже, що ніби є підпоручником чеської армії і ніби був ранений в бою з угорськими більшовиками. Від Макаренка прийняв він «українське горожанство» і став великим українським патріотом. У Празі звернувся він іменем Макаренка до болгарського посольства з меморандумом, що як Болгарія допоможе Україні визволитись, то Україна поверне їй старі границі з Добруджею та Солунем. Для того мусить Болгарія дозволити Макаренкові сформувати на болгарській території український «залізний» корпус у складі одної пішої дивізії, одної кінної бригади та бригади артилерії. Болгарський посол ніби поставився до тої ідеї прихильно. Грошей на свою роботу сподівається Макаренко дістати через Італію в такий спосіб, що він дасть Німеччині свою високу згоду з конта Української Держави, ніби ще не зліквідованого, сплатити 430 мільонів марок на репараційне зобов'язання Італії, а ця віддасть йому, Макаренкові, частину тієї — без Макаренка несподіваної — суми на формування українського війська. Тоді Директорія зробить на півдні України десант і піде двома кольонами: одна на Роздільну проти більшовиків, а друга на Бесарабію проти Румунії. А щоб певніше було, то маєтсья сформувати ще третю кольону на угорській території, щоб «кинути» її на Буковину та підняти там повстання. Румунія не встоїть, бо вона тримається і так тільки на нитці, а ко-

ли названі українські землі об'єднуються, тоді ясно, оголоситься війну Польщі. Приїхав він (Паар) тут говорити з мадярами про дозвіл на формування повстанчого відділу з охочих з Підкарпатської України. З мадярами він тут таки, каже, говорив. Відповідь вони дадуть Макаренкові. Окрім того звязались вони вже з пресовим відділом італійського посольства у Празі, з литовцями, а тепер хочуть звязатись з Німеччиною. Казав, що на тім тижні він буде в Берліні...»

З різними подібними «високо-політичними» концепціями від років наступає пан «директор» консуляти — болгарський, литовський, англійський. Можна собі вявити, яку велику «симпатію» та «пошану» до української політики й до України мають по візитах «правителя» України, кажім, ...англійці!

Дуже цікава справа ріжних «меморандумів» і прохань пана «директора» про гроші до — Гінденбурга! Зв'язок з мадярами та співпраця з такими типами, як Мишак-Буржинський, що стояв вже на услугах ріжних розвідок, приневолює до глибшої застанови над «заграничною політикою» пана «директора».

Тойже пан «директор» разом з другим членом «Директорії Української Народної Республіки» — п. Швецем, видали в останнім часі — півлітній хрест для «всіх учасників визвольної боротьби за самостійність і соборність України», як

рівнож ряд ...іменований старшин «Армії Української Народної Республіки».

Приняти чи відкинути «хрест» і «іменований», це приватна справа поодиноких людей. Однак думаємо, що всі повинні наслідувати ген. О. Павленка, який з обуренням відкинув запропоновану йому відзнаку. Вистарчить познайомитись з історією видання відзнаки, щоби — мати досить! Ні один шануючий себе стрілець і старшина не прийме ні «іменований» ні «хреста» з рук тих, що своєю діяльністю осмішують та компрометують високу ідею української державності!

✽

У нас — українців є дивна етика. За канон якоїсь політичної програми можемо поборювати себе цілими літами безощадно. Та *політичний бандитизм* замикає уста всім поборюючим себе таборам. Вони толерують його з незрозумілих причин: чи думають, що винесення злочинності на світло денне пошкодить українській справі, скомпрометує її? Якраз навпаки! Толерування політичного бандитизму приносить найбільші шкоди нашій справі. Цей смердючий боляк мусимо вирвати з національного організму безощадно!

Від піднесення моралі, а не від програмових параграфів зачинаймо оздоровлення нашого суспільно-політичного життя!

—ав—

Після „Ліги Нового Сходу“.

У свій час громадська політична думка української еміграції в Європі та Америці уділила досить багато уваги т. зв. «Лізі Нового Сходу». Як відомо, не знайшлась тоді жадна українська політична група, що поставилась би до «Ліги» не тільки прихильно, але бодай терпимо. Про «Лігу» дебатовано тоді у пресі, підчас сходин багатьох політичних груп, однак, лише самі учасники її, а саме, М. Шаповал та Н. Григорієв, ініціатори «Ліги», твердо й непохитно захищали доцільність її існування, ніби як одного з необхідних шляхів у боротьбі за визволення України. Можливо й у декого з українців-учасників диспут лишився сумнів: «а якщо справді серед росіян знайдеться політична група, яка щиро й недвозначно стане на захист справи української незалежності, розуміючи життєву неминучість її при нинішнім стані українських політичних сил, деж буде ли-

ше на користь нашої справи!...» Такі міркування могли виникнути, хоч звичайно бракувало аргументів для їхнього підтвердження. Але час розсіяв всякі сумніви й ілюзії. Тепер можна вже говорити про ту «Лігу» *що була*, бо зараз, коли не формально, то, головне, фактично «Ліга» — це вже вивіска закритої крамниці. Чомуж такий кінець? На нашу думку причини кінця «Ліги» треба шукати й у засобах самої «Ліги» й у дотеперішній її роботі й нарешті в самих складниках «Ліги».

Українському загалові до останнього часу не було відомо про відношення до «Ліги» самих укр. соц.-революціонерів поза особами Шаповала й Григорієва. Тепер, уже після того, як М. Шаповал і Н. Григорієв знову лишились поза головною частиною партії есерів (у наслідок чергового непорозуміння у травні-червні біжучого року) виявилось, що відношення і самих

есерів до «Ліги» не було ні однакове, ні загалом прихильне: *більшість організації есерів була рішуче проти участі в «Лізі»*. Доказом цього були великі *суперечки* як у празькій, так і в подебрадській організаціях, припинення яких наступило лише після заяви учасників у «Лізі», Шаповала й Григорієва, що їхня участь є *персональна* й не вяже партійної організації. Не кажемо вже про групу Паливоди та Богацького, яка своє різко негативне відношення до «Ліги» та її ініціатора, М. Шаповала, заявила в українській галицькій пресі.

Українське громадянство у своїй більшості ставилось негативно до «Ліги» в наслідок певної інтуїції пам'ятаючи старе народне твердження «Москва слезам не вірить». Тепер не варто вже аналізувати ні засад, ні програми «Ліги»... Але тоді — докладне ознайомлення з ними — далоб було противникам «Ліги» ґрунтовний матеріал для цілковитого знищення теоретичних рахунків В. Шаповала. Бо практично програма «Ліги» встановляє певні ділянки народньо-господарського життя України, які «Ліга» могла коригувати, себто недвозначно стверджує *порушення суверенності українських прав*. Сама історія складання програми, за яку серед самої «Ліги» були значні непорозуміння, стверджує певні *інтенції росіян*. Перші проєкти програми, випрацьовані ними, далеко розходились з останньою редакцією, випрацьованою М. Шаповалом і то в тій частині, яка й *зараз не є прийнятною, взагалі, для українців*. Факт боротьби росіян за свою першу редакцію стверджує безумовно неясність і маскованість їх поглядів щодо ширини прав народів бувшої царської Росії — зокрема українців.

Спосіб організації «Ліги» рівнож давав значні сумніви щодо широти окремих її складачів. Наколиб «Ліга» була зорганізована *для боротьби* за права бувших народів Росії, і ця програма була російською частиною «Ліги» систематично й послідовно переведена в життя бодай в її пресі — це давалоб українцям підставу до твердження про безповоротні здвиги в певній частині російських громадських сил.

Міжтим декларування прав народів був. Росії, шляхи, методи й засоби боротьби за ці права — займають у програмі «Ліги» *зовсім мало місця* в порівнянні зі справою управління майбутніх відносин у сфері народньогосподарській і то в формі, для нас *неприемливій*.

Вже ця метода побудови програми «Лі-

ги» й боротьба за її редакцію — для об'єктивного спостерігача давали підставу твердити, що певні елементи «Ліги» цьому моментові надавали найголовнішу вагу. І коли М. Шаповал і Н. Григорієв велике позитивне значіння «Ліги» добачували вже в тім факті, що певна політична група заявляти буде себе прихильником української самостійності, то вони одночасно забували про те, що, навпаки, відповідна російська група позитивне значіння «Ліги» бачила саме в тім, що *політичні українські, білоруські та інші групи (здавалось на той час незалежницькі)*, — *заявляють про можливість координації певних народніх господарських ділянок на терені був. Росії*. Після цього легко вирішити: хто психологічно досягав успіху — російська група соціал-революціонерів, чи українці, білорусини й вірмени-учасники «Ліги»? Звичайно, що не останні, себто не М. Шаповал і Н. Григорієв, але В. Чернов і Др. В. Гуревич. Такий висновок зробила величезна частина української еміграції, зокрема, більшість партії есерів.

Цікаво відмітити, що навіть комуністична влада добре зрозуміла значіння «Ліги». Доказом цього інтерв'ю з Беседовським, заступником представника комуністичної влади у Франції, що як відомо, недавно зрікся своїх функцій і перейшов на становище емігранта. Останній стверджує признание *федеративних* здвигів в учасників «Ліги» і комуністичною партією, зокрема українців М. Шаповала й Н. Григорієва. Наведений підхід до програми і значіння «Ліги» окремих її елементів, звичайно, не міг пророкувати й конструктивного й успішного значіння у майбутнім. І справді, досить переглянути всі числа «Революційної Росії» органу групи російських есерів (В. Чернова), — від часу заснування «Ліги» до останнього, — щоби переконатись, що визнані, здавалось, групою права національностей був. Росії, зокрема, українців, далеко не зжились зі старою психікою; більше того — часто доводилось зустрічати навіть у самій термінольоґії *недопустиму практику*, що свідчила про *стари плями москалів*, про відсутність тих змін, які так святочно ніби були декларовані «Лігою». Зрештою діяльність «Ліги», в якій помічалася недостача поширення своєї бази і впливів обмежилась виданням двох чисел «Вісника Ліги», декількома викладами у Празі та небогатыма засіданнями. Ця діяльність зовсім пройшла непомітною, якщо сама ук-

раїнська та почасти й російська преса не збільшила б питомої ваги «Ліги», її справжньої політичної вартості й не присвятила б їй уваги на своїх сторінках. Увага навколо «Ліги», особливо в перших часах після її заснування — цілком не відповідала її питомій громадсько-політичній вартості. Були надії в учасників «Ліги» отримати значні кошти на роботу. Але таке підсилення роботи було б штучним і, звичайно, «Ліга» ранше чи пізніше докотилася б до свого кінця.

Що до такого кінця «Ліги» прийде, давав підстави передбачувати сам характер учасників «Ліги», а в першу чергу українських, — М. Шаповала й Н. Григори-

ва: широчезні пляни, дивовижне захоплення, майже безподібна впертість спочатку, а небагом вузькі закутки, цілковита зневіра, відсутність бодай якогось систематичного прояву волі, повна незацікавленість до ще так недавно «знаменитої» справи. Так було у них, зрештою, з усіма розпочатими ними справами.

Отже — «Ліга Нового Сходу» вмерла, не розцвівши. Може в наслідок якоїсь штучної інекції їй ще вдасться, бодай на короткий час, підняти своє повяле листя. Але не надовго. Холод української громадсько-політичної opinio neminuche її доконає.

Г. К.

ВІД РЕДАКЦІЇ.

З нагоди Нового Року й свята Різдва Христова Редакція засилає найкращі побажання всім своїм співробітникам, читачам, прихильникам і членам Організації Українських Націоналістів. Редакція.

ДО НАШИХ ЧИТАЧІВ!

Закінчуючи нинішнім числом другий рік видавання «РОЗБУДОВИ НАЦІЇ», звертаємось до всіх наших читачів-членів «Організації Українських Націоналістів» та всіх наших прихильників з проханням скласти пожертви на «ПРЕСОВИЙ ФОНД РОЗБУДОВИ НАЦІЇ».

Звертемо увагу, що передплата не покриває всіх коштів видавання журналу, який своїм змістом та обємом хоче стати на висоті свого завдання.

Минулий рік був для «РОЗБУДОВИ НАЦІЇ» роком великих матеріальних труднощів. До них у великій мірі причинилось відібрання «РОЗБУДОВИ НАЦІЇ» дебіту на Західну Україну. Все це приневолювало нас видавати журнал неправильно.

Доложимо всіх зусиль, щоб наступний рік був кращий. Не допустимо, щоб одинокий націоналістичний політичний місячник боровся з фінансовими труднощами! Подбаймо за те, щоб не тільки виходила правильно «РОЗБУДОВА НАЦІЇ», але щоб пресову акцію націоналістів як найбільше поширити.

Тому складаймо пожертви та організуймо збірки на «ПРЕСОВИЙ ФОНД РОЗБУДОВИ НАЦІЇ». Редакція.

ВІД АДМІНІСТРАЦІЇ.

Проситься книгарні й кольпортерів, щоб найпізніше до 15. січня 1930. р. переслали розрахунки з одержаних ними примірників нашого журналу.

Тих Вп. п. передплатників, які не вирівняли до цього часу своїх заборгованостей, проситься ужити пересланих складанок для заплати зг. відновлення передплати. Адміністрація.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

ОРГАН ПРОВІДУ УКРАЇНСЬКИХ

НАЦІОНАЛІСТІВ

РІЧНИК II.

1929

СІЧЕНЬ—ГРУДЕНЬ

ЧИСЛА 1.—12. (13—24)

ЗМІСТ.

Від Конгресу Українських Націоналістів	1
Бабій, Ол., др.: Чого вчить нас 1. листопад 1918. р.	311
Бобрів, Василь: Американські українці	22
Богун, В.: Економічні взаємовідносини поміж Україною й Росією в ССРСР	25
„ Російсько-жидівське панування та ролі російської культури на Радянській Україні.....	85
„ Питання господарської самовистарчальности Польщі, Росії та України	196, 258
„ Ліга визволення народів Східньої Європи, Кавказу та Закаспію	392
Василян, Ю.: Ідеологічні основи українського націоналізму ..	65
Вікул, М. проф. др. До церковного питання на Україні.....	383
Дніпрянський, Б.: Революція національна й пролетарська	7
Дуб, Я.: Сучасна криза державного ладу та майбутній устрій України	251
„ Еміграція російська та українська і боротьба за будучину Східної Європи	313
Калицький, Г.: Українська література в світлі націоналізму..	100, 153
Костарів, Л., інж.: Проблеми української промислової політики	137
„ Упромисловлення України	191
Май, В.: Гривня націй	208
Мартинець, Володимир: По Конгресі	4
Милянч, Юр.: Раймонд Пуанкаре	31
„ Герберт Гувер	93
„ Жиди, сіонізм і Україна	272
„ На блудних дорогах	318
Мицюк, О., проф.: Фашизм	262, 328
Новохацький, Ю., полк.: З недавнього минулого	338
Омелянович-Павленко, ген.: Початок 1919. р.....	38, 109, 166, 210, 276
Онацький, Євген: Релігійна політика Мусоліні й Ватикан.....	16
„ Італійська Корпоративна Держава	78
„ Завдання еміграції й реальна робота	205
„ Фашизм і ми	397
Сціборський, М., інж.: Щоби закінчити паперову війну	341
„ Вмираючий режим.....	386
Тибурський, А.: Між есерами	346
Шальціус, М.: Здобутки литовської республіки за перше десятиліття незалежності	150

Організаційна частина.

Звідомлення Конгресу Українських Націоналістів. 61.
Спис рефератів, які зголошено на Конгрес Українських Націоналістів. 62.
Витяг з устрою О. У. Н. 62.
Звідомлення Проводу Українських Націоналістів. Ч. ч. 1, 2, 3, 4, 5, 63, 134, 176, 217, 402.
Постанови Конгресу Українських Націоналістів. 131.
Від Генеральної Ради Лєгії Українських Націоналістів. 135.
До акції Шульгина в Женеві. 217.
Всеєміграційний Зїзд в Празі. 219.
Програма виховання в Організації Українських Націоналістів. 349, 402

На землях України. (огляди)

На Радянській Україні:

Упромисловлення України та аграрне перенаселення і безробіття. 178.
Економічно-фінансова криза. 220.
Шкільництво на Радянській Україні. 281.
Слова — а діла. 353.
Терор. 408.

Під Польщею: 56, 126, 181, 224, 284, 356, 410.
«Тиха сторона». 226.

Під Румунією: 59, 129, 229, 415.

На еміграції.

Лист з Варшави (Богдан Боженко). 60.

З життя української еміграції в Югославії. 244.
Лист з Болгарії. 246.
Українська еміграція у Франції, Бельгії та Люксембургу. 297.
Лист Кубанця. 377.

Ріжне.

Українці й Союз Народів. 130.
Некрольоґ. 136.
«НУР» і «УНРЗ». 187.
Критика з обов'язку. 189.
Що про «тактику» групи А. Лівницького. 248.
Конгрес Міжнародного Жіночого Союзу. 250.
З нагоди міжнародних студентських зїздів. 299.
Хто ми такі. 304.
Меморіял Української Громади до Союзу Народів. 374.
Скандал. 376.
Як «гетьман» Острияниця компромітує українську справу перед чужинцями. 377.

Міжнародний огляд: 47, 118, 184, 231, 286, 360.

Огляд світового господарства: 50, 121, 236, 292, 368.

Господарський огляд совітського Союзу. 418.

Рецензії: 308.

Надіслані книжки та журнали: 64, 136, 382.

Накладом «Групи Української Національної Молоді» в Празі вийшла велика поема

Ол. Бабія:

ГУЦУЛЬСЬКИЙ КУРІНЬ.

Твір цей охоплює своїм змістом цілу історію боротьби українських військ за волю в 1918—1920 роках. Героєм поеми є Гуцульський Курінь, як символ Української Галицької Армії в днях її радощів, смутків, триумфів і невдач.

Книжка має 154 ст. друку на доброму папері в гарній обгортці.

Ціна одного примірника: в Чс. Р. безпосередно у видавництва 12 кч., з пошт. пересилкою 14 кч.; у Польщі з коштами пересилки 4 зл. р.; в Америці з пересилкою 45 центів; в інших державах рівновартість 15 кч. — Книгарням і кольпортерам знижка.

Інчим особам (не кольпортерам) висилається книжку за попереднім надісланням грошей за книжки і на поштову пересилку.

Замовлення слати на адресу «Розбудови Нації»: PRANA-SMÍCHOV, poštovní schránka č. 37, Čs. R.

Накладом Проводу Українських Націоналістів

вийшли епопеї був. воманданта «Корпусу Січових Стрільців»
полковника Євгена Коновальця.

ПРИЧИНКИ ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

Стор. 40, вел. 8°

Ціна кч 5—.

Замовляти в адміністрації Розбудови Нації.

THE UKRAINIAN QUESTION

GENEVA 1928 A Peace Problem ЦІНА кч 5—

Видання Проводу Українських Націоналістів.

Замовляти в адміністрації Розбудови Нації.

Die Ukraine unter Fremdherrschaft

Herausgegeben von der Pressestelle ukrainischer Nationalisten

1928

Der Junge Osten

Schriftenreihe des „Nahen Ostens“

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

ОРГАН ПРОВІДУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

виходить кожного місяця

— містить ідеологічні, філософічні, політичні, історичні, господарські, військові, літературні та ін. статті, спомини учасників української визвольної боротьби, огляди міжнародної політики, світового господарства, життя на всіх українських землях і життя українців на чужині та звіdomлення з діяльності Організації Українських Націоналістів.

— У 1928, 1929 р. р. приймали участь: інж. Дмитро Андрієвський, Ол. Бабій, Василь Бобрів, В. Богущ, Ю. Вассян, Проф. Др. Вікул, Р. Винницький, Вальтер Гатеман (передрук), др. Володимир Галаз, Б. Дніпрянський, Я. Дуб, Есад Бей, М. Загривний, Г. Калитський, Карліс Кальніш, І. Кедрин, Петро Кожешнієв, полк. Євген Коновалець, інж. Л. Костарів, др. Зенон Кузеля (передрук), Степан Ленівецький, Ш. Лешовець, інж. М. Литвицький, Віктор Май, Володимир Мартинець, Юр Меланич, Проф. О. Мицюк, Микола Ницезевич, полк. Н. Новохацький, ген. М. Омелянович-Павленко старший, Євген Онацький, Р. А. Псер, Зенон Шеленський, інж. Юрко Руденко, др. Е. Сабіт, Степан Самушинський, І. Стобар, Микола Сціборський, А. Тибурський, Дзіачінто Тревізонно, Ж. Флергат, Андрій Фовицький, М. Шальціус, С. Чумак.

Піврічна передплата вносить: — 30 кч. в Чс. Р., — 9 зл. п. в Галичині, на Волині і в Польщі, — 4 мар. в Німеччині, — 6 шіл. в Австрії, — 24 фр. фран. в краях Латинської Унії, — 1.50 дол. амер. в Америці, Канаді та інших краях.

Поштова адреса Редакції й Адміністрації: PRAHA — SMÍCHOV, poštovní schránka č. 37, Čs. R.

Гроші слати на адресу: LEGIOBANKA, «ROZBUDOVA NACII», Praha Čs. R. В краю і в Польщі: ЦЕНТРОБАНК «РОЗБУДОВА НАЦІЇ» Львів. В Австрії: BANKHAUS SWOBODA & COMP., Wien I, Legiobanka, Praha — «Rozbudova Nacii». В Німеччині: DARMSTÄDTER UND NATIONALBANK, Berlin, Legiobanka, Praha — «Rozbudova Nacii». У Франції: BANQUE COMMERCIALE DE PRAGUE, Paris II, Legiobanka, Praha — «Rozbudova Nacii». В Америці й Канаді: UKRAINIAN LEGION, P. O. Box 578, Philadelphia, Pa. «ROZBUDOVA NACII».

Vydavateľ: Ing. Mykola Sciborský, Praha-XII., Nerudova 4. Čís. telef. 52325
Odpovědný redaktor: Václav Harych. Tiskárna: Legiografie, Praha-Vršovice
Sámova ul. č. 665.

Novinová sazba povolena řed. p. a t. čís. 20225-VII-1928.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

ОРГАН ПРОВОДУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

виходить кожного місяця

— містить ідеологічні, філософічні, політичні, історичні, господарські, військові, літературні та ін. статті, спомини учасників української визвольної боротьби, огляди міжнародньої політики, світового господарства, життя на всіх українських землях і життя українців на чужині та звітлення з діяльності Організації Українських Націоналістів.

*

— У 1928, 1929 р. р. приймали участь: інж. Дмитро Андрієвський, Ол. Бабій, Василь Бобрів, В. Богун, Ю. Васелян, Проф. Др. Вікул, Р. Венницький, Вальтер Гатеман (передрук), др. Володимир Галак, Б. Дніпринський, Я. Дуб, Есад Бей, М. Загривний, Г. Калницький, Карліс Кальнініш, І. Кедрин, Петро Кожевніков, полк. Євген Коновалець, інж. Л. Костарів, др. Зенон Кузеля (передрук), Степан Ленівський, П. Ляшовець, інж. М. Литвицький, Віктор Май, Володимир Мартинець, Юр Миланч, Проф. О. Мицюк, Микола Ницзевич, полк. К. Новохацький, ген. М. Омелянович-Павленко старший, Євген Онацький, Р. А. Пеер, Зенон Шеленський, інж. Юрко Руденко, др. Е. Сабіт, Степан Самушинський, І. Стобар, Микола Сціборський, А. Тибурський, Давіачінто Тревізонно, Ж. Флергат, Андрій Фовицький, М. Шальціус, С. Чуман.

*

Піврічна передплата виносить: — 30 кч. в Чс. Р., — 9 зл. п. в Галичині, на Волині і в Польщі, — 4 мар. в Німеччині, — 6 шіл. в Австрії, — 24 фр. фран. в краях Латинської Унії, — 1.50 дол. амер. в Америці, Канаді та інших краях.

Поштова адреса Редакції й Адміністрації: PRAHA — SMÍCHOV, poštovní schránka č. 37, Čs. R.

Гроші слати на адресу: LEGIOBANKA, «ROZBUDOVA NACII», Praha Čs. R. В краю і в Польщі: ЦЕНТРОБАНК «РОЗБУДОВА НАЦІЇ» Львів. В Австрії: BANKHAUS SWOBODA & COMP., Wien I, Legiobanka, Praha — «Rozbudova Nacii». В Німеччині: DARMSTÄDTER UND NATIONALBANK, Berlin, Legiobanka, Praha — «Rozbudova Nacii». В Франції: BANQUE COMMERCIALE DE PRAGUE, Paris II, Legiobanka, Praha — «Rozbudova Nacii». В Америці й Канаді: UKRAINIAN LEGION, P. O. Box 578, Philadelphia, Pa. «ROZBUDOVA NACII».

Vydavatel: Ing. Mykola Sciborskyj, Praha-XII., Nerudova 4. Čís. telef. 52325
Odpovědný redaktor: Václav Harych. Tiskárna: Legiografie, Praha-Vršovice
Sámkova ul. č. 665.

Novinová sazba povolena řed. p. a t. čís. 20225-VII-1928.